

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

OŞ İLİ (MERKEZ) ÖZBEK AĞZI

ERDİ ERBEDEN

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI

AĞUSTOS 2018

OŞ İLİ (MERKEZ) ÖZBEK AĞZI

Erdi ERBEDEN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜŐÜ**

AĞUSTOS 2018

Erdi ERBEDEN tarafından hazırlanan “Oş İli (Merkez) Özbek Ağzı” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Figen GÜNER DİLEK

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Prof. Dr. Gülsüm KİLLİ YILMAZ

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Dr. Öğr. Üyesi V. Savaş YELOK

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 13/08/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Saliha AĞAÇ

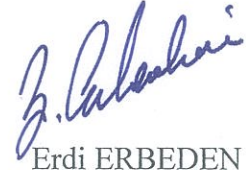
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Erdi ERBEDEN

13/08/2018

OŞ İLİ (MERKEZ) ÖZBEK AĞZI
(Yüksek Lisans Tezi)

Erdi ERBEDEN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2018

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, OŞ ili Şehir merkezi Özbek ağzının ses bilgisi yönünden eş zamanlı ve karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. OŞ ilinin merkez Özbek ağzı, standart Özbek Türkçesi ile karşılaŐtırılmıŐ, yazı dili ve ağız arasındaki benzer ya da farklı olan seslik hususiyetler tespit edilmeye çalışılmıştır. Gerekli görölen durumlarda tarihî Türk yazı dillerine de başvurulmuŐtur. Tez; *Giriş, Birinci Bölüm (OŞ İli), İnceleme (Ses Bilgisi), Metinler* ve *Dizin* bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, yöntemi, bölümlerin içeriği, kaynak kişiler ve dizin hakkında bilgi verilmiŐtir. Birinci bölümde; OŞ ilinin coğrafyası ve yeryüzü Şekilleri, iklimi ve bitki örtüsü, akarsuları, nüfusu ve etnik durumu, yaşam tarzı ve gelir kaynakları, OŞ adı, tarihi ve Özbek Türkçesinin OŞ ağzı hakkında genel bilgiler bulunmaktadır. İnceleme bölümünde OŞ merkez Özbek ağzında bulunan ünlü türleri, ünlü uyumları, ünlü değişmeleri, ünsüz türleri, ünsüz uyumları ve ünsüz değişmeleri ele alınmıştır. Bu bölümden elde edilen veriler sonuç kısmında deđerlendirilmiŐtir. Tezin yazım aşamasında faydalanılan eserlerin bibliyografik künyeleri *Kaynaklar* bölümünde sıralanmıŐtır. Metinler bölümü, tarafımızca derlenip özömlenen ve incelememize temel teşkil eden metinleri içerir. Ayrıca çalışmanın sonunda metinlerde geçen kelimelerin anlamlarını ve kullanıldığı yerleri gösterir bir dizin bulunmaktadır.

Bilim Kodu : 30303

Anahtar Kelimeler : Ağız Araştırmaları, Özbek Türkçesi, Fergana Ağızları, OŞ Ağzı, OŞ.

Sayfa Adedi : 453

Tez DanıŐmanı : Prof. Dr. Figen GÜNER DİLEK

OSH REGION (CENTRE) UZBEK DIALECT

(M. Sc. Thesis)

Erdi ERBEDEN

GAZI UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

August 2018

ABSTRACT

The topic of this study is synchronic and comparative analysis of the Uzbek dialect of Osh region's city centre in terms of phonetics. The Uzbek dialect in Osh region's centre was compared to standard Uzbek language; and the similarities and differences of phonetical characteristics between written language and spoken language were attempted to be determined. When it was necessary, historical Turkish written languages were referred. Thesis consists of *Introduction*, *First Chapter (Osh Region)*, *Analysis (Phonetics)*, *Texts*, and *Index*. In the introduction part, the aim and method of the study, the content of chapters, and information about source people and index were given. In the first chapter, general information about the geography and landforms of Osh region, its climate, vegetation cover, rivers, population, ethnicity, life style, and sources of income, the name Osh, its history, and Osh dialect of Uzbek language was given. In the analysis part, vowel types, vowel harmonies, vowel changes, consonant types, consonant harmonies, and consonant changes were discussed. The information obtained from this chapter was evaluated in the conclusion part. Bibliographic records of the works used in the thesis were listed in *Sources* part. The part of texts consists of texts which were compiled by us and were the basis of the analysis. In addition to this, there is an index in the end of the study where meanings and places of use of words existed in the texts were stated.

Code of Science : 30303

Keywords : Dialect Studies, Uzbek Language, Fergana Dialects, Osh Dialect, Osh.

Number of Pages : 453

Thesis Advisor : Prof. Dr. Figen GÜNER DİLEK

TEŞEKKÜR

Oş İli (Merkez) Özbek Ağzı isimli bu inceleme şahsım adı altında bir grup çalışmasının ürünüdür. Öncelikle konu seçiminden saha araştırmasına, metin çözümlenmelerinden inceleme yöntemlerine kadar tez çalışmamın her aşamasında engin tecrübesi ve bilgi birikimiyle yoluma ışık tutan danışman hocam Prof. Dr. Figen Güner Dilek'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Kısıtlı imkânlarla rağmen bana araştırma yapacağım bölgede çalışma olanağı sunan bölüm başkanlarım Prof. Dr. Fatih Kirişçioğlu ve Doç. Dr. Mehmet Çeribaş'a; bölgeye uyum sağlama, kılavuz kişilerle bağlantı kurma ve kaynak temin etme hususundaki gayretlerinden ötürü, Prof Dr. Naciye Yıldız, Prof. Dr. Ekrem Arıkoğlu, Dr. Öğr. Üyesi V. Savaş Yelok, Doç. Dr. Marufcan Yoldaşev, Mamure Memetkulova ve Seyfettin Gelekçi'ye; bölgede bulunduğum süre içerisinde yardımlarını esirgemeyen Oş Devlet Üniversitesi Teoloji Fakültesi Öğr. Gör. Öskönbay Zuuridinov, Öğr. Gör. Timur Kozukulov'a; metin çözümlemesi aşamasında çalışmama katkı sağlayan Vohid Matkarimov ve Zilola Niyzamova'ya içtenlikle teşekkür ederim.

Erdi Erbeden

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TEZDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	xii
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. Kırgızistan Cumhuriyetinin İdari Birimleri.....	5
1.2. Oş İlinin Coğrafyası ve Yeryüzü Şekilleri	5
1.3. Oş İlinin İklimi ve Bitki Örtüsü	6
1.4. Oş İlinin Nüfusu ve Etnik Durumu	6
1.5. Oş İlinin Yaşam Tarzı ve Gelir Kaynakları	7
1.6. Oş İlinin Tarihi	8
1.6.1. Arkeolojik Kalıntılar Işığında Oş ve Ahalisi	8
1.6.2. İslamiyet Öncesi Türk Devletleri Döneminde Oş ve Ahalisi	11
1.6.3. İlk Türk İslam Devletleri Döneminde Oş ve Ahalisi.....	12
1.6.4. Moğol İstilasası Sonrası Dönemde Oş ve Ahalisi.....	13
1.6.5. Çarlık Rusyası Döneminde Oş ve Ahalisi	16
1.6.6. Sovyetler Birliği Döneminde Oş ve Ahalisi	17
1.7. Tarihî Kaynaklarda Oş Kelimesi.....	18
1.8. Oş Kelimesinin Kökeni ve Anlamı	20
1.9. Özbek Türkçesinin Ağzları Üzerine Yapılmış Tasnif Çalışmaları	23
1.10. Oş Ağzı Üzerine Yapılan Çalışmalar	27

2. BÖLÜM

SES BİLGİSİ

2.1. Ünlüler.....	29
2.1.1. Oş Merkez Özbek Ağzında Bulunan Ünlü Ses Birimler ve Alt Ses Birimleri...29	

	Sayfa
2.1.1.1. Normal (Kısa) Süreli Ünlüler.....	30
2.1.1.2. Yarı Uzun Ünlüler.....	46
2.1.1.3. Uzun Ünlüler.....	48
2.1.1.4. Kısa Ünlüler	55
2.1.1.5. İkiz Ünlüler	55
2.1.2. Ünlü Uyumlarış.....	56
2.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu	56
2.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	61
2.1.3. Ünlü Değişmeleri.....	63
2.1.3.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi.....	63
2.1.3.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	66
2.1.3.3. Geniş Ünlülerin Daralması	69
2.1.3.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi	70
2.1.3.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	72
2.1.3.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	73
2.1.4. Ünlü Düşmesi	74
2.1.4.1. Kelime Başında Ünlü Düşmesi.....	74
2.1.4.2. Kelime İçinde Ünlü Düşmesi.....	74
2.1.4.3. Kelime Sonunda Ünlü Düşmesi.....	75
2.1.5. Ünlü Türemesi	76
2.1.5.1. Kelime Başında Ünlü Türemesi.....	76
2.1.5.2. Kelime İçinde Ünlü Türemesi.....	76
2.1.5.3. Kelime Sonunda Ünlü Türemesi.....	77
2.2. Ünsüzler	78
2.2.1. Ünsüzler.....	78
2.2.1.1. Normal Boğumlanmalı Ünsüzler	80
2.2.1.2. Yarı Boğumlanmalı Ünsüzler	121
2.2.1.3. Yarı Tonlu Ünsüzler	122
2.2.2. Ünlü Ünsüz Uyumu	123
2.2.3. Ünsüz Uyumu	125
2.2.3.1. Tonlu Ünsüzlerin Uyumu	126
2.2.3.2. Tonsuz Ünsüzlerin Uyumu	127

	Sayfa
2.2.3.3. Ünsüz Uyumunun Bozulması	128
2.2.4. Ünsüz Değişmeleri	130
2.2.4.1. Tonlulaşma.....	130
2.2.4.2. Tonsuzlaşma	133
2.2.4.3. Süreklileşme.....	136
2.2.4.4. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler.....	141
2.2.4.5. Süreksizleşme	145
2.2.4.6. Diğer Ünsüz Değişmeleri.....	146
2.2.5. Ünsüz Benzeşmeleri	146
2.2.5.1. İlerleyici Benzeşmeler	147
2.2.5.2. Gerileyici Benzeşmeler.....	150
2.2.6. Ünsüz İkizleşmeleri	152
2.2.6.1. -d- > -dd- İkizleşmesi.....	152
2.2.6.2. -l- > -ll- İkizleşmesi	152
2.2.6.3. -m- > -mm- İkizleşmesi	153
2.2.6.4. -n- > -nn- İkizleşmesi.....	153
2.2.6.5. -p- > -pp- İkizleşmesi.....	153
2.2.6.6. -s- > -ss- İkizleşmesi	153
2.2.6.7. -ş- > -şş- İkizleşmesi:.....	153
2.2.6.8. -y- > -yy- İkizleşmesi.....	153
2.2.7. Tekleşme.....	153
2.2.8. Ünsüz Düşmesi	154
2.2.8.1. /b/ Düşmesi	154
2.2.8.2. /d/ Düşmesi	155
2.2.8.3. /g/ Düşmesi	155
2.2.8.4. /ğ/ Düşmesi	155
2.2.8.5. /h/ Düşmesi	155
2.2.8.6. /k/ Düşmesi	155
2.2.8.7. /k/ Düşmesi	156
2.2.8.8. /l/ Düşmesi	156
2.2.8.9. /n/ Düşmesi	156
2.2.8.10. /ñ/ Düşmesi	156

	Sayfa
2.2.8.11. /r/ Düşmesi	156
2.2.8.12. /s/ Düşmesi	157
2.2.8.13. /t/ Düşmesi	157
2.2.8.14. /v/ Düşmesi	158
2.2.8.15. /y/ Düşmesi	158
2.2.8.16. /z/ Düşmesi	158
2.2.8.17. Ayın Düşmesi	158
2.2.8.18. Hemze Düşmesi	158
2.2.9. Ünsüz Türemesi	159
2.2.9.1. /n/ Türemesi	159
2.2.9.2. /h/ Türemesi	159
2.2.9.3. /v/ Türemesi	159
2.2.9.4. /y/ Türemesi	159
2.2.10. Ünsüz Göçüşmesi	160
2.2.10.1. Yakın Göçüşme	160
2.2.10.2. Uzak Göçüşme	160
2.2.11. Hece Kaynaşması	161
2.2.11.1. /ğ/ Erimesiyle	161
2.2.11.2. /h/ Erimesiyle	161
2.2.11.3. /y/ Erimesiyle	161
2.2.11.4. /v/ Erimesiyle	161
2.2.11.5. /ñ/ Erimesiyle	161
2.2.12. Hece Düşmesi	161
SONUÇ	163

3. BÖLÜM

METİNLER

1. Metin	173
2. Metin	182
3. Metin	193
4. Metin	196
5. Metin	205
6. Metin	210

	Sayfa
7. Metin	215
8. Metin	220
9. Metin	225
10. Metin	228
11. Metin	234

4. BÖLÜM

DİZİN

Dizin.....	239
KAYNAKLAR	441
EKLER.....	447
Ek-1. Haritalar	447
Ek-2. Fotoğraflar	448
ÖZGEÇMİŞ	453

TEZDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ÜNLÜLER

ā	Uzun a
ā̆	Yarı yuvarlak a (a-o arası ses)
ā̄	Yarı yuvarlak uzun a
á	İnce a (yarı açık, a-e arası ses)
ā̇	Uzun, ince a
ē	Uzun e
ä	Açık (çok açık) e
ǟ	Uzun açık e
è	Kapalı e (e-i arası ses)
ī	Uzun ı
ī̇	Uzun, ince ı
ĩ	Uzun i
ĩ̇	Kısa i
í	İnce ı (ı-i arası ses)
ō	Uzun o
ó	İnce o (o-ö arası ses)
ō̇	İnce uzun o
ō̄	Uzun ö
ū	Uzun u
ú	İnce u (u-ü arası ses)
ū̇	Uzun, ince u
ū̄	Uzun ü

ÜNSÜZLER

Ç	c-ç arası ünsüz (yarı tonlu)
ġ	Art damak g'si
ġ̆	Ön damaksıl ġ ünsüzü
ġ̇	Sızıcı g (art damak)
ġ̈	Sızıcı g (dip damak)
ħ	Hırıltılı h

ķ	Arka damak k'si
ķ	Orta damak k'si
k	Dip damak k'si
í	Ön damaksıl l ünsüzü
ı	Yarım boğumlanmalı l
ñ	Art damak n'si
P	b-p arası ünsüz (yarı tonlu)
T	d-t arası ünsüz (yarı tonlu)
w	Çift dudak v'si
'	Gırtlak patlayıcısı

ÜNLÜLERDE KULLANILAN DİAKRİTİK İMLER

-	Uzunluk imi (Normal süreli ünlüleri uzatır.)
˘	Kısaltma imi (Normal süreli ünlüleri kısaltır.)
˙	İnceltme imi (Art ünlüleri yarı inceltir.)
˚	Daraltma imi (Geniş ünlüleri yarı daraltır.)
˚	Yuvarlaklaştırma imi (Düz ünlüleri yarı yuvarlaklaştırır.)
˘	Diftong (Yan yana gelen iki ünlü arasında duraksızlık.)

ÜNSÜZLERDE KULLANILAN DİAKRİTİK İMLER

˙	Ünsüz üzerinde art damak imi
˙	Ünsüz altında art damak imi
˙	Ünsüz üzerinde ön damaksıllaşma imi
˙	Ünsüz altında yarım boğumlanma imi
'	Vurgu imi
˘	Ulama imi (İki kelime arasında duraksızlık.)

TEZDE KULLANILAN DİĞER İŞARETLER

- // : Ses birimleri gösterir.
[] : Alt ses birimleri ve biçim birimleri gösterir.
~ : Nöbetleşme gösterir.
- : Masterları ve bağımlı biçim birimleri gösterir.
> : -e gelişir. (a > b: a, b'ye gelişir.)
< : -den gelir. (a < b'den gelir.)
* : Varsayım işareti.

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.	: Ad
age.	: Adı geçen eser
Alm.	: Almanca
Ar.	: Arapça
bağ.	: Bağlaç
bk.	: Bakınız
Ç	: Çince
Çağ.	: Çağatayca
d.	: Deyim
DLT	: Dîvânu Lugâti't-Türk
e.	: Edat
ET	: Eski Türkçe
Frn.	: Fransızca
Frs.	: Farsça
İbr.	: İbranice
ik.	: İkileme
İng.	: İngilizce
is.	: İsim
İsp.	: İspanyolca
İtal.	: İtalyanca
kg	: Kırgızistan
KT	: Kırgız Türkçesi
km.	: Kilometre
Krş.	: Karşılaştırınız
Moğ.	: Moğolca
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
Rus.	: Rusça

Kısaltmalar**OT****OŞM****ö.a.****ÖT****Ukr.****u.****ü.****ül.****vb.****y (Y).****ya.****yd.****ys.****yay.****Yun.****z.****zm.****Açıklamalar**

: Orta Türkçe

: Oş Merkez

: Özel Ad

: Özbek Türkçesi (yazı dili)

: Ukraynaca

: Unvan

: Ünlem

: Üleştirme

: Ve başkası, ve benzeri

: Yarı(m)

: Yer adı.

: Yazı Dili

: Yansıma ses

: Yayın(ları)

: Yunanca

: Zarf

: Zamir

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, Kırgızistan'ın güneyinde yer alan Oş ilinin merkezinde yaşayan Özbek Türklerinin kullandığı konuşma dilinin ses bilgisi yönünden eş zamanlı ve karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Oş ilinin merkezinde yaşayan Özbek Türklerinin ağız özellikleri tasvirî olarak incelenmiş, Oş ili merkez Özbek ağzı ve standart Özbek Türkçesi karşılaştırılarak aralarındaki benzer ya da farklı yönler tespit edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla yöntemi bakımından bu çalışma eş zamanlı ve karşılaştırmalı bir ağız araştırmasıdır.

Kırgızistanın Oş ili ve bu ilin ilçelerinde Özbek Türkleri tarafından konuşulan Özbek ağzı üzerinde daha önce Özbek araştırmacılar İ. Fermanov ve H. Şaripov çalışmalar yapmıştır. İsmail Fermanov tarafından kaleme alınan *Özbek Tiliniñ Oş Şevesi* (1960) isimli eser, doğrudan Oş ili Özbek ağzını konu alan kapsamlı ilk çalışmadır. H. Şaripov'un Güney Kırgızistan Özbek ağızlarını bütünüyle ele aldığı *Cenubiy Kırgızistan Özbek Şeveleri* (1967) isimli doktora tezinde Özbek Türkçesinin Oş ağzını incelediği de bilinmektedir (Fermanov, 1960: 4). Ancak adı geçen her iki çalışmanın Sovyetler Birliği döneminde yapılmış olması önemli bir husustur.

Sovyetler Birliği döneminde ülke sınırları içerisinde seyahat özgürlüğünün bulunması, millî ve dinî kimliğin geri plana itilmesi, Rusçanın ortak dil olarak kullanılması ve uluslararası ilişkilerde Rusya'ya bağımlılık gibi etkenler, Oş ili merkezinde yaşayan Özbek Türklerinin kullandıkları konuşma diline tesir eden temel unsurlardır. Kırgızistan Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla (1991) birlikte Oş bölgesinde yaşayan Özbeklerin yaşamları sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda bir değişim sürecine girmiş, bu değişim doğal olarak konuşma diline de yansımıştır. Ayrıca Türkiye'de Özbek Türkçesinin ağızları üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmını ülkemizde veya Afganistan'da yaşayan Afganistan Özbeklerinin ağız araştırmaları oluşturmaktadır ancak çalışmamızın konusu olan Özbek Türkçesinin Oş ağzı ile ilgili Türkiye'de yapılmış herhangi bir çalışma mevcut değildir.

İdari olarak Oş iline bağlı olan yerleşim birimlerinin tamamında yaşayan Özbek Türklerinin ağızlarının incelenmesi bu çalışmanın sınırlarını aşacağından araştırmanın inceleme alanı, Oş ilinin merkezinde yaşayan Özbek Türklerinin konuşma dili ile sınırlı tutulmuştur.

İncelememize kaynaklık eden metinler 2017 yılı Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında yapılan araştırma gezilerinde Oş ilinin şehir merkezinde yaşayan Özbek Türklerinden video kayıt cihazı yardımıyla derlenmiştir. Oş ili şehir merkezinde doğup burada ikamet eden Özbek Türkleri hedef kitle olarak kabul edildiği için yörede kullanılan Özbek konuşma dilini ana dil seviyesinde konuşuyor olsalar dahi Özbek olmayan farklı boy ve etnik gruplardan video kaydı alınmamıştır.

Ağız malzemesinin derlenmesinde açık gözlem ve doğrudan soruşturma yöntemleri kullanılmıştır. Kaynak kişiler; şehrin tarihine, toplumun hafızasında yer tutmuş tarihî şahsiyetlerin hayat hikâyelerine, kaynak kişilerin gündelik yaşantılarına, kültürlerine, mesleklerine, hatıralarına vb. yönelik önceden hazırlanmış sorularla yönlendirilmiştir. Kaynak kişilerin tanıtımı için kullanılan bilgi formu şu şekildedir:

Ağız:

Kayıt Yeri:

Kayıt Tarihi:

Kaydı Yapan:

Kaynak Kişinin

Adı Soyadı:

Cinsiyeti:

Doğum Yeri:

Doğum Tarihi:

Milleti:

Medeni Hâli:

Mesleği:

Öğrenim Durumu:

İkamet Yeri:

Dil Bilgisi:

Lehçe Bilgisi:

İncelediğimiz dil alanının Türkiye sınırları dışında olması kılavuz kişi kullanımını zorunlu kılmıştır. Bölgeyi tanıyan kılavuz kişiler eşliğinde farklı cinsiyet, yaş ve meslek gruplarından video kayıtları alınmıştır. Kaynak kişiler genel olarak 40 yaş üzeri kadınlardan oluşmaktadır. Kaynak kişilerin listesi şu şekildedir:

1. *Matlûbehan Abdullacanova, 47, Evli, Ev Hanımı, Lise (10. Sınıf)*
2. *Zamirehan Süleymanova, 56, Dul, Emekli (Kreşte Çalışıyor), Lise*
3. *Ranahan Usmanova, 52, Evli, Ev Hanımı (Terzi), Lise (10. Sınıf)*
4. *Nasibehan Rahmanova, 53, Dul, Ev Hanımı, Lise (8. Sınıf)*
5. *Hilalehan Mirbayeva, 43, Evli, Muhasebeci, Lisans*
6. *Aydınay Cumabayeva, 50, Evli, Kreş Öğretmeni, Lise*
7. *Abdülmecit Kemalov, 59, Dul, Emekli (Din Görevlisi), Lise (11. Sınıf)*
8. *İrade Abdullacanova, 45, Evli, Öğretmen, Lisans*
9. *Muhamedcan İsmailov, 44, Evli, Esnaf, Lise (10. Sınıf)*
10. *Marufcan Usmanov, 23, Bekâr, Lisans Öğrencisi*
11. *Zühre Vahidova, 22, Bekâr, Lisans Öğrencisi*

Elde edilen video kayıtları yavaşlatma ve hızlandırma özelliği bulunan çeşitli bilgisayar programları kullanılarak dinleme yöntemi ile yazıya geçirilmiştir. Farklı kaynak kişilerden derlenen ağız mazlemesi derlemenin yapıldığı kaynak kişiye göre kodlanmış, her bir kaynak kişinin sarf ettiği cümleler kendi içerisinde numaralandırılmıştır. Video kayıtların yazıya aktarılmasında “Türk Dil Kurumu” tarafından kabul edilen “Ağız Araştırmaları Transkripsiyon Sistemi” kullanılmıştır.

Çalışmamızın sonunda dizin bulunmaktadır. Dizin yapma programlarının transkripsiyon alfabesini tanıyamamasından dolayı dizin yaparken bilgisayar programları kullanılamamıştır. Bu problem kelimelerin cümle numaralarıyla birlikte alt alta sıralanarak işlenmesi suretiyle aşılmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. Kırgızistan Cumhuriyetinin İdari Birimleri

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla yakın tarihte bağımsızlığını ilan eden Türk Cumhuriyetlerinden biri de Kırgızistan'dır. Kırgızistan, 70°-80° doğu meridyenleri ile 39°-43° kuzey paralelleri arasında konumlanır (Saray, 2014: 217). Ülke, kuzey ve kuzeybatısında Kazakistan, doğu ve güneydoğusunda Çin, güneybatısında Tacikistan ve güneyinde Özbekistan ile sınır komşusudur (Doğan, Alimov, Altmışova ve Buyar, 2013).

Kırgızistan, idari olarak *oblast*¹, *rayon*², *kıştak*³ ve *ayıl*⁴ isimleri verilen idari birimlere ayrılmaktadır. Yerel yönetimler tarafından idare edilen ve daha küçük yerleşim birimleri olan ayıl ve kıştaklar ilçe düzeyindeki rayonları, rayonlar ise ülkenin en büyük idari birimleri olan oblastları oluşturmaktadır. Kırgızistan'ın Çuy, Narın, Issık Kөл, Talas, Celalabad, Batken ve Oş olmak üzere yedi oblastı⁵ bulunmaktadır.

1.2. Oş İlinin Coğrafyası ve Yeryüzü Şekilleri

Yerli halk tarafından *Kırgızistan'ın ikinci başkenti*, *güneyin başkenti* gibi ifadelerle anılan Oş ili coğrafi olarak ülkenin güneyinde yer alır. Fergana Vadisi'nin doğu kısmında bulunan ilin kuzeybatısında Özbekistan, güneyinde Tacikistan, kuzeydoğusunda Çin ve Narın ili, batısında Batken ili, güneyinde Celalabad'ın Suzak ilçesi bulunur. Başlangıçta bugünkü Celalabad, Talas ve Batken illerini de kapsayan Oş ili, 1999 yılında bugünkü sınırlarına kavuşmuştur. Oş ilinin, merkezi ilçe konumunda bulunan Oş şehriden başka Alay, Çoñ Alay, Aravan, Karakulca, Karasu, Nokat ve Özgen olmak üzere yedi ilçesi bulunur. Ayrıca Oş ili ve ilçelerine bağlı olan 82 kasaba ve 469 köy mevcuttur.

Oş ilinin ilçeleri, kasaba ve köyleri ile kapladığı toplam alan 29.200 km²'dir (Asanov, 2004: 517). Oş şehir merkezinin alanı ise 18.300 km² olarak ölçülmüştür (<http://www.oshcity.kg>, 29.02.2018). İlin yükseltisi Özbekistan ve Tacikistan sınırlarındaki

¹ İl, ülkenin vali yönetimindeki bölümü, vilayet (Arıkoğlu, Alimova, Askarova ve Selçuk, 2017).

² İlçe. *age*.

³ Kasaba. *age*.

⁴ Yerleşik bölge, köy. *age*.

⁵ Bu çalışmada *oblast* teriminin Türkiye Türkçesindeki karşılığı olarak *il* terimi tercih edilmiştir.

batı bölgelerde 500-900 metreler arasında iken Fergana, Alay, Çoñ Alay ve Pamir sıradağlarının bulunduğu doğu ve güney bölgelerde 5000-7000 metrelere kadar çıkmaktadır (Asanov, 2004: 517).

1.3. Oş İlinin İklimi ve Bitki Örtüsü

Oş ilinin yüksek kesimlerinde karasal iklim hâkimdir. Bu alanlarda yoğun kar yağışları görülür. Daha alçak kesimlerde mikroklima alanlar mevcuttur ve yer yer ılıman iklim hissedilir. İlıman iklimin etkin olduğu bölgelerde yağışlar daha çok yağmur şeklindedir. Yöre, genel itibarıyla az yağış almasına rağmen dağların yüksek kesimlerine yağın karların erimesiyle oluşan akarsu ve göller sayesinde bölgede su sıkıntısı yaşanmaz (Asanov, 2004: 517). Oş ilinin en büyük nehri Karaderya'dır. Fergana dağlarından doğan nehir Özbekistan'da Narın Derya ile birleşerek Sır Derya Nehri'ne karışır. Karaderya'nın dışında Oş ili sınırları içerisinde Yassıderya, Kurşab, Akbuğra, Aravansay gibi nehirler geçer (Asanov, 2004: 518). Bu nehirlerden Akbuğra, Oş şehir merkezini ikiye böler. Şehir, nehrin iki yakasına kurulmuş vaziyettedir (Fermanov, 1983: 13).

Yükseltiden dolayı yaz-kış ve gece-gündüz sıcaklık farkı fazladır. Ocak ayı ortalama sıcaklığı -3°C , -7°C dolaylarında seyrederken Temmuz ayı ortalama sıcaklığı 20°C civarındadır (Saray, 2014: 218; Asanov, 2004: 517).

Oş ilinin kuzey kesimlerinde yarı çöl bitki örtüsü görülür. Dağ etekleri ve tepelerin 2000 metreye kadar olan kesimlerinde bozkır bitki örtüsü hâkimdir. 3000 metreden yüksek nemli kesimlerdeki arazilerde bitki örtüsü gür otlardan oluşur. Fergana sıra dağlarının yamaçlarında ceviz ve yemiş ormanları bulunur. Oş ili sınırları içerisinde çam ve köknar ormanlarına da rastlanır. Bölgenin güneyindeki Alay vadisinde 3000 metreye kadar dağ ve bozkır bitki örtüsü görülür (Asanov, 2004: 518).

1.4. Oş İlinin Nüfusu ve Etnik Durumu

2018 nüfus verilerine göre Oş ilinin merkezi ve ilçeleri ile birlikte toplam nüfusu 1.314.100 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu sayı toplam ülke nüfusunun yaklaşık olarak %25'ini oluşturur (<http://www.stat.kg>, 29.02.2018). Nüfusun % 41'ini gençler, % 52'sini orta yaşlılar ve % 7'sini yaşlılar oluşturur. Ortalama yaş 25 civarındadır. Kadın erkek oranı eşittir (<http://www.oshcity.kg>, 29.02.2018).

Oş ilinin merkez nüfusu ise 276.000'dir. Merkezde rakam olarak 137.200 Kırgız, 120.300 Özbek, 1.924 Tatar, 266 Kazak Türkü; 672 Tacik, 4.505 Rus, 180 Ukrayna, 263 Kore asıllı ve 10.443 diğer etnik unsurlardan Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşları yaşamaktadır. Oş ili merkezinde oran olarak nüfusun % 48'ini Kırgız Türkleri, % 43'ünü Özbek Türkleri, % 1'ini Tatar Türkleri, % 6'sını Ruslar, % 0.3'ünü diğer Türk boyları ve Türk kökenli olmayan halklar oluşturur (<http://www.oshcity.kg>, 22.02.2018).

1.5. Oş İlinin Yaşam Tarzı ve Gelir Kaynakları

Oş, ekonomik anlamda gelişmekte olan iller kategorisindedir. Ülkeye göre Oş ilinde sanayileşme oranı yüksektir. İl ve ilçe merkezlerinde ağır sanayi üretim tesisleri olarak makine, yedek parça, çimento ve elektrik üretim fabrikaları bulunur. Bunların dışında tekstil, kereste, gıda, tütün ürünleri işleme tesisleri mevcuttur. Süt, deri, ipek, yün ve pamuk işleme atölyeleri de yaygındır.

Kırsal kesimde tarım ve hayvancılık öne çıkan gelir kaynaklarıdır. Oş ili tarımsal üretim bakımından ülkede ikinci sırayı alır. Tarım ürünleri olarak buğday, pirinç, pamuk, tütün, patates, hayvan yemi, üzüm, ceviz ve sebze yetiştiriciliği görülür. Hayvan yetiştiriciliğinde ilk sırayı küçükbaş hayvancılık alır. Ayrıca bölgede büyükbaş hayvancılık, at ve kümes hayvanları yetiştiriciliği ile de meşgul olunmaktadır (Asanov, 2004: 519-520).

Oş ilinde Çayantepe, Otuzadır, Madı, Kurşuntepe, Akbuğra, Şaltaktepe, Şorobaşat, Kurşab vb. kale ve şehir kalıntıları, Süleyman Dağı Abidesi, Ravat Abdullahan, Muhammed Yusup Baykoco ve Alimbek Datka mescitleri, Asaf ibn Burhiya Kümbeti, Özgen Minaresi, Darotkurgan, Sogolon kervansarayları gibi tarihî-turistik yapılar mevcuttur. Karaşoro Maden Suları, Abşırsay Şelalesi, Acıdarüñkür, Baritü, Fersman Mağaraları ve Salamalik Ceviz Ormanları bölgenin önemli turistik merkezlerindedir. Ayrıca Alay ve Çoñ Alay Dağlarının yüksek kesimlerinde dağcılık ve kayak merkezleri bulunur (Asanov, 2004: 521).

Bölgede eğitim faaliyetleri Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Rusça ve Tacikçe eğitim veren anaokulları, orta öğretim kurumları, mesleki eğitim kurumları ve yüksek öğretim kurumları aracılığıyla sağlanmaktadır. Oş Ticaret Lisesi, Oş İnşaat Lisesi, Oş Ziraat Lisesi, Oş-Özgen Hemşirelik (Sağlık) Lisesi, Oş Devlet Üniversitesi, Oş Teknik

Üniversitesi, Kırgız-Özbek Üniversitesi, Sosyal Bilimler ve Eğitim Enstitüsü Oş ilinin öne çıkan eğitim kurumlarıdır. Ayrıca Oş ilinde Moskova Devlet Üniversitesinin, Cusup Balasagin Adındaki Kırgız Ulusal Üniversitesinin ve Kırgız Uluslararası Üniversitesinin yerleşkeleri de bulunur (Asanov, 2004: 521).

1.6. Oş İlinin Tarihi

1.6.1. Arkeolojik Kalıntılar Işığında Oş ve Ahalisi

Asya kıtası araştırmacılar tarafından kuzey, doğu, güney, ön ve orta olmak üzere beş büyük kısma ayrılır. Kıtanın Sibiry'a'nın güneyinden Himalaya ve Hindikuş Dağlarının kuzeyine, Ural Nehri ve Hazar Denizi'nin doğusundan Kingan Dağlarının batısına kadar olan bölümü Orta Asya olarak tarif edilir (Koca, 2003: 7). Bugün Kırgızistan Cumhuriyeti'nin güney eyaletlerinden biri olan Oş, Orta Asya tabir edilen bu bölgenin merkezine yakın bir coğrafyada, kısmen güneybatısında yer almaktadır.

Tarih öncesi dönemler incelendiğinde adı geçen bölgede umumiyetle ilkel ve göçer topluluklarının hâkim olduğu görülmektedir. Doğrudan kendilerine ait yazılı kaynakları bulunmayan bu toplulukların tarihinin ve yaşam alanlarının incelenmesinde arkeolojik veriler büyük önem arz eder (Durmuş, 2012: 11-12).

Uzmanlar tarafından yapılan çeşitli arkeolojik kazılardan elde edilen veriler ışığında Orta Asya tarihinin Mezolitik (Yontma Taş) Çağ'a kadar uzandığı görülmektedir. Oş bölgesinde gerçekleştirilen kazılarda da bu döneme ait tarihî kalıntılara rastlanmıştır (Borbugulov, 1989: 43). Ayrıca Orta Asya'nın kuzeyinden Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat yakınlarındaki Anav ve Namazgâh Tepe bölgelerine kadar olan geniş coğrafyada Anav (MÖ 4000-1000), Kelteminar (MÖ 3000), Afanesyovo (MÖ 3000-1700), Andronovo (MÖ 1700-1200), Karasuk (MÖ 1200-700) ve Tagar-Taştık (MÖ 700-100) gibi daha sonraki devirlere ait kültür katmanları tespit edilmiştir (Koca, 2003: 11-16).

Oş ve çevresinde tespit edilen tarihî kalıntılar daha çok Tunç Devri'nin son dönemine aittir. Bölgede bu dönemi yansıtan suni sulama kanalları, bronzdan yapılmış oraklar ve taş değirmenler gibi muhtelif tarım aletleri, çeşitli takılar ve süs eşyaları, eski mezar kalıntıları gibi tarihî eserlere rastlanmıştır. Ayrıca Oş şehrinin merkezinde bulunan Süleyman Dağı eteklerinde de bu döneme ait bir yerleşim yeri tespit edilmiştir (Fermanov, 1983: 14; Borbugulov, 1989: 43).

Taşkent Biriçmulla köyü yakınlarından çıkarılan hazinenin yapım ve süsleme teknikleri ile Kazakistan, Issık-Köl ve Fergana bölgesinde bulunan materyaller ciddi oranda benzerlik gösterir. MÖ 1. ve 2. yüzyıllara ait olan ve teknik özellikleri bakımından Andronovo kültürüne mal edilen bu kalıntılar Taşkent-Fergana bölgesinde tunç işlemeciliğinin ne kadar gelişmiş olduğunun ispatıdır (Birkan, 2005: 95).

Coğrafi anlamda Oş, Fergana Vadisi'nin bir parçasıdır ve vadinin doğu kısmını teşkil eder. Bu nedenle Oş; tarihî, siyasi ve ekonomik bakımdan da Fergana Vadisi ile bütünlük oluşturur. Vadinin tamamının tarihî devirleri aynı dönemde yaşadığı ve aynı topluluklara ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Hususi olarak Fergana Vadisi'nde keşfedilen kültürlerden biri Çust Medeniyeti'ne aittir. Bu medeniyetin daha sonraki dönemlerde Ceyhun Nehri kıyılarından Doğu Türkistan'a kadar olan kısımda hüküm süren Taşkent, Soğd, Baktriya, Parfiya ve Doğu Türkistan topluluklarıyla doğal bağları olduğu ve doğu İran dillerinde konuştukları düşünülmektedir. MÖ 7. yüzyıla kadar bölgede varlıklarını devam ettirmişlerdir (Borbugulov, 1989: 44; Fermanov, 1983: 14). Benzer bir kültür Dalverzin'de bulunmuştur. Fergana'nın batısında ise Kayrakkum kültürü kalıntılara rastlanmıştır. Bu toplulukların at, koyun, köpek gibi bazı hayvanları evcilleştirdikleri, geçim kaynağı olarak tarım ve hayvancılıkla ilgilendikleri, maden işlemeciliği konusunda deneyimli oldukları tespit edilmiştir (Bahar, 1994).

Tıpkı Çust Medeniyeti gibi Fergana Vadisi'nde ortaya çıkarılan kültürlerden biri de MÖ 7. yüzyıllara ait Eylatan Medeniyeti'dir. Koca Bakırkan Nehri Vadisi'nde bulunan mezarlar ve bu mezarlardan çıkarılan değerli süs eşyaları, testi parçaları vb. arkeolojik kalıntılar medeniyetin bölgedeki varlığına ışık tutar. Oş ve Özgen'de de Eylatan Medeniyeti'ne ait kalıntılar saptanmıştır (Borbugulov, 1989: 44).

Çin kaynaklarından edindiğimiz bilgiye göre MÖ 8. yüzyılın başlarında Orta Asya'da kuraklık bağlantılı ekonomik ve sosyal bir göç hareketi olmuştur. Bu göç hareketinin neticesinde Kimmerler gibi bazı toplulukların farklı coğrafyalarda yaşamaya başladığı, Çust Medeniyeti gibi bazı toplulukların ise tarih sahnesinden silindiği bilinmektedir. Bu süreçte İskitler gibi bazı kavimlerin de yükselişe geçtiği görülür (Durmuş, 2015: 36).

İskitler, geniş bir coğrafyaya yayılmış olmalarından dolayı pek çok kavimle etkileşimde bulunmuşlar dolayısıyla bu kavimlerin tarihî kaynaklarında da yer almışlardır.

Kendi yazılı kaynakları bulunmayan bu kavimle ilgili Asur, Pers, Grek ve Çin kaynaklarından tarihî bilgilere ulaşılabılır (Durmuş, 2015: 11-12).

İskitlerin 8. yüzyılda tarih sahnesine çıkmıştır. Çinin kuzeyinden Rusya'nın güneyine, Tuna bölgesinden Mançurya'ya çok geniş bir alana yayılmışlardır (Durmuş, 2015: 41). Bütün bu coğrafyada üç kol hâlinde yaşayan İskitleri Pers kaynakları Saka tigrakhauda, Saka tiay para daray ve Saka haumavarga olmak üzere üç grupta zikreder (Durmuş, 2015: 43). Bunlar Çin'in kuzeybatısından Hazar Denizi'ne kadar olan İskitler, Hazar Denizi'nden Tuna Nehri'ne kadar İskitler ve Ön Asya İskitleri'dir (Durmuş, 2015: 48-55). Arkeolog Herzfeld'in çalışmalarından Saka Tigrakhaudaların esasen yerleşim merkezinin Fergana Vadisi ve çevresi olduğunu öğrenmekteyiz (Durmuş, 2015: 50). Miladi 2. yüzyılda tarih sahnesinden silinen İskitlerin yaklaşık bin yıl boyunca Fergana Vadisi ve dolayısıyla Oş bölgesinde de hüküm sürdüğünü söyleyebiliriz.

MÖ 6. yüzyıl itibarıyla Perslerin İskit bölgesini istila girişimleri başlamıştır. Pers hükümdarlarından 2. Kyros, MÖ 546-540 yılları arasında Mâverâünnehir bölgesine sefer düzenlemiştir. Seyhun Nehri kıyılarına kadar ulaşan 2. Kyros, buralara kaleler inşa ettirerek doğudan gelebilecek olası saldırılara karşı tedbir almıştır (Altı, 2013: 48). II. Kyros'un Fergana Vadisi'nin doğu kısımlarına herhangi bir askerî harekât düzenlemediği bilinmektedir. Aynı bölgeyi istila etme girişiminde bulunan Pers hükümdarı I. Darius da önemli bir başarı elde edememiştir (Altı, 2013: 59).

Perslerin yanı sıra Pers Krallığı'nı hâkimiyeti altına alma isteğinde olan Makedonya Kralı Büyük İskender de bu bölgeye seferler düzenlemiştir. Büyük İskender MÖ 329'da Seyhun Nehri'ne kadar dayanan Pers İmparatorluğu'nu kendine bağlayarak Mâverâünnehir bölgesine hâkim olmuştur. Bir noktada sabit durmak zorunda olmayan atlı göçer İskit kabileleriyle askerî mücadelenin anlamsız olacağını düşünen Büyük İskender, Fergana Vadisi sınırına Eskhate isimli bir şehir kurdurarak vadi şehirlerine askerî müdahalede bulunmamıştır. Bugün bu şehir Hocent olarak bilinir (Lendering, 2009: 275). Bazı araştırmacılara göre İskender'in en doğuda kurduğu şehir Hokand'dır (Bahar, 1994).

Makedonya kralı Büyük İskender'in ölümünden sonra Makedonya Krallığı'nın hâkim olduğu Mâverâünnehir coğrafyasında Grek-Baktriya hâkimiyeti görülür (Borbugulov, 1989: 44). MÖ 2. yüzyılın başlarından itibaren ise Yüeciler, Kanghlar, Avarlar gibi atlı-göçer kavimler ile Kuşanların hâkimiyeti söz konusudur. Kuşan hâkimiyeti MS 5. yüzyıla kadar devam eder (Özbayraktar, 2014: 13).

1.6.2. İslamiyet Öncesi Türk Devletleri Döneminde Oş ve Ahalisi

MÖ 4. yüzyılda Orta Asya İskitlerinin kontrolünde olan bölgelerde Çin kaynaklarının Hiung-Nu olarak zikrettikleri bir topluluk adını duyurmaya başlar. Bu topluluk Büyük Asya Hun Devleti'nin kurucuları olan Hun Türkleridir (Genç, 2002a: 15). Asya Hun Devleti'nin merkezi bugünkü Moğolistan'ın güneyinde bulunan Baykal gölü ve çevresidir. Devletin sınırları Mete Han zamanında batıda Hazar denizinin kuzey-doğusundan kuzeyde Sibiryaya; güneyde Aral, Balkaş, Kansu, Pekin hattı sınırından doğuda Japon Denizi'ne kadar genişlemiştir. Tarif edilen bölge içerisinde yalnız Türklerin değil Moğollar, Tibetliler, Tunguzlar ve Çinliler gibi pek çok farklı kabilenin de Hun Devleti'ne tabi olarak yaşadığı söylenebilir (Kafesoğlu, 1998, 61). Hun liderlerinden Çiçi'nin devletin başkentini güneybatıya Çu-Talas nehirleri arasına naklettiği, Fergana ve civarını doğrudan kendine bağladığı bilinmektedir (Kafesoğlu, 1998, 65-66).

Hunların yıkılmasından sonra doğan otorite boşluğu bozkırda yaşayan diğer halklar tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Kök Türk devletinin kurulmasına kadar Fergana Vadisi, bölgede hâkimiyet sağlayan Sienpi, Tabgaç, Avar, Eftalit gibi Türk ve Moğol asıllı topluluklar tarafından idare edilmiştir (Golden, 2017: 82-86).

Kök Türk Devleti Bumin Kağan tarafından 552 yılında kurulmuştur. Devletin merkezi Ötüken'dir. Kök Türkler Asya Hunlarından kalan coğrafyadaki toplulukları tek bir bayrak altında toplamayı başarmışlar, kısa zamanda sınırlarını Hazar Denizi'nden Mançuryaya Tibet'ten Sibiryaya ulaştırmışlardır (Gömeç, 1999: 7-40). Kök Türk Kağanlığı döneminde Fergana Vadisi ve Oş'un da Kök Türk devleti sınırları içerisinde kaldığı görülmektedir.

Oş'un Özgen ilçesinden geçen Karaderya Nehri kıyısında Kök Türk dönemine ait bir mezar bulunmuştur (1961). Mezardan kemik parçalarının yanı sıra çeşitli metal eşyalar, üzenge takımları çıkarılmıştır. Üzengelelerin teknik özellikleri Taşkent, Semerkant, Yedi Su bölgesinden çıkarılan malzemeyle benzerlik taşır. Ayrıca Kök Türklere ait madeni paralara ve üzerinde Kök Türkçe yazılar olan tunç bir yüzüğe de rastlanmıştır. Yüzüğün üzerindeki yazılardan kalıntının 5. yüzyılın sonu ile 7. yüzyılın ilk yarısına ait olduğu tahmin edilmektedir. Andican yakınlarındaki Gayret Tepe'de 1957-1961 yılları arasında yapılan arkeolojik kazılarda da yine Kök Türklere ait kalıntılar bulunmuştur. Fergana'nın kuzeyinde de benzer pek çok tarihî kalıntıya rastlanmıştır (Birkan, 2005: 129-135).

Kök Türk döneminde On Ok-Türgiş, Uygur, Oğuz, Tarduş, Ediz, Karluk, Kırgız, Basmil, Yir-Bayırku gibi Türk toplulukları kağanlık bünyesinde yaşamaktadır. Bunlardan On Ok-Türgiş ve Karluk boyları ülkenin daha çok batı kısmında yerleşmişlerdir (Genç, 2002a: 17-20).

İslam orduları ilk defa Emeviler döneminde Horasan valisi olan Kuteybe bin Müslim komutanlığında 705 yılında Ceyhun'un ötesine geçmişlerdir. 715'e kadar Fergana da dâhil bütün bölgeyi istila eden Emeviler fasılalarla 750 yılına kadar bölgenin hâkimi olarak kalmışlardır (Özbayraktar, 2014: 1). Kuteybe bin Müslim'in Tarihî İpek Yolu'nu takip ederek Kaşgar'a kadar ulaştığı bilinmektedir (Özbayraktar, 2014: 14).

Emevilerin bölgeye gelişiyle Kök Türklerin batı kanadını teşkil eden On-ok boylarından Türgişler kendilerine ciddi mukavemet göstermiştir. Sulu Kağan'a bağlı Köl İç Çor komutasındaki Türgişler Araplar'a ağır kayıplar verdirilmeyi başardılarsa da onun ölümüyle Emeviler yeniden Mâverâünnehir, Fergana ve Kaşgar'a hâkim olmuştur (Şahin, 2006: 109). Arapların Türklerle mücadeleleri Uygurlar zamanında da devam etmiştir ancak Türklerin 751 Talas Savaşı'nda Çinlilere karşı Abbasileri desteklediği tarihî kayıtlarda mevcuttur (Şahin, 2006: 109; Özbayraktar, 2014: 1). 750 Talas Zaferi sonrası Fergana hükümdarlarının Abbasilere tabi olduğu bilinmektedir (Özbayraktar, 2014: 1).

1.6.3. İlk Türk İslam Devletleri Döneminde Oş ve Ahalisi

Uygurların bir kolu olan Yağmalar, evvela Kaşgar ve civarını daha sonra Çuy Vadisi ve kuzeyini Karluklardan alarak bu bölgelerde yeni bir siyasi teşkilatlanmaya girişmiş, Karahanlılar Devleti'ni kurmuştur. Karlukların Çiğil ve Tohsı boyları da Yağmalarla iş birliği yaparak bu yeni devletin kurulmasına öncülük etmiştir (Genç, 2002b: 3-7).

Karahanlılar uzun süre Fergana Vadisi ve Mâverâünnehir bölgesinde Sâ mânîlere karşı mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Bu mücadelede Karahanlıların en büyük destekçisi 962 civarında Afganistan ve Hindistan'ın güney bölgelerinde kurulan Gazneliler olmuştur. Başlangıçta iyi ilişkiler kuran Gazneliler ve Karahanlılar, Mâverâünnehir ve Fergana civarında hâkimiyet sağlayan Sâ mânîoğullarını yıpratarak Sâ mânîoğulları Devleti'ni yıkmıştır (Ercilasun, 2007: 291).

Oş ve civarı Karahanlılar döneminin önemli şehirlerinden olmuştur. Karahanlı hükümdarlarından Kılıç Buğra Han Harun'un ölümünden sonra yerine geçen Ali Arslan Han'ın oğlu İlig Nasr Han'ın ilk önceleri Fergana'da daha sonra bugün Oş'a bağlı olan Özgen'de oturduğu bilinmektedir (Genç, 2002b: 10-11). 1012 yılında İlig Nasr Han'ın ölümü üzerine yerine geçen Arslan İlig kısa zamanda Talas, Taşkent, Hocend, Buhara, Fergana ve Özgen gibi şehirleri almıştır. Daha sonra Özgen'in 1026 yılında Yusuf Kadir Han tarafından ülkenin batısındaki idareden alındığını bilinir (Genç, 2002b: 12-13). Ayrıca Tamgaç Han'ın 1050 yılında başkenti Semerkant'a taşımaya kadar Özgen uzun bir süre Batı Karahanlı Devleti'ne başkentlik yapmıştır (Genç, 2002b: 17, 89). Özgen bu dönemden sonra da önemini yitirmez. Zira Selçuklu hükümdarı Melikşah ilki 1089'da olmak üzere Özgen'e iki sefer düzenlemiş, bu durum Karahanlılar arasında büyük yankı uyandırmıştır (Genç, 2002b: 20). Cengiz, Moğol istilasına kadar Özgen'in Karahanlılar tarafından kullanıldığı bilinmektedir (Genç, 2002b: 31).

1.6.4. Moğol İstilasından Sonrası Dönemde Oş ve Ahalisi

1200'lü yıllar dünya ve bilhassa Türk tarihi bakımından büyük önem arz eder. Zira meşhur Cengiz Moğol İmparatorluğu bu dönemde kurulmuştur. Cengiz Han kısa süre içerisinde Orta Asya'nın tamamındaki Kırgız, Uygur, Karluk, Yağma, Nayman gibi Türk ve Moğol topluluklarını itaat altına almış, Kara Hitaylar ve Harezmsahlar gibi yakın coğrafyadaki devletleri ortadan kaldırarak bölgedeki hakimiyetini ilan etmiştir. Öldüğü tarih olan 1227'den evvel ülkesini oğulları arasında paylaştıran Cengiz'in kurduğu imparatorluk doğuda Japon Denizi ve Pasifik Okyanusu'ndan batıda Anadolu ve Avrupa içlerine, güneyde Çin'den kuzeyde Sibiryaya kadar devasa bir coğrafyaya yayılmıştır. Cengiz'in taksimatına göre İrtiş Nehri'nin batısındaki bölge Harezmi ile birlikte en büyük oğul Coçı'ya (daha sonra oğlu Batu'ya), bütün Doğu ve Batı Türkistan ikinci oğul Çağatay'a, Balkaş Gölü'nün doğu ve kuzey doğusu Ögedey'e, Moğol ana yurdu olan topraklar (Onon, Kerulen ve Toğla ırmakları arasında kalan bölge) da en küçük oğul Tuluy'a verilmiş, adı geçen topraklar üzerinde zamanla Çağatay (1227), Altın Ordu (1241), İlhanlı (1256) gibi Moğol hanlıkları kurulmuştur (Kafalı, 2005: 5-14; Ercilasun, 2007: 365).

Bu dönemde Oş ve Fergana bölgesi Çağatay Hanlığı idaresinde kalmıştır. Çağatay Hanlığı'na 1370 yılında Timur tarafından son verilmiş (Kafalı, 2005: 79-140), Çağatay Hanlığı'nı ele geçiren Timur, 1405 yılına kadar Doğu Türkistan'ı, Harezmi, İran ve

Azerbaycan'ı, Irak ve Suriye'yi, Hindistan ve Osmanlı'nın bir kısmını hâkimiyetine almıştır (Aka, 2014: 6-43).

Timur'un 1405 yılında ölümünden sonra tahta Halil Sultan ve Şahrüh ortak olmuştur. Bu durum Moğol ve Türk boylarını bir arada tutmaya çalışan Timur Devleti için bir kargaşa ortamı oluşturmuştur. Altın Orda soyundan gelen Özbekler, devletin zayıflığından faydalanarak Timurlulara karşı savaş açmış, Barak Han komutasındaki Özbekler 1427'de Uluğ Beğ komutasındaki Timur ordusunu mağlup etmiştir (Aka, 2014: 90-92).

Altın Ordu hanlarından olan Özbek Han'ın tebaasına Özbek denilmektedir. Özbek Han kendine bağlı kuvvetlerle Fergana Vadisi civarındaki Türk nüfusu örgütleyerek Özbek Devleti'ni kurmuştur. Fakat siyasi çekişmelere mukavemet gösteremeyen devlet bölgede tutunamamıştır. Daha sonra Özbek Han'ın torunu Ebü'l-Hayr 1429'da Sibiry'a da han ilan edilerek Özbek Devleti'ni tekrar toparlamıştır. Bölgedeki Özbeklerin de yardımıyla Özgen dâhil Fergana Vadisi'nin doğu kısımlarındaki bazı bölgeleri ele geçiren Ebü'l-Hayr Han, Sıgnak şehrini kendisine merkez yapmıştır. Özbekler uzun süre Çağataylar ve Timurlularla mücadele etmiş ancak Şiban Han dönemine kadar ciddi bir başarı elde edememişlerdir (Aktan, 1994).

Uluğ Beğ'den sonra Timurlular tahtına çıkan Ebû Said'in ölümünün ardından oğulları Ahmed Mirza Semerkand'ın, Sultan Halil Mirza Herat'ın, Uluğ Bey Mirza Kabil'in, Murat Mirza Kandahar ve Germesir'in, Mahmud Mirza Esterâbad'ın ve Ömer Şeyh Mirza Fergana'nın yönetimini üstlenmiştir. Ebû Said'in oğulları merkezî bir birlik kurma taraftarı olmayarak kendi bölgelerinde hâkimiyet kurma amacı gütmüşlerdir. Ahmed Mirza ve Ömer Şeyh Mirza arasındaki üstünlük mücadeleleri sonucunda Mâverâünnehir ve Fergana'nın büyük bir bölümü Moğol Hanı Yunus Han'ın kontrolüne girmiştir (Babur, 1940: 61-65).

Ebü'l-Hayr Han'dan sonra Özbekler dağınık vaziyette yaşamaya başlamışlardır. Kendisinden sonra tahta geçen oğlu Şah Budak öldürüldükten sonra Özbek tahtı Şiban Han'a geçmiştir. Şiban Han bir dönem Timur soyundan Ahmed Mirza'nın idaresinde kalmış daha sonra Ahmed Mirza'nın hâkimiyeti Moğollara devretmesiyle Moğollarla yakınlaşmış, Moğol Yunus Han'ın ölümünden sonra kaybettiği bölgeleri geri almaya çalışan Ahmed Mirza'ya karşı Moğolların yanında saf tutmuştur. Karşılık olarak Türkistan'ı alan Şiban Han kendisini tanımayan yerli ahaliye rağmen Türkistan'a hâkim

olmayı başarmıştır. Timurluların zayıflığını fırsat olarak gören Şiban Han zamanla bütün Fergana, Mâverâünnehir ve Horasan'ı ele geçirmiştir (Babur, 1940: 64-66).

Şiban Han, Fergana üzerinde hak iddia eden Babür ve Horasan'da hâkimiyet kurmaya çalışan Safevî hükümdarı Şah İsmail ile uzun süre mücadele etmiş, 1510 yılında Safevîlerle yapılan savaşta Şah İsmail'e yenilerek öldürülmüştür. Şiban Han'ın ölümünden sonra Özbekler, 2. Abdullah Han zamanında toparlandılarsa da ikinci bir Safevi bozgunundan sonra bölgedeki hâkimiyetini tamamen kaybetmiştir (Üşenmez, 2013; Akar, 2010: 186).

Özbek Devletinin yıkılmasından sonra, daha önce Özbeklerin hâkimiyet kurduğu Horasan Safevîler'in, Taşkent ve civarı Kırgızlar'ın, Fergana toprakları Doğu Türkistan menşeli Hocalar Ailesi'nin idaresine geçmiştir. Daha sonra zamanla bu bölgelerde Hive (1515-1873), Buhara (1599-1868) ve Hokand (1710-1876) gibi hanlıklar kurulmuştur (Konukçu, 1998).

Hokand Hanlığı, Buhara Hanlığı'ndan ayrılarak 1710 yılında Fergana Vadisi'nde Hokand merkezli olarak kurulmuştur. Hanlığın kurucusu olan Şahruh Özbekler'in Ming kabilesine mensuptur. Bu kabile Şiban Devleti'nin yöneticilerinden 2. Abdullah Han zamanında (1583-1598) Güney Sibirya'dan Fergana'ya göç etmiştir. Özbek Devleti'nin yıkılmasıyla bir dönem Hocalar Ailesi idaresinde kalan kabile mensupları, Şahruh'un liderliğinde toplanarak bölgeyi tekrar ele geçirmiş ve yeni bir Özbek Devleti kurmayı başarmıştır (Konukçu, 1998).

Hokand Hanlığı'nın kurulmasından sonra Kırgızlar kendiliğinden bu hanlığa tabi olarak hanlık idaresinde etkin hâle gelmişlerdir. Akabinde Taşkent, Çimkent, Sayram, Oratepe, Cizzak ve Türkistan şehirlerini ele geçiren Hokand Hanlığı, bölgede siyasi gücünü arttırmaya başlamıştır (Konukçu, 1998).

Hanlıklar döneminde Türkistan'da tam bir siyasi otorite sağlanamamıştır. Bu dönemde Özbek Hanlıkları hem kendi içlerinde hem de kuzeylerindeki Kazaklarla mücadeleye tutuşmuştur. Bölgedeki yerel unsurların arasındaki mücadeleyi fırsata çevirmek isteyen Nadir Şah, 1736-1747 yılları arasında zayıf bir görüntü sergileyen hanlıkları kendine bağlamıştır (Üşenmez, 2012: 22). Daha sonraki dönemde Hokand Hanlığı bir dönem Çin tarafından da işgal edilmiştir (Solak, 2013).

1.6.5. Çarlık Rusyası Döneminde Oş ve Ahalisi

Hanlıklar arasındaki çekişmeler Nadir Han'ın ölümünden sonraki dönemde de devam etmiştir. 1664 yılında Çarlık Rusyası Türkistan Genel Valisi Kaufman öncülüğünde evvela Hokand Hanlığı'nın bozkır bölgesini ardından Evliya Ata, Çimkent, Taşkent, Hucend ve Cizzak şehirlerini işgal etmiştir. Hanlığın lideri Hudâyâr'ın 1868'de Çarlık idaresine boyun eğmesi üzerine Polat Bey han ilan edilmiş, 1875'de Hokand'ı geri almayı başarmış ise de 1876 yılında Andican ve Özgen civarı General Skobelev komutasındaki Rus birlikler tarafından tekrar ele geçirilmiştir. İşgal edilen Hokand, Fergana vilayetine dâhil edilerek Taşkent merkezli Türkistan Genel Valiliği idaresine bağlanmıştır (Solak, 2013; Konukçu, 1998; Ziyayev, 2007: 315). Hokand ile birlikte Andican, Namangan, Mergilan ve Oş şehirleri de aynı kaderi paylaşmıştır (Ziyayev, 2007: 321). Bu dönemden sonra Türkistan'da Çarlık idaresine karşı büyük isyan girişimleri görülmüştür. Oş'un Hocaabad, Bulakbaşı, Acır, Yasin, Alay, Nokad, Kurşab ve Özgen gibi ilçelerinde farklı nedenlerden dolayı büyük isyanlar çıkarılmıştır (Ziyayev, 2007: 379).

1904-1905 yılları arasında Çarlık Rusyası, Japonya ile bir savaşa girmiş ve beklenmedik bir şekilde mağlup olmuştur. Esasen Çarlık İdaresi'nin yönetim baskılarından bunalan ve daha özgür bir ortama kavuşmak isteyen halk bu yenilgiyi bahane ederek ayaklanmış, ayaklanma sonucunda 1905 ihtilali yaşanmıştır (Vernadsky, 2015: 324). Çar 30 Ekim 1905 tarihinde ilan ettiği genelgeyle halka temel hak ve özgürlükleri güvence altına alma, demokratik oy verme hakkı getirme ve meclisin onayı alınmadan kanun çıkarmama güvencesi vermiştir (Vernadsky, 2015: 329).

İhtilal sonrası dönemde Çarlık idaresi altındaki Türkler de birtakım siyasi faaliyetlere girişmiş, 1906 yılında "Müslüman İttifakı" isimli bir parti kurarak Rus meclisi Duma'ya girme hakkı kazanmışlardır. Mevcut ortamda umumi anlamda Çarlık yönetimindeki Türklerinin haklarını savunabilme ideali güden Rusya Müslümanları ilk Duma'da 25, ikinci Duma'da 35, üçüncü Duma'da 10 ve dördüncü Duma'da 7 vekil tarafından temsil edilmişlerdir (Devlet, 1999: 89-90). Yeniden düzeni sağlamaya başlayan Çar ilan edilen genelgenin şartlarına riayet etmediği gibi kurulan parti ve yayın organlarını da kapatmıştır (Karakas, 1996).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Çar mevcut problemlerle başa çıkamaz hâle gelmiş ve 1917 Devrimi'ne engel olamamıştır. Yönetim geçici hükümete devredilerek Romanov Hanedanlığı ortadan kaldırılmıştır (Vernadsky, 2015: 351).

1.6.6. Sovyetler Birliği Döneminde Oş ve Ahalisi

Çarlığın 1917’de yıkılmasından sonra kendi idarelerini kuvvetlendirmeye çalışan Bolşevikler de birtakım vaatlerde bulunmuş, buna göre Lenin ve Stalin gibi ihtilalin önde gelen isimleri milletlerin kendi istikballerine kendilerinin karar verebilecekleri garantisi vermiştir. Karar doğrultusunda dönemin aydınları tarafından daha önce Ruslar tarafından işgal edilmiş Türk bölgelerinde Azerbaycan Türk Cumhuriyeti, Hive Devleti, Buhara Millî Devleti, İdil-Ural Millî Muhtariyeti, Kırım Millî Cumhuriyeti, Başkurt Muhtar Cumhuriyeti, Alaş-Orda Kazak Millî Hükümeti, Hokand Millî Muhtar Cumhuriyeti gibi özerk Türk devletleri kurulmuştur (Karakaş, 1996). Fergana Vadisi’nin tamamı Hokand Muhtar Cumhuriyeti sınırları içerisinde düşünülmüş ancak 1918 yılında kendini toparlamaya başlayan yönetim daha evvel yaptığı propagandanın aksine Hokand Millî Muhtar Cumhuriyeti’ni lağvetmiştir. Bu durumu kabullenemeyen Türkistan Türkleri son milli ayaklanma olan “Korbaşı” hareketini başlatmıştır (Karakaş, 1996).

Sovyet hükümeti 1 Mayıs 1918’de Moskova’dan çıkan kararla “Türkistan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti”ni kurmuş, 1919-1923 yılları arasında bu idari yapının korunması için mücadele vermiştir (Solak, 2013). 1924 yılında sözde millî sınırların tespit edilmesi gündeme getirilerek Türkistan coğrafyası bölgelere ayrılmıştır. Bu dönemde Kara Kırgız Muhtar Oblastı kurularak ilçeleri ile birlikte Oş bu federasyona bağlanmıştır. 25 Mayıs 1925’de federasyon Kırgız Özerk Eyaleti’ne çevrilmiştir. Oş ve Celalabad vilayet olarak bu eyaletin sınırları kapsamında tutulmuştur (Borbugulov, 1989: 12; Solak, 2013). Daha sonra 1 Şubat 1926’da Kırgız Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilmiş Oş ve Celalabad bu dönemde kantonlara dönüştürülerek 20 vilayete ayrılmıştır. 1928 yılında Oş ve Celalabad kantonları tekrar Oş eyaletinde birleştirilerek 10 ilçeye bölünmüştür (Borbugulov, 1989: 12).

Kırgız Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 5 Aralık 1936’da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne bağlı Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne dönüştürülmüştür. 11 Mart 1938’de Oş ve Celalabad ayrılmış, 21 Aralık 1939’da statüleri vilayete çevrilmiştir. Bu dönem Özgen, Kızıl Kıya, Kara Su, Aravan, Alay, Çoñ Alay, Batken, Gülçe, Leylek, Kurşab, Nokat, Sovet, Halmion ilçeleri Oş vilayetine dâhil edilmiştir (Borbugulov, 1989: 12; Solak, 2013).

Celalabad 1959 yılında tekrar Oş’a bağlanmış, 1980 yılında Oş’un Toktogül ve Kara Göl ilçelerinin tamamı ile Ala Buka ilçesinin bir bölümü yeni kurulan Talas idaresine bırakılmıştır. Talas’a bağlı bulunan Çatkal ilçesinin idaresi ise Oş’a aktarılmıştır

(Borbugulov, 1989: 13). 1990 yılında Celalabad, 1999 yılında Batken Oş'tan ayrılmış, Oş bugünkü fiziki sınırlarına ulaşmıştır (Asanov, 2004: 466).

1.7. Tarihî Kaynaklarda Oş Kelimesi

Tarihî kaynaklardan İbn Hurdâdbih'in *Kitâbü'l Mesâlik ve'l-Memâlik* (886) isimli eserinde *Ûş* (Şeşen, 2017: 181; Aynakulieva, 2002), Kudâme b. Ca'fer'in *Kitâbü'l-Harac* (928'den evvel), Ebû İshak İbrâhim b. Muhammed el-Fârisî'nin, *Kitâbü'l Mesâlik ve'l-Memâlik* (952), İbn Havkal'ın *Sûretü'l-Arz*, el-Makdisî'nin, *Ahsenü't-Tekâsîm fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm* (985), Ebû Reyhân el-Bîrûnî'nin *el-Kânûnü'l-Mesûdî*, İdrîsî'nin *Nüzhetü'l-Müşâk fî İhtirâkı'l-Âfâk* (1154), Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-Büldân* (1215'ten evvel) ve Babur'un *Baburnâme* (1483-1530) isimli eserlerinde *Uş* (Şeşen, 2017: 64-257; Aynakulieva, 2002; Babur, 2006), Mahmûd el-Kâşgarî'nin *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserinde *Uç* kelimeleri şehir adı olarak kullanılmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu 2015: 16). Ayrıca müellifi bilinmeyen *Hudûdü'l-Âlem Mine'l-Meşrik ile'l-Mağrib* (982-983) isimli coğrafya kitabında *Öş*, *Uc* ve hem müellifi hem de telif tarihi belli olmayan *Hayru'l-Buldân Risalesi*'nde *Oş/ Uş* kelimeleri şehir adı olarak geçmektedir (Şeşen, 2017: 171; Ünal, 2000).

Adı geçen tarihî kaynaklardan elde edilen bilgiye dayanarak Kudâme b. Ca'fer'in, *Kitâbü'l-Harac*, el-Makdisî'nin, *Ahsenü't-Tekâsîm fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm*, el-Bîrûnî'nin *el-Kânûnü'l-Mesûdî*, Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-Büldân* ve Babur'un *Baburnâme* eserlerinde bahsi geçen *Uş*; İbn Havkal'ın *Sûretü'l-Arz* ve İdrîsî'nin *Nüzhetü'l-Müşâk fî İhtirâkı'l-Âfâk* eserlerinde zikredilen *Uş*, *Uc*; İbn Hurdâdbih'in *Kitâbü'l Mesâlik ve'l-Memâlik*'inde adı geçen *Ûş*; *Hudûdü'l-Âlem Mine'l-Meşrik ile'l-Mağrib*'de bahsedilen *Öş* ve *Hayru'l-Buldân Risalesi*'nde değinilen *Oş/ Uş* şehirlerinin (Şeşen, 2017: 64-273; Babur, 2006: 134; Ünal, 2000) bugünkü Oş ili olduğunu düşünmekteyiz.

Tarihî kaynaklardan Bîrûnî'nin *el-Kânûnü'l-Mesûdî* isimli eserinde Hasert Nehri'nin Aral Gölü'ne döküldüğü yerdeki şehirlerin bahsinde aynı anda *Uş* ve *Uc* isimlerine değinilmesi *Oş* ve *Uc*'un farklı şehirler olabileceğini düşündürmektedir. Makdisî'nin *Ahsenü't-Tekâsîm fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm* adlı eserinde Nesâiye'ye bağlı yerler arasında *Uş*'u da göstermesi, daha sonra Fergana'ya bağlı şehirler izah edilirken Uştîkan'a ve Vağziye'ye bağlı olduğu bildirilen şehirler sıralanırken zikredilen *Uşt*'a şüpheyle yaklaşmamıza neden olmaktadır.

Türkçenin Kök Türk, Uygur, Karahanlı ve Harezmi-Kıpçak dönemine ait yazılı kaynaklarında (Clauson, 1972; Şirin, 2016; Caferoğlu, 2011, Ünlü, 2012b, Ünlü, 2012a) Oş kelimesine şehir veya nehir adı olarak rastlanmaz. Kelime şehir adı olarak en erken Çağatay dönemi eserlerinde (Babur, 2006: 134; Ünlü, 2013: 1189) *Uş* biçiminde görülmeye başlanır. Mahmûd Kâşgarî'nin *Dîvânu Lugâti't-Türk* isimli sözlüğünde *meşhur bir şehir* (Ercilasun ve Akkoyunlu 2015: 16) şeklinde değındığı *Uç* şehrinin bugünkü Oş ili olabileceğı ihtimali tartışmaya açıktır.

Oş ili ağız üzerine çalışmaları bulunan İsmail Fermanov, Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserinde geçen *Oç*⁶ şehrinin bugünkü Oş ili olduğunu savunur. Fermanov'a göre Özgen dâhil bölgedeki birçok şehir hakkında bilgi veren Kâşgarlı Mahmud'un Fergana Vadisi'nin önde gelen şehirlerinden biri olan Oş'tan bahsetmemesi düşünülemez (Fermanov, 1983: 14). Araştırmacının bir diğere dayanağı yine Kâşgarlı'nın sözlüğünde geçen *Ay Köl*⁷ ifadesidir. Fermanov, Oş yakınlarında aynı isimde bir göl bulunduğunu dolayısıyla Kâşgarlı'nın eserinde zikrettiğı şehrin bugünkü Oş ili olduğunu savunur (Fermanov, 1983: 18-19). Bize göre bu husus üzerinde düşünülmeği gerektirir.

Kâşgarlı'nın pek çok şehir hakkında bilgi verdiğı hâlde bölgenin önemli merkezlerinden biri olan Oş'tan bahsetmemiş olamayacağı düşüncesi bilimsel bir ölçüt olarak kabul edilemez. Zira bölgedeki diğere tanınmış merkezlerden biri olan Nokat, İdrîsî'nin *Nüzhetü'l-Müşâk fî İhtirâkı'l-Âfâk*'i, el-Bekrî'nin *el-Memâlik ve'l-Mesâlik*'i, İbn Havkal'ın *Sûretü'l-Arz*'i (Şeşen, 2017) gibi pek çok tarihî kaynaktan Nevkend, Nevket ve Nûkad biçimlerinde geçmesine rağmen Kâşgarlı'nın sözlüğünde yer almaz. Aynı şekilde İslam coğrafyacılarının eserlerinde değınilen Mergînân, Ahsîket, Riştan, Kubâ (Ercilasun ve Akkoyunlu 2015) gibi şehir isimleri de Kâşgarlı'nın sözlüğünde bulunmaz.

Fermanov'un *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te bahsi geçen *Āy kōl* kelimesi hakkındaki görüşüne de şüphayle yaklaşmak gerekir. Araştırmacı bu kelimenin anlamını Kâşgarlı Mahmud'a dayanarak "Ayköl: Oç şehri yakınındaki bir göl." şeklinde açıklar. Aynı madde Ercilasun ve Akkoyunlu tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te "Āy kōl: Uç yakınında bir bölge." olarak izah edilir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 403). Fermanov, Oş civarında hâlâ aynı isimde bir gölün var olduğuna değınir. Araştırmacının işaret ettiğı

⁶ Bu kelime A. B. Ercilasun ve Z. Akkoyunlu tarafından Uç biçiminde okunmaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu 2015).

⁷ Bu kelime A. B. Ercilasun ve Z. Akkoyunlu tarafından Āy kōl biçiminde okunmaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu 2015).

Ay K l Türkistan sıra dağlarının kuzey yamaçlarında, 2938 rakımlı bir bölgede bulunmaktadır. Bugün Batken ilinin Leylek ilçesi sınırları içerisindedir (Borbugulov, 1989: 174-175). Bu g l n Oş merkeze olan uzaklığı yaklaşık 400 km'dir. Bölgenin Sovyetler Birliğı döneminde Oş'a bağlanmış olması araştırmacıyı yanıltmış olabilir. Dolayısıyla *D v nu Lug ti't-Türk*'te bahsi geçen Uç şehrinin bugünkü Oş şehri olabileceği görüşüne şüpheyle yaklaşmak gerektiği düşüncesindeyiz.

1.8. Oş Kelimesinin Kökeni ve Anlamı

Oş kelimesinin kökenine dair farklı görüşler ortaya atılmıştır. Rus bilgin Aleksandr Natanovich Bernshtam'a göre Oş kelimesinin kökeni 11. yüzyıl civarında bugünkü Oş ilinin Alay ilçesinde yaşayan Türk kökenli bir kabileden gelmektedir (Fermanov, 1983: 15). Bu görüş İ. Fermanov tarafından da kabul görür. İ. Fermanov *D v nu Lug ti't-Türk*'te bahsi geçen Uç kelimesini söz konusu kabileyile bağdaştırır ve adı geçen kabilenin varlığını *D v nu Lug ti't-Türk*'te bulunan *ilr k, sasık, sukundi, tana, yumgak, t b n,  agla*⁸ kelimeleri ile ispat etmeye çalışır (Fermanov, 1983: 19).

İ. Fermanov, kabile adı olduğunu d ş nd ğu O  kelimesinin 11. yüzyıldan sonra fonetik değişim geçirerek Oş biçimine geliştiğini ileri sürer (Fermanov, 1983: 19). Araştırmacıya göre * ap- ap > şan-şap,  aldır- aldır > şaldır şuldir,  aldıramak > şaldıramak*  rneklerinde g r ld ğu üzere / / sesinin sızıcılaşarak /ř/'ye dönmesi  zbek Türkçesinde yaygın g r len bir ses hadisesidir (Fermanov, 1983: 14).

S ret 'l-arz (İbn Havkal), *el-K n n 'l-Mes d * (Eb  Reyh n el-B r n ), *Nüzhetü'l-muşt k fi ihtir k 'l- f k* (İdr s ) ve *Hud d 'l- lem mine'l-meşrik ile'l-mağrib* (müellifi belirsiz) gibi tarih  kaynaklarda *Uc* formasında bir şehir adı olmasına rağmen (Şeşen, 2017: 101-193) *Uc* kabilesi ya da boyu gibi bir tabir kullanılmaz. Hemen her kabile ve boy hakkında bilgi veren İslam coğrafyacılarının *Uc, Uç,  ř, Uşt, Oş* vb. bir kabileden bahsetmemesi dikkat çekicidir. Ayrıca *Argu, Kış ak* gibi hem yer hem kabile adı olan kelimeler K şarlı'nın eserinde ayrı ayrı belirttikleri h lde *Uç* kelimesi yalnız *meşhur bir*

⁸ *ilr k* - *isirik*;   - O  kabile dilinde.

sasık - *s p l*. O  kabilesi ve onların yukarı kısmında duranların sözüdür.

sukundi - *yvdi*. Bu O  kabilesinin sözüdür.

tana - *küncüt*. O  ve Argular dilinde.

yumgak - *yumal k*. Her bir yuvarlak, oval nesne. O  dilinde maydonoz tohumuna yumgak tana denilirdi.

t b n - yemeğin dibi... O  kabilesinin sözü.

 agla - O  kabilesindeki yaylanın ismi (Fermanov, 1983: 19).

şehir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 16) şeklinde karşılık bulmuş, *Oç* kabilesinin bir Türk boyu olduğuna dair bilgi paylaşılmamıştır. Fermanov'un Kâşgarlı'ya atıfta bulunarak sıraladığı ve "Oç kabile dilinde, Oç kabile sözcüğüdür." biçiminde aktardığı *ilrük, sasık, sukundi, tana, yumgak, çagla* kelimeleri, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te "Uç lehçesinde, Uç şehri ve etrafındakilerin lehçesi, uç ve argu lehçesinde, Uç'a bağlı" gibi ifadelerle izah edilmiştir. Dolayısıyla Kâşgarlı'nın sözlüğünde de *Oç/ Uç* kabilesinden bahis bulunmaz veya "Uç lehçesi" tabiri "Uç kabilesi" anlamına gelmez.

Oş merkez ve ilçelerinde yaşayan yerel halk ile araştırmacıların bir kısmı *Oş* kelimesinin kökenini halk etimolojisine dayandırmaktadır. Yaygın inanışa göre ikileme biçiminde kullanılan *hoş* yansıma kelimesi ön ses düşmesi (apheresis) hadisesi sonrası *Oş* şeklini almıştır. Oş ili merkezinde yaşayan Kudretullah Saidrahimov isimli Özbek araştırmacı *Oş* kelimesinin kökenini şu şekilde izah etmektedir:

Oş kelimesinin kökeni üzerine konuşacak olursak, Oş kelimesi efsanelerde bahsedildiği üzere hōş hōş kullanımdan doğarak Oş biçimini almıştır. Andicanlı meşhur bir çoban sayısı çoğalan koyunlarını otlatmak için Oş taraflarına sürüp getirmiş. Koyunlarını burada otlatırken onları yönlendirmek için kullandığı hōş hōş ifadesi daha sonra zamanla oş oş biçimini almıştır. Kaynaklarda bu varyanttan bahsedilir.⁹

Oş kelimesinin kökeni, kaynak kişilerimizden Nesibehan Rahmanova tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

124. Eski zamanlarda, bu bölge Mâverâünnehir diye anılmış ve o devirlerde burada Zerkent Ata denilen bir çoban yaşarmış. **125.** Uzun yıllar önce buralar fundalıklarla kaplıymış. **126.** Az sayıda insan yaşarmış. **127.** Çobanlık yapan Zerkent atanın koyunları her yana dağılmış vaziyetteyken oradan yaşlı bir oduncu geçip gidiyormuş. **128.** Bu esnada çoban avazı çıktığı kadar (hōş hōş diye) bağırılmış, sesi her tarafta yankılanmış. **129.** Bu Allahın verdiği bir nimet olmalı ki geçip giderken çobanın hōş hōş diye bağırıldığını duyan oduncu "Ben nerede yaşıyorum? Oş denilen yerde yaşıyorum" demiş. **130.** Sonra burası Oş diye anılır olmuş (4. Metin, 124-130).

Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserinde değindiği *hoç hoç* ve *oş* ¹⁰ kelimeleri yukarıda işaret edilen *hōş hōş* kullanımıyla anlamlam bakımından uyum

⁹ Kudretullah Saidrahimov'dan aktarılan bilgi Oş merkeze gerçekleştirilen araştırma gezisinde kendisiyle yapılan görüşmeden elde edilmiştir.

¹⁰ Besim Atalay tarafından "uş uş" biçiminde okunmuştur.

sağlamaktadır. *Hoç hoç* kelime grubunun anlamı “keçileri güderken kullanılan ünlem” şeklinde aktarılırken *oş oş* kelime grubunun anlamı “öküzün su içmesini teşvik için kullanılan ünlem, öküzü suvarmak için çıkarılan ses” şeklinde aktarılır (Ercilasun ve Akkoyunlu: 2015: 17, 317; Atalay, 2006: 36; Clauson, 1972: 255; Dankoff ve Kelly, 1982: 89). Benzer bir kullanım Anadolu ağızlarında *hōş* > *oş/oşt*¹¹ biçimiyle yaşamaktadır.

O'zbek Tilining Izohli Lug'ati'nde *hoş*¹² maddesi şu şekilde ifade edilmektedir:

HOŞ I [Frs. خوش]

1. Soru sözcüklerinin önüne gelerek “söyleyin, cevap verin, anlatın” gibi anlamlar ifade eder.
2. Zorlama anlamı ifade eder.
3. Konuşma esnasında hatırlanamayan söz ya da durak yerine kullanılır.

HOŞ II [Frs. خوش]

Eş anlamlısı, *hayr*. (Tamam, olur.. vb. anlam ifade eder.)

HOŞ III

Hayvanı (sürüyü) ilerletmek veya geri döndürmek için söylenir (Madvaliev, 2008).

Kırgızca Türkçe Sözlük'te ise *koş*¹³ maddesi şu şekilde izah edilmektedir:

KOŞ I

1. Çift, birbirini tamamlayan iki tekten oluşan.
2. Çift, toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan.
3. Çift hayvan koşulan saban.
4. Çift sürme zamanı.

KOŞ II

1. Geçici olarak yaşamak için dikilen küçük çadır.
2. Sefer sırasında askerlerin geçici kalacak yeri. bk. *Ooruk*.
3. Göçebe halkın yükü.
4. Yolculuktaki insanlar grubu.

¹¹ Köpek kovalama ünlemi, *hoşt* ys. (Gülensoy, 2007: 634).

¹² *O'zbek Tilining Izohli Lug'ati*'nde *hoş* maddesi bulunmamaktadır (Madvaliev, 2008).

¹³ *Hoş* kelimesi Kırgız Türkçesinde /h/ ünsüzünün süresizleşmesi sonucunda *koş* biçimini almıştır.

ƘOŞ III

Koyunları sürmek, yönlendirmek için kullanılan yansıma söz.

ƘOŞ IV

IV. “Hoşça kalın” anlamında veda sözü.

ƘOŞ V

Haydi, kabul ve onama bildiren söz (Arıkoğlu vd., 2017).

1.9. Özbek Türkçesinin Ağızları Üzerine Yapılmış Tasnif Çalışmaları

1400’lü yılların başlarından 1850’li yıllara kadar Batı ve Doğu Türkistan ile İdil-Ural sahasında yazı dili olarak Çağatay Türkçesi kullanılmıştır. Adı geçen bölgenin Ruslar tarafından istila edilmesinin ardından Çağatay Türkçesi yerini Türk boy ve kabilelerinin ağızları üzerine kurulmuş olan hususi yazı dillerine bırakmıştır. Esasen bu fikir, idareleri altına aldıkları Türkleri ayırıştırma politikası güden Rus oryantalistler tarafından tasarlanarak uygulamaya konulmuştur. Sovyetler Birliği döneminde standart dil özelliği kazanan çağdaş yazı dillerinden biri de Özbek Türkçesidir.

Özbek Türkçesi’nin yazı dili olarak kullanılmaya başlanılmasından sonra bu yazı dilinin sistemleştirilebilmesi ve bazı gramer sorunlarının çözülebilmesi adına çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların bir ayağını da ağız araştırmaları oluşturur (Şaabdurrahmanov, 1971: 386). Özbek Türkçesinin farklı ülke ve bölgelerde konuşulan ağızları üzerinde K. K. Yudahin, A. K. Borovkov, Y. D. Polivanov, A. Abdullayev, A. Aliyev, A. Madrahimov, B. Toyçibayev, E. Şeraliyev, F. K. Kadirov, F. Abdullayev, H. Gulamov, K. Muhammedcanov, M. Mirzayev, N. Abdullayev, N. Recebov, S. İbrahimov, S. Rahimov, Ş. Nasirov, Ş. Şaabdurrahmanov, T. Sadıkov, T. İbrahimov, U. Tursunov, Y. Cumanazarov gibi Rus ve Özbek araştırmacılar tarafından derleme ve yayım faaliyetleri yapılmıştır (Yıldırım, 2017: 123-127). Zikredilen çalışmaların dışında Özbek Türkçesinin ağızları üzerine tasnif çalışmaları yapıldığı da görülür.

Özbek Türkçesinin ağızları üzerine yapılan tasnif çalışmalarının 1850’li yıllarda başladığı söylenebilir. Bu yıllarda V. V. Radlof, S. A. Lapin, V. Nalivkin gibi araştırmacılar çeşitli çalışmalarında Özbek Türkçesi ağızlarının tasnifi hakkında bilgi vermişlerdir (Toyçibayev ve Hasanov, 2004: 31). Daha sonraki süreçte bilhassa 1917 sonrası Laude Cirtaustas, Stefan Wurm, İ. İ. Zarubin, Y. D. Polivanov, K. K. Borovkov gibi Rus ve Gazi Âlim Yunusov, V. V. Reşetov gibi Özbek araştırmacılar Özbek Türkçesinin

ağızlarını sınıflandırma çalışmaları yapmışlardır (Toyçibayev ve Hasanov, 2004: 31; Tekin, 2013).

Yapılan tasnif çalışmaları şu şekildedir:

Cirtaustas tarafından yapılan tasnif denemesinde Özbek ağızları Kıpçak grubu, Oğuz grubu ve Karluk grubu (merkez ağızları) olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Özbekistan'ın kuzeyindeki ve Kazakistan'ın güneyindeki ağızlar Kıpçak grubuna, batı ve güneybatı ağızları Oğuz grubuna, merkezî bölgelerdeki ağızlar ise Karluk grubuna dâhil edilmiştir (Tekin, 2013).

S. Wurm tarafından yapılan tasnifte Özbek Türkçesinin ağızları, Kıpçak-Özbek ağızları, Kuzey Özbekistan ağızları, Güney Özbekistan ağızları, Türkmenceleşmiş Özbek Türkçesi olmak üzere dört ana grupta ele alınır. Wurm, Güney Özbekistan ağızlarını Farsçanın tesirinde kalan ağızlar ve kısmen Farsça tesirinde olan ağızlar olmak üzere iki gruba ayırır. Semerkant, Karşı, Kette Kurgan ve Buhara ağızlarını dâhil ettiği güneybatı grubunu ve Taşkent, Üra-Tüba, Cizzak, Leninabad ağızlarını dâhil ettiği kuzeybatı grubunu Farsçanın tesirinde kalan ağızlar içerisinde değerlendirir. Kırılık ağızlarını ve Fergana, Andican, Hokand, Namangan ağızlarını kısmen Farsçanın tesirinde olan ağızlar olarak sıralar. İkan-Kara Bulak ve Hive ağızlarını Türkmenceleşmiş Özbek Türkçesi grubu içinde değerlendirir (Tekin, 2013).

Zarubin, Özbek Türkçesi ağızlarını dört gruba ayırır: Hive (Harezmi) grubu, Fergana grubu, Taşkent grubu, Semerkant-Buhara grubu. Bu tasnifte Özbek Türkçesinin Kıpçak ağızları (c'leştiren ağızlar) ve Güney Özbek Türkçesi ağızları yer almamaktadır (Toyçibayev ve Hasanov, 2004: 31; Enazarov, Karimcanova, Enazarova, Mahmadiyev ve Rıhsiyeva, 2012: 22-23).

Yudahin'in Özbek ağızları üzerine iki farklı tasnif çalışması mevcuttur. İlk tasnif denemesinde Özbek Türkçesi ağızlarını Türkçenin asli ses yapısını ve ses uyumunu koruyan Özbek ağızları; kendi ses yapısını kısmen değiştiren, ses uyumunu bozan ağızlar; İran dilleri ailesine mensup ünlü yapısını koruyan ağızlar; Özbek ve Tacik dillerinde konuşan Tacik ağızları (Semerkant, Buhara gibi şehirlerde) olmak üzere dört grupta ele alan Yudahin, daha sonraki çalışmasında bölge ağızlarını Taşkent, Fergana, Kıpçak, Hive (Hive-Oğuz) ve Kuzey Özbek şiveleri olmak üzere beş gruba ayırır (Toyçibayev ve Hasanov, 2004: 31-32; Enazarov vd., 2012: 23).

Polivanov, Özbek Türkçesi ağızlarını diğer Türk lehçeleri ve Farsçanın tesirini göz önünde bulundurarak kapsamlı bir sınıflandırmaya tâbi tutmuştur. Araştırmacı Özbek Türkçesinin ağızlarını Farsça tesirindeki (İranlılaşmış) ağızlar, Farsça tesirinde olmayan (İranlılaşmamış) ağızlar ve Kıpçak lehçesi olmak üzere ana gruplara ayırır. Hive, Yengi Arık, Hanka, Gazavat gibi Güney Harezmi ağızları ve İkan-Karabulak gibi Kuzey bölgesi Oğuz ağızları Farsça tesirinde olmayan, İranlılaşmamış Oğuz ağızları grubuna dâhil edilir. Ayrıca Özbek Kıpçak ağızları ve ünlü uyumlarını muhafaza eden Saray, Andican, Yolgüzer ve Mankent gibi Fergana ağızları da bu grup içerisinde değerlendirilir. Semerkant-Buhara, Taşkent, Hokand-Mergilan, Andican-Şehrihan, Kuzey Özbekistan'ın merkez ve taşra ağızlarını Farsça tesirinde olan, İranlılaşmış ağızlar grubu altında ele alınır. Orta Harezmi, Kazak-Nayman ve Fergana, Karakalpak, Kurama, Kuzey Özbek ağızları, Orta Özbek-Kırık ağızları, Güney Özbek-Lakay ağızları, Afganistan'daki Kıpçak Özbek ağızları Kıpçak lehçesinin alt grupları olarak sıralanır (Toyçibayev ve Hasanov, 2004: 32-33).

Gazi Alim Yunusov, 1936 yılında yayımladığı *Özbek Lehçelerinin Tasnifida Bir Tacriba* isimli eserinde Özbek Türkçesinin ağızlarını ilk olarak üç ana gruba ayırır: Özbek-Kıpçak lehçesi, Türk-Barlas lehçesi ve Hive-Ürgenç veya Oğuz lehçesi. Araştırmacı daha sonra bu ana grupları ses ve şekil özelliklerini göz önünde bulundurarak alt ağız gruplarına ayırır (Toyçibayev ve Hasanov, 2004: 34; Tekin, 2013; Yıldırım, 2017).

Özbek-Kıpçak lehçesi; Kırık, Celayir-Lakay, Kıpçak ve Gürlen ağızlarını kapsar. Bu ağızlar; Ahangeran, Mirzaçöl, Semerkant, Zerefşan, Buhara, Oratepe, Kaşkaderya, Sürhanderya, Kuzey Harezmi bölgelerinde, Karakalpakistan özerk bölgesi içerisindeki Çimbay ve Kongırat bölgelerinde, Tacikistan'ın Lakay, Korgantepe, Kadiyan, Saraykamer, ve Kolay bölgeleri ile Afganistan'ın kuzey kesimlerinde ve Harezmi, Hokand, Namangan, Fergana, Andican şehirlerinin bazı bölgelerinde yaşayan Özbek Türkleri tarafından konuşulur (Toyçibayev ve Hasanov, 2004: 34-35).

Türk-Barlas lehçesi; Sayram-Çimkent, Taşkent-Has, Andican ve Namangan ağızlarını kapsar. Bu ağızlar; Taşkent, Hokand, Namangan, Mergilan ve Andican şehirlerinde yaşayan Özbek Türkleri tarafından konuşulur. Oğuz lehçesi, Hive ve Karluk ağızlarını kapsar. Bu ağızlar Hive, Hanka, Gazavat, Şahabad, Kat, Taşavuz, Eski Ürgenç, Yeni Ürgenç, Hazarasp, Törtköl ve Amuderya'nın sol kıyısındaki bölgelerde yaşayan Özbek Türkleri tarafından konuşulur (Toyçibayev ve Hasanov, 2004: 34-35; Tekin, 2013; Yıldırım, 2017).

A. K. Borovkov, ilki 1940 ve ikincisi 1953 yılında olmak üzere Özbek Türkçesinin ağızlarını iki farklı şekilde tasnife tabi tutmuştur. *Özbek Adabiyâti ve San'ati* dergisinde yayımlanan “O Novim Uzbekskom Alfavite” adlı makalesindeki ilk tasnifinde söz konusu ağızları â’laşan ağızlar ve a’laşan ağızlar olmak üzere ikiye ayırır. Şehir ağızları ve bunların etrafındaki çeşitli ağızları (Taşkent, Semerkand, Buhara, Kettekorgan Andican, Hokand, Karşı, Cizzah, Fergana) â’laşan ağızlar grubuna dâhil etmiştir. Borovkov, a’laşan ağızları kendi içinde y’leştiren ve c’leştiren ağızlar olmak üzere ikiye ayırır. Güney Kazakistan’daki Çimkent, Mankent, Türkistan ağızları ile Güney Harezmi ağızları ilk grupta, Kuzey Harezmi, Surhanderya ve Semerkant vilayetindeki köy ağızları ikinci grupta ele alınır (Toyçibayev ve Hasanov, 2004: 35; Tekin, 2013; Yıldırım, 2017).

Borovkov ikinci tasnifinde Özbek Türkçesi ağızlarını dört gruba ayırır: Orta Özbek ağzı, Şeybânî-Özbek ya da c’leşen ağız, Güney Harezmi ağzı, münferit grup ağızlar. Araştırmacı, Orta Özbek ağzını Orta Özbekistan ağzı ve Güney Özbek ağzı olmak üzere ikiye ayırmıştır. Taşkent, Semerkand, Buhara ve Fergana tipindeki ağızlar ilk gruba, Çimkent, Sayram, Cambul, Marki ve Güney Kazakistan’ın bazı Özbek Türkçesi ağızları ikinci gruba dahil edilmiştir. Bunge Hanke, Hazarasp, Şavat, Yeniarık, Gazavat, Şorahan gibi ağızlar Güney Harezmi ağızları olarak değerlendirilir. Karabulak, İkan, Mankent, Bağdan ve ara seslere sahip olan Namangan ağızları diğer üç gruba dâhil edilmeyen ağızlar olarak son grupta ele alınır. Borovkov’un bu tasnifi Özbek Türkçesinin ağızları üzerine yapılmış en iyi tasniflerden biri olarak görülür (Toyçibayev ve Hasanov, 2004: 35-36; Tekin, 2013; Yıldırım, 2017).

Reşetov Özbek Türkçesinin ağızlarını tasnif ederken ağızların tarihi süreçlerini ve konuşurlarını da göz önünde bulundurur. Araştırmacıya göre Özbek ağızlarının mühim bir kısmı Karahanlılar döneminde şekillenmeye başlamıştır. Karluk, Yağma, Çiğil, Uygur gibi Türk boylarının ağız özellikleri bugünkü Özbek ağızlarının temelini teşkil etmektedir (Yıldırım, 2017).

Reşetov, Özbek ağızlarını Kıpçak lehçesi, Karluk-Çiğil-Uygur lehçesi ve Oğuz lehçesi olmak üzere üç ana gruba ayırır. Nayman, Kanglı, Miten, Lakan, Uyşun, Karakalpak, Saray, Kongırat, Kıyat, Dormen, Argın, Kıpçak ve Tuyaklı gibi kabile ve boy ağızları Kıpçak lehçesi grubuna dâhil edilmiştir. Hive Hanka, Şavat, Ürgenç, Gazavat, Şorahan bölgelerinde konuşulan ağızlar Oğuz lehçesi grubunda verilir. Kısmen Taşovuz ve Törtkök

bölgelerinde de bu ağzın konuşurları mevcuttur. Reşetov, Karluk-Çigil-Uygur lehçesini ayrıca dört ana gruba ayırır.

Namangan merkez ve Üyçi, Çortag ağızları, Andican merkez ağzı ile bazı ilçelerinin ağızları, Şehrihan ağzı, Güney Kırgızistan sınırları dâhilinde olan Oş, Özgen, Celalabad ağızları, Fergana merkez, Mergilan, Vadil, Hokand ağızları Fergana Grubu içerisinde değerlendirilir (Yıldırım, 2017).

1.10. Oş Ağzı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Kırgızistanın güneyinde ve hususi olarak Oş'ta kullanılan Özbek Türkçesi üzerine yapılan çalışmalar Rus Türkolog Yudahine kadar uzanır. Özbek Türkçesinin ağızlarının sistemli olarak ortaya konulması bakımından Özbek-Uygur, Kırgız-Özbek-Tacik dil ve lehçeleri arasındaki ilişkiye ayrıca önem veren Yudahin; Mankent, Karabulak ve Oş'tan derlemeler yapmıştır. Oş'tan yapılan derlemelerin bir kısmı daha sonra Reşetov'un editörlüğünde hazırlanan *Özbek Dialeklologiyasidan Materiallar* isimli eserde yayımlanmıştır (Yudahin, 1961: 33-50).

Özbek Türkçesinin Oş ağzı üzerine çalışma yapan bir diğer isim Özbek araştırmacı İsmail Fermanovdur. İ. Fermanov'un 1960 yılında yayımladığı *Özbek Tiliniñ Oş Şevesi* isimli çalışması doğrudan Oş ağzını konu alır. Fermanov, daha sonra *Oş Şevesiniñ Fonetik ve Leksik Hususiyetleri* isimli bir de makale kaleme almış bu yazı *Özbek Dialeklologiyasidan Materiallar* isimli eserde yayımlanmıştır (Fermanov, 1961: 390-430). Araştırmacı bu makalede ilk olarak Oş merkez Özbek ağzında bulunan ünlüleri ve ünsüzleri tasvir etmiş, tespitlerini standart Özbek Türkçesi ve bölgede konuşulan diğer Türk lehçeleriyle karşılaştırmalı olarak sunduğu örneklerle zenginleştirmiştir. Oş merkez Özbek ağzında görülen çeşitli ses hadislerine de açıklık getiren İ. Fermanov, daha sonra kelimelerin tarihî ve çağdaş Türk lehçeleri ile yabancı diller arasındaki ilişkisi üzerinde durmuştur. Makalenin sonunda bir de kısa sözlük bulunur (Fermanov, 1961: 390-430).

Fermanov'un Oş'ta kullanılan Özbek Türkçesi üzerine yayımladığı bir diğer eseri *Özbek Tili, Oş-Özgen Dialektining Ba'zı Leksik Hususiyetlari* isimli çalışmasıdır. Araştırmacı bu eserinde bölgenin tarihi, etno-demografik yapısı, coğrafi isimleri vb. konularda bilgi verir. Ayrıca Oş ağzının şekillenışı ve gelişimi, bölgedeki diğer Özbek

ağızları, farklı Türk lehçeleri ve yabancı dillerle olan münasebeti gibi konulara açıklık getirmeye çalışır. Eserin sonunda yine kısa bir sözlük bulunmaktadır (Fermanov, 1983).

1967 yılında H. Şaripov tarafından hazırlanan *Canubiy Kırgızistan Özbek Şeveleri* isimli doktora tezinde de Oş merkez, Özgen, Nokat ve Aravan gibi Güney Kırgızistan Özbek ağızları hakkında bilgi verildiği bilinmektedir (Fermanov, 1983: 4).

1971 yılında Ş. Ş. Şaabdurrahmanov'un editörlüğünde *Özbekistan Fenler Akademisi* tarafından hazırlanan *Özbek Halk Şeveleri Lugati* isimli sözlükte Oş ağzından madde başları da yer alır. Sözlüğün *Faydalanılan Eserler* kısmında Oş ağzına dair materyalin Şaripov ve Yudahin tarafından derlenen metinlerden elde edildiği bildirilmiştir (Şaabdurrahmanov, 1971: 11).

2. BÖLÜM

SES BİLGİSİ

2.1. Ünlüler

2.1.1. Oş Merkez Özbek Ağzında Bulunan Ünlü Ses Birimler ve Alt Ses Birimleri

Oş ili merkez Özbek ağzında a, ā, ǎ, ǎ́, á, ǎ́ e, ē, ä, ǎ́ è, ı, ī, i, ī, í, ū, ū, ü, ū, ú, ū, o, ō, ö, ǒ, ó, ǒ́, ĭ ünlü ses birimler ve alt ses birimleri bulunur.

a. Boğumlanma Noktalarına Göre Ünlü Ses Birimler ve Alt Ses Birimleri

Arka Dil Ünlüleri	a, ā, ǎ, ǎ́, ı, ī, o, ō, u, ū
Orta Dil Ünlüleri	á, ǎ́, ä, ǎ́, í, ī, ú, ū, ó, ǒ
Ön Dil Ünlüleri	e, ē, è, i, ī, ĭ, ö, ǒ, ü, ū

b. Çene Açısının Durumuna Göre Ünlü Ses Birimler ve Alt Ses Birimleri

Dar Ünlüler	ı, ī, i, ī, í, ĭ, ū, ū, ü, ū, ú, ū
Yarı Geniş Ünlüler	è
Geniş Ünlüler	a, ā, ǎ, ǎ́, á, ǎ́ e, ē, ä, ǎ́, o, ō, ö, ǒ, ó, ǒ

c. Dudakların Biçimine Göre Ünlü Ses Birimler ve Alt Ses Birimleri

Düz Ünlüler	a, á, ǎ, ǎ́, e, ē, ä, ǎ́ è, ı, ī, i, ī, í, ĭ
Yarı Yuvarlak Ünlüler	ǎ, ǎ́,
Yuvarlak Ünlüler	u, ū, ü, ū, ú, ū, o, ō, ö, ǒ, ó, ǒ

d. Çıkış Sürelerine Göre Ünlü Ses Birimler ve Alt Ses Birimleri

Normal Süreli Ünlüler	a, á, e, ä, è, ı, i, í, u, ú, ü, o, ó, ö
Yarı Uzun Ünlüler	ǎ,
Uzun Ünlüler	ā, ā́, ǎ́ ē, ǎ́ ī, ī, ī, ū, ū, ū, ō, ō, ō
Çok Kısa Ünlüler	ĭ

**Oş Merkez Özbek Ağzında Bulunan Ünlü Ses Birim ve Alt Ses Birimlerin
Tablosu**

	Arka Dil			Orta Dil		Ön Dil	
	Düz	Y. Yuvarlak	Yuvarlak	Düz	Yuvarlak	Düz	Yuvarlak
Geniş	a	ã	o	á, ä	ó	e	ö
Y. Geniş	-	-	-	-	-	è	-
Dar	1	-	u	í	ú	i	ü

2.1.1.1. Normal (Kısa) Süreli Ünlüler

Oş merkez Özbek ağzındaki normal (kısa) süreli ünlüler şu şekildedir: /a/, /ã/, /á/, /e/, /ä/, /è/, /ı/, /i/, /í/, /u/, /ü/, /ú/, /o/, /ö/, /ó/.

2.1.1.1.1. /a/ Ünlüsü

Geniş, düz, normal (kısa) süreli bir arka dil ünlüsüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda bulunabilir.

Türkçe Kelimelerde

Standart Özbek Türkçesinde /á/ ünlüsüne değişen Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesindeki /a/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde korunmaktadır.

aççılıh (2-134) “acı” (Krş. ET. acıg, ÖT. áççık), *arpalı* (1-255) “arpalı” (Krş. ET. arpa, ÖT. árpá), *sarık* (10-108) “sarı” (Krş. ET. sarıg, ÖT. sárık), *sassılıh* (4-261) “kokmuş” (Krş. ET. sası-, ÖT. sássık).

Standart Özbek Türkçesinde /ã/ ünlüsüne değişen Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesindeki /a/ ünlüsünün, Oş merkez Özbek ağzında yine bazı kelimelerde korunduğu görülür.

ap (1-231) “alıp” (Krş. ET. al-, ÖT. ál-), *ayağıda* (9-55) “ayağında” (Krş. ET. ayak, ÖT. áyâk), *buğday* (2-143) “buğday” (Krş. ET. buğday, ÖT. buğdây), *çaçılıp* (8-50) “saçılıp” (Krş. ET. saç-, ÖT. sâç-), *yayratamis* (1-127) “yayarız” (Krş. ET. yad-, OT. yaz-, ÖT. yây-), *buyakka* (6-115) “bu tarafa” (Krş. ET. yağa, ÖT. yâğa), *çal* (8-116) “yaşlı adam” (Krş. Çağ. çal, ÖT. çâl), *davuşı* (2-231) “sesi” (Krş. Çağ. tavuş, ÖT. tâvuş), *piçağdı* (2-322) “bıçağı” (Krş. Çağ. bıçak. ÖT. piçâk), *bay* (11-90) “zengin” (Krş. Çağ. bay, ÖT. bây), *sanap* (5-36) “sayıp” (Krş. Çağ. sana-, ÖT. sâna-).

Oş merkez Özbek ağzında isim ve fiil çekim eklerinde /á, â/ ünlülerinin yanı sıra /a/ ünlüsü de kullanılır.

bállar 6-67) “çocuklar”, *kızlar* (8-87) “kızlar”, *arığdan* (9-54) “ırmaktan”, *oşda* (8-69) “Oş’ta”, *uzâkka* (1-75) “uzağa”, *başkaça* (2-234) “başkaca”, *kaçça?* (2-314) “ne kadar?”, *çıhmadı* (1-66) “çıkmadı”, *kılamız* (5-49) “yaparız”, *bâryapdı* (2-324) “varıyor”, *oynardım* (1-79) “oynardım”, *bağırса* (4-128) “bağırса”, *oylap koyāvur* (11-24) “düşünüver”, *yığlap* (1-161) “ağlayıp”.

Alıntı Kelimelerde

Moğolcadan alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde korunur.

kuda (1-106) “dünür” (Krş. Moğ. *kuda*), *salkın* (2-326) “serin” (Krş. Moğ. *salkın*), *tarkalıp* (2-224) “dağılıp” (Krş. Moğ. *tarkal*).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde ayın ve üstün ile işaretlenen sesler Oş merkez Özbek ağzında daha çok /a/ ünlüsüyle karşılanır.

af (1-171) “af” (< Ar. عفو - ‘afv), *aqlımız* (4-186) “aklımızı” (< Ar. عقل - ‘aql), *alâka* (2-217) “alaka” (< Ar. علاکه - ‘alâka), *askerlîde* (7-41) “askerlikte” (< Ar. عسكر - ‘asker), *asrı* (4-67) “asrı” (< Ar. عصر - ‘aşr), *avrat* (2-250) “avret” (< Ar. عورت - ‘avret), *ayyar* (8-133) “kurnaz” (< Ar. عيار - ‘ayyâr), *azâbıdan* (4-177) “azabından” (< Ar. عذاب - ‘azâb), *hassası* (10-4) “asa” (< Ar. عصاء - ‘aşâ).

Bu dillerden alıntı kelimelerde üstün ile işaretlenen diğer seslerin de Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /a/ ünlüsüyle temsil edildiği görülür.

fağat (3-48) “sadece” (< Ar. فقط - fağat), *hamır* (2-136) “hamur” (< Ar. خمير - hamîr), *mağsatta* (10-9) “maksat” (< Ar. مقصد - mağsad), *ruhsat* (2-82) “ruhsat” (< Ar. رخصت - ruğsat), *sabır* (4-208) “sabır” (< Ar. صبر - şabr), *şart* (5-70) “şart” (< Ar. شرط - şart), *tandırğá* (3-37) “tandır” (< Ar. تنور - tennûr), *varak* (5-49) “yaprak” (< Ar. ورق - varak), *bahtını tıleymıs* (2-186) “şans dileriz” (< Frs. بخت - baht), *dağal* (11-60) “kaba” (< Frs. دغل - dağal), *darahlardı* (2-108) “ağaçları” (< Frs. درخت - dıraht).

Rusçadan alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında daha çok /a/ ünlüsüyle temsil edilir.

armiyada (7-45) “orduda” (< Rus. армия), *candū* (1-251) “taze fasülye” (< Rus. жанду), *daji* (2-309) “hatta” (< Rus. даже), *familyam* (2-5) “ailem” (< Rus. Фамилия), *kanikuldā* (10-88) “tatil” (< Rus. каникулы), *malina* (6-1) “ahududu” (< Rus. малина), *reyzinka* (5-34) “lastik şerit” (< Rus. резинка), *sumqalap* (2-100) “paketleyip” (< Rus. сумка), *zapas* (2-97) “yedek” (< Rus. запас).

Batı dillerinden alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsünün Oş merkez Özbek ağzında genel olarak korunduğu görülür.

artist (2-287) “artist” (< Frn. artiste), *asfaltlardı* (2-263) “asfaltları” (< Frn. asphalte), *lampa* (1-10) “tavan kaplama” (< Frn. lampe), *şafyör* (1-85) “şoför” (< Frn. chauffeur), *fabrikada* (8-69) “fabrikada” (< İtal. fabbrica).

2.1.1.1.1.2. /á/ Ünlüsü

Geniş (yarı açık), düz, normal (kısa) süreli a-e arası bir orta dil ünlüsüdür. Kelimelerin başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Türkçe Kelimelerde

Eski Türkçede ve Çağatay Türkçesindeki /a/ ünlüsü, standart Özbek Türkçesi ve Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /á/ ünlüsüyle temsil edilir.

yáná (1-75) “yine” (Krş. ET. yana), *átá* (1-163) “baba” (Krş. ET. ata), *áytilgánki* (7-87) “söylendi ya” (Krş. Çağ. ayıt-), *aldáp* (2-196) “aldatıp” (Krş. Çağ. alda-), *adırlárgá* (5-32) “yamaçlara” (Krş. Çağ. adır), *atálágá* (2-149) “bulamaç çorbası” (Krş. Çağ. atal), *örtágá* (5-80) “ortaya” (Krş. Çağ. orta), *tálálárdı* (6-38) “tarlaları” (Krş. Çağ. tala), *yášár* (1-6) “yaşında” (Krş. Çağ. yaşar).

Eski Türkçe, Orta Türkçe ve Çağatay Türkçesindeki /e/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzı ve standart Özbek Türkçesinde bazı kelimelerde /á/ ünlüsü ile temsil edilir.

bílán (1-15) “ile” (Krş. ET. bile~birle), *dádá* (1-101) “baba” (Krş. ET. dede), *kápálekká* (4-146) “kelebeğe” (Krş. ET. köpelek, köbelek), *sákkis* (1-133) “sekiz” (Krş. ET. sekiz), *tikán* (2-299) “diken” (Krş. ET. tiken), *tügáp* (1-190) “bitirip” (Krş. ET. tüke-, tüken-), *ópka* (7-130) “kara ciğer” (Krş. ET. övke-öpke), *túzádíp* (6-80) “düzenleyip” (Krş.

OT. tüzelt-), *tüyási* (1-171) “devesi” (Krş. OT. tewey, teve), *enám* (1-163) “annem” (Krş. Çağ. eneke), *kápá* (4-131) “baraka” (Krş. Çağ. kepe), *nímá* (1-22) “ne” (Krş. Çağ. nime), *örgámçik* (1-155) “örümcek” (Krş. Çağ. örgemçi).

Eski Türkçe /è/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /á/ ünlüsü ile karşılanır.

egási (1-72) “sahip” (Krş. ET. igè), *ertá báhârda* (1-274) “ilkbaharda” (Krş. ET. érte).

/á/ ünlüsünün Oş merkez Özbek ağzında isim ve fiil çekim eklerinde kullanım örnekleri şu şekildedir:

aşettá (4-148) “orada”, *köçátlár* (2-328) “fidanlar”, *körgánmándá* (2-12) “gördüm ya”, *áldigá* (4-95) “yanına”, *beştá* (3-19) “beş adet”, *bílinmás* (10-6) “bilinmez”, *içsá* (6-62) “içerse”, *çüşünüşümçá* (2-305) “fikrimce”, *ekámís* (2-328) “ekeriz”, *bízdá* (2-202) “bizde”, *işláb* (2-33) “çalışıp”, *súrkáp* (5-51) “sürüp”, *yetskáziş* (4-200) “ulaştırma”, *kirgizádí* (4-64) “girdirdi”, *kemásín* (2-190) “gelmesin”, *báylár* (2-226) “zenginler”, *okígánmán* (2-42) “okudum”, *kışgá* (3-20) “kışa”, *álp turublá* (10-105) “alınca”, *áğrímás* (5-97) “sağlıklı”, *álárdik* (8-56) “alırdık”, *báşkaçá* (2-226) “başkaca”.

Alıntı Kelimelerde

Moğolcadan alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /á/ ünlüsü ile temsil edilir.

úçráp (1-235) “karşılaşıp” (< Moğ. uçra-), *ásráp* (4-17) “esirgeyip” (< Moğ. asra-).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüleri, Oş merkez Özbek ağzında nadiren /á/ ünlüsüyle de karşılanmaktadır.

ámmám (5-17) “halam” (< Ar. عمه - ‘amme), *sáhár* (6-119) “seher” (< Frs. سحر - sahar), *ránqlár* (10-108) “renkler” (< Frs. رنگ - rang).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /e/ ünlüsü, Standart Özbek Türkçesi ve Oş merkez Özbek ağzında genel olarak /á/ ünlüsüyle temsil edilir.

ácrını (4-204) “mükâfatını” (< Ar. اجر - ecr), *álám* (1-248) “üzüntü” (< Ar. ألم - elem), *ámir* (4-93) “emir” (< Ar. امير - emîr), *bádán* (7-67) “beden” (< Ar. بدن - beden),

dávır (4-42) “devir” (< Ar. دور - devr), *hávás* (8-9) “heves” (< Ar. هوس - heves), *kásál* (2-34) “hastalık” (< Ar. كسل - kesel), *máyıttı* (9-31) “ölüğü” (< Ar. ميت - meyyit), *nácâset* (7-104) “kirlilik” (< Ar. نجاست - necâset), *táklif* (6-22) “teklif” (< Ar. تكليف - teklíf), *áger* (1-74) “eğer” (< Frs. اگر - eger), *bálánd* (7-112) “yüce” (< Frs. بلند - belend), *çáp* (11-103) “sol” (< Frs. چپ - çep), *fárzándları* (2-208) “çocukları” (< Frs. فرزند - ferzend), *zámin* (1-41) “zemin” (< Frs. زمین - zemîn).

Rusçadan alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /á/ ünlüsü ile temsil edilir.

aқullálárímız (5-93) “köpek balıklarımız” (< Rus. акула), *bánkání* (3-27) “kavanozu” (< Rus. банка), *bolká nān* (3-41) “ekmek çeşiti” (< Rus. полка), *қартошқа* (2-97) “patates” (< Rus. картошка), *zákıske* (6-77) “nikâh” (< Rus. зарс).

2.1.1.1.1.3. /e/ Ünlüsü

Geniş, düz, normal (kısa) süreli bir ön dil ünlüsüdür. Kelimelerin başında, ortasında ve sonunda bulunur.

Türkçe Kelimelerde

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde bilhassa ilk hecede bulunan /e/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında genel olarak korunur.

men (5-44) “ben” (Krş. ET. ben~men, ÖT. men), *beş* (1-35) “beş” (Krş. ET. beş, ÖT. beş), *berse* (2-58) “verse” (Krş. ET. ber-, ÖT. ber-), *dengizgá* (5-76) “denize” (Krş. ET. teñiz, ÖT. dengiz), *ellig* (7-72) “elli” (Krş. ET. elig, ÖT. ellik), *emízıp* (4-75) “emzirip” (Krş. ET. em-, ÖT. emiz-), *eñ* (9-9) “en” (Krş. ET. eñ, ÖT. eng), *eski* (1-193) “eski” (Krş. ET. eski, ÖT. eski), *eşşē* (1-79) “eşşeğe” (Krş. ET. eşgek, ÖT. eşák), *keldik* (9-42) “geldik” (Krş. ET. kel-, ÖT. kel-), *kelín* (1-88) “gelin” (Krş. ET. kelin, ÖT. kelin), *kereg* (2-290) “gerek” (Krş. ET. kergek, ÖT. kerák), *kesıp* (2-108) “kesip” (Krş. ET. kes- ÖT. kes-), *sen* (6-53) “sen *teklik* 2. ş.z.” (Krş. ET. sen), *temírçī* (10-9) “demirci” (Krş. ET. temür, ÖT. temir), *terláp* (1-73) “terleyip” (Krş. ET. terle-, ÖT. terlá-), *eşī* (1-11) “kapı” (Krş. Çağ. eşik, ÖT. eşik), *erkek* (2-232) “erkek” (Krş. Çağ. erkek, ÖT. erkák), *ipegden* (3-53) “ipekten” (Krş. Çağ. ipek-yipek, ÖT. ipek), *kerilesen* (7-106) “böbürleniyorsun” (Krş. Çağ. keril-, ÖT. keril-), *tepişlik* (10-59) “tepmeli” (Krş. Çağ. tep-, ÖT. tep-), *teri* (7-130) “deri” (Krş. Çağ. teri, ÖT. teri), *yerdegi* (4-2) “yerdeki” (Krş. Çağ. yer, ÖT. yer).

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesindeki /è/ ünlüsü, birkaç istisna hariç Oş merkez Özbek ağzında /e/ ünlüsüyle temsil edilir.

belgilári (1-176) “belirtileri” (Krş. OT. bêlgü~bilgü, ÖT. belgi), *elge* (1-86) “halka” (Krş. ET. el, ÖT. el), *keñ* (10-101) “geniş” (Krş. ET. keñ, ÖT. keñ), *yetti* (4-155) “yedi” (Krş. ET. yiti~yėti, ÖT. yetti), *yetmiş* (4-121) “yetmiş” (Krş. ET. yitmiş~yétmiş, ÖT. yetmiş).

Alıntı Kelimelerde

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /e/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde korunur.

ehlîni (4-83) “ehlini” (< Ar. اهل - ehl), *illetlár* (9-6) “illetler” (< Ar. علت - illet), *mehtepke* (1-31) “okula” (< Ar. مكتب - mekteb), *niyet* (1-136) “niyet” (< Ar. نيت - niyyet), *reyhânlâr* (2-330) “reyhan” (< Ar. ريحان - reyhân), *yetimlîde* (1-164) “yetimlikte” (< Ar. يتيم - yetim), *bende* (4-173) “kul” (< Frs. بنده - bende), *çekiç* (10-102) “çekiç” (< Frs. چكوج - çekûç), *dehķânçilik* (2-325) “çiftçilik” (< Frs. دهقان - dehķân), *deryâsıdan* (7-9) “ırmağından” (< Frs. دريا - deryâ), *gödekçe* (4-240) “bebek” (< Frs. كودك - gûdek), *her* (10-87) “her” (< Frs. هر - her), *köçe* (2-6) “sokak” (< Frs. كوچه - kûçe), *şekerâpları bilân* (2-126) “salatalarla” (< Frs. شكرآب - şeker âb).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /i/ ünlüsü Çağatay Türkçesinde korunur. Bu ünlü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde genişleyerek /e/ ünlüsüne değışmiştir.

ehrâmgá kirip (9-40) “ihram” (< Ar. احرام - ihrâm), *ehtiyât kılıp* (4-151) “sakınıp” (< Ar. احتياط - ihtiyât), *çilingár* (5-5) “demir ustası” (< Frs. چلینگير - çilingir), *devalgá* (11-4) “duvara” (< Frs. ديوار - dîvâr), *devizira* (2-120) “pirinç türü” (< Frs. ديوزيره - divüzîre), *devlár* (10-8) “cinler” (< Frs. ديو - dîv), *heç* (7-107) “hiç” (< Frs. هيچ - hîç), *mehmân* (3-26) “misafir” (< Frs. مهمان - mihmân).

Rusçadan alıntı kelimelerdeki /e/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında genel olarak korunur.

çesniy (2-292) “doğru” (< Rus. честный), *fırķadelķa* (6-57) “köfte” (< Rus. фрикаделька), *kivartirede* (1-58) “dairede” (< Rus. квартире), *lîjelârde* (5-32) “kayak takımlarıyla” (< Rus. Лыже), *mestáda* (2-60) “mahal” (< Rus. место), *pensiyagá* (6-38) “emekliliğе” (< Rus. пенсия), *piritseplik* (2-37) “römork” (< Rus. прицеп/ piritsep),

redişka (1-250) “turp” (< Rus. редиска), *repressa* (4-240) “baskı” (< Rus. репрессия), *savremení* (6-75) “çağdaş” (< Rus. современный).

Ruşçadan alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsünün Oş merkez Özbek ağzında nadiren /e/ sesiyle karşılandığı da görülür.

fudbolke (3-56) “tişört” (< Rus. Футболка), *mâşine* (1-158) “araç” (< Rus. машина), *mayofke* (6-89) “piknik” (< Rus. маёвка), *peçke* (2-106) “soba” (< Rus. пачка), *ramaşke nân* (3-41) “ekmek çeşiti” (< Rus. ромашка).

2.1.1.1.4. /ä/ Ünlüsü

Geniş (çok açık), düz, normal (kısa) süreli a-e arası bir orta dil ünlüsüdür. Sınırlı sayıda kelime tespit edilmiştir.

bi'lāsís (5-76) “bilirsiniz”, *kı'gānı* (3-26) “yapmak için”, *üy bekāsı* (1-30) “ev hanımı”.

2.1.1.1.5. /é/ Ünlüsü

Yarı geniş (kapalı), düz, normal (kısa) süreli bir ön dil ünlüsüdür. Oş merkez Özbek ağzında yalnız ilk hecede tespit edilmiştir.

Eski Türkçede ve Çağatay Türkçesindeki /é/ ünlüsü Oş merkez Özbek ağzında birkaç örnekte korunmuştur.

bérgin (4-167) “ver”, *tér ekān* (1-171) “dermiş”, *dégānde* (2-205) “dediğinde”.

2.1.1.1.6. /ı/ Ünlüsü

Dar, düz, normal (kısa) süreli bir arka dil ünlüsüdür. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Türkçe Kelimelerde

/ı/ ünlüsü Oş merkez Özbek ağzında kalın sıradan kelimelerde art damak ünsüzlerinden bağımsız olarak kullanılabilir.

katığ (1-174) “katı” (Krş. ET. katkı, ÖT. kattık), *kıskartılıb* (2-316) “kısaltılıp” (Krş. ET. kısga, ÖT. kıskar-), *yakıllarımga* (1-135) “yakınlarım” (Krş. ET. yağın-yakın, ÖT. yakın), *balık* (7-7) “balık” (Krş. ET. balık, ÖT. balık), *âğrığı* (1-263) “hastalığı” (Krş.

OT. ağız, ÖT. ağrıq), *âğız* (4-261) “ağız” (Krş. OT. ağız, ÖT. ağız), *arıhçan* (2-20) “zayıf” (Krş. OT. arıq, ÖT. ârıq), *kızdırıp* (2-132) “ısıtıp” (Krş. OT. kız-, ÖT. kızdır-), *çakırdı* (10-82) “çağırıldı” (Krş. Çağ. çağır-, ÖT. çağır-).

Alıntı Kelimelerde

Arapça’dan alıntı kelimelerdeki /ı/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında genel olarak korunur.

hıçâP (1-179) “peçe” (< Ar. حجاب - hıçâb), *kıblelî* (9-47) “kibleli” (< Ar. قبله - kıble), *râzı* (4-193) “razi” (< Ar. راضى - râzı), *rısķ* (1-189) “rızık” (< Ar. رزق - rızık), *sınıftı* (1-33) “sınıfı” (< Ar. صف - sınıf).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /i/ ünlüsünün Oş merkez Özbek ağzında bilhassa /h/ ünsüzünün yanında bazı örneklerde kalınlaşarak /ı/’ya döndüğü görülür.

âhırı (1-57) “sonunda” (< Ar. آخر - âhir), *hısâp* (5-29) “hesap” (< Ar. حساب - hisâb), *târıhı* (2-199) “tarihi” (< Ar. تاريخ - târîh), *bârı* (4-178) “eksiksiz” (< Ar. بارع - bâri’).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /û/ ünlüsü Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde düzleşerek /ı/’ya dönmektedir.

kâbil kısin (9-38) “kabul etsin” (< Ar. كابل - kâbûl), *sandığdı* (11-52) “sandığı” (< Ar. صندوق - şândûķ), *tandırğá* (3-37) “tandıra” (< Ar. تنور - tennûr), *dârılar* (1-262) “ilaçlar” (< Frs. دارو - dârû), *hâtın* (2-32) “hatun” (< Frs. حاتون - hâtûn).

2.1.1.1.1.7. /i/ Ünlüsü

Dar, düz, normal (kısa) süreli bir ön dil ünlüsüdür. Kelime başında, içinde ve sonunda bulunabilir.

Türkçe Kelimelerde

içimde (1-67) “içimde”, *içip* (1-179) “içip”, *ilgári* (6-65) “ileri”, *ip* (2-66) “ip”, *ipeğden* (3-53) “ipekten”, *isteymán* (11-7) “arıyorum”, *işenmiymán* (8-139) “inanmıyorum”, *itlârgá* (11-74) “köpeklere”, *çit* (8-69) “basma kumaş”, *deñizlârgá* (9-49) “denizlere”, *eşitseglá* (9-29) “duyunca”, *kelinçek* (2-176) “gelin kız”, *keyin* (3-37) “sonra”, *kiçkine* (2-12) “küçük”, *kim* (7-64) “kimse”, *kiprîk* (11-16) “kirpik”, *kirsin* (5-69) “girsin”,

kişi (2-232) “kişi”, *örük* (11-23) “erik”, *ötkir* (4-186) “keskin”, *piçağdı* (2-322) “bıçağı”, *siñip* (3-39) “sinip”, *tülki* (8-131) “tilki”, *yetti* (4-155) “yedi”, *böri* (1-234) “kurt”.

Oş merkez Özbek ağzında gelecek zaman kipinin olumsuz çekiminde /i/ ünlüsünün kullanıldığı da görülür. Bu kullanımda /y/'nin daraltıcı tesiri söz konusudur.

cönetmiy (1-95) “göndermez”, *kelmiydí* (4-93) “gelmez”, *teymiydi* (5-79) “deyemez”.

Alıntı Kelimelerde

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /i/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında genel olarak korunur.

ádábıyâtı (2-309) “edebiyatı” (< Ar. ادبیات - edebiyât), *cinni* (2-299) “cinli” (< Ar. جن - cinn), *dâim* (1-193) “daima” (< Ar. دائم - dâ'im), *fikrimçe* (4-57) “fikrimce” (< Ar. فكر - fikr), *himâye* (4-17) “himaye” (< Ar. حمایه - himâye), *ilim* (4-18) “ilim” (< Ar. علم - 'ilm), *niķâh* (8-106) “nikah” (< Ar. نكاح - nikâh), *niyet* (1-136) “niyet” (< Ar. نیت - niyyet), *şirk* (1-181) “Allaha ortak koşma” (< Ar. شرك - şirk), *zikiri* (4-151) “zikir” (< Ar. زكر - zikr), *ciğár* (4-260) “ciğer” (< Frs. جگر - ciger), *pākize* (1-42) “temiz” (< Frs. پاکیزه - pākize), *piyâz* (5-51) “soğan” (< Frs. پیاز - piyâz), *siyâh* (10-108) “siyah” (< Frs. سیاه - siyeh).

Rusçadan alıntı kelimelerdeki /i/ ünlüsünün de genel olarak korunduğu görülür.

fizre (10-34) “beden eğitimi dersi” (< Rus. физкультуре), *ķambinat* (2-31) “kombine” (< Rus. комбинат), *kinōsıda* (1-43) “dizisinde” (< Rus. кино), *malina* (6-1) “ahududu” (< Rus. малина), *mēdik* (3-5) “doktor” (< Rus. медик), *pamidor* (1-249) “domates” (< Rus. помидор), *pirimērini* (2-101) “örnek” (< Rus. примеры), *pistalet* (10-46) “tabanca” (< Rus. пистолет), *rassiya* (7-34) “Rusya” (< Rus. Россия), *redisķa* (1-250) “turp” (< Rus. редиска), *reyzinkā* (5-34) “şerit lastik” (< Rus. резинка), *sibirskī yazvası* (1-260) “şarbon hatalağı” (< Rus. сибирский язва).

2.1.1.1.1.8. /i/ Ünlüsü

Dar, düz, normal (kısa) süreli ı-i arası bir orta dil ünlüsüdür. Kelime içinde, sonunda ve nadiren başında bulunabilir.

Bünyesinde /á-ó-ú/ ünlüleri bulunan kelimelerde /ı-i/ seslerinin orta dile kayarak yarı inceldiği veya yarı kalınlaştığı görülür. /c, ç, d, l, m, n, s, ş, y/ vb. inceltici özelliği

bulunan ünsüzlerin /i/ ünlüsüne ve /k, ğ, h/ vb. kalınlaştırıcı özelliği bulunan ünsüzlerin /i/ ünlüsüne tesiri de bir diğer etkidir. Ayrıca zayıf telaffuz nedeniyle bilhassa kelime başı, hece ve kelime sonlarında ortaya çıkan yarı kalınlaşmalar veya yarı incelmeler Oş merkez Özbek ağzında sık karşılaşılan bir durumdur.

Türkçe Kelimelerde

ipehçilik (2-31) “ipekçilik”, *istep keliyatsa* (11-65) “istese”, *ıssıǵda* (3-53) “sıcakta”, *bır yüz on* (2-8) “yüz on”, *bılán* (1-15) “ile”, *bılmásídí* (3-13) “bilmezdi”, *bır yárim* (6-2) “bir buçuk”, *bístá* (2-129) “bizde”, *bítiríp* (2-71) “bitirip”, *nímání* (2-64) “neyi”, *açılǵánídí* (10-27) “açılmıştı”, *bárgánímí* (2-158) “vardığımı”, *báşıǵá* (8-29) “başına”, *çökıştı* (5-80) “çökmeye”, *diymís* (7-133) “deriz”, *ērí* (4-59) “kocası”, *işlári* (4-66) “işleri”, *káttálárdí* (1-46) “büyükleri”, *keçirǵuvçı* (4-177) “affedici”, *ótíp tursın* (10-77) “geçsin”, *ózıǵá* (1-42) “kendine”, *tişlári* (8-114) “dişleri”, *toptí* (6-28) “topu”, *töntárilíp* (1-190) “dönderilip”, *törínçı* (2-35) “dördüncü”, *töşeláriní* (3-17) “yataklarını”, *túní* (4-147) “gecesi”, *üstide* (5-43) “üstünde”, *üyímní* (11-44) “evimi”, *yüráridím* (1-163) “yürürdüm”.

Alıntı Kelimelerde

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /i/ ünlüsü Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /i/ sesiyle temsil edilir.

islâmdı (3-10) “islami” (< Ar. اسلام - islâm), *âhırgeçe* (5-89) “sonuna kadar” (< Ar. آخر - âhîr), *hîl* (5-39) “tür” (< Ar. خيل - hîl), *zahíriddín* (2-309) “Zahireddin ö.a.” (< Ar. ظهيرالدين - zahireddin), *hadís* (4-190) “hadis” (< Ar. حديث - hadîs), *mumín* (4-196) “mümin” (< Ar. مؤمن - mü'min), *rışt* (4-184) “doğruluk” (< Ar. رشد - rüşd), *dílím* (9-18) “gönlüm” (< Frs. دل - dil), *tíllá* (2-212) “altın” (< Frs. طلا - tîlle).

Rusçadan alıntı kelimelerdeki /i/ ünlüsü de Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /i/ ünlüsüyle temsil edilir.

çesnýy (2-58) “doğru” (< Rus. честный), *ķamandír* (7-41) “komutan” (< Rus. командир).

2.1.1.1.1.9. /o/ Ünlüsü

Geniş, yuvarlak, normal (kısa) süreli bir arka dil ünlüsüdür.

Türkçe Kelimelerde

/o/ ünlüsü, daha çok ilk hecede bulunur. Eski Türkçedeki /o/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında korunur.

oğlum (1-3) “oğlum” (Krş. ET. oğul), *oğşaş* (10-112) “benzer” (Krş. ET. oğşa-), *oğuttum* (2-91) “okuttum” (Krş. ET. oğı-), *oñ* (9-55) “sağ” (Krş. ET. ong), *oñlarıdım* (1-40) “tamir ederdim” (Krş. ET. oñ-, oñar-), *ornigá* (1-146) “yerine” (Krş. ET. orun), *ot* (1-130) “ateş” (Krş. ET. ot), *otınçı* (4-127) “oduncu” (Krş. ET. otung), *oturup* (2-184) “oturup” (Krş. ET. oltar-), *bolsın* (1-135) “olsun” (Krş. ET. bol-), *bozasán* (4-100) “bozuyorsun” (Krş. ET. boz-), *koliñ* (5-79) “elin” (Krş. ET. kol), *toğ* (3-22) “tok” (Krş. ET. tok), *toptı* (1-69) “topu” (Krş. ET. top).

Alıntı Kelimelerde

Farsçadan alıntı kelimelerde /o/ ünlüsü korunur.

horda (6-56) “bir yemek çeşiti” (< Frs. خورده - ĥorda), *şor* (4-261) “tuzlu” (< Frs. شور - şor).

/o/ ünlüsü Rusçadan alıntı bazı kelimelerde /a/ ünlüsüyle temsil edilirken bazı kelimelerde korunur.

domlárdá (8-72) “apartmanda” (< Rus. дом), *duhofkada* (5-51) “fırın” (< Rus. духовка), *ğaratskō raddomda* (3-5) “doğum hastanesinde” (< Rus. городской роддом), *ğatovi* (2-67) “hazır giyim” (< Rus. готовый), *koja* (1-41) “deri” (< Rus. кожа), *nasos* (7-4) “pompa” (< Rus. насос), *polk* (7-38) “alay” (< Rus. полк), *polyegá* (10-57) “tarla” (< Rus. поле), *soq* (3-24) “hoşaf” (< Rus. сок), *suhoj* (10-104) “süt tozu” (< Rus. сухой), *tok* (2-106) “elektrikli ısıtıcı” (< Rus. ток).

2.1.1.1.10. /ö/ Ünlüsü

Geniş, yuvarlak, normal (kısa) süreli bir ön dil ünlüsüdür.

Türkçe Kelimelerde

/ö/ ünlüsü, metinlerimizdeki Türkçe kelimelerde bir kaç örnek haricinde ilk hecede görülür.

öbkē (4-260) “karaciğer”, *ögey* (8-68) “üvey”, *ögürüp* (1-204) “çevirip”, *öldüñ* (7-108) “öldün”, *ördēk* (7-134) “ördek”, *örgámçik* (1-155) “örümcek”, *örgándım* (10-11) “öğrendim”, *ösádī* (2-129) “büyür”, *ötkir* (4-186) “keskin”, *ötüp káluwdı* (1-21) “geçerdi”, *özümüz* (5-50) “kendimiz”, *bölek* (7-100) “bölüm”, *böri* (1-234) “kurt”, *bözeylárímız* (5-92) “buzağlarımız”, *cönetámıs* (5-103) “göndeririz”, *çöktirgin* (5-82) “çökert”, *kökerip* (2-148) “yeşillenip”, *köketlár* (2-329) “otlar”, *kömür* (3-21) “kömür”, *köñgil* (11-32) “gönül”, *köprák* (1-41) “çokça”, *körpe* (3-16) “yorgan”, *köynēk* (3-56) “gömlek”, *közicádá* (2-213) “çömlekte”, *közigá* (2-193) “gözüne”, *sözlī* (1-87) “sözlü”, *tönter'māstik* (1-190) “çevirmezdik”, *tört* (10-83) “dört”, *töşēk* (11-97) “yatak”.

/ö/ ünlüsünün ilk hecenin dışında kullanıldığı tespit edilen örnekler şu şekildedir:

şúmör ekán (5-64) “emermiş” (ÖT. şımr-), *mólkölçilīk* (1-251) “bolluk” (ÖT. molkölçilik).

Alıntı Kelimelerde

Farsçadan alıntı bazı kelimelerdeki /û/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında genişleyerek /ö/ ünlüsüne değişebilmektedir.

gödekçe (4-240) “bebek” (< Frs. دكو - gûdek), *göşimiz* (5-43) “etimiz” (< Frs. گوشت - gûşt), *köçegá* (4-224) “sokağa” (< Frs. كوچه - kûçe).

2.1.1.1.11. /ó/ Ünlüsü

Geniş, yuvarlak, normal (kısa) süreli o-ö arası bir orta dil ünlüsüdür.

Türkçe Kelimelerde

Genel olarak Türkçe kelimelerin ilk hecelerinde bulunur.

Dil öñü ünlüsü olan /ö/, /k̲/ ünsüzünün etkisiyle, orta dile kayarak /ó/ sesine dönüşür.

kórmásĭn (5-69) “görmesin”, *kós* (11-16) “göz”.

/ö/ ünlüsü, arka veya orta dilde boğumlanan ünlülerden kurulu kelimelerde orta dile kayarak /ó/ ünlüsüne değişebilmektedir.

ópka (7-130) karaciğer, *tolaş* (2-90) “ödeme”, *yertólágá* (11-51) “bodrum”, *çómúláridik* (10-59) “yüzerdik”, *ótíp* (10-77) “geçip”, *ózím* (1-13) “kendim”.

/ö/ ünlüsünün Oş merkez Özbek ağzında vurguya bağlı olarak da /ó/ ünlüsüne dönüştüğü görülür.

ód (11-16) “safra kesesi”, *origler* (1-249) “erikler”.

/o/ ünlüsü, kelime içerisinde benzeşme nedeniyle orta dile kayarak /ó/ sesine dönüşebilmektedir.

mólkölçilik (1-251) “bolluk” *óşúlardı* (1-262) “(işte) bunları”.

Alıntı Kelimelerde

/ö/ ünlüsünün orta dile kayarak /ó/ ünlüsüne değişmesi olayında benzeşmenin önemli bir yeri vardır.

ómúrbát (4-60) “ömür boyu” (< Ar. عمر - ‘ömr).

/o/ ünlüsü, /l/ ünsüzünün tesiriyle orta dile kayarak /ó/ sesine dönüşür. Bu durum daha çok alıntı kelimelerde görülür.

dublónqalargē (1-41) “deri ceket” (< Rus. дубленка), *tólqa* (5-25) “sadece” (< Rus. только).

2.1.1.1.12. /u/ Ünlüsü

Dar, yuvarlak, normal (kısa) süreli bir arka dil ünlüsüdür. Bilhassa kelime başı ve ilk hecede olmak üzere, kelime içinde ve sonunda da kullanılır.

Türkçe Kelimelerde

Tespit edilen Türkçe kelimelerde Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesindeki /u/ ünlüsü korunmaktadır.

uçar idik (5-32) “uçardık” (Krş. ET. uç-), *uluḡ* (5-96) “ulu” (Krş. ET. uluḡ), *uruḡlár* (3-51) “akrabalar” (Krş. ET. uruḡ), *uruḡ* (1-269) “tohum” (Krş. ET. uruḡ), *uruşup* (2-262) “vuruşup, kavga edip” (Krş. ET. ur-), *un* (1-133) “un” (Krş. Çağ. un), *uḡıldım* (10-83) “anladım” (Krş. Çağ. uḡ-), *buḡdeyí* (1-124) “buğdayı” (Krş. ET. buḡday), *ḡulâḡı* (1-148) “kulaḡı” (Krş. ET. ḡulak), *ḡulçilikke* (8-89) “kulluḡa (kız istemeye)” (Krş. ET. ḡul), *ḡutulup ḡaptı* (5-73) “kurtuldu” (Krş. ET. kurtul-), *ḡuyâşḡá* (4-133) “güneşe” (Krş. ET. kuyâş), *tussuz* (6-109) “tuzsuz” (Krş. ET. tuz), *yaruḡ* (4-186) “parlak” (Krş. ET. yaruk), *burun* (1-188) önce (Krş. Çağ. burun), *ḡuyân* (10-109) “tavşan” (Krş. Çağ. ḡuyan), *ḡurut* (10-7) “kurt, böcek” (Krş. Çağ. ḡurt), *ḡukur* (10-102) “ḡukur” (Krş. Çağ. ḡuḡur), *ḡuvalçēñ* (7-11) “solucan”.

Alıntı Kelimelerde

Arapça ve Farsçadan alıntı bazı kelimelerde /u/ ünlüsü korunur.

uwal (4-174) “günah” (< Ar. عوار - ‘uvâr), *duvâ ḡıldım* (4-234) “dua” ettim” (< Ar. دعا - du‘â), *fuḡarâlár* (5-16) “vatandaşlar” (< Ar. فقرا - fuḡarâ), *hurmat* (2-268) “hürmet” (< Ar. حرمت - ḡurmet), *ḡuvvât* (4-94) “kuvvet” (< Ar. قوت - ḡuvvet), *muḡayyem* (9-38) “belirli” (< Ar. معين - mu‘ayyen), *ruhsat* (2-82) “ruhsat” (< Ar. رخصت - ruḡsat), *sultan* (4-40) “sultan” (< Ar. سلطان - şultân), *şum* (8-20) “uḡursuz” (< Ar. شئم - şu‘m), *hunerlári* (7-83) “hüner” (< Frs. هنر - huner), *muylâv* (11-16) “bıyık” (< Frs. مويلب - muyleb), *tuḡum* (8-30) “yumurta” (< Frs. تخم - tuḡm).

Rusçadan alıntı bazı kelimelerde de /u/ ünlüsünün korunduḡu görülür.

uslōya (5-70) “şart” (< Rus. условия~услоя), *uḡolları* (1-262) “iḡne” (< Rus. укол), *uḡurup* (1-251) “dere otu” (< Rus. укроп), *duḡofḡada* (5-51) “fırın” (< Rus. духовка), *ḡuhini* (1-12) “mutfak” (< Rus. кухня), *patulmiş* (1-237) “düşünmek” (< Rus. подумать).

2.1.1.1.13. /ü/ Ünlüsü

Dar, yuvarlak, normal (kısa) süreli bir ön dil ünlüsüdür. Bilhassa kelime başı ve ilk hecede olmak üzere, kelime içinde ve nadiren kelime sonunda kullanıldığı tespit edilmiştir.

Türkçe Kelimelerde

Tespit edilen Türkçe kelimelerde Eski Türkçede ve Çağatay Türkçesindeki /ü/ ünlüsü korunur.

üç (3-1) “üç” (Krş. ET. *ūç*), *üçün* (1-74) “için” (Krş. ET. *üçün*), *üstünü* (1-41) “üstünü” (Krş. ET. *üzä*), *üzüp* (5-48) “pay” (Krş. ET. *kes-*), *ülüş* (6-44) “pay” (Krş. Çağ. *ülüş*), *ünādī* (2-146) “büyür” (Krş. Çağ. *ün-*), *ülgise* (8-51) “büyüyünce”, *ükám* (2-260) “erkek kardeşim”, *kömür* (3-20) “kömür” (Krş. ET. *kömür*), *külgi* (1-147) “gülme” (Krş. ET. *kül-*), *kümüş* (2-300) “gümüş *ö.a.*” (Krş. ET. *kümüş*), *künde* (1-9) “günde” (Krş. ET. *kün*), *küregáni* (2-166) “küremeye” (Krş. ET. *küri-*), *çüçük* (4-261) “tatlı” (Krş. Çağ. *çüçük*), *çüşüntüráridi* (1-196) “anlatırdı” (Krş. Çağ. *tüşün-*), *çüşüp koyámán* (1-14) “inerim” (Krş. Çağ. *tüş-*), *şüpürgini* (2-322) “süpürgeyi” (Krş. Çağ. *süpür-*), *tüye* (1-164) “deve” (Krş. Çağ. *teve, tève*), *tüyülgán* (2-138) “ezilen” (Krş. Çağ. *tüyül-*).

Oş merkez Özbek ağzında /ü/ ünlüsünün bağlayıcı ünlü vazifesinde kullanıldığı örnekler mevcuttur.

çöktürüwârasenmí? (5-81) “batıracak mısın?”, *çömülgáni* (6-98) “yüzmeye”, *çügüp koyuşādi* (1-209) “bağlarlar”, *köçüp* (2-30) “göçüp”, *kördüzümü* (1-208) “gördünüz mü?”, *öltürüp* (2-294) “öldürüp”, *özümüz* (5-50) “kendimiz”.

Alıntı Kelimelerde

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde genel olarak /ü/ ünlüsü korunur.

cüssásí (4-101) “cüssesi” (< Ar. *جثة* - *cüsse*), *dünyāgá* (2-17) “dünyaya” (< Ar. *دنیا* - *dünyâ*), *günâhlárimızı* (4-175) “günahlarımızı” (< Ar. *كناه* - *günâh*), *şükür* (1-2) “şükür” (< Ar. *شكر* - *şükr*), *cüdá* (2-229) “çok” (< Frs. *جدا* - *cüdâ*), *dümbáni* (5-49) “kuyruk” (< Frs. *دُمبِه* - *dümbe*), *güllár* (2-130) “çiçek” (< Frs. *كل* - *gül*), *külçe nân* (3-41) “ekmek çeşiti” (< Frs. *كُلِيچِه* - *külîçe*), *küncüt* (10-104) “susam” (< Frs. *كُنجد* - *küncüd*).

2.1.1.1.1.14. /ú/ Ünlüsü

Dar, yuvarlak, normal (kısa) süreli u-ü arası bir orta dil ünlüsüdür.

Türkçe Kelimelerde

Türkçe kelimelerin daha çok başında ve ilk hecesinde bulunur. Oş merkez Özbek ağzında nadiren ilk hecenin dışında da kullanılır. Metinlerimizde kelime sonunda kullanımı tespit edilmemiştir.

/ü/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında ünlü benzeşmesi nedeniyle orta dile kayarak /ü/ ünlüsüne değişebilmektedir.

súrkáp (5-51) “sürüp”, *túgátkánímízdán* (9-50) “bitirmemizden”, *túnáp* (4-219) “tüneyip”, *túzádíp koyadı* (6-80) “düzeltilti”, *túzímí* (7-16) “düzeni”, *úkám* (2-25) “erkek kardeşim”, *úndírámís* (1-124) “büyütürüz”.

Benzer şekilde /u/ ünlüsü, ünlü benzeşmesi nedeniyle orta dile kayarak /ó/ ünlüsüne dönüşebilmektedir.

búgün (4-219) “bugün”, *buyúrílgán* (5-97) “buyrulan”, *çozúlgán* (4-57) “uzatılan”, *keçirgúvçí* (4-177) “bağışlayıcı”, *múnçe* (1-14) “bunca”, *óşúlardı* (1-95) “(işte) şunları”, (< *áná* şulardı), *túrmúşgá çıhdım* (1-36) “evlendim”, *túrsá* (3-59) “kalksa”, *túrúp ketişárkán* (2-273) “kalkıp gitmişler”, *yúlúp* (1-275) “yolup”.

/ü/ ünlüsü, /k/ ünsüzünün tesiriyle de orta dile kayarak /ú/ sesine değişir.

kúlišmesēylár (5-37) “gülmeseniz”, *kún* (10-7) “gün”, *kúyâş* (4-87) “güneş”.

Metinlerimizde /ü/ ünlüsünün vurgusuz telaffuz nedeniyle yarı kalınlaşarak /ú/ ünlüsüne döndüğü örnekler de mevcuttur.

sút (3-35) “süt”, *túp* (7-17) “soy”, *türk* (4-74) “Türk”, *úç miñ* (9-4) “üç bin”, *úçún* (9-51) “için”, *yúr* (4-227) “yürü”, *yúrek* (4-260) “yürek”.

Alıntı Kelimelerde

Ünlü benzeşmesi nedeniyle /ü/ ünlüsünün yarı kalınlaşması olayı Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde de görülür.

dúnyâ (8-108) “dünya” (< Ar. دنيا - dünyâ) dünya, *múslúmanâbad* (4-8) “Müslümanlığın yaygın olduğu” (< Ar. آباد مسلمان – müslümân âbâd), *mústahkâm* (1-42) “sağlam” (< Ar. مستحکم - müstahkem) sağlam *súnnât* (1-179) “sünnet” (Ar. سنت - sünnet), *tâcúblándím* (4-148) “hayret ettim” (< Ar. تعجب - ta‘accüb), *zúmrát* (11-29) “Zümret ö.a.” (< Ar. زمرد - zümürüd), *dúşmanlık kıladı* (4-49) “düşmanlık eder” (< Frs. دشمنان - düşmân).

/u/ ünlüsü, Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde benzeşme nedeniyle orta dile kayarak /ú/ ünlüsüne dönüşebilmektedir.

cúmá (1-160) “Cuma” (Ar. جمعه - cum‘a), *súrpá* (2-277) “sofra” (< Ar. سفره - sofrâ), *údímlár* (5-22) “örf âdetler” (< Ar. عودم - ‘udûm), *súrneylá* (3-42) “zurnalar” (< Frs. سورنای - surnây).

2.1.1.2. Yarı Uzun Ünlüler

2.1.1.2.1. /â/ Ünlüsü

Geniş, yarı yuvarlak, yarı uzun süreli¹⁴ bir arka dil ünlüsüdür. Kelimelerin başında, ortasında ve nadiren sonunda bulunur.

Türkçe Kelimelerde

Eski Türkçede bilhassa ilk hecede bulunan /a/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /â/ ünlüsüyle temsil edilir.

âcıp (1-134) “açıp” (Krş. ET. aç-), *âğrıgállár* (1-203) “ağrıyanlar” (Krş. ET. ağrıg), *âlárdik* (8-56) “alırdık” (Krş. ET. al-), *âлма* (1-249) “elma” (Krş. ET. alma), *ât* (9-24) “at” (Krş. ET. at), *átá* (1-163) “ata” (Krş. ET. ata), *âwgá* (7-6) “ava” (Krş. ET. ab/ av), *bârâmadik* (6-23) “varamadık” (Krş. ET. bar-), *bârmı* (2-245) “var mı?” (Krş. ET. bar), *bâşúdâgi* (7-127) “başındaki” (Krş. ET. baş), *ğâz* (7-134) “kaz” (Krş. ET. kaz), *ķâr* (2-162) “kar” (Krş. ET. kar), *ķâcıp* (1-71) “kaçıp” (Krş. ET. kaç-), *ķışlâğdá* (4-215) “köyde” (Krş. ET. kışlağ), *yâğlansın* (1-130) “yağlansın” (Krş. ET. yağ), *yâruk kılsın* (3-62) “aydınlatsın”

¹⁴ /â/ ünlüsü, çıkış süresine göre diğer ünlülerden farklılık gösterir. Bu ses, yarı uzun türen bir ünlüdür (Coşkun, 2000: 5).

(Krş. ET. yaruk), *yâş kettí* (1-99) “yaş aktı” (Krş. ET. yaş), *yâzılğán* (4-239) “yazılan” (Krş. ET. yaz-), *yâlgán* (2-248) “yalan” (Krş. ET. yalğan), *tâşlardı* (8-55) “taşları” (Krş. ET. taş).

Çift dudak ünsüzlerinin tesiriyle ilk hecenin dışında da /â/ ünlüsünün kullanıldığı görülür.

tumâlâk kılip (5-48) “yuvarlayıp”, *küyâvnikidá* (8-98) “damadın evinde”, *kıyâmdı* (6-1) “reçeli”, *ormándá* (1-233) “ormanda”, *lağmân* (2-277) “hamur işi yemek”, *çâhmân* (4-232) “çuha”.

Bu ünlünün ilk hecenin dışında çift dudak ünsüzlerinden bağımsız olarak kullanıldığı örnekler de mevcuttur.

ilân (4-258) “yılan”, *küyândı* (8-122) “tavşanı”, *kuyâşgá* (4-133) “güneşe”.

ber- yardımcı fiili ile kurulan analitik yapılarda yardımcı fiildeki /e/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında kalınlaşarak /â/ ünlüsüne değişebilmektedir.

atıwârgánimiz (1-75) “attığımız” (Krş. ÖT. âtib bergánimiz), *çıkarıwârâdı* (7-105) “çıkarır” (Krş. ÖT. çıkarib berádi), *çöktürüwârasenmi?* (5-81) “batıracak mısınız?” (Krş. ÖT. çöktürüb berásánmi?), *ketiwârgán* (1-83) “gidivermiş” (Krş. ÖT. ketib bergán), *sındırışuwârardı* (1-184) “bölerler” (Krş. ÖT. sindirib berádi).

/â/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında [+âv], [+râk], [+dâş] isimden isim yapım ekleri, [-mâk] mastar eki, [-mâqçi] istek kip eki gibi bazı eklerde kullanılır.

birâvdi (2-163) “her birini”, *ikkiâsıdan* (2-110) “her ikisinden”, *üçâvını* (4-253) “üçünü”, *tezrâk* (11-77) “hızlıca”, *katığrâğ* (2-113) “sertçe”, *köprâk* (1-41) “çokça”, *guruppadaşlarım* (5-16) “grup arkadaşlarım”, *çegeredâşmiz* (7-24) “sınır komşusuyuz”, *karındâşımıs* (2-164) “akrabamız”, *aytmâqçı* (2-285) “söylemek istedi”.

Alıntı Kelimelerde

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /â/ ünlüleri genel olarak Oş merkez Özbek ağzında /ã/ ünlüsüne değişmiştir. /â/ ünlüsü, Standart Özbek Türkçesinde sistemli olarak /ã/ ünlüsüyle temsil edilir.

âdâmlar (2-40) “adamlar” (< Ar. آدم - âdem), *bâkî* (2-11) “baki” (< Ar. باقى - bâkî), *câwâp* (2-4) “cevap” (< Ar. جواب - cevâb), *dâvâm* (10-6) “devam” (< Ar. دوام - devâm), *ğârlarımız* (1-202) “mağaralarımız” (< Ar. غار - ğâr), *îmân* (2-188) “iman” (< Ar. ايمان - îmân), *mâl* (5-92) “hayvan” (< Ar. مال - mâl), *nâcâset* (7-104) “kirlilik” (< Ar. نجاست - necâset), *şamâllegânde* (6-5) “üşüttüğünde” (< Ar. شمال - şamâl), *âbât* (1-135) “bayındır” (< Frs. آباد - âbâd), *câmlargá* (1-129) “kâselere” (< Frs. جام - câm), *cây* (10-67) “yer” (< Frs. جاى - cây), *çârwaçilik* (1-267) “hayvancılık” (< Frs. چارپا - çârpâ), *dârular* (1-262) “ilaçlar” (< Frs. دارو - dârû), *kâğaz* (6-24) “kâğıt” (< Frs. كاغذ - kâğaz), *lâygá* (2-263) “çamura” (< Frs. لای - lây), *mehmân* (3-26) “misafir” (< Frs. مهمان - mihmân), *nâm* (4-242) “nam” (< Frs. نام - nâm), *piyâz* (5-51) “soğan” (< Frs. پياز - piyâz).

2.1.1.3. Uzun Ünlüler

Çıkış süreleri bakımından normal (kısa) ünlülerden daha uzun süreli olan ünlülerdir. Oş merkez Özbek ağzında mevcut olan uzun ünlüler şunlardır:

ā, ā̄, ā̄ ē, ā̄, ī, ī̄, ī̄, ū, ū̄, ū̄, ō, ō̄, ō̄.

2.1.1.3.1. Aslî Uzun Ünlüler

2.1.1.3.1.1. Türkçe Kelimelerde Aslî Uzun Ünlüler

Türkçenin ana Türkçe evresinden bu yana asli uzun ünlülere sahip olduğu görüşü uzun süre tartışma konusu olmuş, bu konu üzerinde ülkemizde kapsamlı olarak Talat Tekin tarafından çalışmalar yapılmıştır. Bu savunuya göre ana Türkçe dönemine ait aslî ünlüler, bugün düzenli olarak Yakut ve Türkmen Türkçelerinde korunmakta olup diğer Türk lehçeleri ve bu lehçelerin ağızlarında genel olarak kısalarak normal (kısa) süreli ünlülerle karışmıştır. Ancak zikredilen lehçe ve ağızlarda ana Türkçe evresine ait asli uzun ünlülerin izlerine rastlamak mümkündür (Tekin, 1995: 38).

Özbek Türkçesinin Hive, Buhara ağızları, Türkmenceleşmiş Harezmi ağızları, Kongrat ve Kattagan ağızlarında aslî ünlü uzunluklarının kalıntılarına rastlanır (Tekin,

1995: 38). Talat Tekin, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler* isimli eserinin “Özbekçede Birincil Uzunluklar” kısmında Özbek Türkçesinin zikredilen ağızlarına ait aslı ünlü uzunlukları hakkında değerlendirmede bulunmuştur (Tekin, 1995: 50-53). Tekin’in tespitlerinden genel anlamda Özbek Türkçesinin Fergana ağızlarında, dar kapsamda Oş merkez Özbek ağızında aslı uzun ünlülerin var olmadığı sonucu çıkarılabilir. Tarafımızca derlenmiş metinlerde de bu türden bir ünlü uzunluğuna rastlanmaz. Ancak, *Özbek Türkçesinde o (â) Ünlüsü Üzerine* isimli makalesinde Hüseyin Yıldırım, Özbek Türkçesi ve ağızlarında mevcut olan /â/ ünlülü kelimeleri, aslı ünlü uzunluklarını koruduğu düşünülen Türkmen ve Yakut Türkçelerindeki biçimleri ile karşılaştırmış ve Özbek Türkçesindeki /â/’lı kelimelerin Türkmen ve Yakut Türkçelerinde sistemli olarak /ā/ ünlüsü ile temsil edildiği sonucuna ulaşmıştır (Yıldırım, 2009).

Tekin’in adı geçen çalışmasının “Ana Türkçede Uzun Ünlülü Kök ve Gövdeler” kısmında sıraladığı ve ana Türkçe dönemini yansıttığı düşünülen kelimeler incelendiğinde, bugün Oş merkez Özbek ağızında kullanılan ve kök hecesinde yarı uzun ünlü olarak tanımlanan /â/ ünlüsü bulduran bazı kelimelerin Tekin’in listesi ile uyum sağladığı da görülmüştür (Tekin, 1995: 171-175). Tekin’in tespit ettiği kelimeler ve bunların Oş merkez Özbek ağızındaki kullanımları şu şekildedir:

<u>*Ana Türkçe</u>	<u>Oş Merkez Özbek Ağızı</u>
āb: av	āwgá (7-6) “ava”
āç: aç	āç (2-198) “tok olmayan”
āğır: ağır	āğır (1-148) “ağır”
āgız: ağız	āgız (4-261) “ağız”
āk: ak	āk (2-121) “beyaz”
ākar-: ağarmak	ākarīp (2-149) “ağarıp”
āl: kızıl	ālçē (10-111) “erik”
āla: ala, alaca	ālā kanāt (4-259) “ala kanat (yabani ördek)”
āş: aş, çorba	āş (2-119) “yemek, pilav”
āş-: aşmak	āşarıdik (1-80) “aşardık”
āt: ad, unvan	āt (11-106) “isim”
āyla-: dönmek, etraf	āylenterivatīşımıs (2-89) “çevirişimiz (yaşamamız)”
āzuk: azık, yiyecek	āzīk (1-15) “azık”
bāka: bağa, kurbağa	tataş pākā (10-109) “kaplumbağa”
bāla: çocuk	bālādan (1-94) “çocuktan”

bālik: balık	bālik (7-7) “balık”
bār: var	bār (5-92) “var”
bāy: zengin	bāy (2-209) “zengin”
hāgrı: ağrımak	āgrıgı (1-263) “hastalığı”
hāz: az	āz (6-43) “az”
kāl-: kalmak	ķālmasam (4-221) “kalmam”
kāp: kap, çuval	ķāp (2-101) “kap, çuval”
kār: kar	ķār (2-162) “kar”
kārı-: yaşlanmak	ķārılardı (6-36) “yaşlıları”
kāş: kaş	kāş (11-16) “kaş”
kāz: kaz	ğāz (7-134) “kaz”
kāzgan: kazan	ķāzanımız (1-191) “kazanımız”
tāg: dağ	tāg (7-2) “dağ”
tāl: söğüt, dal	tāl (10-110) “söğüt”
tām: duvar, çatı	tām dam, çatı (1-10) “çatı”
tāş: taş	tāş (7-73) “taş”
tāy: dayı	tāgamız dayı (2-209) “dayı”
yāg: yağ	yāğlansın (1-130) “yağlansın”
yān: yan	yānımızda (7-24) “yanımızda”
yāt: yad, yabancı	yād (1-218) “yabancı”
yāş: yaş, yıl	yāşligide (4-77) “yaşında”

Bu doğrultuda standart Özbek Türkçesi ve Oş merkez Özbek ağızında Türkçe kelimelerin bilhassa ilk hecesinde kullanılan bazı /ā/ ünlülerinin, asli ünlü uzunluğu kalıntıları olduğu düşünülebilir.

2.1.1.3.1.2. Alıntı Kelimelerde Aslı Uzun Ünlüler

Oş merkez Özbek ağızında Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde var olan uzun ünlüler bazı kelimelerde korunmuş bazı kelimelerde normal (kısa) süreli ünlülere dönmüştür.

ābū-caḥıl (4-92) “Amr bin Hişam’ın lakabı” (< Ar. *أبو جهل* - *abū cehl*), *āddī* (5-23) “sıradan” (< Ar. *عادي* - *‘ādī*), *ālī* (2-216) “yüksek” (< Ar. *عالي* - *‘ālī*), *bārı* (4-178) “bütün” (< Ar. *بارع* - *bāri*), *duvā ķıldım* (4-234) “dua ettim” (< Ar. *دعا* - *du‘â*), *hāzır* (1-84) “şimdi” (< Ar. *حاضر* - *ḥāzır*), *īmān* (2-188) “iman” (< Ar. *إيمان* - *îmân*), *ķadīmī* (2-200) “eski” (< Ar.

قاديم - *qadīm*), *kāsimbeg* (4-49) “Kâsım ö.a.” (< Ar. قاسم - *qâsim*), *kitābī* (2-306) “kitabî” (< Ar. كتاب - *kitāb*), *mācūsilar* (4-66) “ateşperestler” (< Ar. مجوسی - *mecûsî*), *mādīnede* (9-45) “Medine” (< Ar. مدينة - *medīne*), *tārīhī* (2-307) “tarihi” (< Ar. تاريخ - *târīh*), *ancīr* (10-111) “incir” (< Frs. انجير - *encīr*), *cūdā* (4-81) “çok” (< Frs. جدا - *cüdâ*), *hūdā* (8-93) “tanrı” (< Frs. خدا - *hudâ*), *şivelerī* (8-14) “şiveleri” (< Frs. شیوه - *şive*), *ümitüm* (10-13) “ümidim” (< Frs. امید - *ümmīd*).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki uzun ünlüler Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde farklı ünlülere dönüşmüşler fakat uzunluklarını korumuşlardır.

1. â > ā

bārī (2-307) “tamamı” (< Ar. بارع - *bâri*), *rābbil ālemīn* (4-92) “âlemlerin efendisi” (< Ar. العالمين رب - *rabbu'l-âlemīn*).

2. â > ā

alā'ka (2-43) “alaka” (< Ar. علاكه - *alâka*), *cânāzedā* (9-26) “cenazede” (< Ar. جنازه - *cenâze*), *ibādātkā* (9-44) “ibadete” (< Ar. عبادت - *ibâdet*), *milādī* (5-94) “miladi” (< Ar. ميلادى - *mîlâdî*), *rāziçiligi* (2-82) “rızası” (< Ar. راضى - *râzı*), *sahābālār* (9-52) “sahabeler” (< Ar. صحابه - *şahâbe*), *sulālālārī* (4-41) “sülaleleri” (< Ar. سلالة - *sulâle*), *vijdānī* (5-60) “vicdanı” (< Ar. وجدان - *vicdân*), *vīlāyet* (5-29) “vilayet” (< Ar. ولايت - *vilâyet*), *ziyāde* (4-185) “ziyade” (< Ar. زياده - *ziyâde*), *hūdāgā* (1-2) “tanrıya” (< Frs. خدا - *hudâ*), *nāk* (10-111) “armut” (< Frs. ناك - *nâk*), *nāmī* (4-66) “namı” (< Frs. نام - *nâm*), *pāreden* (10-44) “bölümünden” (< Frs. پاره - *pâre*).

3. î > ē

bēhatar kılgin (4-183) “sıkıntısız” (< Frs. + Ar. بيختر - *bîhatar*), *bēmârlârnu* (4-183) “hastaların” (< Frs. بیمار - *bîmâr*).

4. û > ō

dōzah (4-177) “cehennem” (< Frs. دوزخ - *dûzah*), *rōza* (5-97) “oruç” (< Frs. روزه - *rûze*), *şōh* (8-24) “afacan” (< Frs. وخ ش - *şūh*).

5. û > ū > ō

gōş (5-49) “et” (< Frs. گوشت - *gûşt*).

2.1.1.3.2. İkincil Uzun Ünlüler

2.1.1.3.2.1. Türkçe Kelimelerde İkincil Uzun Ünlüler

2.1.1.3.2.1.1. Ses Olaylarından Doğan İkincil Uzun Ünlüler

2.1.1.3.2.1.1.1. Ünsüz Düşmesinden Doğan İkincil Uzun Ünlüler

/l/ Ünsüzünün Düşmesiyle

Oş merkez Özbek ağzında *âl-* yardımcı fiilindeki /l/ ünsüzünün yarım boğumlandığı veya düştüğü örnekler görülür. /l/ ünsüzünün düşmesi /â/ ünlüsünün uzamasına neden olur.

iyiāmiysán (1-237) “yiyemezsin” (< yiye ālmáysán).

/r/ Ünsüzünün Düşmesiyle

Oş merkez Özbek ağzında *bar* isminin sonundaki /r/ ünsüzünün düşmesine bağlı olarak ünlü uzaması ortaya çıkar. Bu ses olayı daha çok soru ekinden evvel görülür.

bāmi (8-87) “var mı?”.

Benzer şekilde *bar-* fiilinin sonundaki /r/ ünsüzünün düşmesine bağlı olarak da ünlü uzamaları görülür.

bāmegánmánū (6-8) “varmadım ya” (< bārmágánmenu).

yer kelimesi Oş merkez Özbek ağzında bilhassa işaret sıfatlarından sonra kullanıldığında kelimenin sonundaki /r/ ünsüzü düşer ve ünlü uzaması meydana gelir.

bu_yēde (8-80) “bu yerde” (< bu yerdá).

Oş merkez Özbek ağzında adiren çokluk ekinin sonundaki /r/ ünsüzünün düştüğü ve ünlü uzamasının meydana geldiği kullanımlara da rastlanır.

yürimiysilāmi (9-54) “yürümüyor musunuz?” (< yürümáysilármi?).

/v/ Ünsüzünün Düşmesiyle

Oş merkez Özbek ağzında sayı isimlerine getirilen isimden isim yapım eki [+áv] ve bazı kelimelerin kökünde bulunan /v/ ünsüzlerinin bazı örneklerde düştüğü tespit edilmiştir. /v/ ünsüzünün düşmesiyle ünlü uzamaları görülür.

āv̄kattı (6-63) “yemeği” (< *āv̄kattı*), *āv̄sinim* (1-155) “elim” (< *āv̄sinim*), *birāv̄* (2-232) “her biri” (< *birāv̄*), *sū* (1-132) “su” (< *suv*).

2.1.1.3.2.1.1.2. Ünsüz Erimesinden Doğan İkincil Uzun Ünlüler

/g/ Ünsüzünün Erimesiyle:

yāşlīde (6-124) “gençliğinde”, (< *yāşligide*) *yerdēlār* (3-48) “yerdeki” (< *yerdāgilār*).

/ğ/ Ünsüzünün Erimesiyle

aq̄būrā (7-9) “Akbuğra” (< *aq̄buğra*), *ār̄imasın* (3-21) “hastalanmasın” (< *āğrimasın*), *āzimgá* (2-249) “ağzıma” (< *āğzimgá*), *tōrisını* (5-31) “doğrusunu” (*toğrisini*), *yīneçey* (1-128) “iğne kadar” (< *ignáçá*).

/k/ Ünsüzünün Erimesiyle:

burçēlārídá (8-118) “kenarlarında” (< *burçáklārídá*), *eşşē* (1-79) “eşeğe”, (< *eşákká*), *ipēdí* (2-52) “ipeği” (< *ipákni*) *kerēli* (5-44) “gerek” (*keráklık*), *қыınçилі* (8-35) “zorluk” (< *қыынçилік*), *örī* (10-110) “erik” (< *örík*).

/k/ Ünsüzünün Erimesiyle

āppā dádámdán (8-131) “büyük babamdan” (< *āpāk dádám*), *қанā* (6-52) “ne kadar” (< *қанáka*), *kōprā* (2-199) “çokça” (< *kōprāk*), *uzā* (2-33) “uzak” (< *uzāk*).

2.1.1.3.2.1.1.2. Türkçe Kelimelerde Hece Kaynaşmasından Doğan İkincil Uzun Ünlüler

[-p, -b] zarf-fiil eki ve *ber-* yardımcı fiiliyle kurulan birleşik yapıların Oş merkez Özbek ağzında kaynaşarak uzun ünlüye dönüştüğü görülür.

kaynāriptı (6-68) “kaynayıverir” (< *kaynap beribdi*), *bolōradı* (7-78) “olu verir” (< *bolib berádi*).

2.1.1.3.2.2. Alıntı Kelimelerde İkincil Uzun Ünlüler

2.1.1.3.2.2.1. Alıntı Kelimelerde Ses Olaylarından Doğan Uzun Ünlüler

2.1.1.3.2.2.1.1. Erimedenden Doğan Uzun Ünlüler

Ayın (ع) Sesinin Erimesiyle

āzālar (7-127) “organlar” (< Ar. اعظا - a‘zâ), *mālīmâtım* (6-64) “bilgim” (< Ar. معلومات - ma‘lumât), *rāye* (1-192) “uyuma” (< Ar. رعایت - ri‘âyet), *istēmâl* (4-256) “kullanma” (< Ar. استعمال - isti‘mâl), *nīmāti* (4-129) “nimeti” (< Ar. نعمت - ni‘met).

/h/, /ħ/ Ünsüzlerinin Erimesiyle

āllā (2-96) “Allah” (< Ar. الله - Allah), *'mākem* (1-19) “sağlam” (< Ar. محكم - muhkem), *'māldá* (1-20) “zaman, yer” (< Ar. محال - maḥâll).

2.1.1.3.2.2.1.2. Düşmeden Doğan Uzun Ünlüler

Hemze(ء) Sesinin Düşmesiyle

mūmín (5-97) “inanana” (< Ar. مؤمن - mü‘min).

2.1.1.3.2.2.2. Alıntı Kelimelerde Uzun Ünlülerin Kısılması

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /â/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında uzunluğunu kaybederek /ā/ ünlüsüne dönüşür.

amānet (4-173) “emanet” (< Ar. امانت - emânet), *bākī* (2-11) “baki” (< Ar. باقى - bākī), *cáwâp* (2-4) “cevap” (< Ar. جواب - cevâb), *dávâm* (10-6) “devam” (< Ar. دوام - devâm), *īmân* (2-188) “iman” (< Ar. ايمان - îmân), *âbât* (1-135) “bayındır” (< Frs. آباد - âbâd), *âmâT* (3-57) “uğur” (< Frs. آمد - âmed), *cây* (10-67) “yer” (< Frs. جاى - cây).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki diğer uzun ünlülerin de Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde kısaldığı tespit edilmiştir.

divānda (2-12) “sedirde” (< Ar. ديوان - dîvân) (Krş. ÖT. divan), *tārīḥı* (2-199) “tarihi” (< Ar. تاريخ - târīḥ) (Krş. ÖT. tarih), *milādī* (5-94) “miladî” (< Ar. ميلادى - mîlâdî) (Krş. ÖT. milâdiy), *peşānāmízı* (4-186) “alnımızı” (< Frs. پيشانه - pîşâne) (Krş. ÖT. peşaná), *ustunlī* (4-72) “sütunlu” (< Frs. ستون - sûtûn) (Krş. ÖT. sütun), *arzū kılp* (10-9) “arzu edip” (< Frs. ارزو - ârzû) (Krş. ÖT. ârzu).

2.1.1.4. Kısa Ünlüler

Boğumlanma süreleri bakımından normal (kısa) süreli ünlülerden daha kısa süreli ünlülerdir.¹⁵ Metinlerimizde çok kısa boğumlanan /i/ ünlüsü tespit edilmiştir.

aytberiyim (1-229) “anlatıvereyim” (teklik birinci şahıs emir çekiminde)

yetti_âydá (1-25) “yedi ayda” (söyleyiş özelliğine bağlı olarak kelime sonunda)

2.1.1.5. İkiz Ünlüler

Ünlüler ve benzeri seslerin bir hecede kullanılması diftong olarak adlandırılır. Yan yana yazılmış ancak farklı hecelerde bulunan ünlüler bu kategoride değerlendirilmez. İkiz ünlüler; eşit ikiz ünlüler, yükselen ikiz ünlüler ve alçalan ikiz ünlüler olmak üzere üç türdür (Karaağaç, 2010: 45-46).

2.1.1.5.1. Eşit İkiz Ünlüler

/aa/: *taam* (6-69) “yemek” (< Ar. طعام - ta‘âm), *cámaat* (7-89) “cemaat” (< Ar. جماعت - cemâ‘at).

/ââ/: *sââdát* (4-67) “saadet” (< Ar. سعادة - sa‘âdet), *tââmlardı* (11-83) “yemek” (< Ar. طعام - ta‘âm).

/oo/: *moollárdán* (9-13) “Moğollardan” (Krş. ÖT. Moğollárdán)

/úú/: *búúm* (6-47) “ninem” (Krş. ÖT. buvim).

2.1.1.5.2. Alçalan İkiz Ünlüler

/ââ/: *ikââ* (4-103) “her iki” (Krş. ÖT. ikkâv), *sâat* (1-102) “saat” (< Ar. ساعة - sâ‘at).

/âi/: *dâim* (1-193) “daima” (< Ar. دائم - dâ‘im), *isrâilcân* (8-63) “İsrailcan ö.a.” (< Ar. جان اسرائيل - isrâ‘ilcân), *nâib* (7-81) “vekil” (< Ar. نائب - nâ‘ib).

/ââ/: *itâat* (4-207) “boyun eğme” (< Ar. اطاعت - itâ‘at).

/âî/: *nâvâî* (2-309) “Nevâî ö.a.” (< Frs. نوانى - nevâ‘î).

/au/: *turmuş_ortaum* (1-8) “hayat arkadaşım”

¹⁵ Türkçede /i/ ünlüsünün diğer ünlülerden daha kısa olduğu bilinmektedir. Ancak bu ünlü Türk lehçe ve ağızlarında kısa ünlü olarak değerlendirilmez (Ergin, 2013: 42).

/ei/: *karaseis* (4-150) “bakarsanız” (Krş. ÖT. *karásángiz*), *koysreiz* (9-31) “koysanız” (Krş. ÖT. *koysángiz*), *yürseiz* (6-118) “yürüseniz” (*yürsángiz*), *kein* (4-47) “sonra” (< *keyin*), *özbeistandei* (2-306) “Özbekistan’daki” (Krş. ÖT. *Özbekistándági*).

/ou/: *kōuwarışgá* (4-208) “kovuvermeye” (Krş. ÖT. *kovup berişgá*).

2.1.1.5.3. Yükselen İkiz Ünlüler

/ua/: *muallım* (8-1) “öğretmen” (< Ar. *معلم* - *mu‘allim*), *muayyem* (9-38) “belirli” (< Ar. *معین* - *mu‘ayyen*).

/uā/: *muāmulede* (4-15) “davranışta” (< Ar. *معامله* - *mu‘âmele*).

/uá/: *muázzin* (7-81) “müezzin” (< Ar. *مؤذن* - *mü‘ezzin*).

/iá/: *ikkiásigá* (2-183) “her ikisine” (Krş. ÖT. *ikkiávisigá*).

2.1.2. Ünlü Uyumları

Kelimelerdeki ünlü seslerin farklı yönlerden uyum sağlaması ünlü uyumudur. Bir kelimenin tabanı ve eklerinde mevcut olan bütün ünlüler ilk hecedeki ünlüyle belirli bir uyum içindedir. Kelimelerde bu duruma aykırı ünlüler bulunmaz (Ergin, 2013: 70). Türkçede çıkış yerleri ve çıkış biçimlerine göre iki farklı ünlü uyumu vardır (Karaağaç, 2012: 148).

2.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

2.1.2.1.1. Türkçe Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu

Kalınlık grubu Türk lehçelerinin temel ses bilgisi özelliklerinden olan *i*’leşme olayı, bu grup Türk lehçelerinde kalınlık-incelik uyumunu bozan unsurların başında gelir. Ayrıca kelime kök ve gövdeleri ile eklerde *a-e* ayrımının net olarak yapılamaması ve eklerin genel itibarıyla tek şekilli olması gibi hususlar da kalınlık-incelik uyumunun bozulmasında rol oynar. Kalınlık-incelik uyumsuzluğu kelime ve ekler arasında daha yaygındır (Öztürk, 2011: 8; Coşkun, 2000: 22-23).

Oş merkez Özbek ağzında düzensiz olarak kalınlık-incelik uyumunun sağlandığı durumlar da mevcuttur. Tespit edilen hususlar şu şekildedir:

1. Oş merkez Özbek ağzında çokluk eki olarak çoğunlukla [+lár] biçimi kullanılır. Ayrıca ekin kalın sıradan kelimelerle [+lar], ince sıradan kelimelerle [+ler] biçimlerinin kullanıldığı da görülür. Bu kullanım bazı kelimelerde düzensiz olarak kalınlık-incelik uyumunu sağlamaktadır.

davuşları (2-229) “sesleri”, *oñıtuvçılarımız* (10-33) “öğretmenlerimiz”, *oyunlar* (8-53) “oyunlar”, *toylar kıldik* (2-177) “düğünler yaptık”, *erteğler* (1-228) “masallar”, *siler* (1-140) “sizler”.

2. Kalın ve ince sıradan kelimelerde iyelik eki olarak daha çok [+i, +si, +(i)miz] biçim birimleri kullanılır. Ancak kalın sıradan bazı kelimelere eklerin [+ı, +sı, +(ı)mız] biçimlerinin getirildiği de görülür.

doppusını (8-29) “takkesini”, *maydasını* (2-145) “parçasını”, *kaynatası* (2-187) “kaynatası”, *çinnımız* (1-179) “kâsemizi”, *kâzanımız* (1-191) “kazanımızı”, *kızımız* (5-23) “kızımızı”, *oyunumuz* (6-33) “oyunumuz”.

3. Kalın sıradan kelimelerle yükleme ve ilgi hâli eki olarak [+ni, +di, +ti, +mi] biçimlerinin yanı sıra ekin /ı/’lı biçimleri de kullanılır.

arığdı (9-53) “arığı”, *ayığdı* (8-128) “ayıyı”, *buğdaydı* (2-144) “buğdayı”, *bukanı* (1-253) “boğayı”, *kızını* (11-37) “kızı”, *oqışını* (10-9) “okumayı”, *topını* (10-59) “topu”, *buvammı* (2-207) “babamın”.

4. Oş merkez Özbek ağzında yönelme hali eki olarak çoğunlukla [+ká, +ka, +gá] şekilleri kullanılır. Ekin standart Özbek Türkçesinde olduğu üzere /k/ ünsüzü ile sonra eren kelimelere [+ká], /k, ğ/ ünsüzleri ile biten kelimelere [+ka], ünlüler veya diğer ünsüzlerle biten kelimelere ise [+gá] biçimlerinde getirdiği görülür. Ancak ince sıradan kelimelerle ekin /e/’li biçimlerinin kullanılması da söz konusudur. Bu kullanım ince sıradan kelimelerde düzensiz olarak kalınlık-incelik uyumunu sağlamaktadır.

elge (1-86) “halka”, *esimge* (4-34) “aklıma”, *kimge* (1-186) “kime”, *menge* (5-69) “bana”, *senge* (5-70) “sana”, *üyge* (1-109) “eve”.

5. Bulunma hali eki olarak çoğunlukla [+dâ] biçimi kullanılır. Kalın sıradan kelimelerle ekin [+da] ve ince sıradan kelimelerle [+de]’li biçimlerinin de kullanılması bazı kelimelerde düzensiz olarak kalınlık-incelik uyumunu sağlamaktadır.

âldımda (4-99) “önümde”, *ayağıda* (9-55) “ayağında”, *bâşıda* (10-4) “başında”, *ornıda* (7-128) “yerde”, *suvda* (11-110) “suda”, *yolda* (11-64) “yolda”, *belidegi* (1-170) “belindeki”, *eş̄ide* (6-81) “kapıda”, *içkeride* (1-61) “içeride”, *kimde* (4-28) “kimde”, *köynēde* (10-9) “gömlekte”, *künde* (1-9) “günde”, *küzde* (1-274) “güzde”, *oşdegi* (5-22) “Oş’taki”, *teveside* (9-8) “tepesinde”, *üyde* (1-15) “evde”.

6. Bu ağızda çıkma hâli eki olarak [+dân, +den, +dan] biçim birimleri kullanılır. Ekin kalın sıradan kelimelerle [+dan], ince sıradan kelimelerle [+den] biçiminde de kullanılması bazı kelimelerde düzensiz olarak kalınlık-incelik uyumunu sağlar.

arığdan (9-54) “arıktan”, *bulardan* (2-324) “bunlardan”, *ķoldan* (2-105) “koldan”, *ornıdan turūP* (4-245) “yerinden kalkıp”, *taşķarıdan* (2-232) “dışarıdan”, *uzağdan* (7-75) “uzaktan”, *yâğıdan* (5-49) “yağından”, *esimden* (2-200) “hafızamdan”, *eş̄igden* (11-52) “kapıdan”, *içiden* (11-67) “içinden”, *ipegden* (3-53) “ipekten”, *senden* (8-129) “senden”.

7. Eşitlik-benzerlik hâli eki olarak [+çâ, +dây, +dek] eklerinin yanı sıra bu eklerin /a/ ve /e/’li biçimlerinin de kullanılması bazı kelimelerin düzensiz olarak kalınlık-incelik uyumuna girmesini sağlar.

ânça (9-48) “o kadar”, *aşınça* (2-315) “bu kadar”, *başķaça* (2-234) “başkaca”, *ķança* (2-314) “ne kadar”, *ş̄ünça* (6-106) “bunca”.

Ayrıca bilhassa gösterme edatları ile kullanılan [+daķa] biçiminin de kalın sıradan kelimelerde uyuma girdiği görülür.

aşdaķa (8-136) “böyle”, *maşdaķā* (1-209) “bunun gibi”, *mundāķa* (1-70) “böyle”, *atasıdaķa* (2-189) “babası gibi”.

8. Soru ekinin Oş merkez Özbek ağızında kalın ve ince sıradan kelimelere daha çok [+mi] biçiminde getirildiği görülür. Bu ek, kalın sıradan kelimelerle kullanıldığında kalınlık incelik uyumunu bozar. Kalın sıradan bazı kelimelerle

ekin /ɪ/’lı biçimi kullanıldığı ve kalınlık-incelik uyumunun sağlandığı örnekler de mevcuttur.

adāşdimmi? (1-149) “karıştırdım mı?”, *aştakamı?* (1-158) “öylemi?”, *barıwāramızmi?* (1-157) “varıveriyoruz mu?”, *bārmı?* (2-245) “var mı?”, *kıldımmi?* (5-83) “yaptım mı?”.

9. Üleştirme sayı sıfatları yapmak için [+tá] biçiminin yanı sıra ekin [+ta, +te] biçimleri de kullanılır. Bu kullanım bazı kelimelerde düzensiz olarak kalınlık-incelik uyumunu sağlar.

áltıTa (11-13) “altışar, altı adet”, *ōnta* (9-37) “onar, on adet”, *beşte* (8-96) “beşer”, *bitte* (1-19) “bir adet”, *ikite* (6-31) “ikişer”, *tötte* (8-5) “dörder”, *üşte* (7-43) “üçer”.

10. Oş merkez Özbek ağzında çokluk 1. şahıs eki olarak çoğunlukla [+miz] biçimi kullanılır. Ancak kalın sıradan kelimelerle ekin /ɪ/’lı biçiminin de kullanıldığı ve bazı kelimelerde düzensiz olarak kalınlık-incelik uyumunun sağlandığı örnekler de mevcuttur.

âkkanmız (10-64) “yüzdük”, *bâkamız* (1-252) “bakarız”, *kılamız* (5-49) “yaparız”, *kâlāmıs* (2-289) “kalırız”, *ķaynatamıs* (5-42) “kaynatırız”, *ķuyamıs* (3-35) “koyarız”, *sâlamıs* (3-35) “katarız”.

11. Görülen geçmiş zaman kip eki olarak çoğunlukla [-di] biçimi kullanılır. Ekin kalın sıradan kelimelerle [-dı] biçiminde kullanıldığı da görülür.

alı_bardı (1-104) “alıp vardı”, *boldım* (2-171) “oldum”, *ķaldı* (2-34) “kaldı”, *urmadı* (4-233) “vurmadı”, *yahtı* (2-169) “beğendim”.

12. Bildirme ve tasarlama kiplerinin hikâyesi olarak kullanılan [-di] biçiminin kalın sıradan kelimelerle /ɪ/’lı kullanıldığı ve kalınlık-incelik uyumunun sağladığı örnekler mevcuttur.

ķıkardım (8-5) “çıkar idim”, *ırğıyaptı* (3-32) “atlıyor”, *ķoyardım* (2-263) “koyar idim”, *oķurıdı* (2-90) “okur idi”, *oynalārıdı* (1-73) “oynanır idi”.

13. Pekiştirme eki olarak kullanılan [-di] biçimi, kalın sıradan kelimelere getirildiğinde kalınlık-incelik uyumunu bozar. Oş merkez Özbek ağzında

düzensiz olarak ekin [-dı] biçiminin kullanıldığı ve kalınlık-incelik uyumunun sağlandığı kullanımlara da rastlanır.

âlnadī (8-78) “alınır”, *bâkadı* (4-75) “bakar”, *çaçadı* (6-119) “saçar”, *ırğıyaptı* (3-32) “atlıyor”, *okılādı* (7-89) “okunur”.

14. Oş merkez Özbek ağzında şart kip eki olarak çoğunlukla [-sá] biçimi kullanılır.

Ekin kalın sıradan kelimelerle [-sa], ince sıradan kelimelerle [-se] biçimlerinde de kullanılıyor olması bazı kelimelerde düzensiz olarak kalınlık-incelik uyumunu sağlar.

âçsa (6-70) “açsa”, *at kıoysa* (11-105) “ad koysa”, *aytsam* (5-37) “söylesem”, *bakırsa* (4-128) “bağırsa”, *cönetiwârsa* (11-54) “gönderiverse”, *çakırsa* (2-233) “çağırma”, *kâlmasam* (4-221) “kalmasam”, *karasa* (4-87) “baksa”, *oynasa* (7-78) “oynasa”, *yahmasa* (4-195) “beğenmese”, *aytīb yürsek* (9-57) “söylesek”, *bersem* (1-228) “versem”, *desem* (8-84) “desem”, *eslesem* (7-81) “hatırlasam”, *içse* (6-5) “içse”, *kelsek* (2-269) “gelsek”, *ketsem* (8-71) “gitsem”, *körse* (6-70) “görse”, *tehse* (1-74) “değse”, *ülğise* (8-51) “büyüse”.

2.1.2.1.2. Alıntı Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu

2.1.2.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumunun Dışında Kalan Alıntı Kelimeler

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimeler Oş merkez Özbek ağzında genel olarak kalınlık-incelik uyumu dışında kalır.

âbidelâr (4-66) “abideler” (< Ar. آبدہ - âbide), *âddī* (5-23) “sıradan” (< Ar. عادى - ‘âdî), *âmin* (1-146) “âmin” (< Ar. آمين - âmîn), *âyile* (4-131) “aile” (< Ar. عائلة - â’ile), *cihâT* (4-159) “cihat” (< Ar. جهاد - cihâd), *dâim* (1-193) “daim” (< Ar. دائم - dâ’im), *imâm* (2-6) “imam” (< Ar. امام - imâm), *nâziği* (2-18) “naziği” (< Frs. نازوك - nâzük).

Rusçadan alıntı kelimelerde kalınlık-incelik uyumu dışında kalan örnekler şu şekildedir:

razret (2-44) “kategori” (< Rus. разряд), *pensiyagá* (6-38) “emekliliğe” (< Rus. пенсия), *ramitem* (6-84) “hafızam” (< Rus. память), *niliğalni* (4-156) “yasak” (< Rus. нелегальный), *malina* (6-1) “ahududu” (< Rus. малина).

2.1.2.1.2.2. Kalınlık-İncelik Uyumuna Giren Alıntı Kelimeler

Oş merkez Özbek ağzında Arapça ve Farsçadan alıntı bazı kelimelerin düzensiz olarak kalınlık-incelik uyumuna girdiği görülür.

adam (7-98) “adam” (< Ar. آدم - âdem), *avrat* (2-250) “avret” (< Ar. عورت - ‘avret), *ayâl* (2-180) “kadın” (< Ar. عيال - ‘iyâl), *lekin* (7-67) “lakin” (< Ar. لكن - lakinn), *mahtap_kelišti* (6-25) “medh edip” (< Ar. مدح - medh), *rahmât* (2-3) “teşekkür” (< Ar. رحمت - rahmet), *astananı* (1-161) “kapının” (< Frs. آستانه - âsitâne), *baravar* (2-21) “beraber” (< Frs. برابر - berâber), *palwân* (2-14) “pehlivan” (< Frs. پهلوان - pehlevân).

2.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

2.1.2.2.1. Türkçe Kelimelerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

2.1.2.2.1.1. Yuvarlak Ünlülü Kelimelerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

İlk hecesinde yuvarlak ünlü bulunan kelimelerin Oş merkez Özbek ağzında nadiren düzlük-yuvarlaklık uyumunu sağladığı görülür.

boydağ (1-94) “bekâr”, *burun* (1-188) “önce”, *bütün* (7-125) “bütün”, *çopan* (4-82) “çoban”, *çukur* (10-102) “çukur”, *kömür* (3-21) “kömür”, *kümüş* (2-300) “Gümüş ö.a.”, *öbkē* (4-260) “akciğer”, *ögey* (8-68) “üvey”, *özbek* (5-14) “Özbek”, *tüye* (1-164) “deve”, *uzağdan* (7-75) “uzaktan”.

İlk hecenin dışında kullanılan /â/ ünlüsü düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozar.

tumâlâk kılip (5-48) “yuvarlayıp”, *küyâv* (6-77) “damat”, *ķarmâkka* (7-10) “oltaya”, *ormân* (1-233) “orman”, *ķuyân* (10-109) “tavşan”.

Düz ünlülerle kurulu kelimelere getirilen /â/’lı ekler düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmasına neden olur.

ķattiğrâğ (2-113) “sertçe”, *ķarındaşımıs* (2-164) “akrabamız”, *aytmâkçı* (2-285) “söylemek istedi”.

Yuvarlak ünlülü kelimelerle kullanılan düz-dar ünlülü ekler düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozar.

âçiladı (2-154) “açılır”, *âkıp* (8-30) “akıp”, *âldıdan* (4-78) “önünde”, *âpası* (11-54) “ablası”, *âziķ* (1-15) “yiyecek”, *bâkadı* (4-75) “bakar”, *bâlık* (7-7) “balık”, *dâvišta* (2-240)

“seste”, *qaldım* (7-49) “kaldım”, *qarnı* (7-99) “karnı”, *oğıl* (5-31) “ođul”, *oğısumı* (10-10) “okumamı”, *ornıda* (11-76) “yerinde”, *otıdan* (4-177) “ateşinden”, *ottız* (5-13) “otuz”, *oyınımız* (6-33) “oyunumuz”, *örık* (11-23) “erik”, *öziyiz* (8-50) “kendiniz”, *terip* (1-75) “derleyip”, *toğrı* (4-196) “doğru”, *tokızınçı* (10-90) “dokuzuncu”, *tuzdı* (6-109) “tuzu”, *unnu* (10-96) “unu”, *urıškađ* (4-94) “cengaver”.

2.1.2.2.2. Alıntı Kelimelerde Düzlek-Yuvarlaklık Uyumu

Oş merkez Özbek ağzında düzensiz olarak uyuma giren Arapça kelime örnekleri Şu Şekildedir:

âdam (2-39) “adam, insan, (< Ar. آدم - âdem), *avrat* (2-250) “avret” (< Ar. عورت - avret), *ayyar* (8-133) “kurnaz” (< Ar. عيار - ayyâr), *cahıl* (4-92) “cahil” (< Ar. جهل - cehl), *fağat* (3-48) “sadece” (< Ar. فقط - fağat), *falağ* (4-116) “felç” (< Ar. فلج - felc), *hamır* (2-136) (< Ar. خمير - hamîr), *hasan* (1-166) “Hasan ö.a.” (< Ar. حسن - hasen), *hurmat* (2-268) “hürmet” (< Ar. حرمت - hurmet), *lekin* (7-67) “lakın” (< Ar. لكن - lakinn), *mákkám* (1-119) “sağlam” (< Ar. محكم - muğkem), *mümkün* (2-180) “mümkün” (< Ar. ممكن - mümkün), *sultan* (4-40) “sultan” (< Ar. سلطان - şultân), *târığı* (2-199) “tarihi” (< Ar. تاريخ - târîh).

Oş merkez Özbek ağzında düzensiz olarak uyuma giren Farsça kelime örnekleri Şu Şekildedir:

âsan bolsın (1-140) “kolay gelsin” (< Frs. آسان - âsân), *baravar* (2-21) “beraber” (< Frs. برابر - berâber), *bâzarda* (8-38) “pazar” (< Frs. بازار - bâzâr), *çekiç* (10-102) “çekiç” (< Frs. چكوج - çekûç), *darahlâr* (10-110) “ağaçlar” (< Frs. درخت - dıraht), *dôzah* (4-177) “cehennem” (< Frs. دوزخ - dûzah), *târvuz* (1-249) “karpuz” (< Frs. خربزه - ĥarbüze), *tâza* (7-105) “temiz” (< Frs. تازه - tâze).

Oş merkez Özbek ağzında düzensiz olarak uyuma giren Rusçadan alıntı kelime örnekleri Şu Şekildedir:

ropara (4-222) “karşı” (< Rus. робаро), *uğurup* (< Rus. укроп) “dere otu” (1-251), *ziravlar* (5-51) “baharatlar” (< Rus. зиравор).

Oş merkez Özbek ağzında uyum dışında kalan Arapça kelime örnekleri şu şekildedir:

ayâl (2-180) “kadın” (< Ar. عيال - ‘iyâl), *azâbıdan* (4-177) “azabından” (< Ar. عذاب - ‘azâb), *hâtıram* (6-50) “hatıram” (< Ar. خاطره - hâtırâ), *hawâr* (8-121) “haber” (< Ar. خبر - haber), *hâzır* (1-9) “şimdi” (< Ar. حاضر - hâzır), *hıçâP* (1-179) “peçe” (< Ar. حجاب - hıcâb), *hısâp* (5-29) “hesap” (< Ar. حساب - hısâb), *marâh* (11-81) “merak” (< Ar. مرق - merak), *mōmın* (11-25) “mümin” (< Ar. ممنو - mü'min), *rawâtı* (6-53) “misafirhaneyi” (< Ar. رباط - rabât), *savâl* (11-23) “soru” (< Ar. سؤال - su'âl), *tâlib* (4-69) “isteyen” (< Ar. طالب - tâlib), *zamân* (4-34) “zaman” (< Ar. زمان - zamân).

Oş merkez Özbek ağzında uyum dışında kalan Farsça kelime örnekleri şu şekildedir:

âsmânımız (1-138) “gökyüzümüz” (< Frs. آسمان - âsmân), *bâğban* (8-41) “bahçıvan” (< Frs. باغبان - bâğbân), *bamdottan* (10-56) “sabah vaktinden” (< Frs. داد بام - bâm dâd), *gilâs* (1-249) “kiraz” (< Frs. کیلاس - kiylâs), *ķahrâman* (7-115) “kahraman” (< Frs. قهرمان - ķahrâmân), *muylâv* (11-16) “bıyık” (< Frs. مويلب - muyleb), *palwân* (2-14) “pehlivan” (< Frs. پهلوان - pehlevân).

Oş merkez Özbek ağzında uyum dışında kalan Rusçadan alıntı kelime örnekleri şu şekildedir:

candū (1-251) “taze fasülye” (< Rus. жанду), *sitalovoyda* (10-11) “lokantada” (< Rus. столовой), *tōķır* (3-6) “tornacı” (< Rus. токарь).

2.1.3. Ünlü Değişmeleri

2.1.3.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

a. Türkçe Kelimelerde

a > e Değişmesi

Oş merkez Özbek ağzında bilhassa inceltici özelliği bulunan /l, m, n, s, ş, y/ ünsüzlerinin tesiri ve benzeşme nedeniyle /a, á/ ünlüleri /e/ ünlüsüne değişebilmektedir.

çıdemey (5-60) “dayanamayıp”, *ķaremey* (5-79) “bakmadan”, *oķşegán* (11-91) “benzeyen”.

á > (e >) i Değişmesi

/á/ ünlüsü Oş merkez Özbek ağzında bilhassa olumsuzluk ekinde /y/ ünsüzünün inceltici tesiriyle /i/’ye değişir.

álmiydí (1-131) “almaz (yanmaz)” *aytmiymán* (1-93) “söylemiyorum”, *bårmiydi* (2-180) “varmaz”, *cönetmiy* (1-95) “göndermez”.

u > ú, ü Değişmesi

Bu değişim daha çok inceltici özelliği olan /c, ş, t/ ünsüzleri ile hece kuran ünlülerde görülür. Ayrıca benzeşme ve vurgusuzluk nedeniyle de u > ú, ü değişimi ortaya çıkmaktadır.

bú_gün (4-219) “bu gün”, *búrgúvçisán* (4-176) “dönderensin”, *búvisigá* (1-242) “ninesine”, *búwám* (1-100) “babam”, *búyúrúp koydik* (6-100) “buyurduk”, *múnçe* (1-14) “bunca”, *óşúdán* (1-206) “ondan”, *túrmúşgá çıhdım* (1-36) “evlendim”, *túrúp ketişár_kán* (2-273) “kalkıp giderlermiş”.

b. Alıntı Kelimelerde

a > á Değişmesi

Bazı alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüleri /c, ç/ gibi inceltici özelliği bulunan ünsüzlerin tesiri ya da benzeşme nedeniyle Oş merkez Özbek ağzında /á/ ünlüsüne değişir.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde tespit edilen a > á değişimi örnekleri şu şekildedir:

arçálargá (1-210) “ardıçlara”, *çáhmán* (4-232) “çuha”, *ácāyib* (1-86) “acayip” (< Ar. عجائب - ‘acā’ib), *bázi* (11-109) “bazı” (< Ar. بغزی - ba‘zı), *cúmá* (1-160) “Cuma” (< Ar. جمعه - cum‘a), *hárbıy* (4-16) “askeri” (< Ar. حربی - ħarbî), *háyrân* (4-148) “hayran” (< Ar. حیران - ħayrân), *máhállání* (10-60) “mahalle” (< Ar. محله - maħalle), *násib* (1-140) “nasip” (< Ar. نصیب - naşib), *ádrás* (3-53) “kumaş” (< Frs. ادرس - adras), *kámuran* (4-12) “Kamurân ö. a.” (< Frs. كامران - kamrân), *kásedá* (5-89) “kadese” (< Frs. كاسه - kâse), *ránglár* (10-108) “renk” (< Frs. رنگ - rang).

Rusçadan alıntı kelimelerde görülen a > á değişimi örnekleri şu şekildedir:

bolká nān (3-41) “ekmek çeřiti” (< Rus. полка), *ásráp* (4-17) “kollamak” (< Moę. asra-), *řapičkáni* (1-229) “řarkayı” (< Rus. шапочка).

a > e Değişmesi

Oş merkez Özbek ağzında inceltici özelliği bulunan /l, m, n, s, ř, y/ ünsüzlerinin tesiri ve benzeşme nedeniyle /a/ ünlüsü /e/ ünlüsüne değişebilmektedir.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde görülen a > e değişimi örnekleri şu şekildedir:

sekinliğ (4-64) “sakinlik” (< Ar. ساكن -sâkin), *lekin* (7-67) “lakin” (< Ar. لكن -lakinn).

Rusçadan alıntı kelimelerde görülen a > e değişimi örnekleri şu şekildedir:

fudbolke (3-56) “tişört” (< Rus. Футболка), *mâşine* (2-37) “araç” (< Rus. машина), *sitiyenke* (1-12) “dolap” (< Rus. стенка).

u > (ı > a >) á Değişmesi

fâlânçanı (4-84) “falanca” (< Ar. فلان -fulân), *mákkám* (1-119) “sağlam” (< Ar. محكم -muħkem).

u > (ı >) í, i Değişmesi

Farsçadan alıntı bazı kelimelerde benzeşme nedeniyle /u/ ünlüsü /i/'ye değişmiştir.

çekiç (10-102) “çekiç” (< Frs. چكوچ - çekûç), *řáftáli* (1-249) “şeftali” (< Frs. شفتالو -şeft-âlû).

u > (o >) ó, ö Değişmesi

Arapça ve Farsçadan alıntı bazı kelimelerde benzeşme nedeniyle /u/ ünlüsünün /ö/ ünlüsüne değiştiği görülür.

gödekçe (4-240) “bebecik” (< Frs. كودك - gûdek), *köçámízí* (1-113) “sokağımızın” (< Frs. كوچه - kûçe), *göşke* (1-258) “ete” (< Frs. گوشت - gûşt).

u > ú, ü Değişmesi

/u/ ünlüsü inceltici özelliği olan /c, ş, t/ ünsüzleri ile hece kurduğunda incelerek /ú, u/ ünlülerine dönüşebilmektedir. Bu ses değişikliği benzeşme ve vurgusuzluk nedeniyle de ortaya çıkar.

údímlár (5-22) “örf adetler” (< Ar. عِدْم - ‘udûm), *húdā* (8-93) “tanrı” (< Frs. خدا - ħudâ).

2.1.3.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

a. Türkçe Kelimelerde

á > a Değişmesi

Oş merkez Özbek ağzında *áná*, *máná* gösterme ünlemleri ve *şu*, *bu* işaret zamirleri veya eşitlik-benzerlik hâli ekleriyle kurulan birleşik yapılarda, ünlemlerdeki /á/ ünlüleri /a/ sesine değişmektedir.

aşney (2-91) “böyle” (< *áná şundáy*), *anağa* (1-69) “böyle” (< *áná dağa*), *aşdağa/ aştaka/ aşnağa* (8-136) “böyle” (< *áná şudağa*), *manağa* (5-61) “böyle” (< *mánádağa*), *mandey* (1-156) “böyle” (< *máná dáy*), *maşdağa/ maştaka* (1-163) “böyle” (< *máná şudağa*), *maşnağa* (1-163) “böyle” (< *máná şundağa*), *maşı* (7-49) “bu” (< *máná şu*).

á > â Değişmesi

Oş merkez Özbek ağzında *máná*, *áná* gösterme ünlemleri ve *bu* işaret zamiri ile kurulan birleşik yapılarda /á/ ünlüsü, benzeşme ya da çift dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı tesiriyle /â/ ünlüsüne değişebilmektedir.

mânâwu (1-60) “bu, işte bu” (< *máná bu*), *anâvī* (6-127) “işte bu” (< *áná bu*).

e > â Değişmesi

ber- yardımcı fiilindeki /e/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında bazı birleşik yapılarda çift dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı tesiriyle /â/ ünlüsüne değişir.

atwârgánimiz (1-75) “attığımız” (< *átıb bergenimiz*), *çıkarıwârâdı* (7-105) “çıkardı” (< *çıkarıb berâdı*), *çöktürüwârasenmi?* (5-81) “batıracak mısınız?” (< *çöktirib berásánmi?*), *ketiwârgán* (1-83) “gitti” (< *ketib bergán*).

i > í, ı Değişmesi

/i/ ünlüsü Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde benzeşme ve vurgusuzluk nedeniyle orta ya da arka dile kayarak /í, ı/ seslerine değişmektedir.

âçılǵánídí (10-27) “açılmıştı”, *bârgánímí* (2-158) “vardığımı”, *diymís* (7-133) “deriz”, *ērí* (4-59) “kocası”, *ípehçilik* (2-31) “ipekçilik”, *ístep keliyatsa* (11-65) “istese”, *íssıǵda* (3-53) “sıcakta”, *keçirǵuvçí* (4-177) “affedici”, *tişlári* (8-114) “dişleri”, *túní* (4-147) “gecesi”, *üstíde* (5-43) “üstünde”.

ö > ó Değişmesi

/ö/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /k/ ünsüzünün tesiriyle /ó/ sesine değişmektedir.

ķórmásín (5-69) “görmesin”, *ķós* (11-16) “göz”.

ö > ó değişmesi, Oş merkez Özbek ağzında benzeşme ve vurgusuzluk nedeniyle de ortaya çıkar.

çómílárídik (10-59) “yüzerdik”, *ód* (11-16) “safra kesesi”, *ópká* (7-130) karaciğer, *órigler* (1-249) “erikler”, *ótíp* (10-77) “geçip”, *ózbekistán* (7-24) “Özbekistan”, *ózím* (1-13) “kendim”.

ü > ú Değişmesi

/ü/ ünlüsünün Oş merkez Özbek ağzında benzeşme, vurgusuzluk ve /k/ ünsüzünün tesiriyle /ó/ sesine değiştiği görülmektedir.

ķúlišmesēylár (5-37) “gülmeseniz”, *ķún* (10-7) “gün”, *ķúyâş* (4-87) “güneş”, *súrkáp* (5-51) “sürüp”, *sút* (3-35) “süt”, *túnáp* (4-219) “tüneyip”, *túrk* (4-74) “Türk”, *túzímí* (7-16) “düzeni”, *úndírámís* (1-124) “büyütüyoruz”, *yúr* (4-227) “yürü”, *yúrek* (4-260) “yürek”.

b. Alıntı Kelimelerde

e > a Değişmesi

Arapça ve Farsçadan alıntı bazı kelimelerdeki /e/ ünlüleri, Oş merkez Özbek ağzında benzeşme nedeniyle /a/ ünlüsüne değişmektedir. Bu ses değişiminin /h/ ünsüzünün kalınlaştırıcı etkisinden dolayı ortaya çıktığı da görülür.

cahil (4-92) “cahil” (< Ar. جهل - cehl), *falaj* (4-116) “felç” (< Ar. فلج - felc), *astanani* (1-161) “kapının” (< Frs. آستانه - âsitâne), *favkulâttá* (1-63) “olağanüstü” (< Ar. فوقالعاده - fevka ‘l-âde), *habar âldik* (10-75) “haber aldık” (< Ar. خبر - haber), *halâlpâk* (6-117) “safdil” (< Ar. حلال - helâl), *tandırgá* (3-37) “tandıra” (< Ar. تنور - tennûr), *tayarlanadı* (11-96) “hazırlanır” (< Ar. تيار - teyyâr), *baravar* (2-21) “beraber” (< Frs. برابر - berâber).

e > á Değişmesi

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /e/ ünlüsü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /á/ sesine değişmektedir.

álám (1-248) “üzüntü” (< Ar. ألم - elem), *bádán* (7-67) “beden” (< Ar. بدن - beden), *dávır* (4-42) “devir” (< Ar. دور - devr), *hávás* (8-9) “heves” (< Ar. هوس - heves), *kásál* (2-34) “hastalık” (< Ar. كسل - kesel), *ķuvvát* (4-94) “kuvvet” (< Ar. قوت - kuvvet), *bálánd* (7-112) “yüce” (< Frs. بلند - belend), *çáp* (11-103) “sol” (< Frs. چپ - çep), *fárzándlári* (2-208) “çocukları” (< Frs. فرزند - ferzend), *zámin* (1-41) “zemin” (< Frs. زمین - zemîn).

e > u Değişmesi

ber- yardımcı fiilindeki /e/, Oş merkez Özbek ağzında bazı birleşik yapılarda /u/’ya değişebilmektedir.

ķoyāvur (11-24) “koyuver”, *yurāwursa* (4-210) “yürüyüverse”.

i > í Değişmesi

/i/ ünlüsünün alıntı bazı kelimelerde /h/ ünsüzünün kalınlaştırıcı tesiriyle /í/’ye değiştiği görülür.

híl (5-39) “tür” (< Ar. خيل - hîl), *âhırı* (1-57) “sonunda” (< Ar. آخر - âhir), *hısáp* (5-29) “hesap” (< Ar. حساب - hisâb), *tārıhı* (2-199) “tarihi” (< Ar. تاريخ - târîh), *bāri* (4-178) “eksiksiz” (< Ar. بارع - bâri’).

ü > ú Değişmesi

/ü/ ünlüsünün alıntı kelimelerde de benzeşme, vurgusuz telaffuz ve /k/ ünsüzünün tesiriyle /ó/ sesine değiştiği görülmektedir.

şúqúr (5-9) “şükür” (< Ar. شكر/ şükr), súmāk (11-97) “lazımlık”, súrkap (5-51) “sürüp”, sút (3-35) “süt”, túnáp (4-219) “tüneyip”, túrk (4-74) “Türk”, túzímí (7-16) “düzeni”, úndírámís (1-124) “büyütüyoruz”, yúr (4-227) “yürü”, yúrēk (4-260) “yürek”, dúnyâ (8-108) “dünya” (< Ar. دنيا - dünyâ) dünya, mústahkám (1-42) “sağlam” (< Ar. مستحکم - müstahkem) sağlam, súnнат (1-179) “sünnet” (Ar. سنت - sünnet), zúmrát (11-29) “Zümret ö.a.” (< Ar. زمرد - zümürüd), dúşmanlık kıladı (4-49) “düşmanlık eder” (< Frs. دشمنان - düşmân).

2.1.3.3. Geniş Ünlülerin Daralması

a. Türkçe Kelimelerde

á > í, i Değişmesi

Oş merkez Özbek ağzında bilhassa eklerdeki /á/ ünlüsü, /y/'nin daraltıcı tesiriyle /i/'ye değişir.

âmiysiz (9-21) “almazsınız”, aytmíymán (1-93) “söylemem”, bāğliydí (5-6) “bağlar”, bilmiy (1-17) “bilmez”, cönetmiy (1-95) “göndermez”, çıkmíydí (2-298) “çıkılmaz”, demiy (1-109) “demez”, keşmiydí (2-46) “gelmez”, yeçmiy (2-269) “çıkarmaz”, yiyâmiysán (1-246) “yiyemezsin”.

Metinlerimizde bir örnekte Yeni Uygur Türkçesinde görülen iki ya da daha çok heceli kelimelerin ikinci veya daha sonraki hecelerinin ek alarak açık hece durumuna düşmesi ve bu nedenle daralması olayına benzer bir ses olayı görülür.¹⁶

bâliçe (1-79) “çocuk gibi”.

e > (i >) ı Değişmesi

Ek fiil vazifesiyle kullanılan er- > e- fiili, Oş merkez Özbek ağzında kalın sıradan bazı birleşik yapılarda /ı/'ya değişmektedir.

aşar ıdik (1-80) “aşardık”, bārar ıdik (1-111) “varırdık”, kâplar ıdım (1-41) “kaplardım”, ırğar ıdik (5-34) “atlardık”.

¹⁶ Daha geniş bilgi için bk. (Öztürk, 2010: 10).

b. Alıntı Kelimelerde

e > (i >) ı Değişmesi

Rusça ve İngilizceden alıntı bazı kelimelerde görülen bir ses olayıdır.

çihaslavākiye (2-66) “Çekoslovakya” (< Rus. Чехословакия), *dajı* (2-309) “hatta, bile” (< Rus. даже), *inturnet* (10-50) “internet” (< İng. internet).

e > i Değişmesi

e > i değişimi, bilhassa Rusçadan alıntı kelimelerde görülür.

april (2-183) “Nisan” (< Rus. апрель), *bigibōt* (5-92) “su aygırı” (< Rus. бегемот), *farıl* (7-9) “alabalık” (< Rus. форель), *niligalni* (4-156) “yaşa dışı” (< Rus. нелегальный), *sipisalisim* (7-43) “uzmanlık alanı” (< Rus. специальные), *timboyli* (5-61) “ayrıca” (< Rus. тем более).

2.1.3.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi

a. Türkçe Kelimelerde

Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerde dar ünlülerin nadiren genişlediği görülür.

i > e Değişmesi

ötkezip (9-44) “geçirip”

i > (ü >) ö Değişmesi

şümör ekán (5-64) “emermiş”.

u > a Değişmesi

mandēy (2-21) “böyle”.

u > (ı >) e Değişmesi

āylenterivatışımıs (2-89) “döndürmemiz, devam ettirmemiz”.

ü > ö Değişmesi

kuyulādı (2-152) “koyulur”, *oyliymánde* (1-42) “düşünüyorum da”.

b. Alıntı Kelimelerde

i > (ı >) a Değişmesi

ayâl (2-180) “kadın” (< Ar. عيال - ‘iyâl).

i > (ı >) â Değişmesi

râye (1-192) “uyuma” (< Ar. رعایت - ri‘âyet).

i > á Değişmesi

zâhniñizi (3-62) “zihninizi” (< Ar. ذهن - zihñ).

i > e Değişmesi

ehrâmgá kirip (9-40) “ihrama girip” (< Ar. احرام - ihrâm), *ehtiyât kılıp* (4-151) “sakınıp” (< Ar. احتياط - ihtiyât), *istēmâl* (4-256) “tüketim” (< Ar. استعمال - isti‘mâl), *bēhā* (10-111) “ayva” (< Frs. به - bih), *bēmârlárnı* (4-183) “hastaları” (< Frs. بیمار - bîmâr), *çilengár* (5-5) “demirci” (< Frs. چیلینگیر - çilingir), *devalgá* (11-4) “duvara” (< Frs. دیوار - dîvâr), *dewâl* (1-60) “duvar” (< Frs. دیوار - dîvâr), *devlár* (10-8) “cinler” (< Frs. دیو - dîv), *heş* (2-274) “hiç” (< Frs. هیچ - hîç), *mehmân* (3-26) “misafir” (< Frs. مهمان - mihmân), *mezbân* (4-233) “ev sahibi” (< Frs. میزبان - mizbân).

u > a Değişmesi

maḥkem (4-48) “sağlam” (< Ar. محكم - muḥkem).

u > á Değişmesi

fâlânçanı (4-84) “falancanın” (< Ar. فلان - fulân)

u > (ı >) e Değişmesi

âylenterivatışımıs (2-89) “döndürmemiz, devam ettirmemiz”.

u > o Değişmesi

sofi (7-81) “sofi” (< Ar. صوفی - şûfi), *doslárı* (3-47) “dost” (< Frs. دوست - dûst), *dōzah* (4-177) “cehennem” (< Frs. دوزخ - dûzah), *rōza* (5-97) “oruç” (< Frs. روزه - rûze), *şōḥ* (8-24) “afacan” (< Frs. شوخ - şūḥ), *zor* (1-151) “zor” (< Frs. زور - zûr).

u > (o >) ö Değişmesi

gödekçe (4-240) “bebecik” (< Frs. كودك - gûdek), *köçámízí* (1-113) “sokağımızın” (< Frs. كوچه - kûçe).

ü > (u >) o Değişmesi

mōmın (11-25) “inanan” (< Ar. منمؤ - mü'min).

ü > ö Değişmesi

sörüçelár (2-13) “sedir” (Ar. سریر - sürîr).

2.1.3.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

a. Türkçe Kelimelerde

á > â Değişmesi

máná, *áná* gösterme ünlemleri ve bu işaret zamiri ile kurulan birleşik yapılarda /á/ ünlüsü, /v/ ünsüzünün yuvarlaklaştırıcı tesiriyle /â/ ünlüsüne dönüşmektedir.

mânâwu (1-60) “bu, işte bu” (< *máná* bu), *anâvî* (6-127) “işte bu” (< *áná* bu).

e > â Değişmesi

Oş merkez Özbek ağzında bazı birleşik yapılarda *ber-* yardımcı fiilindeki /e/ ünlüsü /â/ ünlüsüne değişmektedir.

atıwârgánimiz (1-75) “atıverdiğimiz”, *bolōradı* (7-78) “oluverir”, *çıqarıwârādı* (7-105) “çıkarverir”, *çöktürüwârasenmi?* (5-81) “batıracak mısın?”, *cönetiwârsa* (11-54) “gönderirse”, *kelōradı* (6-53) “geliverir”, *ketiwârgán* (1-83) “gitti”, *koşıvârgán* (2-295) “katıverdi”, *satıwâriştiyu* (2-63) “satıverdiler ya”, *sındırışuwârarıdı* (1-184) “bölerlerdi”, *taşavâr* (1-156) “çıkarıver”.

e > ö Değişmesi

söyüندیüm (10-16) “sevindim”.

b. Alıntı Kelimelerde

a > o Değişmesi

loptá (5-32) “beyzbola benzer bir oyun” (< Rus. лапта).

e > ó Değişmesi

dublónkalgē (1-41) “deri ceketlere” (< Rus. дубленка).

i > ü Değişmesi

mümkün (2-180) “mümkün” (< Ar. ممكن - mümkün), *gürüşlardí* (1-254) “pirinçleri” (< Frs. برنج - birinc).

2.1.3.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

a. Türkçe Kelimelerde

u > í, ı Değişmesi

aná, maná gösterme ünlemleri ve *şu, bu* işaret sıfatı/ zamiri ile kurulan birleşik yapılarda işaret zamirindeki /u/, /ı/ ünlüsüne değişebilmektedir.

anávî (6-127) “işte bu”, *aşu* (1-117) “işte bu”, *mānavı* (2-200) “işte bu”.

b. Alıntı Kelimelerde

u > ı Değişmesi

Arapça ve Farsçadan alıntı bazı kelimelerde u > ı ses değişikliği tespit edilmiştir.

dârılar (1-262) “ilaçlar” (< Frs. دارو - dârû), *hâtillár* (6-128) “hatunlar” (< Frs. حاتون - hâtûn), *kaşıl kısın* (9-38) “kabul etsin” (< Ar. كابل - kâbûl), *sandığdı* (11-52) “sandığı” (< Ar. صاندوق - şândûk), *şáftâli* (1-249) “şeftali” (< Frs. شفتالو - şeft-âlû), *tandırgá* (3-37) “tandır” (< Ar. تنور - tennûr), *údúmlár* (5-22) “gelenekler” (< Ar. عدوم - ‘udûm).

ü > á Değişmesi

zúmrát (11-29) “Zümrüt ö.a.” (< Ar. زمرد - zümürüd).

ü > i Değişmesi

rışt (4-184) “doğruluk” (< Ar. رشد - rüşd), *devizira* (2-120) “pirinç türü” (< Frs. دیوزیره - divüzîre), *nâziği* (2-18) “naziği” (< Frs. نازوك - nâzük).

2.1.4. Ünlü Düşmesi

2.1.4.1. Kelime Başında Ünlü Düşmesi

Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerde kelime başında vurgusuzluk nedeniyle ünlü düşmeleri görülmektedir. Bu ses olayı daha çok komşu kelimeler arasında ortaya çıkar.

más (10-59) “değil” (< emas), *ney_me_ayttım* (1-156) “sonra ben dedim” (< eney).

2.1.4.2. Kelime İçinde Ünlü Düşmesi

a. Türkçe Kelimelerde

/y-n, y-ñ/ ünsüzleri arasında kalan /i/ sesi, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde düşer.

ķayn_ukálárim (1-94) “kayın biraderlerim”, *keyn* (2-85) “sonra”, *külmıyñ* (1-236) “gülmeyin”.

Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi diğer Türk lehçeleri gibi Oş merkez Özbek ağzında da sık karşılaşılan bir ses olayıdır.

āğzı (5-56) “ağzı” (< āğız), *bállar* (3-22) “çocuklar” (< bálálár), *ķánnı* (2-198) “karnı” (< ķârın), *oğlıları* (2-215) “oğulları” (< oğıl), *ornıdan turūP* (4-245) “yerinden kalkıp” (orın).

b. Alıntı Kelimelerde

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde çeşitli ses olayları nedeniyle yan yana gelmiş ikiz ünlülerin Oş merkez Özbek ağzında düştüğü örneklere de rastlanır.

mâmúlesi (4-9) “muamele” (< Ar. معامله - mu‘âmele), *rāye* (1-192) “uyma” (< Ar. رعایت - ri‘âyet), *tācúblándım* (4-148) “şaşırdım” (< Ar. تعجب - ta‘accüb), *holvetar* (8-109)

“helva” (< Frs. حلوائى تار - ħalva’îtar), *pâydası* (6-5) “faydası” (< Ar. فائده - fâ’ide), *âylám* (1-2) “ailem” (< Ar. عائله - â’ile).

Oş merkez Özbek ağzında alıntı kelimelerde de vurgusuz orta hece ünlülerinin düşmesi olayı görülür. Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde tespit edilen vurgusuz orta hece düşmesi örnekleri şu şekildedir:

aynek (8-121) “ayna, cam” (< Frs. آيينه - âyîne), *astánada* (8-135) “kapıda” (< Frs. آستانه - âsitâne), *ķāntlár* (11-108) “şekerler” (< Frs. قنده - ķānde), *külçe nān* (3-41) “ekmek çeşidi” (< Frs. كليلچه - külîçe).

Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerde tespit edilen vurgusuz orta hece düşmesi örnekleri şu şekildedir:

direktoryada (10-34) “müdürlükte” (< Rus. директория), *em’peryası* (7-33) “imparatorluğu” (< Rus. империя), *familyam* (2-5) “soyadım” (< Rus. Фамилия), *laboratoryada* (2-50) “laboratuvarda” (< Frn. laboratoire).

2.1.4.3. Kelime Sonunda Ünlü Düşmesi

Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerde kelime sonunda vurgusuzluk nedeniyle ünlü düşmeleri görülmektedir. Bu ses olayı da daha çok komşu kelimeler arasında ortaya çıkar.

çal_ķuşu (4-12) “çalı kuşu”, *oninc_sınıftı* (2-41) “onuncu sınıfı”.

Oş merkez Özbek ağzında ünlü ile sona eren bir kelimenin ardından ünlü ile başlayan bir kelime getirildiğinde ilk kelimenin sonundaki ünlünün düştüğü örnekler görülür.

ayt_âlmásamán (4-68) “söyleyemem” (< ayta âlmásamán), *aytayapt_ikán* (4-233) “söylüyormuş” (< aytiyápti ekán), *aytkend_âlamız* (1-24) “söylediğinizde alırız” (< aytkándá âlamız), *ber_âmiymán* (1-22) “veremem” (< berá âlmáymán), *deyd_ekán* (1-235) “dermiş” (< deydi ekán).

2.1.5. Ünlü Türemesi

2.1.5.1. Kelime Başında Ünlü Türemesi

Oş merkez Özbek ağzında kelime başında ünlü türemesi nadir görülen bir ses olayıdır. Alıntı kelimelerde tespit edilmiştir.

Farsçadan alıntı kelimelerde kelime başında ünlü türemesi örnekleri şu şekildedir:

ōrus (4-252) “Rus”, *istroykedán* (10-80) “şantiyeden” (< Rus. стройке).

Rusçadan alıntı kelimelerde kelime başında ünlü türemesi örnekleri şu şekildedir:

anār (10-111) “nar” (< Frs. نار - nār), *ustunlī* (4-72) “sütunlu” (< Frs. ستون - sūtūn).

2.1.5.2. Kelime İçinde Ünlü Türemesi

a. Türkçe Kelimelerde

/ı/ Türemesi

kırıǵmukin (10-67) “kırk mı ki?”.

b. Alıntı Kelimelerde

/a/ Türemesi

falaj (4-116) “felç” (< Ar. فلج - felc).

/á/ Türemesi

şáhár (6-11) “şehir” (< Frs. شهر - šehr).

/ı, í/ Türemesi

Arapçadan alıntı kelimelerde kelime içinde tespit edilmiş /ı, í/ türemesi örnekleri şu şekildedir:

cahıl (4-92) “cahil” (< Ar. جهل - cehl), *dávır* (4-42) “devir” (< Ar. دور - devr), *hatím* (10-44) “hatim” (< Ar. حاتم - ħatm), *hāzır* (1-9) “şimdi” (< Ar. حاضر - ħâzr), *ísímlárí* (3-40) “isimleri” (< Ar. اسم - ism), *mawran_náhir* “Mâverâünnehir” (< Ar. النهر ماوراء - mâverâ‘ün-nehr), *resímláríní* (5-23) “örflerini” (< Ar. رسم - resm), *sabır* (4-208) “sabır” (<

Ar. صبر - şabr), *ómír* (2-9) “ömür” (< Ar. عمر - ‘ömr), *vaqıt* (5-76) “vakit” (< Ar. وقت - vaqt).

Ruşçadan alıntı kelimelerde tespit edilmiş kelime içinde /ı, í/ türemesi örnekleri şu şekildedir:

ğastırolgá (4-4) “turneye” (< Rus. гастроль), *hılorlap* (7-5) “klorlayıp” (< Rus. хлор), *kırasnı̄* (1-229) “kırmızı” (< Rus. красный), *sıplaçonniy* (8-9) “katı” (< Rus. сплоченный), (< Rus. сразу), *sıtalovoyda* (10-11) “kantinde” (< Rus. столовой), *sıtantselárí* (7-4) “istasyonları” (< Rus. станция), *sıtiyenke* (1-12) “dolap” (< Rus. стенка), *sıtolge* (6-75) “masaya” (< Rus. стол), *sıvarsı̄* (5-5) “kaunakçı” (< Rus. сварщик), *vıraçlar* (2-116) “hekimler” (< Rus. врач), *zákıske* (6-77) “nikâha” (< Rus. загс).

/i/ Türemesi

Kelime içinde /i/ türemesi daha çok Rusçadan alıntı kelimelerde tespit edilmiştir.

kuhinı̄ (1-12) “mutfak” (< Rus. кухня), *pirimēri* (2-101) “örnek, göz kararı” (< Rus. пример), *piritseplik* (2-37) “römork” (< Rus. прицеп).

/u/ Türemesi

tuḥum (8-30) “yumurta” (< Frs. تخم - tuḥm).

Ruşça ve batı dillerinden alıntı kelimelerde tespit edilmiş kelime içinde /u/ türemesi örnekleri şu şekildedir:

kuıugdan (7-76) “daireden” (< Rus. круг), *uḳurup* (1-251) “dere otu” (< Rus. укроп), *şutūrum* (4-37) “saldırı” (< Alm. şturm), *ğuruppadaşlarım* (5-16) “grup arkadaşlarım” (< Alm. gruppe).

/ü/ Türemesi

şügür (1-30) “şükür” (< Ar. شكر - şükr).

2.1.5.3. Kelime Sonunda Ünlü Türemesi

bēḥā (10-111) “ayva” (< Frs. به - bih).

2.2. Ünsüzler

Oluşumları esnasında engele takılarak sedalarını sürtünme ya da çarpmadan alan seslere ünsüz sesler denir (Eker, 2010: 243). Ünsüzlerin sınıflandırılması ünlülere oranla daha geniştir. Bu sesleri tanımlama ve sınıflandırma akustik ve boğumlanmayla ilgili farklı özellikleri dikkate almayı gerekli kılar (Karaağaç, 2010: 33).

2.2.1. Ünsüzler

Oş merkez Özbek ağzında şu ünsüzler bulunmaktadır:

b, c, ç, Ç, d, f, g, ğ, ğ, ğ, ğ, h, ħ, j, k, k, k, k, l, l, l, m, n, ñ, p, P, r, s, ş, t, T, v, w, y, ', z.

a. Ağız ve Geniz Karşıtlığı Bakımından Ünsüzler

Bazı ünsüzlerin oluşumları esnasında yumuşak damak aşağı iner ve hava genize de temas eder. Bu tür ünsüzler geniz ünsüzleri olarak adlandırılır (Eker, 2010: 245). Oş merkez Özbek ağzında tespit edilen geniz ünsüzleri /m, n, ñ/ ünsüzleridir.

b. Hava Akımının Durumuna Göre Ünsüzler

Ünsüzlerin boğumlanmaları esnasında hava yolu bazen tam kapalı, bazen yarı açık bazen ise açıktır. Hava yolu kapalıyken patlama ile oluşturulan ünsüzlere patlayıcı (süreksiz) ünsüzler denir (Eker, 2010: 245). Oş merkez Özbek ağzında tespit edilen patlayıcı ünsüzler şunlardır:

b, c, ç, Ç, d, g, ğ, ğ, k, k, k, k, p, P, t, T, '.

Bazı ünsüzlerin oluşumları esnasında hava yolu dardır. Hava yolunun yarı açık durumda bulunduğu esnada boğumlanan ünsüzlere sızıcı sürekli ünsüzler denir (Eker, 2010: 245). Oş merkez Özbek ağzında tespit edilen sızıcı sürekli ünsüzler şunlardır:

f, ğ, ğ, h, ħ, j, s, ş, v, w, z.

Bazı ünsüzlerin oluşumları esnasında ise hava yolu açıktır. Hava yolunun açık durumda bulunduğu esnada boğumlanan ünsüzlere akıcı sürekli ünsüzler denir (Eker, 2010: 245). Oş merkez Özbek ağzında tespit edilen akıcı sürekli ünsüzler şunlardır:

l, l, l, m, n, ñ, r, y.

c. Ses Tellerinin Durumuna Göre Ünsüzler

Boğumlanma esnasında sedalarını ses tellerinin titreşiminden alan ünsüzlere ötümlü (sedalı-tonlu) ünsüzler denir (Eker, 2010: 245). Oş merkez Özbek ağzında tespit edilen tonlu ünsüzler şunlardır:

b, c, d, g, ġ, g̈, g̉, j, l, l̇, l̈, m, n, ñ, r, v, w, y, z.

Boğumlanma esnasında ses tellerinin titreşmediği ünsüzlere ötümsüz (sedasız-tonsuz) ünsüzler denir (Eker, 2010: 245). Oş merkez Özbek ağzında tespit edilen tonsuz ünsüzler şunlardır:

ç, f, h, ḣ, k, k̇, k̈, k̉, p, s, ş, t, '.

Tonlu ve tonsuz ünsüzler arasında olan bazı ünsüzler de mevcuttur. Bu ünsüzler yarı tonlu ünsüzler olarak değerlendirilir. Oş merkez Özbek ağzında tespit edilen yarı tonlu ünsüzler şunlardır:

Ç, P, T.

d. Boğumlanma Noktaları Bakımından Ünsüzler

Boğumlanma noktası, sesin oluşumu esnasında hava akımının engellendiği yer olarak değerlendirilir. Boğumlanma noktaları bakımından ünsüzler çift dudak, dış dudak, dış, dış eti-damak, ön damak, art damak ve gırtlak ünsüzleri olmak üzere sınıflandırılabilir (Eker 2010: 244). Oş merkez Özbek ağzında boğumlanma noktaları bakımından ünsüzler şu şekildedir:

Çift Dudak Ünsüzleri:	b, m, p, P, w.
Dış Dudak Ünsüzleri:	f, v.
Dış Ünsüzleri:	d, n, s, t, T, z.
Dış Eti-Damak Ünsüzleri:	c, ç, Ç, j, ş.
Ön Damak Ünsüzleri:	g, ġ, g̈, k, k̇, l, l̇, l̈, ñ, r, y.
Orta Damak Ünsüzü:	k̈.
Art Damak Ünsüzleri:	ġ, g̈, ḣ, k̇, ñ.
Dip Damak Ünsüzleri:	k̇, g̈.
Gırtlak Ünsüzleri:	h, , '.

Oş Merkez Özbek Ağzında Ünsüzler

Ünsüzler	Ötümlü				Y. Ötümlü	Ötümsüz	
	Sürekli		Süreksiz		Süreksiz	Sürekli	Süreksiz
	Akıcı		Sızıcı	Patlayıcı	Patlayıcı	Sızıcı	Patlayıcı
	Burun	Ağız			Ağız		
Çift Dudak	m		w	b	P		p
Diş-Dudak			v			f	
Diş	n		z	d	T	s	t
Diş Eti-Damak			j	c	Ç	ş	ç
Ön Damak	ñ	l, l', r, y	ğ	g, g'			k, k'
Orta Damak							ķ
Art Damak	ñ		ğ	g'		h	ķ
Dip Damak			ğ				k,
Gırtlak						h	'

2.2.1.1. Normal Boğumlanmalı Ünsüzler

2.2.1.1.1. /b/ Ünsüzü

Tonlu, süreksiz bir çift dudak ünsüzüdür. Metinlerimizde daha çok kelime başında tespit edilmiştir.

Kelime Başında

bâlık (7-7) “balık”, *bār* (1-3) “var”, *bāradı* (4-53) “varır”, *bâş* (7-127) “baş”, *beg* (4-245) “bey”, *beki* “meçeg (3-29) “saklanbaç”, *belgilari* (1-176) “işaretleri”, *belidegi* (1-170) “belindeki”, *bēr* (11-60) “ver”, *beş* (1-35) “beş”, *bīr* (6-88) “bir”, *bílán* (1-15) “ile”, *boydağ* (1-94) “bekâr”, *boyın* (7-39) “boynuna”, *bōri* (1-234) “kurt”, *bu* (1-104) “bu”, *buqa* (1-252) “boğa”, *büyreğ* (7-130) “böbrek”, *büyük* (9-13) “büyük”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde de kelime başında görülür.

bádán (7-67) “beden” (< Ar. بدن - beden), *bâhârda* “baharda” (1-274), *báreke* (1-184) “bereket” (< Ar. بركت - bereket), *bādām* (1-214) “badem” (< Frs. بادام - bādām), *bálánd* (7-112) “yüce” (< Frs. بلند - belend), *bamdottan* (10-56) “sabah vaktinden” (< Frs. داد بام - bām dād), *butgá* (4-63) “puta” (< Frs. بت - büt) put, heykel, sanem.

/b / ünsüzünün Rusçadan alıntı kelimelerde kelime başında kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

bádrin (1-249) “salatalık”, *bánkání* (3-27) “kavanoz” (< Rus. банка), *bus* (6-103) “servis” (< İng. bus).

Kelime İçinde

cambıl (1-69) “kule oyunu”, *cibilecibân* (4-259) “serçegillerden bir kuş”, *ózbek* (7-22) “Özbek”, *öbkē* 4-260) “karaciğer”.

Kelime içinde tespit edilen örneklerin bir kısmını *bar-*, *ber-* yardımcı fiilleri ile kurulan birleşik yapılar oluşturmaktadır.

âbarıp (9-31) “götürüp” (< âlib bâr-), *aytiberey* (10-1) “söyleyivereyim” (< aytib ber-), *üzüberádí* (10-107) “kesiverir” (< üzib ber-).

[-mán, -miz] teklik ve çokluk birinci şahıs eklerindeki /m/ ünsüzleri, Oş merkez Özbek ağzında /b, p/ ile biten kip eklerinden sonra kullanıldıklarında benzeşme nedeniyle /b/'ye değişebilmektedir.

uflâp kâpbân (4-89) “uyuya kaldım”, *sâmapbís* (6-102) “katmadık”, *yetiyapbíz* (1-136) “erişiyoruz”, *dâwâm ettiriyabbân* (2-95) “devam ettiriyorum”, *şúmíp otırıbbân* (5-65) “emip duruyorum”.

/b/ ünsüzünün Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime içinde kullanımı şu şekildedir:

âdâbiyâtı (2-309) “edebiyatı” (< Ar. ادبيات - edebiyât), *habar âldik* (10-75) “haber aldık” (< Ar. خبر - haber), *qabîle* (4-131) “kabile” (< Ar. قبيلة - qabîle), *âbât* (< Frs. آباد - âbâd) bayındır (1-135), *dârvazaban* (9-19) “kaleci” (< Frs. بان دروازہ - dervâzebân).

Rusçadan alıntı kelimelerde de kelime içinde kullanılır.

abizatılna (5-35) “zorunlu” (< Rus. Обязательно), *dublónqalargē* (1-41) “deri ceket” (< Rus. дубленка), *timboyli* (5-61) “ayrıca” (< Rus. тем более).

Kelime Sonunda

Metinlerimizde ek almamış Türkçe kelimelerin sonunda /b/ ünsüzü bulunmaz. Oş merkez Özbek ağzında kimi eklerin /b/ ünsüzüyle sona ermesinden dolayı bazı çekimli Türkçe kelimelerin sonunda görülmektedir.

aytib yürsek (9-57) “söylersek”, *işlâb yürüb* (5-12) “çalışıp”, *oturub âlib* (10-52) “oturup”, *örgánib âldım* (10-90) “öğrendim”, *sâtılıb olgán* (6-42) “satılan”, *kötáríb* (4-103) “kaldırıp”, *söküb* (8-30) “söküp”, *deb* (5-72) “deyip”, *çaykab* (1-179) “çalkalayıp”.

Arapçadan alıntı kelimelerin sonundaki /b/ ünsüzü bazı kelimelerde korunmuştur.

máhtáb (2-41) “mektep” (< Ar. مكتب - mekteb), *násib* (1-140) “nasip” (< Ar. نصيب - naşîb), *tâlib* (4-69) “talep eden” (<Ar. طالب - tâlib).

2.2.1.1.2. /c/ Ünsüzü

Tonlu, süreksiz bir dış eti-ön damak ünsüzüdür. /c/ ünsüzü, metinlerimizde geçen Türkçe kökenli kelimelerde nadir kullanılır. Türkçe ve yabancı dillerden alıntı kelimelerin başında ve içinde görülür.

Kelime Başında

cā (4-40) “hayli, çok”, *cambillār* (2-330) “hoş kokulu bir bitki”, *cilmásdım* (8-70) “ayrılmazdım”, *cırınlatıp kâldı* (1-143) “(telefon) çaldı”, *cibilecibân* (4-259) “serçeğillerden bir kuş”, *cönetámıs* (5-103) “göndeririz”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde /c/ ünsüzünün kelime başında kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

cahıl (4-92) “cahil” (< Ar. جهل - cehl), *cálil* (4-247) “yüce” (< Ar. جليل - celîl), *ciççē* (5-67) “az” (< Ar. + T. جن - cin + çá), *cíddí* (4-159) “ciddi” (< Ar. جدى - ciddî), *císmî* (5-97) “cismi” (< Ar. جسمى - cismî), *cüssásí* (4-101) “cüssesi” (< Ar. جته - cüsse), *câmlargá* (1-129) “kaselere” (< Frs. جام - cãm), *cân* (1-212) “can” (< Frs. جان - cãn), *cây* (10-67) “yer” (< Frs. جاي - cãy), *cigár* (4-260) “ciğer” (< Frs. جكر - ciger), *cüdá* (2-229) “çok” (< Frs. جدا - cüdâ).

Rusçadan alıntı bir kelime başında /c/ ünsüzünün kullanımına rastlanmıştır.

candū (1-251) “taze fasulye” (< Rus. жанду).

Kelime İçinde

ácretúlgán (10-49) “ayrılan”, *avcâlp* (11-82) “hızlanıp”, *bácáriş* (4-157) “becerme”, *gávúcúm* (11-82) “kalabalık”, *keleceğimde* (11-78) “geleceğimde”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde /c/ ünsüzünün kelime içinde kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

ácâyib (1-86) “harikulade” (< Ar. عجائب - ‘acâ’ib), *hıçâp* (3-54) “peçe” (< Ar. حجاب - hıçâb), *mâcbur* (4-61) “mecbur” (< Ar. مجبور - mecbûr), *nâcâset* (7-104) “kir” (< Ar. نجاست - necâset), *rivâcnı* (1-140) “gelişmesini” (< Ar. رواج - revâc), *vâcip* (7-89) “incir” (< Ar. واجب - vâcib), *ancîr* (10-111) “incir” (< Frs. انجير - encîr), *küncüt* (10-104) “susam” (< Frs. کنجد - küncüd).

Kelime Sonunda

Rusçadan alıntı bir örnekte tonlulaşma neticesinde kelime sonunda kullanımına rastlanılmıştır.

vırac (2-116) “hekim” (< Rus. врач).

2.2.1.1.3. /ç/ Ünsüzü

Tonsuz, süreksiz bir diş eti-ön damak ünsüzüdür. Kelimelerin başında, içinde ve sonunda bulunabilir.

Kelime Başında

çakırıp (2-232) “çağırıp”, *çalgıuvçı* (4-24) “müzisyen”, *çâpıp* (2-132) “vurup”, *çidâgánligini* (4-13) “sabırlılığımı”, *çılıp kettik* (9-41) “çıkıp gittik”, *çın* (2-299) “gerçek”, *çigilgán* (1-208) “bağlanan”, *çingiz hân* (4-32) “Cengiz Han ö.a.”, *çit* (8-69) “basma (kumaş)”, *çopânlik* (4-83) “çobanlık”, *çukur* (10-102) “çukur”, *çuvalçēñ* (7-11) “solucan”, *çákáne* (5-83) “az” (< Frs. چکنه - çekene), *çáp* (11-103) “sol” (< Frs. چپ - çep), *çârwaçilik* (1-267) “hayvancılık” (< Frs. چارپا - çârpâ), *çekiç* (10-102) “çekiç” (< Frs. چكوچ - çekûç), *çüñkü* (8-3) “çünkü” (< Frs. چونکه - çünki), *çây* (5-88) “çay” (< Ç. ça).

Eski Türkçe *saç-* fiilinin kelime başındaki sızıcı /s/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında gerileyici benzeşme nedeniyle süreksizleşerek patlayıcı /ç/ ünsüzüne değişmiş ve kelime *çaç-* biçimini almıştır.

çaçılıp (8-50) “saçılıp” (Krş. ET. saç-, ÖT. sâç-).

tüşün- “anlamak” fiili Oş merkez Özbek ağzında *çüşün-* şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Kelime başındaki diş ünsüzü /t/, benzeşme nedeniyle dişeti-ön damak ünsüzü olan /ç/’ye dönmüştür.

çüşünemán (2-199) “anlıyorum” (Krş. Çağ. *tüşün-*, ÖT. *tüşün-*).

Kelime İçinde

âçarçilide (6-72) “kıtıkta”, *aççıh* (2-134) “acı”, *açık* (1-272) “açık”, *ançe* (1-14) “birkaç”, *arçálargá* (1-210) “ardıçlara”, *arçıp* (8-79) “soyup”, *eçki* (5-92) “keçi”, *içeglár* (7-131) “bağırsaklar”, *közicádá* (2-213) “çömlekte”, *piçâğ* (1-183) “bıçak”, *üçün* (1-74) “için”.

/ç/ ünsüzünün eklerde kullanımı şu şekildedir:

âmâhçi (4-39) “almak istiyor”, *arihçan* (2-20) “zayıf”, *aşunçün* (6-132) “işte bu yüzden”, *aytçi* (8-131) “söyle”, *bârmâhçi boladiyu* (4-72) “gitmek istedi ya”, *bâşkaçá* (2-226) “başkaca”, *beşinçi* (2-183) “beşinci”, *bogüçowur* (1-111) “olana kadar”, *etgüvçisán* (4-175) “edicisin”, *sávçilikke* (1-142) “kız istemeye”, *sóyinçi* (11-94) “müjdelik”, *taķāçi* (9-23) “nalbant”, *tâkınçağlār* (11-55) “küpeler”, *tâpgünçe* (8-86) “buluncaya kadar”, *yâşgeçe* (5-13) “yaşına kadar”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime içinde /ç/ ünsüzünün kullanımı tespit edilen örnekler şu şekildedir:

máçittegi (8-39) “mescit” (< Ar. مسجد - mescid), *bâhçedá* (2-93) “bahçede” (< Frs. باغچه - bağçe).

Rusçadan alıntı kelimelerde kelime içinde /ç/ ünsüzünün kullanıldığı tespit edilen örnekler şu şekildedir.

çıhaslavākiye (2-66) “Çekoslovakya” (< Rus. Чехословакия), *kesíró_sičenya* (2-111) “sezaryen” (< Rus. кесарево сечение), *şarıçkáni* (1-229) “şapka” (< Rus. шапочка).

Kelime Sonunda

Oş merkez Özbek ağzında sonu /ç/ ünsüzü ile biten Türkçe kelimelerin tamamına yakınında Eski Türkçede ve Çağatay Türkçesindeki /ç/ sesininin korunduğu görülür. Bu hususta standart Özbek Türkçesiyle de tam bir uyum söz konusudur.

içámıs (1-179) “içeriz” (Krş. ET. iç-, ÖT. iç-), *içidegi* (11-63) “içindeki” (Krş. ET. iç, ÖT. iç), *kâçardık* (1-74) “kaçardık” (Krş. ET. kaç-, ÖT. kaç), *keç* (6-25) “geç” (Krş. ET. keç, ÖT. keç), *korqınçlı* (7-53) “korkunç” (Krş. ET. korqınç, ÖT. korqınç), *küç* (5-97) “güç” (Krş. ET. küç, ÖT. küç), *sâç* (8-136) “saç” (Krş. ET. saç, ÖT. sâç), *tinçmisân?* (1-90) “iyi misin?” (Krş. ET. tinç, ÖT. tinç), *üç* (3-1) “üç” (Krş. ET. üç, ÖT. üç), *yâğaç* (7-83) “ağaç” (Krş. ET. ığaç, ÖT. yâğâç), *âç* (2-198) “aç” (Krş. Çağ. aç, ÖT. âç).

/ç/ ünsüzü, Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde de kelime sonunda görülür.

haç kıgánmán (9-33) “hac yaptım” (< Ar. حج - hac), *heç* (7-107) “hiç” (< Frs. هیچ - hîç).

2.2.1.1.4. /d/ Ünsüzü

Tonlu, süreksiz bir dış ünsüzüdür. /d/ ünsüzü; kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda kullanılmaktadır.

Kelime Başında

dedik (10-74) “dedik” (Krş. ET. te-~tè- ÖT. demâk), *dengizgá* (5-76) “denize” (Krş. ET. teñiz. ÖT. dengiz), *dohsangá* (1-144) “doksana” (Krş. ET. toksun, ÖT. doksân).

/d/ ünsüzü, alıntı bazı kelimelerde kelime başında korunur. Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde /d/ ünsüzünün kelime başında kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

dávır (4-42) “devir” (< Ar. دور - devr), *dávláttán* (4-34) “devlet” (< Ar. دولت - devlet), *dáyyus* (4-209) “deyyus” (< Ar. ديبوس - deyyûs), *dōkánlârgá* (10-107) “dükkân” (< Ar. دكان - dükkân), *dünyâgá* (2-17) “dünyaya” (< Ar. دنيا - dünyâ), *dağal* (11-60) “kaba” (< Frs. دغل - dağal), *darahlardı* (2-108) “ağaçları” (< Frs. درخت - dirâht), *dârılar* (1-262) “ilaçlar” (< Frs. دارو - dârû), *darwâzlár* (4-4) “cambazlar” (< Frs. باز دار - dârbâz), *dástá* (7-70) “deste” (< Frs. دسته - deste), *dehkançilik* (2-325) “çiftçilik” (< Frs. دهقان - dehqân), *dewâl* (1-60) “duvar” (< Frs. ديوار - dîvâr).

Oş merkez Özbek ağzında Rusçadan alıntı kelimelerde /d/ ünsüzünün kelime başında kullanımı şu şekildedir.

detsatta (2-93) “kreşte” (< Rus. детский сад), *dom bita* (1-34) “hazır giyim atölyesi” (< Rus. дом быта), *dublónqalargē* (1-41) “deri ceketlere” (< Rus. дубленка), *duhofkada* (5-51) “fırında” (< Rus. духовка).

Kelime İçinde

adaşıpsān (2-237) “karıştırıyorsun”, *ādirgá* (5-32) “yamaca”, *ördēk* (7-134) “ördek”, *yārdám* (10-83) “yardım”.

/d/ ünsüzü, Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime içinde şu şekilde kullanılır:

ciddí (4-159) “ciddi” (< Ar. جدى - ciddî), *mádrásálarđá* (2-320) “medreselerde” (< Ar. مدرسه - medrese), *páydası* (6-5) “faydası” (< Ar. فائدة - fâ'ide), *tandırgá* (3-37) “tandır” (< Ar. تنور - tennûr), *gödekçe* (4-240) “bebecik” (< Frs. كودك - gûdek), *húdāyım* (2-189) “tanırım” (< Frs. خدا - ħudâ), *párde* (2-110) “perde” (< Frs. پرده - perde), *peydā* (7-99) “peyda” (< Frs. پیدا - peydâ).

/d/ ünsüzü; bulunma, çıkma, yükleme ve eşitlik-benzerlik hâli ekleri, son çekim edatları, isimden fiil, fiilden fiil yapım ekleri, sıfat-fiil ekleri, görülen geçmiş zaman eki ve pekiştirme ekleri gibi biçim birimlerde kullanılır.

içide (2-18) “içinde”, *kulâğdan* (4-261) “kulaktan”, *ķayerden* (11-72) “nereden”, *ötkándeý* (5-92) “geçmiş gibi”, *bâydı* (8-40) “zengini”, *beglárđı* (4-12) “beyleri”, *ķoydikde* (2-224) “koyduk ya”, *ķarındâşdan* (2-165) “akrabadan”, *toýdıríp* (11-25) “doyurup”, *ķayneydigán* (1-131) “kaynayan”, *toldırgúvçı* (4-177) “dolduran”, *tanırđım* (8-68) “tanırdım”, *keldí* (10-31) “geldi”, *bâryapdı* (2-324) “varıyor”, *ķetedi* (4-69) “gider”.

Kelime Sonunda

/d/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerin sonunda nadiren görülür.

ód (11-16) “safra”, *yâd* (1-218) “yabancı”.

/d/ ünsüzü, Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin sonunda daha sık görülür.

ásad (4-240) “Esad ö.a.” (< Ar. اسد - esed), *âbâd* (11-27) “bayındır” (< Frs. آباد - âbâd), *bálánd* (7-112) “yüce” (< Frs. بلند - belend), *fárzándlári* (2-208) “çocukları” (< Frs. فرزند - ferzend).

2.2.1.1.5. /f/ Ünsüzü

Tonsuz, sürekli (sızıcı) bir diş dudak ünsüzüdür. Kelime başında, içinde ve sonunda görülür.

Kelime Başında

/f/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerde kelime başında görülmez. Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime başında kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

fâhşa (5-69) “fahişe” (< Ar. فاحشه - fâhîşe), *favkulâttá* (1-63) “olağan üstü” (< Ar. فوقالعاده - fevka‘lâde), *fir‘âvingá* (4-208) “Firavun’a” (< Ar. فرعون - fir‘avn), *fikriçe* (4-57) “fikrince” (< Ar. فكر - fikr), *filasofyalári* (2-307) “felsefesi” (< Ar. فلسفه - felsefe), *filgá* (4-66) “file” (< Ar. فيل - fîl), *fárzándlári* (2-208) “çocukları” (< Frs. فرزند - ferzend).

Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerde /f/ ünsüzünün kelime başında kullanıldığı örnekler ise şu şekildedir:

fakültetide (3-8) “fakültesinde” (< Rus. факультет), *farîl* (7-9) “Alabalık” (< Rus. форель), *fırkadelka* (6-57) “köfte” (< Rus. фрикаделька), *fışkultürada* (3-34) “beden eğitiminde” (< Rus. физкультура), *fudbolke* (3-56) “tişört” (< Rus. Футболка), *fabrika* (8-69) “fabrika” (< İtal. fabbrica), *filimlári* (2-284) “film” (< Frn. film).

Kelime İçinde

/f/ ünsüzü, metinlerimizde Türkçe kelimelerde kelime içinde ses değişmesi nedeniyle ortaya çıkmış olan bir örnekte görülür.

uflâp kâladı (4-85) “uyuya kalır” (Krş. ET. odu- , Çağ. uhlá-, ÖT. uhlá-).

Oş merkez Özbek ağzında Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde /f/ ünsüzünün kelime içinde kullanımı şu şekildedir:

keyfiyát (5-104) “hal” (< Ar. كَيْفِيَّة - keyfiyet), *masâfe* (5-58) “mesafe” (< Ar. مَسَافَةٌ - mesâfe), *nifâs* (7-102) “loğsa” (< Ar. نَفَاس - nifâs), *sıfátları* (8-6) “sıfatları” (< Ar. صِفَات - sıfat), *şifâ* (4-183) “şifa” (< Ar. شِفَاء - şifâ), *şáftâlí* (1-249).

Oş merkez Özbek ağzında Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerde /f/ ünsüzünün kelime içinde kullanımı şu şekildedir:

mayofkege (6-89) “pikniğe” (< Rus. маёвка), *putofka* (5-75) “bilet” (< Rus. путёвка), *şeftçenke* (2-41) “Şefçenko ö.a.” (< Ukr. Шевченко), *tilifanistká* (2-44) “operatör” (< Rus. телефони́стка), *tilivizor* (1-42) “televizyon” (< Rus. телевизор), *şafyör* (1-85) “şoför” (< Frn. chauffeur), *tuflisini* (2-266) “iskarpın” (< Alm. tuffele), *áfándí* (7-119) “efendi” (< Yun. authentes).

Kelime Sonunda

Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerin sonunda /f/ ünsüzü kullanılmaz.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde /f/ ünsüzünün kelime sonunda kullanımı şu şekildedir:

af (1-171) “af” (< Ar. عَفْو - ‘afv), *átráf* (4-124) “etraf” (< Ar. اطراف - eṭrâf), *sáf* (4-186) “saf” (< Ar. صَاف - şâf).

2.2.1.1.6. /g/ Ünsüzü

Tonlu, süreksiz bir ön damak ünsüzüdür.

Kelime Başında

Güneydoğu ve kuzeybatı Türk lehçelerinde Eski Türkçe kelime başı /k/ ünsüzünün korunması nedeniyle /g/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında tonlulaşma nedeniyle ortaya çıkmış birkaç örneğin dışında Türkçe kelimelerde kelime başında görülmez.

geçedi (7-129) “geçer” (Krş. ET. keç-), *göpişgá* (10-96) “kabarmaya” (Krş. ET. köp-).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime başında kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

günâhlárımız (4-175) “günahlarımızı” (< Ar. كناه - günâh), *gáp* (3-59) “söz” (< Frs. گپ - gep), *gilâs* (1-249) “kiraz” (< Frs. كیلاس - kiylâs), *göşke* (1-258) “ete” (< Frs. گوشت - gûşt), *gúzerde* (4-219) “merkezde” (< Frs. گذر - gúzer), *gügūt* (1-262) “kükürt” (< Frs. گوگرد - gûgird), *güllár* (2-130) “çiçekler” (< Frs. گل - gül).

Kelime İçinde

/g/ ünsüzünün Oş merkez Özbek ağzında kelime içinde kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

begándim (7-97) “beyendim”, *egási* (1-72) “sahibi”, *ögüríp* (1-204) “çevirmek, yakmak”, *örgámçik* (1-155) “örümcek”, *örgándím* (10-11) “öğrendim”, *kegin* (4-25) “sonra”, *yigirmá* (2-51) “yirmi”, *yigitlár* (2-46) “yigitler”, *ögey* (8-68) “üvey”.

Bu ünsüz Oş merkez Özbek ağzında yönelme, yön gösterme, sınırlandırma hâli ekleri, sıfat-fiil ekleri, bazı fiil yapım ve çekim eklerinde de kullanılır.

ávıgá (7-7) “avına”, *ilgārí* (2-192) “ileri”, *kağünçe* (7-109) “kalana kadar”, *kaýneydigán* (1-131), “kaynayan”, *tüşüngán* (10-75) “anlayışlı”, *bârgizmey* (2-180) “göndermez”, *âğrigándá* (1-264) “ağrıdığında”, *bârgánmán* (9-16) “gittim”, *bolmāgeysán* (1-223) “olmayacaksın”, *bârgin* (5-77) “git”.

/g/ ünsüzünün Oş merkez Özbek ağzında Farsçadan alıntı kelimelerde kelime içinde kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

áger (1-74) “eğer” (< Frs. اگر – eger), *cigár* (4-260) “karaciğer” (< Frs. جگر - ciger), *çilengár* (5-5) “demirci” (< Frs. چیلینگیر - çilingir), *gügūt* (1-262) “kükürt” (< Frs. گوگرد - gûgird), *ránqlár* (10-108) “renkler” (< Frs. رنگ – rang), *sárgárdá* (9-11) “lider, baş” (< Frs. سرکرده - ser-gerde), *şāgirt* (10-93) “öğrenci” (< Frs. شاگرد - şákird).

/g/ ünsüzünün Rusçadan alıntı kelimelerde kelime içinde kullanımı şu şekildedir:

bigibōt (5-92) “su aygırı” (< Rus. беремот), *pagōdası* (6-94) “hava durumu” (< Rus. погода), *tejyologiyası* (7-62) “ağırlığı” (< Rus. тяжелоги), *veñgiriya* (2-66) “Macaristan” (< Rus. Венгрия).

Kelime Sonunda

Oş merkez Özbek ağzında *beg* kelimesi dışında Türkçe ve yabancı dilden alıntı kelimelerin sonunda asli /g/ ünsüzü bulunmaz.

beg (4-245) “bey” (Krş. Çağ. beg).

2.2.1.1.7. /g/ Ünsüzü

Tonlu, süreksiz bir ön damak ünsüzüdür. Metinlerimizde arka veya orta dil ünlüleri ile hece kurduğu halde ince boğumlanan /g/ sesini temsil eder. Oş merkez Özbek ağzında Türkçe ve alıntı kelimelerde nadiren rastlanır.

bāyēgindēgā (1-222) “önceki gibi”, *saḥlaǵıvçı* (4-177) “koruyucu”.

derǵahıdā (9-38) “huzurunda” (< Frs. درگاه - dergâh).

ǵamburger (10-29) “hamburger” (< Rus. гамбургер).

2.2.1.1.8. /ǵ/ Ünsüzü

Tonlu, süreksiz bir art damak ünsüzüdür. /ǵ/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında dip damakta boğumlanan /ǵ/ ünsüzü ile birlikte kullanılır.

Kelime Başında

/ǵ/ ünsüzü, metinlerimizde Rusça ve Almancadan alıntı iki kelimenin başında görülür.

ǵastırolǵá (4-4) “turneye” (< Rus. гастро́ль), *ǵuruppadaşlarım* (5-16) “grupdaşlarım” (< Alm. gruppe).

Kelime İçinde

Eski Türkçe /g/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde korunmaktadır. Bu ses, standart Özbek Türkçesinde sızıcı /ǵ/ ünsüzü ile temsil edilir.

buǵday (2-143) “buğday” (Krş. ET. buğday), *ķırǵız* (5-14) “Kırgız” (Krş. ET. kırǵız), *ķoǵurāmis* (2-132) “kavururuz” (Krş. ET. kağur-), *oǵıl* (5-31) “oğul” (Krş. ET. oğul), *sıǵınıp* (4-63) “sığınıp” (Krş. ET. sıǵ-), *tuǵılǵán* (2-111) “doğdu” (Krş. ET. toǵ-), *yalǵan* (2-248) “yalan” (Krş. ET. yalǵan), *yalǵız* (4-19) “yalnız” (Krş. ET. yalangus),

yıǵlaptı ağla- (1-109) “ağladı” (Krş. ET. ıǵla-), *zaǵızǵân* (4-259) “saksığan” (Krş. ET. saǵızǵan).

Oş merkez Özbek aǵzında hece ve ek başındaki /ǵ/ ünsüzü korunur.

çâlguvçı (4-24) “çalgıcı”, *çıkadıǵan* (7-30) “çıkan”, *kızǵanıp* (6-109) “kıskanıp”, *salǵuvçısán* (4-176) “ileticisin”, *taşǵarıǵá* (2-263) “dışarıya”, *tuǵǵanlıǵá* (7-92) “akrabalara”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerdeki /ǵ/ sesi, Oş merkez Özbek aǵzında korunur.

mâşǵul (7-85) “meşgul” (< Ar. مشغول - meşǵûl), *şuǵıllangán* (7-63) “meşgul olan” (< Ar. شغل - şuǵul), *peyǵambárimis* (1-160) “peygamberimiz” (< Frs. پیغامبر - peyǵâmbir), *şâlgam* (5-48) “şalgam” (< Frs. شلغم - şalgam).

Kelime Sonunda

Eski Türkçe kelime sonu /ǵ/ ünsüzününün Oş merkez Özbek aǵzında bir örnekte korunduǵu görülmüştür.

uluǵ (11-28) “ulu” (Krş. ET. uluǵ, ÖT. uluǵ).

Türkçe kökenli bazı kelimelerin sonundaki /k/ ünsüzleri, Oş merkez Özbek aǵzında tonlulaşarak /g/ ünsüzüne deǵışmektedir.

ıssıǵ (3-22) “sıcak” (Krş. ÖT. ıssıq), *ķarmaǵ* (7-10) “olta” (Krş. ÖT. ķarmâk), *toǵ* (3-22) “tok” (Krş. ÖT. tok), *yog* (5-57) “yok” (Krş. ÖT. yok).

2.2.1.1.9. /ǵ/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (sızııcı) bir damak ünsüzüdür. Oş merkez Özbek aǵzında arka ve ön damakta boǵumlanan iki türü bulunur. Çalışmamızda her iki ses için de /ǵ/ işareti kullanılmıştır. Oş merkez Özbek aǵzında tespit edilen örneklerde bu sesin genel olarak /k/, nadiren /ķ/ ünsüzlerinin sızıcılaşarak /ǵ/ ünsüzüne deǵıştiǵi görülür.

ķazaǵıstánlargeçe (7-34) “Kazakistan’a kadar”, *âtabeǵdey* (2-300) “atabek gibi”, *erteǵler* (1-228) “masallar”, *ķereǵ* (5-61) “gerek”, *örgámçiǵdi* (1-156) “örümceǵi”.

2.2.1.1.10. /ğ/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (sızıcı) bir dip damak ünsüzüdür. Tespit edilen örneklerde art damaksıl /k, ğ, ğ/ ünsüzlerinin /ğ/'ye değiştiği görülür. Genel olarak kelime içi ve sonunda kullanılan /ğ/ ünsüzü, birkaç örnekte kelime başında da kullanılmaktadır.

Kelime Başında

ğâz (7-134) “kaz”.

ğârlarımız (1-202) “mağaralarımız” (< Ar. غار - ğâr).

Kelime İçinde

karğâ (4-259) “karga”, *oğrı* (4-196) “hırsız”, *sâğındım* (11-50) “özledim”, *torğâp* (2-132) “doğrayıp”, *tuğğanlârgâ* (7-92) “akrabalara”, *yuğurıp* (10-69) “koşup”, *bulğar* (2-331) “Bulgar”.

/ğ/ ünsüzüne Farsçadan alıntı kelimelerde de rastlanır.

bâğban (8-41) “bahçıvan” (< Frs. باغبان - bâğbân), *çırağ* (1-204) “lamba” (< Frs. چراغ - çerâğ), *dağal* (11-60) “kaba” (< Frs. دغل - dağal), *kâğaz* (6-24) “kağıt” (< Frs. كاغذ - kâğaz), *pâyğambârimıs* (1-177) “peygamberimiz” (< Frs. پیغامبر - peygâamber).

Kelime Sonunda

anığ (4-68) “açıkçası”, *arığdân* (9-52) “arktan”, *âyağ* (4-109) “ayak”, *ayığ* (8-129) “ayı”, *bâlığlâr* (7-13) “balıklar”, *búyruğ* (7-126) “buyruk”, *katığ* (1-174) “katı”, *kışlâğdá* (4-215) “köy”, *piçâğ* (1-183) “bıçak”, *tâğ* (7-2) “dağ”, *tolığ* (4-68) “dolu”, *uruğlâr* (3-51) “akrabalar”, *uyğurlâr* (4-2) “Uygurlar”, *uzağ* (8-110) “uzak”, *yâğ* (10-97) “yağ”, *yâğaç* (1-8) “ağaç”, *yâğân* (2-14) “iri”, *yakınrâğ* (8-132) “daha yakın”, *yâñgağım* (2-14) “cevizim”, *yōğ* (2-248) “yok”.

Oş merkez Özbek ağzında sıfat-fiil eki olarak kullanılan [(-á/y)digán] ve isimden isim yapım eki olarak kullanılan [+râğ] eklerinin /ğ/'lı biçimleri de mevcuttur.

berediğän (7-126) “veren”, *yaseydiğän* (7-84) “yapan”, *köprâğ* (3-53) “çokça”, *yâşrâğ* (4-27) “gencecik”.

2.2.1.1.11. /h/ Ünsüzü

Tonsuz, sürekli (sızıcı) bir gırtlak ünsüzüdür.

Kelime Başında

Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerde kelime başında nadiren kullanılır.

hūmlanādi (1-276) “kumlanır”.

/h/ ünsüzü kelime başında daha çok Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde görülür.

hat (2-219) “mektup” (< Ar. حط - ḥatt), *hâtıram* (6-50) “hatıra” (< Ar. خاطره - ḥâtırâ), *haywân* (1-259) “hayvan” (< Ar. حيوان - ḥayvân), *hakıkiy* (2-288) “hakiki” (< Ar. حقیقی - ḥaḳîḳî), *himāye* (4-17) “himaye” (< Ar. حمايه - ḥimāye), *hurmat* (2-268) “hürmet” (< Ar. حرمت - ḥurmet), *hampanı* (10-96) “hamur teknesi” (< Frs. خنبه - ḥanba) *hár* (3-25) “her” (< Frs. هر - her), *hiç* (1-95) “hiç” (< Frs. هیچ - hiç), *holvetar* (8-109) “helva” (< Frs. نار حلوائی - ḥalva'îtâr), *hōp* (10-17) “tamam” (< Frs. حوب - ḥob), *horāz* (10-109) “horoz” (< Frs. خروز - ḥurûs), *huşyâr* (1-108) “uyanık” (< Frs. هوشيار - hûşyâr), *hutti* (2-240) “aynen” (< Frs. خودی - ḥuddi).

Kelime İçinde

/h/ ünsüzünün Türkçe kelimelerde birkaç örneğin dışında kelime içinde kullanımı da sınırlıdır.

ohşāp (1-136) “benzeyip”, *sehsân* (2-70) “seksen”, *túrh* (3-10) “Türk”, *teḥşirârdım* (2-52) “incelerdim”, *yâhşı bâriylár* (3-63) “güle güle”.

Oş merkez Özbek ağzında gelecek zaman ifade eden [(-á/y)digán] sıfat-fiil ekine bazı kelimelerde [(-á/y)dihân] biçiminde de rastlanır.

yüredihânlár (5-92) “yürüyenler”, *taḳaleydhân* (9-24) “nallayan”, *tüşedihân* (5-76) “düşen”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime içinde kullanımı şu şekildedir:

alâhíde (3-52) “ayrı” (< Ar. حده على - ‘alahide), *bâhardá* (2-129) “bahar” (< Ar. بهار - bahâr), *mahallámísgá* (2-2) “mahallemize” (< Ar. محله - maḥalle) mahalle, *bâhâ* (2-55)

“değer” (< Frs. بها - bahâ), *mehmân* (3-26) “misafir” (< Frs. مهمان - mihmân), *sáhár* (6-119) “seher” (< Frs. سحر - sahar), *şáhár* (6-11) “şehir” (< Frs. شهر - şehir).

Kelime Sonunda

Ses hadiseleri sonucu ortaya çıkan bazı kullanımlar dışında /h/ ünsüzü Türkçe kelimelerin sonunda da nadiren görülür.

tinşlih (1-137) “iyilik”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime sonunda kullanımı şu şekildedir:

silâh (10-46) “silah” (< Ar. سلاح - silâh), *târâvih* (5-99) “teravîh” (< Ar. تراويح - terâvih), *tebrîhlâp* (5-105) “tebrik edip” (< Ar. تبريك - tebrîk), *pâdişâhlâr* (2-202) “padişahlar” (< Frs. پادشاه - pâdişâh).

2.2.1.1.12. /h/ Ünsüzü

Tonsuz, sürekli (sızıcılı) bir art damak ünsüzüdür.

Kelime Başında

Türkçe kelimelerde kelime başında görülmez. /h/ ünsüzü, alıntı kelimelerde söz başında kullanılır.

hıyânet (4-173) “ihânet” (< Ar. خيانت - hıyânet), *harâm* (4-206) “haram” (< Ar. حرام - harâm), *hayrân boladı* (4-105) “şaşıır” (< Ar. حيران - hayrân), *hına* (6-18) “kına” (< Ar. حناء - hına), *hunâri* (7-82) “hüneri” (< Frs. هنر - huner).

Rusçadan alıntı bir örnekte kelime başı /h/ ünsüzünün kullanıldığı tespit edilmiştir.

hılorlap (7-5) “klorlayıp” (< Rus. хлор).

Kelime İçinde

/h/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında kelime içinde Türkçe kelimelerde de görülür.

çihsa (2-194) “çıkısa”, *kârahçı* (4-32) “eşkıya”, *sâhlâdı* (7-101) “sakladı”, *tohta* (2-324) “dur”, *yaşşı* (8-77) “iyi”, *yâhtırıp* (4-25) “beğenip”.

/h/ ünsüzünün Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime içinde kullanımı şu şekildedir:

maḥberásí (1-198) “kabri” (< Ar. مقبر - maḥber), *maḥfirát* (4-175) “bağışlanma” (< Ar. مغفرت - maḡfıret), *reyḥânlār* (2-330) “reyhanlar” (< Ar. ریحان - reyḥân), *vaḥıt* (9-48) “vakit” (< Ar. وقت - vaḡt), *zāvhlī* (4-161) “zevkli” (< Ar. زوق - zevḡ), *bāḥçedā* (2-93) “bahçede” (< Frs. باغچه – baḡçe), *pāytaḥtımıs* (5-27) “başkent” (< Frs. پایتخت - pây-ı taḡt), *tuḥum* (8-30) “yumurta” (< Frs. تخم - tuḥm).

Ruşçadan alıntı kelimelerde /x/ işaretiyle gösterilen ses, Oş merkez Özbek ağızında /h/ ünsüzüyle temsil edilmektedir.

duḥofḡada (5-51) “fırında” (< Rus. духовка), *eḡo* (4-128) “yansıma” (< Rus. эхо).

Kelime Sonunda

/h/ ünsüzünün Türkçe kelimelerde kelime sonunda kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

aççılḡ (2-134) “acı”, *aḡ* (4-60) “ak”, *ıssılḡ* (6-92) “sıcak”, *sassılḡ* (4-261) “kokmuş”, *tapālah* (8-49) “yuvarlak”, *uluḡ* (4-63) “ulu”, *uruḡ* (1-269) “tohum”.

2.2.1.1.13. /j/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (sızıcıcı) bir diş eti-damak ünsüzüdür. Oş merkez Özbek ağızında daha çok alıntı kelimelerde görülür.

Kelime Başında

/j/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağızında Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime başında kullanılır.

jānābı rasulullah (9-46) “şerefli peygamber” (< Ar. جناب - cenâb), *'jüdá* (1-174) “çok” (< Frs. جدا - cüdâ).

Kelime İçinde

Arapçadan alıntı birkaç kelimedede kelime içinde kullanıldığı görülmüştür.

hajdákini (9-48) “hacdakini” (< Ar. حج - hac), *revâjlanmagán* (2-201) “gelişmemiş” (< Ar. رواج - revâc), *vıjdānı* (5-60) “vicdanı” (< Ar. وجدان - vicdân).

Rusçadan alıntı kelimelerde de kelime içinde kullanıldığı örnekler mevcuttur.

dajı (2-309) “hatta” (< Rus. даже), *koja* (1-41) “deri” (< Rus. кожа), *lijelárde* (5-32) “kayak” (< Rus. лыже), *óji* (1-74) “artık” (< Rus. уже), *pasajirskī* (9-17) “yolcu” (< Rus. пассажирский), *serjant* (7-41) “çavuş” (< Rus. сержант).

Kelime Sonunda

/j/ ünsüzünün Rusçadan alıntı bir örnekte kelime sonunda kullanıldığı görülür.

diroj (10-96) “maya” (< Rus. дрожжи).

2.2.1.1.14. /k/ Ünsüzü

Tonsuz, süreksiz bir ön damak ünsüzüdür. Türkçe ve yabancı dilden alıntı kelimelerin başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime Başında

Eski Türkçede ve Çağatay Türkçesinde kelime başı /k/’ler, Oş merkez Özbek ağzında korunur.

keldím (1-39) “geldim” (Krş. ET. kel-), *kelín* (1-88) “gelin” (Krş. ET. kelin), *kēñ* (6-44) “geniş” (Krş. ET. kēñ), *kerek* (10-33) “gerek” (Krş. ET. kergek), *kesíp* (2-108) “kes-” (Krş. ET. kes-), *kirib bårdik* (9-39) “girdik” (Krş. ET. kir-), *kişi* (2-232) “kişi” (Krş. ET. kişi), *kōk* (1-209) “mavi” (Krş. ET. kök), *kördüm* (1-53) “gördüm” (Krş. ET. kör-), *köz* (7-126) “göz” (Krş. ET. köz), *küç* (5-97) “güç” (Krş. ET. kūç), *külgi* (1-147) “gülme” (Krş. ET. kül-), *kün* (5-60) “gün” (Krş. ET. kün), *küzde* (1-274) “güzde” (Krş. ET. küz), *kel* (5-47) “kel” (Krş. Çağ. kil), *körpe* (3-16) “yorgan” (Krş. Çağ. körpe).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde /k/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde korunur.

kásál (2-34) “hastalık” (< Ar. كسل - kesel), *keyfiyát* (5-104) “hal” (< Ar. كَيْفِيَّة - keyfiyet), *kitāp* (4-72) “kitap” (< Ar. كتاب - kitâb), *kálittí* (1-64) “kilit” (< Frs. كَلِيد - kilîd), *káptár* (10-109) “güvercin” (< Frs. كَبوتر - kebûter), *köçe* (2-6) “sokak” (< Frs. كُوچَه - kûçe), *küncüüt* (10-104) “susam” (< Frs. كُنْجِد - küncüd).

Kelime İçinde

/k/ ünsüzünün Türkçe kelimelerde kelime içinde kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

eski (1-193) “eski”, *ikinçi* (2-88) “ikinci”, *sákkis* (1-133) “sekiz”, *söküb* (8-30) “söküp”, *şekili* (8-84) “galiba”, *tikán* (2-299) “diken”, *tülkilár* (7-136) “tilkiler”, *yelkegá* (5-58) “omuza”.

Oş merkez Özbek ağzında Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde /k/ ünsüzünün kelime içinde kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

hareket (4-159) “hareket” (< Ar. حركة - hareket), *lekin* (7-67) “ama” (< Ar. لكن - lakinn), *mákkám* (1-119) “sağlam” (< Ar. محكم - muhkem), *mümkün* (2-180) “mümkün” (< Ar. ممكن - mümkün), *çekiç* (10-102) “çekiç” (< Frs. چكوج - çekûç), *şekár* (10-96) “şeker” (< Frs. شكر - şeker).

Kelime Sonunda

/k/ ünsüzü Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerin sonunda da görülür.

bölek (7-100) “bölük”, *búyrék* (4-260) “böbrek”, *büyük* (9-13) “büyük”, *örík* (11-23) “erik”, *süvek* (7-109) “kemik”, *töşék* (11-97) “yatak”.

/k/ ünsüzü alıntı kelimelerde kelime sonunda nadiren görülür.

şirk (1-181) “ortaklık” (Ar. شرك - şirk).

2.2.1.1.15. /k/ Ünsüzü

Tonsuz, süreksiz bir art damak ünsüzüdür. Türkçe ve yabancı dilden alıntı kelimelerin başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime Başında

Türkçe kelimelerde kelime başında kullanımı şu şekildedir:

kâçardik (1-74) “kaçardık”, *kalampír* (2-138) “pul biber”, *kalın* (2-162) “çeyiz”, *kân tamırlár* (7-130) “kan damarları”, *kañçe* (1-65) “kaç, ne kadar”, *kánnı* (2-198) “karnı”, *kâp* (2-101) “çuval”, *kâr* (2-162) “kar”, *kâş* (11-16) “kaş”, *kışkartılıb* (2-316) “kısaltılıp”, *kıyın* (1-261) “zor”, *koķáridım* (1-87) “korkardım”, *koy* (5-87) “koyun”, *kulâğı* (1-148) “kulağı”, *kuyân* (10-109) “tavşan”.

Moğolcadan alıntı kelimelerde de kelime başında kullanılır.

koşın (7-36) “ordu” (< Moğ. koşıgun), *quda* (1-106) “dünür” (< Moğ. quda).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime başında kullanımı şu şekildedir:

katâr (8-97) “dizi” (< Ar. قطار - qatâr), *qurbânlik* (7-87) “kurbanlık” (< Ar. قربان - qurbân), *kağaz* (6-24) “kağıt” (< Frs. کاغذ - kâğaz), *qaliso* (4-72) “kilise” (< Frs. کلیسا - kilîsâ).

Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerde kelime başında kullanımı şu şekildedir:

qirasnî (1-229) “kırmızı” (< Rus. красный), *qulpunây* (1-249) “çilek” (< Rus. клубничный), *kontur* (10-46) “çatışma” (< İng. counter).

Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde kelime içinde şu şekilde kullanılır:

buqa (1-252) “boğa”, *çaqâlâk* (11-96) “bebek”, *çaqırıp* (2-232) “çağırıp”, *okıdîk* (9-47) “okuduk”, *taqa* (9-24) “nal”, *yaqıllarımga* (1-135) “yakınlarıma”, *yıqılğándâ* (4-108) “yıkıldığında”.

Oş merkez Özbek ağzında yönelme, yön gösterme hâli ekleri, sıfat-fiil eki ve görülen geçmiş zaman eki tonsuz ünsüzle biten isimlerden sonra genel olarak /k/’li biçimleriyle kullanılır. /ğ/ ünsüzünden sonra yönelme hâli ekinin tonsuz kullanıldığı örneklere de rastlanmıştır.

bú yaqqa (6-127) “bu tarafa”, *qıslâkka* (4-218) “köye”, *tâğka* (4-147) “dağa”, *uzâkka* (4-57) “uzağa”, *taşqarı* (5-49) “dışarı”, *bâkkan* (4-114) “bakan”, *yâkkan* (10-38) “beğenilen”, *âkkanmız* (10-64) “yüzdük”.

Oş merkez Özbek ağzında /k/ ünsüzünün görüldüğü eklerden biri [-daqa] eşitlik-benzerlik hâli ekidir.

maşdaqa (1-163) “böyle”, *andaqa* (1-202) “böyle”, *atasıdaqa* (2-189) “babası gibi”.

Bu ünsüz [-mâqçi~-maqçi] istek kip ekinde de kullanılır:

aytmâqçı (2-285) “söylemek istiyor”.

Arapçadan alıntı kelimelerde kelime içinde şu şekilde kullanılır:

âvkat (1-15) “yemek” (< Ar. اقوات - aqvât), *fukarâlar* (5-16) “vatandaşlar” (< Ar. فقرا - fuqarâ).

Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerde kelime içinde kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

aqullâlarimiz (5-93) “köpek balıklarımız” (< Rus. акула), *fırkadelka* (6-57) “köfte” (< Rus. фрикаделька), *palqavodis* (7-37) “komutan, lider” (< Rus. полководец), *uqurup* (1-251) “dereotu” (< Rus. укроп), *parklârigá* (5-19) “parklarına” (< İng. park).

Kelime Sonunda

Türkçe kelimelerde kelime sonunda kullanımı şu şekildedir:

aççık (2-290) “acı”, *âğrıq* (11-74) “hastalık”, *âk* (2-121) “beyaz”, *ayâk* (11-16) “ayak”, *bâlık* (7-7) “balık”, *tâvuq* (7-134) “tavuk”, *tokızınçı* (10-90) “dokuzuncu”, *yâruq* (3-62) “parlak”, *yōk* (6-24) “yok”.

İsimden isim yapım eki [+râk], Oş merkez Özbek ağzında /k/ ünsüzüyle sona eren işlek eklerdendir.

tezrâk (11-77) “daha hızlı”, *âzrâk* (10-97) “daha az”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime sonunda kullanımı şu şekildedir.

halk (4-62) “halk” (< Ar. خلق - halk), *rısık* (1-189) “rızık” (< Ar. رزق - rızık), *râşk* (1-51) “kıskanma” (< Frs. رشك - reşk).

2.2.1.1.16. /k/ Ünsüzü

Tonsuz, süreksiz bir ön damak ünsüzüdür. Metinlerimizde arka ya da orta dil ünlüleri ile hece kurmasına rağmen ince boğumlanan /k/ sesini karşılar.

kurutkâsını (2-53) “(ipek böceği) kurdunu”.

/k/ ünsüzü daha çok alıntı kelimelerde görülür. Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kullanımını şu şekildedir:

kābādá (4-153) “Kabe’de” (< Ar. كعبه - ka‘be), *kámuran* (4-12) “Kamurân ö.a.” (< Frs. كامران - kamrân).

/k/ ünsüzünün Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerde kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

şapkám (1-243) “şapkam” (< Rus. шапочка), *kártoşká* (3-22) “patates” (< Rus. картошка), *maşrutká* (6-91) “dolmuş” (< Rus. маршрутка), *sutkáli* (1-193) “bir gün, 24 saat” (< Rus. сутки), *kámpot* (3-24) “hoşaf” (< Frn. compote).

2.2.1.1.17. /k/ Ünsüzü

Tonsuz, süreksiz bir orta damak ünsüzüdür. Kelime başında, içinde ve nadiren kelime sonunda kullanılır.

Kelime Başında

/k/ ünsüzü kelime başında Türkçe kelimelerde görülür.

kíríp (5-58) “girip”, *kórmásín* (5-69) “görmesin”, *kós* (11-16) “göz”, *kúlišmesēylár* (5-37) “gülüşmeyiniz”, *kún* (10-7) “gün”, *kúyâş* (4-87) “güneş”.

Kelime İçinde

Kelime içinde Arapçadan alıntı kelimelerde kullanımını tespit edilmiştir.

ássálām_aleykúm (1-1) “Allahın selâmı sizin üzerinize olsun” (< Ar. عليكم السلام - esselâm ‘aleyküm), *şúkúr* (5-9) “şükür” (< Ar. شكر - şükr).

Kelime Sonunda

Farsçadan alıntı bir kelimedede kelime sonunda kullanıldığı görülmüştür.

nāk (10-111) “armut” (< Frs. ناك - nâk).

2.2.1.1.18. /k/ Ünsüzü

Tonsuz, süreksiz bir dip damak ünsüzüdür. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime Başında

/k/ ünsüzü Oş merkez Özbek ağzında kelime başında Türkçe kelimelerde kullanılmaktadır.

kanākā (1-44) “nasıl”, *qarmākka* (7-10) “oltaya”, *kulak* (7-127) “kulak”, *karap* (2-22) “bakıp”, *kayna* (2-187) “kaynana”, *kākıp* (8-118) “silkeleyip”, *kız* (2-84) “kız”, *kokmastik* (2-22) “korkmazdık”.

Kelime İçinde

/k/ ünsüzünün Türkçe kelimelerde kelime içinde kullanımı şu şekildedir:

ākarīp (2-149) “ağarıp”, *bākadı* (8-38) “bakar”, *bākkan* (5-60) “bakan”, *buyākka* (6-113) “bu tarafa”, *çıkıp* (2-30) “çıkıp”, *okıgánmán* (2-42) “okudum”, *paķır* (1-257) “kova”, *sākállar* (1-178) “sakallar”, *tokkızı* (2-88) “dokuzu”, *yakın* (2-21) “yakın”, *yolıkadı* (8-37) “karşılaşır”.

/k/ ünsüzünün Arapçadan alıntı bazı kelimelerde de kelime içinde kullanıldığı görülmüştür.

alā'ka (2-43) “alaka” (< Ar. علاكة - ‘alâka), *āvkatımı* (5-37) “yemek” (< Ar. اقوات - aqvât), *hakikiy* (2-288) “hakiki” (< Ar. حقیقی - haqîkî), *vakıt* (2-33) “vakit” (< Ar. وقت - vaqt).

Kelime Sonunda

/k/ ünsüzünün Türkçe kökenli bir kelime sonunda kullanıldığı görülmüştür.

sarıķ (10-108) “sarı”.

Arapçadan alıntı kelimelerde kelime sonunda kullanım örnekleri şu şekildedir:

abdullāk (2-297) “Abdullah ö.a.” (< Ar. عبدالله - ‘abdullâh), *fârķ* (5-22) “fark” (< Ar. فرق - fark).

2.2.1.1.19. /l/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (akıcı) bir ön damak ünsüzüdür.

Kelime Başında

Oş merkez Özbek ağzında yansıma seslerden türemiş bir örnek dışında Türkçe kelimelerin başında bulunmaz.

likillōrip (1-145) “sallanıp” (Krş. ÖT. liķillá-).

/l/ ünsüzü, Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime başında görülür.

lakabı (4-96) “lakabı” (< Ar. لقب - laķab), *láyletül_ķadír* (5-100) “kadir gecesi” (< Ar. القدر ليلة - leylet'ül-ķadr), *lipâslār* (11-55) “elbiseler” (< Ar. لباس - libâs), *láb* (7-127) “dudak” (< Frs. لب - leb), *lâlelár* (6-128) “laleler” (< Frs. لاله - lâle), *latalardı* (1-208) “kumaş parçalarını” (< Frs. لئا - latta), *lâygá* (2-263) “çamura” (< Frs. لاي- lây).

Rusçadan alıntı kelimelerde kelime başında kullanımını şu şekildedir.:

lġjelárde (5-32) “kayaklarla” (< Rus. лыже), *loptá* (5-32) “beyzbola benzer bir oyun” (< Rus. лапта), *lampá* (1-10) “tavan kaplaması” (< Frn. lampe).

Kelime İçinde

/l/ ünsüzünün Türkçe kelimelerde kelime içinde kullanımını şu şekildedir:

álma (1-249) “elma”, *bâlık* (7-7) “balık”, *bílán* (1-15) “ile”, *ellig* (7-72) “elli”, *ilân* (4-258) “yılan”, *ķulâġı* (1-148) “kulak”, *oġıl* (2-84) “oġul”, *uluġ* (11-28) “ulu”, *ülüş* (6-44) “pay”, *yâlġan* (2-248) “yalan”, *yulduzlık* (6-12) “yıldızlı”, *yıl* (7-45) “yıl”.

Oş merkez Özbek ağzında vasıta hâli eki, çokluk eki, bazı isimden isim, isimden fiil, fiilden fiil yapım ekleri ve çokluk 1. şahıs emir ekinde /l/ ünsüzü bulunur.

eşitseglá (9-29) “duymamızla”, *ádırlárgá* (5-32) “yamaçlara”, *eşşélár* (5-92) “eşekler”, *âçarçilġide* (6-72) “kıtıkta”, *áralık* (2-183) “aralı”, *aytılip* (2-255) “söylenip”, *âzeytirilġb* (2-316) “azaltılıp”, *çigilġán* (1-208) “baġlanan”, *kerilesen* (7-106) “geriliyorsun”, *aralaşmiymán* (10-84) “karışmam”, *baġlap* (5-34) “baġlayıp”, *bâşladım* (8-8) “başladım”, *esláp* (2-287) “hatırlayıp”, *üylengán* (10-54) “evlendi”, *âçeyli* (11-65) “açalım”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime içinde şu şekilde kullanılır:

álám (1-248) “hüzün” (< Ar. الم - elem), *bulbul* (4-259) “bülbül” (< Ar. بلبل - bülbül), *dávláttán* (4-34) “devletten” (< Ar. دولت - devlet), *kálíttí* (1-64) “kilit” (< Frs. كليلد - kilíd), *palwân* (2-14) “pehlivan” (< Frs. پهلوان - pehlevân), *tíllá* (2-212) “altın” (< Frs. طلا - tîlle).

Rusçadan alıntı kelimelerde kullanımı şu şekildedir:

malina (6-1) “ahududu” (< Rus. малина), *uslōya* (5-70) “şart” (< Rus. условия).

Kelime Sonunda

/l/ ünsüzünün Türkçe kelimelerin sonunda kullanıldığı tespit edilen örneklerden bazıları şu şekildedir:

âl (5-88) “al”, *belidegi* (1-170) “belindeki”, *bîlsek* (7-115) “bilsek”, *boladiyu* (4-18) “olur ya”, *cambıl* (1-69) “kule oyunu”, *çâl* (1-58) “yaşlı (erkek)”, *kel* (5-47) “kel”, *keldím* (1-39) “geldim”, *kızıl* (1-209) “kırmızı”, *öldüñ* (7-108) “öldün”, *tíl* (2-306) “dil”, *tâl* (10-110) “söğüt”, *yâşîl* (10-108) “yeşil”.

/l/ ünsüzü Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin sonunda da görülür.

ayâl (2-180) “kadın” (< Ar. عيال - ‘iyâl), *cahıl* (4-92) “cahil” (< Ar. جهل - cehl), *kásâl* (2-34) “hastalık” (< Ar. كسل - kesel), *dağal* (11-60) “kaba” (< Frs. دغل - dağal), *dewâl* (1-60) “duvar” (< Frs. ديوار - dîvâr), *pul* (2-58) “para” (< Frs. پول - pûl).

Rusçadan alıntı kelimelerde kelime sonunda kullanımı şu şekildedir:

april (2-183) “Nisan” (< Rus. апрель), *farîl* (7-9) “alabalık” (< Rus. форель), *sitolge* (6-75) “masaya” (< Rus. стол).

2.2.1.1.20. /l/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (akıcı) bir ön damak ünsüzüdür. Metinlerimizde arka ya da orta dil ünlüleri ile hece kurduğu halde ince boğumlanan /l/ ünsüzünü temsil eder. Daha çok alıntı kelimelerde ve eklerde görülür.

Kelime Başında

/l/ ünsüzü Türkçe kelimelerin başında görülmez. Alıntı kelimelerde kelime başında kullanıldığı örnekler mevcuttur.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin başında kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

látife (1-151) “fikra” (< Ar. لطيفه - laţîfe), *láşker* (4-54) “asker” (< Frs. لشكر - leşker).

Rusçadan alıntı bir kelimenin başında tespit edilmiştir.

lānē (5-70) “tamam” (< Rus. ладно).

Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde kelime içinde kullanılır.

bālām (1-216) “çocuğum”, *bi'lāsís* (5-76) “bilirsiniz”, *ķimülleyaptı* (5-63) “kıpırdıyor”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime içinde kullanımı şu şekildedir:

álbette (1-275) “elbette” (< Ar. ألبته - elbette), *álhamdülálá* (8-5) “elhamdülillah” (< Ar. الحمد لله - elḥamdülillah), *ḥoḥlágán* (1-60) “istediğın” (< Frs. خواهش - ḥâhiş).

Oş merkez Özbek ağzında Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerde de kelime içinde kullanıldığı örnekler mevcuttur.

dublónķalargē (1-41) “deri ceketlere” (< Rus. дубленка), *sıpitsálna* (5-48) “özel” (< Rus. специальные), *tólķa* (5-25) “sadece” (< Rus. только), *metrołarı* (5-20) “metroları” (< Frn. metro), *parklárígá* (5-19) “parklarına” (< İng. park).

2.2.1.1.21. /m/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (akıcı) bir çift dudak ünsüzüdür. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime Başında

Eski Türkçede kelime başında /m/ ünsüzü bulunmaz. Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerin başında görülen /m/ ünsüzü gerileyici benzeşme yoluyla Eski Türkçe /b/ sesinden gelişmiştir.

men (5-44) “ben”, *mengá* (4-91) “bana”, *mením* (1-243) “benim”, *mánā* (1-110) “işte”, *manavu* (5-53) “işte bu”, *maşdaķā* (1-209) “işte böyle”, *munaķa* (1-88) “böyle”, *muni* (4-194) “bunu”, *máttá* (2-241) “defa”, *mayli* (11-8), “tamam, peki”, *mólkölçilik* (1-251) “bolluk”, *miyyē* (4-260) “beyin”, *miñ* (9-34) “bin”, *mindí* (1-79) “bindi”.

/m/ ünsüzünün Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin başında kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

“mescit” (< Ar. مسجد - mescid), *masáfe* (5-58) “mesafe” (< Ar. مسافة - mesâfe), *mümkün* (2-180) “mümkün” (< Ar. ممكن - mümkün), *mevâlár* (10-111) “meyveler” (< Frs. میوه - meyve), *mezbân* (4-233) “ev sahibi” (< Frs. ميزبان - mizbân), *muylâv* (11-16) “bıyık” (< Frs. موyleب - muyleb).

Rusçadan alıntı kelimelerde kelime başında görülür.

malina (6-1) “ahududu” (< Rus. малина), *maşrut* (10-68) “dolmuş” (< Rus. маршрутка/ maşrutka), *mayofkege* (6-89) “pikniğe” (< Rus. маёвка).

Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde kelime içinde /m/ ünsüzü bulunan örnekler şu şekildedir:

barmâqlár (11-16) “parmaklar”, *kömúr* (2-106) “kömür”, *ormângá* (11-37) “ormana”, *yámân* (1-180) “kötü”, *yámğır* (6-95) “yağmur”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime içinde kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

kımmát (11-29) “kıymet” (< Ar. قیمت - kımmet), *mámláket* (1-43) “memleket” (< Ar. مملكة - memleket), *maymungá* (4-66) “maymuna” (< Ar. مايمون - maymûn), *düşmanlık* (4-49) “düşmanlık” (< Frs. دشمنان - düşmân), *hámması* (7-119) “hepsi” (< Frs. همه - hemme), *ķahrâman* (7-115) “kahraman” (< Frs. قهرمان - ķahramân).

Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerde de kelime içinde /m/ ünsüzü bulunmaktadır.

ramitem (6-84) “hafızam” (< Rus. память), *sumkalap* (2-100) “paketleyip” (< Rus. сумка).

Kelime Sonunda

/m/ ünsüzünün Türkçe kelimelerde kelime sonunda kullanıldığı tespit edilmiş örnekler şu şekildedir:

báýram (7-90) “bayram”, *emízíp* (4-75) “emzirip”, *húmlanādtı* (1-276) “kumlanır”, *kıyâm* (6-7) “reçel”, *kim* (7-77) “kim”, *ırım* (5-90) “halk inancı”, *tâm* (1-10) “dam”, *yârdám* (10-83) “yardım”, *yárim* (1-126) “yarım”, *yemlâtíp* (1-258) “yemleyip”.

/m/ ünsüzünün Oş merkez Özbek ağzında Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin sonunda kullanımı şu şekildedir:

ıqlımmı (4-39) “iklimi” (< Ar. اقليم - iqlîm), *kâdim* (11-30) “eski” (< Ar. قديم - kadîm), *kâm* (4-126) “az” (< Frs. کم - kem), *nâm* (4-242) “nam” (< Frs. نام - nâm), *şalgam* (5-48) “şalgam” (< Frs. شلغم - şalgam).

Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerin sonunda da /m/ ünsüzü bulunmaktadır.

râm (1-11) “çerçeve” (< Rus. рамка), *filimlári* (2-284) “filmleri” (< Frn. film), *şutūrum* (4-37) “saldırı” (< Alm. sturm).

2.2.1.1.22. /n/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (akıcı) bir diş ünsüzüdür. Kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime Başında

Türkçe kelimelerde kelime başında kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

nārī (1-113) “öte”, *nárselár* (10-18) “nesneler”, *neççi* (6-117) “kaç”, *nímá* (1-22) “ne”.

/n/ ünsüzü Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin başında da görülür.

násib (1-140) “nasip” (< Ar. نصيب - naşîb), *necât* (4-183) “kurtulma” (< Ar. نجات - necât), *nevâre* (1-203) “torun” (< Ar. نبیره - nebîre), *nân* (2-56) “nan” (< Frs. نان - nân), *nânuştágá* (1-114) “kahvaltıya” (< Frs. شكن ناشتا - nâşta şiken), *nâziği* (2-18) “naziği” (< Frs. نازوك - nâzük).

/n/ ünsüzünün Rusçadan alıntı kelimelerin başında kullanıldığı örnekler şu şekildedir.

nasos (7-4) “pompa” (< Rus. насос), *nastirenyada* (2-194) “ruh hâlinde” (< Rus. настроения), *niliğalni* (4-156) “yasa dışı” (< Rus. нелегальный).

Kelime İçinde

/n/ ünsüzü Türkçe kelimelerde kelime içinde kullanılır.

áná (10-28) “işte”, *ânamız* (4-208) “anamız”, *anığı* (4-68) “açıkçası”, *endí* (1-19) “şimdi”, *dengizgá* (5-76) “denize”, *kaýnatıladı* (6-6) “kaynatılır”, *tınç* (1-138) “iyi”, *yáná* (1-75) “yine”.

/n/ ünsüzünün Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime içinde kullanımı şu şekildedir:

dúnyâ (8-108) “dünya” (< Ar. دنيا - dünyâ) dünya *sandal* (4-245) “yerel ısıtıcı” (< Ar. صندالتية - şandaltıye), *anâr* (10-111) “nar” (< Frs. نار - nâr), *ancîr* (10-111) “incir” (< Frs. انجير - encîr), *çilengár* (5-5) “demirci” (< Frs. رچيلينكي - çilingir).

Rusçadan alıntı kelimelerde de kelime içinde kullanıldığı örnekler mevcuttur.

bánkání (< Rus. банка) kavanoz (3-27), *çesniy* (2-292) “dürüst” (< Rus. честный), *kanıkuldá* (10-88) “tatilde” (< Rus. каникулы), *sıtantselári* (7-4) “istasyonları” (< Rus. станция).

Kelime Sonunda

/n/ ünsüzünün Türkçe kelimelerde kelime sonunda kullanıldığı tespit edilen örnekler şu şekildedir:

boyn (7-39) “boyun”, *burun* (1-188) “önce”, *bütin* (7-125) “bütün”, *kıyn* (1-261) “zor”, *kiyin* (1-240) “sonra”, *kün* (4-89) “gün”, *tıkán* (2-299) “diken”, *on* (4-70) “on”, *uzun* (9-21) “uzun”, *yakın* (10-48) “yakın”, *yálgan* (2-248) “yalan”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin sonunda da kullanılır.

bádán (7-67) “beden” (< Ar. بدن - beden), *ķurbân* (7-91) “kurban” (< Ar. قربان - ķurbân), *sultan* (4-40) “sultan” (< Ar. سلطان - şultân), *āsān* (9-28) “kolay” (< Frs. آسان - âsân), *zâmin* (1-41) “zemin” (< Frs. زمین - zemîn).

Rusçadan alıntı kelimelerin sonunda kullanımı şu şekildedir:

sitiyenke (1-12) “dolap” (< Rus. стенка), *zelínlar* (2-329) “yeşillikler” (< Rus. зелёный).

2.2.1.1.23. /ñ/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (akıcı) bir damak ünsüzüdür. Diğer Türk lehçe ve ağızlarında olduğu gibi Oş merkez Özbek ağızında da ön ve arka dil ünlüleri ile hece kuran iki türü mevcuttur. Bu çalışmada her iki ses için de /ñ/ işareti kullanılmıştır. /ñ/ ünsüzü kelime başında görülmez. Tespit edilen örneklerin büyük bir kısmında tarihi Türk yazı dillerindeki /ñ/ ünsüzü korunmaktadır.

Kelime İçinde

/ñ/ ünsüzünün Türkçe kelimelerde kelime içinde kullanımı şu şekildedir:

deñizlârgá (9-49) “denizlere” (Krş. ET. teñiz, ÖT. dengiz), *eñ* (9-9) “en” (Krş. ET. eñ-, ÖT. eng), *kēñ* (6-44) “geniş” (Krş. ET. kēñ, ÖT. keng), *kōñgil* (11-32) “gönül” (Krş. ET. köñül, ÖT. köngil), *miñ* (9-34) “bin” (Krş. ET. miñ, ÖT. ming), *oñ* (11-103) “sağ” (Krş. ET. öñ, ÖT. ong), *oñlarídım* (1-40) “tamir ederdim” (Krş. ET. oñ~oñar-, ÖT. onglá-), *soñ* (11-41) “sonra” (Krş. ET. soñ, ÖT. soñ), *tañlay* (11-16) “damak” (ÖT. tángláy), *teñ* (10-101) “denk” (Krş. ET. teng), *yeñgi* (10-27) “yeni” (Krş. ET. yañı~yeñi, ÖT. yángi), *siñip* (3-39) “sinip” (Krş. OT. siñ-, ÖT. sing-), *yáñğagım* (2-14) “cevizim” (Krş. OT. yanğag~yañag, ÖT. yáñğak), *yeñedí* (7-60) “yener” (Krş. OT. yeñ-, ÖT. yeng-).

Kelime Sonunda

/ñ/ ünsüzünün, Oş merkez Özbek ağızında ilgi hâli eki, teklik 2. şahıs iyelik eki, iyelik menşeli şahıs eki ve çokluk 2. şahıs emir ekinin sonunda kullanıldığı görülür.

bálaniñ ánasını üyigá (11-93) “çocuğun annesinin evine”, *áyağıñ* (5-79) “(senin) ayağın”, *bârseñ* (2-244) “(sen) varsan”, *öldüñ* (7-108) “(sen) öldün”, *aytmıyñ* (1-173) “(siz) gülmeyin”, *ķaliñ* (4-236) “(siz) yapın”.

2.2.1.1.24. /p/ Ünsüzü

Tonsuz, süreksiz bir çift dudak ünsüzüdür. Oş merkez Özbek ağzında kelime başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime Başında

/p/ ünsüzünün Oş merkez Özbek ağzında birkaç Türkçe kelime kelime başında kullanıldığı tespit edilmiştir.

pişádí (2-122) “pişer”, *potırap* (1-73) “hızla koşup”.

Oş merkez Özbek ağzında kelime başında /b/ ünsüzünün tonsuzlaşmasıyla ortaya çıkan /p/ ünsüzüne de rastlanır.

pütkánmán (5-11) “bitirdim”, *pütün* (1-184) “tüm”, *pákir* (10-97) “kova”, *piçáğ* (1-183) “bıçak”.

/p/ ünüsü, Oş merkez Özbek ağzında tekrar gruplarının ikinci kısımlarının baş kısmında da görülür.

áş páş kılıp (8-99) “yemek memek yapıp”, *çáy páy* (8-39) “çay may”, *sál pál* (1-128) “biraz”, *táka páka* (6-113) “dağa mağa”.

/p/ ünsüzünün Oş merkez Özbek ağzında Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde kelime başında kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

párde (2-110) “perde” (< Frs. پرده - perde), *pastı* (4-141) “altı” (< Frs. پست - pest), *piyálámızde* (5-88) “fincanımızda” (< Frs. پیاله - piyâle), *piyâz* (5-51) “soğan” (< Frs. پیاز - piyâz), *pul* (2-58) “para” (< Frs. پول - pûl).

Rusçadan alıntı kelimelerde de kelime başında görülür.

papuğay (10-109) “parağan” (< Rus. попугай), *pávır* (3-4) “aşçı” (< Rus. повар), *peçkelárgá* (2-106) “sobalara” (< Rus. пачка), *polyegá* (10-57) “alana” (< Rus. поле).

Kelime İçinde

/p/ ünsüzü Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerde kelime içinde kullanılır.

âpá (1-142) “abla”, *arpalī* (1-255) “arpalı”, *çopânlık* (4-83) “çobanlık”, *ipeglárdí* (2-52) “ipekleri”, *kippik* (1-265) “kepek”, *kiprīk* (11-16) “kirpik”, *körpe* (3-16) “yorgan”, *ópká* (7-130) “karaciğer”, *şüpīr* (1-15) “süpür”.

Arapça ve Farsçadan alıntı bazı kelimelerde diş-dudak ünsüzü olan /f/ sesi, Oş merkez Özbek ağzında çift dudak ünsüzü olan /p/ sesine değişmektedir.

nápís (8-81) “nefis” (< Ar. نفيس - nefîs), *súrpá* (2-277) “sofra” (< Ar. سفره -sofra), *şapâatlárigá* (9-57) “şefaatlerrine” (< Ar. شفاعة -şefâ‘at), *hapa* (2-190) “hüzün” (< Frs. خفه - hafa).

Rusçadan alıntı kelimelerde şu şekilde kullanılır:

kulpunây (1-249) “çilek” (< Rus. клубничный), *ropâramızdan* (10-68) “karşımızdan” (< Rus. роппара), *sıplaçonnıy* (8-9) “katı” (< Rus. сплоченный), *zapas* (2-97) “stok” (< Rus. запас).

Kelime Sonunda

Türkçe kelimelerin sonunda:

dâp (4-83) “tef”, *ip* (2-66) “ip”, *kâp* (2-101) “çuval”, *kōp* (2-140) “çok”, *şáp* (10-105) “birdenbire”, *top* (8-50) “top”, *túp* (7-17) “dip”, *yâpadī* (1-10) “kapatır”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin sonunda:

cáwâp (2-4) “cevap” (< Ar. جواب - cevâb), *sâhıp* (4-167) “sahip” (< Ar. صاحب - şâhib), *çáp* (11-103) “sol” (< Frs. چپ - çep), *gáp* (3-59) “söz” (< Frs. گپ - gep), *hōp* (10-17) “peki, tamam” (< Frs. حوب - hob).

2.2.1.1.25. /r/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (akıcı) bir ön damak ünsüzüdür.

Kelime Başında

Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerin başında /r/ ünsüzü bulunmaz. Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin kelime başında şu şekilde kullanılır:

ramâzan (5-95) “ramazan” (< Ar. رمضان - ramazân), *rawâttı* (6-53) “misafir odasının” (< Ar. رباط - rabât), *râye* (1-192) “riayet” (< Ar. رعایت - ri‘âyet), *resîmlâríní* (5-23) “adetlerini” (< Ar. رسم - resm), *reyhânlâr* (2-330) “reyhanlar” (< Ar. ريحان - reyhân), *rânglâr* (10-108) “renkler” (< Frs. رنگ - rang), *româlı* (3-55) “başörtüsünü” (< Frs. + Ar. رومال - rûmâl), *rōza* (5-97) “oruç” (< Frs. روزه - rûze).

Rusçadan alıntı kelimelerin başında kullanımı şu şekildedir:

râm (1-11) “çerçeve” (< Rus. рамка), *razret* (2-44) “kategori” (< Rus. разряд), *rediska* (1-250) “turp” (< Rus. редиска).

Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde kelime içinde kullanımı şu şekildedir:

burun (7-126) “burun”, *çiritip* (10-7) “çürütüp”, *küreşámán* (7-61) “güreşirim”, *nárse* (2-58) “nesne”, *ormândá* (11-38) “ormanda”, *ördék* (10-109) “ördek”, *yaranı* (1-261) “yarayı”, *yaruk* (4-186) “ışık”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

avrat (2-250) “avret” (< Ar. عورت - ‘avret), *báreke* (1-184) “bereket” (< Ar. بركة - bereket), *baravar* (2-21) “beraber” (< Frs. برابر - berâber), *çırağ* (1-204) “çıra” (< Frs. چراغ - çerâğ), *gürüşlârdí* (1-254) “pirinçleri” (< Frs. برنج - birinc), *horâz* (10-109) “horoz” (< Frs. خروז - ħurûs).

Rusçadan alıntı kelimelerde:

ķuruğdan (7-76) “daireden” (< Rus. круг), *sibirskî yazvası* (1-260) “şarbon hastalığı” (< Rus. сибирский язва), *zıdarōvî* (2-20) “sağlam” (< Rus. здоровый).

Kelime Sonunda

Türkçe kelimelerin sonunda:

bar (4-94) “var”, *bîr* (1-18) “bir”, *er* (6-49) “erkek”, *ķâr* (2-162) “kar”, *kömîr* (10-105) “kömür”, *otur* (4-51) “otur”, *pâķır* (10-97) “bakır”, *temur* (2-309) “Timur ö.a.”, *yer* (8-25) “yer”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin sonunda:

ayyar (8-133) “kurnaz” (< Ar. عيار - ‘ayyâr), *dávır* (4-42) “devir” (< Ar. دور -devr), *hamur* (2-136) “hamur” (< Ar. خمير - ħamîr), *áger* (1-74) “eğer” (< Frs. اگر - eger), *cigár* (4-260) “çiğer” (< Frs. جگر - ciger), *zor* (1-151) “zor” (< Frs. زور - zûr).

2.2.1.1.26. /s/ Ünsüzü

Tonsuz, sürekli (sızıcı) bir diş ünsüzüdür. Kelime başında, kelime içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime Başında

Türkçe kelimelerin başında:

sâç (8-136) “saç”, *seksán* (11-15) “seksen”, *sen* (6-53) “sen”, *sevgísígá* (2-299) “sevgisine”, *sındırılıp* (1-184) “kırılıp”, *sigîr* (10-109) “sığır”, *söyündüm* (10-16) “sevindim”, *sözdi* (2-320) “sözü”, *su* (2-150) “su”, *süt* (7-133) “süt”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin başında:

sâat (1-102) “saat” (< Ar. ساعة - sâ‘at), *sabır* (4-208) “sabır” (< Ar. صبر - şabr), *saĥîĥ* (4-191) “doğru” (< Ar. صحيح - şaĥîĥ), *sáhár* (6-119) “seher” (< Frs. سحر - saĥar), *sarâyını* (4-37) “sarayını” (< Frs. سرای - sarây), *siyâĥ* (10-108) “siyah” (< Frs. سیاه - siyeh).

Rusçadan alıntı kelimelerin başında:

salidôr (1-262) “merhem” (< Rus. саридол), *sırazu* (8-17) “derhal” (< Rus. сразу), *soķ* (3-24) “hoşaf” (< Rus. сок).

Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde:

arслан (5-92) “aslan”, *ayniḥsa* (1-270) “özellikle”, *bırpasde* (1-27) “biranda”, *doḥsangá* (1-144) “doksana”, *issıḥ* (6-92) “sıcak”, *ístep* (11-65) “arayıp”, *nárse* (2-58) “nesne”, *üstügá* (5-88) “üstüne”, *yasanīP* (5-104) “süslenip”, *yâsap* (10-91) “kapatıp”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

ásad beğdí (4-238) “Esad Bey’i” (< Ar. اسد - esed), *ásâsen* (10-100) “asasen” (< Ar. اساساً - esâsen), *askerlīde* (7-41) “askerlikte” (< Ar. عسكر - ‘asker), *ḥısâp* (5-29) “hesap” (< Ar. حساب - ḥisâb), *insâf* (4-167) “insaf” (< Ar. انصاف - inşâf), *kásál* (2-34) “hastalık” (< Ar. كسل - kesel), *kásedá* (5-89) “kasede” (< Frs. كاسه - kâse).

Rusçadan alıntı kelimelerde:

aperatsa (2-109) “amaliyat” (< Rus. операция), *çesniy* (2-292) “doğru” (< Rus. честный), *redışka* (1-250) “turp” (< Rus. редиска).

Kelime Sonunda

Türkçe kelimelerin sonunda:

bâsıp (2-207) “basıp”, *esimdán çıkıp kâldı* (1-165) “unuttum”, *kesámıs* (5-51) “keseriz”, *östírámıs* (2-329) “büyütürüz”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin sonunda:

átlás (3-53) “atlas” (< Ar. اطلس - atlas), *dárs* (10-20) “ders” (< Ar. درس - ders), *dáyyus* (4-209) “deyyus” (< Ar. ديبوس - deyyûs), *hávás* (8-9) “heves” (< Ar. هوس - heves), *ádrás* (3-53) “kumaş” (< Frs. ادرس - adras), *gilâs* (1-249) “kiraz” (< Frs. كيلاس - kiylâs).

Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerin sonunda:

zapas (2-97) “stok” (< Rus. запас), *asfaldlárdı* (2-266) “asfaltları” (< Frn. asphalte), *kástım* (10-9) “takım elbise, kostüm” (< Frn. costume).

2.2.1.1.27. /ʃ/ Ünsüzü

Tonsuz, sürekli (sızıcı) bir diş eti-damak ünsüzüdür. Kelime başında, kelime içinde ve sonunda kullanılır.

Türkçe kelimelerin başında:

şasılıp (2-280) “hızlıca”, *şu* (1-9) “bu”, *şüpür* (1-15) “süpür”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin başında:

şamâllegânde (6-5) “soğuk aldığında” (< Ar. شمال - şamâl), *şart* (5-70) “şart” (< Ar. شرط - şart), *şárvátlerini* (1-132) “şerbetlerini” (< Ar. شرب - şürb), *şerigim* (7-58) “eşim” (< Ar. شريك - şerîk), *şifâ* (4-183) “şifa” (< Ar. شفاء - şifâ’), *şáhár* (6-11) “şehir” (< Frs. شهر - şehir), *şâhî* (1-216) “dalı” (< Frs. شاخ - şâh), *şâyet* (7-110) “şayet” (< Frs. شاید - şâyed), *şekár* (10-96) “şeker” (< Frs. شكر - şeker).

Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerin başında:

şilēpası (10-4) “şapkası” (< Rus. шляпа), *şol* (2-31) “ipek” (< Rus. шелк), *şutūrum* (4-37) “saldırı” (< Alm. sturm).

Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde:

çüşünámıs (2-306) “anlarınız”, *eşigimizde* (2-108) “kapımızda”, *eşitilse* (2-231) “duyulursa”, *eşşē* (1-79) “eşek”, *töşēk* (11-97) “yatak”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

fâhşá (5-69) “fahişe” (< Ar. فاحشه - fâhişe), *máşgul* (7-85) “meşgul” (< Ar. مشغول - meşğûl), *náşir* (2-307) “neşir” (< Ar. نشر - neşr), *düşmanlık kıladı* (4-49) “düşmanlık eder” (< Frs. دشمن - düşmân), *lášker* (4-54) “asker” (< Frs. لشكر - leşker), *zardoştílár* (4-135) “zedüştler” (< Frs. زردوشت - zerdüşt).

Rusçadan alıntı kelimelerde:

dēdoşgá (2-10) “büyük baba” (< Rus. дедушка), *maşrutká* (6-91) “dolmuş” (< Rus. маршрутка), *sılıvışniy másła* (3-35) “tereyağı” (< Rus. сливочное масло).

Kelime Sonunda

Türkçe kelimelerin sonunda:

âş (2-119) “yemek”, *bâş* (7-127) “baş”, *beşinçi* (2-183) “beşinci”, *işlédím* (9-17) “çalıştım”, *kaş* (11-16) “kaş”, *kışdı* (2-159) “kış idi”, *kuşlar* (10-109) “kuşlar”, *kuyâşgá* (4-133) “güneş”, *ohşāp* (1-136) “benzeyip”, *tâştı* (6-29) “taşı”, *tiş* (7-127) “diş”, *tüşünüştü* (10-75) “anladılar”, *yâş kettí* (1-99) “yaş aktı”.

Farsçadan alıntı kelimelerin sonunda:

göşke (1-258) “ete” (< Frs. گوشت - gûşt), *huş* (2-1) “hoş” (< Frs. خوش - hûş), *lávaş nân* (3-41) “lavaş” (< Frs. لواش - lavâş).

2.2.1.1.28. /t/ Ünsüzü

Tonsuz, süreksiz bir diş ünsüzüdür. Kelimelerin başında, içinde ve sonunda kullanılır.

Kelime Başında

Batı grubu Türk lehçelerinde tonlulararak /d/’ye değişen Eski Türkçe kelime başı /t/’ler Oş merkez Özbek ağzında birkaç istisna dışında korunur.

tâğ (7-2) “dağ” (Krş. ET. aslı tağ, ÖT. tâğ), *tâm* (1-10) “dam, çatı” (Krş. ET. tâm, ÖT. tâm), *teñ* (10-101) “denk” (Krş. ET. täng, ÖT. teng), *tikán* (2-299) “diken” (Krş. ET. tiken, ÖT. tikán), *til* (2-306) “dil” (Krş. ET. til, ÖT. til), *tínç* (1-26) “iyi” (Krş. ET. tünç), *tiş* (7-127) “diş” (Krş. ET. diş, ÖT. tiş), *toğrı* (1-55) “doğru” (Krş. ET. toğru~toğrı), *tokkuz* (11-15) “dokuz” (Krş. ET. tokuz).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin başında:

taḥārāt (2-146) “temizlik” (< Ar. طهارة - ṭahâret), *tárbiye* (6-55) “terbiye” (< Ar. تربية - terbiye), *tâlib* (4-69) “talip” (< Ar. الطالب - ṭâlib), *tágidá* (1-161) “altında” (< Frs. ته - teh), *tâzá kılıp* (1-125) “temizleyip” (< Frs. تازه - tâze), *tutkuş* (4-259) “papağan” (< Frs. طوطى - ṭuṭî).

Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerin başında:

tıryapka (2-263) “paspas” (< Rus. тряпка), *toğ* (2-106) “elektirikli ısıtıcı” (< Rus. ток), *tōkır* (3-6) “tornacı” (< Rus. токарь), *test* (10-14) “sınav” (< İng. test), *tufisini* (2-266) “iskarpinini” (< Alm. tuffele).

Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde:

âltın (1-262) “altın”, *bütüin* (7-125) “bütün”, *katığ* (1-174) “katı”, *kutulup kâptı* (5-73) “kurtuldu”, *ortadán* (2-299) “ortadan”, *otırıptı* (1-26) “oturmuş”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

yetimlîde (1-164) “yetimlikte” (Ar. يتيم - yetîm), *huftangeçe* (11-2) “yatsıya kadar” (< Frs. هفته - hufta).

Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerde:

kantrağt (2-90) “harç” (< Rus. контракт), *metsistra* (3-5) “hemşire” (< Rus. медсестра), *artist* (2-287) “aktör” (< Frn. artiste), *mantıyörlár* (2-47) “teknisyen” (< Frn. monteur).

Kelime Sonunda

Türkçe kelimelerin sonunda:

ât (9-24) “at”, *ayt* (4-68) “söyle”, *ot* (1-130) “ateş”, *süt* (7-133) “süt”, *yigit* (4-101) “yiğit”, *yurt* (1-42) “yurt”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin sonunda:

âvkat (1-15) “yemek” (< Ar. اقوات - aqvât), *hareket* (4-159) “hareket” (< Ar. حركة - hareket), *hâyat* (1-26) “hayat” (< Ar. حيات - hayât), *niyet* (1-136) “niyet” (< Ar. نيت - niyyet), *darağtı* (8-44) “ağacı” (< Frs. درخت - dırağt).

Rusçadan alıntı kelimelerin sonunda:

sivēt (6-25) “ışık” (< Rus. свет).

2.2.1.1.29. /v/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (sızıc1) bir diş dudak ünsüzüdür.

Kelime Başında

/v/ ünsüzü Türkçe kelimelerde kelime başında görülmez. Alıntı kelimelerde kelime başında kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

Arapçadan alıntı kelimelerin başında:

vâcip (7-89) “vacip” (< Ar. واجب - vâcib), *vakt* (7-50) “vakit” (< Ar. وقت - vakt), *varağ* (5-49) “yaprak” (< Ar. ورق - varağ), *vâtanımızı* (4-165) “vatanımızı” (< Ar. وطن - vatan), *viğdâni* (5-60) “vicdanı” (< Ar. وجدان - vicdân), *vilâyet* (5-29) “vilayet” (< Ar. ولاية - vilâyet).

Rusça ve batı dillerinden alıntı kelimelerin başında:

vannagá (5-74) “banyoya” (< Rus. ванная), *vêçir* (6-75) “akşam, akşam partisi” (< Rus. вечер), *virac* (2-116) “hekim” (< Rus. врач), *vidyoda* (6-21) “videoda” (< İng. video).

Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde:

dâvişta (2-240) “seste”, *ķâvurma* (5-39) “kavurma”, *sâvçilár* (1-157) “dünürçüler”, *tâvuğ* (7-134) “tavuk”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

avrat (2-250) “avret” (< Ar. عورت - ‘avret), *dâvâm* (10-6) “devam” (< Ar. دوام - devâm), *hávás* (8-9) “heves” (< Ar. هوس - heves), *holvetar* (8-109) “helva” (< Frs. تار حلوائى - ĥalva’itâr), *sâvzâvâtlardân* (1-250) “sebzelerden” (< Frs. وات سبه - sebzevât), *şorvâni* (5-38) “çorbayı” (< Frs. شوربا - řôrbâ).

Rusçadan alıntı kelimelerde:

zavotuda (3-6) “fabrikasında” (< Rus. завод), *padvalgá* (3-27) “kilere” (< Rus. подвал).

Kelime Sonunda

âv (7-7) “av”, *kovıp* (4-34) “kovup”, *suw* (6-57) “su”, *yuv-* (2-263) “yıka-”, *küyâv* (6-77) “damat”.

2.2.1.1.30. /w/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (sızıcılı) bir çift dudak ünsüzüdür.

Kelime Başında

Ünlem edatları hariç Türkçe ve alıntı kelimelerin başında görülmez.

wây (1-107) “vay ü.”, *wâyât* (8-42) “eyvah ü.”.

Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde:

dâwuşı (2-239) “sesi”, *kuwânçları* (2-61) “kıvançları”, *sâwçi* (2-72) “dünürücü”, *yuwûp* (2-144) “yıkayıp”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

câwâp (2-4) “cevap” (<Ar. جواب - cevâb), *dawâlawârgân* (2-116) “iyileştiren” (<Ar. دواء - devâ), *dewâl* (1-60) “duvar” (<Frs. دیوار - dîvâr), *nawây* (10-79) “fırın” (<Frs. نانوا - nânvâ), *darwâzlâr* (4-4) “cambazlar” (<Frs. باز دار - dârbâz), *palwân* (2-14) “pehlivan” (<Frs. پهلوان - pehlevân).

Kelime Sonunda

suw (7-1) “su”.

2.2.1.2.31. /y/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (akıcı) bir ön damak ünsüzüdür. Kelime başı, içi ve sonunda görülür.

Kelime Başında

Türkçe kelimelerin başında:

yâd (1-218) “yabancı”, *yaşsı* (8-77) “iyi”, *yâhtırdım* (2-168) “beğendim”, *yâlğan* (8-41) “yalan”, *yâmân* (2-194) “kötü”, *yângi* (1-88) “yeni”, *yârdâm* (11-48) “yardam”,

yárim (1-126) “yarım”, *yáşıl* (10-108) “yeşil”, *yelkásidán* (4-101) “omzundan”, *yetti* (4-155) “yedi”, *yıǵlap* (2-190) “ağlayıp”, *yıl* (7-45) “yıl”, *yigit* (4-101) “yiğit”, *yolbars* (5-92) “kaplan”, *yurt* (1-42) “yurt”, *yürrip* (3-59) “yürüyüp”, *yüz* (2-8) “yüz”.

Arapçadan alıntı kelimelerin başında:

yetimlīde (1-164) “yetimlikte” (< Ar. يتيم - yetim), *yunus* (2-14) “Yunus ö.a.” (< Ar. يونس - yûnus).

Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde:

âyaǵı (1-203) “ayağı”, *ayıq* (4-258) “ayı”, *aynıhsa* (1-270) “özellikle”, *ayt* (4-68) “söyle”, *boydaq* (1-94) “bekâr”, *boyın* (7-39) “boyun”, *buyúrílgán* (5-97) “buyrulan”, *çirâylık* (2-229) “güzel”, *kıyâm* (6-7) “reçel”, *kiyin* (1-240) “sonra”, *üyet* (1-154) “müstehçen”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

ácâyib (1-86) “acayip” (< Ar. عجائب - ‘acâ’ib), *niyet* (1-136) “niyet” (< Ar. نية - niyyet), *tayyar kılip* (1-258) “hazırlayıp” (< Ar. تيار - teyyâr), *astâydil* (5-69) “samimi” (< Frs. دل اسوده - âsûde-dil), *lâygá* (2-263) “çamura” (< Frs. لای- lâý), *piyâz* (5-51) “soğan” (< Frs. پیاز - piyâz).

Rusçadan alıntı kelimelerde:

aqtiyâbirda (1-29) “Ekimde” (< Rus. октябрь), *baseyingá* (6-98) “havuza” (< Rus. бассейн).

Kelime Sonunda

Türkçe kelimelerin sonunda:

ây (4-3) “ay”, *koy* (5-87) “koyun”, *oyım* (2-198) “fikrim”, *tañlay* (11-16) “damak”, *toy* (1-25) “düğün”, *üy* (3-22) “ev”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin sonunda:

âddiy (5-88) “sıradan” (< Ar. عادی - ‘âdî), *cây* (10-67) “yer” (< Frs. جای - câý).

Rusçadan alıntı kelimelerin sonunda:

çesniy (2-292) “doğru” (< Rus. честный), *kulpunāy* (1-249) “çilek” (< Rus. клубничный), *piretoy* (2-269) “düz” (< Rus. прямой), *zıdaroviy* (2-21) “sağlam” (< Rus. здоровый).

2.2.1.1.32. /ʔ/ Ünsüzü

Tonsuz, süreksiz bir gırtlak ünsüzüdür. Oş merkez Özbek ağzında /t/ ve /k/ ünsüzlerinin değişmesiyle ortaya çıkmış kelime içinde birkaç örneği tespit edilmiştir.

beki meçeg (3-29) “saklanbaç oyunu”, *köprā* (3-29) “çokça”, *kızı lī* (6-84) “ilginç, tuhaf”.

2.2.1.1.33. /z/ Ünsüzü

Tonlu, sürekli (sızıcıcı) bir diş ünsüzüdür. Kelime başı, içi ve sonunda kullanılır.

Kelime Başında

Oş merkez Özbek ağzında Türkçe bir örnekte kelime başında /z/ ünsüzü tespit edilmiştir.

zağızgān (4-259) “saksağan”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin başında:

zāhniñizi (3-62) “zihninizi” (< Ar. ذهن - zihn), *zāvhlī* (4-161) “zevkli” (< Ar. زوق - zevk), *ziyāde* (4-185) “fazla” (< Ar. زياده - ziyāde), *zāmin* (1-41) “zemin” (< Frs. زمین - zemîn), *zengārī* (2-148) “yeşil” (< Frs. زنگاری - zengârî), *zuwālá* (10-99) “hamur bezesi” (< Frs. زواله - zuvâle).

Rusçadan alıntı kelimelerin başında:

zastavadegi (7-53) “sınır karakolundaki” (< Rus. застава), *zinaşit* (2-169) “nitekim” (< Rus. значит), *ziravlar* (5-51) “baharatlar” (< Rus. зиравор).

Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde:

âzîk (1-15) “azık”, *çözmá* (1-130) “yufka”, *ķâzân* (1-131) “kazan”, *ķızıl* (9-49) “kızıl”, *közîçádá* (2-213) “testi”, *özbeķ* (5-14) “Özbek”, *uzun* (9-21) “uzun”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

âzâlar (7-127) “organlar” (< Ar. اعظا - a'zâ), *hâzır* (1-9) “şimdi” (< Ar. حاضر - hâzır), *manzara* (4-145) “manzara” (< Ar. منظره - manzara), *bâzargá* (1-14) “pazara” (< Frs. بازار - bâzâr), *dôzah* (4-177) “cehennem” (< Frs. دوزخ - dûzah), *mázá kılıp* (1-73) “tadını çıkarıp” (< Frs. مزه - meze).

Rusçadan alıntı kelimelerde:

fizre (10-34) “beden eğitimi” (< Rus. физкультуре), *razret* (2-44) “kategori” (< Rus. разряд), *rezervárgá* (7-5) “depoya” (< Rus. резервуар).

Kelime Sonunda

Türkçe kelimelerin sonunda:

âğız (4-261) “ağız”, *âz* (6-43) “az”, *ğâz* (7-134) “kaz”, *ķız* (1-3) “kız”, *köz* (1-263) “göz”, *ottuz* (5-13) “otuz”, *öz* (2-188) “öz”, *tokķız* (4-96) “dokuz”, *tuz* (3-35) “tuz”, *yâlgız* (4-19) “yalnız”, *yüz* (2-8) “yüz”.

Farsçadan alıntı kelimelerin sonunda:

âwaz (4-83) “ses” (< Frs. آواز - âvâz), *ķâğaz* (6-24) “kağıt” (< Frs. کاغذ - kâğaz),

2.2.1.2. Yarı Boğumlanmalı Ünsüzler

Oş merkez Özbek ağzında âl-, ķıl-, ķâl-, kel- gibi yardımcı fiillerin sonunda bulunan /l/ sesinin bazı kullanımlarda tamamen düştüğü, bazı kullanımlarda ise yarım boğumlandığı örneklerle rastlanmıştır.

âçık ķılısın (3-62) “açık etsin”, *ölüp ķalğán* (6-34) “öldü”, *bastırıp ķeļgánde* (7-32) “bastırıp geldiğinde”, *tōrı ķeļmiydí* (2-46) “doğru olmaz”, *ķirâļmasám* (10-14) “giremesem”, *yetâļmiymís* (1-179) “gidemiyoruz”.

2.2.1.3. Yarı Tonlu Ünsüzler

Oş merkez Özbek ağzında tespit edilen yarı tonlu ünsüzler şunlardır:

Ç, P, T.

2.2.1.3.1. /Ç/ Ünsüzü

Yarı tonlu, süreksiz /c/ ve /ç/ arası bir diş eti-damak ünsüzüdür. Oş merkez Özbek ağzında kelime sonunda görülür.

meÇ (1-170) “su kabı”.

hâÇ (4-136) “hac” (< Ar. ح - hac).

vıraÇlar (2-116) “hekimler” (< Rus. врач).

2.2.1.3.2. /P/ Ünsüzü

Yarı tonlu, süreksiz b-p arası bir çift dudak ünsüzüdür. Oş merkez Özbek ağzında zarf-fiil eklerinde görülür.

turuP (10-67) “kalkıp”, *tusániP* (5-104) “süslenip”, *yasanıP* (5-104) “süslenip”.

2.2.1.3.3. /T/ Ünsüzü

Yarı tonlu, süreksiz /d/ ve /t/ arası bir diş ünsüzüdür. Daha çok kelime sonunda kullanılır.

Oş merkez Özbek ağzında kelime sonunda ve sayı isimlerine getirilen [+tá] isimden isim yapım ekinde görülür.

törT (4-89) “dört”, *âltıTa* (11-13) “altı adet”.

Farsçadan alıntı bir örnekte kelime için de kullanıldığı tespit edilmiştir.

kárTney (3-42) “üfleli çalgı” (< Frs. کرنای - kernây).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde daha çok kelime sonunda görülür.

cihâT (4-159) “cihat” (< Ar. جهاد - cihâd), *âbaT* (4-165) “bayındır” (< Frs. آباد - âbâd), *âmâT* (3-57) “şans” (< Frs. آمد - âmed).

2.2.2. Ünlü Ünsüz Uyumu

Türkçede ünlüler ve ünsüzlerin bir araya gelmeleri bakımından belirli düzen vardır. Ön dil ünlüleri ile ön damak ünsüzleri, arka dil ünlüleri ile arka damak ünlüzleri hece kurabilmektedir. Ünlüler ve ünsüzler arasındaki bu uyum Türkçenin bütün dönemleri için geçerli bir ses özelliğidir (Ergin, 2013: 74-75). Oş merkez Özbek ağızındaki Türkçe kelimelerde birkaç istisna dışında bu uyuma riayet edilir. /k, k ğ, ğ, h/ ünsüzleri ile arka ve ön damak ünsüzleri ile ön dil ünlülerinin kullanıldığı görülür. Alıntı kelimelerin bir kısmında ünlü-ünsüz uyumu korunurken bazı alıntı kelimelerde uyum bozulmaktadır.

Oş merkez Özbek ağızında nadiren Türkçe ve daha çok alıntı kelimelerde ünlü ünsüz uyumunun bozulduğu durumlar şöyle sıralanabilir:

- a. Arka veya orta dil ünlüleri ile hece kurmasına rağmen ince boğumlanan ünsüzler Türkçe ve alıntı kelimelerde ünlü-ünsüz uyumunu bozabilmektedir.

/ğ/ ünsüzünün uyumu bozması:

Türkçe kelimelerde:

saĥlaġuvçı (4-177) “koruyucu”.

Alıntı kelimelerde:

derġâhîdá (9-38) “huzurunda” (< Frs. هدركا - dergâh).

ġâmburger (10-29) “hamburger” (< Rus. гамбургер).

/k/ ünsüzünün uyumu bozması:

Türkçe kelimelerde:

kurutkâsını (2-53) “(ipek böceği) kurdunu”.

Alıntı kelimelerde:

kābádá (4-153) “Kabe’de” (< Ar. كعبه - ka‘be), *kámuran* (4-12) “Kamurân ö.a.” (< Frs. كامران - kamrân).

kártoşká (3-22) “patates” (< Rus. картошка), *maşrutká* (6-91) “dolmuş” (< Rus. маршрутка), *sutkáli* (1-193) “bir gün, 24 saat” (< Rus. сутки).

/l/ ünsüzünün uyumu bozması:

Türkçe kelimelerde:

bâlām (1-216) “çocuğum”, *bi'lāsís* (5-76) “bilirsiniz”, *ķimülleyaptı* (5-63) “kıpırdıyor”.

Alıntı kelimelerde:

álhamdüllā (8-5) “elhamdülillah” (< Ar. الحمد لله - elḥamdülillah), *látife* (1-151) “fıkra” (< Ar. لطيفه - laṭife), *láşker* (4-54) “asker” (< Frs. لشكر - leşker).

dublónķalargē (1-41) “deri ceketlere” (< Rus. дубленка), *lānē* (5-70) “tamam” (< Rus. ладно), *sipitsálna* (5-48) “özel” (< Rus. специальные), *tólķa* (5-25) “sadece” (< Rus. только), *metrolári* (5-20) “metroları” (< Frn. metro), *parklárígá* (5-19) “parklarına” (< İng. park).

- b.** Orta damakta boğumlanan /k/ ünsüzü, hece kurduğu arka ve ön dil ünlülerini orta damağa kaydırır. /k/ ünsüzü ile hece kurmasına rağmen korunan arka ve ön dil ünlüleri ünlü-ünsüz uyumunu bozar.

nāk (10-111) “armut” (< Frs. ناك - nâk).

- c.** Tonsuz, sürekli (sızııcı) bir art damak ünsüzü olan /h/, alıntı kelimelerde ön ya da orta dil ünlüleri ile de hece kurabilmektedir. Bu durum ünlü-ünsüz uyumunun bozulmasına neden olur.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

âhırgeçe (5-89) “sonuna kadar” (< Ar. آخر - âhır), *ehlíní* (4-83) “ehlini” (< Ar. اهل - ehl), *híkâye* (5-53) “hikaye” (< Ar. حكاية - hikâye), *hîl* (5-39) “çeşit” (< Ar. خيل - hîl), *hısâplanādı* (2-250) “hesaplanır” (< Ar. حساب - hısâb), *saḥiḥ* (4-191) “doğru, sağlıklı” (<

Ar. صحيح - şahîh), *távfiḥ* (4-167) “uyma, yardım” (< Ar. توفيق - tevfiḥ), *ḥár* (3-25) “her” (< Frs. هر - her).

Ruşçadan alıntı kelimelerde:

naçalnik teḥ (8-69) “usta başı” (< Rus. начальник технического), *şilihtav* (2-54) “aharlamak” (< Rus. шлихтов), *teḥnoloḥ* (7-1) “tekneoloji” (< Rus. технологии).

d. Ön veya orta dil ünlüleri ile hece kuran /k/ ünsüzü, ünlü-ünsüz uyumunu bozmaktadır.

Türkçe kelimelerde:

ötḳízilgán (2-54) “geçirilen”, *yetḳízdi* (5-60) “eriştirdi”.

Alıntı kelimelerde:

aḳillī (4-94) “akıllı” (< Ar. عقل - ‘aql), *bāḳī* (2-11) “ebedi” (< Ar. باقى - bākī), *daḳıkasıda* (8-82) “dakikasında” (< Ar. دقيقه - daḳīka), *haḳıḳatmı* (2-290) “gerçek mi?” (< Ar. حقیقات - ḥaḳīkat), *iḳlímı* (4-39) “iklimi” (< Ar. اقليم - iḳlím), *şırḳ* (1-192) “ortaklık, ortak koşma” (< Ar. شرك - şirk), *rāşḳ* (1-51) “kıskanma” (< Frs. رشك - reşk).

2.2.3. Ünsüz Uyumu

Türkçe kelimelerde bir araya gelen ünsüzlerin ton bakımından uyum sağlamaları ünsüz uyumu olarak değerlendirilir. Başka bir ifadeyle ünsüz-ünsüz uyumuna kısaca ünsüz uyumu denilebilir. Türkçe kelimelerin ve bu kelimelere getirilen eklerde bulunan tonlu ünsüzler, tonlu ünsüzlerle; tonsuz ünsüzler ise tonsuz ünsüzlerle veya tonsuz karşılığı bulunmayan tonlu ünsüzlerle kullanılır¹⁷ (Ergin, 2013: 75-76).

Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerin uyuma girmemiş biçimlerinin yanı sıra uyuma girmiş biçimleri de mevcuttur. Dolayısıyla ton uyumu bakımından tutarsızlık gözlenir.

¹⁷ Standart Özbek Türkçesinde ünsüz uyumu bulunmaz. Türkçe ve alıntı kelimelerin bünyelerinde tonlu-tonsuz ve tonsuz-tonlu ünsüz çiftlerinin bir arada kullanıldığı görülür. Özbek Türkçesinde eklerin genel olarak tonlu ya da tonsuz tek şekillerinin bulunması ünsüz uyumunun bozulmasında aktif rol oynar (Coşkun, 2000: 24-25; Yıldırım 2009: 31).

2.2.3.1. Tonlu Ünsüzlerin Uyumu

b-b: *dep oturubbán* (4-129) “diyip oturuyorum”.

g-d: *keregdá* (1-72) “kerekli ya”, *eşigde* (2-244) “kapıda”.

g-l: *órigler* (1-249) “erikler”.

ğ-d: *ıssığda* (3-53) “sıcakta”, *kulâğdan* (4-261) “kulaktan”, *tâğdı* (10-4) “dağı”, *súmeleğdi* (6-65) “sümelek tatlısını”, *yâğdirgin* (4-166) “yağdır”, *çirâğdı* (11-60) “mumu”.

l-d: *ğoldan* (2-105) “elden”, *ötildí* (2-312) “geçildi”, *tıldá* (7-37) “dilde”, *toldırāmis* (3-21) “toldururuz”, *yulduzlık* (6-12) “yıldızlı”, *çaldı* (4-16) “yaş adamı”.

l-g: *külgánimizi* (1-150) “güldüğümüzü”, *oķılğán* (2-309) “okunan”, *ölgán* (2-10) “öldü”, *çómılğání* (10-59) “yüzmek için”.

n-c: *áltıncı* (9-34) “altıncı”, *onınc* (2-41) “onuncu sınıfı”, *bırıncı* (3-21) “birinci”.

n-d: *kündâşı* (2-299) “eşi, kuması”, *mende* (4-204) “bende”, *mindırıp* (5-58) “bindirip”, *sındırıp* (1-186) “bölüp”, *tındırğanden kiyin* (10-99) “dinlendirdikten sonra”.

n-g: *mengá* (4-91) “bana”, *mingán* (2-36) “bindi”, *rassiya tamangeçe* (7-34) “Rusya tarafına kadar”, *tingünçe* (8-79) “dinlenene kadar”, *keyingi* (10-13) “sonraki”, *ğazangá* (5-42) “kazana”.

r-d: *törd* (10-82) “dört”, *yerdí* (1-269) “yeri”.

r-g: *kirğán* (1-144) “giren”, *türgüzmä* (5-87) “durdurma”.

y-d: *üydí* (11-43) “evi”.

z-d: *kızdı* (4-59) “kızı”, *sözdi* (2-320) “sözü”.

z-g: *kızgá* (2-90) “kıza”, *tegizğanden keyin* (11-75) “dokundurduktan sonra”, *üyümızgá* (2-190) “evimize”, *yazğán* (4-73) “yazmış”, *bızgá* (7-51) “bize”.

z-ğ: *kızganıp* (6-109) “kısıp, kıskanıp”.

2.2.3.2. Tonsuz Ünsüzlerin Uyumu

ç-ç: *neççi* (6-117) “kaç, ne kadar”.

ç-k: *eçkī* (5-92) “keçi”, *kiçkiná* (1-7) “küçük”.

ç-k: *keçkuringeçe* (2-154) “geceye kadar”.

h-ç: *âmâhçi* (4-39) “almak istedi”, *arihçan* (2-20) “zayıf, cılız”, *bârmâhçi boladiyu* (4-72) “varmak istedi ya”, *dēmâhçımán* (1-44) “demek istiyorum”.

h-t: *tohtap kâldik* (2-320) “durduk, dura kaldık”, *uzahta* (11-41) “uzakta”, *yâhtırdım* (2-168) “beğendim”.

k-k: *eşikke* (5-69) “kapıya”, *tikká turup* (2-277) “dik durup”, *zerikkánımdá* (1-14) “canım sıkıldığında”, *tekkán* (4-27) “değen, dokunan”.

k-t: *çöktirgin* (5-82) “batır, çökert”.

k-ç: *aytmakçı* (2-290) “söylemek istiyor”.

k-k: *çıkķandır* (1-201) “çıkmiştir”, *uzâkķa* (4-57) “uzağa”.

k-t: *kalabuķtu* (8-115) “Kalabuk’u”.

k-k: *ķarmâķķa* (7-10) “oltaya”.

p-k: *ópka* (7-130) “kara ciğer”, *yâpkán* (6-120) “örten, kapatan”, *tâpkándán kegin* (10-82) “bulduktan sonra”.

p-p: *âppâ dádâ* (6-51) “büyük baba”, *kippik* (1-265) “kepek”, *ķippuzū* (6-102) “yaptık ya”.

p-t: *ap kelişipti* (4-223) “alıp geldiler”, *bolıyaptı* (4-200) “oluyor”, *çakırıptı* (2-232) “çağırıldı”, *keliyaptı* (8-136) “geliyor”, *iptı* (2-54) “ipi”, *toptı* (1-69) “topu”, *ketiyaptı* (1-168) “gidiyor”.

s-s: *yüsssüzlük kılssa* (4-210) “yüzsüzlük etse”.

s-t: *aytışastı* (11-74) “söylerdi”, *bastırıp* (7-32) “basıp, saldırıp”, *bıldırmesten* (8-28) “bildirmeden”, *bıstá* (2-129) “bizde”, *üstigá* (1-41) “üstüne”, *örgetişesti* (10-36) “öğretirdi”.

ş-ç: *işçi* (2-31) “işçi”.

ş-k: *ap_kelişkán* (2-116) “alıp gelmişler”, *çüşkánmán* (2-26) “düşüm”, *küreşke* (7-61) “güreşe”, *otırışke* (4-94) “oturmaya”, *pişkán* (10-37) “pişen”, *taşaşkán* (4-134) “çıkarmışlar”, *tügetişkán_ekán* (10-6) “bitirmişler” *uruşke* (4-114) “savaşa”, *diyışkán* (4-96) “dediler”, *koyişkán* (2-49) “koydular”.

ş-k: *bâşkaçá* (2-226) “başkaca”, *taşkarı* (5-49) “dışarı”, *urışkağ* (4-94) “cengaver, kavgacı”.

ş-t: *aralaştırıp* (8-80) “karıştırıp”, *âştı* (2-119) “yemeği”, *çıkıştı* (6-112) “çıkıldılar”, *dâwuştı* (2-232) “sesi”, *kâştım* (8-124) “kaçtım”, *kıştā* (2-98) “kışta”, *küreştirgán* (7-63) “güreştirdi”, *okıştı* (2-71) “okumayı”, *kalıştı* (7-69) “kaldılar”, *ošta* (2-35) “Oş’ta”, *üşte* (7-43) “uç adet”, *išten* (2-198) “işten”, *yândaştırgin* (4-180) “yanaştır”.

t-k: *çakırıyatká mahaldá* (4-92) “çağırıldığı zamanda”, *çıkayatkán* (2-298) “çıkıyor olan”, *ötkán* (9-6) “geçmiş”, *ötkir* (4-186) “keskin”, *pütánmán* (5-11) “bitirdim”, *yátkándá* (2-21) “yattığında”, *yütkán bolardı* (7-77) “yenmiş olurdu”, *ketkánmán* (2-61) “gittim”, *aytkánım* (2-76) “söylediğim”, *örgetkánmán* (10-93) “öğrettim”.

t-k: *yátkızıp koy* (5-87) “yatar”, *yırtkıç* (7-136) “yırtıcı”.

t-t: *aşetta* (6-17) “orada”, *ayttırmaptı* (1-175) “söyletmedi”, *bittá* (5-81) “bir adet”, *kattığ* (1-174) “katı”, *okıttım* (2-87) “okuttum”, *sırttan okıgánmán* (5-13) “açıktan okudum”, *súttá* (8-113) “sütte”, *üyettá* (1-153) “müstehçen”, *yedirttirmiydí* (1-243) “yedirtmez”, *ötíp ketti* (7-60) “geçip gitti”.

2.2.3.3. Ünsüz Uyumunun Bozulması

Yukarıda belirtildiği üzere Oş merkez Özbek ağzı ünlü uyumu bakımından tutarsızdır. Kelimelerin uyuma girmiş ve girmemiş biçimleri bir arada görülebilmektedir. Uyuma girmeyen ünsüzler ve örnekleri şu şekildedir:

ç-g: *içgánlárıtmızdın* (11-26) “içtiklerimizin”, *kâçgán* (4-192) “kaçan”.

g-ş: *tirigşilī kalgáni* (9-17) “geçimimi sağlamak için”

ğ-k: *tâğka* (4-147) “dağa”.

l-ç: *âlçē* (10-111) “erik”.

l-t: *öltürüp* (2-294) “öldürüp”.

n-ç: *áltınçı* (8-7) “altıncı”, *ikinçi* (2-88) “ikinci”, *kıyınçılilári* (2-61) “zorlukları”, *múnçe* (1-14) “bunca, bu kadar”, *onınçı* (10-9) “onuncu”, *otınçı* (4-127) “oduncu”, *oyunçak poyunçak* (8-110) “oyuncak ik.”, *örmánçī* (8-136) “örümcek”, *sínçelek* (4-259) “serçegillerden bir kuş”, *süyünçü* (11-94) “müjdelik”, *şunçá* (5-81) “bunca”, *tâkınçağlār* (11-55) “takı”, *tokızınçı* (10-90) “dokuzuncu”, *törinçi* (2-111) “dördüncü”.

n-t: *aylantırıp* (6-78) “döndürüp”, *ōntádán* (1-93) “on adet, onar”, *töntárlíp* (1-190) “döndürülüp”, *tüşüntürdik* (10-74) “anlattık”, *yuvintırışadı* (11-110) “yıkadı”.

p-b: *âp_ketiyapbán* (1-237) “alıp gidiyorum”, *aylanı_yürüpbán* (8-123) “dolaşıyorum”, *bârıpbán* (1-96) “vardım”, *ķalıyapbán* (8-85) “kalıyorum”, *ötiyapbis* (2-318) “geçiyoruz”, *yâpbârıştımı?* (2-62) “kapattılar mı?”.

r-ç: *temírçī* (10-9) “demirci”.

s-d: *içmesdán* (10-28) “içmeden”, *tâğımúsdá* (1-198) “dağımızda”, *taşımasdan* (2-100) “taşımadan”, *ķokķısdan* (4-46) “aniden”.

ş-d: *işdi* (10-38) “iş”.

ş-g: *bârışgá* (9-35) “varmaya, varmak için”, *göpíşgá* (10-96) “kabarması için”, *işgá* (8-71) “işe”, *turmuşgá berádí* (4-61) “evlendirir”, *yâşgeçe* (5-13) “yaşına kadar”.

ş-ğ: *taşgarı* (5-9) “dışarı”.

ş-t: *adâşdımmı?* (1-149) “şaşırdım mı?”.

t-g: *etgin* (4-188) “et”, *etgúvçísán* (4-175) “edicisin”, *ötíp ketgán* (2-178) “geçip gitti”.

v-ç: *ohıtuvçılarımız* (10-33) “öğretmenlerimiz”, *sahlağúvçı* (4-177) “saklayan, koruyan”, *tokıvçiler* (2-55) “dokumacılar”, *yazuvçılárdán* (7-27) “yazıcılardan”, *salğuvçísán* (4-176) “gönderensin”, *sávçilár* (1-157) “dünürçüler”.

v-ş: *tevşiredigán* (1-60) “kontrol eden, inceleyen”.

y-k: *boyın eykán* (7-39) “boyun eğdi, tâbi oldu”.

y-t: *ulğaytırdí* (7-102) “büyüttü”.

2.2.4. Ünsüz Değişmeleri

2.2.4.1. Tonlulaşma

Ses tellerinin titreşimi bakımından tonsuz (sedasız, ötümsüz) olan /ç, f, k, p, s, ř, t/ ses birim ve alt ses birimlerinin çeşitli seslik nedenlerden dolayı bu seslerin tonlu (ötümlü-sedalı) karşılıkları olan /c, v, g, b, z, j, d/ ses birim ve alt ses birimlerine dönüşmesine tonlulaşma denir (Karaağaç, 2010: 90-91). Oş merkez Özbek ağızında görölen tonlulaşma olayları şu şekildedir:

2.2.4.1.1. ç > c Tonlulaşması

Oş merkez Özbek ağızında sayı isimlerine getirilerek sıra sayı sıfatları yapan [(i)nçi] ekindeki /ç/ ünsüzü bazı kelimelerde tonlulaşarak /c/’ye döner.

ältıncı (9-34) “altıncı”, *beşinci* (9-34) “beşinçi”, *bırıncı* (3-20) “birinci”, *ikkinci* (3-52) “ikinci”, *onıncı sınıfı* (2-41) “onuncu sınıfı”, *üçüncü* (3-52) “üçüncü”.

2.2.4.1.2. k > g, ğ Tonlulaşması

a. Kelime Başında

Oş merkez Özbek ağızında kelime başında nadir görölen bir ses olayıdır.

göpıřgá (10-96) “kabarmaya”.

gilâs (1-249) “kiraz” (< Frs. كیلâس - kiylâs).

b. Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde:

Oş merkez Özbek ağızında iki ünlü arasında kalan /k/ ünsüzlerinin tonlulaştığı görölr.

bēřigizgá (11-88) “beşiginize”, *çöntegimizdá* (10-28) “cebimizde, cüzdanımızda”, *yüregi üřáp* (2-86) “kalp krizi geçirip”.

/k/ ünsüzünün iki ünlü arasında tonlulaşması daha çok [+lik] isimden isim yapım eki alan kelimelerde görülür.

âyligim (2-100) “aylığım”, *bâyligi* (2-211) “zenginliği”, *çidágánligini* (4-13) “sabırlılığını”, *içmásligini* (3-61) “(alkol) içmemesini”, *ķandeyligini* (4-15) “nasıl olduğunu”, *kimligini* (2-252) “kim olduğunu”, *sālīgim* (6-99) “sağlığım”, *yahşiligini* (4-210) “iyiliğini”.

Oş merkez Özbek ağzında /k/ ünsüzünün iki ünlü arasında bulunmadığı durumlarda tonlulaştığı örnekler de mevcuttur.

átabeğdey (2-300) “Atabek (ö.a.) gibi”, *erteğler* (1-228) “masallar”, *eşigde* (2-244) “kapıda”, *içeglár* (7-131) “bağırsaklar”, *ipegden* (3-53) “ipekten”, *kápálegdí* (4-146) “kelebeği”, *kiçiglárgá* (2-30) “küçükler”, *köpiğlári* (5-43) “köpükleri”, *órigler* (1-249) “erikler”, *örgámçiğdi* (1-156) “örümceği”, *özbeğlár* (2-302) “Özbekler”, *súmeleğdí* (6-65) “sümelek tatlısını”, *tiriglární* (11-28) “yaşayanların”, *bárligdi* (4-2) “varlığı”, *kiçkináligde* (7-69) “küçüklükte”, *künliğlarde* (4-10) “günlerde”.

Alıntı kelimelerde:

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde de iki ünlü arasında kalan /k/ ünsüzlerinin tonlulaştığı görülür.

şerigim (7-58) “ortak, eş” (< Ar. شريك - şerîk), *şügür* (1-30) “şükür” (< Ar. شكر - şükr), *dánegi* (11-23) “çekirdeği” (< Frs. دانك - dânek), *nâzigi* (2-18) “naziği” (< Frs. نازوك - nâzük), *şâgirt* (10-93) “öğrenci, çırak” (< Frs. شاكيرد - şâkird).

c. Kelime Sonunda

Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde kelime sonunda bulunan /k/ ünsüzlerinin tonlulaştığı görülür.

kereg idi (4-107) “gerekliydi”, *çekeleg zârlár* (4-125) “çalılık, orman”, *ellig* (7-72) “elli (50)”, *eşig* (11-51) “kapı”, *kiçig* (7-69) “küçük”, *súmeleg* (2-155) “sümelek tatlısı”, *özbeg* (9-13) “Özbek”.

/k/'nin tonlulaşması olayı, [+lik] isimden isim yapım eki ve iyelik menşeli teklik 1. şahıs eki [-k] için de geçerlidir.

b ylġ (2-224) “zengin, zenginlik”, *küllig* (1-196) “günlük”, *küşlig* (4-107) “güçlü”, *tinşlig* (4-169) “sağlık, barış”, *h y tlig* (7-93) “bayramlık”, *b cerdġ* (9-38) “becerdik”, *b rdig* (1-155) “vardık”, *bolseg* (7-30) “olsak”, *ıkıp turardig* (6-124) “ıkıp dururduk”, *ket rdig* (1-73) “giderdik”, *ıldig* (9-38) “yaptık”.

2.2.4.1.3.  > ġ, ģ Tonlulaşması

a. Kelime İçinde

Oş merkez  zbek ağzında iki ünlü arasında kalan // ünsüzleri tonlulaşır.

 ėrġı (1-263) “ağrı”, *b yruğunu* (4-157) “buyruğunu”, *ızal ğım* (11-46) “kızcağızım”, *ortagı* (4-247) “arkadaşı”, *ulağığa* (11-107) “kulağına”, *turmiş ortagıġn* (5-89) “eşin”, *y nėaėım* (2-14) “cevizim”, *uşagı* (2-323) “ufağı, kırıntısı”.

// ünsüzünün, Oş merkez  zbek ağzında ünlü seslerden bağımsız olarak tonlulaştığı örnekler de mevcuttur.

b lġl r (7-13) “balıklar”, *ıssığda* (3-53) “sıcakta”, *ışl ğd * (4-215) “köyde”, *kul ğdan* (4-261) “kulaktan”, *m s llġdı* (5-41) “yemek malzemesini”, *piçağdı* (2-322) “bıçağı”, *s wuğda* (2-100) “soğukta”, *t kınağl r* (11-55) “takılar”, *uzağr * (7-8) “daha uzak”.

b. Kelime Sonunda

// ünsüzünün Oş merkez  zbek ağzında bazı kelimelerin sonunda tonlulaştığı tespit edilmiştir.

 ppağ (4-71) “bembeyaz, apak”, * riğ* (2-33) “ark, kanal”, * yağ* (4-109) “ayak”, *b yruğ* (7-126) “buyruk”, *ak l ğ* (11-109) “bebek”, *atağ* (6-84) “fena, karışık”, *ıssığ* (3-22) “sıcak”, *attığ* (1-174) “katı”, *ızığ* (2-258) “ilginç, tuhaf”, *m s llġ* (5-51) “yemek malzemesi”, *piağ* (1-183) “bıçak”, *toğ* (3-22) “tok, a olmayan”, *uzağ* (8-110) “uzak”, *yoğ* (2-68) “yok, hayır”, *yum lağ* (7-76) “yuvarlak”, *yumişağ* (2-135) “yumuşak”.

İsimlere getirilerek derecelendirme yapan [+râk] isimden isim yapım ekindeki /k/ ünsüzünün bazı kelimelerde tonlulaştığı görülür.

azrağ (2-99) “daha az”, *âkrâğ bolıp* (1-128) “ağarıp”, *yakınrâğ* (8-132) “daha yakın”, *yâşrâğ* (4-27) “gencecik, daha genç”.

2.2.4.2. Tonsuzlaşma

Ses tellerinin titreşimi bakımından tonlu (sedalı, ötümlü) olan /c, b, d, g, j, v, z/ ünsüzleri ve alt ses birimlerinin çeşitli seslik nedenlerden dolayı bu seslerin tonsuz (ötümsüz-sedasız) karşılıkları olan /ç, p, t, k, ş, f, s/ ünsüzleri ve alt ses birimlerine dönüşmesi olayına tonsuzlaşma denir (Karaağaç, 2010: 91). Tonsuzlaşma, metinlerimizde genel olarak alıntı kelimelerde ve eklerde görülür. Oş merkez Özbek ağızında tespit edilen tonsuzlaşma örnekleri şu şekildedir:

2.2.4.2.1. b > p Tonsuzlaşması

a. Kelime Başında

pütқанmán (5-11) “bitirdim”, *pütün* (1-184) “bütün”.

b. Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde:

tâşpâkâ (10-109) “kaplumbağa”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

hısâplanâdı (2-250) “hesaplanır” (< Ar. حساب - hisâb), *lipâslâr* (11-55) “elbiseler” (< Ar. لباس - libâs), *mehtepke* (1-31) “okula” (< Ar. مكتب - mekteb), *savaplárnı* (4-177) “sevapları” (< Ar. ثواب - şevâb), *sebeptân* (4-233) “sebepten” (< Ar. سبب - sebeb), *hampanı* (10-96) “hamur teknesini” (< Frs. خنبة - hanba), *káptár* (10-109) “güvercin” (< Frs. كبوتر - kebûter), *şekerâpları* (2-126) “salata” (< Frs. شكرآب - şeker âb).

c. Kelime Sonunda

Kelime sonu b > p tonsuzlaşması olayı Oş merkez Özbek ağzında daha çok Arapçadan alıntı kelimelerde görülür.

'árap (3-10) “Arap ö.a.” (< Ar. عرب - ‘arab), *cáwâp* (2-4) “cevap” (<Ar. جواب - cevâb), *hicâp* (3-54) “peçe” (< Ar. حجاب - hicâb), *hısâp* ((5-29) “hesap” (< Ar. حساب - hisâb), *kalp* (11-16) “kalp” (< Ar. قلب - kalb), *kitâp* (4-72) “kitap” (< Ar. كتاب - kitâb), *násíp kılıp* (9-57) “nasip etsin” (< Ar. نصيب - naşîb), *vâcip* (7-89) “vacip” (< Ar. واجب - vâcib).

2.2.4.2.2. c > ç Tonsuzlaşması

haç (9-33) “hac” (< Ar. حج - hac), *mâçittegi* (8-39) “mescitteki” (< Ar. مسجد - mescid), *gürüçke* (2-125) “pirince” (< Frs. برنج - birinc), *koleç* (5-10) “kolej” (< Frn. collège).

2.2.4.2.3. d > t Tonsuzlaşması

a. Kelime Başında

tâlâlârdı (6-38) “tarlaları”, *tumâlâk kılıp* (5-48) “yuvarlayıp”.

b. Kelime İçinde

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

favkulâttá (1-63) “olağanüstü” (< Ar. فوقالعاده - fevka ‘1-âde), *ramâzan háyítudan* (5-102) “ramazan bayramından” (< Ar. عيد - ‘ıyd), *mahsatta* (10-9) “maksatta” (< Ar. مقصد - maşşad), *mahtap_kelişti* (6-25) “övdüler” (< Ar. مدح - medh), *bâlâtdı* (4-141) “yüce, yüksek” (< Frs. بلند - belend), *bamdottan* (10-56) “sabah vaktinden” (< Frs. داد بام - bâm dâd), *fârzântlár* (2-231) “çocuklar” (< Frs. فرزند - ferzend), *kálittí* (1-64) “kilidi” (< Frs. كليلد - kilíd).

Rusçadan alıntı kelimelerde:

ağarotgá (2-327) “bahçeye” (< Rus. огород), *ğaratskō raddomda* (3-5) “il doğum hastanesi” (< Rus. городской роддом), *paryatkege* (2-270) “düzene” (< Rus. порядке).

c. Kelime Sonunda

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

rîşt (4-184) “doğruluk” (< Ar. رشد - rüşd), *âbât* (1-135) “bayındır” (< Frs. آباد - âbâd), *âzat kılğán* (9-13) “azat eden” (< Frs. ازاد - âzâd).

Rusçadan alıntı kelimelerde:

razret (2-44) “cins, kategori” (< Rus. разряд).

2.2.4.2.4. g > k Tonsuzlaşması

Oş merkez Özbek ağzında standart Özbek Türkçesinde olduğu üzere /k/ ünsüzünden sonra [+ká], /k/ ünsüzünden sonra [+ka] ve diğer seslerden sonra [+gá] biçimleriyle kullanılan yönelme hâli ekinin metinlerimizde bilhassa /ş, t/ ünsüzleri olmak üzere diğer tonsuz ünsüzlerden sonra tonsuz biçimleriyle kullanıldığı da görülür.

hayâtke (2-288) “hayata” (< Ar. حیات - hayât), *sâhatke* (3-38) “saate” (< Ar. ساعت - sâ‘at), *göşke* (5-43) “ete” (< Frs. گوشت - gûşt).

2.2.4.2.5. v > f Tonsuzlaşması

Rusçadan alıntı bazı kelimelerdeki /v/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında tonsuzlaşarak /f/’ye dönmektedir.

duhofkada (5-51) “fırında” (< Rus. духовка), *mayofkege* (6-89) “pikniğe” (< Rus. маёвка), *putofka* (5-75) “bilet, fiş” (< Rus. путёвка).

2.2.4.2.6. z > s Tonsuzlaşması

a. Kelime İçinde

rısk (1-189) “rızık” (< Ar. رزق - rızq).

fıskultürada (3-34) “beden eğitiminde” (< Rus. физкультура).

b. Kelime Sonunda

altı_yüs (11-15) “altı yüz”, *kıs* (4-21) “kız”, *sákkis* (1-133) “sekiz”, *tes tes* (5-86) “sık sık, ivedi”, *tus* (2-133) “tuz”.

Oş merkez Özbek ağzında çokluk birinci şahıs ve iyelik ekleri olarak kullanılan [-miz/ +miz] ekleri, bazı kelimelerde tonlulaşmaktadır.

berámís (5-70) “veririz”, *diymís* (7-133) “deriz”, *kelínímís* (2-266) “gelinimiz”, *külgánmís* (6-107) “güleriz”, *oñıtuvçılarımız* (10-33) “öğretmenlerimiz”, *oreymıs* (3-55) “sararız”, *östírámís* (2-330) “büyütürüz”, *yağşı körámıs* (7-20) “beğeniriz”.

2.2.4.3. Süreklileşme

Süreklili ünsüzler kendi aralarında akıcı ve sızıcı olmak üzere farklılaştığından dolayı bu ses olayı iki ayrı başlık altında ele alınacaktır.

2.2.4.3.1. Sızıcılaşma

Oş merkez Özbek ağzında sızıcılaşma olayına dair tespit edilen özellikler şu şekildedir:

2.2.4.3.1.1. b > f Sızıcılaşması

Metinlerimizde Rusçadan alıntı bir örnekte tespit edilmiştir.

mesuruşkadan (1-129), *miyasaruşkadan* (2-149) “kıyma makinesi” (< Rus. мясорубка).

2.2.4.3.1.2. b > v, w Sızıcılaşması

Bu ses olayı kelime başında görülmez. Bir örnekte kelime sonunda tespit edilmiştir. Daha çok kelime içinde görülür.

a. Kelime İçinde

Gösterme ünlemleri ve *bu* işaret zamirleri ile kurulan bazı birleşik yapılarda *bu* işaret zamirindeki /b/ ünsüzünün sızıcılaşarak /v, w/’ye döndüğü görülür.

anâvī (6-127) “bu, işte bu” (< *máná bu*), *mânavī* (2-121) “bu, işte bu” (< *máná bu*), *mânâwu* (1-60) “bu, işte bu” (< *áná bu*).

b > v, w sızıcılaşması Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde daha sık rastlanan bir ses olayıdır.

baravar (2-21) “beraber” (< Frs. برابر - berâber), *darwâzlár* (4-4) “cambazlar” (< Frs. باز دار - dârbâz), *havâr* (1-115) “haber” (< Ar. خبر - haber), *ivwâdet* (4-72) “ibadet” (<

Ar. عبادت - ‘ibâdet), *masdava* (6-56) “yemek çeşidi” (< Frs. مستابا - mastâba), *nevâre* (1-203) “torun” (< Ar. نبیره - nebîre), *rawâttı* (6-53) “misafirhane” (< Ar. رباط - rabât), *sávzâvâtlardán* (1-250) “sebzelerden” (< Frs. وات سبه - sebzevât), *şorvâni* (5-38) “çorbayı” (< Frs. شوربا - şôrbâ), *târvuz* (1-249) “karpuz” (< Frs. خربزه - ħarbüze).

b. Kelime Sonunda

Oş merkez Özbek ağzında [-b, -p] zarf-fiil ekleri bazı bileşik yapılarda sızıcılışarak /v/’ye dönmektedir.

bâsıw_âseñ (2-323) “(ayağını) bassan, basarsan” (< bâsib âlsâñ)

2.2.4.3.1.3. c > j Sızıcılışması

Oş merkez Özbek ağzında standart Özbek Türkçesi ve Rusçanın tesiriyle bazı kelimelerde bu ses olayı görülmektedir.

a. Kelime Başında

jánâbı rasulullah (9-46) “şerefli peygamber” (< Ar. جناب - cenâb).

b. Kelime İçinde

revâjlanmagán (2-201) “gelişmemiş” (< Ar. رواج - revâc), *vijdâni* (5-60) “vicdanı” (< Ar. وجدان - vicdân).

c. Kelime Sonunda

falaj (4-116) “felç” (< Ar. فلع - felc).

2.2.4.3.1.4. c > ş Sızıcılışması

gürüşlârdı (1-254) “pirinçleri” (< Frs. برنج - birinc), *hâtirşemliğdá* (1-137) “sakinlikte, huzurda” (< Ar. + Frs. خاطرجم - ħātır-cem‘), *mâşitidá* (7-81) “mescidinde” (< Ar. مسجد - mescid).

2.2.4.3.1.5. ç > ş Sızıcılışması

a. Kelime İçinde

kâştım (8-124) “kaçtım”, *küşlî* (2-116) “güçlü”.

kâşnuştân (6-62) “maydanozdan” (< Frs. کاشنیچ - keşnîç).

sılıvışniy mäsla (3-35) “tereyağı” (< Rus. сливочное масло), *zınaşit* (2-169) “nitekim keza” (< Rus. значит).

b. Kelime Sonunda

üş (10-82) “üç”, *yırtkış* (4-258) “yırtıcı”.

heş (2-274) “hiç” (< Frs. هیچ - hîç).

sıvoluş (1-91) “argo kelime” (< Rus. сволоч).

2.2.4.3.1.6. d > z Sızıcılışması

üstâzláridi (10-37) “ustalardı” (< Frs. استاد - ustâd).

2.2.4.3.1.7. g > h Sızıcılışması

tehse (1-74) “dokunsa, değse”.

Kelimeye gelecek zaman anlamı katan [-ádigán/-ydidán] sıfat-fiil ekindeki /g/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde sızıcılışarak /h/ sesine dönüşmektedir.

tüşedihân vaqıt (5-76) “düşeceği zaman”, *uçreydihân nímá* (5-86) “karşılaşılan şey”.

2.2.4.3.1.8. ğ > ğ Sızıcılışması

dağal (11-60) “kaba” (< Frs. دغل - dağal), *şalğam* (6-60) “şalgam” (< Frs. شلغم - şalgam).

2.2.4.3.1.9. ğ > ħ Sızıcılışması

bâhçedā (2-93) “bahçede” (< Frs. باغچه - bağçe), *mağfirát* (4-175) “bağışlama” (< Ar. مغفرت - mağfired).

2.2.4.3.1.10. k > h Sızıcılaşması

a. Kelime İçinde

búhláp turub (11-70) “kıvrıp, büküp”, *ípehçilik* (2-31) “ipekçilik”, *özbehçe* (2-306) “Özbekçe”, *sáhsen* (1-144) “seksen”, *teşsirárdim* (2-52) “incelerdim”.

máhtáb (2-41) “okul” (< Ar. مكتب - mekteb), *tebríhláp kelámís* (5-105) “tebrik edip geliriz” (< Ar. تبریک - tebrík).

kalehtivim (6-89) “grup, kolektif” (< Frn. collectif).

b. Kelime Sonunda

túrh tílíní (3-10) “Türk dilini”

2.2.4.3.1.11. k > ğ Sızıcılaşması

átabeğdey (2-300) “Atabek (ö.a.) gibi”, *erteğler* (1-228) “masallar”, *örgámçığdı* (1-156) “örümceği”, *özbeğlár* (2-302) “Özbekler”.

2.2.4.3.1.12. k > v Sızıcılaşması

tevşiredigán (1-60) “inceleyen, kontrol eden”, *tevşiríp çihsa* (4-241) “incelese, kontrol etse”.

2.2.4.3.1.13. k > ğ Sızıcılaşması

a. Kelime İçinde

kızalāğım (11-46) “kızcağım”, *ortağı* (4-247) “arkadaşı”, *balığlár* (7-13) “balıklar”, *íssığda* (3-53) “sıcakta”, *kışlāğdá* (4-215) “köyde”, *kulağıgá* (11-107) “kulağına”, *másállığdı* (5-41) “yemek malzemesini”, *piçağdı* (2-322) “bıçağı”, *sáwuğda* (2-100) “soğukta”, *tákınçağlár* (11-55) “takılar”, *turmuş ortağıñ* (5-89) “eşin”, *uzağrā* (7-8) “daha uzak”, *yāñgağım* (2-14) “cevizim”.

b. Kelime Sonunda

áppağ (4-71) “bembeyaz, apak”, *áyağ* (4-109) “ayak”, *búyruğ* (7-126) “buyruk”, *çatağ* (6-84) “fena, karışık”, *kattığ* (1-174) “katı”, *piçāğ* (1-183) “bıçak”, *uzağ* (8-110)

“uzak”, *yog* (2-68) “yok, hayır”, *yumuşag* (2-135) “yumuşak”, *yakınrâğ* (8-132) “daha yakın”.

2.2.4.3.1.14. k > ħ Sızıcılaşması

Sık görülen sızıcılaşma olaylarından biridir.

a. Kelime Başında

ħumlanādi (1-276) “kumlanır”.

b. Kelime İçinde

Türkçe kelimelerde:

ârĥaláridan (9-52) “arkalarından”, *ayniĥsa* (1-270) “bilhassa”, *çáĥmân* (4-232) “çuha”, *çihmadı* (1-66) “çıkmadı”, *dohsangá* (1-144) “doksana”, *işyâĥmas* (6-122) “tembel”, *kârahçı* (4-32) “harami, eşkıya”, *korĥtı* (10-73) “korktu”.

Alıntı kelimelerde:

halĥlardı (9-7) “halkları” (< Ar. خلق - ĥalk), *maĥberásı* (1-198) “mezarı” (< Ar. مقبر - maĥber), *taĥdírdı* (4-214) “takdiri” (< Ar. تقدير - taĥdír), *vaĥıt* (9-48) “vakit” (< Ar. وقت - vaĥt).

c. Kelime Sonunda

Türkçe kelimelerde:

aççıĥ (2-134) “acı”, *aĥ* (4-60) “beyaz, ak”, *issıĥ* (6-92) “sıcak”, *ĥattıĥ* (4-18) “katı”, *kızıĥ* (6-85) “ilginç, tuhaf”, *köpraĥ* (7-133) “çokça”, *tapâlah* (8-49) “yassı, yuvarlak”, *uzah* (11-41) “uzak”.

Alıntı kelimelerde:

marâĥ (11-81) “merak” (< Ar. مرق - merak), *távfiĥ* (4-167) “uyma, yardım” (< Ar. توفیق - tevfiĥ).

2.2.4.3.1.15. p > v, w Sızıcılaşması

tevegá (8-56) “yukarıya, tepeye”.

çârwaçılık (1-267) “hayvancılık” (< Frs. چارپا - çârpâ).

2.2.4.3.1.16. t > ħ Sızıcılaşması

âhláp (9-52) “atlayıp”.

2.2.4.3.2. Akıcılaşma

b, c, ç, d, g, k, p, t patlayıcı ünsüzlerinin, l, m, n, ñ, r, y akıcı sürekli ünsüzlerine dönüşmesine akıcılaşma denir. Oş merkez Özbek ağzında nadir görülen bir ses olayıdır.

2.2.4.3.2.1. b > m Akıcılaşması

murun (7-127) “burun”.

2.2.4.3.2.2. g > y Akıcılaşması

'áyer (4-154) “eğer” (< Frs. اگر - eger).

2.2.4.3.2.3. k > y Akıcılaşması

tereylár (10-110) “kavaklar”.

2.2.4.3.2.4. k̇ > y Akıcılaşması

bözeylárímíz (5-92) “buzağılarımız”.

2.2.4.4. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

2.2.4.4.1. Akıcı Ünsüzlerin Diğer Akıcı Ünsüzlere Değişmesi

2.2.4.4.1.1. l > r Değişmesi

músrúmân (4-65) “Müslüman” (< Ar. مسلمان - müslümân), *muzdarîfegá* (9-42) “Müzdelife y.a.” (< Ar. مزدلفه - müzdelife), *kárâm* (3-27) “lahana, kelem” (< Frs. كلم - kelem).

2.2.4.4.1.2. n > l Değişmesi

kelíllárgá (3-17) “gelinlere”, *körgállár* (1-203) “görenler” *küllár* (2-297) “günler”, *yakıllarımğá* (1-135) “yakınlarıma”.

hayvállárimıs (5-92) “hayvanlarımız” (< Ar. حيوان - hayvân), *ramallarıdan* (2-297) “romanlarından” (< Rus. роман), *'támillep* (7-102) “temin edip” (< Ar. تأمين - te'mîn), *hâtillár* (6-128) “hatunlar” (< Frs. حاتون - hâtûn).

2.2.4.4.1.3. n > m Değişmesi

Oş merkez Özbek ağzında yükleme ve ilgi hâli eki olarak kullanılan [+ni] ekindeki /n/, /m/ ünsüzü ile biten kelimelere getirildiğinde /m/'ye döner.

buvammi yurti (2-207) “babamın yurdu”, *kızımmı* (1-27) “kızımı”, *dádámmı özínı* (8-63) “dedemin adı”, *iqlımmı* (4-39) “iklimi, kuşağı” (< Ar. اقلیم - iqlım), *tuħummu* (8-29) “yumurtayı” (< Frs. تخم - tuħm).

/n/ ünsüzünün Oş merkez Özbek ağzında /b, p/ çift dudak ünsüzlerinden önce bazı kelimelerde /m/'ye değiştiği görülür. Bu ses olayı söz zinciri içerisinde de meydana gelmektedir.

cambil (1-69) “kule oyunu”, *âmbârdegi* (8-118) “anbardaki” (< Frs. انبار - anbâr), *hampanı* (10-96) “hamur teknesini” (< Frs. خنبه - ħanba), *om beşte* “on beş kadar”, *om birinçi* “on birinci”, *om bîrdá* “on birde”, *on om bîrgeçe* “on on bire kadar”.

2.2.4.4.1.4. r > l Değişmesi

uğullap (8-29) “çalıp”, *yellár* (2-68) “yerler”.

2.2.4.4.1.5. r > n Değişmesi

bunni (2-79) “burnu”, *ķánnı* (2-198) “karnı”, *onnġá* (1-214) “yerine”.

2.2.4.4.2. Akıcı Ünsüzlerin Sızıcı Ünsüzlere Değişmesi

2.2.4.4.2.1. l > s Değişmesi

bossın (1-137) “olsun”

2.2.4.4.2.2. y > v Değişmesi

süvek (7-109) “kemik”.

2.2.4.4.3. Sızıcı Ünsüzlerin Diğer Sızıcı Ünsüzlere Değişmesi

2.2.4.4.3.1. f > v Değişmesi

avġânistângá (4-53) “Afganistan'a”.

2.2.4.4.3.2. ğ > ħ Değişmesi

uruĥ (2-329) “tohum”, *yâĥ* (1-265) “yağ”.

2.2.4.4.3.3. h > ħ Değişmesi

deĥkânçilî (6-38) “çiftçilik” (< Frs. دهقان - dehqân), *ĥâr ĥıl* (7-4) “her çeşit” (< Frs. هر - her), *ĥunârî* (7-82) “hüneri” (< Frs. هنر - huner).

2.2.4.4.3.4. ħ > h Değişmesi

ĥapa_bolup (2-190) “üzülüp” (< Frs. خفه - ĥafa), *ĥúdâ* (8-93) “tanrı” (< Frs. خدا - ĥudâ), *ĥursan boldum* (10-16) “memnun oldum” (< Frs. خرسند - ĥursend), *ĥuttı* (2-240) “aynen, tıpkı” (< Frs. خودی - ĥuddi), *kârĥâne* (2-68) “ticarethane” (< Frs. کارخانه - kâr-ĥâne), *şâĥî* (1-216) “dalı” (< Frs. شاخ - şâĥ).

2.2.4.4.3.5. s > ş Değişmesi

süpür- ve *süpürgi* kelimelerindeki /s/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında sistemli olarak /ş/ ünsüzüne değişmektedir. Tarihi Türk lehçelerinde ve standart Özbek Türkçesinde /s/’li kullanılan bu kelime Kırgız Türkçesinin tesiriyle başka bir sızıcı ünsüz olan /ş/’ye değişmiştir.

şüpîr (1-15) “süpür”, *şüpürgini* (2-322) “süpürgeyi”, *şüpürgiydî* (5-86) “süpürge idi”, *şüpürüp* (5-104) “süpürüp”, *şüpürgädî* (8-89) “süpürmek için”, *şüpürganı* (2-166) “süpürgeyi”, *şüpürgini* (2-322) “süpürgeyi”, *şüpürgünü* (8-134) “süpürgeyi” (Krş. ET. sipit-, OT. süpür-, Çağ. süpür- ÖT. süpür-, süpürgi, KT. şıpır-, şıpırğı).

2.2.4.4.3.7. v > f Değişmesi

duĥofkâda (5-51) “fırında” (< Rus. духовка), *mayofkege* (6-89) “pikniğe” (< Rus. маёвка), *putofka* (5-75) “bilet, fiş” (< Rus. пугёвка).

2.2.4.4.3.8. v > w Değişmesi

Oş merkez Özbek ağzında bilhassa /â/ ve diğerk yuvarlak ünlülerle hece kuran /v/’lerin çift dudak /w/’sine değıştiğı görülür.

âwgâ (7-6) “ava”, *búwám* (1-100) “babam”, *dâwuşı* (2-239) “sesi”, *küyâw* (1-120) “damat”, *sâwçı* (2-72) “görücü”, *yuwûp* (2-144) “yıkayıp”.

v > w değişimi Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde de görülür.

âwķatımız (5-89) “yemeğimiz” (< Ar. افوات - aķvât), *haywân* (1-259) “hayvan” (< Ar. حيوان - ĥayvân), *wâķiyâlarđı* (2-258) “vaka, olay” (< Ar. واقعه - vaķ‘a), *âwaz* (4-83) “avaz, ses” (< Frs. آواز - âvâz), *zuwâlá* (10-99) “beze, hamur bezesi” (< Frs. زواله - zuvale).

2.2.4.4.3.9. z > s Değişmesi

Türkçe kelimelerde:

kıs (4-21) “kız”, *sákkis* (1-133) “sekiz”, *tes tes* (5-86) “sık sık, ivedi”, *tus* (2-133) “tuz”.

Şahıs zamirleri ile şahıs ve iyelik eklerindeki /z/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında bir diğer sızıcı ünsüz olan /s/’ye değişebilmektedir.

bıs (2-224) “biz çokluk 1. ş. z.”, *aytar_ekânsıs* (4-159) “söylersiniz”, *bâķamus* (1-252) “bakarız”, *diymıs* (7-133) “deriz”, *oreymıs* (3-55) “sarıyoruz”, *östírámıs* (2-330) “büyütürüz”, *tâzeleymıs* (2-144) “temizleriz”, *yaķşı kôrámıs* (7-20) “beğeniriz”, *kelínímıs* (2-266) “gelinimiz”, *oĥıtuvķılarımıs* (10-33) “öğretmenlerimiz”.

Farsçadan alıntı bir örnekte kelime sonunda görülür:

piyâs (2-133) “soğan” (< Frs. پياز - piyâz).

Arapçadan alıntı bir örnekte kelime içinde görülür.

rısķ (1-189) “rızik” (< Ar. رزق - rızķ).

Kelime içinde Rusçadan alıntı bir örnekte de tespit edilmiştir.

fısķultūrada (3-34) “beden eęitiminde” (< Rus. физкультура).

2.2.4.4.4. Sızıcı Ünsüzlerin Akıcı Ünsüzlere Değişmesi

2.2.4.4.4.1. h > y Değişmesi

Bağlayıcı vazifesiyle kullanılan *hám* kelimesi Oş merkez Özbek ağzında söz zinciri içerisinde *yám* biçiminde de kullanılmaktadır.

o_yám (4-202) “o da”, *şorvāní_yám* (5-39) “çorbanın da”, *pulı_yám* (6-40) “parası da” (< Frs. هم - hem).

2.2.4.4.4.2. v > y Değişmesi

söyündüm (10-16) “sevindim”, *küyoyini* (1-60) “damadını”.

2.2.4.5. Süreksizleşme

Sürekli (akıcı ve sızıcı) ünsüzlerin süreksiz ünsüzlere dönüşmesi olayıdır.

2.2.4.5.1. Akıcı Ünsüzlerin Süreksizleşmesi

2.2.4.5.1.1. m > b Süreksizleşmesi

men ve *miz* teklik ve çokluk birinci şahıs ekleri, Oş merkez Özbek ağzında görülen geçmiş zaman ve şimdiki zaman kip eklerinden sonra /b/’li biçimleriyle de kullanılır.

beríp keliyapbán (1-244) “verip geliyorum”, *áp_ketiyapbán* (1-240) “alıp gidiyorum”, *qaytarayapbis* (2-324) “döndürüyoruz”, *boliyapbán* (4-99) “oluyorum”, *bârıpbán* (1-96) “vardım”, *sâmapbís* (6-102) “katmadık”.

2.2.4.5.1.2. n > d Süreksizleşmesi

tandırgá (3-37) “tandıra” (< Ar. تنور - tennûr).

2.2.4.5.1.3. r > t Süreksizleşmesi

bittá (5-81) “bir adet” (< birtá), *máttá* (2-241) “defa, kere” (< mártá).

2.2.4.5.2. Sızıcı Ünsüzlerin Süreksizleşmesi

2.2.4.5.2.1. f > p Süreksizleşmesi

Arapçadan alıntı kelimelerdeki /f/ ünsüzü, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde süreksizleşerek /p/’ye değişmektedir.

insâp (2-188) “insaf” (< Ar. اينصاف - inşâf), *nápís* (8-81) “enfes” (< Ar. نفيس - nefîs), *pátır nân* (3-41) “ekmek çeşiti” (< Ar. فطير - faţîr), *patmagüldü* (2-286) “Fatmagül’ü ö.a.” (< Ar. فطمه - Faţıma), *pâydası* (6-5) “faydası” (< Ar. فائده - fâ’ide), *şapâatlárigá* (9-57) “şefatlarına” (< Ar. شفاعة - şefâ’at), *tarapke* (6-92) “tarafa” (< Ar. طرف - ţaraf), *tawâpká* (9-40) “tavafa” (< Ar. طواف - ţavâf).

2.2.4.5.2.2. h > g Süreksizleşmesi

tágidá (1-161) “altında, dibinde” (< Frs. ته - teh).

2.2.4.5.2.3. h > k Süreksizleşmesi

mákkám (1-119) “sağlam, güçlü” (< Ar. محكم - muhkem).

2.2.4.5.2.4. s > ç Süreksizleşmesi

çaçılıp (8-50) “saçılıp”.

2.2.4.6. Diğer Ünsüz Değişmeleri

2.2.4.6.1. Orta Damaksillaşma

Ön ve arka damakta boğumlanan bazı ünsüzlerin Oş merkez Özbek ağzında sistemsiz olarak orta damağa kaydığı tespit edilmiştir.

2.2.4.6.1.1. k > k̄ Değişimi

k̄ós (11-16) “göz”, *k̄irip* (5-58) “girip”, *k̄órmás̄in* (5-69) “görmesin”, *k̄úlišmesēylár* (5-37) “gülüşmeyiniz”, *k̄ún* (10-7) “gün”.

2.2.4.6.1.2. k̄ > k̄ Değişimi

k̄úyâş (4-87) “güneş”.

ássâlām aleyk̄úm (1-106) “selamünaleyküm”.

2.2.4.6.2. Gırtlak Patlayıcısına Dönüşme

Metinlerimizde /n/ ve /k̄/ tonsuz-patlayıcı ünsüzlerinin bir kaç örnekte gırtlak patlayıcısına değiştiği tespit edilmiştir.

beki'meçeg (3-29) “saklanbaç oyunu”, *köprâ'* (3-29) “çokça”.

2.2.5. Ünsüz Benzeşmeleri

Farklı özelliklere sahip olan ünsüzlerin boğumlanma noktaları ve biçimleri bakımından birbirine yaklaşması, benzeşmesi ya da aynı hale gelmesi benzeşmedir. Benzeşmeler, benzeşen seslerin yönüne (ilerleyici-gerileyici), benzeşme derecesine (yarı-tam) ve yerine (yakın-uzak) göre farklı sınıflandırmalara tabi tutulabilir (Karaağaç 2010: 65-66).

2.2.5.1. İlerleyici Benzeşmeler

İlerleyici benzeşme, bir dil biriminde mevcut olan iki sestem daha önceki sesin sonraki sesi kendisine benzetmesidir. Bu tür benzeşmeler benzeşmenin derecesine göre kendi içerisinde yarı veya tam benzeşmeler olarak ele alınabilir.

2.2.5.1.1. İlerleyici Tam Benzeşmeler

Benzeyen sesin benzeten ses ile tam benzeşmesidir.

2.2.5.1.1.1. -bm- > -bb- Benzeşmesi

Teklik ve çokluk birinci şahıs ekleri, Oş merkez Özbek ağzında /b, p/ ünsüzleriyle sonra eren görülen geçmiş zaman ve şimdiki zaman kip eklerinden sonra /b/'li biçimleriyle de kullanılır. Geniz ünsüzü olan /m/, ağız ünsüzü olan /b, p/ seslerinin tesiriyle ağız ünsüzüne değişir. Daha çok yarım benzeşme biçiminde ortaya çıkan bu değişim nadiren tam benzeşme biçiminde de görülmektedir.

ettiriyabbán (2-95) “ettiriyorum”, *şúmíp otırıbbán* (5-65) “emiyorum”, *yaşabbán* (2-83) “yaşadım”.

2.2.5.1.1.2. -mn- > -mm- Benzeşmesi

[+ni] yükleme hâli ekindeki /n/ ünsüzü Oş merkez Özbek ağzında kendisinden evvel gelen /m/ ünsüzünün tesiriyle bu ünsüze benzeşebilmektedir.

Türkçe kelimelerde:

buvammı (2-207) “babamın”, *dádámmı* (8-63) “dedemin”, *kızımmı* (1-27) “kızımı”, *kimmi* (4-24) “kimi”.

Alıntı kelimelerde:

iklímı (4-39) “iklimi” (< Ar. اقلیم - iklîm), *tuħummu* (8-29) “yumurtayı” (< Frs. تخم - tuħm).

2.2.5.1.1.3. -td- > -tt- Benzeşmesi

Çıkma hâli ekleri ve görülen geçmiş zaman kip ekinin, Oş merkez Özbek ağzında tonsuz ünsüzlerden sonra tonsuz biçimde kullanıldığı da görülür. Dolayısıyla /t/ tonsuz ünsüzlerinden sonra tam benzeşme sağlanmış olur.

ap kettí (10-18) “alıp gitti”, *ayttum* (1-22) “söyledim”, *çettegi* (7-131) “dışarıdaki”, *çetten* (7-53) “dışarıdan”, *ettím* (10-9) “ettim”, *kâp_kettí* (7-69) “kalıp gitti”, *payitta* (4-88) vakitte”, *sırttan okıgánmán* (5-13) “dışarıdan okudum”, *yurtta* (4-141) “yurtta”.

2.2.5.1.1.4. -tn- > -tt- Benzeşmesi

Yükleme hâli ekinin Oş merkez Özbek ağzında tonsuz ünsüzlerden sonra tonsuz biçimde de kullanıldığı görülür. Dolayısıyla /t/ ünsüzünden sonra tam benzeşme sağlanır.

áttı (11-107) “atı”, *ottı* (3-38) “ateşi”.

2.2.5.1.1.5. -yv- > -yy- Benzeşmesi

Türkçe bir örnekte /v/ ünsüzünün uzak benzeşme yoluyla /y/ ünsüzüne değiştiği tespit edilmiştir.

küyoyini (1-60) “damadını”.

2.2.5.1.2. İlerleyici Yarı Benzeşmeler

Benzeyen sesin benzeten ses ile yarı benzeşmesidir.

2.2.5.1.2.1. -b/pm- > -pb- Benzeşmesi

Teklik ve çokluk birinci şahıs eklerindeki /m/ ünsüzü, görülen geçmiş zaman ve şimdiki zaman kip eklerinden sonra /b/’li biçimleriyle de kullanılır. Bu değişim Oş merkez Özbek ağzında daha çok yarı benzeşme biçiminde ortaya çıkmaktadır.

âp_ketiypábán (1-240) “alıp gidiyorum”, *âpbıs* (6-100) “aldık”, *aylanı_yürüpbán* (8-123) “dolaştım”, *bârıpbán* (1-96) “vardım”, *beríp keliypábán* (1-244) “verip geliyorum”, *bolıypábán* (4-99) “oluyorum”, *kaytarayapbıs* (2-324) “döndürüyoruz”, *kiyiyapbıs* (3-53) “giyiyoruz”, *sâmapbıs* (6-102) “katmadık”.

2.2.5.1.2.2. -nç- > -nc- Benzeşmesi

Oş merkez Özbek ağzında sayı isimlerine getirilerek sıra sayı sıfatları yapan [+i(n)çi] ekindeki /ç/ ünsüzünün, bazı kelimelerde ton bakımından /n/ ünsüzüyle benzeştiği görülür.

bır̄ıncı (3-20) “birinci”, *ıkkıncı* (3-52) “ikinci”, *üçüncü* (3-52) “üçüncü”, *beşinci* (9-34) “beşinci”, *áltıncı* (9-34) “altıncı”.

2.2.5.1.2.3. -sd- > -st- Benzeşmesi

Çıkma hâli ekleri, Oş merkez Özbek ağzında tonlu ünsüzle sona eren bazı kelimelerden sonra tonsuz biçimleriyle de kullanılır. Daha çok /t, ş/ tonsuz ünsüzlerinden sonra ortaya çıkan bu değişim, nadiren /s/ tonsuz ünsüzünden sonra da görülür.

bıstá (2-129) bizde”, *este* (7-72) “akılda, hafızada”.

2.2.5.1.2.4. -şd- > -şt- Benzeşmesi

Bulunma ve çıkma hâli eklerinin tonlulaşması olayı, daha çok /ş/ tonsuz ünsüzünden sonra ortaya çıkmaktadır.

dávıştá (2-240) “seste”, *ıptán* (3-53) “ipten”, *ıştán* (5-69) “işten”, *kıştá* (3-21) “kışta, kışın”, *körınıştın* (1-61) “görünüştin”, *küreştın* (7-63) “güreştin”, *okıştá* (5-13) “okulda”, *oştán* (4-52) “Oş’tan”, *oştęi* (2-41) “Oş’daki”, *tüzılıştę* (4-261) “düzeninde”, *yáştá* (2-8) “yaşında”.

2.2.5.1.2.5. -şg- > -şk- Benzeşmesi

Yönelme hâli eki, Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /ş, t, p/ ünsüzlerinden sonra da tonsuz biçimleriyle kullanılır.

işke (2-88) “işe”, *kuyáşke* (4-135) “güneşe”, *küreşke* (7-61) “güreşe”, *otırışke kelişádı* (4-94) “oturmaya gelir”, *táşke* (4-108) “dışarıya”, *uruşke* (4-114) “dışarı”.

Bu kullanım [-gán] sıfat-fiil ve öğrenilen geçmiş zaman kip ekleri ile sıfat-fiil ve bulunma hâli eklerinin genişlemesiyle oluşmuş zarf-fiil ekleri için de geçerlidir.

ap_kelişkán (2-116) “alıp gelmişler”, *çüşkánmándá* (1-88) “düşüm ya”, *koıyışkán* (2-49) “koymuşlar”, *káttátirişkán* (6-35) “büyütmüşler”.

2.2.5.1.2.6. -pg- > -pk- Benzeşmesi

kâpká (10-97) “kaba, çuvala”.

mehtepke (1-31) “okula” (< Ar. مكتب - mekteb), *sávâpke* (9-31) “sevaba” (< Ar. ثواب - sevâb), *tarapke* (6-92) “tarafa” (< Ar. طرف - taraf).

2.2.5.1.2.7. -tg- > -tk- Benzeşmesi

aytkánmán (8-43) “söyledim”, *bír yáşârdán ötkeníni* (1-253) “bir yaşımı geçmişini”, *çüşüp ketiyatkende* (1-202) “iniyorken”, *eşitkenlârimis* (2-225) “duyduklarımız”, *kâp ketkánmán* (6-114) “kaldım”, *ketiyatkendá* (1-202) “gidiyorken”, *uruşup ketken idigdá* (1-105) “kavga edip gitmiştik ya”, *yâtken* (2-12) “yatmış”.

2.2.5.2. Gerileyici Benzeşmeler

Gerileyici benzeşme, bir dil biriminde mevcut olan iki sestem sonraki sesin daha öndeki sesi kendisine benzetmesidir.

2.2.5.2.1. Gerileyici Tam Benzeşmeler

2.2.5.2.1.1. -hk- > -kk- Benzeşmesi

mákkám (1-119) “sağlam, güçlü” (< Ar. محكم - muhkem).

2.2.5.2.1.2. -kl- > -(ğ>)yl- Benzeşmesi

tereylár (10-110) “kavaklar”.

2.2.5.2.1.3. -ls- > -ss- Benzeşmesi

bossın (1-137) “olsun”.

2.2.5.2.1.4. -ls- > -ss- Benzeşmesi

kelíllárgá (3-17) “gelinlere”, *körgállár* (1-203) “görenler”, *küllár* (2-297) “günler”, *yaqıllarımğá* (1-135) “yakınlarıma”.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde de görülür.

hayvállárimis (5-92) “havanlarımız” (< Ar. حيوان - hayvân), *ramallarıdan* (2-297) “romanlarından”, *támillep* (7-102) “temin edip” (< Ar. تامين - te'mîn), *hâtullár* (6-128) “hatunlar” (< Frs. حاتون - hâtûn).

2.2.5.2.1.5. -rl- > -ll- Benzeşmesi

kımlıleyaptı (5-61) “kıpırdıyor”, *uğullap* (8-29) “çalıp”, *yellár* (2-68) “yerler”, *yellárdá* (11-109) “yerlerde”.

2.2.5.2.1.6. -rn- > -nn- Benzeşmesi

bunni (2-79) “burnu”, *ķánnı* (2-198) “karnı”, *onnıgá* (1-214) “yerine”.

2.2.5.2.1.7. -rt- > -tt- Benzeşmesi

bittá (5-81) “bir adet, birer”, *ettási* (5-103) “ertesi”, *máttá* (2-241) “defa, kere”.

2.2.5.2.1.8. -sç- > -çç- Benzeşmesi

Oş merkez Özbek ağzında sonu /ç/ ünsüzü ile biten tek heceli kelimelerin ilk ünsüzü, uzak benzeşme yoluyla /ç/ sesine değişmektedir.

çaç- (2-299), (2-329), (6-118), (6-119), (8-50), (8-50), (8-51) “saç-”.

2.2.5.2.1.9. -tç- > -çç- Benzeşmesi

aççöt üçötlárimızı (5-29) “muhasabe kayıtlarımızı” (< Rus. отчет учет).

2.2.5.2.1.10. -tş- > -çç- Benzeşmesi

Oş merkez Özbek ağzında sonu /ş/ ünsüzü ile biten bazı kelimelerin ilk ünsüzü, uzak benzeşme yoluyla /ç/ sesine değişmektedir.

çüş- (1-14), (1-29), (1-88), (1-155), (1-158), (1-202), (1-239), (2-26), (2-269), (5-71), (6-78), (6-14), (6-98), (6-104), (8-136) “düş-, in-”.

çüşün- (1-196), (2-199), (2-305), (2-306), (8-75) “anla-”.

2.2.5.2.1.11. -zs- > -ss- Benzeşmesi

yüssüzlik kalsa (4-210) “yüzsüzlük etse”, *tussuz* (6-109) “tuzsuz”.

2.2.5.2.2. Gerileyici Yarı Benzeşmeler

2.2.5.2.2.1 -nb- > -mb-

cambil (1-69) “kule oyunu”.

âmbârdegi (8-118) “ambardaki” (< Frs. انبار - anbâr).

Bu benzeşme örneği komşu kelimeler arasında da görülür.

om beş (1-111) “on beş”.

2.2.5.2.2.2. -tl- > -tl-

asfalTlardı (2-263) “asfaltları” (< Frn. asphalte), *salaTlár* (3-25) “konserve” (< İtal. salato).

2.2.6. Ünsüz İkizleşmeleri

İki ünlü arasında kalan bazı ünsüzlerin her iki ünlüyle hece oluşturacak biçimde türemesi ünsüz ikizleşmesi olarak değerlendirilir¹⁸. Tek ünsüz ile açık hece durumunda bulunan ünlü ses, ünsüzün ikizleşmesi yoluyla kapalı hece konumuna geçerek korunur (Karaağaç, 2010: 80).

Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde /d, l, m, n, p, s, ş, y/ ünsüzleri ikizleşmektedir. Tespit edilen örneklerden bir kısmının sistemli olarak ikizleştiği görülürken diğer bir kısmının ise konuşma özelliğine bağlı olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

2.2.6.1. -d- > -dd- İkizleşmesi

Sistemli bir ikizleşme olayıdır.

âddî (5-23) “sıradan” (< Ar. عادى - ‘âdî), *biddât* (4-58) “sonradan çıkarılan adet” (< Ar. بیداد - bîdâd).

2.2.6.2. -l- > -ll- İkizleşmesi

aқullálárímíz (5-93) “köek balıklarımız” (< Rus. акула).

¹⁸ Benzeşme nedeniyle aynı iki ünsüzün yan yana gelmesi ikizleşme olarak değerlendirilmez (Karaağaç, 2010: 80).

2.2.6.3. -m- > -mm- İkizleşmesi

Konuşma özelliğine bağlı bir ikizleşme olayıdır.

nímme (6-131) “ne”, *yámmān* (1-121) “kötü, fena”.

ómmír (2-11) “ömür” (< Ar. عمر - ‘umr).

2.2.6.4. -n- > -nn- İkizleşmesi

Konuşma özelliğine bağlı bir ikizleşme olayıdır.

aşunni (1-51) “işte bunu”.

2.2.6.5. -p- > -pp- İkizleşmesi

Sistemli bir ikizleşme olayıdır.

kipik (1-265) “kepek”.

2.2.6.6. -s- > -ss- İkizleşmesi

Sistemli bir ikizleşme olayıdır.

hassası (10-4) “asasını” (< Ar. عشاء - ‘aşa’).

2.2.6.7. -ş- > -şş- İkizleşmesi:

Sistemli bir ikizleşme olayıdır.

eşşē (1-79), (5-92) “eşeğe”.

2.2.6.8. -y- > -yy- İkizleşmesi

Sistemli bir ikizleşme olayıdır.

miyyē (4-260) “beyin”.

2.2.7. Tekleşme

Yanyana bulunan aynı iki ünsüzden birinin ortadan kalkması olayıdır. Türkçe kelimelerde nadir görülür. Tekleşme görülen Türkçe kelimelerde tutarsızlık söz konusudur. Aynı kelimenin tek ve ikiz ünlülü biçimleri birlikte kullanılmaktadır.

çekedē (6-31) “kenarda”, *kátá* (4-116) “büyük”, *tike* (2-322) “dik, dik biçimde”.

Çağatay Türkçesindeki tek ve ikiz ünsüzlü biçimleri bir arada kullanılan ET. *ëkki* kelimesi, standart Özbek Türkçesinde ikki biçiminde kullanılır. Oş merkez Özbek ağzında Çağatay Türkçesinde olduğu üzere her iki biçim birlikte kullanılmaktadır.

iki (1-4), (2-88), (2-110), (2-210), (4-120), (6-31), (6-31), (7-54) “iki” (Krş. ÖT. ikki).

Alıntı kelimelerdeki tekleşmeler istisna durumlar haricinde sistemlidir.

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde:

ádábıyâtı (2-309) “edebiyatı” (< Ar. ادبیات - edebiyât), *âma* (2-170) “ama” (< Ar. اما - ammâ), *dōkánlârgá* (10-107) “dükkan” (< Ar. دكان - dükkân), *hağ* (4-78) “hak, hakikat” (< Ar. حق - haqq), *ħat* (2-219) “mektup, ferman” (< Ar. خط - ħaṭṭ), *lâkin* (2-321) “lâkin” (< Ar. لكن - lakinn), *máyıttı* (9-31) “cenaze” (< Ar. میت - meyyît), *niyet* (1-136) “niyet” (< Ar. نیت - niyyet), *tayarlágán* (3-23) “hazırlayan” (< Ar. تیار - teyyâr), *yetimlāde* (1-164) “yetimlikte” (Ar. يتيم - yettîm), *zúmrát* (11-29) “Zümrüt ö.a.” (< Ar. زمرد - zümürüd), *latalardı* (1-208) “kumaş parçası” (< Frs. لئا - latta), *ümitüm* (10-13) “ümit” (< Frs. امید - ümmîd).

Rusçadan alıntı kelimelerde:

aparatlardı (10-41) “aparaları” (< Rus. аппарат), *baseyingá* (6-98) “havuz, küvet” (< Rus. бассейн), *pasajirskı̄* (9-17) “yolcu” (< Rus. пассажирский), *ropâramızdan* (10-68) “karşımızdan” (< Rus. роппара), *tuflisini* (2-266) “ayakkabısını” (< Alm. tuffele).

2.2.8. Ünsüz Düşmesi

2.2.8.1. /b/ Düşmesi

alı_bardı (1-104) “alıp vardı” (< âlib bardı), *aylantırıyatkánde* (11-78) “dolaşırken” (< áylántirib yâtgándá).

2.2.8.2. /d/ Düşmesi

Bu, şu, o işaret zamirlerine, kelimeye eşitlik-benzerlik anlamı katan [+dağa, +dağaŋgi] ekleri getirildiğinde ekteki /d/ ünsüzünün düştüğü görülür.

şunağa (4-78) “böyle”, *aşdağa* (8-136) “işte böyle”, *şunağaŋgi* (4-145) “böyle”, *şunağa* (1-44) “böyle”, *undağa* (1-41) “öyle”.

lānē (5-70) “tamam” (< Rus. ладно).

2.2.8.3. /g/ Düşmesi

cırınlatıp kâldı (1-143) “çınladı” (< ciringlâtib kâldı), *içimizdeî* (7-128) “içimizdeki” (< içimizdâgi), *kolidei* (1-241) “kolundaki” (< kolidâgi).

2.2.8.4. /ğ/ Düşmesi

ārımasın (3-21) “hastalanmasın” (< ağrimâsin), *āzı* (5-61) “ağzı” (ağız), *būdeydı* (6-67) “buğdayı” (< buğday), *sālîgim* (6-99) “sağlığım” (< sağlığım), *būrā* (7-9) “erkek deve” (< buğra), *toılganı* (4-75) “doğmak için” (< tuğılganı), *tōrı* (2-46) “doğru” (< toğrı).

2.2.8.5. /h/ Düşmesi

âlhamdüllā (8-5) “elhamdülillah” (< Ar. الحمد لله - elhamdülillah), *āllā* (2-96) “Allah” (< Ar. الله - Allah), *mākem* (1-19) “sağlam, güçlü” (< Ar. محکم - muhkem), *ām* (4-51) “da, de bağ.” (< Frs. هم - hem), *pâdişādı* (4-37) “padişahı” (< Frs. پادشاه - pâdişâh).

2.2.8.6. /k/ Düşmesi

âçarçilide (6-72) “kıtılıkta” (< âçarçilik), *ağ_terē kō_terē* (11-11) “bir çocuk oyunu” (< âk terek kök terek), *arpalı* (1-255) “arpalı” (< arpalık), *âyli* (1-33) “aylık” (< aylık), *bekimácē* (6-27) “saklambaç” (< bekinmâçâk), *çirâyli* (4-30) “güzel” (< çirâylik), *elli* (11-15) “elli” (< ellik), *erkē* (3-44) “erkek” (< erkâk), *eşî* (1-11) “kapı” (< eşik), *eşşē* (1-79) “eşek” (< eşâk), *ipēdı* (2-52) “ipek” (< ipek), *kerē* (1-186) “gerek” (< kerek), *keteyli* (2-173) “gidelim” (< ketâylik), *kiçî* (1-27) “küçük” (< kiçik), *kiyim keçē* (11-62) “giyim kuşam” (< kiyim-keçâk), *örmánçî* (8-136) “örümcek” (< örgimçâk), *súmelēdı* (1-124) “sümelek tatlısı” (< sümálâk), *tēşirgān* (2-58) “inceleyen, araştıran” (< tekşirgān), *tōşē* (3-16) “yatak” (< tōşâk).

2.2.8.7. /q/ Düşmesi

âppā́ dádám (6-35) “büyük babam” (< âppâk dádám), *âzrā́* (2-253) “daha az” (< âzrâk), *kır-beş* (10-29) “kırk beş” (< kırk beş), *ortālári* (6-77) “arkadaşları” (< ortâqlári), *uzā́* (2-33) “uzak” (< uzâk), *yō* (1-19) “yok” (< yok).

2.2.8.8. /l/ Düşmesi

âtmiş (2-6) “atmış” (< âltmiş), *berip-ke* (1-233) “verip gel” (< berip kel), *esimge kemeyaptı* (2-282) “aklıma gelmiyor” (< esimgá kelmáyaptı), *bomasa* (1-248) “olmasa” (< bolmása), *kağünçe* (7-109) “kalıncaya kadar” (< qalğünçá), *sâmasdan* (6-107) “katmadan” (< sâlmásdán).

2.2.8.9. /n/ Düşmesi

Türkçe kelimelerde:

bekimácē (6-27) “saklambaç” (< bekinmáçâk), *me* (10-84) “ben” (< men).

Alıntı kelimelerde:

leki-nímágá (1-23) “ama neden” (< Ar. لكن - lakinn), *gürüşlárdí* (1-254) “pirinçleri” (< Frs. برنج - birinc).

2.2.8.10. /ñ/ Düşmesi

Oş merkez Özbek ağzında iyelik eki olarak kullanılan [+ñ] biçiminin bazı kelimelerde düştüğü görülür.

óziǰí (4-151) “kendinizi” (< özingizni).

Aynı şekilde iyelik menşeli şahıs eki olarak kullanılan [-ñ] biçiminin de bazı kelimelerde düştüğü görülür.

oturseyz (9-48) “otursanız” (< otirsángiz), *yürseyz* (6-118) “yürüseniz” (< yürüsángiz).

2.2.8.11. /r/ Düşmesi

Oş merkez Özbek ağzında *bar* isminin sonundaki /r/ ünsüzünün daha çok [+mi] soru ekinden evvel düştüğü görülür.

bāmí (8-87) “var mı?”.

Oş merkez Özbek ağzında bazı kullanımlarda *bar-* fiilinin sonundaki /r/ sesinin düştüğü de görülür.

bāmegánmánū (6-8) “varmadım ya” (< bārmágánmenu).

yer kelimesi, Oş merkez Özbek ağzında bilhassa işaret sıfatlarından sonra kullanıldığında kelimenin sonundaki /r/ ünsüzünün düşüldüğü görülür.

bu_yēde (8-80) “bu yerde” (< bu yerdá).

Oş merkez Özbek ağzında *berkit-* ve *qorq-* fiillerindeki /r/ sesinin düştüğü tespit edilmiştir.

bekitkán (8-29) “saklamış” (< berkitgán), *qoqārıdım* (1-87) “korkardım” (< qorqar edim).

Çokluk eki olarak kullanılan [+lár, +lar, +ler] biçim biriminin sonundaki /r/ sesinin Oş merkez ağzında nadiren de olsa düştüğü görülür.

demeseyle (5-67) “demezseniz” (< demásánglár), *yürimiysilāmí* (9-54) “yürümüyor musunuz?” (< yürimáysızlármi?).

2.2.8.12. /s/ Düşmesi

máçitká (7-49) “mescite” (< Ar. مسجد - mescid).

2.2.8.13. /t/ Düşmesi

Kelime Sonunda

Oş merkez Özbek ağzında *tört* kelimesinin sonundaki /t/ sesinin bazı kullanımlarda düştüğü görülür.

on_tōr (4-88) “on dört” (< on tört), *yigirmá_tōrinçi* (2-183) “yirmi dördüncü” (< yigirmá törtinçi).

báráke (3-59) “bereket” (< Ar. بركت - bereket), *darahını* (10-110) “ağacını” (< Frs. درخت - dıraht), *dosláři* (3-47) “dostları” (< Frs. دوست - dūst), *göşke* (1-258) “ete” (< Frs. گوشت - gūšt), *hursan boldum* (10-16) “memnun oldum” (< Frs. خرسند - ħursend), *muşlaşıp* (4-103) “yumruklaşıp” (< Frs. موشته - mūšte).

çesniy (2-292) “doğru” (< Rus. честный), *lānē* (5-70) “tamam” (< Rus. ладно).

2.2.8.14. /v/ Düşmesi

āsīnim (1-155) “elti” (< āvsin), *birā* (2-232) “biri, her biri” (< birāv), *qāraqal bolup* (6-114) “bekçi olup” (< qārāvul), *küyāgá* (2-45) “damada” (< küyāv).

af (1-171) “af” (< Ar. عفو - ‘afv), *āqat* (6-102) “yemek” (< Ar. افوات - aqvât), *tābani* (4-159) “tövbe” (< Ar. توبه - tevbe).

2.2.8.15. /y/ Düşmesi

garatskō raddomda (3-5) “il doğum evinde” (< Rus. городской роддом), *gātovi* (2-67) “hazır giyim” (< Rus. готовый), *savremení* (6-75) “çağdaş, modern” (< Rus. современный), *sibirskī yazvası* (1-260) “şarbon hastalığı” (< Rus. сибирский язва).

2.2.8.16. /z/ Düşmesi

sílārgá (1-22) “sizlere” (< silārgá).

2.2.8.17. Ayın Düşmesi

Oş merkez Özbek ağzında Arapçadan alıntı kelimelerde ayın düşmesi görülür.

taam (6-69) “yemek” (< Ar. طعام - ta‘âm), *bādī* (2-304) “sanatsal” (< Ar. بدیع - bedî‘), *bārı* (2-307) “tamamı, eksiksiz” (< Ar. بارع - bâri‘), *bázi* (11-109) “bazı” (< Ar. بغزی - ba‘zı), *cúmá* (1-160) “Cuma” (Ar. < جمعه - cum‘a), *favkulâttá* (1-63) “olağanüstü” (< Ar. فوقالعاده - fevka ‘1-âde), *istēmâl* (4-256) “tüketim” (< Ar. استعمال - isti‘mâl), *kábádá* (4-153) “Kabe’de” (< Ar. كعبة - ka‘be), *nīmáti* (4-129) “nimeti” (< Ar. نعمت - ni‘met), *vidālaşū kılıp* (9-44) “vedalaşıp” (< Ar. وداع - vedâ‘).

2.2.8.18. Hemze Düşmesi

Aynı şekilde Oş merkez Özbek ağzında Arapçadan alıntı kelimelerde hemze düşmesi görülür.

bálá (3-62) “bela” (< Ar. بلاء - belâ‘), *dawálawārgán* (2-116) “tedavi eden” (< Ar. دواء - devâ‘), *hassası* (10-4) “asasını” (< Ar. عصاء - ‘aşâ‘), *mūmín* (5-97) “inanan” (< Ar. مؤمن - mü‘min), *nídā kılár kände* (5-80) “bağırırımış” (< Ar. نداء - nidâ‘), *şifâ* (4-183) “şifa” (< Ar. شفاء - şifâ‘), *şum* (8-20) “uğursuz, bedbaht” (< Ar. شؤم - şu‘m), *támillep* (7-102) “temin edip” (< Ar. تأمين - te‘mîn), *tásır boldı* (1-174) “tesir etti” (< Ar. تسرته - te’sir).

2.2.9. Ünsüz Türemesi

2.2.9.1. /n/ Türemesi

Çağatay Türkçesi, standart Özbek Türkçesi ve Oş merkez Özbek ağzında istisna durumlar hariç zamir n'si kullanılmaz. Bu durumun istisnalarından biri *bu*, *şu*, *o* işaret zamirleri ve hal eklerinin kullanımında görülür. Oş merkez Özbek ağzında söz konusu işaret zamirleri üzerine hal ekleri getirilirken zamir ve hal eki arasında zamir n'si türer.

ungá (4-104) “ona”, *aşunçün* (6-132) “işte bu yüzden”, *aşundan* (1-116) “işte bundan”, *aşunday* (8-39) “işte böyle”, *şungá* (7-11) “şuna”.

2.2.9.2. /h/ Türemesi

Kelime başında da görülebilen bir ses olayıdır.

hassası (10-4) “asasını” (< Ar. عشاء - ‘aşâ’), *háyıtıdan* (5-102) “bayramından” (< Ar. عيد - ‘ıyd).

Arapçadan alıntı saat kelimesinde ayın düşmesi nedeniyle yan yana gelen iki ünlü arasında /h/ türemesi görülebilmektedir.

sâhat (1-133) “saat” (< Ar. ساعة - sâ‘at).

2.2.9.3. /v/ Türemesi

Arapçadan alıntı dua kelimesinde ayın düşmesi nedeniyle karşı karşıya gelen iki ünlü arasında /v/ türemesi görülebilmektedir.

duvā kıldım (4-234) “dua ettim” (< Ar. دعا - du‘â).

2.2.9.4. /y/ Türemesi

Oş merkez Özbek ağzında ek fiilin görülen geçmiş zaman çekiminin ekleşmiş biçimi ünlü ile sona eren kelimelere getirilirken kelime ve ek arasında /y/ türemesi meydana gelir.

aşıydı (1-195) “işte böyleydi”, *âyıydı* (1-20) “ayıydı”.

Arapçadan alıntı bazı kelimelerde ayın ve hemze düşmesiyle karşı karşıya gelen iki ünlü arasında /y/ türemesi görülür.

âcâyib (1-86) “acayip” (< Ar. عجائب - ‘acâ’ib), *hayiz* (7-102) “elde edilen” (< Ar. نُض حَا - hâ’iz), *âylá* (8-26) “aile” (< Ar. عائلة / â’ile).

/i/ ünlüsü ile sona eren Arapçadan alıntı bazı kelimelerin sonunda /y/ türemesi görülür.

âddiy (5-88) “sıradan” (< Ar. عادى - ‘âdî), *hárbiy* (4-16) “askerlikle ilgili” (< Ar. حربى - harbî), *hakıkiy* (2-288) “hakiki” (< Ar. حَقِيقَى - hakîkî).

2.2.10. Ünsüz Göçüşmesi

Göçüşme, bir kelimedede birbirine yakın ya da uzak seslerin karşılıklı yer değiştirmesidir. Yan yana olan seslerin yer değiştirmesi yakın, birbirinden uzak olan seslerin yer değiştirmesi ise uzak göçüşme olarak değerlendirilir.

2.2.10.1. Yakın Göçüşme

2.2.10.1.1. -ğr- > -rğ- Göçüşmesi

torğāp (2-132) “doğrayıp” (< toğra-).

2.2.10.1.2. -qv- > -vq- Göçüşmesi

âvkat (6-102) “yemek” (< Ar. اقوات - aqvât).

2.2.10.1.3. -pr- > -rp- Göçüşmesi

súrpá (2-277) “sofra” (< Ar. سفره - sofra).

2.2.10.1.4. -dh- > -ht- Göçüşmesi

mahtap kelişti (6-25) “övdüler” (< Ar. مدح - medh).

2.2.10.2. Uzak Göçüşme

2.2.10.2.2. -nl- > -ln- Göçüşmesi

kıylanıp (8-85) “zorlanıp” (< kıynal-).

2.2.10.2.2. -rl- > -lr- Göçüşmesi

salidör (1-262) “merhem” (< Rus. саридол).

2.2.11. Hece Kaynaşması

2.2.11.1. /ğ/ Erimesiyle

koşın (7-36) “ordu, saf” (< Moğ. koşıgun).

2.2.11.2. /h/ Erimesiyle

'māldá (1-20) “vakitte” (< Ar. محال - mahâll), *pata* (8-96) “dua, fatiha” (< Ar. فاتحه - fâtiha).

2.2.11.3. /y/ Erimesiyle

aperatsa (2-109) “ameliyat” (< Rus. операция), *mesuruŋkadan* (1-129) “kıyma makinesi” (< Rus. мясорубка), *pensasını* (6-47) “emekli maaşı” (< Rus. пенсия), *repressa* (4-240) “baskı” (< Rus. репрессия), *restavratsa* (1-40) “restorasyon” (< Rus. реставрация), *razret* (2-44) “kategori, cins” (< Rus. разряд), *sıpsalına* (5-48) “özel” (< Rus. специальные).

2.2.11.4. /v/ Erimesiyle

busı (2-207) “ninesi” (< buvisi), *yup_koysa* (2-266) “yıkaııp koysa” (< yuvıb).

2.2.11.5. /ñ/ Erimesiyle

yürüşis (4-151) “yürüyüşünüz” (< yürüşingiz).

2.2.12. Hece Düşmesi

ancânda (2-207) “Andican'da” (< andicandá) *aşedá* (6-102) “işte orada, o yerde” (< áná şu yerdá), *buyâda* (6-104) “bu tarafta, burada” (< bu yaŋkadá), *eslâlmıymán* (1-82) “hatırlayamıyorum” (< esláb âlmáymán), *kanā* (6-52) “nasıl” (< kanaka), *ķâpbán* (4-89) “kaldım” (< ķalıbmán), *ķâptı* (5-73) “kaldı” (< ķalıptı), *ķaynam* (1-105) “kaynanam” (< ķaynáná), *ķaynāriptı* (6-68) “kaynayıverdi” (< ķaynáb beribdi), *ķaysını* (6-86) “hangisini” (< ķaysisini), *ķıp ķoyāmis* (2-100) “yaparız” (< kılib ķoyāmiz), *kiçkiná* (1-7) “küçükçe” (< kiçikkiná), *sâp ķoyadı* (6-60) “ekler, katar” (sâlib ķoyádi).

SONUÇ

Kırgızistan'ın güney bölgesine gerçekleştirdiğimiz araştırma gezisinde Oş ve Celalabad yöresinde yaşayan yetmiş iki Özbek Türkü ile görüşülerek elde ettiğimiz video kayıtlarından Oş ili merkezine ait olan on bir video kaydı seçilerek yazıya geçirilmiştir. Daha sonra deşifre edilen metinler üzerinde ses bilgisi incelemesi yapılmış ve Oş ili merkez Özbek ağzına dair şu hususlar tespit edilmiştir.

ÜNLÜLER

1. Oş merkez Özbek ağzında yazı dilinde mevcut olan ses birimlerin dışında seslik nedenlerle ortaya çıkmış olan [ä, è, í, ú, ó, ā, ā̄, ā̄ ē, ā̄, ī, ī̄, ī̄, ū, ū̄, ū̄, ō, ō̄, ō̄, ĭ] alt ses birimleri bulunur.

üy bekäsı (1-30) “ev hanımı”, *tër ekān* (1-171) “dermiş”, *tılları* (2-308) “dilleri”, *yılını* (5-95) “yılı”, *kós* (11-16) “göz”, *ód* (11-16) “safra kesesi”, *kıyâş* (4-87) “güneş”, *súmák* (11-97) “lazımlık”, *āppā dādāmdán* (8-131) büyük babamdan” (< āpāk dādām), *yiymıysán* (1-237) “yiyemezsin” (yiye ālmáysán), *mánā* (1-110) “işte”, *eşşē* (1-79) “eşeğe”, (< eşákká), *kāttá* (1-144) “büyük”, *kızıl* (10-108) “kızıl”, *yāşlıde* (6-124) “gençliğinde” (yaşligide), *bır* (6-88) “bir”, *ün* (3-22) “un”, *kördüzümü?* (1-49) “gördünüz mü?”, *künde* (5-56) “günde”, *yōk* (6-24) “yok”, *kōk* (1-209) “mavi”, *bōrı* (4-258) “kurt”, *aytiberiyim* (1-229) “anlatıvereyim”.

2. Oş merkez Özbek ağzında Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde görülen /è/ ünlüsü bazı kelimelerde düzensiz olarak korunur. Oş merkez Özbek ağzı, /è/'nin kullanımı bakımından kısmen Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesine yakınlık gösterir.

bérgin (4-167) “ver”, *tër ekān* (1-171) “dermiş”, *yēmlātıp* (1-258) “yemleyip”.

3. Oş merkez Özbek ağzında /ı/ ünlüsü daha çok /k, ğ, h/ gibi art damak ünsüzleri ile hece kurmaktadır. Ancak bazı kelimelerde art damak ünsüzlerinin dışındaki ünsüzlerle de hece kurduğu görülür. Oş merkez Özbek ağzı /ı/ ünlüsünün kullanımı bakımından Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesine yakınlık gösterir.

çakırdı (10-82) “çağırdı” (Krş. Çağ. çağır- , ÖT. çakırdı), *kısqartılıb* (2-316) “kısaltılıp” (Krş. ET. kısga, ÖT. kısqartilib), *yaqıllarımğá* (1-135) “yakınlarıma” (Krş. ET. yakın, ÖT. yaqınlárimğá), *toptı* (6-28) “topu” (ÖT. toptı).

4. Benzer şekilde /a, e/ ünlülerinin kullanımı bakımından da Oş merkez Özbek ağzının Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesine yakınlığı söylenebilir.

aççılıh (2-134) “acı” (Krş. ET. acıg, ÖT. áççık), *álma* (1-249) “elma” (Krş. ET. alma, ÖT. álmá), *sarık* (10-108) “sarı” (Krş. ET. sarıg, ÖT. sárik), *piçagdı* (2-322) “bıçağı” (Krş. Çağ. bıçak, ÖT. piçák), *bay* (11-90) “zengin” (Krş. Çağ. bay, ÖT. báy).

5. Oş merkez Özbek ağzında ikiz ünlülerin standart Özbek Türkçesine oranla çeşitlendiği görülür.

búúm (6-47) “ninem” (ÖT. buvim), *ikâa* (4-103) “her iki” (ÖT. ikkáv), *karaseis* (4-150) “bakarsanız” (ÖT. karásángiz), *koysaiz* (9-31) “koysanız” (ÖT. koysángiz), *yürseiz* (6-118) “yürüseniz” (yürsángiz), *kein* (4-47) “sonra” (ÖT. keyin), *özbeistandei* (2-306) “Özbekistan’daki” (Özbekistándági), *kōuwarışgá* (4-208) “kovuvermeye” (kovu berişgá).

6. Standart Özbek Türkçesinde kalınlık-incelik uyumu bulunmaz. Oş merkez ağzında bazı kelimelerde sistemsiz olarak kalınlık-incelik uyumunun sağlandığı istisna durumlar söz konusudur. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- a. Oş merkez Özbek ağzında çokluk eki olarak daha çok [+lár] biçimi kullanılır. Ancak kalın sıradan bazı kelimelerde [+lar], ince sıradan bazı kelimelerde [+ler] biçimlerinin kullanıldığı ve kalınlık-incelik uyumunun sağlandığı örnekler de mevcuttur.

bállar (6-67) “çocuklar”, *oyınlar* (8-53) “oyunlar”, *erteğler* (1-228) “masallar”, *siler* (1-140) “sizler”.

- b. [+ (i)m, + (i)ng, +i, si, + (i)miz, + (i)ngiz] iyelik eklerinin Oş merkez Özbek ağzında [+ (i)m, + (i)ng, +i, sı, + (i)mız, + (i)ngız] biçimleri de mevcuttur.

maydasını (2-145) “parçasını”, *kaynatası* (2-187) “kaynatası”, *átamız* (6-37) “babamız”, *çinnımız* (1-179) “kâsemizi”, *kızımız* (5-23) “kızımızı”.

- c. Aynı şekilde çokluk 1. şahıs eki ve iyelik eki olarak kullanılan [-miz, +miz] biçimlerinin Oş merkez Özbek ağzında kalın sıradan bazı kelimelerle uyuma girdiği görülür.

bâkamız (1-252) “bakarız”, *kılamız* (5-49) “yaparız”, *kalāmız* (2-289) “kalırız”.

- d. [+ni] yükleme hâli eki, Oş merkez Özbek ağzında bazı kalın sıradan kelimelerde art ünlülü biçimleriyle de kullanılır.

âtlardı (9-24) “atları”, *bukanı* (1-253) “boğayı”, *kızını* (11-37) “kızı”, *okışını* (10-9) “okumayı”, *buvammı* (2-207) “babamı”.

- e. [+gá, +ká] yönelme hâli eklerindeki /á/ ünlüsünün Oş merkez Özbek ağzında bazı ince sıradan kelimelerde [+ge, +ke] biçiminde kullanılması kalınlık-incelik uyumunu sağlar.

esimge (4-34) “aklıma”, *kimge* (1-186) “kime”, *üyge* (1-109) “eve”.

- f. [+dá] bulunma ve [+dán] çıkma hâli eklerinin Oş merkez Özbek ağzında /a, e/’li kullanımları da mevcuttur.

ayağıda (9-55) “ayağında”, *ârasıda* (1-64) “arasında”, *belidegi* (1-170) “belindeki”, *esimde kâlgán* (2-23) “aklımda kaldı”, *içkeride* (1-61) “içeride”, *kuyândan* (8-126) “tavaşandan”, *tâğıdan* (6-129) “dağından”, *ipegden* (3-53) “ipekten”, *özbēden* (2-204) “Özbek’ten”.

- g. [+çá] eşitlik-benzerlik hâli ekinin bazı kalın sıradan kelimelerle [+ça] biçiminde kullanılarak uyuma girdiği görülür.

başkaça (2-234) “başkaca”, *kança* (2-314) “ne kadar”, *şünça* (6-106) “bunca”.

- h. Daha çok gösterme ünlemleri ile kullanılan [+dağa] eşitlik-benzerlik hâli eki Oş merkez Özbek ağzında sistemli olarak kalınlık-incelik uyumunu sağlar.

aşdağa (8-136) “böyle”, *maşdağā* (1-209) “bunun gibi”, *mundaka* (1-70) “böyle”, *atasıdağa* (2-189) “babası gibi”.

- i. Oş merkez Özbek ağzında soru eki olarak daha çok [-mi] biçimi kullanılır. Kalın sıradan bazı kelimelerde soru ekinin kalınlık-incelik uyumuna girdiği görülür.

adāşdımmı? (1-149) “karıştırdım mı?”, *aştakamı?* (1-158) “öylemi?”, *bârmı?* (2-245) “var mı?”, *kıldımmı?* (5-83) “yaptım mı?”.

- j. Özbek Türkçesinde üleştirme sayı sıfatları yapan [+tá] ekinin Oş merkez Özbek ağzında bazı kelimelerde düzensiz olarak kalınlık-incelik uyumuna girdiği görülür.

beşte (8-96) “beşer”, *bitte* (1-19) “bir adet”, *ikite* (6-31) “ikişer”, *tötte* (8-5) “dörder”.

- k. Oş merkez Özbek ağzında bağlayıcı ünlü olarak daha çok /i/ ünlüsü tercih edilir. Kalın sıradan bazı kelimelerde bağlayıcı ünlü olarak kullanılan /i/ de artlık-önlük uyumuna girmektedir.

çaçılıp (8-50) “saçılıp”, *ırgıtıp_turup* (1-74) “zıplatıp”, *karayıp* (11-50) “bakıp”, *tohtātıp* (2-149) “durdurup”, *urıp* (7-70) “vurup”.

- l. Görülen geçmiş zaman kip eki, ek fiilin hikayesi ve pekiştirme olarak kullanılan [-di] ekinin bazı kelimelerde kalınlık-incelik uyumunu sağladığı görülür.

bâkadı (4-75) “bakar”, *ırgıyaptı* (3-32) “atlıyor”, *kâldı* (2-34) “kaldı”, *oқurıdı* (2-90) “okur idi”, *oynalārıdı* (1-73) “oynanır idi”, *yahtı* (2-169) “beğendim”.

- m. Oş merkez Özbek ağzında [-sá] şart kip ekinin kalınlık-incelik uyumuna girmiş ve girmemiş biçimleri bir arada kullanılır.

at koysa (11-105) “ad koysa”, *bakırsa* (4-128) “bağırrsa”, *yaħmasa* (4-195) “beğenmese”, *bersem* (1-228) “versem”, *içse* (6-5) “içse”, *tehse* (1-74) “değse”.

7. Standart Özbek Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumu bulunmaz. İlk hecenin dışında /á/ ünlüsünün, bazı çekim eklerinde ve bağlayıcı ünlü olarak /i/ ünlüsünün kullanılması; [+áv, +râķ, +dâş] isimden isim yapım ekleri, [-mâķ] mastar eki, [-mâķçi] istek kipi eklerinin yuvarlak biçimli olması gibi hususlar bu lehçede dudak uyumunun bozulmasına neden olur. Bazı istisna kullanımlar hariç yazı dilindeki uyumsuzluk, Oş merkez Özbek ağzında da görülür. Bu durumun istisnası olarak standart Özbek Türkçesinde bazı çekim eklerinde ve bağlayıcı ünlü olarak kullanılan /i/ ünlüsünün ağızda dar yuvarlak biçimde de kullanılması gösterilebilir.

köçüp (2-30) “göçüp”, *çügüp koyadı* (1-210) “bağlar”, *koқup* (8-31) “korkup”, *öldüñ* (7-108) “öldün”, *söyüñdüm* (10-16) “sevindim”, *süyünçü* (11-94) “müjdelik”, *tussuz* (6-109) “tuzsuz”.

8. Oş merkez Özbek ağzında *áná*, *máná* gösterme ünlemleri; *şu*, *bu* işaret zamirleri ve eşitlik-benzerlik hâli ekleri ile kurulan analitik yapılarda ünlemlerdeki /á/ ünlülerinin sistemli olarak /a/ veya /â/ ünlülerine dönüştüğü görülür. Ayrıca bu tür birleşik yapılarda zamirdeki /u/ ünlüsünün düşmesi ya da /ı/’ya değişmesi de söz konusudur.

aşu (1-117) “işte bu” (ÖT. *áná şu*), *aşney* (2-91) “böyle” (ÖT. *áná şu + n + dáy*), *anağa* (1-69) “böyle” (ÖT. *áná + dağa*), *aşdağa* (8-136) “böyle” (ÖT. *áná şu + dağa*), *manağa* (5-61) “böyle” (ÖT. *máná + dağa*), *mandey* (1-156) “böyle” (ÖT. *máná + dáy*), *mânâwu* (1-60) “bu, işte bu” (ÖT. *máná bu*), *anâvī* (6-127) “işte bu” (ÖT. *áná bu*).

9. Bilhassa olumsuzluk ekindeki /á/ ünlüsü olmak üzere /á, e/ ünlülerinin /y/ ünsüzünün daraltıcı tesiriyle /i/’ye değişmesi Oş merkez Özbek ağzında sık karşılaşılan bir ses olayıdır.

diydi (4-99) “derdi”, *aytmiymán* (1-93) “söylemem”, *bâğliydi* (5-6) “bağlar”, *bilmiy* (1-17) “bilmez”, *cönetmiy* (1-95) “göndermez”, *çıkmiydi* (2-298) “çıkamaz”, *demiy* (1-109) “demez”, *yeçmiy* (2-269) “çıkarmaz”, *iyiyâmiysán* (1-246) “iyiyemezsin”.

10. (*er->*) *e-* ek fiilinin, Oş merkez Özbek ağzında pek çok örnekte daraldığı tespit edilmiştir.

âşaridik (1-80) “aşardık”, *bâraridik* (1-111) “varırdık”, *kâplarídım* (1-41) “kaplardım”, *ırğaridik* (5-34) “atlardık”, *bârarikán* (4-139) “varırmış”, *ekáridik* (1-268) “ekerdik”.

ÜNSÜZLER

1. Oş merkez Özbek ağzında standart Özbek Türkçesinde mevcut olan ünsüz ses birimlerin dışında çeşitli seslik nedenlerle ortaya çıkmış olan Ç, ğ, ğ, ğ, k, k, k, l, l, ñ, P, T, w, ’ alt ses birimler bulunur.

ğâz (7-134) “kaz”, *kún* (10-7) “gün”, *kanakā* (1-44) “nasıl”, *bâkkan* (5-60) “bakan”, *deñizlârgá* (9-49) “denizlere”, *sâwçi* (2-72) “dünürücü”, *kızı’lī* (6-84) “ilginç, tuhaf”, *yasaniP* (5-104) “süslenip”.

hajdákini (9-48) “hacdakini” (< Ar. حح – hac), *cihâT* (4-159) “cihat” (< Ar. جهاد - cihâd).

gámburger (10-29) “hamburger” (< Rus. гамбургер), *gástirolgá* (4-4) “turneye” (< Rus. гастроль), *tólka* (5-25) “sadece” (< Rus. только), *vıraçlar* (2-116) “hekimler” (< Rus. врач), *kámpot* (3-24) “hoşaf” (< Frn. compote).

2. Oş merkez Özbek ağzında Türkçe kelimelerde sınırlı sayıda kelimedede /j/ sesi görülür.

Bu ses daha çok alıntı kelimelerde kullanılır.

jánābı rasulullah (9-46) “şerefli peygamber” (< Ar. جناب – cenâb), *revâjlanmagán* (2-201) “gelişmemiş” (< Ar. رواج – revâc), *vijdānī* (5-60) “vicdanı” (< Ar. وجدان – vicdân), *’jüdá* (1-174) “çok” (< Frs. جدا – cüdâ).

3. Art damak ünsüzleri olan /k, ğ/ seslerinin damağın daha gerisinde, küçük dile yakın boğumlanmaları Oş merkez Özbek ağzında sık karşılaşılan bir ses olayıdır.

çıkıp (2-30) “çıkıp”, (2-42) “okudum”, *pakır* (1-257) “kova”, *karap* (2-22) “bakıp”, *kokmastik* (2-22) “korkmazdık”, *bekimáçağ* (5-35) “saklambaç” *búyruğ* (7-126) “buyruk”, *çaqálâğ* (11-109) “bebek”.

4. /v/ ünsüzünün bilhassa yuvarlak ünlülerin tesiriyle /w/’ye değişmesi bu ağızda yaygın görülür.

wâkiya (1-159) “olay” (< Ar. وقعة – vaq‘a), *cáwâp* (2-4) “cevap” (<Ar. جواب – cevâb), *dewâl* (1-60) “duvar” (< Frs. ديوار – dîvâr), *darwâzlár* (4-4) “cambazlar” (< Frs. دارباز - dârbâz), *palwân* (2-14) “pehlivan” (< Frs. پهلوان - pehlevân).

5. Sık karşılaşılan bir diğer ses olayı art damak ünsüzü olan /k/ sesinin sızıcılaşarak /h/’ye dönmesidir. Bu ses olayına Türkçe ve Arapçadan alıntı kelimelerde rastlanır.

humlanādi (1-276) “kumlanır”, *aynihsa* (1-270) “bilhassa”, *kârahçı* (4-32) “harami, eşkıya”, *korhtı* (10-73) “korktu”, *aççıh* (2-134) “acı”, *köprağ* (7-133) “çokça”, *uzah* (11-41) “uzak”.

halhlardı (9-7) “halkları” (< Ar. خلق - halk), *mağberásı* (1-198) “mezarı” (< Ar. مقبر – mağber).

6. Oş merkez Özbek ağzında bilhassa Arapçadan alıntı kelimelerde diş dudak ünsüzü olan /f / sesinin süreksizleşerek /p/'ye değiştiği görülür.

insâp (2-188) “insaf” (< Ar. اينصاف - inşâf), *nápís* (8-81) “enfes” (< Ar. نفيس – nefîs), *pâtír nân* (3-41) “ (< Ar. فطير - faṭîr), *patmagüldü* (2-286) “Fatmagül’ü ö.a.” (< Ar. فطمه – faṭıma), *pâydası* (6-5) “faydası” (< Ar. فائده – fâ‘ide), *şapâatlarígá* (9-57) “şefatlarına” (< Ar. شفاعة – şefâ‘at), *tarapke* (6-92) “tarafa” (< Ar. طرف - ṭaraf), *tawâpká* (9-40) “tavafa” (< Ar. طواف – ṭavâf).

7. Oş merkez Özbek ağzında ünsüz uyumu bulunmaz. Ancak düzenli olmamakla birlikte çeşitli seslik nedenlerle ünsüz uyumunun sağlandığı istisna durumlar da vardır. Bu durumun ortaya çıkmasına bazı ünsüzlerin tonlulaşarak veya tonsuzlaşarak uyuma girmesi neden olmaktadır.

eşigde (2-244) “kapıda” (ÖT. eşikdá), *ıssığda* (3-53) “sıcakta” (ÖT. ıssıkdá), *kulâğdan* (4-261) “kulaktan”, *âltıncı* (9-34) “altıncı”, (ÖT. âltinçi) *bırıncı* (3-21) “birinci” (ÖT. birinçi), *ópka* (7-130) “karaciğer”, (ÖT. öbká).

8. Eski Türkçede ve standart Özbek Türkçesinde /ç/ ünsüzü ile sona eren *saç-*, fiili ve /ş/ ünsüzü ile sona eren *tüş-*, *tüşün-* fiilleri, Oş merkez Özbek ağzında gerileyici benzeşme nedeniyle *çaç-*, *çüş-*, *çüşün-* biçimlerini almaktadır.

çaçadı (6-119) “saçar” (ÖT. sâç-), *çaçıp* (2-299) “saçıp”, *çaçılğán* (8-51) “saçılmış”, *çüşkánmán* (2-26) “indim”, (ÖT. tüş-), *çüşmiysán* (5-71) “düşmezsin”, *çüşünámıs* (2-306) “anlınız” (ÖT. tüşün-), *çüşüntürárdide* (8-75) “anlatırdıda”, *çüşünüşümçá* (2-305) “fikrimce”.

9. Eski Türkçe ve standart Özbek Türkçesindeki *süpür-* ve *süpürgi* kelimeleri, Oş merkez Özbek ağzında Kırgız Türkçesinin tesiriyle *şüpür-* ve *şüpürgi* biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır.

şüpír (1-15) “süpür”, *şüpürgini* (2-322) “süpürgeyi”, *şüpürgiydí* (5-86) “süpürge idi”, *şüpíríp* (5-104) “süpürüp”, *şüpürgädí* (8-89) “süpürmek için”, *şüpürgání* (2-166) “süpürgeyi”, *şüpürgini* (2-322) “süpürgeyi”, *şüpürgünü* (8-134) “süpürgeyi” (Kırş. ET. sipit-, OT. süpür-, Çağ. süpür- ÖT. süpür-, süpürgi, KT. şıpır-, şıpırgı).

10. Oş merkez Özbek ağzında zarf-fiil eki olarak kullanılan /b/ ünsüzünün bazı birleşik fiil yapılarında düştüğü görülür.

alı_bardı (1-104) “alıp vardı” (< *alıb bardı*), *aylantırıyatkánde* (11-78) “dolaşırken” (< *aylantirib yátgándá*).

Bu ekin metinlerimizde düzensiz olarak tonsuz kullanıldığı örnekler de mevcuttur.

âğrıp (11-69) “hastalanıp”, *âldáp* (2-196) “aldatıp”, *arçıp* (8-79) “kabuğunu soyup” *bağlap* (5-34) “bağlayıp”, *berıp keldím* (1-244) “verip geldim”, *çıkarıp* (1-129) “çıkarıp”, *dem âlip* (6-13) “dinlenip”.

Bu durum öğrenilen geçmiş zaman kip eki olarak kullanılan /b/ ünsüzü için de geçerlidir.

âçıptı (11-43) “açmış”, *adaşıpsân* (2-237) “şaşırmışsın, karıştırmışsın”, *bârıpbán* (1-96) “vardım”, *çıkıptı* (11-42) “çıkılmış”.

11. Oş merkez Özbek ağzında *âl-*, *kı-*, *qál-*, *kel-*, *sal-* vb. fiillerin sonunda bulunan /l/ sesinin bazı kelimelerde düştüğü görülür.

âmasdan (2-58) “almadan” (< *âlmásdán*), *berip_ke* (1-233) “verip gel” (< *berip kel*), *esimge kemeyaptı* (2-282) “aklıma gelmiyor” (< *esimgá kelmáyápti*), *bomasa* (1-248) “olmasa” (< *bolmásá*), *kağünçe* (7-109) “kalıncaya kadar” (< *qálgünçá*), *sâmasdan* (6-107) “katmadan” (< *sálmásdán*).

12. Oş merkez Özbek ağzında *bar* isminin sonundaki /r/ sesinin daha çok soru ekinden evvel düştüğü görülür.

bāmı (8-87) “var mı?”.

Benzer şekilde *bar-* fiilinin sonundaki /r/ sesi de bazı kullanımlarda düşmektedir.

bāmégánmánū (6-8) “varmadım ya” (< *bārmágánmenu*).

13. Oş merkez ağzında daha çok tonlu biçimleri kullanılan eklerin tonsuz ünsüzlerle sona eren bazı kelimelerden sonra tonsuz biçimlerinin kullanıldığı da görülür.

Bulunma, çıkma ve yönelme hâli eklerinin Oş merkez Özbek ağzında tonsuz biçimde kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

payitta (4-88) “vakitte”, *sırttan oqıgánmán* (5-13) “dışarıdan okudum”, *yurtta* (4-141) “yurtta”, *köriništen* (1-61) “görünüştten”, *kürešten* (7-63) “güreştten”, *okıšta* (5-13) “okulda”, *oştegi* (2-41) “Oş’daki”, *yâšta* (2-8) “yaşında”, *tâşke* (4-108) “dışarıya”, *uruşke* (4-114) “dışarı”, *küreşke* (7-61) “güreşe”.

Standart Özbek Türkçesinde yükleme hâli eki olarak tonlu ve tonsuz ünsüzlerden sonra daha çok [+ni] biçim birimi kullanılır. Oş merkez Özbek ağzında yükleme ve ilgi hâli eki olarak kullanılan bu ekin düzensiz olarak tonlu ünsüzlerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra tonsuz biçimleriyle kullanıldığı örnekler mevcuttur. Bu ekin kullanımında Kırgız Türkçesinin tesiri de söz konusudur.

kızımmı (1-27) “kızımı”, *attı* (11-107) “atı”, *ottı* (3-38) “ateşi”.

Görülen geçmiş zaman kip ekinin metinlerimizde tonsuz biçimiyle kullanıldığı örnekler şu şekildedir:

ap kettı (10-18) “alıp gitti”, *kâp_kettı* (7-69) “kalıp gitti”, *ayttım* (1-22) “söyledim”, *çılhtı* (10-69) “çıktı”.

Öğrenilen geçmiş zaman kip ekinin tonsuz biçimiyle kullnıldığı örnekler şu şekildedir.

ap_kelişkán (2-116) “alıp gelmişler”, *káttátirişkán* (6-35) “büyütmüşler”, *aytkánmán* (8-43) “söyledim”, *çüşüp_ketiyatkende* (1-202) “iniyorken”.

14. Hece kaynaşması ve düşmesi olayları Oş merkez Özbek ağzında sık görülen ses olaylarındandır.

bolōradı (7-78) “oluverir” (< bolib berádi) *çıkarıwârādı* (7-105) “çıkarverir” (< çıkarıp berádi), *cönetiwârsa* (11-54) “gönderiverse” (< cönetib berse), *kelōradı* (6-53) “geliverir” (< kelib berádi), *kaynâriptı* (6-68) “kaynayıverdi” (< kaynáb beribdi), *kâpbán* (4-89) “kaldım” (< kâlibmán).

Bütün bu verilerden standart Özbek Türkçesi ve Oş merkez Özbek ağzının yüksek oranda benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Standart Özbek Türkçesi ve Oş merkez Özbek

ağzı arasındaki kısmi farklılıklar sınırlı ve sistemsiz bir görüntü çizer. Yükleme hâli ekinin kullanımını ve bazı ünlü değişmelerinde Kırgız Türkçesinin kısmi tesiri hissedilir. Bunun dışında çok heceli kelimelerin sonundaki /ıg, ig, ug, üg/ ses gruplarının /u, ü/ ünlülerine dönüşmesi, Eski Türkçe kelime başı /y/ ünsüzünün /c/ ünsüzüne değişmesi, ilk hecenin dışında da geniş yuvarlak ünlülerin görülmesi gibi Kırgız Türkçesine has özellikler, Oş merkez Özbek ağzında görülmez. Hokand hanlığı döneminden beri Kırgız Türkleri ile bir arada yaşayan Özbek Türklerinin Kırgız Türkçesinden bu derece az etkilenmiş olması ilgi çekicidir. Oş ilinde yaşayan Özbek Türklerinin Kırgız Türkçesinden asgari düzeyde etkilenmeleri ve Oş merkez Özbek ağzının standart dile olan benzerliğinin nedenleri birkaç maddeyle şöyle özetlenebilir:

Standart Özbek Türkçesi Farsça tesirinde gelişim göstermiş olan Taşkent-Fergana grubu ağızları üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla Özbek edebi dili Fergana grubu ağızlarının bir üyesi olan Oş ağzını da yansıtmaktadır.

Bir diğer neden bölgenin coğrafi özelliğidir. Kırgızistanın büyük bir bölümünün dağlık alanlardan oluşması ülkede yaşayan insanların daha düz alanlarda yoğunlaşmasına neden olmuş ve kaba bir tabirle coğrafi koşullardan kaynaklı olarak ülkenin kuzey-güney kısımları arasında sosyal anlamda kopukluk meydana gelmiştir. Bu durum Kırgız Türkleri de dahil Kırgızistan'ın güneyinde yaşayan halkların Özbekistanla daha sıcak ilişkiler kurması sonucunu doğurmuştur. Sovyetler Birliği döneminde özerk bölgeler arasındaki sınırların geçirgen olması gibi hususların da güney Kırgızistan ve Özbekistan arasındaki söz konusu yaklaşmayı teşvik ettiği söylenebilir. Bu yaklaşma, Oş ilinde yaşayan Özbek Türklerinin diline de yansımıştır.

Standart Özbek Türkçesi ve Oş merkez Özbek ağzı arasındaki benzerliğin nedenlerinden biri de Oş bölgesindeki eğitim faaliyetleri ve kitle iletişim araçlarının Oş merkez Özbek ağzına olan tesiridir. Bölge halkının büyük bir kısmının Özbek okullarında, Özbek Türkçesiyle eğitim aldığı gözlemlenmiştir. Son dönemde müfredatlarında ciddi değişimler yaşanmasına rağmen halen bölgede Özbek Türkçesiyle aktif olarak eğitim veren Özbek okulları bulunmaktadır. Ayrıca yöre halkının uydu yayınları vasıtasıyla Özbek medyasını yakından takip ettiği tespit edilmiştir. Sistemli olarak edebi dile maruz kalan Oş Özbeklerinin konuşma dili standart dil lehine değişim göstermeye devam etmektedir.

3. BÖLÜM

METİNLER

1. METİN

Ağız: Oş Merkez Özbek Ağızı

Kayıt Yeri: Oş Merkez

Kayıt Tarihi: 22 Nisan 2017

Kayıt Yapan: Erdi ERBEDEN

Kaynak Kişinin

Adı Soyadı: Matlûbehan Abdullacanova

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yeri: Oş Merkez

Doğum Tarihi: 1971

Milleti: Özbek

Medeni Hâli: Evli/ 4 Çocuk

Mesleği: Ev hanımı

Öğrenim Durumu: Lise (10. Sınıf)

İkamet Yeri: Oş Merkez

Dil Bilgisi: -

Lehçe Bilgisi: Kırgızca (Orta Seviyede)

Assalâm aleyküm! Áiláñiz haqıda mālumát berá álasız mı? (Merhaba! Aileniz hakkında bilgi verebilir misiniz?)

1. ássálām_aleykúm 2. áy'lām, húdáǵá_şükür, áylām bār. 3. ikki_ķız, ikki_oǵlum bār. 4. ikitá_ķızımı berdīm, húdáǵá_şügür. 5. olımı üylemâķçımān, kettásíní. 6. ķiķināsı üç_yaşár. 7. ķiķinámız ķiķiná halí. 8. turmuş_ortaum usda, yáǵaç_usdāsı, yáǵaç_usdāsı. 9. hāzır, hāzır şu künde lampa_ķılıyaptı. 10. lampa, pāl, tām_yāpadī. 11. eşi_rām_ķılādī. 12. sitiyenke_ķılādī, ķışlarda, sitiyenke_ķılādī, ķuhinī sitiyenkeler_ķılādī. 13. ózím üy_bekāsı. 14. ançe_múnçe zerikkánımdá bāzargá_ķüşüp_ķoyámán, hā aşnaka. 15. húdáǵá_şükür_ķızlarım bergánımdán berí üy_ķızı bolup üyde iş_ķılıyapbán, ávķat_ázıķ_ķır, sır, eşi_şüpír, yıǵıştır, şu_bılán_ķeç_ķiriyapdı.

Kızlarını kándáy berdiñiz? (*Kızlarınızı nasıl evlendirdiniz?*)

16. kızlarımı mı? 17. bermiymán beriymán dep bergánimi yám bilmiyám káldım. 18. káttá kızımı berámán dep tursam, bír ápámmí kudásı keldí, álamán dep. 19. eney kigin, bulárgá endí bitte kállá yetádí dēp bermiymán bermiymán desem, yō, berásiz dep 'mākem tirişuwáldı. 20. eney aşı 'māldá neyābır áyıydı. 21. eney kigin kızım on sákkısdán kirip ötüp káluwdı. 22. ene me aytım, yō men kızım yaş, ber āmiymán sılárgá dep nímá kısam. 23. leki nímáğá bermiysiz ekán. 24. berásiz berásiz, siz aytkend álamız dep no'yābır áyıda bop koydı, húdāgá şükür. 25. yetti áydá eney kigin, 'māyge çıkıp eney kigin toy kıldık. 26. hāyat yahşı, tınç húdāgá şükür otırıptı. 27. kiçī kızımmıám bermiymán bermiymán dep ózímí ortağım kep kálp on nüç künde berip koydım unge, bırıpasde. 28. 'boldíám álp ketip káldı. 29. bermiymán bu sāvuk çüşüp kál dísem kızımı tokkızınçı aqtiyābırda berdım. 30. yā şudáy kılıp kızlardı berip üy bekási bop káldım ózím húdāgá şügür dēp oturubbán.

Máktábgá bardıñizmi? (*Okula gittiniz mi?*)

31. mehtepke bārgánmán. 32. ongeçe oqıgán, bızdı mahaldá, hāzır om bír bop káldı, bız mahaldá onınçı kılasgeçe oqırdık. 33. onınçı sınıftı bítirip eney kigin áltı aylı çevár kırsıda oqıgánmán. 34. eney kigin çevár kırsıda oqıp eney şu nímā restavratsıya dep dom bíta bārdı u mahaldá, restavratsıyadá işlegánmán. 35. beş yıl, yetti yıl işlādım. 36. eney kin túrmúşgá çıhdım. 37. túrmúşgá çıkkanımdan kin ikki yıl işlādımde eney kigin koyıp ketip çıktım. 38. şu kaytıp işgá kaytmey koydım. 39. şudáy kılıp şu mahalgeçe keldım. 40. restavratsa, kiyimlerdí, káttá kiçilerdí, oñlarıdım. 41. kışlilerdí undaқа üstigá nímá koyarıdım, dublónqalargē qoja koyarıdık, üstigá nimási, zámın nimásını üstünü almaştırı qaplarıdım köprāk, men mojışkoy sehteyidim, şımlardayıdım.

Türkiye haqıda nímá oylámáqtásız? (*Türkiye hakkında ne düşünüyörsünüz?*)

42. men türkiyede şunaқа bis tilivizor arqaliyle taniymisda türkiyanı şunaқа men mústahkám ózigá nímá 'pākize yurt dep oyliymánde. 43. eney türk kinōsıda yám şunaқа nimáyu intilgentli bāribır unaqá zamānevídá eney kigin aşingá bız türkiyanı yahşı, kettá mámláket dep oyleymán. 44. u káttá mundaқа, kanakā diydi, yetişkán dēmāhçımán, şunaka yetişkán mámláket hámí. 45. ādablarıám yahşı. 46. mundey káttálardı hurmat kıládı. 47. hali mihmet kinōsu bār 'rası yahşı köremán şunı 48. rasıám yahşı köremándá. 49. kördüzmü?

Özbek kinosı körgánmisiz? (Özbek filmi izlediniz mi?)

50. men körgán kinō? **51.** mence haligi rāşq degen kino 'rāsı yáhdıda aşunı aħırını yám görálma. **52.** hāzırgeçe aşı kinōdá, rāşq kılıb kılıb eriní, dewáldı árqasında káp ke'tádi u. **53.** bír kinōdı kördüm. **54.** küyovını şunaqa rāşq kılát dā, rāşq kılōradı. **55.** u toğrı işke bārıp kelādi. **56.** u kız üyde oturıwálıb rāşq kılōradı. **57.** qaynası aħırı toygánıdán kıvartirent çıkarıp qoyadı. **58.** eney kī u kıvartirede bír çál yaşeydı. **59.** haligi çál, şunçali sen küyoyüne rāşq kılasán ekán. **60.** ke mením mánawu nímá üyüm diydi, sen hoħlágán sen küyoyini tevşiredigán üy dep manaqa dewál mánawu dewál, dewáldı árqasında ádam körse boladı. **61.** körinişten dewál içkeride 'aynek mánawu üydü körüp turadı. **62.** eney kigin, haligini içigá kirgizip qoyadı. **63.** hali kişi favkuláttá ölüp káladı. **64.** kálıttı yoqatıp qoyadı, o kız dewáldı árasıda kálıp ketadı. **65.** haligim bilán qançe yaşey dā aşı dewáldı içide yaşāp eney kin káp ketadı. **66.** şunı dáwāmı bār dedí çıñmadı hali. **67.** kız ölüp káladı mı u yede şunı içide haliinde hali hám içimde aşı kız kálgán. **68.** aşdaqa aşı kinōdu men rassı yaħşısı körámán.

Yáşlikiñizdá qanaqa oýınlar oynágansiz? (Gençliğinizde hangi oyunlar oynadınız?)

69. men yáşligimdā toptı anaqa, cambıl oýını bārıdı, hē cambıl. **70.** cambıldı mindey toptı ırğıtsek mundaqa táşlardı katar katar mindey kılıp, nímá kılıp qoyarıdık. **71.** eney kin u táştı yıqıtar idig, eney kin kaçıp ketar idik. **72.** haligi egási kegiçowur haligi yáná táştı cayıgá kop qoyışımız keregda. **73.** eney kin potırap şunaqa terláp terláp ketardig hali oýındı oynágánde mázá kılıp oynalardı. **74.** eney kigin haligi táştı ırğıtıp turup kaçardık haligi nímá kılıp táştı teriş üçün, haligi áger top sızgá tehse ujı yútkizáridiz. **75.** toptı uzáqqa atıwárganımız üçün toptı ap kegüçowur yáná táştı terip qoyışımız kereg idı. **76.** aşı oýınımız rası yaħşı. **77.** arğamçı oynadı, toptaş oynarıdık. **78.** yáná qanaqa oýınlarımız bār. **79.** bállardı üstüdán áşarıdık oğıl bállardı üstüdán. **81.** eney kigin bız unı eşşē mindi dep qoyar idigde aşdaqa.

Áta bábalarıñizni esláysizmi? (Atalarımızı hatırlıyor musunuz?)

82. yoq men áta bábalarımı eslálmıymán. **83.** men yoğligimde ójí ketiwárgan, ketiwárgan. **84.** mení ózímı dádám bārıdı, dádám hám ötip ketti hāzır. **85.** şafyör ádam bolgánıdı, ötip ketkán. **86.** ácāyib elge tanılğan ádamıdı. **87.** dádám şunaqa halı bír sözlı ádamıdıda eney kigin men dádámdán koqarıdım. **88.** mē eney kigin munaca yángi kelín

bolib en kettásígá çüşkánmándá. **89.** eney men hali endí âylede ötädí hár ħíl túrmúş. **90.** eney dádám yahşısı oturıpsán mı kızım tınçmısán. **91.** áger kayniñ bi_nerse dese kē, sıvoluş yığıştıramán dese. **92.** men bārsam mení hayatımı nímá kıwārarkin bozuwārarki erím yahşısı, kaynam yahşısı, kaynatam yahşısı. **93.** yō aytmiymán dep öntádán ötediyu. **94.** bittásí oğul báládan bolsa bārı boydağ mundağa kaynı_singil, kayn_ukálárım, boydağ. **95.** óşúlardı_yám aytsam dádám cönetmiy_koyadı dep hiç nersáni aytmasídımda. **96.** eney_kin bír küni bārsam eney_kin rası tolıp bārıpbán **97.** tüziymısán, yahşımısán dedí. **98.** dese, hē yahşımán. **99.** közimdán tık tıh tıh yāş kettí. **100.** búwám ózı yahşı, dádám_ám yahşı. **101.** bállar endí çiççek_kıldı dep máylı dádá máylı. **102.** ketámán sáat beş bolsā deymán. **103.** dádám, koqámán dádám âp_koymasın dep. **104.** dádám hē bu maşı mení nímámdá nímá kıldı dedí eney_kin mení ózı âlı_bardı. **105.** âlı_bārsa kaynatam bilán kaynam bilán uruşup ketken_idigdá. **106.** ássálām aleykúm kuda yahşımısız, tınçmısız? **107.** wāy bállarımı âp_keldizmi şap_köterimá kıldı. **108.** eney_kin dádám rassı huşyār ádámıdı **109.** hā demiy bunı iş, âylesídá bír iş ötıptí dep dádám üyge barıwārası yıglaptı. **110.** men bunı mánā kılıp koqıtıp koygánmán dep. **111.** kegin om_beş kün bogüçowur, bız hár om_beş künde bārar_ıdık, om_beş kün yigirmá künde bārar_ıdık. **112.** taşıkıp kettí. **113.** eney_kin köçámızı nārı_betidá nānuşta bop_kálgánmı_edi ózıçe kegánmi. **114.** eney_kin men máná yergá nānuştáğá kelūdım. **115.** mana ikite nandı máná men havār âp_koye dep, dádám havār âlgándá. **116.** şu dádám aşundan_ki hiç kaççe ötmestenle ölüp káldı. **117.** eney_kiyn aytadı, âpamlargá_yám aytken_ekán, şu mení aşı gápimdán koqıp şu kız orozlab_ám kemādi e? **118.** men bunı otıradı dep, oğıl bālıçe, men rase erkek kız bolgánmándá, men bunı otıradı dep bu demōdım. **119.** bu mákkám üşeriken bír gápti dep dádám. **120.** şu hā küyāw şunı yıkıştıramız aşı hayattı. **121.** men gáplāşemán dese kaynatam yahşısı, bet kelişip kálsa dádám yámmán körüp káladı dep aytmey_ötüp ketkenmán, şu dádámdán koqıp ötip ketkenmán şu. **122.** hayátım hayat bolıp ketkán. **123.** hūdāğá_şükür yahşısı endí.

Sümelek qandáy tayyárlánadı? (Sümelek nasıl hazırlanır?)

124. sümelēdí, buğdeyí úndírámıs. **125.** buğdeyí tâzá kılıp, yuvup turıp bír qatarı dímláp koyamıs. **126.** ikki yárim, üç_kün dímlánıh_turadı. **127.** dímláp_turıp kegin, eney_kin manáğa hāndı üstígá yayratamıs. **128.** üç santimedır kılıp yayratıp_turıp unı eney_kigin úndirēm, üç kün turıp_turıp yīneçey üstí sál_pál ákrāğ bolıp körinip káladı. **129.** şunda álıp_turıp mesurufkadan çıkarıp cámlargá sâp_koyamıs. **130.** eney_kigin kázangá ot yáqıp kázandı nímá yağlansın dep eney_kin çözmá pişiriwāramız çiççā. **131.**

eney_kigin kázán yahşı yağlanış kerēdá u endí ağır nímá köp kayneydigán avkatda kázán yağlī bolsa tági álmıydı. **132.** eney sū kıyamıs, eney aşı būdeydi şárvátlerini kıyamıs. **133.** un sálamıs, eney_kigin unı rassı uzák, kámıdá áltı sákkis sáhat kávláp eney_kigin dímláp kıyamıs. **134.** dímlágánımızdán kegin eney_kin bír áltı sáhat yáná dímdá turap_turıp ertási kün eney_kin áçıp mázá kılıp yiymis.

Yáqlarıñızga kándáy duá kılasız? (*Yakınlarınıza nasıl dua edersiniz?*)

135. yaqıllarımga zamánámis tınç bolsın, ásmánımız musaffá, yurtımız ábát bolsın. **136.** bizi_ám yurtlarımıs aşı türkiyalárgá ohşáp ábát_bop ketsín dep niyet kılamıs húdága_şükür, niyetlárımızga yetiyapbız. **137.** bálá_çaqalarımız bilán tınşlih, hátirşemliǵdá otırışlikke, qonım_koşlárımız bilán_barı tınşlik yetmiydi tınşlī bossın diymıs. **138.** zamánámis tınç, ásmánımız musaffa, yurtımız ábát bolsa_ele bizi hámmá yoǵımız yahşı boladı şu. **139.** baş_egámis tınç bossın diymiz ávválambár. **140.** siler_ám maşı işleriyle rivácını beríp, mústahkám kılıp yazuwálišlikni násib_etsín, ásan bolsın álláh_ekber.

Başıñızdán ötkán bir vaqeya aytsañız. (*Başınızdán geçen bir olay anlatsanız.*)

141. keçe, men bunge ózímiz keçegi wákıyanı aytey. **142.** keçe sávçilikke bárdik, mámleket_ápá bilán. **143.** bír tilifon cırınlatıp_káldı. **144.** bír 'kättá hátın, sáhsen_beş dohsangá kirgán hátın, duwá kıliyaptı. **145.** likillörıp maştaqa maştaqa kılıp duwá kılıp otırsa, tilifondı mindēy ezip_turıp, kerilip, álō dep kıoyadı. **146.** hali ámin diyışti ornigá. **147.** wáy hali yerde boldi külgi. **148.** haligi kámpirdi kuláǵı ağır ekán eşdimiydi. **149.** adāşdım_mı dep_kıoyadı, yō dep_kıoyamız. **150.** hali kámpír_ám bıs külgánimizi köriyaptıdá adāştım_mı dep_kıoyadı. **151.** máná şu zor látife boldı. **152.** aşdaķá yáná. **153.** tilifondan kelgánlardá üyettá bār dā. **154.** üyet unı nímá kılalmiymán. **155.** keçe sávçilikke bárdig mā hāzırǵı āsinim_bilán 'kättá örgámçik çüşüp_káldı eney_kigin. **156.** hī! oǵlı ayttiki mā örgámçiǵdı taşavár dep mandey kıliyatūdu_ney_me_ayttım **157.** ē kıoy hāzır sávçilikke barıwáramız_mı, bizikigá_ám keļsín sávçilár dedım. **158.** desem hi! aştakamı depti, ulubē çüşken örgámçiǵdı álıp yáná maşineǵa kıoy kıoydı. **159.** máná şu bizi ózímizdá bolgán wákiya keçegidán_beri, aşdaķā.

Bir hikáya bilásizmi? (*Bir hikâye biliyor musunuz?*)

160. bír peygambárimıs cúmá námázıǵa kelib. **161.** kese astananı tágidá bír bálá şunaķa yıǵlap yıǵlap otırıptı_kikán. **162.** halī báláǵa mindēy kırap_turıp, ey bálám nímá

yıǵlayapsán dese **163.** meni áta_enám bolgánidá men_ám maşdağa bállardağa yüráridím. **164.** meni_ám áta_enám bolgándá maşdağa tüye bolıp köteráridí dese, ózi peygambárimís ózi yetimlīde káttá bolgán_ekán, kē men sengá áta_ená bolámán dep. **165.** üşte bálásı bār eken yáná unısını esimdán çıkıp káldı. **166.** hasan, husan ya nímálár bār, atlarını_ám esimdán çıkarıp koydım **167.** haligini eney_kin ózini bálá kılıp kiripti **168.** eney_kigin yáná körüp meni áta_enám bolgándá tüye bolıp mindi'ráridi tise köçegá çıkıp men tüye boldım dep tüye bolámán dep minip ketiyaptı, ketken_ekán. **169.** ketiyaptı, ketkándá men ulardı tüyesini ázidá manağa nímási bār ekán diydi. **170.** nímá aşdağá meç diydimi, meç bār ekán desá kemáriní belidegi beldámsini çıkarıp_turıp ázigi meç_kılıp yürár_iken. **171.** ança yürügendán_kegin ulardı tüyási af af tēr_ekán desá eney iki_mettá af af depti. **172.** u eney_ki állağ cábrail áleyhissálam keptiyu. **173.** boldı kaytiñ üçünçi afiñzi aytmiyñ. **174.** yerlár lárságá kep_ketádi dep 'judá nímá kılıp kattığ menge şunağa tásır boldı. **175.** üçünçi afını ayttırmaptı. **176.** bu üçünçi af áhır_zamandı belgilári bolar ekán, şu.

Páyğambárniñ sünnetlárídán nímálár bilásiz? (*Peygamberin sünnetlerinden neler biliyorsunuz?*)

177. páyğambárimís sünnátlári? **178.** sünnáttí_ámellárídán dep bállarımız_ám sünnát ámallári dep ózláriçe sákállar qoyuşıwálışıyaptı. **179.** sünnát ámallári dep máná ózimiz máná taygá yetálmıymıs, hıçâP kiyib yürámıs, çinımızı çaykab içip_turıp sünnátti ámalı dep çinılarımızı çayqap içámıs.

İrim sırum haqıda nímálár bilásiz? (*Halk inançları hakkında neler biliyorsunuz?*)

180. yámán boladı dep qoyadı bızdá **181.** házır şirk dep köp irimlardı bizdán çıkarıwardı. **182.** bızdá şu irimlarımız bardı. **183.** mindey duwá kılıyatkanimizdá piçáğ dástırhandı üstidá túrmasın, âp_çoyılár deridi. **184.** nân sındırılıp_turgándá báreke köp ke'ládi dep, pütün nandı köprâğ sındırıp sındırışuwarardı. **185.** bizdá aşı nerse házır yok. **186.** bitte kimge kerē mísál mārufcangá kerē_mi ózi çiççe sındırıp_yep_ke'tádi. **187.** másılan menge kerē_mi çiççe sındırıp ke'tádim. **188.** a bızdá unáğa_másidi, burun irimler bardı. **189.** köp bárekálī bolsın, üyge rısk kırsın_dep irimımız bardı. **190.** qázandı tónter'mástik, rısk tóntárlıp tügáp káládi dep. **191.** házır qazanımızı yuvup, tazáláp_turıp tóntárip qoyıyapbis. **192.** şirk dep bop káldıdá oji, oşingá ráye kımey qoydikdá bizçi. **193.** eski daim bir sutkáli suwdı işletiláridi. **194.** nímáge degándá halī 'tnarıdı, eçologigiy_ám bu házır mäs ekán **195.** bis aşı işlerdi nímá kılıb irimımız aşıydı. **196.** nímáğa degándá hali

bir küllig sū u mahaldá báreke beríb aşı nímá bolarídí, bízge çüşüntüráridí **197.** házirgi, zamángá qarágándá bír küllī sū nímánī filturlángán nímásini şunu işlátis kerē ekán.

Süleymán tağıda nímálár bār? (*Süleyman dağında neler var?*)

198. süleymán tağımısda bābír nímási _bār, maħberásí _bār. **199.** bís uyetke çıkıp dāim qurán okıymıs. **200.** bābırdı ziyāret kılamıs. **201.** kegin muzeyimis bār, çıkqandır siz _hā süleymán tağıgá? **202.** yollarda süleymán tağıda mındey bābír maħberesindán çüşüp _ketiyatkende andaqa ğarlarımız bār. **203.** hali ğarlardı irım kılıp nímá neváre körgállár, áyağı ağrıgállár şunaqa húdádan tileymiz dep oşunge irım kılamız dā şunu nímá kılıp. **204.** çırağ ögürüp qoyādı. **205.** çırağ ögürgándá maşı másılan bír insandı áyağı ağrıydı, bír insandı başı ağrıydı. **206.** oşúdan nārı bolsın oşú kásellídán nārı boley dep çırağ ögürüp, oşunu kop qoyādı. **207.** eney _kin bálá tılegállár. **208.** haligi darahtlardá çigilgán latalardı kördüz _mü? **209.** men bálá körsem yána şu darahtke keley dep çügüp qoyuşadı, kızıl, kök materiyallardı, maşdaqā. **210.** arçálárgá çügüp çügüp qoyadı.

Yār yār bilásizmi? (*Yar yar biliyor musunuz?*)

- 211.** yār yār aytiyim _mi?
212. hay hāy ölān, cān ölānā.
213. ölānçi kıız, yār yārā, ölānçi kıız.
214. óz kızīnī onnīgá yā bādām eksín.
215. yār yārā bādām eksín.
216. bādām şāhī singende yā bálām desín
217. yār yārā bálām desín.
218. óz kızīnī yād kılibā sátkān ādam,
219. yār yārā sátkān ādam.
220. bārgáy sēnā bārgáy senā, kēlmāgeysán
221. yār yārā kēlmāgeysán.
222. kēlseñ hām _bāyēgindēgā bolmāgeysán,
223. yār yārā bolmāgeysán.
224. óz kızīnī onnīgá yā bādām eksín.
225. yār yārā bādām eksín.
226. bādām şāhī singnde yā bálām dēsín.
227. yār yārā bálām dēsín.

Mengá bir erták aytsáñiz! (*Bana bir masal anlatsanız!*)

228. erteğler rassı bálámgá aytı berárdım aysı birini aytı bersem? **229.** ırasnı şapıçkání aytıberiyım, ızıl şapkeçanı. **230.** bír ız bolgán ekán. **231.** u ızdı atı nímá, ánası ızıl şapıçgáçá ap keptı. **232.** ızıl şapıçkání kiydirıp ózıçe uvunaptı. **233.** eney ánası sámsa ılıp, eney ki ormándá senı búviñ bår, şu sámsanı berip ke diydı. **234.** bu eney ki halı sámsanı álıp ketiyatkándá bír bõri úçrår ekán. **235.** bõri úçrıp ē ızıl şapkeçe men senı yiymán deyd ekán. **236.** dese, bu yángisi ikándá külmiyñ. **237.** men senı yiymán dese, hımh patulmış meni yiyámiysán men buvimgá sámsa ap ketiyapbán der ekán. **238.** eney kigin yáná ketiwårar ekán. **239.** ketiyatkendá yáná hali bõri arasıdan çüşüwálıp men ızıl şapgeçe, sen mence işenmeyapsen, men senı yep oyámán dedı. **240.** dese eney kiyin yok yeyámiysán men sámsa ap ketiyapbán dep sámsasını am aytar ekán. **241.** olidej sámsasını am bermás ekán. **242.** eney búvisigá níhåyet álıp bårıp berıp yáná aytıřıdá yáná ızıl şapgeçe bórigá úçrıp álar ekán **243.** menım máná şapkámı kõriyapsánmı, şu şapkám senı yedirttirmiydı. **244.** men búvámgá sámsanı berıp keldım, berıp keliyapbán. **245.** endı senge sámsa am yok. **246.** ózımı am yiyámiysán dep håligi şunaqa ánasıgá açıp ketip álar ekán. **247.** bórigá arman bop álar ekán. **248.** hiç bomasa olidej sámsasını bolsa am yiyip oymadım dep bõri álám ılıp ap álar ekán.

aysı meválár, sábzálár bår, ularnıñ átlari nímá? (*Hangi meyveler, sebzeler var, isimleri nelerdir?*)

249. álma bår, gilás bår, yángi çıkkán órigler bår, ulpunay bår, bádrin, pamidor, şáftalı, andalık, tårvuz. **250.** sávzávatlardan sávzı, ızıl řeri, artořka, piyáz, balgarski. **251.** zēlinládán uurup, candū, 'hámma yō çıkıp aptı húdāgá şügür, 'hámma yō mólkülçilik, húdāgá şügür.

Hayvancılık bilán şugullanasız mı? (*Hayvancılıkla meşgul oluyor musunuz?*)

252. haywánládán bıs buanı, bua båkamıs, húdāgá şükür yahşı bua båkamız. **253.** bıs buanı bír yásárdán ötkenini álamız. **254.** kegin, eney kigin unge mákkářah dep oyadı, eney kin gürüşládı máydası boladı. **255.** nímá hámma yōda arpalı nársilárdán ap keladı. **256.** eney óşunlardı aynatıp turıp dímlap oyamıs. **257.** piřkándán kegin, eney kegin bír pakır bír pakır bualargá berámıs. **258.** bıs eney kin yēmlátıp göşke tayyar ılıp berámısdá.

Hayvân kásállıklári barmi? (*Hayvan hastalıkları var mı?*)

259. haywân kesállıgları bār. **260.** sibirski yazvası bār, u sibirski yazvadán қақақа болıp yara boladı. **261.** u yaranı tüzetiş hám cüda kıyın. **262.** salidör, áltın gügüt dep dárılar bār, óşúlardı yáná uqolları bār óşúlardı kılıp am zorğa tüzetiladı. **263.** eney kigin köz ágrıgı bār buqalarda köpräh köz ágrıgı boladı. **264.** közi ágrıgándá álbette ózini tabletqaları bār, unda nımá kılamıs eney kigin bizi máná ózimiz un bar u, un sepámıs. **265.** eney kigin aşdaqa ózini köpräh tilini yalatış üçün betlárigá yâh, kippik sürtip qoyamıs. **266.** ózini tilı, köpraq ózi tilı bilá yahşı kıladı.

Çarvâçilik haqıda nimálar bilásiz? (*Çiftçilik hakkında neler biliyorsunuz?*)

267. çarvâçilik? **268.** endi, qartoşka, piyâz, sávzi ekáridikdá burın ekáridik. **269.** yerdı oyardik, uruq saçaridik, zákletip çıkkişcovur zaki bilán turardı. **270.** sávzi aynıhsa **271.** sávzi, eney kiyin qarap turıp tegini yumşatıp turıp, otını hiç hám qoymysiz. **272.** arasını maşı bitte üç santimetır üç santimetırdan açık qoyış kerek sávzi álbette. **273.** eney hám káttá hám mázásı şirin boladı. **274.** piyâzdı küzde ekip qoyup turıp ertá bähârda awálnadı. **275.** unı, unı yám otlarını yúlup álbette táglarını yumşatıp qoyış kerēg. **276.** qartoşkanı undakā ekkándán kegin undey baş kótáridimi humlanadı, yáná baş kótáridimi yáná humlanadı, eney qartoşka yahşı kıladı.

2. METİN

Ağız: Oş Merkez Özbek Ağızı

Kayıt Yeri: Oş Merkez

Kayıt Tarihi: 22 Nisan 2017

Kayıt Yapan: Erdi ERBEDEN

Kaynak Kişinin

Adı Soyadı: Zamirehan Süleymanova

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yeri: Oş Merkez

Doğum Tarihi: 1962

Milleti: Özbek

Medeni Hâli: Evli/ 4 Çocuk

Mesleği: Emekli

Öğrenim Durumu: Lise

İkamet Yeri: Oş Merkez

Dil Bilgisi: Rusça (Orta Seviyede)

Lehçe Bilgisi: Kırgızca (Orta Seviyede)

1. bırıncı öziz huş_kepsiz. 2. bizi mahallamısga, oş şahriga, bizi köçelárimısga. 3. rahmát huş_kepsiz. 4. qolımızdan kegánçe sizge cáwâP qaytaramıs.

Öziñiz haqıda aytıp berá alásizmi? (Kendinizden bahsedebilir misiniz?)

5. men özi süleymanova_dep bu familyam küyâwımı familyası da endi, küyâwımı familyası. 6. men özi imâm âta, oş şahridá imâm âta degen köçe bâr, imâm âtadâ káttá ayladâ tuğılgánmán, átmış ikinci yılı. 7. bis dádam, buwám bolgán, káttá_buwálárimiz bolgán. 8. bir_yüz on yaşta káttá buwálárimıs ötkán. 9. ómir uzün yaşeydigán aylelerdánmıs. 10. şulardı bilemandá, káttá átamıs, meni dádammi dádası, áppâğ_dádá boládı endi bisge, dēdoşgá, bir_yüz_om_beş yaşda ölgán. 11. ómmir bákı dep_koye. 12. men körgánmandá yátkánini, men kiçkine yaşimde esleymán, tágigá, divānda yátken. 13. divān, u vakıtı divan yok sörüçelár. 14. sörünü_tayigá yāñgāgım tüşüp_ketse yāgān, eney yunus palwān dep familyam yunusova bolgán. 15. pālwanlar aylesidán bolgán_ekánmıs. 16. áppâğ_dádámıs pālwan bolgán_ekándá tâş köterádigán_mı men unısını bilmiymán hali küreşádigánmı pālwan bolgán_ekán. 17. şu pālwanlar aylesidá

dünyāgá kegán_ekánmán. **18.** ulardı içide eñ nāzigi mení dádám bolgán_ekán. **19.** sákkistá fārzánttán bīrīnçisí dádám bolgán_ekán. **20.** nāzik arihçan bolıp nāzik bolgán_ekán, qalgánları hámması_zıdarōvī yāğān bolgán_ekán. **21.** bīs aşı āppāğ dádámıs yātkándá körgánmán, şu yāñğāğım taygá tüşüp_ketse mandēy ābargānde máná qoligá men yakın keļsám qolı baravar bolgánmán de şunaqa zıdaroviy bolgán_ekán. **22.** mindēy karap kokmastik kiçkináligimísde, hámmanı āppāğ dádásı kiçkine meniki yāğān degán ekánmán. **23.** şunı gápírgán ekánmán de eney maşı nevárám bildí mení dep gápírgánlerí esimde qalgán. **24.** káttá bolgānde endí aşı āylede dúnyāgá kelgánmán. **25.** āpám bār, akám, mēn, úkám bolgánmıs. **26.** men küyāwgá çıkıp bu āylede eney_kigin, bu āyleni_ám káttásıgá çüşkánmán. **27.** unlar_ám yāğān zıdarōvī ādamlar ekán. **28.** bular bilán eney_ki yigirmá yıl kayna kaynatar bilán yaşadım. **29.** tötte bálālī bolıp, káttá kılıp kegin mā çeklergá üy sálp köçüp çihdīdá. **30.** kiçiglargá üydü boşatıp köçüp çıkıp endí bu yerde yaşıyapbıs, húdāgá şükür, yaḥşı.

Qaynānāñiz, qaynātāñiz qandáy insān edilár? (*Kaynananız, kayın babanız nasıl insanlardı?*)

31. kaynām işçi bolgán maşı ošta şol_ķambinat bolgán, ípehçilik ķambinatı. **32.** ķambinata pillādá işlegán hātın bolgán. **33.** uzā vakıt işláb bálları köp, yetitá bolgán, bállardı káttá kılıp, işláb, āriğ ārkasıdan ketip qalgán. **34.** kásál bolup ölüp qaldı. **35.** dádām káttá şafyör bolgán, törinçí aftobāzı dep ošta tanılğan aftobāzı bār_ekán. **36.** şu_yede káttá anaqa zil_māşine mingán. **37.** piritseplik māşine minip şáhár_me_şáhár yürárdide. **38.** káttá ādám bogán. **39.** işláp uzā_vakıt çirāylik, zıdarōvī ādam bolgán. **40.** yaḥşı, yaḥşı ādamlar bilán yaşāgánmán.

Máktābgá bārgánmısız? (*Okula gittiniz mi?*)

41. máhtáb onınc_sınıftı, oştegi şeft_çenke nāmli máhtebtí bütírgánmán. **42.** taras girigoriç şeft çenke dep on yıl, u vakıtta onıncı_sınıftá on_yıl okıgánmán. **43.** undan_kegin üç_yarım yıl üçilişşānı bütírgánmán, alā_ka boyıça. **44.** tilifanistká üçünçí razret bilán okışlardı bitirdim. **45.** kegin küyāgá çıkqandan kegin tilifonda átálarımız işlāttirmegán. **46.** tilifonda yigitlár bilán gápleşse kızlarımız bolmiydí, tōrı kelmiydí. **47.** mantıyōrlár bilán gáplāşarkándá tilifonda mā üylárdá buzılıp qalsa uñlagándá tilifanist cāvāp berárkándá, tiligiraflarda yök **48.** u zamanda aşı kötermáptidá átá enámıs. **49.** yok kızım unaqa yerde işlālmıydı dep şol_ķambinatgá ap_kirip_ķoyışkán **50.** aşeda laboratoryada işlegánmán. **51.** yigirmá bīr yıl laboratoryasında işlegánmán bitte cāydá. **52.**

ipēdi tehşirárdım, ipeglárdı. **53.** ҡurutkásını desem_ám bolōradı anaķa **54.** şılıhtav at ҡılıngán mí, iptí pişirárdídá ҡıley sūda ötkízilgán hár bír ipēdi tekşirip sortká ácrátıp ҡoyardıg. **55.** aşı sort ҡoyardıg aşı sort bilán toķıvçiler áylik báhā_áldı. **56.** bızge kirişip nán_án_áp_ıoyıñ, menge bırıñçı sort ıoyberıñ derdı. **57.** unaķa bomasdıda bızge nariyadan ıaytıp kelárdı. **58.** nā_tōrı tēşirgān labarant yahşı tēşirmegān dep bızge anaķa bop ıáldı dep, ular pul berse_yám nárese berse_yám ámasdan çesniy tehşirárdım. **59.** pul áladıganları_ám bardı. **60.** men çesniy işlegánmán aşı bitte mestáda yigirmá bír yıl işládım. **61.** kegin hayáttı ıuwançları ııyınçılıları bilán başķa işlārgá ötüp ketkánmán. **62.** u ıambinatı_yāpbarıştı_mı ıırğızıstándá. **63.** köp nárese satuwāriştıyu mámleket. **64.** aşı sátkendá ıırğızıstan şu nímání_ám ıambinatdı_ám ötküzüwāriştı hıtáylargá ötküzdü_mü, tatan oş bop_ketti hāzır. **65.** u yellárdá bıs işlegánmızdá úyet káttá işhana bolgán. **66.** pilládān matiriyalgeçe ııkardıdı ip ııkārıp, matiriyalgeçe ııkıp, kanaka nímálgá, ııhaslavākiye, 'veñgiriya, polşelārgá ketáridı materiyaallar. **67.** ıatovi pıradukseyası aşālgá çet_ellergá ketárdı de hāzır maná endı yō_bop_ketti şunday káttá_çay. **68.** kārhanē diydı_mı yoğ_bop_ketti u yellárimıs, bız işlegen yellár yoğ_bop_ketti.

Қандей турмуşǵа ııktıñız? (Nasıl evlendiniz?)

69. hāzır aytıberámán. **70.** men sehsán üçünçı yılı túrmuşǵá ııhtım. **71.** okıştı bıtırıp bír yıl işlāp turmuşǵá ııhtım. **72.** rassı köp sāvçı kelgán. **73.** sāvçiler rası köp kegán. **74.** ottız üçünçısıǵá tekkánmán_dep_ıoydım. **75.** sanap haligi üydá_yám, men başķa, başķa ádamıdım da hāzır başķa bop ıálgánmán. **76.** áta enámdá erkā hámma yoğda, fakat men üçünídıda endı, aytkánım aytkán_bolgánıdı. **77.** bu dúnyádan başķa dúnyāǵá ötip ıálgánmán. **78.** aştaka bolgānde endı. **79.** u kese yok, unı bunnı uzın_ekán bolmiydı, mandey ıılgánmán, mandey ıılgánmán. **80.** ottıs üçünçüsü aşı küyāwım bogán. **81.** sehsán üçünçü yılı toyımız bolgán, aıtiyabır áyıda, toy ııgánmıs. **82.** áta enālārim rāziçiligi bilān hámması uyādan kelişgán, buyādan ruhsat bolıp, surıştırıp kegin, eney_kegin berişkán. **83.** küyāǵá ııkıp yirmá bír yıl yaşabbán küyāwım bilán, ötip ketti. **84.** töttá bálālī boldık, ikitá kız, ikitá oǵıl. **85.** bittá kızımı bergānden_keyn_ıoyeyenim_ötüp_ketti. **86.** yüregi_üşāp_ārıp_ıasallı bilán ketti. **87.** arķasıdan eney_ııgin bittá kızımı okıttım úniversitetlardá. **88.** ikinci ölüm okumadı máhtaptá, tokkızı_bıtırıplā işke kirib ketti. **89.** işlāb menı bāķışı kerēg men unı bāķışım kerēg, áylenterivatışımıs kerēg. **90.** kızım okurıdı, u ıızǵá ıantraķt tólaş kerēg. **91.** aşney ıılıp u kızımı okıttım áltı yıl, u_ölüm işladı. **92.** undan kegingi ölüm_ám hāzır om_bırıñçı ıılastı bıtırıyaptı, okıydı. **93.** özüm işleymán,

detsatta işleymān, bāhçedā. **94.** üç yıl bop kıldı işlegān. **95.** undan āldın bitte kafedā āzgine işlādīm, şunağa kılıp işlāp hayātı dāwām ettiriyabbān.

Kışgā kandāy tayyārlānāsiz? (*Kışa nasıl hazırlanıyorsunuz?*)

96. kışgāmī? kışgā, endī hūdā bār endī, özi āllā berādī et'tāsīgā diymīs, lēkin özīmiz hareket kılamıs. **97.** un ālamıs, yağ ālamıs, kartoşkā, piyāz, sāvzılārdī kāplāb ālıp zapas kılamıs. **98.** hali kıştā bızdā bārībīr işlār, kıyınçilīrā bop kālādī. **99.** oğıl bāllarda ām iş azrağ bop kālādī. **100.** şunaka vakıtlārdā endī menī āylogim āzrāk, pıradukta zapasat kıp koyāmıs, kışta kıynalmey sāvduğda köcedān sumkalap taşımādan yeylik dep zapas kılamıs. **101.** kaççe bīr, pirimēriñi ālamız da bīr ikki kāp, üç kāp un ālamız, yağ ālamıs bīr on kilā, om beş kilā **102.** yānā nīmā bīr tōr kāp tōr kāp kartoşkā ālamıs, bīr ikki kāp, bīr kāp sāvzi ālamıs. **103.** piyāzđı köprağ ālamız, üç kāp, tōr kāp piyāz ālamıs. **104.** şulardı hāmmāsini ālıp zapas kıp koyāmıs. **105.** güriç ālamıs, koldan kelışçe on kilā, beş kilā ālıp, zapas kılıp oturāmıs kışgā. **106.** kömür ālamıs, ot yākkānī peçkelārgā, kömür yākamızda, tok bīlā kıyın üylār. **107.** kömür ālıp zapas kıp koyāmıs. **108.** otınlarımıs eşiğimizde köp, darahlardı kesip otın kıp koyāmıs, şū.

Operatsiya bolgānmisiz? (*Ameliyat oldunuz mu?*)

109. hē bolgānmān, aperatsa deyapsız mı? **110.** üç yolu aperatsa bolgānmān, közīm, közīm ikkiāsıdan, hali bitte kataraktā dep ālīgān, bitte pārde ālīgān, ikitā. **111.** kegin kesirō siçenya dep koyadı mı? tōrinçi fārzendimđā yām aperatsa bolıp tuğılğan. **112.** ciççe kıyınçilī bolıp özīm kıynālıp kālīgānmān. **113.** aşında uzārāk ārıp, kattıgrāğ üç āydā özimgā kelgānmān. **114.** turgānmān ornımdan desem ām bolōradı, üç āylik bālām üç āylī bolgānde. **115.** bālām yahşı bolgān lekin ciççe haligi ānā kettī mānā kettī bop ketkānmān ekān. **116.** yō yahşı vıraçlar aşı oşda küşlī vırac bār ekān dep, sansānış dep ap kelişkān keçēsıde aşı ādām dawālawārgān. **117.** yahşı hūdāgā şükūr, yahşı. **118.** şu üç yolu aperatsa bolgān ekānmān.

Yahşı körgān āvkatiniñ nimā, uniñ tayyārlānişi kandāy? (*Hangi yemeği beğeniyorsunuz, onun hazırlanışı nasıl?*)

119. aş, aştı yahşı köremān. **120.** aştı köprāk haligi devizira gürüştegisini yahşı körmimān. **121.** mānavī āk kürüşte bolgān aştı yahşı köremān. **122.** āk güriç özimizdi arawānlarda pişādī de özimizdā boladı. **123.** aşı gürüşte bolgān aştı yahşı köremān. **124.** ungē nīmā kılamız. **125.** bīr kilā güriçke endī bīs üyde bīr kilā yağ koyāmıs. **126.** şunge

yaraşa. sávzı, piyáz, göş koğurıp suwdı kuyıp, uzāk kaynatıp gürüşti kegin eney aştı dámláp şeker aıpları bilán yiyımıs. **127.** mázalı boladı aşımıs.

Kökátlárniñ námlári nimá? (Otların isimleri neler?)

128. köketládánmı, ısmalâğlar kök? **129.** bístá báhardı má 'adırlardı ısmalâğ ösádi. **130.** özímızdá manaka kökelemzár yellardı, át kılâk, çımçuk, çımçuk güllár ösádi. **131.** şulardan terıp, kök çuçvára, kök sámsalár kılıp yiyımıs. **132.** u ısmalağdı aytey ısmalağdı torğáp, çápıp, yağdı kuyıp, kızdırıp koğurámıs. **133.** piyás sálp üşte, tötte piyás torğap, sálp ke ısmalağdı sálp tus sepıp koğırámıs. **134.** unge aççıh sálmiymıs. **135.** tuz bilánlá koğurıp özi yumışağ bop káladı şu vakıtta alınadı. **136.** kegin hamır kılıp çuçvárağá kesıp kesıp çuçvára sálp çügüládi. **137.** çügülüp suwda kaynatıp pişiriládi. **138.** süzüp, kegin andan keyin kálampır sepıp tüyülgán kızıl kálampırdı sepıp yiyiládi. **139.** kálampırdı yahşı köremán, şunaqa.

Sümelek kándáy tayyárlánadı? (Sümelek nasıl hazırlanır?)

140. sümelédi maşı koşnılarımıs bilán köp tayerleymıs. **141.** billá koşılıp kılışmán. **142.** başıdan ahırigeçe turalmey kálámán, bilemán. **143.** buğday alışadı, kanaqadır kilası, on kilá, on ikki kilá buğday áládi. **144.** buğdaydı yuwüp tázeleymıs. **145.** buğdaydı maydasını terıp taşeymıs, káttá káttası káladı. **146.** şunı sıtolge yäyıp dúmláp üstigá oqup, duwálar oqup kızlár tahárát bilán sular sepışıp, ikki kün üç kün túrádı, ünádi dep koyadı. **147.** aşı yiyineçe bolup ösüp çıkadı. **148.** hali maysıdeg bolup kökerip çıkadı zengári bolup. **149.** şu üstü akarip kágándá unı tohtatıp, kesıp kesıp miyasarufkadan çıkarılıp eney undan appák atalágá oşşap suw çıkadı da sıgganda. **150.** şunı tağaralargá sálp bölüp bölüp üstigá su kuyulup şundan çıkkan, ezıp çıkarılğan suwdı, sümelédi, kázanını, káttá kázanlar ásiladı. **151.** kázangá yağlar kuyulup dağ kılınadı. **152.** şu yağını ap turup şu suwdı kuyuladı. **153.** sümelekká taşlar sálnadı. **154.** taşlardı sálp uzāk kaynatılıp bir kün ertá bilán tokkızda başlansa keçkuringeçe, on ombirgeçe sümelek tayarlanıp, ettásigá bir keçedán kegin açıladı. **155.** sümeleg únıp alınadı. **156.** kegin dástırhánlarga tártıladı.

Siz sávçilikká bardıñizmi? (Siz kız istemeye gittiniz mi?)

157. sávçilik kızlar olını üyleymán dese ánalar bärádıda sávçilikke kız isteydi. **158.** men olımgá sávçilikke bərgánimí aytıbersám. **159.** bitte üygá bərdik, kışıdı. **160.** kış vahtı, bis paççámıs boladı. **161.** káttá adámımız aşı paççámıs bilán billá bərdim. **162.** kár rásı kalın yağuvdı. **163.** eşigdi tayigá kiribərdik birəvdı üyigá. **164.** u özímız,

ķarındāşımıs bolādı. **165.** keliním ķarındāşdan āldım, uzārāk ķarındaş. **166.** bārdik, bārıp eşiġi şüpürganı keldím derkendá bízı pāççámıs külgilik kılıp men kārılárdı küreganı keldím dedí. **167.** kārılárdı tázela_berámán_dep kirip kelíp eney kirdik, otırdik eney hali kız_ám kirip káldı. **168.** kızı kōrüp yāhtırdım, bırıncı kōrüşüm. **169.** mence yahtı zınaşıt olumgá_ám yahsa kerē_dep bārdik. **170.** bitte bārdik, kegin ikkinçi bārışımızda ular bízı kelíb surıştıriptıda eney berámıs sílergá dedí āma aşı küni, bız bārgán künde tōtte sāvçı otırıptı_ıkán. **171.** törünçisi men boldım, üşte sāvçı otırıp. **172.** káttá_búısı bār_ekán. **173.** manaka divanda otırıp_turıp, mindēy ka'rāp_turıp, eney_kigin boptı duwā kıleyli bıs keteylī dedík. **174.** hiç kim kızını cēwāp soralmādı. **175.** ka'rāp_turıp sizge beremán kızımı dedí, duwā kıldı. **176.** şu bilán eney kigin kızı nímá kelinçek kızdı āldım. **177.** toylar kıldık, yahşı hāzır ikite bāláli boldı, otırıptı hūdāgá şükür, yahşı.

Yāķınlarıñızga ķandáy duā kılasız? (Yakınlarınıza nasıl dualar edersiniz?)

178. yaķıllārimısgá, ātá enelārimız ötip ketgán. **179.** ularge kılamıs, ķur'ānlar oķıp duwā kılamıs. **180.** ķabristānlargá bārardik, bārgizmey koştı, mümkün_mēs dep ayāl kişi bārmiydi dep üyde otturub duwā kılamıs. **181.** ikkitásı mení ātam bilán enám. **182.** yigirmá_künde ötüp ketkán ikkiānı ķabrı bır cāyda. **183.** ikkiāsigá şu yigirmá kün áralık, yigirmá sákkiz yıl bolsa_yám beşinçi april bilán yigirmá_törinçi aprilde hiç_ám esimden çıkarmey. **184.** oturub duwā kılamán şu ikkiā_kündá, yıġlap ķurānlar oķıb duwā kılamıs, ötkenlārgáçe kılamıs. **185.** kegingisi fārzántlaārimısgá kılamıs duwā. **186.** kızlargá bahtını tileymiş, otırgán üyüdü_yaşagán üyüdü. **187.** aşı kayna kaynatasıgeçe duwā kılamán. **188.** şulargá insāp bersín, imān bersín şular kızımga yahşı gápırsín, öz bālásıdey ālıp otırsín dep duwā kılamıs. **189.** ķaynatarıgá hūdāyım ózini atasıdaķa bolup duwā kılsın. **190.** kızım kızım desín fakat, özleridán köpāyıp üyümizgá yıġlap kemásín, hapa_bolup kemásín. **191.** yahşı otırsın dep duwā_kılamán, ikkiā_kızgá. **192.** olımgá, ettámán turub ünüb_össín, işlāri ilġāri bolsın, özidán köpeysín, şu ayalı bilán uruşmasdan ħirāyli otırsın, yahşı gápırsín. **193.** ikkiāşı çıkıp kese közigá ķareymán. **194.** yahşı nastirenyada ħıhsa ħursān bolamán, yāmán nastirenyada ħıhsa yahşı uġlamadilámı dep koyamán. **195.** uruşup káldımikin dep çöçiymande ķarāp, yōk nímá hiş_nārise_emás yahşımız dep, uyķıgá toymagán bolışādı. **196.** eney āldıp yahşı gápırıp koyamán. **197.** şu bilán özím işgá ketemán duwādı kılıp. **198.** işte_ám oyım hayālímnda duwā kılıp işten keldi_mikin, işini büttü_mikin, yahşı otırıptı_mikin, neverelār yıķılıp tüşmedi_mikin, ķarayaptı_mikin, ķānnı aç kalmadı_mikin dep duwālar kılıp otıramıs, şū.

Özbeklärniñ tarihi haqıda nimálár bilásiz? (*Özbeklerin tarihi hakkında neler biliyorsunuz?*)

199. özbēlārdı tārīhı köprā men şunaqa çüşünemán, **200.** özbēlār qadīmī millāt bolgán_ekende máná mánavı sılárdá túrkiyáda álingán súleymán sultan kināsı bolıyaptıyu, hurrem, kinādı atını esimden çıkarıp koydım, şu kinōda köp nárseları oşemey qalgán. **201.** endı u kinā unçalı nímá bolmagán, unçalı dáracedá revájlanmagán u dávirde. **202.** lekin kināda bızı köp tārīhtı esláter_kende bızda özbēlārdá pādışáhlār, bāylār özbēlārdán çıqqan_ekán. **203.** bāsmacılar özbēlārdán çıqqan_ekán. **204.** en yāmān bāsmacı deb_ám özbēden çıqqan_ekán. **205.** nímá degānde bāsmacılar burūn köp bogán_ekán. **206.** me_unı bilámán. **207.** bāsmacı dese bızge áytıberışgán meni buvamı yurtı ancānli bolgán ekán de, şu ancānda bāsmacılar bāsıp kegānde bızı buvāmızı káttá_busı bolgán_ekán, dádásını ayası bolgán_ekán. **208.** u ayāl aşu qoқан hānligini bāylarını fārzāndları bogán ekānda qoқanda ancāngá kelgán_ekán, qoқan shāhrıda ancāngá kelgán_ekán. **209.** bāy bolgán_ekán de meni buvāmmı, buvāmmı akāsı tāgamız bolardı. **210.** u tāga ikitásini qaldırıp andicānda, yáná bitte káttá oqlını alıp qashqargá káçıp ketken_ekán. **211.** tılle bāyligi köppök bolgán_ekán. **212.** aşı tıllá pulları köp bolgán_ekán. **213.** tıllalār, tıllası köp bolgán ekán, köziçáda. **214.** aşı tıllasını alıp ancānda taşap ketip_qalgán_ekán. **215.** qashqar, hāzır qashqarda yaşeydikán oqlıları bār, tağalarımızı oqlıları bār. **216.** özlerini alı máhtepları bār qashqarda. **217.** káttá bāylar bolgán_ekānde ular bilán alāka qılmey qoygán_ekānmıs bıs. **218.** haligi ellik neççinçi yıldı sürgün dávirde tohtap qoygán_ekán. **219.** hat alāqalar tohtap qoygán_ekán qashqar bilán. **220.** aşındán bilámán bāsmacılar bāstırıp kelib u_yedá bızı buvāmız bilán tāgamızı, eney_kigin buwāmıs alıp, káttá buwāmıs alıp oşgá kewālgán ekán, bāsmacılar kelib bāstirgānde kewālgán_ekán. **221.** bāsmacılar aşı öldürámıs degānde bular tamma tām káçışıp oşgá kelişkán_ekán. **222.** oşta özini buwāsı, dádası bolgán_ekānda şu_yede yaşaşıp oşı_yette qap ketişken_ekán. **223.** şundán bilámán aşı qoқан hānligi bolgán_ekán. **224.** u vakıtta paşşalār, káttá bāylār, şulardán tarqalıp ketkán_ekānda bāylig pādışalār endı maşı kināda aytım súleymán kināsıda, şu kināda_ám köp nímálár oşu dávirde kinālar, bıs kinālardı körüp koydikde endı. **225.** āzgine eşitkenlārimıs aşı bolgán ekán. **226.** şular bilán billá bağliq_bop qalgán_ekānda hāzirgi dávirde endı u bāylār hāzır başqaçā bāy, kembeğallār başqaçā.

Hikâyâ bilâsizmi? (*Hikâye biliyor musunuz?*)

227. aşî pâyğambárlárimís nímásídán aytey bolmasa. **228.** bîr kıız bâr ekán endî oşú dávrírlárdá. **229.** cüdá_ám çirâylik, rassá_ám çirâylik, davuşları çirâylik ayâl bolgán_ekán. **230.** u ayâl kıızgá, kıız bolgán_ekán, bu kıız şu pâyğambárlárimízgá túrmuşgá çıkkan ekándá, turmuşgá çıkıp u üydán bîr kadem_ám eşikgá çıkmas_ekán. **231.** davuşî eşitílse_yám bolmiydi dep, şu üydi içidâ urânıp, kiyinip hıçáplárdá yürüp üydá fârzántlár káttá kılgán_ekán. **232.** şu turışídá taşkarıdan birâ çağırıp káptı da erkek kişi dâvuştı çağırıptı. **233.** çağırsa u ayâl âzığá ikite mayda tâştı sawâp_turîp âzığá tâş sâlıp gápíriptí dá kegin gápírsá hayrân bolıptı. **234.** âna hân men sízî oğliyizi sorayabbán, oğliyiz kayerdâ desá çıkıp ketkánidî dep dâvuşımı başkaça kılıp gápíriptí. **235.** kegin, eney_kigin bu âdám bârıp bu yedâ bittá kıız bâr degánidîz. **236.** kıız bálá yoğ_ekán, bîr kâmpír bâr_ekán diydi_kán. **237.** dese bârıp yök sen adaşıpsân u üydá. **238.** ayâl kişi bâr yâş. **239.** u âdám yâş dâvuştı unaka bolışı kerē_emás deyd_ikán. **240.** dese yáná bîrî kese_yám huttı aşî dâvıştá gápírîr_ken âzığá tâş sâlıp. **241.** kegin ikki máttá üç máttá keptí. **242.** üçünçüsídâ u nímâ pâyğambár eney_kigin bízî pâyğambárimís kelíb ózî aytıptı. **243.** bu üyde mení ayâlım bârıdı. **244.** nímágá sen barseñ dâvuştı başka bolıyaptı_ekán dep haligi bálágá eşigde turuptur dep üygá kirse çirâyli gápíriptí. **245.** bu üyümízdâ ayâligá sendán başka kâmpír bârmı bu üydâ? **246.** nímágá men yoğimda bîr kâmpír âdám cewâp kaytarıyaptı deptí. **247.** desá eney_kigin yök men sızgá aytâlmıymán deptí. **248.** desá yoğ mence 'âyt desá yâlgán gápírlımiymán. **249.** âzımğá tâş sâlıp gápírdím. **250.** mení dâvuşım_ám avrat hısâplanâdı. **251.** şunı_ıçün men tâş sâlıp gápírdím. **252.** u taşkarıdegi erkek kişi kimligini bilmiymánkü men. **253.** şungâ dâvuşımdan kâmpír_ekán dep ketip kâlsın dep âzrâ gápírdím_dep aytar_ikán. **254.** şu ayâl kişilárdí dâvuşımız kattıg gápírişimiz kerē_más_ekán. **255.** aşî pâyğambárlár dávrídá şu aytılp nímá kılingán ekándá şunu_üçün kattıg dâvuştı gápírişimis kerē_más_ekán. **256.** ânâlár, enâlár, kızlár, ayállár hámmámıs yumşağ gápírişimiz kerē_ekándâ sekin, şu_ikán. **257.** başka nímáler esimge kelmeyaptı.

Boşñizdan ötkán kıızıklı bir vâkıyá aytsañız! (*Başñızdan geçmiş ilginç bir olay anlatsanız!*)

258. kıızıg vâkıyálardı aytı_berey ha? **259.** kıızıg vâkıyálár aytı_berey. **260.** bıs âylámısdá nímá desem bolâdı, ákám, ákám bilán âpám, ükám bolgán. **261.** me ákám bilán köprâk uruşup_turârdik. **262.** akám bilán köp uruşup kâlardik. **263.** uruşup kâlsek

üylárimísí şunağa pākize tutarídım, eşik_tágigá, asfalTlardı_ám yuvıp koyardım da şutkalap, eşitayigá tıryapğa sâp_koysam, ákám taşgarígá çıkıp, áyađını láygá suvap_turıp láydy bāsîp kiri_berárdi. **264.** eney_kigin uruşárdım. **265.** uruşıp, nímá kılardıgde. **266.** kegin vahtı sâhatleri kelíb kelín âlsek, kelínímís asfaldldı yup_koysa ayâğını yeçîp kiriyaptı, ayâğını yeçip 'tuflisini yeçip kirip. **267.** eney külüp men ayttım. **268.** hā wāy, keline_yám hurmat kılasıñ mení hurmat kılmagán_ekánsis desem külüp koyardı. **269.** bu üygá kelsek bu üydegilár umumán áyađını yeçmesden bu áylegá çüşsám, áyađını yeçmiy piremoy bāsıb yürüşár_ekán. **270.** men kelib bu üydü paryatkege sap_çoıyánmándá. **271.** wāy! mā kelín manağa kılar_ekán dep özlári üyetip, özlári üyetip kâlışgán. **272.** manağa köp oğıl bálá_ekán, bāsıp ketişár_ekán. **273.** hámmá_yōdı yámmān kılıp tepáláp ketişár_iken, dástırhānsa duwā kılışmas_ekán, túrúp ketişárkán. **274.** heş_nársegá karaması ekándá mánāví bu ádamgá âp_çoıyándı_yám yep_ketârar_ekán bilişmās_ekán. **275.** paryatkege salgánmán kelíb u üydá. **276.** aşı köp kıızığ işlárım maşı üydá bolgán. **277.** lađmān kıliyín desá, lađmān kıliyatsam súrpa, bızdā súrpa sâp koyamızda surpádā kılnādı, ha bulár surpádá kımas_ekán, sıtoldu üstídá tikká turup kılar_ekán. **278.** súrpa mí âp_çoıyışgán, ē bular nímá kıliyaptı dep. **279.** kıızığ küllárdá áwkatlar kıberárdımdá men mā súrpa mí sawálıp unlarımı elâp kılar_ekánmán. **280.** bu üydá unaga_más_ikende, sıtoldu üstíde tikká turub hámmásí şaşılıp şaşılıp kılar_ikán. **281.** aştaka işler bolgán_endí. **282.** başka köp kıızığ wākıyálár esimge kemeyaptı.

Bir kino körgánmisiz? (Bir film izlediniz mi?)

283. kinōlar köp körgánmán kinōlardı. **284.** mā köprāk túrkiye filimlári yâkadı. **285.** siz aytmâqçı aşı mánāví kinolár. **286.** patmagüldü rássā körgánmán, áhırgeçe körgánmán. **287.** patmagül artist özi yâkadı esláp kálalmiymán námlarını rássı_ám eney kárım maşı rolde oynágán kárımlár. **288.** hakıkiy haligi rolde oynágándá, ózını aşı hayátke koyub oynágán aşı kinālar yâkadı. **289.** yahşı ártistlardı yahşı körüp kálāmis, yámmān rolde oynágánlerdí yámmān körüp kálāmis. **290.** eney aşı қоşnim aytmâqçı mehmet kıaysı kinōda aççık hakıkatmı, şunağa bolsa kereg e? **291.** gül, güldí surátı bilán. **292.** şu kinōda_yám çesniy oynaşkán. **293.** rası_ám yahşı bolgán o kinōda. **294.** kegin haligi hámmá polat alendardı yahşı rol oynágán, yahşı oynágán lekin oşunçalı dárácádá ádamlardı öltürüp ketmegán bolsa kerek. **295.** túrkiye ciççe nímá_yám қоşıvárgán hē dep koyamán. **296.** aşı kinōlarını köp körgánmán. **297.** özbek kinaōlardan mánāwu ötkán küllár, abdullak kádírídi ramallarından. **298.** köp házirgi çıkayatkán özbek filimlári yahşı

çıkmiydí, yahşı _más. **299.** ötkán küllárdá bu _yede hali muhabbátgá yetişmiydi de kündáşı álbersá, kündáşı záhár sálp haligi nímá dep _koyadı, çin muhabbátígá, sevgísígá nímá sayādı, ortadán tikán bolıp çıkadıdá, záhár çaçıp özi _yám áhırıda cinni bop kâlar _iken u záynep degání. **300.** kümüş bılán átabek hakikiy sevgi bolgán _ekán máná hāzırgeçe ádamlar kümüş bılán átabeğdey bolıylar sevgılár dep koyadı. **301.** aşnaқа diyişádí hayátı unақа bomasın diydi.

Tiliñiz haqıda nímá oyláysız? (*Diliniz hakkında ne düşünüyörsünüz?*)

302. özbeglar tılı, bizi tilmiz _ám biziki andicān şivásidá gápirámiz _ekán. **303.** başka yellárdá máná, özbekistándá köp yerdá tılı başkaçe ekán. **304.** biziki andicān şivási, taşken bılán bádí tilde ekánmisdá bıs bádí til _ekán. **305.** şu bádí tildá gápirámiz _ekán çüşünüşümçá. **306.** kitābī til boyıça, özbeistandei kitāplar özbeheçe yazılğan kitāplár hámması bádí tilde yazılar _ikán bıs okısek yahşı çüşünámıs.

Ádábıyotiñiz haqıda nímálar bilasız? (*Edebiyatınız hakkında neler biliyorsunuz?*)

307. özbē ádábıyátı köprāğ endí taşkendá, náşir kılınar _kán bāri kitāplár özbeg ádábıyátı, özbeg tārıhı, özbeg hali filasofyaları, 'tom 'tom kitāpları bār _ekán özbegistándá. **308.** bızdā mánāvı tohsanınçı yılge'çe özbegistān 'tārıhiyu ádábıyátı, tilları bizde kēñ okılğan. **309.** 'hāmmá máhtábdá özbeg dajı rus máhtáblárdá uzbekskiy literatura dep özbeg ádábıyátı şu zahıriddın muhammad bābir, návāi, amur temur 'bāri, abdillā kādırı, şu yakında arıpop, abdullā arıpop şu 'bāri özbeg ádábıyátıgá nímá yazgán tārıhı álımlárdı, kitāpları okılğan. **310.** okıb yazılğan, náşir kılınğan bizi máhtáplárdá okılğan. **311.** tohsanınçı yıldán kegin özbegistándı köp kitāpları bızdán āp _taşaldı okılmıydidán bolup. **312.** kırğızıstān tārıhı, kırğızıstándá kırğızçe okılışı kerē dep kırğız tārıhlarıgá ötildi. **313.** bizde endí mánāvı kırğızıstándá özbeg köp ekándá, özbeg millátı cüdá köp _ekán. **314.** endí kaçna sánını bilmiymán. **315.** aşınça özbeheçe okulğan _ekán. **316.** hāzır kışkartılıb kışkartılıb özbēlar _ám rus tiligá beriyaptı, özbeg máhteplár kışkártırılıb káldı ázeytirilib kırğız ádábıyátı kirdi biske. **317.** kırğız tārıhı, kırğız ádábıyátları tohtap káliyaptı, máhteplárdá kırğız tılı okulıyaptı, özbeg ádábıyátı tohtayaptı. **318.** kırğızçagá ötiyapbıs.

Írim sirímlár haqıda áytib berá olásizmi? (*Halk inanışlarından bahsedebilir misiniz?*)

319. irim sirímlargá burun işenárdik. **320.** hâzır endí mǎ qur'ân kitâplardı oqıp mǎ mádrásálardá oqıp káttá qârlár, álímlár, şirk degán sözdi işletkânçün tohtap qáldik. **321.** lákin bǎrı bir bǎr âzgine. **322.** piçağdı ap qoy, şüpürgini yatkızıp qōy, suwdı tike turub içseñ yámǎn boládı, oturib iç. **323.** nǎndı uvatı wǎrmǎ yergá taşaseñ, bǎsıw áseñ uvağı bolımydı uşáğı nǎndı yámǎn boládı degán sözlárimíz bǎr. **324.** bıs káttálár qaytarayapbıs, bızdán kegingi paqalenyamız tohta bǎryapdı endí bulardan.

Dáhqançilik bilán şuğullanásizmi? (*Çiftçilikle meşgul oluyor musunuz?*)

325. dehqançilik üyümdá qılámǎn, âzgine dehqançilik qılámız. **326.** endí ikki yıldan berí dehqançilik ám kımey qoydik, darahlárimıs ösíp salqın bop qáldı. **327.** pamidör, piyáz, aǵarotgá ekámız, âzgine yerímız bǎr. **328.** yerládı oyıp, bǎhardá, bǎhardá yerlári oyıp, oǵutlár sálip, pamidör, köçátlár ekámıs. **329.** uruq çaçamıs, piyáz, manaka zelínlár köketlár, áqatká salınadigán köketlár östírámıs. **330.** reyhanlár, cambıllár östírámıs. **331.** pamidor köprák, şu piyáz ekip qoyamıs, balǵarski, bulǵar kalampırı dep qoyadı mı? **332.** aççık qalampır köprá yiyımıs, aççık qalampır. **333.** sílerdá yám mǎ túrkiyede köp köremán aççık qalampır ilínlı tursa ele bular ám köp yiydı dep bilámǎn. **334.** aşı aççık qalampırlardı ám köp ekámıs.

3. METİN

Ağız: Oş Merkez Özbek Ağızı

Kayıt Yeri: Oş Merkez

Kayıt Tarihi: 6 Mayıs 2017

Kayıt Yapan: Erdi ERBEDEN

Kaynak Kişinin

Adı Soyadı: Ranahan Usmanova

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yeri: Oş Merkez

Doğum Tarihi: 1966

Milleti: Özbek

Medeni Hâli: Evli/ 3 Çocuk

Mesleği: Ev Hanımı

Öğrenim Durumu: Lise (10. Sınıf)

İkamet Yeri: Oş Merkez

Dil Bilgisi: -

Lehçe Bilgisi: Kırgızca (Orta Seviyede)

Äiläñiz haqıda mälumät beräsizmi? (*Aileniz hakkında bilgi verirmisiniz?*)

1. äylám, üç oğlum bår. 2. ikki kelínim bår. 3. hocáyenim hāzır rasyáde işleydí. 4. kátte ölím bişkēde pāvır bolıp işleydí. 5. káttá kelínim mēdik, ğaratsķō_raddomda metsistra bolıp işleydí. 6. ikkinci ölím kerpiçney_zavotıda tōķır bolıP işleydí. 7. ayālı üydā, üy be'kásı. 8. üçüncü ölím mārufcān, özılárde tiyalogya fakültetide oķıyaptı üçüncü ķurs hūdā_hāhlasa. 9. şu bālám şu oķışğá kirgáninden rāsse_hem hursanmán. 10. islāmdı bıldı, túrh tılını, 'árap tılını bıldı. 11. állāğá şükür, bē_hısáp şükür. 12. állā bıldırdı, biliyapdı. 13. állā bıldırmese, bılmásıdı. 14. állā bıldı, sundı bılıyaptı, állahke_şükür. 15. özímí kásbım çevárçilıdı. 16. çevárçilıde köprāğ men körpe_tōşē kılardım. 17. kelıllárgá, toyı boliyatkán kelıllárdı seplárını, körpelárını, tōşēlárını tikıp, kelıllárdı toygá 'tayarleymızdá. 18. hāzır üyde şu nevárelárdı bāķıp ni'yānkelik kılıyabbán. 19. beştá nevárám bår, ikki kelínim áldımda otıradı.

Kışgá kándáy táyyárgánlik kılmaqtásiz? (*Kışa nasıl hazırlık yapıyorsunuz?*)

20. bıs kışgá şu bırıncı öçürde, bızde bu yellárde gáz yok, kömür álamıs. **21.** bálálárimıs soqatmasın, kışta árimasın dep bırıncı öçürdá kömür álamıs, un álamıs, yağ álamız, yemektı bırıncı toldırámıs. **22.** kártoşká, piyáz, ün, qárın toğ bolşa, üy ıssıg bolşa, bállár kesál bolmiydı. **23.** kış úçún tayarlagán áwqátlárimıs, salatlar tayarlap qoyamıs. **24.** bádrin tuzlıymıs, kámpot kılamıs, soq kılamıs, yaseymıs. **25.** hár hıl salatlár tayarlap qoyamıs. **26.** kıştá mehmán kelşe áçıp mehmán kı'gání yaqşı. **27.** salatlarge şu bádrin, pamidör, kárám, balgarski qoşup hámmásını qoşup qaynatıp, bánkání sıtrazatqıp turüp, kuyup kuyup bekitıp padvalgá qop qoyamıs. **28.** kıştá bittáden áçıp işletib álamıs.

Yáshliñizda oyun oynágánmisiz? (*Çocukluğunuzda oyun oynadınız mı?*)

29. kiçkináligimdá köprá' toptáš oynar ıdık, arğamçı oynar ıdık, beki'meçeg oynar ıdık. **30.** arğamçı ırğıladı, kızım kelib ırğıbersin, ırğıyaptı. **31.** nevárám ırğıydı rásá. **32.** özímı tarttı nevárám ırğıyaptı rásı. **33.** arğamçı ırğıladı dā. **34.** fişkulturada endı mindeyçesi fişkultúra.

Nandı kándáy yasáysiz? (*Ekmeği nasıl yapıyorsunuz?*)

35. nandı, undı ap kelámıs, sū quyamıs, tuz sálamıs, sút quyámıs, silvişniy másla sálamıs, şeker sálamıs, hamır kılıp, orap qoyamıs. **36.** ikki sáhatte tayyar boládı. **37.** unı kesıp kesıp zuwálá kılıp yasáp, yasap qoyıp keyin tandırğá ot qoyamıs. **38.** tandırğá ottı qoyıp yápip 'yárim sáhatke qop qoyamıs. **39.** yárim sáattá siñip pişádı, zuwálámıs. **40.** nánlardı ísımlárı bār. **41.** lávaş nán, nāwwāy nán, pátir nán, bolká nán, boličká, külçe nán, cizzálı nán, gijde nán, ramaşke nán.

Qandey toy kılásiz? (*Nasıl düğün yapıyorsunuz?*)

42. burün kárTney súrneylá bılán sıtollarge çıkıp aşnaqa toy kılánmız. **43.** endı húdā hāhlasa mārufcān bálámı íslāmı toy kılamıs, íslāmı toy kılamıs. **44.** toyda ettámán nānuştá berdık, erkē, bırıncı ettámán erkēlár nānuştá keládı. **45.** kártney súrney boládı. **46.** fakat erkēlár keládı unda. **47.** dádásını, bálálárdı, corıları, áğaynıları, dosları keládı. **48.** işlegán yerdélár keládı fakat erkēlárğá nānuştá boládı. **49.** keyin mahalle kirádı, ayállár, ayállár. **50.** fakat ayállár küzetádı, mahallá nānuştá boládı. **51.** mahallede ayállár çıkıp ketkänden keyin qarındaş uruqlár keládı. **52.** qarındaş uruqlár aláhıde yána ikkinci bölüm, üçüncü bölümde küzátıládı.

Milli kiyimláriñizniñ isimlári nimá? (*Millî elbiselerinizin isimleri nelerdir?*)

53. millî kiyimlár, ádrás, átlás, ipegden hâzır iptán kiyiyapbís köprâğ ıssığda. **54.** hıçáp ki'yámıs. **55.** şu romalı oreymıs hıçápdá. **56.** erlárdı kiyimlári şım, 'kástım şım, köynēk, fudbolke aşı.

Fárzándláriñizga қандáy duálár қılásız? (*Çocuklarınıza nasıl dualar ediyorsunuz?*)

57. fárzándlármgá állādan bırıncı sâğlik sorıymán, ámáT sorıymán. **58.** yálgán gápirmesligini sorıymán. **59.** yálgán gáp bomasa tōrı_ yürip tōrı túrsá bárake boladı. **60.** állādan bállárm yálgán gápirmásligini sorıymán. **61.** içmásın, çekmásın, içmásligini çekmásligini, állādı tanıp beş vaht namázını oқıp, állādı üyügá barıp, namáz oқup kelişlárını állādan tılep қalamán.

Mengá hám duá қılsáñız. (*Bana da dua etseniz.*)

62. işláriñiz ásan bolsın, állahımım záhniñizi áçık kılsın, állahım yüziñdi yáruk kılsın, siz keldiyiz bálá kelmesın. **63.** yáhşı báriylár, áq yol bolsın, yáná keliylár.

4. METİN**Ağız:** Oş Merkez Özbek Ağızı**Kayıt Yeri:** Oş Merkez**Kayıt Tarihi:** 13 Mayıs 2017**Kaydı Yapan:** Erdi ERBEDEN**Kaynak Kişinin****Adı Soyadı:** Nasibehan Rahmanova**Cinsiyeti:** Kadın**Doğum Yeri:** Oş Merkez**Doğum Tarihi:** 1965**Milleti:** Özbek**Medeni Hâli:** Evli/ 4 Çocuk**Mesleği:** Ev Hanımı**Öğrenim Durumu:** Lise (8. Sınıf)**İkamet Yeri:** Oş Merkez**Dil Bilgisi:** -**Lehçe Bilgisi:** Kırgızca (Orta Seviyede)**Çát mámlákátlárgá bảrgánmisiz? (Yabancı ülkelere gittiniz mi?)**

1. ھیتایغا ھیققانمآن, rassiyaga ھیققانمآن. 2. ھیتایдеги ھаяттı, u yerдеги bảrlıgıdı, yođlıgıdı, uyđurlăr ھandey yaşasını, ھیتáylăr ھandey yaşasını kőrüp kılđánmآن. 3. üç_áy yaşágánmız u yerde. 4. rasyada bízı bállăr darwázlăr ęastırolđa bảrgánmis. 5. seyahatga bảrgánmis. 6. u_yerde yumuş kılđánmis. 7. tatarıstanda, ھazanda bolđánmıs. 8. yađşı múslúmanábad şáھár. 9. ádamlărı mámulesi yađşı, imánı mústahkem adámlăr kőp. 10. máçitlأrga ayálları_ám bảradı, cumá kúnliđlأrde, şulأrga bảrgánmآن men_ám.

Türkiye hađıda nimألăr bilásiz? (Türkiye hakkında neler biliyorsunuz?)

11. asmánilerde ázgine ođıđánmآن. 12. çalkuşu bảrki u, şu feridá, kámuran beđlأrdı, şulأrdı yağşı bilemآن, őzbekçe bilemآن de endı unı. 13. u kızdı sabırlılığını ھayatga yağşı ھarágánlıđını, ھámmá musibetlأrga çıdágánlıđını yağşı kőremآن. 14. kámuran beğdı muھabbátını yağşı kőremآن. 15. ávválıde yağşı muámile kılmágán_bılán kegin onı muھabbetı ھandeylıđını bılıp kálgándán_keyin yağşı muámilede bolışkánını yağşı kőremآن. 16. haligi çáldı yağşı kőremآن hárbiy_çáldı 17. u fărıdánı şu ádam ásráp

qaladı, şu adam himāye kıp qaladı. **18.** ongeçe körgán künlár cüdá qattıǵ boladiyu yettimligdi am qattıh köredi u, nímáde yetimhánádá káttá boladı, kızlár okıydidán mádrásádá ilim aladı, ilimdi yahşı aladı **19.** yalgız bolgán bilān hayātǵa muhabbeti başqaça boladı. **20.** muhabbeti yahşı biladı u kız. **21.** allahtı yahşı sevgán kıs bolgánlig için, allāhım unge bír yahşı hidāyetlár bergānde o kızgá. **22.** kegin qamuran bege tegadı. **23.** ahırıda yahşı boladı, hayırlı tugadı. **24.** me aşı qalkuşını bittá cāyigá undaqa bolamán halı mustafa bārki muzıqant qalǵuvçı, ut qaladigán kişi bārki qal u adam qarı u adam, şu adam hiç kimmi sevmāgán boladı şu mahalgeçe. **25.** aşı feridání körgānden kegin, onı ilimını körgānden kegin, unı muāmilesını körgānden kegin, unı adābını körgāndan kegin aşı mustafa yahtırıp qaladı. **26.** u adam olar vahtıda yahtıradı. **27.** āger u adam yaşraq bolgānde ya bolmısa 'kasel bolmāgānde albette ašunge tekkán bolsa kereg idı. **28.** ondaqa muhabbat hiç kimde bolmāgán boladı. **29.** me aşıyernı yahşı köremán. **30.** aşı nımásı qıraylı qıqqan.

Qadim Özbeklárđan kimlárni bilásiz? (*Eski Özbeklerden kimleri biliyorsunuz?*)

31. amur temurdu az máz bilemán, o semerkānda bolgán. **32.** qingiz hān dávrıdā o adam addı mindey aykānda bızǵa şunday 'tüşüntürgán keyin temurnámání okıgánımden keyin bilgānmán onı, o qaraqçı bolmāgán. **33.** o halkparvar bolgán. **34.** neççi yıl neççi zamán aşı qingiz hāndı dávláttán qovıp qıkarısuwālmasdan, qingiz hāndı zulmıde yaşaşkānden kegin hali kimıdı, yána bittásı bardı, hāzır kep qaladı esimge keladı o adam am aytámán. **35.** kegin o adam hárbiy işdı hárbiy sırdı yahşı biladı. **36.** hárbiy yurişti yahşı bilgán, qur'andı yahşı bilgánlig için rasullāh sallallavesellāmmı yurişlárını kıladı. **37.** nımá má hárbiy tilde şutūrum diydiyu, birinçi qalanı ap qalış, padışadı otırgán sarayını alış bilán eney qingiz hāndı yeñedi. **38.** qingiz hāndı yeñip eney tahtǵa otradı. **39.** tahtke otırgānden kegin u yetti iklımmı qolǵa amāhçı boladı. **40.** sílárdá máná asmānilárdá nımá bār sultan süleymanmı máná hāzır bızde cā ketiyaptı. **41.** sultan süleymandı sulālaları, osmānilár imperyası şunge oşşap. **42.** amur temur am üç yüz yıl dāvır süradı, unı nevárası bábür am hindistānda üç yüz yıl dāvır süradı.

Bábür kim bilásizmi? (*Babür kim biliyor musunuz?*)

43. bábür atası umar şayhzāde boladı. **44.** kegin u adam padışā boladı. **45.** bábür nımání, qevarası boladı amur temurdı qevarası boladı, üçüncü ávladı boladı. **46.** kegin u atası qoqqısdan ölüp qaladı. **47.** keın nımá tahtǵa otıradı bábür on ikki yaşıda. **48.** on ikki yaşda tahtǵa otırgānden keın şaybānı hānlár samarkāngá andicāngá basıp kelişi

kerē boladı, o tahtı maħkem úşalmıydı. **49.** kāsımbeg degán ádám bu ádámga dúşmanlık kıladı tahtımı álamán dep. **50.** bábür u yám yútkızadı. **51.** u kāsımbeg am bábürdi tahtıga otıralmıydı. **52.** kegin eney bábür on sákkız yáşıda çıkıp ketadı eney oştan, ancandan, fergónádán, namangándán bolıp çıkıp çıkıp çıkıp çıkıp ketıp. **53.** kegin nímáge báradı, yigirmi törd yáşigeçe, avgánıstangá báradı. **54.** avgánda yaşıp, yigirmi yetti yáşıda avgándı kólga áladı, ondan kegin u yede láşker tolap kegin hindıstangá báradı. **55.** u yám hindıstandı şutorum bılán áladı. **56.** bırıncı saraydı kólga áladı kegin, eney kigin tahtga otıradı. **57.** o hindıstangá bārgānden kegin onı nímáge o tahtı uzáķķa çozúlgán sulálası uzáķķa çozúlgán menı fikrimçe, kitáptegi yázişlar fikriçe o ádám islām dinini yahşı tarķatadı. **58.** u yerde tötte yāman biddát işlar boladı, hindıstándá. **59.** ēri ölgānde kızdı álbette küydiriwāriş kereg boladı. **60.** ēri bılán bille yākadıyu olardı ya bolmasa āşı kelín ómúrbāt aħ kiyim kiyip turmuşga çıħmaslık kerē bolādı. **61.** oşı kānundi yok kıladı, kegin eney ki yāş kızlardı mácbur turmuşga berádı u yerde. **62.** nímáge degānde u yerde ħalk köp boladıyu şu nersáni tohtatadı. **63.** keyin haddán taşķarı ulár hali butga sıgıniş ħaywānlardı áta ānasıdan am uluħ kōradı. **64.** şunı asta sekinliĝ bılán aşı nerseden çıkaradı, músúrmanlıķga kirgızadı. **65.** köp ádám músúrman boladı. **66.** endı olár mácūsilar köpra' mácūsi bolgānki olár filga yám, maymungá yám, ilāngá yám, mālga yám sıgınadıgán boladı, aşı işları bılán kegin ābidelár ķurışı bılán, saraylar, káttá baĝlar ķurışı bılán nāmı káladı unı.

Páyĝambár hayáti haķıda nımálar bilásiz? (*Peygamberin hayatı hakkında neler biliyorsunuz?*)

67. páyĝambár rasulullah sallallāvásállám hayáti haķķıda sādát asrı kıssalarıda oķıgánmán. **68.** endı anıĝı toliĝ aytalmasamán, ħāşimilár ávlādıdán boladı, mákkede toĝıladı, ānası āmine ānamız bolādı, ātası abdúllāh boladı, āppaĝ dádásı abdúlmuttálıb boladı. **69.** amákisi ābū tálıb kólıda, ābū tálıbtı kólıda káp ketedi on ikki yáşıda. **70.** on ikki yáşgeçe yetim boladı. **71.** hattāki āppaĝ dádásı yám ölíp ketadı. **72.** onı toĝılışıdan aldın fil sūrásı bılán başlanadı u kitāp sādát asrı kıssalarıda aħabramı abahramı degán ádám mákkega bāstırıb bārmāħçı boladıyu u nímáda madiyendá kırķ sákkız ustunli ħaliso degán nárese ķurıp mákkáni bızgē mákkega bāriş iwwādet kılmasın u ádamlar menı kalisoyumga kesin degán niyyetá eney kin mákkega uruş kıladı. **73.** şundan başlanadı u kitāp, aħmád lütfi degán ádám yāzgán. **74.** türk bolsa kerē o ádám, aħmád lütfi türk bolsa kerē. **75.** şunday kılıb eney rasulullah sallallāvásállám toılgáni, toĝılgānden keyin halıme degán ayál emizip bāķadı. **76.** kiçkináligidá ħalál pākize yigit bálá boladı u. **77.**

kiçkināligide pākize boladı ózı aslıda, ǎllāhım onı pākize kılıp bergánki u aşı halīme bākıp yürgán vaqıtdā ikki yārım yāş üç yāşlıgide ǎllāhım qalbını bir āçıp qalbını bir yuvgán boladı. **78.** şundá başlanadı u báláda ĩmān hámme nersegá haq sözlár, yálgan gápırmeslik, haqıkkattı áldıdan qaytmaslik, şunaqa boladı o bálá. **79.** kegin kátte yigit boladı. **80.** kátte yigit bogándeги bittá cáyın cüdā ǎm yahşı köremen. **81.** bızde máná endi toylár cüdā zor boladiyu, toylár túrkilárde ǎm zor boladı, kelínlardı hattáki manaqa cáylárgá ötkiziwálıp oynatar ıkán. **82.** u ádam endı kembágal boladiyu çopan boladı. **83.** amákisıgá men endı nımádegi kışlāgdegi bu mákkedegi, mákke ehlinı, qoylárını, mállárını kırgá ǎp çıkıp baqamān dep çopānlik kılǵande şáhárdá anaqa dāp āwaz keládı. **84.** bu nımē dese fālānçanı oǵlı, fālānçanı kızını alıyaptı, toy boluyaptı deydi. **85.** şu toygá kegende toyhānegá ǎyetmesden uflāp qáladı köçedá. **86.** unı ǎllā uflatadı. **87.** ke ǎttemān qarasa kúyāş çıkkan boladı. **88.** şu on ǎtör om ǎbeş yāşlı bálá boladı da şu payıtta. **89.** ondan kegin körālmādım men maşnaqa uflāp qāpbān deydi yáná āradan beş ǎtört ǎkün ötkándán kiyin yáná oşı künki tekrārlanadı yáná bārālmıydı. **90.** kegin şunda özıgá özi niyyet kıladı. **91.** bunaqa cāygá men bārışım kerē ǎemās ǎekán, bu mengá yāhmadı dep. **92.** kegin eney haligi hámma ĩmāngá kelişti başlagānde hazratı umardı ǎyām ĩmāngá çakırıyatkán mahaldā yā alıden yā omardán menı kuvvātłántirgin ǎllāhım dep duwā kıladiyu ya ǎrābbıl ālemīn diynímızı yā alıden yā umardán, yā amirdán, yā umardán menı kuvvātłántirgin diynímızı, bızı kuvvātłántirgin degānde ābū ǎcahlı qoşılmey qáladıda şu yerıgá hapa bolamān men. **93.** şunda amir, yā amir demesıdán amir degānde u ǎyām qoşular ǎmı kin diymāndá, umar ĩmāngá keládı, amir kelmıydı. **94.** on tokkız, on sákkiz yāşlı yigit mahalıde olár bızdá bar u máná otırış, şunda otırışke kelişádı, abu cahıl baquvvát yigit boladiyu amir, o yálgançı bolmiydı, urışkağ boladı, aqıllı yigit boladı, küşlı boladı. **95.** kegin ǎeney aşı otırışta rasullāhdı áldıgá otırıp qáladı. **96.** u payıtdá endı muhammád amın diyilgánki u rasullāhligi bilinmegán u on ǎsákkiz on ǎtokkız yāşları mahaldá, laqabı amın bolgán, o yahşılıgi, toǵrı sözligi üçün muhammád ǎamin diyişkán hámması, kāsım ǎm diyişkán. **97.** kegin eney hali abu cahıl, cāhlını çıkaradı, qoy, ízdıhāmdá çirāyli otırış kereg. **98.** nımáge sen bunaqa kılāsān dese **99.** sen menı áldımdá otirgāniñá hapa bolıyapbān, 'rāncıdım ǎdiydı. **100.** yo rāncıme nımáge rāncıysen, şunday ízdıhāmdı bozasān ǎmı dese cāhlılı çıkadı unı. **101.** keyin āhırı cāhlını çıkaradıda rasullāh sallallāvasállemmi, keyin unı taşkarıgá ap çıkıp rasullāh yelkásıdán üşep, rasullah cüssası kiçkinerā boladı, o nımání abu cahıl cüssası yāğanrā boladı, baquvvātrā yigit boladı. **102.** hiç kim onı yelkásını yergá tegizmegán boladı oşı vakıtgeçe. **103.** keyin o bálá ikāa muşlaşıp ketib, resullāh sallallāvasállám bir kōtārīb yergá taşeydı. **104.** endı cebrāil

aleyhissalām yardım bergán _ekánde ungá. **105.** u bolsa hayrân boladı. **106.** men kandey bu yıkılıp tüştím bunı anaşasıda. **107.** men küşlig boluşum kereg idi. **108.** yáná alışadı, yáná alışadı üçüncü mettásıde yıkılıgándá áyağı tâşke tegip kesilip ketádı. **109.** kariñ ómirbāt aşı áyağ tüzálmiydide rasullah sallallavásállammı haķāret kılgánlig _üçün ómirbāt haķāret kılgánlig _üçün. **110.** endí yáná kōp rasullah sallallavásállám haķıda kōp.

Káttálariñizdán kimni esláysiz? (Büyüklerinizden kimi hatırlıyorsunuz?)

111. ayám haķıda aytámán. **112.** ayám yálgızlıde káttá bolgán. **113.** ikite sinlísı bittá ukásı bolgán. **114.** átası uruşke ketkán, ayám ózı bāķķan ulardı. **115.** ánası káselvánt bolgán. **116.** bızı tilde hāzır falaj diydiyu parayij, falaj bolgán, bızı kátá _búvımız. **117.** ózı körmegánmán lekin o ádam _hám uzağ yāşşamágán. **118.** aşı ukálarını bāķķan, turmuşgá çıkķan, dehķán bolgán ayám. **119.** tör oğıl, üç kıızı bolgánmıs. **120.** ulárdan hāzır ikitásı ötüp kettí, bittá ákám, bittá ápám, beştámız bārmıs. **121.** o ayám _ám yetmiş bir yāşıda öttí. **122.** mihnetkeş ayál bolgán.

Oş námi haķıda bilimiñiz bārmı? (Oş ismi hakkında bilginiz var mı?)

123. oş haķķıda bilemán. **124.** zamánlardá, endí máná bu átráf mawran _náhır bolgánki u zamánlardá, dávirlerdádá endí dávirlerdá zerkent áta degán ádam çopan bolgán _ekán. **125.** endí bu kánçadır dávirler burun, bu yellár o payıtlardá çekeleg _zárılar bolgán _ekán. **126.** ádamlár kām yaşagán _ekán. **127.** şunda eney bír otınçı _çál ötüp ketiyatsa o zárkent áta çopan _ekánde haywánlar tarķalıp keter ekán hámmá yāķķa. **128.** şundá áwazını bārça bakırsa u áwaz eho bílán hámmá yāķķa yetár _ekán. **129.** bu állahtı bír bergán nímáti bolsa kerēde, eney hōş hōş dep bakırgándá, aşı otınçı ketiyatıp, e men kayerde oturubbán desem, oş degán cāyda otırıpbán _ekándē degán _ekán. **130.** kegin bu yer oş bolgán ekán eney. **131.** oş bírınçı bolıšta beşte kápá bolgán, beşte áyle yaşagán, bittá kabīle. **132.** ulárdan tarķalgánlar eney köpeyıp köpeyıp köpeyıp eney _ki átráftá ádam köpeygán. **133.** oş islām dīniden ávvál zerdoştilár bolgán, ular kıyáşgá sıgınışķán. **134.** kegin _eney islām dini kegánden kegin eney _kiyin ĩmāngá kelişgán o dindí taşaşķán. **135.** mácūsīlar bolgán, kıyáşke sıgınuwçılar zardoştilár bolgán.

Hācgá bārgánmisiz? (Hacca gittiniz mi?)

136. hāç ámallárını? **137.** bír áy turdik, ikki _miñ om _bírınçı yılı aķtiyābırda ketím _me, noyābırda keldik. **138.** cüdá _yám yahşı boldı. **139.** bütún dúnya bārar _ikán u yergá. **140.** u _yede izzát ĥurmat yahşı bolár _ikán. **141.** nímáge degánde állahtı üyiki u

yer, yahşını yãmandı, pastı, bálátdı, kãranı ahtı oşı yurtta köríp kelár ekánsıs. **142.** állahtı ibādát kılgán adamlarnı kãnakaligini aşı yurtta körüp kelár ekánsıs. **143.** kıyãmetti bír köríníşı, körínár ekánde bir mettá, kaysı mahaldá ũ, menı nazarımda üç mettá körgángá oşşadım. **144.** nímágá 'tüşkãnde muzdalıfegá 'tüşkãnde, táş tergãnde hali yigitlár hámmásı táğdı tepásıgá çıkıp keter ikán. **145.** şunaķangi bír acáyib manzara bolar ikán. **146.** hámmá ap'pãh kıyımdá 'huttı 'kápálegdı singáride, ádamlar 'kápálekká oşşap kálár ekán. **147.** túnı bilán áppağ bolıp o táğ aķarıp keter ekánde táğka körínmiydikándá muzdalıfenı táğı. **148.** aşettá bír tãcúblándım állãnı kudrátıgá háyrãn kãldım. **149.** kigin şáytańgá táş átkándá, cemáratgá çıkıllar ikán. **150.** cemáratgá çıkılğãnde áger yãn bãşıyızgá yã biyãgize kãraseıs, tepálánıp ketásıs ekánde. **151.** 'şunđey óziizı ehtiyát kılıp şunđey allãhgá óziizı tãpşırıp şı zikiri tohtatmasdan yürüşis kerē ekán. **152.** állãdan küç kuvvát sorap ibādattı kılışıys kerē ekán. **153.** u yerde bír tãcúb boldı, kegin eney kın aşı nímágá 'tüşkãndá aķırgı ámel kılmıyatkándá, kãbádá. **154.** şunaķangi yürásız ekán, 'áyer sál kımmillesıs kãp ketásıs ekán ádamdı áyağını tãgidá. **155.** endı bız bãrgánımızde yetti milyar, yetti milyon ádam bãrdı dedı, yetti milyon ádam bãrdı dedı, endı bu káttá işki u. **156.** yáná undan taşķarı nilıgalni degánlár am bãr, bãr diyiştı, om milyon ádam diyiştı. **157.** aşı künı hámmá nárseni kıwãlış keregu bácáriş keregu, állahtı búyruđunu bácáriş kereg. **158.** haç ibādátlárını bácáriş kerek. **159.** şunda 'kattığ ciħãT kılasız ekánde állãhım ózi kıldırıp koyar ekán, óziyız am hareket kılasıs ekán, tãbani köp aytar ekánsıs. **160.** lekin kilgánızden kıyin bãşķaķa bop kãllar ekánsıs, hacdan kelgánızden kıyin. **161.** ħayát umümán bãşķaķa, cüdá yám zãvhlı, muħabbatlı mē aytkándáy yaşagız köprãħ kelár ekánde állahtı zikirini köprã kılıp köprã yãşagız kelár ekán.

Ķandey duã kılasız? (Nasıl dua edersiniz?)

162. menmi? **163.** dúnyãgá tinşlih tileymán. **164.** bismillãhirãhmãnirãhim. **165.** yã rábbıl álemın, dúnyãyımız tınç vãtanımız ábaT kılgın. **166.** şı ħãnedãngá óziyiñ fáyz, báreke, rahmetini yãğdirgin. **167.** şı ħãneden sãħıp sãħıbelárigá insaf távfih hídãyet, sileyi rahım bėrgin. **168.** birbirimizgá miħrı muħabbáttá, aķıbáttá sileyi rahımde kılgın. **169.** mahallá köyimiz bilán yurtımız bilán tinşlig, amãnlik, ħátircãmlide kılgın állãhım. **170.** yurtlarda bolıyatkán kırgın bãrãt yãman küllãrdı, musibetlãrdı bãşımızgá sãlmagin. **171.** állãhım sengá hamdũ senãlar bolsın. **172.** rasullãh sallallah ale vássãllemgá salavatlar bolsın ya rabbıl álemın. **173.** bu amãnet dúnyãgá yaratıpsán állãhım, bu amãnet dúnyãyingá ħıyãnet kımeydigán bendelãrdãn kılgın állãhım.

174. bu amānet dūnyāgá yaratıpsán ʾallāhım, bu amānet dūnyāyini uwal kılmıydıgán bendelárdán kılgın ey rábbıl ʾālemīn. **175.** hámmálarımızı bilip bilmiy kılgán günáhlárımızı mahfirát etgúvçısán. **176.** yahşı yolgá salgúvçısán, qalblárnı yahşı yolgá búrgúvçısán ʾallāhım. **177.** ya rabbıl ʾālemin günáhlárnı keçirgúvçı, távbálárnı qabıl kılgúvçı, savaplárnı köpeytirgúvçı, qabırlárnı nurgá toldırgúvçı, qabır azábıdan, dōzaq otıdan saqlagúvçı óziñsen. **178.** óziñ bārı húdáyısán ʾallāhım. **179.** bilip bilmiy kılgán günáhlárımızı sen keçirgin. **180.** yā rabbıl ʾālemin yahşılárgá yāndaştırigin, yāmanlárdan adaştırigin. **181.** fārzándlárımızı, ómır yoldaşımızı bırbırımızgá miħri muħabbetde, ákıbette sileyi rahımda kılgın. **182.** tápkánlárgá báreke bergin, imānını mústaħkám kılgın. **183.** sáfárdá yúrgánlárdın sáfárlárdını bēhatar kılgın, bēmárlárnı dárdıgá şifá bergin, qarzdárlárnı qarzigá necāt bergin. **184.** padışálarımızgá insáf távfık rışt húdáyet bergin ʾallāhım. **185.** ey rábbıl ʾālemīn ilmímızı ziyāde kılgın, ámalımızı ziyāde kılgın. **186.** ahlımızı sáf kılgın, zıhнімızı ötkir kılgın, peşánámızı yaruk kılgın. **187.** bilip bilmey kılgán günáhlárımızı óziñ keçirgin. **188.** ikki dūnyā sádetigá násīb etgin, ʾallāhu ekber.

Hikâyá bilásizmi? (Hikâye biliyormusunuz?)

189. máselēn? **190.** men bittá hadıs aytı bereyim mi? **191.** hadıs, saħıħ hadıslárdán qavmıgá yáħmagán imāmdı namázı qabul bolmiydı diydi. **192.** hācásıgá, hācásıden kaçgán quldı namázı qabıl bolmiydı diydi. **193.** erini ámrını üşenmegán, erigá itāt kılmagán, erini rázı kılmagán ayaldı namázı qabul bolmiydı diydi. **194.** endi munı men izáhla bermáħçımán. **195.** qareñ endi, o imām bolsa, imāmdı namázı qabul bolmiydı deyaptı, qavmıgá yahmasa deyaptı. **196.** qavımıgá qanaqa u ádamlár keládi, yahşı keládi, yāman keládi, oğrı keládi, toğrı keládi, mumın keládi, cáħıl keledı, keládi. **197.** şulardı hámmásını tılını tápış kereg o ádam. **198.** o ʾllaħtı ilmını örgandı. **199.** ʾllaħtı ilmını ulárgá yetkiziyaptı. **200.** rasullah sallallahi vassállám búyırđán nārsilardı aşı qavmıgá yetkáziş kerey bolıyaptı. **201.** şunçün oşa imān qavmıgá hāmışe yáqışgá haráket kılış keregdá, qavmını tılını tápış kerek. **202.** hācásıden kaçgán qul endi hācá yám ózi kúl, ʾallāhgá qul, o yám qul. **203.** qareñ endi ʾllānı qúdetini qareñ, sen aşı qul hācáyini zúlmını tartseñ am sabır kıldı deyaptı subħāne tālá. **204.** mē ácrını berámán, mende turıptı ácriñ deyaptı. **205.** sē ondan kaçma deyaptı, kaçkándan ke sen yahşılık kormıysán deyaptı. **206.** endi deyaptı bir ayál deyaptı turmuşgá çıkkandan keyin u ár cáħıl bolsın, o ár mōmın bolsın, u ár halál bolsın, u ár ħarām bolsın, unı ʾllā ózi bu yerde qoştı. **207.** sen onı ámrını üşep ungá itāat kılışıñ kerek, ásiye ánamızgá oħşap. **208.** fir‘ávıngá sabır kıldıyu ásiye ánamız erkélár másılá ayál yahşı ayál çıħmasa erkélár haqqı bār ekán qōuwarışgá.

209. çünki onlar dáyyus bop qálar_ekán. **210.** aşı hâtını üşep yurāwursa o yüssüzlik kılsa, o erkēdi yüzígá áyaq qoysa, o erkēdi yahşılığını bilmese, o ár üşeb yurāwursa dáyyus bolár_ikán. **211.** lēkin u ayâl oşa erdán toydım dese, o ayâl namáz ibādátı qabuı bolmiydıkán. **212.** lēkin o ayâl sabır kılışı kerē_ekán, hár qanaqasıgá. **213.** o kim bolıştan qattı_nazar. **214.** çünki subhana_tāala şu taħdırdı buyırgán_ekán.

Mengá bir látifá áytib berá álásızmi? (Bana bir fikra anlatabilir misiniz?)

215. nímádá, zamánlardá bır kışlāgdá bır báy bār_ekán. **216.** mehmánlardı kütüwálar_ekán, ertálap urup çıkarar_ikán. **217.** hali kálteyep çıkıp ketárar_ekán. **218.** künlardı bırıde eney_kin bittá mehmán keptı oşı kışlāqqa, yátargá cayı yok_ekán, mehmánhane tapálmaptı. **219.** kegin_eneý gúzerde otırgán yigitlārgá kelıp şunaqa búgün men túnáp qálıším kereg_idi. **220.** bır cayı bolsa búgün qálardım dese sengá yahşı cayı bāru ettámán kálteyi yisende deptı. **221.** dese máylı nímá bolsa_yám iş kılıp köçede qálmasam boldı. **222.** unı ázgine hámyanı bār_ekände o şundan qorqıptı qaraşılārgá ropara bop qálmey dep. **223.** ke_eneý_kigin u hānedāngá ap kelişipti eney mehmán kıptı. **224.** ettámán haligi ádám rāsı çirāyli izzát hurmat bılán köçegá ap_çıkıptı. **225.** hámma hayrān şu gúzerdegi erkēlar sorayaptı_kán. **226.** nímágá boldı seni urmadıyu u dese, bilmádım nímáge urmadıkin. **227.** dese yúr_bilámız, u bilmeseg bolmiydı, bu 'hámme mehmán kálteyep çıkıp ketkán. **228.** unlár tinç çıkmagán bu hānedān şunaqa yāman hānedān_idi. **229.** dep eney kirişipti, kirgāndán_kiyin eney siz nímáge bunı urmadız dese. **230.** urmadımdá deptı. **231.** sen nímá iş kıluvdiñ dese bilmiymán, çirāyli mehmán kıldı, yahşı otırdım. **232.** máná endi ketiyatkánımda çāhmán_ám kiydirip qoydı üstımgá. **233.** nímá kıluvdiñ nímá sebeptán bu urmadı dese u ádám mezbān aytayaptı_kán óziden sorayaptı_kán. **234.** eney seni mehmán nímá kıldıñ dese men duvā kıldım deptı. **235.** hiç bır kegan mehmán duvā kılmas_ekán. **236.** hámme_yoğını yiyidikán içādikán siz duwā kıliñ dep mezbāngá aytar_ekándá. **237.** men seni hám mehmán kıley hám sengá duwā kıley_mı dep eney rāsı urar_ekán eney_kigin.

Özbekçá bir roman oqıgánmisiz? (Özbekçe bir roman okudunuz mu?)

238. ásadbeğdı ánasıdan qāp_qālgánını aytıbereyimmi? **239.** o şunaqa cüdā_ám yahşı, yahşı álingán, yahşı yāzılğan narse menimçe dep oyleymán şaytanattı oqıgánımda. **240.** ásadbek kıçkinegine gödekçe repressa vahtıgá tōrı kep_qáladı, ásadbeğdı átası. **241.** kegin ásadbeğ ózi tevşirip çıhsa bır rūmin nímá bılán partını ádám bılán úçrāşıp qālgán bolışadı olár. **242.** o rommenyalı boladı o ádám, aşı halk düşmanı degán nām

algánlig_üçün, şun_bilán úçraşgánlig_üçün eney ásadbeğdí átasını k̄atāğan k̄ılıp cōnetiřwārarkándá repressiyagá ropora kep_ķálár ekán **243.** şunda kiçkinegine tōr_yaşlī bálá ózı yalgız sandalda k̄ap ketádídá o üydá. **244.** bu zamánlardá bızdá bızdá h̄ázır_ám bār mā nímáge ot_sop koyadı, aşıngá áyağını tıķıb_yátadı ádámlár. **245.** sandal diyiládı onı, şunda ásadbeg ornıdan turūP ettámán. **246.** men olardı álbettá öldírámán degán sözdı gápiredı. **247.** bırıncı mette cálil degán ortağı boladı. **248.** cálilgá aytadı men olardı öldírámán. **249.** senge nímá boldı dese, mē olardı öldírámán. **250.** şunday ağır hayát keçirádıde álbettá öldírádı kegin olardı hámmeşını öldírádı. **251.** bırıni cinni k̄ıladı, bırıni k̄ámatıwāradı, bırıni ásip keládı. **252.** ázerbeycan ádám boladı, bittá ōrus ádám boladı, bittá ármiyan ádám boladı. **253.** üçávını öldírádıde yok_ķıladıda ásadbek. **254.** şunaķa ağır işlengán.

Kiyimláriñizniñ námlári nímá? (*Elbiselerinizin isimleri nedir?*)

255. çáhmán, yehtek kemzūr, uzın köylék, atlas köylék, bánáras, ádrás, şāyı.

Hayvánlárniñ námlári nímá? (*Hayvanların isimleri nedir?*)

256. istēmál k̄ıladıgánmı yo bākadıgánmı? **257.** koy, eçkī, mál üy hayvánlarıgá kirádı. **258.** yırtkış hayvánlardan şır, ayıķ, bōrı, ilán. **259.** k̄uşlardan tutķuř, bulbul, k̄arģa, zağızgán, cibilecibán, sínček, álá_ķanát, álá_şakşak.

Nímá āzálárimiz bār? (*Hangi azalarımız var?*)

260. miyyē, yūrēk, öbkē, búyrēk, cigár. **261.** yúz tüzilışte kōz, burūn, áğız, k̄ulák, kōzden řor suw áķadı, burından sassıķ_suw áķadı, k̄uláğdan açķıķ_suw áķadı, áğızdan çüçük suw áķadı.

5. METİN

Ağız: Oş Merkez Özbek Ağızı

Kayıt Yeri: Oş Merkez

Kayıt Tarihi: 13 Mayıs 2017

Kayıt Yapan: Erdi ERBEDEN

Kaynak Kişinin

Adı Soyadı: Hilâlehan Mirbayeva

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yeri: Oş Merkez

Doğum Tarihi: 1973

Milleti: Özbek

Medeni Hâli: Evli/ 3 Çocuk

Mesleği: Muhasebeci

Öğrenim Durumu: Lisans (Açık Öğretim)

İkamet Yeri: Oş Merkez

Dil Bilgisi: Rusça

Lehçe Bilgisi: Kırgızca

Âilâñiz haqıda mālumât berá olásızmi? (*Aileniz hakkında bilgi verebilir misiniz?*)

1. aylámde beş kişimís, özím, turmuş ortağım, üşte fárzentím bâr. 2. ikki kız bir oğlím bâr. 3. kızımı küyãgá beríp húdãgá şúkúr şu yakın küllárdá nevárãli boldum. 4. keyingi kızım oquştı oquydı hámşirálíkke, oğlím máhtepte oquydu. 5. ērím, özbeh tılıde aytkánde çilengár, sıvarşī, çilengár. 6. temírlárdı bírbirigá payet kılıp, çilengárlík kılıp bãğliydı.

Máktábgá bãrdiñizmi? (*Okula gittiniz mi?*)

7. állette. 8. om bír yıl oqıgánmán máhtepte. 9. máhtepten taşğarı, oquştı am oqıgánmán, húdãgá şúkúr, bírínçi tehniqumda oqıgánmán. 10. silár tiliylárde koleç. 11. undan keyin universitetti pütkánmán, eқанomiқа bölímíde. 12. universitettá nímá desámkin ujī işláb yürüb, ottızgá kirgánimde oqışgá kirgánmán. 13. ottızbeş yaşgeçe oqışta oqıgánmán, sırtán oqıgánmán. 14. nímá dep yáná aytberişim mümkün, má kırgız,

özbek universitetide o'qiganmán. **15.** o'qishimiz rus tilide bolgán. **16.** Guruppadashlarim, özbekistanlig fuqaralar bilan birla o'qiganmán.

Özbekistanda nimalar körgansiz? (*Özbekistanda neler gördünüz?*)

17. özbekistanda ozim ammam yashydy, ular toylariga barganman. **18.** toylardan burun yashligimizda am barmardik. **19.** parklariga barganmis, baglariga am. **20.** endi bizden farqli olarak u yede metrolari bar, metrolariga tuskanmiz. **21.** bizi osh shahrimizde onakalar yogdy kirgizistanda. **22.** fakat oshdegi udimlar, orf adetlarimiz bilan, özbekistanda orf adet udimlarimis anca aramizda fark bar, shuni bilip keldim. **23.** endi addi misal bizda kuyakilgande, kuyabalani chirayli kiliq mehman kiliq rusim resimlarni otkizip kuyabalaga kizimizi qos beramiz. **24.** u yerde kuyakilgande mehmandi kilarikande shu ashap kelse kuyabalakoli bilan asti basar ekande kegin har bir kelgan dosini aylantirib ashi baskan ashi bilan mindey siylap chikar ekande. **25.** endi u am ozige ozlarini orf adetide toliqa u bizde unandaqalar yo, shularni bariq korip kelganman.

Biшкеkga barganmisiz? (*Biшкеk'e gittiniz mi?*)

26. albette, ish yuzumden biшкеke kop baraman. **27.** u bizim paytahtimis. **28.** eney asasi ma davlet bashkaru organlarimis biшкеk shahride caylashgan. **29.** biz vilayet ishaneside ishleganligim uchun hisap kitap achot uchotlarimizi biшкеk shahriga baramis. **30.** bizi eney kigin alahide bir oquw ishlari boyicha chakiradi, u yerga oquullarga bariq kep turamis.

Siz oynagan oyinlar nimalar edi? (*Sizin oynadiginiz oyunlar nelerdi?*)

31. kichkinaligimizde torisini aytsam bizi yashligimiz ciche savyet davriga tori kelgan, manaqa ogil balakiz baladep bizde bolunmegán. **32.** biz aralashib oynar idik, nima lopta, argamchi, kish kelgande chnade uçar idik, eney ozim adirga yakin cayda caylashganligim uchun ogil balakiz balade aralaship, adirlarga chikip lijelarde uçar idik. **33.** yana nima har daimgidey toptash oynardik. **34.** ayagimizga reyzinka baglap reyzinka iringar idik. **35.** bekimacha abizatilna. **36.** endi bir kishini sanap chikarardide u dewalga qarap sanagunch biz bekib alaridik.

Sizniñ yahsi korgan avkatiñiz nima? (*Sizin sevdiğiniz yemek nedir?*)

37. endi yahsi korgan avkatimi hazir aytsam kulishmeseylar. **38.** mayli anaqa shorvani yahsi koraman, suyug akatti yahsi koraman. **39.** shorvaniyam ikki hil turi bar, kavurma shorva bar kaynatma shorva bar. **40.** men shu kaynatma shorvani yahsi koraman. **41.** hamme

másállǵdı suwgá sálıb ıaynatıb pişǵanını **42.** bırıncı çırayı kılıb göştı yuvıp, ıazangá sálp ıaynatamıs. **43.** ıaynap u göşimiz ıaynap kep_çıkkandan keyin üstıde sál köpıǵları boladı. **44.** şulardı álp tázeláp, piyáz, ıartoşka, aşu kereli másállıǵlarını, máselen men sávzi sálingán şorvanı, balǵarskī sálingán şorvalardı yahşı köremán. **45.** şulár ıoşıp 'tamát.

Sámsá ıandáy táyarlanadı bilásizmi? (*Samsa nasıl hazırlanıyor biliyor musunuz?*)

46. sámsamızı_ıám ikki hıl türü bár. **47.** aşu sıze aytkándey enelárimizıkide yürǵande kel sámsa dep kılberardı. **48.** bızǵa sıpıtılna tandırgá nán yápkánde aşu hamırdı çetıden üzıp alóhıde yáyıp tumálák kılıp tandırgá içıǵa abızatilna şálgam sal_beráridı. **49.** sámsen, ıartoşka, piyáz, göş, şálgam, abızatilna dümbanı yağıdan sálp bızge tandırgá kámpırçē kel sámsa kıl_beráridı, undan taşkarı varak samsa kılamız yağlı sámsa. **50.** unı özümüz üde tayerleyemiz. **51.** áddı hamırdı yáyıp yağlap, súrkáp, táhláb unı kesámıs ıavat ıavat boladı eney içıǵa másállıǵ göş bilán piyáz_ızravlar ıoşılǵanı çügüp duhofkada pişirámıs.

Siz bir hikâyá aytıb berá alásizmi? (*Bir hikâye anlatabilir misiniz?*)

52. bır hikâyē, endı, bunı yahşı maǵzın çıksā mā hadıslarde kelǵan bolışı_ám mümkün. **53.** bunı endı manavu nımá diydı, ıanaqa hikâyē diydı násıbe ápa, yaşap ádam, kışını bášından ötkán hikâyē deseñ_ám boladı. **54.** bır kámpır üyüde otıradı, oǵlı bár, kelini bár. **55.** şu 'künde āzıdā bı nerse kımilláp turar_ıkán. **56.** dese 'künde eney_kigin anaķā ēri iştán keşse hātın hapa bolár ekánde, senı āneñ ettámenden keçkiçe āǵzı tohtamey yıydı, tıpkánimizı şu hātın yıyaptı. **57.** endı bı nerse kılıp yoǵ kılış kerēk dep bır aytadı, ikki aytadı, üç aytadı. **58.** ahırı eney_ki u bálá hātındı gápıǵa kırip enanı yelkeǵa mindirip bır uzākķa ábarıp taşap kelǵanı ózini niyát kılıtıp enanı_barıp 'anča masáfe yürüp taşap_keladı. **59.** taşap ıaytıp keladı. **60.** áradan bır kün ötádı ikki kün ötádı, oǵıldı vıjdānı çıdemey bu enám meni káttá kılıp bakkán bolsā, şunday çırayı küllárgá yetkızdı. **61.** timboylı manaķa dádám yoǵ bakkán, barıp enāmi áp kelışım kereǵ dep barsa yána āzi kımillēyatkán boladı. **62.** ānecān men senı ikki kün boldı taşap ketkánımden. **63.** nege hādep āziñ kımillēyaptı dese. **64.** turşeg yir_ıkánde dáneginı şúmör ekán kámpır. **65.** şu sen nımá kılıǵande ázimǵa turşeg sáv_áǵándım şu turşegdi dánegin şúmıp otırıbán degán_ekán. **66.** şunday kılıp keçirim_sorap ıaytarıp áp kewálgán ekán.

Látifá áytib berá olásizmi? (*Fıkra anlatabilir misiniz?*)

67. Íatífem çiççē endí üyet demeseyle aytıberámán. 68. endí Íatífedá her nárse keládí. 69 bír fâhşa ayál, fâhşalik kılıyatsa, ērí iştán kep_ķáptıda, eney o ayál astáydil eşikke çıkıp állādan soranıptıdā állāh bír menge yárdam bergin ki küyávım kirsin u mā mení oynaşımı kórmásın deptí. 70. dese nariyadan aksisádā keptíde lánē senge yárdam berámıs toĺka bittá uslōya bılán, şart bılán deptí. 71. hiç kaçan sen suwgá çüşmiysán deptí. 72. deb, dese_ eney máyli rázımán deptí. 73. şu bılán eney_ kigin áylár ötıptí, küllár ötıptí, ayál aşı küní kütulup káptı, ānçe yaşıptı. 74. dajı vannagá_ám suwgá barmas ekānde, mundey başını mundey çómıştele yuválár_ekán, menge sūgá yakın kelmegān dep. 75. kegin bír küní ērí men sení sōçigá ābaramán deptí, putofka áldım hātın dem álıp keyleyli_ dep sōçigá āp ketíptí. 76. endí sōçide öziz bi'lāsís yaltagámı āp_ ketgán_ ekán, dengizgá tüşedihān vakıt kep_ķáptıda hātın unasmıştan yök barmiymán. 77. men suvgá çüşemán dise yök hātıncān bārgin. 78. sūgá çüşmiysen kemāde çüşāmis deptí. 79. sen āyağın suwgá_ám kolin_ám suwgá teymiydi dise ērini zōrlágānigá karemey kemāgá çıkıptı. 80. kegin kemā ōrtāgá yürgānde ojı çökıştı başlaptıda, çökıştı başlasa haligi hātın yánā asmāngá karap nídā kılárkānde. 81. ey állāhım bittá mení günāhımı dep şunça ādāmdı çöktürüwārasenmí. 82. máyli mení ózımnı çöktirginu şunçasını káldırgin dese nāriyadan aksí sádā kelgán_ekán. 83. senge ohşegānlardı hāmmāsini toplaguçı čakāne mihnet kıldımmı degán_ekānde.

İrim sırimlár haķıda nimá oylāysiz? (*Halk inançları hakkında ne düşünöyorsunuz?*)

84. irim sırimgá burun köprāh işenārdik mā islām dīni kálbímizgá mákkām cāylaşmagán_üçün. 85. allāgá_şúkūr hāzır ujı hāmmāmizī ilımdān kur'ānı_kerim állāhdan haberdār bop kálgānligimiz_üçün ujı irim sırimlargā... 86. endí bāyeme āpam aytkāndey bızde tes tes uçreydihān nimá şüpirgiydi. 87. yátkızıp koy, tike türgüz mā. 88. dāju āddiy mısāl çāy içi_yatsek çāydı içide piyalāmızde çāy_turub üstügá kuyberin desek nimā erin üstinğā hātın āwāladı, çāyini āhırgeçe içiwāl. 89. kasedā āwķatımız káp_ķalsa turmuş ortağın taşap_ketádı, āhırgeçe_ içiwāl dep. 90. yánā irim sırimlārimız köp, şunāka irim sırimlārimız bār.

Háyvãnlárniñ námlári nimá? (Hayvanların isimleri nedir?)

91. hayvãnlardı atlárdán _mı? **92.** endí üy hayvállármıs aşı aytıb _ötkándeý mál, kōy, bözeýlárímíz, endí ulárdı bálları ečkī, undan taşkarī átlármız bār, eşşēlár bār, arslan, yolbars, şīr, bigibōt, kıraқadīl, suwda yüredihãnlār. **93.** yáná undan _ám káttálári süzip yürivçilár aқullálarímíz bār.

Rámázán áyidá nimálár қılınadı? (Ramazan ayında neler yaparsınız?)

94. hıcrī yílımızdá _yám mǎ ózímızı hǎzır zamāneviy milǎdī yílımızda _yám on ikki áy bār. **95.** hıcrī yílını toқuzunçı áyі ramázan áyі hisáplanadı. **96.** ramázan áyі uluқ áylárdan hisáplánıp ottus _kün. **97.** ramázan _áyıda hár bír mǔmín múslúmǎn kışı́ nimá diydi hali císmī 'tayyar, dárd _más, áğrımás nimá diydi küç қuvvátı bārki ádamgá rōza tutuşı buyúrlgán. **98.** hámmámız rōza tutamız húdā hǎhlasa. **99.** ottus _kün tárāvih namázlári oқıládı. **100.** yigirme áltınçıdan yigirme yettínçigá öter keçesi húdā hǎhlasa láyletül _қадір, қадір keçásını ötkizámıs. **101.** ottız _bírínçі künі káttē ramázan háyıtını ötkizámıs. **102.** ramázan háyıtıdan bír kün burun çiráyli қılıp áşlár қılıp қonı _қоşlárımız yaқıllarımız bılán nimá deydі siyleyímıs. **103.** ettási künі çiráyli қılıp erkek kişilárdi máçitke, namázgá cōnetámıs. **104.** ózímız eşilárímızı şüpíríp çiráyli bolıp, yasanīP, tusánīP bayramāne keyfiyát bılán bírínçі návbette 'káttelárdán havar álamıs. **105.** buválármızı bārıp háyit bayramları bılán tebríhláp kelámıs.

6. METİN

Ağız: Oş Merkez Özbek Ağızı

Kayıt Yeri: Oş Merkez

Kayıt Tarihi: 20 Mayıs 2017

Kayıt Yapan: Erdi ERBEDEN

Kaynak Kişinin

Adı Soyadı: Aydınay Cumabayeva

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yeri: Oş Merkez

Doğum Tarihi: 1968

Milleti: Özbek

Medeni Hâli: Evli/ 3 Çocuk

Mesleği: Kreş Öğretmeni

Öğrenim Durumu: Lise

İkamet Yeri: Oş Merkez

Dil Bilgisi: -

Lehçe Bilgisi: Kırgızca (Orta Seviyede)

Қыям қандый таярланádi? (Reçel nasıl hazırlanır?)

1. қыямды endí malına қыям bolsa malināni āp_turup unğá şeker sāp_қoyamıs.
2. бір yārim sāat turgānden_ke ózíní sirōpí çıқadı. 3. sirōpí çıққandan_кеgin beş, on münüt қaynatıp bankelārdí yuvup sitilizatsa қılıp bānkelārgá қuyup bekitip_қoyamıs. 4. malīnani көp қaynatış kerē_emas. 5. қышта şamallegānde içse pāydası bār malināni. 6. aşuñçün āzgine қaynatıladı. 7. gilāslārdān, ōrīk, 'ancırden, қulupnāydān, aşılardan қilāmıs қыям.

Sizçá Türkiye қандый ölká? (Sizce Türkiye nasıl bir ülke?)

8. men túrkiyáğá bāmegānmán_ū túrkiyádā tilivizorda köríp_қoyamıs, tilivizırımız bār. 9. túrkiyáğá bārāmān deymān ū endí şeriātímíz çatāk. 10. ilacı bolsa bārip_kelgim bār. 11. köríp ādamları bilān gāpleşip, mandēy túrkiyāni ózíní körüp çirāyli şáhár diydi túrkiyāni, tāze şáhár diydi. 12. túrkiyāni haligi beş yulduzlik nímálári atellári bār_ekān. 13. u yellārgá bízí tanışlārımız_ām bārip dem ālıp kigān. 14. ҳurremde haligi hāmmāmları aşılārgá çüşüp kelgān_ekān. 15. dengizi bār_ekān túrkiyāni. 16. bízí

işhánámizdegi bittá ápáhánım túrkiyeden kelín áldı, túrk kıızı u. **17.** ölı aşıetta okıydı. **18.** toylárdá bárip keldı üç_kün üç_kün hına koydı bár ekán. **19.** nímásı üç_kün üç_kün toy bolarkán. **20.** 'hámme tílledárdı taħar_kán. **21.** endı surettá kördüm vidyoda kördüm, ózını mandēy körsem yahşı bolardı. **22.** endı bízı_ám toygá táklif kıldı. **23.** endı puldan anaħa dep bāramadık, bārsek bolardı. **24.** endı bárip eney táze şahár_ekán bittá káğaz yök. **25.** ádamları maşı keç payıt_ám yüresen hámme yoğı sıvēt dep maħtap_kelişti túrkiyanı.

Yáşlikiñizdá ħaysı oyınlárgá kızıkmáktá ediñiz? (*Çocukluğunuzda hangi oyunlardan hoşlanırdınız?*)

26. yáşligimde lata oynardım. **27.** eney_kigin bekimácē oynardık yáşligimde. **28.** eney_kigin haligi toptı_ırgıtıp zapas derdı ortada, aşnaħalardı oynardık yáşligimizde. **29.** eney_kigin táştı toptâş oynardık yáşligimizde. **30.** bízı mahalımızde bárdı aşı oyunlar. **31.** ortada ádám turadı iki çekedē ikite ádám toptı ırgıtadı. **32.** ortedeyiñgá tēyse çıkadı oyından, aşı oyını zapas diydı onı. **33.** aşnaka oyınımız bárdı bízı dávrımızdá.

“Átám ötip káldı” degán ediñiz. (*“Babam vefat etti.” demiştiniz.*)

34. he menı ózımı átám beş_yaşarımda ölüp kálgán, húdá rahmát kılsın. **35.** menı aşı çoñ átam, áppā dádám bilán çoñ enám káttátirişkán. **36.** aşı kárlardı tárbiyesini álgánmis. **37.** bízı_endı átamız ölip ketip átámızı_átası káttáttirgán, áppā dádámız. **38.** dehħán bolgán, tálálardı ekárdı, kartoşkē aşı dehħánçilī bilán tirihçilī kılardı, pensiyagá yaşardı. **39.** burūn, burungi zamánda hámi_yo yetişárdı pensiyanın pulıgá. **40.** hāzırgi zamánda bízı pensiyanın pulı_yám yetmiydı. **41.** hāzır onaka dehħánçilig_ám yök. **42.** hámi_yo sátlılıb_álgán, üy ħurulıb_áldı. **43.** tálálár_ám áz káldıda hāzır. **44.** burun kēñ hámmeğá ülüş berilardı, hámme ekárdı. **45.** aşnaka işlardı kılışardı, hāzır onaka yök. **46.** yahşı ádamlár bolgán áppā dádám_ám. **47.** kettá_búúm işlemey üyde oturardı, pensasını álıp. **48.** hāzırgi zamánda işlemegán hâtnlar endı kām, köpi işleyaptı. **49.** hâtn_ám tâpiyaptı, er_ám tâpiyaptı endı epláp yaşayapbizda hāzırgi zamánda.

Bir ħatirāñiz bārmi? (*Bir hatıranız var mı?*)

50. hâtıram bār. **51.** áppā dádám endı yángil kütkánda, áppā_dádā yángil nímá kütmiysız desem, nímáge kütmiymán, men kütemándā dedı. **52.** kanā_kılıp kütāsiz desem. **53.** sen bilmiysán, rawāttı kátte kılıp áçıp koysam áná yángil kirip kelōradı dep bízı küldürárdı áppā dádám. **54.** aşı künlár hiç esımden çıħmiydı. **55.** áppā_dádám eney_kigin bízge köp yahşı nárselár tárbiye kıgán bāri bír kettāni tárbiyesi yahşı.

Sizniň yahşi körgán ávkatıñiz nimá? (*Sizin sevdiğiniz yemek nedir?*)

56. mení yahşi körgán ákatım horda, masdava. **57.** onī göştí maydáláp turup mesarupkádán çıkarıp, firkatelka kıp turup, tomalak kıp turup suvge sálnadı. **58.** kaynatıp göş kaynagándán kegin eney piyās sálnadı. **59.** piyázdan keyin sávzi sálnadı. **60.** şalgam sálnadı, kaynāp kaynāp bolgänden kin bittá pamidordu sāp koyadı pāmildárnı. **61.** eney köp kaynegándán kegin gürüştü yup sāp koyadı. **62.** pişib algänden kegin unge ázGINE kattıg eney káşnuştán torgap içsá açkán yergá bārادی. **63.** men aşı süyü ákattı yahşi köremán.

Sümelekniň tarihi haqıda bilimiñiz barmi? (*Sümeleğin tarihi hakkında bilginiz var mı?*)

64. tarihı sümeleğdi bilem hē tarihı bār mālímátım. **65.** sümeleğdi burūngi ilgári zamānda bír kembāgal ayāl bolgán ekán. **66.** bálları rāsı aç kalgán ekán, yegání nānı yok. **67.** şu eney bállar ávkat yiymán ákat yiymán dese eney o hātın kaynegán kázangá būdeydí sāp koygán ekán. **68.** u ettemängeçe kaynārıptı kaynārıptı. **69.** tuz sálnmaptı, şeker am sāmptı, hūdādı kudratı bilán ettemán şirín taam bop kaptı. **70.** eney kigin kázandı açsa enāsı, eney yep körse bír şirín. **71.** tuzı yám cayıda şekeri am şirín am cayıda. **72.** eney bállarını aşı sümeleğ bilán bākıp sahlap kalgán ekán açarçilīde. **73.** aşından bēri aşını bizi hāzirgeçe kıp kelámız. **74.** bizi uluğ ákat dep sūmelēdi hāzirgeçe máná mahallá bilán yildá kıp turāmıs.

Toy qandáy boladı? (*Düğün nasıl olur?*)

75. toylár endí burūn bízde haligi savremení bolup, vēçir bolup sıtolge çıkıldadı. **76.** endí hāzir bizi bállarımız am haligi dingá berilip, oqıp kızlardı çıkarmey koydı sıtolge. **77.** şu küyāv bállardı ortālari özlári bārip zākıske ap çıkışadı. **78.** zākıske ap çıkıp ketip kelindí aylantırıp, surát purátke çüşüp eney kigin tōrı üygá ap keládı. **79.** ap kelgándán kegin kelín bittá hānegá dostları bilán kirib otıradı. **80.** dástihān tuzádıp koyadı, ašetta otırşadı. **81.** küyāv bálá sıtolda ortāgları bilán oyun kılıp vēçir eşide küyāv bálá dostları bilán vēçir kıladı. **82.** hāzir bízde aşnağa bop kıldı. **83.** kelín çihmey koydı sıtolge.

Mengá başıñızdán ötkán kızık bir wáqıyá áytib berá álásızmi? (*Bana başınızdán geçen ilginç bir olay anlatabilir misiniz?*)

84. endí başımdan ötkán kızı'lī wáqıyálár_ám endí hāzır pamitem çatağ bop_қaldı, kırh_sákkiz, kırh_toққızgá kiripbán endí. **85.** hāzır köp kızıg, kızıh wáqıyelár köp bolgán endí. **86.** endí қaysını esleşti_yám bilmiymán endí hāzır. **87.** endí kızıg wáqıyanı, kāsı wáqıyanı aytıbersemkin. **88.** bız bīr nímáge bārdik. **89.** қalehtivim bılán mayofkege bārdik. **90.** eney_kigin hámmámıs қoydı soydīk, işhānedá. **91.** eney_kigin maşrutká қoydı sáldīk. **92.** bārip ō alay tarapke nímáge bārdik, nímá bāridi issih suw_mı? aşaka bārdik, alaygá. **93.** alaygā bīrīñci mette bārişim. **94.** alaydı pagōdası halatı_ıkán. **95.** ciççē yāmgır yāğar ekán, bīrpasdá kün çıқarkán. **96.** cılı suwgá bārdik hē, cılı suwgá bārdik. **97.** қoydı soydik, hámmá yoğdı kıldik. **98.** eney 'hāmmásı қalektivim çömülgáni çüşüp kettí baseyingá, bittá men қap kettim buyāda. **99.** mengē sālīgim çatah suwgá çüş_āmadım, ulardı қarāp_turdum. **100.** eney göştí āp_bısū hāmi_yōdı āp_bıs āqat kıldī dedik, eney kızlár bıs pávirłargá búyúrúp қoydik. **101.** bızı endí men kımādım ikite üştesí kıldı ašetegi bılán. **102.** endí özlardı sáladı_dep bıs nímānī āqat kıppuzū tuz sāmabıs, aşedá. **103.** endí u yette bıs yigirme beşte ādám ketkánmıs, bittá bus ādām. **104.** eney olár suwgá çüştü olár epláp sepláp yedí men buyāda қaldım. **105.** eney men aytımū āwқattı ap kelín dedí endí alaydı endí hawāsı tázē, қānniyiz āçarkán, āwқattı yiymán diysis_ekán. **106.** şu āqattı kılip şünça yigirme_beşte hātın bārip tuzu_yoğ āqat kılgánmıs. **107.** aşundá eney_kigin bıs külgánmıs şünçe hātın turub tuz sāmasdan āqat kıp_bız dep. **108.** aşındá bıs pávir alsē bolardı. **109.** aşındá puldan kızğanıp özimiz kılamız dep bızdı hātın kişilár şu tussuz āqat kılip eney_kigin tuzdı ap_kelíp қоşıp. **110.** endí tuz bılán pişkán āwқattı mezásı başkā kegin sālgán tuzdı mázásı başkā. **111.** şu aşı wáqıye bolgán. **112.** eney suwda kızlár rāsā yuvuniştı, eney_kigin çıқıştı. **113.** eney oyā_buyákka, tāka_pāka çıқıştı. **114.** men қараal bolup қap ketkánmán, kırgız üyide. **115.** men oyā_buyákka çıhmiymán, me_maşettā otırgán dem algáni kegánmán senlár yürіşāvur dep şu aşı қalektif bılán bāri oynap kegánmıs maşnaħa_kılip.

Özbeklár қandáy hулқgá egá? (*Özbeklar nasıl bir tabiata sahip?*)

116. bızı özbēlár méhnetkeşmıs. **117.** méhnetkēş, halālpāk máná neççi yıldan berí máná otırgán yellárimıs tázē. **118.** köçede yürseiz_ám maşinede ketsiz_ám köçelárgá sū çaçılgán bolsa ādám biletde hā özbeğ máhalle ekán dep. **119.** bızı özbēlárımıs sáhár turub eşılardı sū çaçadı, sáhár eşigini açadı. **120.** bızı özbēlárımızı kıgán āwқatlardı şırın,

özbēlárímízí yápkán nánlári şírín. **121.** özbēlárímís köp nersání bıládı bızı özbēlárímís. **122.** işyáħmas_más, bızı özbēlárímís meħnet sevár, özbēlárímís meħmándōs. **123.** bızı özbēlárímíz yahşı özbēlár.

Süleymán tâğıgá çıķkanmısız? (*Süleyman Dağına çıktınız mı?*)

124. bu ānçe yıl boldı, yáşlıde tez tez çıķıp turardıg süleyman tâğıgá. **125.** bábırdı üyü bâr, bábır oķıgán üydē, bábır kirib oķıgán, nâmaz oķıgán tízzásı, ķolı tekkán tâşları bâr. **126.** aşımı bızı bũ süleyman tâğımızgá başka şáhárlárdán kelıp köp ádamlár ziyâret kıladı. **127.** eney_ķi anâvı má ħet elden kelgán meħmânlarımız köp çıķadı bú_yakķa, bũ süleyman tâğımızgá. **128.** ózımız_ám mánâ lâlelár açılğándá hâtıllár bılán çıķıp, otrıp, ziyârat kılip, tâğ hâzır manakâ nímálár kıp koygán, hâzır bēmâlal çıķıp tüşedıgán kıp koygán. **129.** endı çıħseiz 'hâmmē şáhárímís körünâdı süleyman tâğıdan **130.** yahşı u yer anaka ziyâret kıladıgán yēr. **131.** nímme níyet kısa níyetıgá yetádı. **132.** a şunĸün köp köp bu_yakķa ziyâretĸılár kep_turadı bızı süleyman tâğımızgá, hár_ħıl şáhárlárdán.

7. METİN

Ağız: Oş Merkez Özbek Ağızı

Kayıt Yeri: Oş Merkez

Kayıt Tarihi: 14 Nisan 2017

Kaydı Yapan: Erdi ERBEDEN

Kaynak Kişinin

Adı Soyadı: Abdülmecit Kemalov

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yeri: Oş Merkez

Doğum Tarihi: 1959

Milleti: Özbek

Medeni Hâli: Evli/ 6 Çocuk

Mesleği: Emekli

Öğrenim Durumu: Lise (11. Sınıf)

İkamet Yeri: Oş Merkez

Dil Bilgisi: Rusça (Orta Seviyede)

Lehçe Bilgisi: Kırgızca (Orta Seviyede)

Kásbiñiz nimá? (Mesleğiniz nedir?)

1. kásbım meniki, suw tãzeleydí, teñnoloğ, suw tãzáláv, suw. 2. máselán tãğ suwları, tãğ suwları layka keládı. 3. bız bularnı tãzáláp şáhárgá beríládı, bu yerde. 4. bu yerde suwlarıdı, hár hıl dárılár bilán nasos sıtantselárlı bår. 5. bırıñçı tãzáleş bölümü, ikkinçi tãzáleş bölümü, kegin rezervárgá quyulup unı hılorlap, tãzálep cönetíládı şáhárgá.

Áv kuvgániñiz bårmi? (Ava çıktınız mı?)

6. áwgá çıkkanmán. 7. bálık ávıgá çıkkanmán. 8. bız bungá ançá boldı, uzağrā boldı. 9. bız aq būrā deryásıdan şu tebe tãmanıdan aq būrā tãmanı, oşu yerde bızde farıl bır mağallár marinke degán balıglár bardı. 10. şu qarmákka ilingánı, qarmákka ilinádı, qarmağ boladı. 11. qarmáğka şu, şungá bır narse ilinádı, hár hıl, çuvalçēñ, şu taşaladı. 12. şunday ilinıp en káttası şu yigirmā santimetr boladı, şu balıglár. 13. tãzá suwdagi balıglár cüdá tãzá boladı.

Oşniñ tarihi toğrisidá bilimiñiz barmı? (*Oş'un tarihi hakkında bilginiz var mı?*)

14. hā bār bār, bízı yaşáğán yerımıs oş şáhrı. 15. üç miñ yıl boldı, undan ğám köp boldı oş şáhrıgá. 16. süleymán tãğımız bār ortada, aq ğūra deryâyımız bār, u bamısalı bízı şáhárdı oşatadı leningıratke oşatadı, şáhár tázalıgi boyıça, şáhár túzımı tázálenıp turadı. 17. halklarımıs yaqşı, túp halklarımıs máná yaşap keliyapbıs. 18. bízı átámız ğám máná sáhsenbeşe kirdı yaşıgá, şu yerde tuğılğan. 19. máná bız óşú átádán tarqalgánlar ğám máná yettı oğul, yettı aká singillár şu yaşıyapbıs. 20. şáhrımıs yaqşı, şáhrımızı yaqşı körámıs.

Özbek millátı haqıda nimálar bilásız? (*Özbek milleti hakkında neler biliyorsunuz?*)

21. ózbek millátını bıs kitáplarda oqıgánmıs. 22. ózbek millátı bu cüdā köp bólingán tohsan ğikki elátı bār. 23. tohsan ğiki elát degände tohsan ğikki bólingán bólingán qabıle bogán, bulardan, tohsan ğikki qabıle. 24. bu máná yánımızda ózbekistán bilán çegeredáşmız. 25. bır máhalları máhteplárdá şu ózbek tılıdá, dársliklár şu táşkán bāsması bolardı, şunda oqır ıdıq. 26. máná káttá káttá álımları, küşlik álımları bār. 27. bulárdán ál berünı, bu yādā, fārābı ulár, máná yazuvçılárdán ali şır navāyı, 'pádişahlár ámur temürılár dep ávladı ámur temurılár. 28. temurılár, bábürılár dep hindistánlargeçe bārgán. 29. bilişimiz şu undan ğám köprağ bilámıs. 30. tārıhtı oqıp çıqadığan bolseg cüdā köp, tarıhımıs. 31. ámur temur, bır mahallár temurılár dep ulár, unı isımları ámur temur bu yerde timurleñ dep. 32. mā bır mahallár çingiz ğállár bastırıp kelgände bulardı qaytargán. 33. buyağı hıtáygeçe bır mağallár, temurılár em'peryası bolgán bır mağallár. 34. bu yağı rassiya tamängeçe, qazağistánlargeçe temurılár bolgán. 35. bu temurılárdan tarqalgán aká ukálár máná bábürılár ğám bábürılár, şu temurılárdan tarqalgán. 36. endı şu temürılár bır mağallár nımá diydı káttē cüdā káttá qoşın başqargán. 37. bū nımá tıldá aytkände káttá palkavodis bolgán bulár endı. 38. polk endı kandey dese boladı, káttá şu qoşınlardı başqargán, dávlettı başqargán, haqqānı dávlátlı başqargán insánlar bolgán. 39. unge ğanılár bāri şunge nımá kılğan bāri boyın eykán.

Askerlikká bārgánmısız? (*Askere gittiniz mi?*)

40. bārgánmán. 41. askerlıde men serjant sastabıda qamandır. 42. şu qozıwát bārdı qozıwáttı yürgizgánmán u yerdá qozıwáttı yürgizgánmán. 43. ózi ikite úşte menı sipisalisim bārdı. 44. unı içidá pávırlıden u yerdá industuruktur dep qoyadı, pávırlardı kettási bolup om beşte pávirgá hoceyenlik kılıp, undan taşqarı bunu ageyes grantalmiyot degánlardı ğám bulardı ğám bız tãşırardık. 45. şunaqa işlár bolgán armiyada ikki yıl ğızmat kılğanmıs. 46. savyet armiyasında, u mahaldá savyet armiyasında eseser mahalıdá. 47. undan kelıb bu yerdá

yána hızmát kıldık. **48.** awgánistángá barmadik, termízdán kayttik. **49.** barıb barıb maşı şu máçitká sof bop kıaldım. **50.** şu sopilik kılamán, beş vaqt azán aytamán, állah berdí.

Armiyadá başıñızdán ötkán bir voķeyáni áyтіb berá álásızmi? (*Askerde başınızdan geçen bir olayı anlatabilir misiniz?*)

51. armiyádegi, armiyádegilárdán ötkán wáķiyelárdán bızgá sál qorķınçlırā bolgán. **52.** şu çegeregá üç kilometırda turardik, şu hıtáygá çegere yelláridá. **53.** şu wáķıyasısı qorķınçlı wáķıyası çetten kelgán hıtáy halkıdan, armiyasidan şu zastavadegi yigirmá áltıtá bálanı şu öltırıp ketkánidá şu bıs cindek qorķınçlı bolgán bızge wáķıyası. **54.** ulárdan bızlárǵá bargánlárǵá, yárdam bergánlárǵá ikitásıǵá qahráman degán nám berdí.

Áǵır kásál bolgánmisiz? (*Aǵır bir hastalık geçirdiniz mi?*)

55. áǵır kesálligim bittási boldı. **56.** qaysı áǵır kesállik? **57.** u ám ötüp ketti. **58.** şerigim, ayálım álamdán öttí. **59.** şunda cindey áǵır kesellik ózımı tutálmey kıaldım. **60.** kegin ötip ketti, vakt yeñer ekán, vakt yeñedi.

Heç küreşdiñizmi? (*Hiç güreştiniz mi?*)

61. küreşke ózımı teñi ám bolsa küreşámán. **62.** ózimden káttá tejoylogiyası ám áǵır yúkli ádamlár bilán küreşálmıymán. **63.** nímágeki armiyada küreştırgán bızı hámmásını ötkezib álgán, küreşten tártıb aħırgeçe, bız çegere cáyda hızmát kılgán uçun hár hıl nímálárǵá siport bilán şuǵıllantırgán, şuǵıllangán. **64.** men armiyadan kegin küreşmádim men, hiç kim bilán. **65.** bız armiyadá küreşib yüerdıg. **66.** siport zállarımıs káttá, şu ózımız bilán teñlarımız bardı. **67.** házir heç kandey siport bilán şuǵıllanmıymán lekin bádán tárbiye kılamán. **68.** ertá bilán keç páyıt bádán tárbiyamısı kılamıs.

Köçadá qanaqa oynılar oynágán ediñiz? (*Sokakta hangi oyunları oynamıştınız?*)

69. kiçkináligde oynegánlarımıs kiçig mahaldegi yaşlardı, oynıları u oynılar kıp ketti, köprāg, kıalıştı, u oynılar kıp ketti. **70.** bız dástá oynıları bolardı dástá, yaǵáçlar bilán urıp dástá oynıları oynanadı. **71.** bunı bir qolıda, máná házir tilivizorlardá körinıp turadı balları körsetişiyaptı, máná bişkē televidenyasıda ám köriniyaptı hár hıl oynılar, şu oynılar bızlar ám oynegánmıs. **72.** endí bızge köprāg ellig yıl boldu bu yaşligimizǵá, endí káttá bop kıaldık, este kıalgáni şü. **73.** dástá táş oynıları bolarıdı. **74.** şu oynılardı oynágánmıs. **75.** aşı táş qarış oynı bolardı, şu toplanardı táş, şu çekesídán çizilárdı, uzaǵdan om metırdán, átilardı láppek táşımız átilardı. **76.** átilsa kimiki yaqın bolsa óşú táşlardı aşı kıruǵdan yumálaǵ

arasıdan dávrásıden çıkarılardı. **77.** kim köp taş çıkarırsa óşu yütқан болardı. **78.** bu ikki kişi oynásá_ yám boladı, tört kişiğe oynasa bolóradı.

Bábãñizni esláysizmi? (Dedenizi hatırlıyor musunuz?)

79. bábámı esleymán, esleymán bábámı. **80.** bábám, ilim egásı bolgánídı. **81.** bábámı eslesem olár ilimdar bolıp bır mahallár, ózímizı máná şu buhârı máşitidá bır mahallár u_ yám sofi bolıp sofi, muázzin bolıp yáná nâib imâm bolıp hızmát kılgán. **82.** ózını hunarı bardı. **83.** u má'sitke qarap máşitti işlári bılán, nímá kılgánde boş mahaldá máşitti işlári bılán, ózını hunerlári bardı, yâğaç ustalı hunerlári bardı, kandâletçilik hunerlári bardı, kandâletçilik. **84.** şirinlik yaseydiğan hunerlári bardı. **85.** şu hunerlári bilán máşgul bolgán bábámız. **86.** bábámız sáhsengá yetib, sáhsen yâşığá yetib ótkán, bu dúnyãadan.

Qurbán háyitidá nimálár kılmáktásiz? (Kurban bayramında neler yaparsınız?)

87. qurbán háyittá, qurbán háyitidá, islámdá áytilgánki küçümüz, küçü yetkán ádam qurbánlik soyışı kerek. **88.** qurbánlı soyışını, qurbánlik küçümiz yetse soyamıs qurbánlik háyittá. **89.** u qurbán háyit namázını okışlik bu vâcip hár bır múslúmángá, okıládı, cámaat bılán okıládı. **90.** bızgá islámdı, islám halkıgá, islámdegi halklargá bu káttá báýram, ikite báýram. **91.** bırı háyit háyitı ramázan, keyingisi qurbán háyitı, ikite háyit. **92.** tuğganlárğá bırıp káttá yáştákilardı bırıp qareymıs áldıgá bırıp, bır yohlap qoyamıs ularını. **93.** kiçilardı izzát kılamıs ázginе háyitlig berip kollarıgá, úrf_ ádetlárımıs sahlap kelámıs.

Bir hikâyá bilásizmi? (Bir hikâye biliyor musunuz?)

94. hikâyanı aytıberámán. **95.** hikâyanı kışkâya mánálik kılib aytıbersem kiçkinegine hikâyeni aytıberámán. **96.** insâniyet, bu endı islámı bolsa_ám boluretda hı? **97.** bır hikâyeni okıp begándim ózim. **98.** bu adam_ám şu yerlik şu oşlik ádamdı bır ázginе kiçkinegine hikâyesini okıgándım. **99.** insâniyet, kiçkine mániden peydá boldı enáni 'qárnıda diydı, enáni qárnı diydı. **100.** alláh tálá hâhlágándá diydı, şunı bır bölek áltın nersedен peydá kıladı diydı. **101.** şunge enáni qárnıda bu şunı enáni qárnıda tokkız ay sáhládı bu yáman nárselárdán bunge qandey dese boladı. **102.** şunı okıp çıqqanımda, bu yerde aytadıki hayiz yáman nífás nárselárdán şunı 'támillep bálanı ulğaytırdı diydı. **103.** ulğaytırgánden kegin diydı, bunı diydı áger álláh tálá hâhlágándá diydı şunge çiraylik bıs köp çiraylik köringán nársanı körseteridi diydı. **104.** áhırı tokkız áydan kegin yáná óşu nácâset çıkadığan yerden çıkarı_wardı diydı. **105.** áger álláh hâhlágándá deyaptı onı áğız tãmanıdan tãza yerden çıkarıwáradı diydı. **106.** sen diydı nímágá kerilesen deydı. **107.** sen heç_kim_messán diydı. **108.** öldüñ diydı, ötesán

diydí, b̄aras̄n q̄ab̄írgá diydí. **109.** q̄ab̄írgá b̄árgániñde diydí süvek q̄agünçe b̄u kelib kurt q̄umurs̄qa yedí diydí. **110.** ş̄ayet oşı kurt q̄umurs̄qa q̄ánnıda saqlab q̄alsa edi deyaptı. **111.** senı yám nác̄aset q̄ılıb q̄ıkarıw̄aradı deyaptı. **112.** ş̄u hiq̄āye menge c̄üdā b̄alánd tásir q̄ıldı menge. **113.** b̄ızı endı máná maturid̄ı nímásıde ketámıs, áhli s̄ünne vel cemāda. **114.** hiq̄āyettı nímási ş̄u.

Molla Nasreddin kim bilásizmi? (*Nasreddin hoca kimdir biliyor musunuz?*)

115. nasırdın áfándını bılsek bu nasırdın áfándı q̄ahr̄aman hámmá içide b̄ar dep ayıladı bu. **116.** túrkiyede am nasırdın áfándı b̄ar diydí. **117.** hıtáydá yám b̄ar nasırdın áfándı diydí. **118.** bu nasırdın áfándı t̄orısıda buq̄ar̄adan q̄ıqq̄an dep ayıladı, buq̄ar̄adan. **119.** nasırdın áfándı, aldar k̄os̄e bulár hámmási b̄ir nímá ádamlardı tárbiyelegán. **120.** aşı nasırdın áfándı toğrısıda ş̄ulardı bilámıs. **121.** k̄öp kin̄aları b̄ar ózbek tılıde yázılq̄an, bu seriyalları b̄ar bölüm bölüm. **122.** u bomegán içimizde yürq̄an ádamlardı nasırdın áfándı dep b̄ir ins̄an yázq̄anda ş̄unu. **123.** nasırdın, hoca nasırdın am dep q̄oyadı bunı.

Qaysi azálarımız b̄ar? (*Hangi azalarımız var?*)

124. ins̄andı az̄aları, b̄aşta b̄irinci az̄alarımız miyye, miyye. **125.** b̄ütün tánanı başq̄aruvçı bu b̄aş miyye boladı. **126.** ş̄undan keyin bu b̄aş miyye k̄öz az̄alarıq̄a, k̄özlárımız, kulak az̄alarıq̄a, burun az̄alarıq̄a, ağız az̄alarıq̄a, hattaki tánalargá bu, tánalargá búyruq berediğan b̄aş miyye boladı. **127.** b̄aş miyyedegi az̄alar máná ádamdı b̄aşıdagi az̄alar kulak, murun, k̄öz, láb, tiş, saç, s̄akal, ş̄u. **128.** içimizde az̄alarımız, b̄irinci orında içimizdegi az̄alardan aşq̄azan dep q̄oyadı b̄irincişidá. **129.** hámmе geçedi diydí aş q̄azangá diydí. **130.** b̄üyre, aşq̄azān, b̄üyrek, ópká, ciḡer, q̄an tamırlar, teri, yáná q̄aysı dese boladı bunı içidá, içidá b̄ar az̄alarımız. **131.** q̄ettegi nerselár içeglár boladı, ş̄u.

Qaysi hayvānlár b̄ar? (*Hangi hayvanlar var?*)

132. üy haywānları b̄ar, yırtqıç haywānları b̄ar. **133.** b̄ıs köpraq̄ üy haywānlarını aytadığan bolsek, b̄ıs m̄al diymıs, q̄ara m̄aldı, s̄üt berádiğan m̄aldı. **134.** q̄oy diymıs q̄oy, bu yerdá t̄avuk diymıs, ğ̄az, örd̄ek, üy haywānları ş̄u yırtqıç imás haywānlár b̄ar. **135.** b̄arı üy haywānlár hám b̄ar, párendelár b̄ar. **136.** yırtqıç haywānlár am b̄ar, tağlarda ayıqlar b̄ar, bürgütlár b̄ar, tülkilár b̄ar.

Rahmat sizga. (*Teşekkür ederim.*)

137. h̄udā r̄azı bolsın, hár b̄ir q̄ademiylargá hasánat bersin.

8. METİN

Ağız: Oş Merkez Özbek Ağızı

Kayıt Yeri: Oş Merkez

Kayıt Tarihi: 20 Mayıs 2017

Kaydı Yapan: Erdi ERBEDEN

Kaynak Kişinin

Adı Soyadı: İrade Abdullacanova

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yeri: Oş Merkez

Doğum Tarihi: 1973

Milleti: Özbek

Medeni Hâli: Evli/ 3 Çocuk

Mesleği: Öğretmen

Öğrenim Durumu: Lisans

İkamet Yeri: Oş Merkez

Dil Bilgisi: Rusça

Lehçe Bilgisi: Kırgızca (Orta Seviyede)

Sizniñ kásbiñiz nimá? (Sizin mesleğiniz nedir?)

1. mení kásbím oqıtuvçı, muallım. 2. kesbímí cüdá_yahşı köremán. 3. en yahşı körgán nársılárimdán birí bolsa kerē, çünkü men bállardı yahşı köremán. 4. başlangıç sınıftá dárs berámán, rus sınıflardı oqıtamán, birdán törgeçe. 5. ují tötte sınıf çıkardım, álhamdüllá, yahşı sınıflárim cüdá_yahşı çıkadı. 6. bılım sıfatları cüdá_yahşı. 7. tohtogul máhtábídá yigirmá áltınçı nomurli tohtogul máhtábíde om_bir yıldan beriki işleymán. 8. aşı yerdá işim başladı, kalektifim cüdá_yahşı. 9. hámme hávás kıladı, sıplaçonniy dep koyadı haligi kirışimlik hámma bilán yahşı nimálár bår. 10. eney_kigin şáhárlárdē şáhár taşqarısıda respubliká mıqıyásıda fahrī orınlardı álıp köp oquvçılárimis yahşı orınlardı álıp oqıp keliyaptı. 11. şáhárlárgá tanılğan máhteplárden birí.

Özbek tili haqıda nimálar bilasiz? (Özbek dili hakkında neler biliyorsunuz?)

12. adábī tıldá gápirádí özbēlár, nímásí boyıça eney_kigin şīvelárí köp. 13. mısál úçún özbekistándı özídē, bíz máná kırgızistándá yaşáymız, bíz adábī tılde gápíremız, özbē tılıde. 14. özbekistándá şīvelárí bår haligi mán sán dep қоşıadı. 15. wáttı degán nersilárdı

qoşışadi aşnaqa şīveları bār. **16.** bu yerde adábī tīlde gápírládí. **17.** bís aşı özbekistánlárgá bårsek aytışatda kırgızistándán keldīzmi, oştan keldīzmi diyışadı, sırazu bilişetdá. **18.** nímáge, kayerden bíldílár desek, ádebī tīlde gápírásílár, oşlílár aşnaqa gápíradí diydí.

Yahşi körgán bír kinoñizni aytsáñiz. (*Beğendiğiniz bir filmi anlatsanız?*)

19. yahşi körgán kinōlárımdan bírínimí? **20.** şum bálanı yahşi köremán. **21.** hā şum bálá bír bálá boladı. **22.** yaşlıgide átası yoğ boladı, átası ölüp ketgán boladı, siñlisi boladı, enāsi boladı. **23.** bu bálá haligi köprāğ köçede yürigán bálálárdán bírí boladıda. **24.** şumrāh bálá boladı, şōh degándey. **25.** eney kigin ayasıgá nímálarǵe aytmasdan köçelárgá çıqıp ketip qaladı, u yer bu yerlerde köp yüredí o bálá yaşlıgide. **26.** eney kigin men diydí bír nímānı kezıp kelemán dúnyādı kezıp kelemán degándey kılıp özi kembe'ğālgine aylálárdán bírí boladı u aylá. **27.** özi zorǵa kün köredí aşnaqa bolıp yaşışadı. **28.** ayasıgá bíldírıp bíldirmesten köp işlár kıp koyadı u bálá. **29.** eney kigin bír aşı üydán tuhummu uğullap tüşüp ketiyatkánide ayası bílip qalıp başıgá doppusını içigá bekitkán boladı u tuhumdı. **30.** ayası eney kigin söküb uru warsa halı başında tuhum ákıp tüşüp ketidedá. **31.** ayası qokup ketedí miyyesi ákıp ketti bálámı dep. **32.** eney wáydāt dep bakırıp aşney kılgánide u bálá üydán kaçıp çıqıp ketadı. **33.** kaçıp çıqıp ketip ayası siñlisi bilán káp qaladı. **34.** kegin eney bu bálá kışlāǵlarda şahárlarde köp yellarde boladı. **35.** cüdá kıyinçilí bilán kün köradı u bálá. **36.** áta anası, átası ötip ketkándán kegin enāsi endí taşap çıqıp ketadı dá siñlisi bilán olardı hál ahválıdan nímá boliyatkánını bílmiydí. **37.** yahşılárgá am yolıkadı, yamanlárǵa am yolıkadı. **38.** eney kigin kırt baskán aşnaqa almalardı bázarda satıp özínin qárnını bákadı. **39.** máçitlerde yátadı o bálá máçittegi haligi, imamlárgá nímálarǵa cicce çay pây kaynatıp aşılarǵa qarap aşundey bolup yüredí. **40.** bír báydı üyigá barıp qaladı. **41.** baǵban bolıp mı, eslalmayapbán hāzır aşı báydı üyigá barıp qalgándá bu bálá ançe múnçe yalǵan gápírıp koyadı dá eney yalǵan gápírıp sizí bír nímási nevereiz yahşi körgán nevereiz ölüp qaldı diydí. **42.** dese eney kin bay qokup ketip nímága oladı mení neverám wáydāt mení neverám ölüp qaptı, cigárim ölüp qaptı dep bakırıp aşney kıliyatsa bu yede neverası yugurup kegán boladı. **43.** kese eney kigin u bay wáy tirig ekán u nímága yalǵan gápirdiñ dese, men aytkánmán sizge ançe múnçe yalǵan gápírıp turamán degán men u deydi. **44.** kegin u bálanı kuylasıp uramız dep aşney degände u bálá nímága darahtı üstigá çıkıwáladı. **45.** aşney bolıp endí dúnyāda köp nersanı kezıp keledí u bálá, ahır üyigá kese özini enāsi ötip ketkán boladı, siñlisi káp qalgán boladı. **46.** aşney bolgánden kigin kelib siñlisigá qarap aşney bolıp yaşap ketadı.

Yáshlikiñizdá anaa oýinlar oynagansiz? (*Küçüklüğüñüzde hangi oyunlari oynadınız?*)

47. bıs yaşligimizde haligi uriki degán oýinlar bolardı, leppee dep oyardı özbē tılıde. 48. anaanı köp oynardı bıs. 49. talardı, tapálah talardı be áltitan ústún ústún oyup turup nariyadan toptu átip turup aingá uru kereg idı. 50. açılıp ketkänden kiyin eney ki bu yede amandalardı aı uylap top bılánmı ya öziyiz bılán uylap aılargá yetiiiz kereg idı. 51. eney ular ágerde ülgise haligi top nımá açılған talardı üstigá oyuwalı kereg idı. 52. bızı endı haligilar oymaslik üçün aılardı haydardı. 53. eney top bılán urup oyardı eney ular ııp ketip aney bolardı oýinlar. 54. toptáqlarımız bolardı. 55. toptáqlardı betádán talardı, yumálah talardı üep turup aılardı açıp eney kigin áldın bittádán terárdık. 56. tevegá átip turup, tevegá átip turup bittádán álardık. 57. kegin ikki tevegá átip turub ikkitádán üerdik. 58. kegin ütenı eney bittanı üerdik. 59. eney hámmásını bır üerdik. 60. anaa toptáqlarımız bolardı, oýınlarımız. 61. házir unaqanı oynamey oydı.

Káttalarıñizdán kimlarni esláysiz? (*Büyüklerinizden kimleri hatırlıyorsunuz?*)

62. dádámı dádaları ibeydullá masum dep oyardı. 63. dádammı özını atı ahmetullá, dádammı dádasını atı isráilcán. 64. isráilcandı dádası ibeydullá masum dep oyardı. 65. endı nımálardá máitte káttá imám bolған insánlardán bırı, ázda ilımı bár ádamlardı ötip ketip alıtı. 66. özımı átam ám ötip kettı. 67. dádammı büvısı sákkiz yaşligide ötüp ketip agán. 68. kegin eney özi ögey enanı olıda algándá u ögey enanı tanırdım, ögey enasını. 69. dádám rahmetlı teksıl degán nárese bolardı bızı odá burún, teksıl halı it ıkaradıған fabrika, ana u fabrikada işlardı naalnik te bolup işlegán. 70. dádammı yaşligimde cüdá yahı köredım, áldından cılmásdım. 71. bır işgá kitsē ya özüm bır yergá ketsem álbette köede kütüb oturdım. 72. bız domlarda burun káttá bolғанmıs, etajrı domlarda. 73. kütüb otrardım eney kigin dárslardı bılle ılardı dádám bılán. 74. ayem kē men ılıı berey dis ám yok men fakat dádám bılán ılamán dárslardı dep dádám bılán otırp ılardık. 75. dádám cüda ıráyli üüntürárdıde dárslardı. 76. ana u tásir ılғанmı nımágadır okutuvçılı kesbını álgánmándá.

Yahı körgan áatıñiz nımá? (*Hounuza giden yemek hangisi?*)

77. yahı körgan áatım mántı. 78. á hamır álınadı, ortaá. 79. onı eney kigin tingüne, gōtı, piyázdı, artokını yuwup, tázalep arıp torap ulardı, mayda ılıp toraladı. 80. eney kiyin tuzlarını, murlarını hámmá yōdı sálıp aralatırıp kegin bu yede aı álgán

hamırını yayıladı. **81.** nâpıs hâletdá yayılıb eney_kin unı törburçe törburçe kılıp kesip çıkılâdı. **82.** aş kesgânı içide bu yerde kıygán kıymānı sâlıp, çügüp mântı kâshânídá kırğbeş münütdá, daqıķasıda pişirilâdı.

Bu yerdá sâvçilik qandáy boládi? (*Burada kız isteme nasıl oluyor?*)

83. tōrı bāşımđan öteyaptı hāzır bu nārse, ōlimgá yürüpbán sâvçilídá. **84.** özi yâktırgánını al_berey desem yahtırgánını yoh_şekili. **85.** ciççe kıylanıp kâlıyapbán. **86.** dedigi yâkadıgán kıızlardı, özímızgá_ám bır nımámızgá tōrı keledıgán kıızlardı tãpgünçe ciççe kıyılanasız_ekán. **87.** maħallegá bāramız bırárdá, maşı maħalde kıızlar bāmı diymıs. **88.** eney hē máná muni içide bār dese kirip kōrāmıs. **89.** kılçilikke keldı bizgá eşıgi şüpürgädı diymız. **90.** aşındanla sezıp kâlışadı. **91.** eney_kigin hē yō kıızım bār, yā bolmasa_ám yaşrā diydı. **92.** yılları sorılâdı. **93.** aşney bolup yaşları bırbırigá kōrsetámız, bırbırigá tōrı kelse eney_kigin aşı bilán toylár hūdā_hālasa bāşlanadı. **94.** toylarımız, özbēlár ādetı cüdá çirāylik. **95.** yahşı köremán, havas kılamán. **96.** sâvçilı kılıp bārgānden kegin, ap kelıştán áldın tōtte beşte ayál kişi bāradı, pata_toyli boládı. **97.** aşılardı ábarıp kıızgá endı kálıngá oħşatıp kiyim nımálar kılıp tayarlap berádı, bır katár tılle kılıp berádı. **98.** eney_kigin toydan bır kün áldın sávzi torğandı boládı, küyāvnikidá. **99.** cōreları keládı, áger berse māzar yedılár boladı, bomasa māzar yedı bomasa özi aş pāş kılıp çağıradı. **100.** eney sávzi torğannı bāşlanadı. **101.** ettásı küni ettámán saħát beş_yarım áltıgá şorva tayyar boladı. **102.** ettámende nāniştege kelişádı erkēlár. **103.** kelişib eney_kigin duwā pátalár kılınadı, hatmelár oķıládı. **104.** oķulıb eney_kigin nāniştádán keyin küyā zākıske tarādı kıládı. **105.** kelın tarafke bārgán cōreları bılán. **106.** bārışıp u yâkķa bārgāndán keyin kelındı ácratışadı, niķāh oķıládı. **107.** oķılğāndán_keyin_eney bu yâkķa eney_kiyin alıp kelínádı, küyā taraftikigá, yāryárlár aytıb çirāyli nımálardı aytıb ap_keládı.

Üylángán kişilárga nımá deysiz? (*Evlenen kişilere ne dersiniz?*)

108. ikkelá dúnyā sādētini bersin, kōşa kārıylár diymız.

Bir bolá tuğlğāndán keyin nımálar kılásiz? (*Bir çocuk doğduktan sonra neler yapıyorsunuz?*)

109. kırkı çıkķandan keyin holvetar tayarlanadı. **110.** holvetār, külçā eney_kigin ázgine oyunçak poyunçak aşı aşnaķa bolup káttá bolsın bállár, holvetardey hayátı şırın bolsın diydı, ómrı uzağ bolsın diydı, rıskı uluğ bolsın diydı aşı külçelár bılán bergāndá tarķatadı. **111.** şunāķa nevárelárdán bāşkalarıgá_ám bersin degán niyette tarķatıládı. **112.** tişi çıkķandan

kegin şırın güşüç tayarlanadı. **113.** şırın güşüçti güřüştán kılınadı, súttá pişiriladı. **114.** aşını kılıp eney_kigin yeP içiladı, yahşı niyátlár kılınadı haligi márcândey çirâyli mústahkám tişlári çihşın dep duwâlár kılınadı.

Erták bilásizmi? (*Masal biliyor musunuz?*)

115. kálabuqtu aytıberemánmi? **116.** çal_kámpír bolgán_ekán. **117.** çal_kempírdi unı_yám hiç nársesi yoğ_bolar_ekán. **118.** eney_kigin kámpír ámbârhanesigá kirsá ámbârdegi haligi un sáladigán idişini kâkıp çiçegine un tâpar ekánda haliginí burun burçeláridá. **119.** eney haliginí hamır kuwáridikán. **120.** hamırdı kılıp ayneg táyigá kóp_koyıb_çiççē siñip anağa bōvasın dese u yerde turup aftadı nūrıda pişip ketkán bolar ekán. **121.** eney_kigin hawár_álamán dep ayneke qarasa aynek táyidá haligi hamırı kâçıp ketkán bolar_ekán. **122.** ormángá keteyatıp yumáláp keteyatıp birinçi bolıp kuyandı köríp kálár_ekán. **123.** eney kuyán kálabuq kálabuq kay ketiyapsán dese aylanı_yürüpbán. **124.** men áppā_dádámdán_ám kâştım, búvicánımdan_ám kâştım, men sendán hám kâçıp ketemán diydí_ekán, eney ketip kálár ekán. **125.** ketse eney_kigin bōrí úçráp kálár ekán yolda. **126.** eney bōrí_yám kay ketiyapsán dese búvamdan kâştım, búvımdan kâştım, kuyândan kâştım, men sendán_ám kâçıp ketemán diydí_ekán. **127.** dese eney_kigin kâçıp keter_ekán, yumáláp ketip kálár ekán. **128.** eney nímāni ayıǵdı úçráp kálár ekán. **129.** ayıǵdı úçráp kálgánden kegin ayıǵ aytar_kánki kálabuq kálabuq men seni yep_koyamán dese men áppā_dádámdán kâştım, búvamdan kâştım, kuyândan kâştım, bōrیدن kâştım, senden hám kâçıp ketemán dep undan_ám kâçıp keter ekán. **130.** kâçıp ketib eney_kin tülkigá yolıkar ekán. **131.** tülki eney_kigin men seni yep_koyamán dese endi haligi aşullá kılıp aytar ekánda búvamdan kâştım, áppā_dádámdán kâştım, kuyândan kâştım, bōrídán kâştım, ayıǵdan kâştım, sendán_ám kâçıp ketemán dese men kulaǵım yahşı işitmeyaptı, bunnungá otırib ayıçı diydí_ekán. **132.** yakınraǵ kel dese eney_ki bunnunı_uçıǵa kelib otırib ayıyatsa eney_ki unı yep koyar ekán. **133.** tülki ayyar bolár ekán.

İrim sirımlárgá misál bersáñiz. (*Halk inançlarına örnek verseniz.*)

134. irimlardan şüprüǵünü tikke koyı_bolmiydi diydí. **135.** astánada otırib_álmıydı diydí. **136.** eney_kigin hali örmánçi başǵa çüşüp kálsa saç keliyaptı diydí, aşdağa irimlár bār. **137.** yáná kanağa irimlár bardı? **138.** eslálmeyapbán kálgán irimlár. **139.** men_ám köp_ám irimlárgá işenmiymán.

9. METİN

Ağzı: Oş Merkez Özbek Ağzı

Kayıt Yeri: Oş Merkez

Kayıt Tarihi: 13 Nisan 2017

Kaydı Yapan: Erdi ERBEDEN

Kaynak Kişinin

Adı Soyadı: Muhamedcan İsmailov

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yeri: Oş Merkez

Doğum Tarihi: 1974

Milleti: Özbek

Medeni Hâli: Evli/ 8 Çocuk

Mesleği: Tüccar

Öğrenim Durumu: Lise (10. Sınıf)

İkamet Yeri: Oş Merkez

Dil Bilgisi: Rusça (Orta Seviyede)

Lehçe Bilgisi: Kırgızca

Kásbiñiz nimá? (Mesleğiniz nedir?)

1. kásbım sádegár. 2. u yādan bu yaqqa áldı sáttı kılamán, kiyim keçek. 3. túrkiyádán ap kelemán, hıtâydan áp kelemán, kiyim, erkē kiyim keçeylár.

Yášagán cáyñizniñ tarihi haqıda bilimiñiz barmi? (Yaşadığınız yer hakkında tarihi bilginiz var mı?)

4. yaşagán cáyımı tarihi úç miñ yíllī tarihgá ege. 5. kādīmī šáhárlardı bittásı hısáplanadı oş šáhári. 6. bu yede hár hıl milletlár hár hıl illetlár yaşap ötkán. 7. özbē millātiám kādīmī halhlardı bırı hısáplanadı. 8. min yıldı teveside tarihgá ege. 9. oş šáhrıde özbē millátı köp sánlig, kırgızistán boyıçe eñ köp özbē millátı cáylaşgán cáy oş šáhrı hısáplanadı.

Amir Timur kim bilásizmi? (*Emir Timur kim biliyor musunuz?*)

10. ámur temur endí sáhípkırán. 11. āmur temur büyük sárgárdá bolgán. 12. ózíní bír payitlárídá bír miñ beş yüz ança ança yılları anıķ aytálmiymán. 13. özbeg millátíní nímálárdán, moollárdán ázat kılgın sáhípkırán hısáplanadı, büyük sárgárdá hısáplanadı.

Çet mámlakátlárgá bārgánmisiz? (*Yabancı ülkelere gittiniz mi?*)

14. bārgánmen. 15. çet ölkelárdí, hıtáygá bārgánmán, indiyegá bārgánmán, rasyegá bārgánmán rusyegá, túrkiyegá bārgánmán, indanezyada bolgánmán. 16. yardenya, saudiyegá haçgá bārgánmán. 17. rusyadá işlédím, tirigşilī kılğáni, işlegáni bārgánmán, rusyada şopırılī kılğánmen, pasajirskī...

Futbol haķıda nimá oyláysiz? (*Futbol hakkında ne düşünüyörsünüz?*)

18. fudbol cānı dílim, fudboldı 'yaşligimdán fudbol oynāp ózímízí alay kāmādamız oşda alay kāmādasıda am oynágánmán. 19. men fudbol oynāp dārvazaban bolgánmán. 20. milyonlar oyını hısáplanadı fudbol. 21. fudbol haķıda oo tarihı uzun gápırıp tūgátá amıysiz fudbol haģıda.

Bābāñizni esláysizmi? (*Dedenizi hatırlıyor musunuz?*)

22. men ózíní körmegánmán, men toğılmasdan áldın álamdán ötip ketgán káttá bābam. 23. temırçı bolgán, temırçı taķaçı dep koyadı. 24. át taķaleydhán ádam bolgán, átlardı ayağıgá taķa kākadı. 25. kásbí húnarı aşnaķa adam bolıp ötkán.

Cánāzā ádátlarıñiz nimálár? (*Cenaze adetleriniz nelerdir?*)

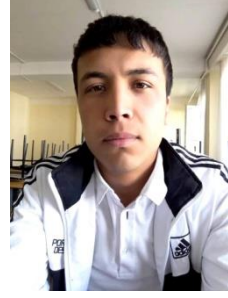
26. cánāzedá haķķıgá duwā kılamız. 27. āhıretíní ābad kılışını soreymız. 28. sorah savállarını āsan kılışını soreymız, dōzah otıdan kábır azābıdan saklagın, cāyı cennettán bolşın diymız. 29. cánāzegá álbettá eşitseglá kātnaşamız, cánāzedá. 30. bittá cánāzegá kātnaşsa bittá uħut tāģıçelī sāvāpgá ege bolásán. 31. máyıtı hām cánāzesigá kātnaşıp hām cāyıgá ābarıp koyseiz ikite uħut tāģıçelī sāvāpke ege bolasız. 32. cánāzegá kātnaşıp, álbette kātnaşıp turış kereg cánāzegá.

Hacgá bārgánmisiz? (Hacca gittiniz mi?)

33. bārgánmán, haç kıgánmán. **34.** hacgá ikki miñ beşinci yılı āhiri ikki miñ áltıncı yılgá ötişki páyitidá bārgánmis, aftóbızdá bārgánmis. **35.** bız u páyitdá aşı bızı yurtlardán aftobızlárgá ruhsat bārıdı bārışgá, aşından kegin tohtatıp qoygán ruhsattı. **36.** bızı haç kılışımız haçgá yetip bārışımız cüdá uzün bolgán. **37.** önta dávlettı ötip bārgánmis bız haçgá. **38.** haçgá bārıp ibādátlardı állāgá şükür állāgá hamdlā bolsın muayyem çirāyli kılıp, kıldıg, bācerdīg dep oyleymiz hūdā hāhlasa 'inşállā állā dergáhıdā qabil kısın. **39.** bārıp máđinegá kirib bārdik. **40.** máđineden ehrāmga kirip tōrı mákkegá kettik tawāpkā. **41.** tawāp kılıp arafátká çılıp kettik. **42.** arafátdán muzdarıfegá keldik. **43.** kegin şáytangá táş átkáni bārdik. **44.** şáytangá táş átip ibādátlardı ámallardı tūgátıp kegin vidālašū kılıp, mákkedá vidālaşuuvdı ötkezip, vidālašū ibādátká kiredi vidālašū am. **45.** máđinegá kelip máđinede bir on künce máđinede túrúb ziyāret kıldik. **46.** páygambárimız jánābı rasulullah sallallahu aleyhivásállámmı qabırlárinı. **47.** ikki kıblelī máçitlerde nāmaz oqıdık. **48.** hajdákini gápırıp oturseiz ānça köp vaht ketādi. **49.** ziyārat kıldik, kızıl deñizlárgá bārıp ziyārat kıldık. **50.** o ibādátlardı kegin haç ámellardı tūgátkánımızdán kegin.

Qaysi ámallár sünnátgá kirādi? (Hangi ameller sünnete girer?)

51. páygambárimız jánābı rasulullah sallallahu aleyhivásállámmı bız uçun hár bir harāketi hár bir kıgán nársesi hár bir ibādátı bızge sūnnet hısáplanadı. **52.** hattāki mísállar am keltiriberişim mümkün sahbēlār páygambárimız jánābı rasulullah sallallahu aleyhivásállámmı árhaláridan yürüp ketiyatıp hattāki bir arıq kep kálgánidá, arıgdán páygambárimız jánābı rasulullah āhláp ötip ketkände sahbēlār tohtap kálgán ekán. **53.** ānçagá yürüp gápırıp ketiyatıp ançá yürüp túrúb tohtap arqasigá qarasa hámması arıgdı boyıgá tohtap káptı. **54.** ē nímá tohtap áldiyár yürimiysilāmi dese yā rasullāh bu arıgdan qaysı ayağızda āhláp öttiz aşunı körālmey káldık. **55.** aytiberip qoyıñ degán ekán, oñ ayağımda āhláp öttim dese hámması oñ ayağıda. **56.** hattāki qadamlárinı sūnnet kılışkán ekán. **57.** sūnnetká ergerişlik inşállāh páygambárimız jánābı rasullāhdı şapáatlárigá násip kılıp salavatlardı aytıp yürsek inşállāh ergeşemiz hámımız.

10. METİN**Ağız:** Oş Merkez Özbek Ağızı**Kayıt Yeri:** Oş Merkez**Kayıt Tarihi:** 7 Mayıs 2017**Kaydı Yapan:** Erdi ERBEDEN**Kaynak Kişinin****Adı Soyadı:** Ma'rufcan Usmanov**Cinsiyeti:** Erkek**Doğum Yeri:** Oş Merkez**Doğum Tarihi:** 1995**Milleti:** Özbek**Medeni Hâli:** Bekâr**Mesleği:** Öğrenci**Öğrenim Durumu:** Lisans**İkamet Yeri:** Oş Merkez**Dil Bilgisi:** Rusça (Orta Seviyede)**Lehçe:** Kırgızca, Türkçe (Orta Seviyede)

Süleymân tâğınıñ tarihini bilâsizmi? (*Süleyman dağının tarihini biliyormusunuz?*)

1. süleymân tâğı haqqıda aytıberey. 2. süleymân aleyhissalâm şu oşdá yaşagán_ekán. 3. oşdá süleymân tâğdı üstigá çıqıP devlârgá aq bûra kánarını kávletgán_ekán. 4. aq_bûra kánarını kávletiyatkânde süleymân aleyhissalâm tâğdı üstidâ turup ölümü yaqınlâşkánını bilgán_şekili qolıda hassası başıda şilēpası barıdı_ikán. 5. hassasını taştı arasığá kıstırıp_turup üstigá şilēpasını koyup qalgán_ekán. 6. süleymân âleyhissalâm kiçkiná bolgánlikten devlár közigá bılınár bılınmâs köringánlikten şilēpasını körüp süleymân âleyhissalam túrúptı_dep_turıp işini dâvâm ettirişkán_ekán, aq_bûra kánarını kávlap tügetiškán_ekán. 7. bîr kún o hassanı, yağaç hassanı kurut yep çiritip yıqtıkán_ekán. 8. yıhtkânde devlár şilēpanı yıqılğanını körüp süleymân ölüptü, devlár kutulıptı dep, devlár kutulıp qalgán_ekán.

Üniversitetgá qandáy kirdiñiz? (Üniversiteye nasıl girdiniz?)

9. yaşligimden hávás kılamán oqıgán, kástım şımda yürğán, aḥ köynēde yürğán, sıtolda otırıp pul tápıp işláp yürğán ádamdı hávás kılıp, áylemızde hámmá qára iş kılyaptı temırçı, ustā şun üçün bızı áyládán am, bızı ávláttan am bır oqıgán çıhsın degán maḥsatta oqışnı arzū kılıp tokkızdı bıtırgánden ke onıñı om bırıñı sınıftı oqıştı dāvám ettım. 10. oqışımı tügátıp om bırdı bıtırgánden keyin bır yıl oqışgá kirámasdan işláp yúrdúm. 11. bázargá yaqın cáydá kafedá sıtalovoyda işláp taşkarı sámsahānedá işláp bır yıl pávirli kılıp pávirliđi örgándım. 12. pávir bolıp yúrdúm. 13. keyingi yıl ümıtüm üzmesdán yaná oqışgá tápşırdım. 14. dávetke respublike test tápşırap bu yıl am királmey yürsám királmásám kerē deb yürsám ánam tilifon kıldı. 15. oqlım şu yerdá teologiy fakúltetı bār ekán, túrkiyegá ap keter ekán. 16. sen hoḥlagándakı qurāndı, arapçanı örgeter ekán dedı, cüdá am hursan boldum, söyündüm. 17. hōp máyli tápşıramıs, kiremán dedım. 18. kirdik, túrkiyegá ap kettı, bārap ilim örganıp, túrkiyedá yaḥşı nárselár örganıp keldım, álhamdüllillah. 19. bu yerdá örganı almayatúdm, arapçagá, qurāngá vaḥtım bolmayatuwdı, hiç vaḥtım bolmayatuwdı. 20. túrkiyegá bārap künigá sákkis sáatten dárs álıp üç hilli bılım ap keldım. 21. kegin túrkiyeden kigándán keyin, u yerde tayergánlik sınıfı edi, kelib bu yerdá bırıñı qurs boldım. 22. bırıñı qurs, bır, ikki, üstü oqup házir üçünçü qurstı bıtırdım. 23. húdā háḥlasa bır yıl qáldı. 24. oqıştı tügátıp tügátmey húdā háḥlasa üylenámán.

Yaqın bir dostiñiz barmi? (Yakın bir dostunuz var mı?)

25. on, om bırdá oqıyatkándá ikite yaqın dostım bardı. 26. hár küni ikki saat, kır beş münütten, ikki saat dárs oqıstık. 27. andicān köçedá şahárdá yeñgi gudfud açılğanıdı. 28. áná şu yergá keterdig, ettemán çay içmesdán üyimızdán çıkıp keterdik, çöntegimizdá pulumuz bolastı. 29. hár küni ikki saatte oqıp qoyıp ketip bır saatte, kır beş münüttı içidá bārap bittádán gámburger yep kelesti. 30. ápeylár hayran bolastı, qayergá ketiştıñ, nímá kıliştıñ? 31. o yaqqa bārap keldı dep sıtalovoyge çıkıp keldı dep gudfudke bārap şahárgá tüşüp bittádán gámburger yep çıkastıg. 32. áná şu künlár hiç hám esimdán çıkmıydı.

Oqıtuvçılariñiz qandáy insánlar edi? (Öğretmenleriniz nasıl insanlardı?)

33. oqıtuvçılarımıs, oqıtuvçılarımıs mákteptē on áltıta bolsa kerek, on áltıta oqıtuvçı bār. 34. hámması ayál kişi, dámleler úşte bardı, bitte direktoryada, bitte mehnat dámlē, bittá fizre dámlá. 35. qalgánları ápeyláridı, ayál kişilár. 36. yaḥşı insánlarıdı, ózi bilgánlarını bizgá ilinestı, örgetiştı. 37. şunı örgán kerē boladı dep bız üçün küyüp pişkan ústázlardı.

Yáqqan işlariñiz nimálár? (Hobileriniz nelerdir?)

38. mengá yáqqan işlár haligi, işdi başlegándán kegin nímá bolmasın áhurgeçe kıp koyış. **39.** hali yárimıda káp_ketgánden kegin kılgim kelmey káládı. **40.** şunu üçin nímá işti başlasam áhurgeçe kıp kıoyşam diymán. **41.** eney_ki haligi remont kılıştı yahşı köremán, tilifondı, üydegi tilivizırdı aşnaқа hāzırđi tehniķam aparatlardı. **42.** boş vakıt hāzır bolmayaptı. **43.** oķış bilán ábarıb_alıp, egzamılárgá tayerlánıp vaht bolmayaptı. **44.** ramázanda ásásen kūrān hatım oķıp kılamán ózım üydá oķup künde bır pāreden oķup ottıs kün ramázanda. **45.** mā maşı tiyalogiyádá oķıştı başlagánımdán keyin başladıım hatım kılıştı_ám, yıldá bır mette hatım kılıştı.

Kompyuter oynılári oynágánmisiz? (Bilgisayar oyunları oynadınız mı?)

46. kámpitúr oynılári bız máhtep dávrídá kóntur dep kıoyamız átışmá, siláh oyını bardı, átışmá, pistalet bilá, áná şunu oynasti. **47.** túrkiyegá bārgándán keyin_ám unge túrkiyegá bāsek o oyun yoğ_ekán. **48.** kámpitúr bardı túrkiyedá bızı yātaĥānedá, on áltutamı yigirmitegá yáķın kámpitúr bardı. **49.** bārastik u yerdá bir sāt ikki sāt vahtımıs bolastı, kámpitúr berástı bızgá ácretılđán. **50.** kámpitúrgá otırıp inturnet oynaP_oynaP çıkıp ketástik. **51.** bır_ikki áydán kegin bállar kóntur oyneymız, kóntur oyneymız dep kóntur yúkleştı kámpitúrgá. **52.** hámmámız oturub_alıb ikki sāt künde kóntur oynaştı_başladig. **53.** hiç esdán çıĥımydi. **54.** áná şu oyındı oynap turamız hāzırgeçe dostlarım bilá üylengán bolsa_yám. **55.** üylengán, bālāli bolsa_yám ançe_munçe köprāk kıştı künindá oyneymıs, vaht köp boladı, keç_payıt tün uzun boládı, kóntur oynap turamıs. **56.** eney kin mā rāzı kelıp toĥtatıp kıoydı ettámendá bamdottan keyin fudbolumuz bardı bir sāt ikki sāt. **57.** bamdotti oķıymız máçittá undanki_nāri polyegá çıkıp fudbol oyneymız.

Köçádá kánaķa oynılár bār? (Sokakta hangi oyunlar var?)

58. köçedá yāşlıde oynastik. **59.** adnaķasenya oynastik, topnı bır mettá tepişlik, fudbol oynastik, ğatof oynastik, çómılđanı bārastık, bızı átráfımızda kánallar köp_más kırgızistándá, káttá káttá kánallardá çómıláridik. **60.** bır máhállanı başıdan tüşüp_turup keyingi máhálládán çıkastig, süzüp áķıp. **61.** nārī máhallegá ötesız, suwdı áķımı uzap ketásiz. **62.** ciççe hareket kılastik áķıp tüşüp ketástı. **63.** eney bállar bardı kámır bilán áķışastı, pöká bilán áķışastı, ózlári áķışastı. **64.** aştáķa áķķanmız.

Avto halákát kördiñizmi? (Otomobil kazası yaptınız mı?)

65. kördüm, bîr mettâ bîr dostímî buvási ötti. 66. kabristângâ koygâni çıktik, kabristânda koydik. 67. tezrâg üygâ tüşüp_turıp haligi kabristândan kaytkân âdamlârgâ cây tayarliyli dep_turuP kaytiyatıp, cā_tes kemeyatuwdik, kırığmikin ellimikin tezlîde keliyatuwdik. 68. ropâramızdan maşrut kelib, avtobus kelib tohtadı, miniybüs kelib tohtadı, âdamlardı tüşürdü. 69. unı ârkasıdan yaşgine kız mâktep okıvçısı, ikkinçimikin sınıf üçünçi sınıf okıvçısı yaş kız yuğurıp çıktı. 70. kırh_ellig keliyatkân bîz hali kızdı urup kettik. 71. cüdâ_ám korqup kettim, ârkada oturuwdım. 72. hali kız maşineni aynegigeçe çıktı. 73. korhıp ketti, cüdâ_ám korhtı. 74. aşında üyigâ âbardik, âta enásigâ tüşüntürdik şunağa boldı dedik. 75. tüşüngân âdamlár ekân tüşünüştü, bârip habar âldik, cüdâ korhtum.

Halákát körgánlârgâ nimálár deysiz? (Kaza yapanlara neler dersiniz?)

76. állah şifâ bersin, állah sâhlasın, állah özi sâhlasın diymíz.

Maşiná âlgánlârgâ nimá deysiz? (Araba alanlara ne dersiniz?)

77. maşiná âlgándâ tágidân şamâl ótip tursın, miñgâni nâsip kılsın, diymíz.

Fakültettân keyin işláysizmi? (Fakülteden sonra çalışıyor musunuz?)

78. keç payıt hâzır iş kılamán. 79. ákám koşnımızıkigâ nawâyhânegâ çıkastı, nawây koşnılarımız bâr, áná şu yerdâ hamır kılastı. 80. haligi iş tapgünçâ, almâ_átádán, ıstroykedán kılğänden_keyin iş tapgünçe dep_turup koşnımızıkigâ hamırgâ çıkastı. 81. áná şu yerdâ hamır kılıb yürüb ózi pávirli, pávirde ózi káttâ ákám. 82. pávirlik işi, sıtalovoydan, kafedán iş tâpkándán kegin üş_törd kün kâlgânde mení_ám çaķırdı şu yürigin şunu_yám örgánip kâlgın kerē boladı dedí. 83. çıktım üş_tört kün qaradım uķıldım yârdám berdim. 84. kegin bîr kün ketiştén ikki kün âldın şu hamırdı kıl dedí, qolımı me aralaşmiymán dedí. 85. kıldım, hamır çirâyli çıktı, zor çıktı, pulımı mengâ berdi, söyindim hursan boldım. 86. pulgâ kızıkıp hamırdı yahşı örgándım, mustahkám örgándım. 87. eney_ki her yılı okıştan kegin, okıştan dem_âlgánımdâ nawâyhâne işledigân boldım. 88. keyingi_yıl aşı kaniķuldâ nawâyhâne işlemeyatkándâ ákám bilân pávirliđ örgándım. 89. sıtalovoyge tüşüp pávirli kıldım. 90. aşı tokızınçı sınıftı bitirgänden kegin ujı_pávirli bilân nawâyçiliğdi yahşı örgánib_âldım, hamır kılıştı. 91. yapıştı bilmiymánu hamır kılıştı içkeride nân yâsap, nân çıkarıberıştı örgándım. 92. hár kaniķulımdâ maşı okıştan dem_âlgándâ yâ pávirli kılamán yâki nawâyhâne işleymán. 93. om_birdi bitirgänden keyin_ám bázarda bîr yıl işládım dedímu bázarda on_áltı yaşımda

şāgirt işletkánmán, örgetkánmán, ózímnden yāş bīrāgá. **94.** hāzır okış vahtídá iş bop káldı şú koşnımızıkídá nāwāyhānede işleyapbán. **95.** keç páyıt çıķıp bīr kâp, bīr yárim kâp, ikki kâp hamır kıberámán.

Hamir kándáy kılınádi? (*Hamur nasıl hazırlanır?*)

96. çıķıp, hampanı tázáláp, unrı ap çıķıp unhānedán, unrı tókıp içigá bīr kilá ikki yüz şekár, bīr kilá ikki yüz tuz, kegin díroj koşıp, ikki sâāt üç sâättá göpışgá ottız ottız beş giram díroj yetádi. **97.** aşunı koşıp üç pákırdan ázgine ázrâk su kıuyıp üç pákır su kıuyup bīr kâpká yárim kilá yâğ koşıp hamırdı aralaştırıp, múşlap turup, yaşılıp múşlap aralaştırıp, kırkıp múşláp üç kánvert, tórt kánvert múşlágándán kegin orap kıoyamız. **98.** ikki sâāt, üç sâatte tayyar boladı. **99.** tayyar bolgándán keyin çıķarıp zuwála kıılıp, yárim sâāt tındırgánden kıyın yasaştı bāşleymıs. **100.** bāsmaları bār ózını ásâsen gül çıķaradıgán. **101.** zuwálání keñ yayıp turup, káttá bāsmá bār, hamırdı teñ bāsadıgán, kâpláp bāsadı, aşunı bāsamız. **102.** kegin ortasını çukur kıp turup, çekıç bār ikite çekıç, bittá káttá çekıç bār eney kin bittá kıçkine çekıç bār. **103.** káttání bāsıp turup, káttání ortasını kıçkine çekıç bilán bāsamıs. **104.** aşney kıılıp nándı yasap turup üstıgá suħoy sürkáp, süzmání suwgá aralaştırıp suħoy sürkáp, küncüt sepıp nawāygá, tandır bāşıgá çıķarıberámıs. **105.** álıp turublá şáp tandırgá yápadı, ot kıoyup kómır bilán yápladı ásâsen. **106.** yápadı, beş on münitte tayyar boladı. **107.** üzü berádi kegin dökánlārgá tarķatıp keládi.

Ráñlárniñ isimlári nimá? (*Renklerin isimleri nedir?*)

108. ránglár kızıl, sarık, ák, kārā, kōk, yāşıl, binefşē, púştı, siyāh, zengārī, şunlar eslegánlár.

Hayvānlárniñ Özbekçá namlári nimá? (*Hayvanların Özbekçe isimleri nedir?*)

109. háywānlar āt, kıoy, māl, eçkī, sigīr, buzāk, kıuyān, tāşpākā, típretikān, yánā tawuk, horāz, indūk, ördēk, ğāz, zebra, yolbars, şır, fıl, arslān, tüyē, kıuşlár papuğay, káptár, diykıuş.

Darahlárniñ isimlári nimá? (*Ağaçların isimleri nedir?*)

110. darahlār, uzūn tereylár bār, baka tereylár bār, tál bār, mácnun tál bār, eney kin hár bīr meyvánı darahını ózı nāmı bilán turadı, öri darahıtı, gilās darahıtı.

Meválárniñ isimlári nimá? (*Meyvelerin isimleri nedir?*)

111. meválár ismí, álmā, úzūm, gilās, nāk, bēhā, anār, álçē, gilās, kulpunāy, şáftālī, ancīr.

Ma'rufcān bázardá işládım degán ediñiz. Bir nársá sātğándá sizgá nimálár deydilár? (*Marufcan pazarda çalıştım demiştiniz. Bir eşya sattığınızda size ne diyordı?*)

112. bazarīzi bersín, bárekesini bersín şungá oħşaş nimálár diydilár.

Siz nimá deydiñiz? (*Siz ne derdiniz?*)

113. mēn yāħşilik küllárdá kiyiñ diydım, doslárımızgá tápáláp tápáláp kiyip yüriñ diydik.

11. METİN

Ağız: Oş Merkez Özbek Ağızı

Kayıt Yeri: Oş Merkez

Kayıt Tarihi: 1 Haziran 2017

Kaydı Yapan: Erdi ERBEDEN

Kaynak Kişinin

Adı Soyadı: Zühre Vahidova

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yeri: Oş Merkez

Doğum Tarihi: 1996

Milleti: Özbek

Medeni Hâli: Bekar

Mesleği: Öğrenci

Öğrenim Durumu: Lisans

İkamet Yeri: Oş Merkez

Dil Bilgisi: Rusça (Orta Seviyede)

Lehçe Bilgisi: Kırgızca, Türkçe (Orta Seviyede)

Bálalıkiñizdá anaa oynılar oynagansız? (ocukluunuzda hangi oyunlar oynadınız?)

1. berkimeal oynaganmıs. 2. keki payitkea, huftangee oynastik. 3. on om bete ya balá oynastik. 4. bittámıs bírdánesı devalgá mundey kılp kózını bekitádı. 5. alánları bekinádı. 6. máselen ottızgee sanadı. 7. sanap ottızdı sanap_álgánden keyin isteymán dep aytadı. 8. aytkándán keyin hámmesı mayli istávur degán nidá keládı. 9. keyin istedı baleydi. 10. kimı bırıncı tápsa oa keyin berkitádı közlárinı. 11. keyin a_teré kó_teré oynaganmız. 12. há topta oynastik köp kızlár. 13. be áltıTa tá boladı, bittásını átp alánlarını álı kerek. 14. unge oegán oynılar.

Birdán baláp sanasañız! (Birden balayarak saysanız?)

15. bír, ikki, ú, tórt, be, áltı, yettí, sákkiz, tokuz, on, om_bír, on ikki, on ú, on tórt, on be, on áltı, on yettí, on sákkis, on tokız, yigirmá, ottız, kıır, ellı, átmı, yátmı, seksán, tosan, yüs, yüz ellik, ikki yüz, ikki yüz ellik, ú yüs, ú yüs ellik, tór_yüs, tór_yüs_elli,

beş_yüs, altı_yüs, altı_yüs ellī, yetti_yüs, yetti_yüs ellī, sákkis_yüs, tokkız yüz ellik, miñ, bír milyon, ikki milyon, bír milyart, ikki milyart, üç milyart, tört milyart, beş milyart.

İnsanniñ nimá azálari bâr? (*İnsanın hangi azaları var!*)

16. insânda kalp, akıl, kós, tıl, tıslár_bâr, lēb, burın, kulāk, ayāk, aşķazan, ód, cigár, barmáqlár, tırnāk, kiprik, kaş yáná tıl bâr, tañlay bâr, saç, sákal, muyláv.

Káttalariñizdán kimni esláysiz? (*Büyüklerinizden kimi hatırlıyorsunuz?*)

17. ánamnı ánası. 18. buvam yaşligimdā en köp yahşı körgán insánlarımdán birı bolgán. 19. buvam bız bargánımızde dáim kantlár yáná şirinlilar berkitip qoyıp qaķı, badāmgá oşegán nerselardı bekitip qoyıp bız bargánımızdá berestı_buvám. 20. men buvamnı cüdá yahşı körestim. 21. buvam_ám menı yahşı körestı. 22. buvamnı en kiçik nevarası menidim. 23. yáná, buvámga savál bergánmán, ayam, ánam, ayamnı yahşı köresinmi yo menı köprá yahşı köresinmi dep savál bergánımdá örik şirin_mı, dánegi şirin_mı dep mence savál bergán 24. dánegi şirin u degánımdé endı özın oylap qoyávur dep cáváp bergán.

Dásturhán duası bilásizmi? (*Sofra duası biliyormusunuz?*)

25. bıznı yedirıp, içirıp, toydırıp mōmın mūsłımánlardán kılǵán allāhımgá hamdü senālár bolsın. 26. şu yegán içǵánlarımızdın sávābı barça ötkán mōmın mūsłımánlar ruhi_páqlarına bahşiyet etdik. 27. ötkánlarını áhıretını ábād kıǵın, cayılarını cánnáttá kıǵın. 28. tirıǵlarnı, úmrını uzun rıskını uluǵ kıǵın, áylemızǵá fáyzi_bereket kıǵın.

Bir hikâyá áytib berá álásizmi? (*Bir hikâye anlatabilir misiniz?*)

29. zúmrát ve kımmát ertegi. 30. qádim ötkán zamánda bír çál bilán kempirniñ ikki dāne kızı bolgán_ekán. 31. zúmrát, ikinçisiniñ ese kımmát_ekán. 32. zúmrát öte mihnetkaş, aķ_kōñgil yáná aķ_kōñgil, mehnetsaver kız bolgán_ekán. 33. kımmát bolsa işyāhmás, yalkāw, táyyarına ayyar bolgán, kız bolgán_ekán. 34. átanı kızı zúmrát bogán_ekán, ánanı kızı kımmát bolgán. 35. zúmretnı yahşiligini kımmát bilán ánası körálmáǵán_ekán. 36. körálmásdan çállıǵá aytıptı, nímā kızıñni yoķat depti. 37. kegin çál kıznı álıp zúmretnı álıp ormángá barıptı. 38. ormándá bír yergá kelıp, tonkání üstigá oturıp, sen şu yerde kütüp_tur, men otın terıp kaytıp_kelemán depti. 39. keyin máyli átacán dep_turıp qaķtı. 40. átasını kütüpti kütüpti kemápti. 41. kelmegándán soñ uzahta bír çıraķ körinipti. 42. çıraǵdı közláp keteversá bír üy çıkıptı. 43. üydı taķıllatıp, taķıllatsa bír ayal, kārı ayal açıptı. 44. ássálām aleyküm buvicán men üyimni_yoķatıp qoydım. 45. átam maşnakā otın tergáni ketip kelmádi.

46. dese ke, ke kızalāğım kire kâl dep turup üyigá álıptı. 47. üyigá álsá, oturup tur men senge çây, nân pân álıp kelemán deptí. 48. dese men sizge yârdam beremán dep ózí yârdám beríptí. 49. keyin bír kün ötkânden keyin zúmrát üyini sağınıp aynike qaragándá derezedán qaragándá üyiñni sağindiñ mi dep sávâl beríptí. 50. karayıp dádámnı sağındım dep cáváp beríptí. 51. unda deptí yertólágá tüşesen, iki dâne eşig bâr. 52. âh eşigden kiresen, âk sandıgđı álıp açasen, álıp çıkâsen deptí. 53. keyin unge át vá şunge oşegán nárselár bilán üyigá cönetiwârıptı. 54. üyigá cönetiwârısa zúmrátıni körgán ánası vá kımmát ápası yána unğá, unı körâlmasdan, kımmát aytıptı men hám hâhlaymán bunaka. 55. sandıgđı içide tille takınçağlár, çirâyli lipâslár, kımmátbâhâ nerselár bar edigán. 56. keyin meni hám kızımını ormángá taşap kelesen dep çalgá aytıptı kempír. 57. u çâl kımmátıni álıp, zúmrátıni taşagán câyıgá taşap keptí. 58. kımmát otırıptı otırıptı kaytıp kelmáptı dádásı. 59. zúmrát körgán üydí kımmát hám köríptí. 60. çirâgđı boylap ketip bârısa oşa ayal men keldím mence âkat bér, nân bér dep dağal muâmıle kılıptı. 61. keyin hop boladı kızım dep tayarlaptı bí nerselárdí. 62. tayarlegánden keyin kımmát iş hám kılmaptı, yardım am bermesden yep men endí üygá ketemán mence zebu zíynet bér, takınçağlár bér, kiyim keçē bér dep aytıptı. 63. aytsa sen yer tólágá tüşesen kâra eşik bâr, kâra eşigni içidegi sandıgđı álıp keteber deptí. 64. kımmát kıynalıp köteríptí, köterib yolda keliyatsa ánası unı ístep keliyatkán boladı. 65. ístep keliyatsa hâ sen keldínmí, sandıhçanı ke açeyli. 66. üygá bârgünçeli açışw agânde. 67. açse içiden qarğalár, ilânlár çıkıp ikkelâsını yep, nímá kılıp, yeb yutıp koyışarkán. 68. keyin zúmrát vá dádásı bahtlı háyat keçiriştí.

İrim sıımlárgá misál bersáñiz! (*Halk inançlarına örnek verseniz.*)

69. irim sıımda bıs yaşligimizde ağrıp, başım ağrıyaptı, aşkazanım ağrıyaptı degánımızdá buvam rahmetli buvam kâğaz ap ke desti. 70. şunağa kâğazdı yánigá ábarıp, ábarsek kâğazdı mundey búhláp búhláp turub qurândan âyetlár okıstı. 71. mäselen kulhu allahu ahaddı okıstı, kuladı bi rabbil felakdı okıstı, kuladı bi rabbın nasdı ohip turub hámmá yoğımızgá tegizip nímá destí? 72. kayerden kelgán bolseñ çık, çık çık, çık dep maştağa hámmá yoğımızgá urup çık çık, ásmandan kelgán bolseñ çık, yerden kegán bolsen çık. 73. mäselen itlârden kegán bolseñ çık. 74. ağrıq meni bálâmda nímá kılasen, itlârgá bârsın degán gáplárdí aytışastı. 75. keyin u kâğazdı hámmá yoğımızgá tegizgánden keyin ağrıyâtgán câyımızgá tegizip keyin unı yâhıwârasen dep yâhtırışwârastı. 76. kâğazdı ornıda pahta yám bolışı mümkinídí. 77. keyin sümelē kıliyatkánde sümelē kıliyatkánde níyyet âyt, níyyet aytsen tezrâk nímá kabil boladı. 78. tezrâ níyátláriñ, nímá níyát kıseñ aşı amálgá aşadı dep aylantırıyatkánde mäselen kızlârgá yaşşı câyılârdan küyâvlár çıhsın, kelegecimde maşnağalár

bolsin dep duvā kıldırışastı bızge yaşligimizde. **79.** lekin hāzır u āzayıp ketkán. **80.** men irim sırımlargá iřenmiymán.

Rámāzán āyidá nimálár kılasız? (*Ramazan ayında neler yaparsınız?*)

81. ramāzan ayı oş řáhridá özbeklár cüdā marāh bilán kütışadı. **82.** kelgándá bır kün, ikki kün kálgánde bāzarlargá çıkışıp iftárlık, sáherlī nerselárni satıwálıřıp bāzarlár cüdá gávúcúm bolıp avcálıp sávdá satıǵlár. **83.** keyin iftárlıǵlardá millī täämlardı tayarlaşadı. **84.** ramāzan āyidá yaş bállár, bızám yaşligimizde bır ikki merttá aytgánmız, ramāzan ayıladı ramāzanda. **85.** ramāzandı, bır üyni darwāzasıǵa barıp taqılátıřadı. **86.** taqılátıb u yerde ramāzan řeri mí deymız, ramāzan ayıladı.

87. ramāzan aytıb keldik ēřigizǵa,

88. húdayım oǵıl bersin bēřigizǵa,

89. aqa berásıs, qaqa berásıs,

90. bay taǵa som berásıs.

91. vá şunge ořsegán sözlardı ayıladı. **92.** keyin u hānedānda, üydegi ādamlarıǵa yaşşı nıyetlár bilán ařulálár, řerlár ayıladı.

Bir bálá tuǵıǵándán keyin nimálár kılasız? (*Bir çocuk doğduktan sonra neler yapıyorsunuz?*)

93. bálálár toǵıǵándā ávválán bār nímáǵā bálániñ ānasını üyigá süyünçü ālganı barışadı. **94.** süyünçü ālganı bārgánde kelindı ānası, ātası küyāv báláǵa sóyinçi berádı. **95.** pul, kımmátbāhā nerselárgá ořsegán nerse. **96.** keyin qaqaalāq keselhāneden çıkkanda, çıřıřıǵa yaqın beşik tayarlanadı. **97.** beşikni tōřek, súmāk, üstigá párdeler bilán çirāyli, bārħuttan bırıncı fārzántı bolgani üçün berħuttan en kımmátbāhā mātāhtı kullanişıp yazışadı. **98.** yáná nímá bār, atlás, atlásdánám yazışadı, özbek millī mātāħıdan. **99.** āzān ayıladı. **100.** āzāndı káttá ātası, āyleni káttası ayıladı. **101.** māselen bāřka milletlárdá ātası aytadı bızde unaqa más, káttálár ayıladı. **102.** hāzır káttálárim kálmey kettı. **103.** ávvál oñ kulāǵıǵa keyin çáp kulāǵıǵa. **104.** keyin bızdá ikitá at koyış keyin tarħalgán. **105.** māselen bır kulāǵıǵa bāřqaça at koysa bır kulāǵıǵa bāřqaça. **106.** māselen ātası bāřqaça āt koygisi kelse, ānası bāřqaça āt koygisi keládı. **107.** oñ kulāǵıǵa ātası aytkán āttı, çáp kolıǵa ānası aytkán āttı koyışları mümkün. **108.** yürǵánde kántlár sepiládı, tengā. **109.** oǵıl qaqaalāǵ bolsa súnnet kılgándá bázı yellárdá suvgá tillá taşap koyışadı. **110.** keyin aşı tilláli su bop káladıda ulardı nímásıde, keyin tilláli suvda qaqaalāqni yuvıtırışadı súnnet kıǵándá.

4. BÖLÜM

DİZİN

A, Á, Â, Ã

âbād *bk.* **âbât**

â. (11-27)

âbād kııl- bayındır etmek *bk.* **âbad kııl-**, **âbaT kııl-**

â. - gin (11-27)

âbad kııl- *bk.* **âbād kııl-**

â. - ışını (9-27)

abahra < Frs. (ابرهه - ebrehe) Ebrehe *ö.a.* *bk.* **ahabra**

a. + mı (4-72)

âbar- alıp varmak, götürmek

â. - amán (5-75)

â. - dik (10-74)

â. - ıb (10-43)

â. - ıp (5-58), (8-97), (9-31)

â. - sek (11-70)

â. - gände (2-21)

âbât < Frs. (آباد – âbād) bayındır *bk.* **âbād**, **âbad**, **âbaT**

â. (1-135), (1-136), (1-138)

âbât bol- şen olmak, bayındır olmak

â. - sa (1-138)

â. - sın (1-135)

â. - up (1-136)

âbaT *bk.* **âbât**

â. (4-165)

âbaT kııl- *bk.* **âbād kııl-**

â. - gin (4-165)

abdillā *bk.* **abdúllāh**

a. (2-309)

abdillā **qādīrī** Abdullah Kadiri *ö.a.*

a. (2-309)

abdúllā *bk.* **abdúllāh**

a. (2-309)

abdúllāh < Ar. (عبدالله – ‘abdullâh) Abdullah *ö.a.* *bk.* **abdillā**, **abdúllā**, **abdullak**

a. (4-68)

abdullak *bk.* **abdúllāh**

a. (2-297)

abdullak **qādīrī** < Ar. (قادري - qâdirî) Abdullah Kadiri *ö.a.*

a. (2-297)

abdúlmuttálīb Abdulmuttalip *ö.a.*

a. (4-68)

âbide < Ar. (آبده- âbide) âbide, anıt

a. + lár (4-66)

abizātilna *bk.* **abizatilna**

a. (5-48)

abizatilna < Rus. (Обязательно) zorunlu, mecburi *bk.* **abizātilna**

a. (5-35), (5-49)

âbu caḥıl *bk.* **âbū caḥıl**

á. (4-101)

abu caḥıl *bk.* **âbū caḥıl**

a. (4-94)

abu caḥıl *bk.* **âbū caḥıl**

a. (4-97)

âbū tâlıb Ebû Tâlib *ö.a.*

á. (4-69)

á. tâlibtí (4-69)

ábū cahıl < Ar. (جهل – abû cehl) Ebû Cehil *ö.a. bk. ábu cahıl, abu cahıl, abu cahıl*

á. (4-92)

ácâyib *bk. ácâyib*

a. (4-145)

ácâyib < Ar. (عجائب – ‘acâ’ib) acayip, harikulade *bk. acâyib*

á. (1-86)

ácrát- ayırmak *bk. ácrat, ácret*

á. (2-54)

á. -ıp (2-54)

ácrátıp koy- ayırıp koymak, ayırmak

á. -ardig (2-54)

ácrat- *bk. ácrát-*

á. -ışadı (8-106)

ácret- *bk. ácrát-*

á. -ılgın (10-49)

ácr < Ar. (اجر – ecr) sevap, mükafat

á. + ını (4-204)

á. + iñ (4-204)

âç I. aç, tok karşıtı

a. (6-66), (2-198)

âç kâļ- aç kalmak

â. - gán ekán (6-66)

â. - madı (2-198)

âç- II. açmak

â. -ādı (6-119)

â. - arkán (6-105)

â. - eyli (11-65)

â. -ıp (1-134), (3-26), (4-77), (6-53)

â. - ĩp (3-28)

â. -ıptı (11-43)

â. -ışw āgánde (11-66)

â. -sa (6-70)

â. - se (11-67)

âçarçılı kıtlık

â. + de (6-72)

aççılı *bk. aççık*

a. (2-134), (4-261)

aççık acı *bk. aççılı*

a. (2-290), (2-332), (2-333), (2-334)

aççöt < Rus. (отчет) hesap

a. (5-29)

aççöt üçötlárimızı < Rus. (отчет учет) muhasebe kaydı

a. (5-29)

açık açık, kapalı karşıtı

a. (1-272)

âçık kılısm açık kılmak, açmak

â. - sın(3-62)

âçıl- açılmak

â. -adı (2-154)

â. -gándá (6-128)

â. -gánídı (10-27)

âçıp koysam açıp koysam, açsam

â. (6-53)

âçkán yergá bâr- karnı doymak

â. -ādı (6-62)

adábı edebî *bk. adábı, ádebı*

a. (8-12), (8-16)

adábı *bk. adábı*

á. (8-13)

âdâb < Ar. (آداب - âdâb) edepler, töre *bk. âdab*

â. + ını (4-25)

adábıyât < Ar. (ادبيات – edebıyyât) edebiyat

á. + ı (2-307), (2-308), (2-309), (2-316), (2-317)

á. + ıgá (2-309)

- á. +ları (2-317)
- ādab** *bk.* **ādāb**
- ā. +ları (1-45)
- ādām** *bk.* **ādām**
- ā. (1-218), (1-219)
- ādām** *bk.* **ādām**
- ā. (2-39), (4-117)
- ā. +ları (6-11), (6-25)
- ādām** *bk.* **ādām**
- ā. (6-103)
- adam** *bk.* **ādām**
- ā. (7-98)
- adām** *bk.* **ādām**
- ā. (9-25)
- ādām** < Ar. (آدم – âdem) insan, adam *bk.* **ādām**, **ādām**, **ādām**, **adam**, **adām**, **adām**
- ā. (1-60), (1-85), (2-38), (2-116), (2-235), (2-239), (2-246), (4-17), (4-24), (4-26), (4-27), (4-32), (4-34), (4-35), (4-44), (4-49), (4-57), (4-65), (4-72), (4-73), (4-74), (4-82), (4-124), (4-132), (4-155), (4-156), (4-197), (4-224), (4-233), (4-241), (4-242), (4-252), (5-53), (6-31), (6-103), (6-118), (7-87), (9-24)
- ā. +dı (4-154), (5-81), (7-98), (7-127), (10-9)
- ā. +gá (2-274), (4-49), (5-97)
- ā. +ıdı (1-86), (1-108)
- ā. +ıdıda (1-87)
- ā. +ıdım < Ar. (آدم – âdem) insan adam (2-75)
- ā. +lar (2-40), (2-300), (4-146)
- ā. +lár (6-46), (4-72), (4-126), (4-196), (4-244), (6-126), (7-62)
- ā. +ımız (2-161)
- ā. +lár ekán (10-75)
- ā. +lar ekán (2-27)
- ā. +lárdı (10-68)
- ā. +lardı (2-294), (7-119), (7-122)
- ā. +lárgá (10-67)
- ā. +lári (4-9)
- ā. +lárıdı (8-65)
- ā. +lárıgá (11-92)
- adām** *bk.* **ādām**
- a. +lár (4-9)
- a. +larını (4-142)
- adāş-** şaşırmaq, karıştırmak *bk.* **adaş-**
- a. -dımını (1-149)
- a. -tımını (1-150)
- adaş-** *bk.* **adāş-**
- a. -ıpsán (2-237)
- a. -tırgın (4-180)
- āddī** < Ar. (عادي – ‘âdī) sıradan, bayağı *bk.* **āddiy**
- ā. (4-32), (5-23), (5-51)
- āddiy** *bk.* **āddī**
- ā. (5-88)
- ādebī** *bk.* **adábī**
- á. (8-18)
- ādet** örf âdet, gelenek *bk.* **ādet**
- ā. (5-22)
- ā. +ide (5-25)
- ā. +lárımıs (7-93)
- ādetī** *bk.* **ādet**
- ā. +ı (8-94)
- ādır** *bk.* **ádır**
- ā. +gá (5-32)
- 'ádır** *bk.* **ádır**
- 'á. +lárdá (2-129)
- ádır** yamaç *bk.* **'ádır**, **ādır**
- á. +lárgá (5-32)
- adnaqasenya** futbol topu ile oynanan bir çocuk oyunu
- a. (10-59)

ádrās *bk.* **ádrás**

á. (4-255)

ádrás < Frs. (ادرس - adras) ipek kumaş
bk. **ádrās**

á. (3-53)

af < Ar. (افو – ‘afv) af

a. (1-171), (1-176)

a. + ını (1-175)

a. + iñzi (1-173)

áfándī *bk.* **áfándí**

á. (7-119)

áfándí < Yun. (authentēs– efentis) efendi
bk. **áfándí**

á. (7-115), (7-116), (7-117), (7-118), (7-120), (7-122)

aftáđı nūrıda < Frs. (نور افیتاب – âfitâb-ı nūr) güneş ışığı, ısı

a. (8-120)

aftobāz *bk.* **aftóbíz**

a. + ı (2-35)

aftóbíz < Rus. (автобус) otobüs *bk.*
aftobāz, **avtobus**

a. + dá (9-34)

a. + lárđá (9-35)

ağarot < Rus. (огород) bahçe, bostan

a. + gá (2-327)

āğaynı ahbap, arkadaş

â. + lárı (3-47)

áger < Frs. (اگر – eger) eğer, şayet

á. (1-74), (1-91), (4-27), (4-150), (7-103), (7-105), (8-99)

á. + de (8-51)

ageyes grantalmiyot < Rus. (Автоматический гранатомет) Rus yarımı otomatik tüfek

a. (7-44)

āğır ağır, yavaş, zor, güç

â. (1-131), (1-148), (4-250), (4-254), (7-55), (7-56), (7-59), (7-62)

āğır ekán ağır imiş

â. (1-148)

āğız ağız *bk.* **ağız**, **āğız**, **āz**, **āz**

â. (4-261), (7-105)

â. + dan (4-261)

ağız *bk.* **āğız**

a. (7-126)

āğzı *bk.* **āğız**

â. (5-56)

āğrı- hastalanmak

â. - gállár (1-203)

â. - gándá (1-264)

â. - ğı (1-263)

â. - k (11-74)

â. - más (5-97)

â. - p (11-69)

â. - yaptı (11-69)

â. - yâtgán (11-75)

â. - ydi (1-205)

āğ *bk.* **âğ**

â. (10-9), (11-52)

â. + tı (4-141)

ağ *bk.* **âğ**

a. (4-60), (11-32)

ağ terē kō_terē bir çocuk oyunu

a. (11-11)

ahabra < Frs. (ابرهه - ebrehe) Ebrehe *ö.a.*

a. (4-72)

āhır son, sonraki *bk.* **āhır**, **ağır**, **āhır**, **āhır**, **āhır**

â. (8-45), (1-176), (1-176)

â. + geçe (2-286), (10-38), (10-40)

â. + ı (1-57), (4-101)

â. + ıda (2-299)

- â. + ıgeçe (2-142)
 â. + ını (1-51)
âhîret ahiret *bk.* **âhîret**
 â. + ínı (9-27)
âhır *bk.* **âhır**
 â. geçe (5-88)
 â. + gi (4-153)
ahır *bk.* **âhır**
 a. + geçe (7-63)
 a. + ı (5-58)
 a. + ıda (4-23)
âhır *bk.* **âhır**
 â. + ı (7-104)
âhîret *bk.* **âhîret**
 â. + ínı (11-27)
âhır *bk.* **âhır**
 â. + geçe (5-89)
âhır *bk.* **âhır**
 â. + ı (9-34)
âhla- atlamak *bk.* **âhla**
 â. - p (9-54), (9-55)
âhla- *bk.* **âhla-**
 â. - p (9-52)
ahıl < Ar. (عقل - 'akıl) akıl, us, zihin *bk.*
akıl, akıl
 a. + ımızı (4-186)
âhli súnne < Ar. (سنة اهل - ehl-i súnnet) Hz. Muhammet ile ashabına uyanlar
 á. (7-113)
âhli súnne vel cemâda ehl-i súnnet vel-cemaat
 á. (7-113)
ahmád lütfi < Ar. (احمد – ahmed) Ahmet Lütfi ö.a.
 a. (4-73), (4-74)
ahmetullâ Ahmetullah ö.a.
- a. (8-63)
ahvâl haller
 a. + ıdan (8-36)
âk ak, beyaz *bk.* **âh, ah, ak**
 â. (2-121), (2-122), (10-108), (11-52)
ak *bk.* **âk**
 a. (7-9)
ak bürâ *bk.* **ak bürâ**
 a. (7-9)
ak bürâ Akbuğra Nehri *bk.* **ak bürâ**
 a. (7-16), (10-3), (10-4), (10-6)
âk yol bolsın yolunuz açık olsun
 â. (3-63)
aka şöyle böyle, *ik.*
 a. (11-89)
aká *bk.* **áká**
 a. (7-19), (7-35)
 a. + m (2-25), (2-262)
áká ağabey, abi *bk.* **aká**
 á. + m (2-260), (2-261), (2-263), (4-120), (10-79), (10-81), (10-88)
 á. + sí (2-209)
âk- akmak
 â. - adı (4-261)
 â. - arıp (4-147)
 â. - ımı (10-61)
 â. - ıp (10-60), (10-62), (8-30)
 â. - ıştı (10-63)
 â. - ıkmız (10-64)
âkat yemek *bk.* **âvkat**
 â. (6-67), (6-74), (6-102), (6-106), (6-107), (6-109), (11-60)
 â. + ım (6-56), (8-77)
 â. + ká (2-329)
 â. + tı (5-38), (6-106)

ākāt kıl- yemek yapmak *bk. āvkat*

ā. - dī (6-100)

ā. - gánmıs (6-106)

ā. - ıp (6-109)

ā. - ıp_bíz (6-107)

ākībāt < Ar. (عاقبت – ‘ākībet) son, nihayet, sonunda *bk. ākībet*

ā. + tá (4-168)

ākībet *bk. ākībāt*

ā. + te (4-181)

akıl *bk. ahl*

a. (11-16)

ākıp ket- akıp gitmek

ā. - ti (8-31)

ākıp tüşüp ket- akıp düşüp gitti

ā. - ásti (10-62)

ā. - edidá (8-30)

aķıl *bk. ahl* akıllı

a. + lī (4-94)

aķsisádā < Ar. (صدا عقس – ‘aks şadâ) yankı

a. (5-70)

aķtiyābır < Rus. (октябрь) Ekim *bk. aķtiyabır*

a. + da (1-29), (4-137)

aķtiyabır *bk. aķtiyābır*

a. (2-81)

aķullá < Rus. (акула) köpek balığı

a. + lárímíz (5-93)

āl- almak *bk. a-, ā-*

ā. (5-88), (5-89)

ā. - adı (4-18), (4-54), (4-55), (4-56), (5-88)

ā. - ādı (2-143)

ā. - adıganları (2-59)

ā. - amán (1-18), (4-49), (8-121)

ā. - amıs (2-97), (2-101), (2-102), (2-103), (2-105), (2-106), (3-20), (3-28), (5-104)

ā. - amıs (3-21)

ā. - amız (1-24), (2-101), (2-103), (1-253)

ā. - amız (2-101)

ā. - amız (3-21)

ā. - ardı (2-55)

ā. - árdik (8-56)

ā. - áridik (5-36)

ā. - dı (6-16), (6-42)

ā. - dım (2-165), (2-176), (10-90)

ā. - diylár (9-54)

ā. - gán (6-42), (7-63), (8-80)

ā. - gán ekán (2-220), (5-66)

ā. - gánmándá (8-76)

ā. - gándá (1-115), (10-77)

ā. - gänden (11-7)

ā. - gání (11-93)

ā. - gání bārgānde (11-94)

ā. - gánímdā (10-87)

a. - gánlig (4-242)

ā. - gánmıs (6-36)

ā. -ib (10-52)

ā. - inādı (2-155), (2-135)

ā. - inādī (8-78)

ā. - ingán (2-200), (4-239)

ā. - ıp (1-158), (1-234), (1-242), (2-97), (2-104), (2-105), (2-107), (2-214), (2-188), (2-210), (2-220), (2-279), (5-44), (6-47), (8-10), (8-107), (10-20), (10-105), (11-37), (11-52), (11-57)

ā. - ıptı (11-46)

ā. - ış (11-13), (8-51)

ā. - ışadı (2-143), (4-108)

ā. - íngán (2-110)

- ǎ. - mādım (4-89)
 ǎ. - mǎḥçi (4-39)
 ǎ. - maptı (4-218)
 ǎ. - masamán (4-68)
 ǎ. masdan (4-34), (2-58)
 ǎ. - mayatūdım (10-19)
 ǎ. - miydı (4-51)
 ǎ. - miydí (1-131)
 ǎ. - sá (11-47)
 a. - sē (6-108)
 ǎ. - sek (2-266)
- al ber** - alı vermek
 a. - ey (8-84)
 a. - sá (2-299)
- alı bār** - alıp gitmek
 a. - dı (1-104)
 a. - sa (1-105)
- alıp aç-** alıp açmak
 ǎ. asen (11-52)
- alıp çık-** alıp çıkmak
 ǎ. - asen (11-52)
- alıp kel-** *bk.* **ap kel-**
 ǎ. - emán (11-47)
 ǎ. - eyli (5-75)
 ǎ. ínādí (8-107)
- alıp ket-** alıp gitmek *bk.* **áp ket-** **ap ket-**
 ǎ. - eber (11-63)
 ǎ. -ip kǎldı (1-28)
 ǎ. - iyatkándá (1-234)
- alıp köter-** alıp kaldırmak
 ǎ. - íptí (11-64)
- alıp otur-** almak
 ǎ. - sīn (2-188)
- alıp tur-** alıp durmak *bk.* **ap tur-** , **áp tur-**
- ǎ. - ıp (1-129)
 ǎ. - ublá (10-105)
- alış-** almak
 a. (4-37)
- ál berūnī** El Birūnī *ö.a.*
 á. (7-27)
- álá kanát** yabani ördek
 ǎ. (4-259)
- álá şakşak** karganın bir türü
 ǎ. (4-259)
- alâhíde** < Ar. (عده على – ‘alaḥide) ayrı, tek, münferit *bk.* **alâhíde**
 a. (5-30)
- alâhíde** *bk.* **alâhíde**
 a. (3-52)
- alâka** < Ar. (علاقه – ‘alâka) alâka, ilgi
bk. **alâka**, **alâ'ka**
 a. (2-217)
- alâka** *bk.* **alâka**
 a. + lar (2-219)
- álám** < Ar. (الم – elem) üzüntü
 á. (1-248)
- álám** < Ar. (عالم – ‘âlem) alem, dünya
 ǎ. + dán (7-58), (9-22)
- alay** Oş'un ilçesi *y.a.*
 a. (6-92), (9-18)
 a. + dı (6-94), (6-105)
 a. + gá (6-92)
 a. + gā (6-93)
- alay kamandamız** Alay futbol takımı
 a. (9-18)
- alâ'ka** *bk.* **alâka**
 a. (2-43)
- álbettá** *bk.* **álbette**
 á. (4-246), (4-250), (9-29)

álbette < Ar. (ألبيته – elbette) elbette *bk.*
álbettá

á. (1-264), (1-272), (1-275), (4-27), (5-7), (4-59), (5-26), (8-71), (9-32)

álçē erik

á. (10-111)

áldá- aldatmak, kandırmak

á. - p (2-196)

aldar kösē fikra kahramanı

a. (7-119)

áldı sáttı kıl- ticaretle meşgul olmak

á.- amán (9-2)

áldın önce

á. (2-95), (4-72), (8-55), (8-96), (8-98), (9-22), (10-84)

áldı ön, huzur *bk.* **áldı, áldı**

á. + mda (3-19)

á. + dan (4-78)

á. + ndan (8-70)

áldı *bk.* **áldı**

á. + gá (4-95)

áldı *bk.* **áldı**

á. + gá (7-92)

á. + mdá (4-99)

alendar < Ar. (علم – ‘alem) + Frs. (دار - dâr) bayraktar

a. + dı (2-294)

áleyhissalâm *bk.* **aleyhisalâm**

á. (10-6)

aleyhisalâm < Ar. (السلام عليه – ‘aleyh’s-selâm) “Allah'ın selamı onun üzerine olsun” anlamında bir söz *bk.*

áleyhissalâm, áleyhissalâm

a. (4-104), (10-4), (10-2)

áleyhissalâm *bk.* **aleyhisalâm**

a. (1-172)

álhamdülillah *bk.* **álhamdüllá**

á. (10-18)

álhamdüllá < Ar. (الحمد لله – elḥamdülillah) Allah’a şükür *bk.*
álhamdülillah

á. (8-5)

álı < Ar. (عالی – ‘âli) yüksek, yüce, ulu

á. (2-216)

ali şir navâyî Ali Şir Nevâî *ö.a.*

a. (7-27)

álim < Ar. (عالم – ‘âlim) alim, bilgin

á. + lár (2-320)

á. + lárdı (2-309)

á. + lárı (7-26)

állā < Ar. (الله Allah) Allah *bk.* **állah, állāh, állāh, allāh, állāh, allāh**

á. (2-96), (3-12), (3-13), (3-14), (4-86), (4-206), (9-38)

á. + dan (3-57), (3-60), (3-61), (4-152), (5-69)

á. + dı (3-61)

á. + gá (3-11), (9-38)

á. + nı (4-148), (4-203)

állāgá şükür Allah’a şükür *bk.* **allāgá şúkür, állāhke şükür**

á. (3-11), (9-38)

allāgá şúkür *bk.* **állāgá şükür**

a. (5-85)

állah *bk.* **állā**

á. (10-76), (7-50)

á. + dan (5-85)

á. + ım (3-62), (4-169)

á. + ke (3-14)

á. + tı (4-129), (4-141), (4-142), (4-157)

állāh *bk.* **állā**

á. (5-69), (7-105)

á. + ım (4-77), (4-173), (4-174)

- å. + tı (4-161)
- allāh** *bk.* **āllā**
- a. + imgá (11-25)
- āllāḥ** *bk.* **āllā**
- å. + gá (4-202)
- å. + im (4-21), (4-77), (4-92), (4-159), (4-171), (4-176), (4-178), (4-184), (5-81)
- allāḥ** *bk.* **āllā**
- a. + gá (4-151)
- a. + im (4-173)
- āllaḥ** *bk.* **āllā**
- å. (1-172), (10-76)
- å. + tı (4-198), (4-199), (4-21)
- allaḥ tālā** yüce Allah *bk.* **āllah tālā**
- a. (7-100)
- āllah tālā** *bk.* **allaḥ tālā**
- å. (7-103)
- āllāḥ ekber** *bk.* **āllāḥu ekber**
- å. (1-140)
- āllahke şükür** *bk.* **āllāgá şükür** Allah'a şükür
- å. (3-14)
- āllāḥu ekber** < Ar. اكبر الله Allahu ekber) Allah büyüktür *bk.* **āllāḥ ekber**
- å. (4-188)
- ālmā** *bk.* **āлма**
- å. (10-111)
- ālma** elma *bk.* **ālmā**
- å. (1-249)
- å. + lardı (8-38)
- almāâtá** Almaata *y.a.*
- a. + dán (10-80)
- almaştır-** değiştirmek
- a. (1-41)
- ālō** alo *ü.*
- ā. (1-145)
- alōhıde** ayrı, tek
- a. (5-48)
- åltı** altı *bk.* **åltı**
- å. (1-33), (1-133), (1-134), (10-93), (11-15)
- å. + gá (8-101)
- å. + ncı (8-7), (9-34)
- å. + ta (10-33)
- å. + tá (7-53)
- å. + Ta (11-13)
- å. + tan (8-49)
- å. + tamı (10-48)
- altı yüs** altı yüz
- a. (11-15)
- altı yüs ellı** altı yüz elli
- a. (11-15)
- åltın** altın
- å. (1-262), (7-100)
- åltı** *bk.* **åltı**
- å. (2-91)
- ám** < Frs. (هم - hem) da, de *bağ.* *bk.* **hám**, **yám**, **hem**
- á. (1-17), (1-27), (1-28), (1-45), (1-48), (1-100), (1-136), (1-140), (1-150), (1-157), (1-163), (1-164), (1-166), (1-178), (1-194), (1-240), (1-241), (1-245), (1-246), (1-248), (1-262), (2-26), (2-27), (2-53), (2-59), (2-64), (2-92), (2-99), (2-114), (2-167), (2-169), (2-183), (2-198), (2-204), (2-224), (2-229), (2-230), (2-250), (2-263), (2-287), (2-293), (2-302), (2-316), (2-326), (2-333), (2-334), (4-10), (4-18), (4-34), (4-42), (4-51), (4-63), (4-80), (4-81), (4-96), (4-121), (4-156), (4-159), (4-203), (4-232), (4-239), (4-244), (5-9), (5-18), (5-19), (5-25), (5-52), (5-53), (5-74), (5-79), (5-93), (6-13), (6-22), (6-25), (6-41), (6-43), (6-46), (6-49), (6-69), (6-71), (6-76), (6-84), (6-118), (6-128), (7-15), (7-18), (7-19), (7-29), (7-

35), (7-44), (7-57), (7-61), (7-62), (7-71), (7-96), (7-98), (7-116), (7-123), (7-136), (8-37), (8-66), (8-74), (8-86), (8-91), (8-111), (8-124), (8-126), (8-129), (8-131), (8-139), (9-7), (9-18), (9-44), (9-52), (10-9), (10-14), (10-16), (10-45), (10-47), (10-71), (10-73), (10-82), (10-93), (11-21), (11-62), (11-84), (11-98)

âma < Ar. (أما – ammâ) ama, fakat *bağ*.

â. (2-170)

âmáki amca

á. + si (4-69)

á. + sígá (4-83)

ámálgá aş- emeline ulaşmak

á. - adı (11-78)

ámál < Ar. (عمل – ‘amel) iş, eylem, amel
bk. ámel

á. + í (1-179)

á. + ímízí (4-185)

á. + lárdí (9-44)

á. + lárí (1-178), (1-179)

á. + láríní (4-136)

amânet < Ar. (أمانت - emânet) emânet

a. (4-173), (4-174)

âmānlik < Ar. (أمان – amân) esenlik, eminlik

â. (4-169)

ámáT < Frs. (أمد - âmed) şans, uğur

â. (3-57)

âmbâr < Frs. (انبار – anbâr) ambar, depo

â. + degi (8-118)

âmbarhâne kiler

â. + sigá (8-118)

ámel *bk. ámál*

á. (4-153)

á. + lárdí (9-50)

á. + lárídán (1-178)

ámin *bk. âmin*

á. (4-96)

ámín *bk. âmin*

á. (4-96)

âmin < Ar. (أمين – âmîn) amin *bk. ámin, ámín*

â. (1-146)

âmine < Ar. (آمنه - âmine) Amine *ö.a.*

â. (4-68)

ámír *bk. amur*

á. (4-93)

ámír *bk. amur*

á. (4-94)

â- *bk. âl-*

â. - miysiz (9-21)

ámmá < Ar. (عمه – ‘amme) hala

á. + m (5-17)

ámur emir

á. + mî (4-193), (4-207)

ámur *bk. amur*

á. (7-27), (7-31), (9-10)

âmur *bk. amur*

â. (9-11)

amur < Ar. (أمير - emîr) emir, reis *bk. âmur, ámur, ámír, ámir*

a. (2-309), (4-31), (4-42), (4-45)

ámur temur Emir Timur *ö.a.*

á. (7-31)

á. + lâr (7-27)

áná işte *bk. ana*

á. (6-53), (10-28), (10-32), (10-46), (10-54), (10-79), (10-81)

ana *bk. áná*

a. (8-69), (8-76)

áná kettí máná kettí bop ket- ölmek üzere olmak anlamında bir deyim

á. - kánmán (2-115)

anaḳā *bk.* **anaḳa**

a. (5-56)

anaḳa şöyle *bk.* **anaḳā, anaka, andaḳa**

a. (1-69), (1-78), (2-36), (4-83), (5-38), (6-23), (8-120)

āna anne *bk.* **āne, āne, aya, ayá, aye, enā, ene, ená**

ā. (2-234)

ā. + lar (2-157)

ā. + lār (2-256)

ā. + m (10-14), (11-23)

ā. + mız (4-68), (4-208)

ā. + mızgá (4-207)

ā. + mmı (11-17)

ā. + nı (11-34)

ā. + sı (1-231), (1-233), (4-68), (4-115), (8-36), (11-17), (11-35), (11-54), (11-64), (11-94), (11-106), (11-107)

ā. + sıdan (4-63), (4-238)

ā. + sını (11-93)

ā. + sığá (1-246)

anār < Frs. (نار – nār) nar meyvesi

a. (10-111)

anāvī bu, işte bu

a. (6-127)

anaka *bk.* **anaḳa**

a. (2-53), (2-58), (6-130)

ancân *bk.* **andicân**

a. + da (2-207)

a. + dá (2-214)

a. + dan (4-52)

a. + gá (2-208)

a. + li (2-207)

ancîr < Frs. (نَجِير - encîr), incir *bk.* **'ancîr**

a. (10-111)

'ancîr *bk.* **ancîr**

'a. + den (6-7)

anḳa *bk.* **anḳe**

a. (1-171), (5-22), (9-12)

'ānḳa *bk.* **anḳe**

'ā. (5-58)

anḳá *bk.* **anḳe**

a. (7-8), (9-53)

ānḳa *bk.* **anḳe**

ā. (9-48)

ānḳá *bk.* **anḳe**

ā. + gá (9-53)

ānḳe *bk.* **anḳe**

ā. (5-73), (6-124)

anḳe birkaç, çok *bk.* **anḳa, 'ānḳa, anḳá, ānḳa, ānḳá, ānḳe**

a. (1-14), (8-41), (8-43), (10-55)

andaḳa *bk.* **anaḳa**

a. (1-202)

andan keyin ondan sonra

a. (2-138)

andicân Andican *y.a. bk.* **ancân, andicân**

a. (2-304), (10-27)

a. + dá (2-210)

a. + gá (4-48)

andicân *bk.* **andicân**

a. (2-302)

ānecân anneciğim *bk.* **āna**

ā. + cān (5-62)

āne *bk.* **āna**

ā. + ñ (5-56)

anıḳ kesin, doğru, gerçek

a. (9-12)

a. + ı (4-68)

a- *bk.* **âl-**

a. - p (1-75), (1-231), (1-255), (2-116), (2-152), (2-322), (4-83), (4-223), (4-224), (6-77), (6-78), (6-79), (6-105), (6-109), (8-96), (8-107), (9-3), (10-15), (10-18), (10-96)

â- bk. âl-

â. - p (1-103), (1-115), (1-183), (1-237), (1-240), (2-56), (2-274), (2-278), (2-311), (4-37), (5-61), (5-66), (5-75), (5-76), (6-1), (9-3), (10-20)

ap çık alıp çıkmak

a. - ĩp (4-101)
a. - ıp (4-83), (6-78), (10-96)
a. - ıptı (4-224)
a. - ıřadĩ (6-77)

âp kel- bk. ap kel-

a. - emán (9-3)
a. - ışım (5-61)

âp kev_âl- alıp gelmek

â. - gán ekán (5-66)

âp koy- alıp koymak *bk. ap koy-*

â. - ĩñ (2-56)
â. - e (1-115)
â. - gándı (2-274)
â. - ıřgán (2-278)
â. - ilár (1-183)
â. - masın (1-103)

âp kâl- alıp kalmak, almak

â. - ış (4-37)

ap ke- bk. ap kel-

â. (11-69)
â. - ptı (1-231)

ap kel- alıp gelmek *bk. âlıp kel- , âp kel- , ap ke-, ap kâl-*

a. - ādĩ (1-255)
a. - ādĩ (6-78)
a. - ādĩ (8-107)
a. - ámıs (3-35)

a. - dım (10-20)
a. - dizmi (1-107)
a. - emán (9-3)
a. - ĩn (6-105)
a. - ışıptı (4-223)
a. - ıřtán (8-96)
a. - ĩp (6-109)
a. - ıřkán (2-116)

âp ket- bk. âlıp ket-

â. - ĩptı (5-75)
â. - gán ekán (5-76)
â. - iyapbán (1-237), (1-240)

ap ket- bk. âlıp ket-

a. - tí (10-18)
a. - er ekán (10-15)

ap kâl- bk. ap kel-

a. - gándán (6-79)

ap kir- alıp girmek

a. - ıp (2-49)

ap koy bk. âp koy-

a.(2-322)

âp taşal- atılmak, azaltılmak

a. - dı (2-311)

ap tur- bk. âlıp tur-

a. - up (2-152)

âp tur- bk. âlıp tur-

a. - up (6-1)

âpá abla bk. âpa

â. (1-142)
â. + m (2-25), (2-260), (4-120)

âpa bk. âpá

â. (5-53)
â. + m (5-86)
â. + largá (1-117)
â. + mmı (1-18)

- ǎ. + s₁ (11-54)
ǎpáhǎn abla
 ǎ. + im (6-16)
aparát < Rus. (аппарат) aparat, cihaz
 a. + lardı (10-41)
aperatsa < Rus. (операция) ameliyat
 a. (2-109), (2-110), (2-111), (2-118)
ǎpey bayan öğretmen
 ǎ. + lár (10-30)
 ǎ. + lárídí (10-35)
ǎppǎ bembeyaz *bk.* ǎppǎ, ǎppā, ǎppǎǎǎ, ǎppǎǎǎ, ǎp'pǎh, ǎppǎk
 ǎ. (6-35), (6-37), (6-46), (8-129)
ǎppǎ *bk.* ǎppǎ
 ǎ. (6-51), (6-53), (6-55)
ǎppā *bk.* ǎppǎ
 ǎ. (8-131)
ǎppǎ dádá büyük baba *bk.* ǎppā dádám, ǎppǎ dádá, ǎppǎǎǎ dádá, ǎppǎǎǎ dádá
 ǎ. + m (6-35), (6-46), (6-51), (6-53)
 ǎ. + mdán (8-124), (8-129)
 ǎ. + míz (6-37)
 ǎ. + mdán (8-124)
ǎppā dádá *bk.* ǎppǎ dádá
 ǎ. + mdán (8-131)
ǎppǎ dádá *bk.* ǎppǎ dádá
 ǎ. +m (6-55)
ǎppǎǎǎ *bk.* ǎppǎ
 ǎ. (2-10), (2-16)
ǎppǎǎǎ *bk.* ǎppǎ
 ǎ. (4-71), (4-147)
ǎppǎǎǎ dádá *bk.* ǎppǎ dádá
 ǎ. (2-10)
 ǎ. + mís (2-21), (2-16)
- ǎ. + sí (2-22)
ǎppǎǎǎ dádá *bk.* ǎppǎ dádá
 ǎ. + sí (4-68), (4-71)
ǎp'pǎh *bk.* ǎppǎ
 ǎ. (4-146)
ǎppǎk *bk.* ǎppǎ
 ǎ. (2-149)
april < Rus. (апрель) Nisan
 a. (2-183)
 a. + de (2-183)
ǎra ara
 ǎ. + dan (4-89), (5-60)
 ǎ. + mızda (5-22)
 ǎ. + sıda (1-64)
 ǎ. + sıdan (7-76)
 ǎ. + sıǎá (10-5)
 ǎ. + sımı (1-272)
arafât < Ar. (عرفات – ‘arafât) Arafat daǎı
 a. + ká (9-41)
 a. + dán (9-42)
araláş- karışmak *bk.* aralaş-
 a. - 1b (5-32)
 a. - 1p (5-32)
aralaş- *bk.* araláş-
 a. - miymán (10-84)
aralaştır- karıştırmak
 a. - 1p (8-80), (10-97), (10-104)
ǎrálık aralı
 ǎ. (2-183)
'árap < Ar. (عرب - ‘arab) Arap *ö.a.*
 'á. (3-10)
arapçá Arapça
 a. + gá (10-19)
 a. + mı (10-16)
arawǎn Aravan, Oş'un ilçesi *y.a.*

- a. + larda (2-122)
- arçá** ardıç
a. + lárǵá (1-210)
- arçı-** kabuǵunu soymak
a. - p (8-79)
- arǵamçı** ip atlama oyunu *bk.* **arǵamçı**
a. (1-77), (3-29), (3-30), (3-33)
- arǵamçı** *bk.* **arǵamçı**
a. (5-32)
- ârha** *bk.* **ârqa**
â. + lárıdan (9-52)
- ârıǵ** hastalık
â. (2-33)
- arıǵ** ark, su yolu *bk.* **arılı**
a. + dan (9-54)
a. + dán (9-52)
a. + dı (9-53)
- arılı** *bk.* **arıǵ**
a. (9-52)
- arılıçan** zayıf, cılız, sık hasta olan
a. (2-20)
- arılıçan bol-** zayıf olmak
â. - ıp (2-20)
- ârı-** hastanlanmak *bk.* **ârı-**
â. - p (2-86)
â. - masın (3-21)
- ârı-** *bk.* **ârı-**
â. - p (2-113)
- ârıp** < Ar. (عريف - 'ârif) arif, bilgili
â. + ob (2-309)
- ârqa** arka *bk.* **ârha, arqa, arka**
â. + da (10-71)
â. + sıda (1-52), (1-60)
â. + sıdan (10-69)
- arqali** yoluyla, yardımıyla *e.*
a. + yle (1-42)
- arqa** *bk.* **ârqa**
a. + sıdan (2-87), (1-239)
a. + sigá (9-53)
- arman** < Frs. (آرمان – armân) ukde, arzu
a. (1-247)
- armiya** Rus. (армия) ordu *bk.* **armiyá**
a. + da (7-45), (7-63)
a. + dá (7-65)
a. + dan (7-64)
a. + sıda (7-46)
a. + sıdan (7-53)
- armiyá** *bk.* **armiya**
a. + degi (7-51)
a. + degilárdán (7-51)
- ârmiyan** Ermeni *ö.a.*
á. (4-252)
- arpalı** arpalı
a. (1-255)
- arslân** arslan *bk.* **arслан**
a. (10-109)
- arслан** *bk.* **arslân**
a. (5-92)
- artist** < Frn. (artiste) artist, sanatçı, oyuncu *bk.* **ârtist**
a. (2-287)
- ârtist** *bk.* **artist**
â. + lárdı (2-289)
- arzū kıl-** < Frs. (ارزو – ârzû) arzulamak
a. - ıp (10-9)
- ârka** *bk.* **ârqa**
â. + sıdan (2-33)
- ásad** < Ar. (اسد - esed) aslan
á. (4-240), (4-241), (4-242), (4-245), (4-253)

ásadbeg *bk. ásad bek*

á. (4-245)

ásadbeğ *bk. ásad bek*

á. (4-241)

á. + dí (4-240), (4-242)

á. + dī (4-238)

ásadbek < Ar. (اسد - esed) Esedbek *ö.a.*
bk. ásad beğ, ásad beg

á. (4-240), (4-253).

ásan < Frs. (آسان – âsân) kolay

ã. (9-28)

ásán bol- *bk. ásan bolsın*

ã. -sın (3-62)

ásan bol- < Frs. (آسان – âsân) kolay
gelmek *bk. ásan bolsın*

ã. -sın (1-140)

ásâsen < Ar. (أساساً – esâsen) esâsen,
aslında *bk. asâsen*

á. (10-44), (10-100)

asâsen *bk. ásâsen*

a. (10-105)

asâsî < Ar. (اساسى – esâsî) aslî olan

a. (5-28)

asfald *bk. asfalt*

a. + lárdí (2-266)

asfalt < Frn. (asphalte) asfalt *bk. asfald*

a. + lardı (2-263)

ás- asmak

ã. - ıladı (2-150)

ã. - ıp (4-251)

ásıp kel- asıp gelmek

ã. - ádí (4-251)

ásin elti

ã. + im (1-155)

ásiye < Ar. (عاصى – âşiye) Asiye *ö.a.*

ã. (4-207), (4-208)

askerlî < Ar. (عسكر – ‘asker) askerlik

a. + de (7-41)

asl < Ar. (اصل – aşl) asıl, kök

a. + ıda (4-77)

ásman *bk. ásmân*

ã. + dan (11-72)

asmân *bk. ásmân*

a. + gá (5-80)

asmâni *bk. asmâni*

a. + lárdá (4-40)

asmâni < Ar. (عثمانى – usmânî) Osmanlı
bk. asmâni

a. + larde (4-11)

ásmân < Frs. (آسمان – âsmân) gökyüzü
bk. ázman, ásmân

ã. + ımız (1-135), (1-138)

ásrá- < Moğ. (asra-) korumak, kollamak

á. -p (4-17)

asr < Ar. (عصر – ‘aşr) yüzyıl, asır

a. + ı (4-67), (4-72)

ássâlâm aleyküm *bk. ássâlâm aleyküm*

á. (11-44)

ássâlâm aleyküm < Ar. (عليكم السلام –
esselâm ‘aleyküm)“Allahın selâmı sizin
üzerinize olsun” anlamında selamlaşma
sözü *bk. ássâlâm aleyküm*

á. (1-1), (1-106)

asta sekinlîg < Frs. (اهسته – âheste), < Ar.
(ساكن – sâkin) yavaş yavaş

(4-64)

astâna < Frs. (آستانه – âsitâne) kapı, eşik
bk. astana

a. + da (8-135)

astana *bk. astâna*

a. + nı (1-161)

astâydil < Frs. (دل اسوده – âsûde-dil)
samimi, içten

a. (5-69)

âş aş, yemek, pilav

â. (2-119), (8-78), (8-99)

â. +tı (2-119), (2-120), (2-121), (2-123), (2-126)

â. + imis (2-127)

â. + lár (5-102)

âştı **bâsar** **ekânde** yemek vermek, dağıtmak

â. (5-24)

âş pâş kıl- yemek yapmak

â. - ip (8-99)

âşkâzan mide

â. (7-128), (7-130), (11-16)

â. + im (11-69)

â. + gá (7-129)

âş- ulaşmak, aşmak, atlamak

â. - adı (11-78)

â. - ap (5-24)

â. - aridik (1-80)

aşâlargá oralara, o yerlere

a. (2-67)

aşaka oraya, o yakaya

a. (6-92)

aşdağâ *bk.* **aşnağa**

a. (1-170)

aşdağa *bk.* **aşnağa**

a. (1-68), (1-265), (8-136)

aşdağâ *bk.* **aşnağa**

a. (1-81), (1-152), (1-159)

aşeda *bk.* **aşetta**

a. (2-50)

aşedá *bk.* **aşetta**

a. (6-102)

aşettá *bk.* **aşetta**

a. (4-148)

aşetta orada, o yerde *bk.* **aşeda**, **aşedá**, **aşettá**, **aşette**

a. (6-17), (6-80)

aşette *bk.* **aşetta**

a. + gi (6-101)

aşı işte bu, şu *bk.* **aşu**, **aşí**, **aşun**

a. (1-20), (1-52), (1-65), (1-67), (1-68), (1-76), (1-117), (1-120), (1-132), (1-136), (1-185), (1-195), (1-196), (2-21), (2-24), (2-48), (2-55), (2-60), (2-64), (2-80), (2-116), (2-123), (2-147), (2-161), (2-170), (2-187), (2-212), (2-214), (2-221), (2-223), (2-225), (2-227), (2-240), (2-255), (2-276), (2-285), (2-288), (2-290), (2-296), (2-334), (3-56), (4-24), (4-25), (4-29), (4-30), (4-34), (4-60), (4-64), (4-66), (4-77), (4-95), (4-109), (4-118), (4-129), (4-142), (4-153), (4-157), (4-200), (4-203), (4-210), (4-242), (5-24), (5-47), (5-48), (5-73), (5-92), (6-30), (6-32), (6-35), (6-36), (6-38), (6-54), (6-63), (6-72), (6-111), (6-115), (7-75), (7-76), (7-120), (8-8), (8-17), (8-29), (8-41), (8-50), (8-80), (8-82), (8-93), (8-110), (9-35), (10-88), (10-90), (11-78), (11-110)

a. + lardan (6-7)

a. + lardı (8-52), (8-55), (8-97)

a. + lárğá (6-14), (8-39)

a. + largá (8-50)

a. + nça (2-315)

a. + ndá (6-108), (6-109), (10-74)

a. + nda (2-113)

a. + ndan (6-73), (9-35)

a. + ndanla (8-90)

a. + ngá (8-49), (1-43)

a. + nı (6-73), (6-126), (8-114)

a. + ydı (1-195)

aşí *bk.* **aşı**

a. + ngá (4-244)

a. + ndán (2-220)

aşnağa işte böyle *bk. aşnaka, aştaka, aştaka, aşdağa, aşdağā, aşdağā*

a. (2-301), (3-42), (6-82), (8-15), (8-18), (8-27), (8-38), (8-60), (8-110), (9-25), (10-41)

a. + lardı (6-28)

a. + mı (8-48)

aşnaka *bk. aşnağa*

a. (1-14), (6-33), (6-45)

aşney şöyle, böyle

a. (2-91), (8-32), (8-42), (8-44), (8-45), (8-46), (8-53), (8-93), (10-104)

aştaka *bk. aşnağa*

a. (2-281), (10-64)

a. + mı (1-158)

aştaka *bk. aşnağa*

a. (2-78)

aşu *bk. aşı*

a. (2-208), (5-44)

aşulá şarkı *bk. aşullá*

a. + lár (11-92)

aşullá *bk. aşulá*

a. (8-131)

aşu işte bu *bk. aşı*

a. + nçün (6-6), (6-132)

a. + ndá (6-107)

a. + ndan (1-116)

a. + ndey (8-39)

a. + nge (4-27)

a. + nmı (1-51), (9-54), (10-97)

a. + mı (10-101)

āt *bk. āt II*

ā. (10-109)

āt I isim, ad *bk. at*

ā. (11-106)

ā. + ını (2-200)

ā. + tı (11-107)

āt II at, hayvan *bk. āt*

ā. (9-24), (11-53)

ā. + lardı (9-24)

ā. + lárımız (5-92)

at *bk. āt I*

a. + ı (1-231)

a. + lárıdán (5-91)

a. + larını (1-166)

at kıl- ad vermek, adlandırmak

a. - ingánmı (2-54)

āt koy- *bk. at koy-*

a. - gisi (11-106)

at koy- ad koymak *bk. āt koy-*

a. - ı (11-104)

a. - sa (11-105)

átá baba, ecdat *bk. āta, ātā, átá, ata*

ā. (1-82), (1-163), (1-164), (1-168), (2-48), (2-76), (2-82), (2-178), (10-74)

ā. + cın (11-39)

ā. + dán (7-19)

ā. + lárımız (2-45)

āta *bk. átá*

ā. (2-6), (4-63), (8-36)

ā. + m (2-181), (6-35), (8-66), (11-45)

ā. + mıs (2-10)

ā. + mız (6-37)

ā. + sı (4-43), (4-46), (4-68), (4-114), (4-240), (6-37), (8-22), (8-36), (11-94), (11-106), (11-107)

ātabek Atabek *ö.a.*

ā. (2-300)

ā. + dey (2-300)

atálá bulamaç aşısı, un çorbası

a. + gá (2-149)

átā bk. átá

- å. + m (6-34)
- å. + mızı (6-37)
- å. + mızı átası (6-37)

átá bk. átá

- å. + mız (7-18)
- å. + mı (11-34)
- å. + sı (11-100), (11-101)
- å. + sını (11-40), (4-242)

ata bk. átá

- a. + sıdağa (2-189)

atel < Frn. (hotel) otel

- a. + lárı (6-12)

át- atmak

- å. - ıladı at- (7-75)
- å. - ılsa at- (7-76)
- å. - ıp (8-49), (8-56), (8-57), (11-13)
- å. - ĩp (9-44)
- å. - kándá (4-149)
- å. - káni (9-43)

átıp kál- atıp kalmak

- å. - gánlárını (11-13)

átıp tur- atıp durmak

- å. -up (8-49), (8-56), (8-57)

átısmá çatışma

- å. (10-46)

atıwár- atı vermek

- a. - gánimiz (1-75)

átkulâk marulgillerden bir bitki

- å. (2-130)

atlás bk. átlás

- a. (11-98)
- a. + dán (11-98)

átlás < Ar. (اطلس – atlas) atlas kumaş bk. atlás , atlas

- á. (3-53)

atlas köylék atlas gömlek

- a. (4-255)

átmış altmış

- å. (2-6), (11-15)

átmış iki altmış iki

- å. + nçi (2-6)

átráf < Ar. (اطراف – eṭrâf) etraf

- á. (4-124)

- á. + ımızda (10-59)

- á. + tá (4-132)

avcál- hızlanmak, artmak

- a. - ıp (11-82)

avgân Afgan ö.a.

- a. + da (4-54)

- a. + dı (4-54)

avgânistân Afganistan bk. awgânistân

- a. + gá (4-53)

áv av bk. áw

- å. + ıgá (7-7)

ávkat < Ar. (اقوات - aḳvât) yemek bk.**avkat, ávkat, áwkat, áwkat, áwkat, ákat**

- å. (1-15), (6-67)

- å. + tı (6-110)

avkat bk. ávkat

- a. + da (1-131)

ávkat bk. ávkat

- å. + ımı (5-37)

ávlád < Ar. (اولاد - evlâd) evlat bk. ávlât

- á. + ı (4-45), (7-27)

- á. + ıdán (4-68)

ávlât bk. ávlád

- á. + tan (10-9)

avrat < Ar. (عورت – ‘avret) kadın, avret mahali

- a. (2-250)
- avtobus** *bk.* **aftōbíz**
- a. (10-68)
- ávval** < Frs. (اول – evvel) evvel, ilk
- á. (4-133), (11-103)
- á. + íde (4-15)
- ávvalá** < Frs. (اولا – evvelâ) ilk olarak *bk.*
- ávvalâ**
- á. + mbâr (1-139)
- ávvalâ** *bk.* **ávvalá**
- á. + n (11-93)
- âwâl-** almak
- â. - adı (5-88)
- â. - nadı (1-274)
- âwaz** < Frs. (آواز - âvâz) ses, seda
- â. (4-83), (4-128)
- â. + mı (4-128)
- âwaz kel-** ses gelmek
- â. - âdí (4-83)
- âw** *bk.* **âv**
- â. + gá (7-6)
- awġanistân** *bk.* **avġanistân**
- a. + gá (7-48)
- âwķat** *bk.* **âvķat**
- â. + mıız (5-89)
- â. + lârı (6-120)
- â. + tı (6-105)
- âwķât** *bk.* **âvķat**
- â. + lârımıs (3-23)
- âwķat** *bk.* **âvķat**
- â. + lar (2-279)
- ây** *ay* *bk.* **ay**
- â. (4-3), (4-137), (5-94)
- â. + dá (1-25)
- â. + dâ (2-113)
- â. + dán (10-51)
- â. + dan (7-104)
- â. + ı (5-95), (5-96)
- â. + ıda ay (11-84)
- â. + ıda (1-24), (2-81)
- â. + ıydı (1-20)
- â. + lâr (5-73)
- â. + lârdan (5-96)
- ay** *bk.* **ây**
- a. (7-101)
- âyaġ** ayak *bk.* **âyâġ**, **âyaġ**, **ayaġ**, **ayaġ**, **ayâġ**, **ayâġ**, **âyâġ**
- â. (4-109)
- a. + ıda (9-55)
- â. + mı (2-263), (2-269), (4-154), (4-244)
- â. + mñ (5-79)
- âyâġ** *bk.* **âyâġ**
- â. + ı (1-205)
- âyâġ** *bk.* **âyâġ**
- â. + ı (1-203), (4-108)
- ayaġ** *bk.* **âyâġ**
- a. + ıgá (9-24)
- ayaġ** *bk.* **âyâġ**
- a. + ımda (9-55)
- a. + ızda (9-54)
- ayâġ** *bk.* **âyâġ**
- a. + ımızgá (5-34)
- a. + mı (2-266)
- ayâġ** *bk.* **âyâġ**
- a. (11-16)
- âyâġ** *bk.* **âyâġ**
- a. (4-210)
- ayâl** < Ar. (عِيَال – ‘iyâl) kadın, hanım, eş
- bk.* **ayal**, **ayâl**

a. (2-208), (2-180), (2-229), (2-230), (2-233), (2-238), (2-254), (4-75), (4-122), (4-206), (4-208), (4-211), (4-212), (5-69), (5-73), (6-65), (8-96), (10-34), (10-35)

a. + dı (4-193)

a. + ı (2-192)

a. + ım (7-58)

a. + igá (2-245)

a. + lār (2-256)

a. + lár (3-49), (3-50), (3-51)

a. + lárı (4-10)

ayal *bk.* **ayâl**

a. (11-43), (11-60)

ayāl *bk.* **ayâl**

a. + ı (3-7)

a. + ım (2-243)

aya *bk.* **âna**

a. + m (11-23)

a. + mnı (11-23)

a. + sı (2-207), (8-31), (8-33)

a. + sığá (8-25)

ayá *bk.* **âna**

a. + m (4-111), (4-112), (4-114), (4-118), (4-121)

a. + sí (8-29), (8-30)

a. + sığá (8-28)

aye *bk.* **âna**

a. + m (8-74)

'áyer eğer

'á. (4-154)

âyet < Ar. (آية - âyet) Kur'ân cümlesi, ayet

â. + lár (11-70)

ayığ ayı *bk.* **ayık**

a. (8-129)

a. + dan (8-131)

a. + dı (8-128), (8-129)

ayık *bk.* **ayığ**

a. (4-258)

âylá < Ar. (عائلة/ â'ile) aile *bk.* **ây'lâ, âyle**

â. (8-26)

â. + dâ (2-6)

â. + dán (10-9)

â. + lárdán (8-26)

â. + m (1-2), (3-1)

â. + mde (5-1)

â. + mîsdá (2-260)

ây'lâ *bk.* **âylá**

â. + m (1-2)

aylanı **çürü-** dolaşmak

â. - pbán (8-123)

aylantır- döndürmek *bk.* **âylechter-**

a. - ıb (5-24)

a. - ĩp (6-78)

a. - ıyatkânde (11-78)

âyle *bk.* **âylá**

â. (4-131)

â. + de (1-89), (2-24), (2-26)

â. + gá (2-269)

â. + lerdánmîs (2-9)

â. + mîzde (10-9)

â. + mîzgá (11-28)

â. + niñ (2-26), (11-100)

â. + sîdá (1-109), (2-17)

â. + sîdán (2-15)

âylechter- *bk.* **aylantır-**

â. - ivatîşímıs (2-89)

âylî I aylık *bk.* **âylik**

â. (1-33), (2-114)

âylig II maaş, aylık

â. + im (2-100)

âylık bk. âylî

â. (2-55), (2-114)

ayneg bk. aynek

a. (8-120)

a. + igeçe (10-72)

aynek < Frs. (آيينه – âyîne) cam, ayna *bk.*

ayneg, 'aynek, aynik

a. (8-121)

a. + e (8-121)

'aynek bk. aynek

'a. (1-61)

aynihsa özellikle

a. (1-270)

aynik bk. aynek

a. + e (11-49)

'āyt- bk. ayt-

'ā. (2-248)

ayt- söylemek bk. 'āyt-

a. (4-68)

a. - adı (1-117), (4-248), (5-57), (11-7), (11-101)

a. - adiki (7-102)

a. - adığan (7-133)

a. - âmân (4-34), (4-111)

a. - ar ekân (1-240)

a. - ar ekânde (8-131)

a. - ar ekândâ (4-236)

a. - ar ekânsıs (4-159)

a. - ar ikân (2-253)

a. - ar kânki (8-129)

a. - çi (8-131)

a. - ey (1-141), (2-132), (2-227)

a. - gânmíz (11-84)

a. - ıb (5-92), (8-107), (11-87)

a. - ıladı (7-115), (7-118), (11-84), (11-86), (11-92), (11-99), (11-100), (11-101)

a. - ılâdı (11-91)

a. - ılıp (2-255)

a. - ıptı (2-242), (11-36), (11-54), (11-56)

a. - ışastı (11-74)

a. - ışatda (8-17)

a. - ıyatsa (8-132)

a. - ilgânki (7-87)

a. - iyim (1-211)

a. - kân (2-76), (11-107)

a. - kend (1-24)

a. - kândâ (4-32), (4-161)

a. - kândân (11-8)

a. - kânde (5-5), (7-37)

a. - kândeý (5-47), (5-86)

a. - kânım (2-76)

a. - kânmán (8-43)

a. - ken (1-117)

a. - ken ekân (1-117)

a. - mâkçı (2-285)

a. - maķçı (2-290)

a. - masdan (8-25)

a. - masıdımda (1-95)

a. - mey (1-121)

a. - miymân söyle- (1-93)

a. - miyñ (1-173)

a. - sa (11-63)

a. - sam (1-95), (5-31), (5-37)

a. - tım (1-22), (1-156), (2-224), (2-267)

a. - tımū (6-105)

a. - tırmaptı (1-175)

a. - tiki (1-156)

- a. - ayaptikán (4-233)
- ayt âl-** söylemek
- â. - masamán (4-68)
- â. - miymán (2-247), (9-12)
- aytı ber-** söyleyi vermek *bk. âyıtı ber-*
- a. - árdím (1-228)
- a. - ey (2-258), (2-259), (10-1)
- a. - eyim (4-190)
- a. - sem (1-228)
- a. - ámán (2-69), (5-67), (7-94), (7-95)
- a. - emánmi (8-115)
- a. - eyimmí (4-238)
- a. - işím (5-14)
- a. - iyím (1-229)
- a. - sám (2-158)
- a. - sem (7-95)
- a. - semkin (6-87)
- aytıb yür-** söylemek
- a. - sek (9-57)
- aytıberíp koy-** söylemek
- a. - iñ (9-55)
- âyıtı ber-** *bk. aytı ber-*
- â. - işgán (2-207)
- ayyar** < Ar. (عيار – ‘ayyâr) kurnaz (8-133)
- âz az**
- â. (6-43)
- â. + da (8-65)
- âz mâz az çok**
- â. (4-31)
- azâb** < Ar. (عذاب – ‘azâb) işkence, keder
- a. + ıdan (4-177)
- âzâ** < Ar. (اعضاء – a‘zâ) organ, aza *bk. âzâ*
- â. + lár (7-127)
- â. + ları (7-124)
- â. + larıgá (7-126)
- â. + larımıs (7-124)
- â. + larımız (7-128)
- â. + lárımız (7-130)
- â. + larıgá (7-126)
- âzâ** *bk. âzâ*
- â. + lardan (7-128)
- âzân** < Ar. (آذان – ezân) ezan
- â. (11-99)
- â. + dı (11-100)
- âzân ayt-** ezan okumak
- a. - amán (7-50)
- âzat kııl-** < Frs. (آزاد – âzâd) azat etmek
- â. - gán (9-13)
- âzayıp ket-** azalmak
- â. - kán (11-79)
- âzerbeycan** Azerbaycan
- â. (4-252)
- âzeytiril-** azaltılmak
- â. - íb (2-316)
- âzgine az,** azıcık
- â. (2-95), (2-225), (2-321), (2-325), (2-327), (4-11), (4-222), (6-6), (6-62), (7-93), (7-98), (8-110), (10-97)
- âz** *bk. âğız*
- â. + ı (5-61)
- â. + ıgá (2-233), (2-240)
- â. + ımgá (2-249)
- â. + ıdá (1-169), (5-55)
- â. + ıgá (1-170)
- â. + iñ (5-63)
- âzık** yiyecek, azık
- â. (1-15)
- âz** *bk. âğız*
- â. + ımgá (5-65)

âzrâ *bk.* **âzrâk**

â. (2-253)

azrağ *bk.* **âzrâk**

a. (2-99)

âzrâk az, daha az *bk.* **âzrâ**, **azrağ**, **âzrâk**

â. (10-97)

âzrâk *bk.* **âzrâk**

â. (2-100)

âkar- ağarmak

â. - ĩp (2-149)

âkrâğ bembeyaz

â. (1-128) Öz.âk

âkrâğ bol- aklaşmak

â. - ĩp (1-128)

B

bâbâ < Frs. (بَابَا – bâbâ) dede *bk.* **bâba**

b. + m (7-80)

b. + m1 (7-79), (7-81)

b. + m1z (7-85), (7-86)

bâba *bk.* **bâbâ**

b. + m (9-22)

bâbîr Babur *ö.a.* *bk.* **bâbûr**, **bâbûr**, **bâbûr**

b. (1-202), (1-198), (2-309), (6-125)

b. + dî (1-200), (6-125)

bâbûr *bk.* **bâbîr**

b. (4-42), (4-43)

bâbûr *bk.* **bâbîr**

b. (4-45), (4-47), (4-52)

b. + dî (4-51)

bâbûrî Babürlülerle ilgili

b. + lâr (7-28), (7-35)

bâbûr *bk.* **bâbîr**

b. (4-50)

bâcâr- becermek *bk.* **bâcer-**

b. - iş (4-157), (4-158)

b. - iş (4-157)

bâcer- *bk.* **bâcâr-**

b. - dîg (9-38)

bâdâm < Frs. (بادام - bâdâm) badem

b. (1-214), (1-215), (1-216), (1-224), (1-225), (1-226)

b. + gâ (11-19)

bâdân < Ar. (بدن - beden) beden, vücut

b. (7-67), (7-68)

bâdî < Ar. (بدیع - bedî‘) sanatsal

b. (2-304), (2-305), (2-306)

bâdrîn *bk.* **bâdrin**

b. (3-27)

bâdrin salatalık *bk.* **bâdrîn**

b. (1-249)

bâdrin tuzla- turşu kurmak

t. - ymîs (3-24)

bâğban < Frs. (باغبان – bâğbân) bahçıvan

b. (8-41)

bağla- bağlamak

b. - p (5-34)

bâğ bağ, bahçe *bk.* **bâğçe**

b. + lâr (4-66)

b. + larıgâ (5-19)

bâğlik bağlı

(2-226)

bâhâ < Frs. (بها - bahâ) kıymet, değer, fiyat

b. (2-55)

bâhar < Ar. (بهار – bahâr) bahar *bk.*

bâhâr

b. + dá (2-129), (2-328)

bâhâr *bk.* **bâhar**

- b. + da bahar (1-274)
- bâḡçe** < Frs. (باغچه – baḡçe) bahçe *bk.*
bâḡ
- b. + dā (2-93)
- baḡşiyet** < Frs. (بخش - baḡş) baḡış, ihsan
- b. (11-26)
- baḡt** < Frs. (بخت – baḡt) baht, talih, kısmet
- b. + ını (2-186)
- baḡtını tîle-** iyi dilekte bulunmak
- b. - ymıs (2-186)
- baḡtlî** kısmetli, talihli
- b. (11-68)
- bâhtli bol-** mutlu olmak
- b. - sınılar (6-75)
- bâḡ-** bakmak, beslemek *bk.* **bâk-**
- b. - adı (4-75)
- b. - adıḡanmı (4-256)
- b. - amān (4-83)
- b. - amıs (1-252)
- b. - amız (1-252)
- b. - ıp (3-18), (6-72)
- b. - ışı (2-89)
- b. - ışıım (2-89)
- b. - қан (4-114), (4-118)
- bâḡî** < Ar. (باقى - bākî) sonsuz, ebedi
- a. (2-11)
- bâḡıp yür-** bakmak, beslemek
- b. - gán (4-77)
- baḡır-** baḡırmak
- b. - gándá (4-129)
- b- ıp (8-32), (8-42)
- b. - sa (4-128)
- baḡuvvat** < Frs. + Ar. (قوت با – bâ-kuvvet) kuvvetli
- b. (4-94)

- b. + rā (4-101)
- bâlá** çocuk *bk.* **bâlá, bâlá, bál**
- b. (1-137), (1-161), (1-167), (1-207), (1-209), (2-236), (4-243), (4-76), (4-78), (4-88), (4-103), (5-24), (5-31), (5-32), (5-58), (6-81), (8-21), (8-23), (8-24), (8-25), (8-28), (8-32), (8-34), (8-35), (8-39), (8-41), (8-44), (8-45), (11-3)
- b. + da (4-78)
- b. + dan (1-94)
- b. + gá çocuk (1-162), (2-244), (5-23), (11-94)
- b. + ikán (2-272)
- b. + lár (11-93)
- b. + lárdán çocuk (8-23)
- b. + lárdí (3-47)
- b. + lárımıs (3-21)
- b. + m (1-162), (2-114), (2-115), (3-9)
- b. + mda (11-74)
- b. + mgá (1-228)
- b. + mı (3-43), (8-31)
- b. + nı (7-53), (7-102), (8-20), (8-44)
- b. + ní (5-23)
- b. + niñ (11-93)
- b. + sı (1-165)
- b. + sıdey (2-188)
- bâlá** < Ar. (بلاء – belâ) bela
- b. (3-62)
- bâlá** *bk.* **bâlá**
- b. (8-21)
- bâlice** yavru, çocuk *bk.* **bâlice**
- b. (1-118)
- bâlálı** çocuklu *bk.* **bâláli, báláli**
- b. (2-29), (2-84)
- bâláli** *bk.* **bâláli**
- b. (10-55)

báláli *bk. bálálī*

b. (2-177)

bálā *bk. bálá*

b. + m (1-216), (1-217), (1-226), (1-227)

bálánd < Frs. (بلند - belend) yüce, yüksek
bk. bálát

b. (7-112)

bálát *bk. bálánd*

b. + dı (4-141)

balğarskī *bk. balğarski*

b. (5-44)

balğarski < Rus. (болгарский перец)
Bulgar biberi *bk. balğarskī*

b. (1-250), (2-331), (3-27)

balğ balık *bk. bálğ, bálıq*

b. + lár (7-9), (7-12)

bálğ *bk. balğ*

b. + lár (7-13)

bálıq *bk. balğ*

b. (7-7)

bálıçe *bk. bálıçe*

b. (1-79)

bál *bk. bálá*

b. + lar (1-101), (6-67), (10-51), (10-63)

b. + lár (3-22), (4-4), (11-84)

b. + lār (8-110)

b. + larda (2-99)

b. + lárdaça çocuklar gibi (1-163)

b. + lardı (1-80), (2-33), (6-77), (8-3)

b. + ları (2-33), (6-66)

b. + lárı (5-92), (7-71)

b. + lárım (3-60)

b. + larımı (1-107)

b. + lárımız (1-178), (6-76)

b. + lárımı (6-72)

bamdot < Frs. (دام دالم – bâm dâd) sabah vakti

b. + tan (10-56)

b. + tı (10-57)

bā *bk. bār-*

b. - megánmánū (6-8)

b. - mı (8-87)

bamisâli < Frs. + Ar. (مثال با – bâmîsâl) sanki, güya

b. (7-16)

bánâras ipek kumaş

b. (4-255)

bánká < Rus. (банка) kavanoz *bk. banke, bânke*

b. + ní (3-27)

banke *bk. bánká*

b. + lárdı (6-3)

bânke *bk. bánká*

b. + lárğá (6-3)

bār var, mevcut *bk. bār, bar*

b. (1-47), (1-66), (1-78), (1-153), (1-166), (1-198), (1-201), (1-202), (1-233), (1-249), (1-260), (1-262), (1-263), (1-264), (2-6), (2-25), (2-96), (2-215), (2-235), (2-238), (2-321), (2-323), (2-327), (3-1), (3-2), (3-19), (3-40), (4-40), (4-156), (4-244), (5-1), (5-2), (5-20), (5-22), (5-39), (5-46), (5-54), (5-90), (5-93), (5-94), (6-5), (6-8), (6-50), (6-64), (6-125), (7-4), (7-14), (7-16), (7-22), (7-26), (7-115), (7-116), (7-117), (7-121), (7-130), (7-132), (7-134), (7-135), (7-136), (8-9), (8-14), (8-15), (8-65), (8-88), (8-91), (8-136), (10-33), (10-79), (10-100), (10-101), (10-102), (10-110), (11-16), (11-51), (11-63), (11-93), (11-98)

b. + ekán (1-169), (2-35), (2-116), (2-172), (2-228), (2-307), (4-208), (4-215), (6-12), (6-15), (6-18), (10-15)

b. + ekān (1-170), (2-236)

- b. + eken (1-165)
- b. + ki (4-24)
- b. + ekánde (4-222)
- b. + edigán (11-55)
- b. + ıdı (1-34), (1-69), (1-182), (1-84), (1-188), (1-189), (2-59), (2-243), (4-34), (6-30), (6-33), (6-92), (7-43), (7-66), (7-82), (7-83), (7-84), (8-137), (9-35), (10-25), (10-34), (10-46), (10-48), (10-56), (10-63)
- b. + ıdı ikán (10-4)
- b. + ki (4-12), (5-97)
- b. + mı (2-245)
- b. + mıs (4-120)
- b. + miydi (2-180)
- b. + miymán (5-76)
- b. + u var ya (4-220)
- bār** *bk. bār*
- b. (1-2), (1-3), (1-198), (1-259), (2-216), (5-92), (6-10), (7-136), (10-110)
- bar** *bk. bār*
- b. (1-264), (4-94)
- bār-** varmak, ulaşmak *bk. bār-, bā-*
- b. - āmadīk (6-23)
- b. - adı (4-10), (4-53), (4-54), (8-96)
- b. - ādıda (2-157)
- b. - amán (5-26)
- b. - ámán (6-9)
- b. - amıs (5-29)
- b. - amız (8-87)
- b. - ar ıdık (1-111)
- b. - ar ikán (4-139)
- b. - ardik (2-180), (5-18)
- b. - asán (7-108)
- b. - astīk (10-59)
- b. - astik (10-49)
- b. - dı (4-155), (7-42)
- b. - dik (9-43)
- b. - dım (2-161)
- b. - dig (1-155)
- b. - dik (1-142), (2-159), (2-166), (2-169), (2-170), (6-88), (6-89), (6-92), (6-96), (9-39)
- b. - gán (2-170), (7-28), (8-105)
- b. - gándán (8-106), (10-47)
- b. - gänden (4-57), (8-96)
- b. - gánímí (2-158)
- b. - gánímízdá (11-19)
- b. - gánimizde (11-19)
- b. - gánímízde (4-155)
- b. - gániñde (7-109)
- b. - gánlárğá (7-54)
- b. - gánmán (1-31), (4-10), (5-17), (7-40), (9-15), (9-16), (9-17), (9-33)
- b. - gánmen (9-14)
- b. - gánmıs (5-19)
- b. - gánmıs (4-4), (4-5), (9-34)
- b. - gánmiz (9-34), (9-37)
- b. - gáy (1-220)
- b. - gin (5-77)
- b. - ıb (7-49)
- b. - ıp (1-55), (1-242), (2-235), (3-61), (4-72), (5-25), (5-30), (5-58), (5-61), (5-105), (6-10), (6-13), (6-18), (6-24), (6-77), (6-92), (6-106), (7-92), (8-40), (8-41), (9-39), (9-49), (10-18), (10-20), (10-31), (10-75), (11-85)
- b. - ıpbán (1-96)
- b. - ıptı (11-37)
- b. - ışadı (11-93)
- b. - ışğá (9-35)
- b. - ışım (4-91), (6-93)
- b. - ışımız (9-36)

- b. - ışımızda (2-170)
 b. - ışıp (8-106)
 b. - madik (7-48)
 b. - mâhçı (4-72)
 b. - mas ekânde (5-74)
 b. - sa (5-61)
 b. - sam (1-92), (1-96)
 b. - sek (6-23), (8-17), (10-47)
 b. - señ (2-244)
 b. - sın (11-74)

báráke *bk. báreke*

- b. (3-59)

baravar < Frs. (برابر - berâber) birlikte, beraber

- b. (2-21)

barça *bk. bārça*

- b. (11-26)

bārça bütün *bk. barça*

- b. (4-128)

bárekālī bolsın < Ar. (برکت - bereket) bereketli olsun

- b. (1-189)

báreke < Ar. (برکت - bereket) bolluk, bereket *bk. báráke*

- b. (1-184), (1-196), (4-166), (4-182)

- b. + sini (10-112)

báreke ber- bollaştırmak, bereket vermek

- b. - íb (1-196)

bârgizmey қоş- göndermemek

- b. - tı (2-180)

bârgünçeli varıncaya kadar

- b. (11-66)

bárhut < İtal. (barrakan) kadife *bk. berhut*

- b. + tan (11-97)

bārı < Ar. (بارع - bâri‘) eksiksiz, tümü, bütün *bk. bārı, 'bārı, 'bārı*

- b. (1-94), (2-307), (2-321), (6-55), (6-115), (7-39), (7-135)

bārı *bk. bārı*

- b. (4-178)

'bārı *bk. bārı*

- 'b. (2-309)

bārıbır farksız *bk. bārıbır*

- b. (2-98)

bār *bk. bār-*

- b. - ıp (2-166), (2-237), (10-29)

bārıp kâl- varmak, varıp kalmak

- b. - ādı (8-40)

- b. - gándá (8-41)

bārıp kel- varıp gelmek

- b. - dī (10-31)

- b. - dí (6-18)

barıwâr- varıvermek

- b. - amızmı (1-157)

- b. - ası (1-109)

'bārı *bk. bārı*

- 'b. (2-309)

bārıbır *bk. bārıbır*

- b. (1-43)

bārıg varlık

- b. + di (4-2)

barmâk parmak

- b. + lár (11-16)

bâs- basmak, saldırmak

- b. - adı (10-101)

- b. - adígán (10-101)

- b. - amıs (10-103)

- b. - amız (10-101)

- b. - kán (5-24)

- b. - ıp (2-207), (2-272), (10-103)

- b. - ĩp (2-263)
- baseyin** < Rus. (бассейн) yüzme havuzu, küvet
- b. + gá (6-98)
- básıb yür-** basıp yürümek
- b. - üşár ekán (2-269)
- bas-** *bk.* **bás-**
- b. - ĩp (4-48)
- basıp kel-** saldırmak
- b. - işi (4-48)
- básıp tur-** basmak
- b. - up (10-103)
- básıw á-** basmak
- b. - señ (2-323)
- básma** baskı, kalıp
- b. (10-101)
- b. + ları (10-100)
- b. + sı (7-25)
- básmaçı** eşkıya
- b. (2-204), (2-207)
- b. + lar (2-205), (2-207), (2-220), (2-221)
- b. + lár (2-203)
- bástır-** bastırmak *bk.* **bastır-, bástır-**
- b. - ĩb (4-72)
- b. - ĩp (2-220)
- bastır-** *bk.* **bástır-**
- b. - ĩp (7-32)
- bastırıp kel-** *bk.* **bástırıp kel-**
- b. - gánde (7-32)
- bástırıp kel-** bastırıp gelmek *bk.* **bastırıp kel-**
- b. - ĩb (2-220)
- bástır-** *bk.* **bástır-**
- b. - gánde (2-220)
- báš** baş, kafa
- b. (1-139), (1-276), (7-125), (7-126), (7-127)
- b. + gá (8-136)
- b. + ı (1-205)
- b. + ıda (10-4)
- b. + ıdági (7-127)
- b. + ıdan (2-142), (10-60)
- b. + ım (11-69)
- b. + ımdan (6-84), (8-83)
- b. + ında (8-30)
- b. + ından (5-53)
- b. + ını (5-74)
- b. + ıyızgá (4-150)
- b. + ıgá (8-29), (10-104)
- b. + ımızgá (4-170)
- b. + tá (7-124)
- báš kótár-** filizlenmek
- b. - ildímí (1-276)
- báš egá** yönetici, önder
- b. + mis (1-139)
- bášqa** başka, başkaca *bk.* **báška, bášká**
- b. (2-61), (2-244), (2-245), (2-257), (2-282), (2-303), (6-126), (11-101)
- b. + lárıgá (8-111)
- başqaça** başkaca, başka *bk.* **bášqaça, bášqaça, bášqaça**
- b. (2-234), (4-19), (11-105), (11-106)
- bášqaça** *bk.* **başqaça**
- b. (2-226)
- bášqaça** *bk.* **başqaça**
- b. (2-226)
- bášqaça** *bk.* **başqaça**
- b. (4-160), (4-161)
- bášqaçe** *bk.* **başqaça**
- b. + ekán (2-303)

bâşkar- yönetmek, idare etmek

b. - gán (7-36), (7-38)

b. - ū (5-28)

b. - uvçı (7-125)

bâşla- başlamak *bk. başle-*

b. - dım (8-8), (10-45)

b. - dig (10-52)

b. - gánde (4-92)

b. - gánimdán (10-45)

b. - nadı (4-72), (4-73), (4-78), (8-93), (8-100)

b. - nsa (2-154)

b. - sa (5-80)

b. - sam (10-40)

bâşlangıç başlangıç

b. (8-4)

bâşle- *bk. başla-*

b. - gándán (10-38)

b. - ydí (11-9)

b. - ymıs (10-99)

bâşka *bk. başka*

b. (2-75), (2-77)

bâşkâ *bk. başka*

b. (6-110)

bay *bk. báy*

b. (11-90)

bây zengin, varlıklı *bk. bay*

b. (2-209), (2-226), (4-215), (8-42), (8-43)

b. + dı (8-40), (8-41)

b. + lar (2-217)

b. + lár (2-224), (2-202)

b. + lár (2-226)

b. + lárını (2-208)

bâyēgindēgā önceki gibi

b. (1-222)

bâyeme az evvel, yakında

b. (5-86)

bâylig zenginlik

b. (2-224)

b. + i (2-211)

báyram *bk. bayram*

b. (7-90)

bayram bayram *bk. báyram*

b. + ları (5-105)

b. + âne (5-104)

bâzar < Frs. (بازار – bâzâr) pazar *bk.*

bâzâr

b. + da (8-38), (10-93)

b. + gá (1-14), (10-11)

b. + lár (11-82)

b. + largá (11-82)

bâzâr *bk. bâzar*

b. + ĩzi (10-112)

bázı < Ar. (بغزی – ba‘zı) bazı

b. (11-109)

baka terey kavak ağacı

b. lár (10-110)

bâk- *bk. bâk-*

b. - adı (8-38)

b. - kan (5-60)

b. - kân (5-61)

bâkkan bol- bakmış olmak

b. - sâ (5-60)

bêhisâp < Frs. + Ar. (بى حساب – bî-hisâb) sonsuz, sayısız

b. (3-11)

beg bey *bk. beğ, bek*

b. (4-245)

b. + dí (4-14)

b. + e (4-22)

b. + lárđi (4-12)

begán- hoş ve güzel bulmak, kabul etmek

b. - dim (7-97)

beğ *bk. beg*

b. (4-241)

b. + dí (4-240), (4-242)

bēḥā < Frs. (به – bih) ayva

b. (10-111)

bēhatar kı́l- < Frs. + Ar. (بيختر – bîḥatar) sıkıntısız kılmak

b. - gin (4-183)

bek *bk. beg*

b. (4-240), (4-253)

beki'meçeg saklanbaç oyunu *bk.*

bekimácē, bekimáçağ, berkimeçáh

b. (3-29)

bekimácē *bk. beki'meçeg*

b. (6-27)

bekimáçağ *bk. beki'meçeg*

b. (5-35)

bekib ál- saklamak

b. - arídik (5-36)

bekin- saklanmak

b. - ādí (11-5)

bekit- kapatmak, gizlemek, saklamak *bk.*

berkit-

b. - ādí (11-4)

b. - ip (6-3), (11-19)

b. - íp (3-27)

b. - kán (8-29)

bekitip koy gizlemek *bk. berkitip koy-*

b. - amıs (6-3)

beldámsí kuşak

b. + ní (1-170)

belgi işaret, alâmet

b. + lári (1-176)

bel bel

b. + idegi (1-170)

bēmálal < Frs. +Ar. (به ملال – be melâl) rahat, kolay

b. (6-128)

bēmâr < Frs. (بیمار – bîmâr) hasta, rahatsız

b. + lárni (4-183)

bende < Frs. (بنده - bende) kul, köle, esir

b. + lárdán (4-173), (4-174)

bēr- *bk. ber-*

b. (11-60), (11-62)

ber ā(l)- vermek

b. - miymān (1-22)

ber- vermek *bk. bē-*

b. - ádíğan (7-133)

b. - ádí (4-61), (8-97), (10-107)

b. - ādí (2-96), (11-94)

b. - ámán (1-18), (2-167), (4-204), (8-4)

b. - ámís (1-257), (2-170), (5-70)

b. - ámísdá (1-258)

b. - ámíz (5-23)

b. - árdi (2-263), (5-49)

b. - árdím (1-228)

b. - árídí (5-48)

b. - árkándá (2-47)

b. - ásís (11-89), (11-90)

b. - āsíz (1-19), (1-24)

b. - ásti (10-49)

b. - dīk (3-44)

b. - dīm (1-4)

b. - dí (7-50), (7-54), (10-85)

b. - dím (1-29), (10-83)

b. - ediğan (7-126)

b. - emán (2-175)

b. - estí (11-19)
 b. - ey (2-259), (8-74)
 b. - eyim (4-190)
 b. - gán (4-129), (11-23), (11-24)
 b. - gánki (4-77)
 b. - gán ekánde (4-104)
 b. - gándá (8-110)
 b. - gánde (4-21)
 b. - gánden (2-85)
 b. - gánímdá (11-23)
 b. - gánímdán (1-15)
 b. - gánimi (1-17)
 b. - gánlárgá (7-54)
 b. - gánmán (11-23)
 b. - gin (4-182), (4-183), (4-184),
 (5-69)
 b. - íb (1-196)
 b. - íládí (7-3)
 b. - íládí (6-44)
 b. - ílíp (6-76)
 b. - íp (1-30), (1-140), (1-242), (1-244), (5-3), (7-93)
 b. - ip (1-27), (1-233)
 b. - işkán (2-82)
 b. - iyaptı (2-316)
 b. - iymán (1-17)
 b. - mǎḥçımán (4-194)
 b. - más ekán (1-241)
 b. - mesden (11-62)
 b. - miymán (1-17), (1-19), (1-27), (1-29)
 b. - miysiz (1-23)
 b. - miysiz ekán (1-23)
 b. - se (2-58), (8-99)
 b. - sem (1-228)

b. - sín (2-188), (7-137), (8-108), (8-111), (10-112), (11-88)

berí -dan bu yana *e. bk. bērí*

b. (1-15), (1-159), (6-117)

b. + ki (8-7)

bērí *bk. berí*

b. (6-73)

beríp kel- verip gelmek

b. (1-233)

b. - dím (1-244)

b. - iyapbán (1-244)

berip koy- vermek

b. - dım (1-27)

berkimeçáḥ *bk. beki'meçeg*

b. (11-1)

berkit- *bk. bekit-*

b. - ádí (11-10)

berkitip koy- *bk. bekitip koy-*

b. - ip (11-19)

berḫut *bk. bárḫut*

b. + tan (11-97)

beş beş

b. (1-35), (1-102), (1-111), (1-144), (2-10), (2-101), (2-105), (3-61), (4-88), (4-89), (5-1), (5-13), (6-3), (6-12), (6-34), (7-50), (8-49), (8-101), (9-12), (10-26), (10-29), (10-96), (10-106), (11-13), (11-15)

b. + íncí (9-34)

b. + inçi beşinci (2-183)

b. + tá beş adet (3-19)

b. + tádán beşer (8-55)

b. + támíz (4-120)

b. + te (4-131), (6-103), (6-106), (7-44), (8-96), (11-3)

beş milyart beş milyar

b. (11-15)

beş yárim beş buçuk

b. (8-101)

beş yüs beş yüz

b. (11-15)

bēşig *bk.* **beşik**

b. + izgá (11-88)

beşik beşik *bk.* **beşik, bēşig**

b. (11-96)

beşik *bk.* **beşik**

b. + ní (11-97)

bet kel- yüz yüze gelmek

b. - işip (1-121)

bet yüz, çehre

b. + idá (1-113)

b. + lárígá (1-265)

bír *bk.* **bír**

b. (6-88)

bír nímá bir şey

b. + ge (6-88)

bıs *bk.* **bíz**

b. (2-224), (7-133)

bí *bk.* **bír**

b. (5-55), (5-57)

bi nerse bir şey *bk.* **bír nárse**

b. (1-91), (5-57)

b. + lárdí (11-61)

biddát < Frs. (بيداد - bîdâd) adaletsizlik, baskı, zulüm

b. (4-58)

bigibôt < Rus. (беремот) su aygırı

b. (5-92)

bílá *bk.* **bilán**

b. (2-106), (10-46), (10-54)

bilá *bk.* **bilán**

b. (1-266)

bil- bilmek *bk.* **bíl-**, **bi'í-**

b. - ádí (4-20), (4-35), (6-121)

b. - ámán (2-206), (2-220), (2-223), (2-333)

b. - ámís (7-120), (7-29)

b. - ámíz (4-227)

b. - em (6-64)

b. - emán (2-142), (4-12), (4-31), (4-123)

b. - emándá (2-10)

b. - etda (6-118)

b. - gán (4-36), (10-4)

b. - gánláríní (10-36)

b. - gánlig (4-36)

b. - inmegán (4-96)

b. - ip (4-175), (4-179)

b. - işetdá (8-17)

b. - işimiz (7-29)

b. - işmásekán (2-274)

b. - mádí (4-226)

b. - mese (4-227)

b. - miy (1-17), (4-175), (4-179)

b. - miymán (2-314), (4-231), (6-86)

b. - miymánkü (2-252)

b. - miymánu (10-91)

bilán ile *e.* *bk.* **bílán, bílán, biláñ, bílá, bílá**

b. (1-65), (1-105), (1-137), (1-142), (1-155), (1-269), (2-28), (2-40), (2-44), (2-46), (2-47), (2-55), (2-61), (2-83), (2-86), (2-126), (2-140), (2-146), (2-154), (2-161), (2-176), (2-181), (2-183), (2-192), (2-197), (2-217), (2-219), (2-220), (2-226), (2-260), (2-261), (2-262), (2-291), (4-147), (6-35), (6-38), (6-69), (6-72), (6-74), (6-81), (7-4), (7-62), (7-63), (7-64), (7-66), (7-67), (7-68), (7-85), (8-9), (8-33), (8-50), (8-73), (8-74), (8-93), (10-43), (10-63), (10-90), (10-103), (10-

105), (10-110), (11-30), (11-35), (11-53), (11-81), (11-92), (11-97)

b. + lá (2-135)

bílān *bk. bilān*

b. (2-82), (2-304)

bilāñ *bk. bilān*

b. (4-19)

bílān *bk. bilān*

b. (1-15), (2-300), (3-42), (4-15), (4-37), (4-55), (4-60), (4-64), (4-66), (4-72), (4-128), (4-169), (4-224), (4-241), (5-16), (5-22), (5-24), (5-51), (5-70), (5-73), (5-102), (5-104), (5-105), (6-11), (6-79), (6-89), (6-101), (6-110), (6-115), (6-128), (7-24), (7-70), (7-83), (7-89), (8-35), (8-36), (8-53), (8-74), (8-105), (8-110), (10-88)

b. + mí (8-50)

bílān billá ile birlikte

b. (5-16)

bi'í- *bk. bil-*

b. - äsís (5-76)

bíl- *bk. bil-*

b. - dī (3-10)

b. - dí (2-23), (3-14)

b. - dīrdí (3-12)

b. - dīríp (8-28)

b. - dīrmese (3-13)

b. - dīrmesten (8-28)

b. - dīlár (8-18)

b. - gánmán (4-32)

b. - ínár (10-6)

b. - ínmás (10-6)

b. - ip (4-187), (8-29)

b. - iyapdı (3-12)

b. - iyaptı (3-14)

b. - másídí (3-13)

b. - mese (4-210)

b. - mey (4-187)

b. - miydí (8-36)

b. - miymán (2-16)

b. - miysán (6-53)

b. - sek (7-115)

bílím bilim, ilim

b. (8-6), (10-20)

bilíp kâl- bilip kalmak

b. gándán (4-15)

b. - ip (8-29)

bilíp kel- bilip gelmek

b. - dím (5-22)

billá birlikte, beraber *bk. bille*

b. (2-141), (2-161), (2-226), (5-16)

bille *bk. billá*

b. (4-60), (8-73)

binefşē mor renk

b. (10-108)

bír bir *bk. bir, bīr, bí*

b. (1-18), (1-32), (1-53), (1-58), (1-87), (1-96), (1-109), (1-125), (1-134), (1-143), (1-144), (1-160), (1-161), (1-197), (1-205), (1-230), (1-234), (1-253), (1-257), (2-8), (2-10), (2-51), (2-54), (2-60), (2-71), (2-83), (2-101), (2-102), (2-125), (2-154), (2-182), (2-228), (2-230), (2-236), (2-246), (4-21), (4-77), (4-103), (4-121), (4-127), (4-129), (4-137), (4-143), (4-145), (4-148), (4-153), (4-206), (4-215), (4-220), (4-235), (4-241), (5-2), (5-8), (5-24), (5-30), (5-36), (5-52), (5-54), (5-57), (5-58), (5-60), (5-69), (5-75), (5-97), (5-102), (6-2), (6-55), (6-65), (6-70), (7-9), (7-11), (7-25), (7-31), (7-32), (7-33), (7-36), (7-71), (7-81), (7-89), (7-92), (7-97), (7-98), (7-100), (7-119), (7-122), (8-7), (8-21), (8-26), (8-29), (8-40), (8-41), (8-59), (8-71), (8-86), (8-97), (8-98), (9-12), (9-45), (9-51), (9-52), (10-7), (10-9), (10-10), (10-11), (10-22), (10-23), (10-29), (10-44), (10-45), (10-51), (10-

59), (10-60), (10-65), (10-84), (10-93), (10-95), (10-96), (10-97), (10-110), (11-15), (11-30), (11-38), (11-41), (11-42), (11-43), (11-49), (11-82), (11-84), (11-85), (11-105), (1-119)

b. + \bar{i} ncı (3-20), (3-21), (3-44), (3-57)

b. + \bar{i} nçı (6-93)

b. + \bar{i} nçı (4-37), (4-56), (4-131), (4-137), (4-247), (11-10), (11-97)

b. + \bar{i} nçı (2-92), (5-9), (5-42), (5-101), (5-104), (7-5), (7-124), (7-128), (10-21), (10-22), (2-56)

b. + \bar{i} nçı (2-1), (2-168)

b. + \bar{i} nçı (8-122)

b. + \bar{i} nçísı (2-19)

b. + \bar{i} nçísídá (7-128)

b. + $\bar{d}\bar{i}$ (10-10), (10-93)

b. + $\bar{d}\bar{a}$ (10-25)

b. + $\bar{d}\bar{a}$ n (8-4)

bir *bk.* **bír**

b. (1-193), (1-196), (2-321), (4-143), (10-49), (10-56)

b. + \bar{i} nçı (10-9)

bír milyart bir milyar

b. (11-15)

bír milyon bir milyon

b. (11-15)

bír nárise *bk.* **bi nerse**

b. (7-11)

bír yárim bir buçuk *bk.* **bír yárim**

b. (6-2)

bír yüz on

b. (2-8)

bír miñ beş yüz bin beş yüz

b. (9-12)

bír yárim *bk.* **bír yárim**

b. (10-95)

bír yüz om beş yüz on beş,

b. (2-10)

bír \bar{a} biri, her biri

b. (2-232)

bír \bar{a} gá her birine

b. (10-93)

bírárdá birer

b. (8-87)

bír \bar{a} vdı her birini

b. (2-163)

bírbírı birbirini

b. + $\bar{g}\bar{a}$ (5-6), (8-93)

b. + $\bar{m}\bar{i}$ zgá (4-168), (4-181)

bírdáne birtane

b. + $\bar{s}\bar{i}$ (11-4)

bírı biri *bk.* **biri**

b. (2-240), (7-91), (8-3), (8-11), (8-23), (8-26), (8-65), (9-7), (11-18)

b. + $\bar{d}\bar{e}$ (4-218)

b. + $\bar{n}\bar{i}$ (4-251)

b. + $\bar{n}\bar{i}$ mı (8-19)

biri *bk.* **bírı**

b. + $\bar{n}\bar{i}$ (1-228)

bír \bar{p} asdá kısa bir süre içinde *bk.* **bír \bar{p} asde**

b. (6-95)

bír \bar{p} asde *bk.* **bír \bar{p} asdá**

b. (1-27)

bıs *bk.* **bíz**

b. (1-150), (1-195), (1-199), (1-252), (1-253), (1-258), (2-7), (2-21), (2-65), (2-125), (2-160), (2-173), (2-217), (2-260), (2-304), (2-306), (2-324), (3-20), (6-100), (6-102), (6-103), (6-107), (6-108), (7-21), (7-53), (7-103), (8-17), (8-47), (11-69)

b. + $\bar{g}\bar{e}$ (2-10)

b. + $\bar{k}\bar{e}$ (2-316)

b. + tá (2-129)

bis *bk. bíz*

b. (1-42)

bismilláhiráhmānirāhim Besmele

b. (4-164)

bişkē *bk. bişkek*

b. (7-71)

b. + de (3-4)

bişkek Bişkek şehri *y.a. bk. bişkē*

b. (5-28), (5-29)

b. + e (5-26)

bítür- bitirmek *bk. bitir-*

b. - dím (2-44), (10-22)

b. - gānden(10-9), (10-10), (10-93)

b. - ĩp (1-33), (2-71)

b. - íplā (2-88)

bitir- *bk. bítür-*

b. - gānden (10-90)

bítüriyap- bitirmek

b. - tı (2-92)

bittá bir adet *bk. bitte*

b. (2-85), (2-87), (2-235), (4-24), (4-80), (4-113), (4-120), (4-131), (4-190), (4-218), (4-252), (5-70), (5-81), (6-16), (6-24), (6-60), (6-79), (6-98), (6-103), (9-30), (10-34), (10-102)

b. + dán birer *ül. sayı s.* (8-55), (8-56), (10-29), (10-31)

b. + den (3-28)

b. + mıs (11-4)

b. + ní (8-58)

b. + sí (1-94), (4-34), (7-55), (9-5)

b. + sını (11-13)

bitte *bk. bittá*

b. (1-19), (1-186), (1-272), (2-51), (2-60), (2-95), (2-110), (2-159), (2-170), (2-210), (10-34)

biyāgize bir tarafınıza

b. (4-150)

bíz *biz çokluk 1. ş. z. bk. bıs,bís, bis, biz,*

b. (1-32), (1-43), (1-81), (1-111), (2-68), (2-170), (4-155), (5-29), (5-32), (5-36), (6-88), (7-3), (7-8), (7-9), (8-13), (7-19), (7-44), (7-63), (7-65), (7-70), (8-13), (8-72), (9-35), (9-37), (9-51), (10-37), (10-46), (10-70), (11-19), (11-84)

b. + dá (1-180), (1-182), (1-188), (2-202), (4-94), (4-244), (5-23), (11-104)

b. + dā (2-98), (2-277), (2-308)

b. + de (2-308), (2-313), (3-20), (4-40), (4-81), (5-25), (5-31), (6-82), (7-9), (11-101)

b. + dē (6-75)

b. + den (5-20)

b. + dí (1-32), (5-86), (6-109)

b. + gá (4-32), (5-48), (7-51), (7-90), (8-89), (10-36), (10-49)

b. + ge (1-196), (2-56), (2-57), (2-58), (2-207), (5-49), (6-55), (7-53), (7-72), (9-51), (11-78)

b. + gē (4-72)

b. + ī (6-74), (6-126)

b. + í (1-159), (2-2), (2-166), (2-170), (2-202), (2-207), (2-220), (2-242), (2-302), (2-310), (4-4), (4-92), (4-116), (5-21), (5-30), (5-31), (6-13), (6-16), (6-22), (6-30), (6-33), (6-37), (6-40), (6-53), (6-73), (6-76), (6-101), (6-116), (6-119), (6-120), (6-121), (6-122), (6-123), (6-132), (7-14), (7-16), (7-18), (7-63), (7-113), (8-52), (8-69), (9-35), (9-36), (10-9), (10-48), (10-59)

b+ iki (2-302), (2-304)

b. + ím (5-27)

b. + lár (7-71)

b. + lārgá (7-54)

b. + ní (11-25)

biz *bk. bíz*

- b. + ç*i* (1-192)
- b. + dá (1-185)
- b. + dán (1-181), (2-311), (2-324)
- b. + i (1-264), (1-136), (1-138)
- b. + ikigá bizim evimize (1-157)

bo- bk. bol-

- b. - gán (2-38), (2-80), (7-23)
- b. - gán ekándá (2-208)
- b. - gán ekán (2-205)
- b. - gán*degi* (4-80)
- b. - güçowur olana kadar (1-111)
- b. - masa (1-248), (3-59), (8-99)
- b. - masdida (2-57)
- b. - masin (2-301)
- b. - megán (7-122)
- b. - p (1-24), (1-30), (1-32), (1-113), (1-192), (1-247), (2-58), (2-64), (2-68), (2-75), (2-94), (2-98), (2-99), (2-115), (2-226), (2-299), (2-326), (4-160), (4-209), (4-222), (5-85), (6-82), (6-84), (7-49), (7-72), (10-94)
- b. - pt*i* (2-173)

bop kâl- olup kalmak

- b. - ād*i* (2-98), (2-99), (2-135)
- b. - adida (11-110)
- b. - ar ekán (1-247), (4-209)
- b. - ar ekánsis (4-160)
- b. - ard*i* (2-58)
- b. - d*i* (1-32), (2-94), (2-326), (6-82), (6-84), (10-94)
- b. - dídá (1-192)
- b. - dım (1-30), (7-49)
- b. - dik (7-72)
- b. - gán ekándá (2-226)
- b. - gánligimiz (5-85)
- b. - gánmán (2-75)
- b. - gánmí edi (1-113)

b. - mey (4-222)

b. - pt*i* (6-69)

bop koy- olup koymak

b. - d*i* (1-24)

bop ket- olup gitmek

b. - t*i* (2-67), (2-68)

bol- olmak bk. bo-, 'bol-, bol-, ból-

b. - ad*i* (1-138), (4-19), (4-23), (4-24), (4-43), (4-44), (4-45), (4-48), (4-58), (4-59), (4-65), (4-66), (4-68), (4-70), (4-76), (4-77), (4-79), (4-81), (4-82), (4-87), (4-88), (4-94), (4-101), (4-102), (4-242), (4-247), (4-252), (5-43), (5-61), (7-78), (7-101), (7-126), (7-130), (8-21), (8-22), (8-24), (8-26), (8-29), (8-45), (8-99), (8-101), (10-37), (10-55), (10-82), (10-98), (10-106)

b. - ād*i* (2-127), (2-160), (2-164), (2-260), (4-60), (4-68), (4-77), (5-51), (5-53), (7-10), (7-12), (7-38), (7-125), (7-131), (8-42), (8-45), (8-96), (8-98), (10-55), (11-13)

b. - ád*i* (1-180), (2-122), (3-36), (3-45), (3-48), (3-59), (4-28), (4-39), (11-64)

b. - adī (1-254), (4-18)

b. - ād*i* (1-60), (1-260), (1-263), (2-322), (2-323), (3-50)

b. - ādī (8-34)

b. - adida (8-23)

b. - adiyu (4-18), (4-62), (4-72), (4-81), (4-82), (4-94)

b. - ādī (1-273)

b. - ád*i* (2-10)

b. - adí (4-78)

b. - ámán (1-164), (1-168), (4-92)

b. - amán (2-194)

b. - amán (4-24)

b. - ar ekán (1-176), (8-117), (8-120), (8-121)

b. - ár ekán (8-133)

- b. - ár ekánde (5-56)
- b. - ár ikán (4-140), (4-210)
- b. - ar ikán (4-145)
- b. - arđı (2-209), (7-25), (7-75), (7-77), (8-47), (8-53), (8-54)
- b. - árđı (6-108), (7-70), (8-69)
- b. - ārdı (6-21), (6-23)
- b. - arıdı (7-73), (8-60)
- b. - arıdı (1-196)
- b. - arkán (6-19)
- b. - ásán (9-30)
- b. - astı (10-28), (10-49)
- b. - astı (10-30)
- b. - dı (1-151), (1-173), (1-174), (2-177), (4-138), (4-153), (4-221), (4-226), (5-62), (6-124), (7-8), (7-15), (7-55), (7-99), (10-74)
- b. - dī (4-249)
- b. - dīk (2-84)
- b. - dım (1-168), (2-171), (10-21), (10-85), (10-87)
- b. - di (1-147)
- b. - dí (1-28)
- b. - du (7-72)
- b. - dum (5-3), (10-16)
- b. - ey (1-206)
- b. - gán (1-159), (2-7), (2-14), (2-31), (2-33), (2-35), (2-39), (2-65), (2-81), (2-115), (2-121), (2-123), (2-260), (2-276), (2-281), (2-293), (4-19), (4-31), (4-96), (4-115), (4-116), (4-122), (4-131), (4-133), (4-135), (5-15), (6-38), (6-46), (6-85), (7-33), (7-37), (7-38), (7-45), (7-51), (7-53), (7-85), (8-65), (9-11), (9-23), (9-24), (9-36), (11-18)
- b. - gánki (4-66)
- b. - gán (2-7), (4-113)
- b. - gán ekán (1-164), (1-230), (2-16), (2-18), (2-19), (2-20), (2-21), (2-209), (2-211), (2-212), (2-223), (2-225), (2-229), (2-230), (2-300), (4-124), (4-125), (4-130), (6-65), (8-116), (11-30), (11-32), (11-33)
- b. - gán ekánde (2-207)
- b. - gán ekándá (2-16), (2-222)
- b. - gán ekánmán (2-118)
- b. - gán ekánmıs (2-15)
- b. - gán ekende (2-200)
- b. - gán endı (2-281)
- b. - gándá (1-164), (1-168)
- b. - gándán (10-99)
- b. - gánde (2-24), (2-78), (4-27)
- b. - gánden (6-60), (6-62), (8-46)
- b. - gáni (11-97)
- b. - gánidá (1-163)
- b. - gánıdı (1-85), (2-76), (7-80)
- b. - gánlig (4-21)
- b. - gánlikten (10-6)
- b. - gánmán (2-21), (2-109), (2-110), (9-15), (9-19)
- b. - gánmándá, (1-118)
- b. - gánmıs (2-25), (4-7), (8-72)
- b. - ıP (3-6)
- b. - ıb (1-88), (8-27), (9-25)
- b. - ıp (1-122), (1-128), (1-164), (1-168), (1-260), (2-20), (2-82), (2-111), (2-112), (2-299), (3-4), (3-5), (4-52), (4-147), (7-81), (8-41), (8-45), (8-46), (8-122), (10-12), (11-82)
- b. - ıptı (2-233)
- b. - ışadı (4-241)
- b. - ışadı(2-195)
- b. - ışı (2-239), (5-52), (11-76)
- b. - ıřkánını (4-15)
- b. - ışta (4-131)
- b. - ıştan (4-213)
- b. - ıp (2-29), (5-104)

- b. - iyapbán (4-99)
 b. - iyaptıyu (2-200)
 b. - iyaptı (4-200)
 b. - iyaptı ekán (2-244)
 b. - iyatkán (3-17), (4-170)
 b. - iyatkáníní (8-36)
 b. - iylár (2-300)
 b. - magán (2-201)
 b. - mágánde (4-27)
 b. - mágeysán (1-222), (1-223)
 b. - masa (8-91)
 b. - masın (10-38)
 b. - mayaptı (10-42), (10-43)
 b. - mayatuwdı (10-19)
 b. - miydí (2-46), (2-79), (3-22), (4-94), (4-191), (4-192), (4-193), (4-227), (8-135)
 b. - miydi (4-195), (8-134)
 b. - miydíkán (4-211)
 b. - öradı (2-53), (2-114), (7-78)
 b. - sa (1-94), (1-131), (1-138), (1-248), (2-183), (2-290), (2-294), (4-27), (4-74), (4-105), (4-129), (4-195), (4-220), (4-221), (6-1), (6-10), (6-118), (7-61), (7-76), (7-96), (8-3), (10-33), (10-54), (10-55), (11-33), (11-109)
 b. - sã (1-102), (5-60)
 b. - seg (7-30)
 b. - sek (7-133)
 b. - sın (1-135), (1-189), (2-192), (3-63), (4-171), (4-172), (4-206), (8-110)
 b. - sīn (11-78)
 b. - up (1-15), (2-34), (2-148), (2-189), (2-311), (6-75), (6-114), (7-44), (8-39), (8-93), (8-110)
 b. - uretda (7-96)
 b. - uşum (4-107)
 b. - uyaptı (4-84)

'bol- *bk. bol-*

- 'b. - dí (1-28)

bol- *bk. bol-*

- b. - gán (2-32), (4-33), (4-112), (4-118), (6-111), (7-34)
 b. - gánki (4-124)
 b. - gán ekán (2-207), (2-213)
 b. - gán ekánde (2-217)
 b. - gánde (2-114)
 b. - gánmıs (4-119)
 b. - magán (4-32)
 b. - mágán (4-28)
 b. - masa (2-227), (4-60)
 b. - mısá (4-27)
 b. - miydi (2-231), (2-323)
 b. - sa (3-22)
 b. - sın (9-28)

bolıb öt- olup geçmek

- b. - kán (9-25)

bolıp çık- olup çıkmak

- b. - adıdá (2-299)

bolıp ket- olup gitmek

- b. - kán (1-122)

bolıp tuğıl- olarak doğmak

- b. - gán (2-111)

bolıp yür- olup yürümek

- b. - düm (10-12)

bolıçká < Rus. (булочки) çörek, mayalı poğaçá

- b. (3-41)

ból- *bk. bol-*

- b. - ingán (7-22), (7-23)

bolká n̄n < Rus. (полка) dikdörtgen ekmek

- b. (3-41)

bórı *bk. böri*

- b. (4-258)
- bóri** *bk. böri*
- b. + gá (1-242), (1-247)
- bossın** olsun
- b. (1-137), (1-139)
- boş** boş, serbest
- b. (7-83), (10-42)
- boşat-** tahliye etmek, boşaltmak
- b. - ıp (2-30)
- bōvasın** olup almak
- b. (8-120)
- boydağ** bekar
- b. (1-94)
- boyıça** göre, uygun *bk. boyıçe*
- b. (2-43), (2-306), (5-30), (7-16), (8-12)
- boyıçe** *bk. boyıça*
- b. (9-9)
- boyın** boyun
- b. (7-39)
- boyın ey-** taahhüt etmek, boyun eğmek
- b. - kán (7-39)
- boy** boy
- b. + ígá (9-53)
- boylap** - boyunca, üzerinde
- b. (11-60)
- boz-** bozmak
- b. - asán (4-100)
- b. - uwârarki (1-92)
- bölek** bölük, parça
- b. (7-100)
- bölím** *bk. bölüm*
- b. + íde (5-11)
- bölúm** *bk. bölüm*
- b. (7-121)
- bölüm** bölüm *bk. bölím, bölúm*
- b. (3-52)
- b. + de (3-52)
- b. + ü (7-5)
- böl-** bölmek, ayırmak
- b. - ünmeğán (5-31)
- b. - üp (2-150)
- böri** kurt *bk. böri, böri, böri, bóri*
- b. (1-234), (1-235), (1-239)
- böri** *bk. böri*
- b. (1-248)
- böri** *bk. böri*
- b. (8-125), (8-126)
- b. + dán (8-131)
- b. + den (8-129)
- bözey** *bk. buzâğ*
- b. + lárímíz (5-92)
- bu** bu *iş. s. ve iş. zm. bk. bŭ, bú, mu*
- b. (1-29), (1-104), (1-118), (1-119), (1-176), (1-194), (1-234), (1-236), (2-5), (2-26), (2-30), (2-77), (2-230), (2-235), (2-243), (2-245), (2-269), (2-270), (2-274), (2-280), (2-299), (3-20), (4-49), (4-83), (4-84), (4-91), (4-106), (4-124), (4-125), (4-129), (4-130), (4-155), (4-173), (4-174), (4-206), (4-227), (4-228), (4-233), (4-244), (5-60), (6-124), (6-132), (7-3), (7-4), (7-22), (7-24), (7-27), (7-31), (7-33), (7-34), (7-35), (7-47), (7-72), (7-78), (7-86), (7-89), (7-90), (7-96), (7-98), (7-101), (7-102), (7-115), (7-118), (7-121), (7-125), (7-126), (7-134), (8-16), (8-23), (8-25), (8-34), (8-41), (8-42), (8-50), (8-82), (8-83), (8-107), (9-6), (9-54), (10-14), (10-19), (10-21)
- b. + lar (2-28), (2-221), (2-278), (2-333)
- b. + lár (2-277), (7-37), (7-119)
- b. + lardan (2-324), (7-23)
- b. + lárdán (7-27)

- b. + lardı (7-32)
 b. + lardı (7-44)
 b. + lárǵá. (1-19)
 b. + larnı (7-3)
 b. + ngá (7-8)
 b. + nge (1-141), (7-101)
 b. + nı (1-109), (1-110), (1-118), (4-229), (5-53), (7-71), (7-103), (7-123), (7-130)
 b. + nī (5-52)
 b. + nu (7-44)
- bū** *bk.* **bu**
 b. (6-126), (6-127), (7-37), (7-109)
- bú** *bk.* **bu**
 b. (6-127)
- bu** **yakqa** taraf, yan *bk.* **buyā**, **buyā**, **buyākka**, **buyakka**
 b. (9-2)
- bu** **yēde** bu yerde
 b. (8-80)
- būdey** *bk.* **buǵdey**
 b. + dí (1-132), (6-67)
- buǵday** *bk.* **buǵdey**
 b. (2-143)
 b. + dı (2-144)
- buǵdáy** *bk.* **buǵdey**
 b. (2-143)
- buǵday** *bk.* **buǵdey**
 b. + dı (2-145)
- buǵdey** buǵday *bk.* **būdey**, **buǵday**, **buǵdáy**, **buǵday**
 b. + í (1-124), (1-125)
- búgün** bu gün
 b. (4-219), (4-220)
- buhārā** Buhara *y.a.*
 b. + dan (7-118)

- buhārī** Buharī *ö.a.*
 b. (7-81)
- búhláp tur-** kıvırmak, bükme
 b. - ub (11-70)
- buqa** boğa, sığır
 b. (1-252)
 b. + larda (1-263)
 b. + largá (1-257)
 b. + nı (1-252), (1-253)
- bulbul** < Ar. (بلبل – bülbul) bülbul
 b. (4-259)
- bulǵar** Bulgaristan
 b.(2-331)
- bunaqa** *bk.* **aşnaqa**
 b. (4-91), (4-98)
- bunaka** *bk.* **aşnaqa**
 b. (11-54)
- bunı anaqasında** bundan dolayı
 b. (4-106)
- bun** *bk.* **burun I**
 b. + nı (2-79)
 b. + numǵá (8-131)
 b. + numı (8-132)
- būrā** erkek deve
 b. (7-9)
- burçē** köşe, kenar
 b. + lárídá (8-118)
- búr-** döndürmek
 b. - gúvçısán (4-176)
- burın** *bk.* **burun I**
 b. (11-16)
 b. + dan (4-261)
- burın** *bk.* **burun II**
 b. (1-268)
- burūn** *bk.* **burun II**

b. (2-205), (3-42), (4-261), (6-39), (6-75), (8-69)

burun II önce *bk. burūn, burın*

b. (1-188), (2-319), (4-125), (5-18), (5-84), (5-102), (6-44), (8-72)

burun I burun, organ *bk. burın, bun, murun*

b. (7-126)

burun uç çuval ucu

b. (8-118)

b. + gi (6-39), (6-65)

bus < İng. (bus) otobüs

b. (6-103)

bu *bk. búvı*

b. + sı (2-207)

bú *bk. búvı*

b. + sı (2-172)

but < Frs. (بت - büüt) put, heykel

b. + gá (4-63)

bútún *bk. бүтүн*

b. (4-139)

búú *bk. búvı*

b. + m (6-47)

buvá baba *bk. buva, búva, búvá, buwá, búwá*

b. + lárımızı (5-105)

b. + m (11-19)

b. + mgá (11-23)

b. + mız (2-220)

b. + mızı (2-207)

b. + mmı (2-209)

b. + mmı (2-209)

b. + mnı (11-20)

b. + sı (10-65)

buva *bk. buvá*

b. + m (11-18), (11-19), (11-21), (11-69)

b. + mmı (2-207)

b. + mnı (11-22)

búva *bk. buvá*

b. + mdan (8-126), (8-129), (8-131)

búvá *bk. buvá*

b. + mgá (1-244)

buvı *bk. búvı*

b. + cãn̄ (11-44)

búvı nine *bk. buvi, buvı, bu, bú, búú, бүvi, бүví*

b. + mdan (8-126)

b. + mız (4-116)

b. + sigá (1-242)

b. + cãnımdan (8-124)

buvı *bk. búvı*

b. + mgá (1-237)

buwá *bk. buvá*

b. + lárımıs (2-8)

b. + lárımız (2-7)

b. + m (2-7)

b. + mıs (2-220)

b. + sı (2-222)

búwá *bk. buvá*

b. + m (1-100)

buyā *bk. bu yaqqa*

b. + da (6-98), (6-104)

buyā̄ *bk. bu yaqqa*

b. + dan (2-82)

buyākka *bk. bu yaqqa*

b. (6-113)

buyakka *bk. bu yaqqa*

b. (6-115)

búyır- buyurmak, emretmek

b. - gán (4-200)

b. - gán ekán (4-214)

búyrĕk böbrek *bk.* **büyrek, büyrĕk**

b. (4-260)

búyruĝ buyruk

b. (7-126)

b. + unu (4-157)

búyruĝ ber- buyruk vermek

b. - ediĝan (7-126)

buyúríl- buyurulmak

b. - gán (5-97)

buzāķ buzaĝı *bk.* **bözey**

b. (10-109)

buzıl- bozulmak

b. - ıp (2-47)

bürgüt kartal

b. + lár (7-136)

bütír- bitirmek

b. - gánmán (2-41), (2-43)

büttümíkin bittimiki

b. (2-198)

bütün bütün, tüm *bk.* **bútún**

b. (7-125)

büvi *bk.* **búvı**

b. + ñ (1-233)

büví *bk.* **búvı**

b. + sí (8-67)

büyrek *bk.* **búyrĕk**

b. (7-130)

büyrĕk *bk.* **búyrĕk**

b. (7-130)

büyük büyük, ulu

b. (9-13), (9-11)

C

cā hayli, çok

c. (4-40), (10-67)

cábrail < Ar. (جبرائیل – cebrâ'il) Cebrail
bk. **cebrâil**

c. (1-172)

câhıl < Ar. (جهل – cehl) bilgisizlik, öfke
bk. **cahıl, cáhıl**

c. (4-196), (4-206)

cahıl *bk.* **câhıl**

c. (4-92)

câhıl *bk.* **câhıl**

c. + ı (4-100)

c. + ını (4-97)

câhılını çıkar- hiddetlenmek, sinirlenmek

c. - adıda (4-101)

cálil < Ar. (جليل – celîl) büyük, ulu, yüce

c. (4-247)

c. + gá (4-248)

cámaat < Ar. (جماعت – cemâ'at) cemaat, topluluk

c. (7-89)

cambıl I dokuz taş oyunu

c. (1-69)

c. + dı (1-70)

cambıl II hoş kokulu bir bitki

c. + lár (2-330)

câm < Frs. (جام – câm) kase

c. + largá (1-129)

cân *bk.* **cân**

c. (1-212)

cânâze < Ar. (جنازه – cenâze) ölü *bk.* **cânâze**

c. + dá (9-26), (9-29)

c. + gá (9-29), (9-32)

cânâze *bk.* **cânâze**

c. + gá (9-30), (9-32)

c. + sigá (9-31)

candū < Rus. (жанду) taze fasulye

- c. (1-251)
- cān** < Frs. (جان – cān) can, sevgili *bk.* **cān**
c. + 1 (9-18)
- cānı dīlīm** canı gönlüm
c. (9-18)
- cānnát** cennet < Ar. (جنت – cennet)
cennet *bk.* **cennát**
c. + tá (11-27)
- cennát** *bk.* **cānnát**
c. + tán (9-28)
- cávâp** *bk.* **cávâp**
c. (11-24)
- cávâp ber-** cevap vermek
c. - gán (11-24)
c. - íptí (11-50)
- cávâp kayt-** cevap vermek
c. - aramís (2-4)
- cây** < Frs. (جای – cāy) yer, mekan
c. (2-67), (4-220), (9-9), (10-67)
c. + dá (2-51), (7-63), (10-11)
c. + da (2-182), (4-129), (5-32)
c. + gá (4-91)
c. + 1 (4-218), (9-28)
c. + ıda (6-71)
c. + ıgá (1-72), (9-31), (11-57)
c. + ımı (9-4)
c. + ın (4-80)
c. + í (4-220)
c. + ıgá (4-24)
c. + ímízgá (11-75)
c. + lárdan (11-78)
c. + lárğá (4-81)
c. + láríní (11-27)
- câylaş-** yerleşmek
c. - gán (5-28), (9-9)
- c. - gánligim (5-32)
c. - magán (5-84)
- cebrâil** *bk.* **cábrail**
c. (4-104)
- cemârat** < Ar. (جمرات - cemerât) çakıl taşı
c. + gá (4-149), (4-150)
- cávâp** < Ar. (جواب – cevâb) cevap *bk.* **cávâp**
c. (2-4), (2-47), (2-174), (2-246)
- cávâp ber-** cevap vermek
c. - árkándá (2-47)
- cávâp sor-** cevap sormak
c. - almádi (2-174)
- cılı suw** Cılı Su *y.a.*
c. (6-96)
- cıl-** ilerlemek, yol almak
c. - másdım (8-70)
- cırınlatıp qâl-** tiz ses çıkarmak
c. - dı (1-143)
- cibilecibân** serçegiller ailesinden bir kuş
c. (4-259)
- cicce** *bk.* **ciççe**
c. (8-39)
- ciççâ** *bk.* **ciççe**
c. (1-130)
- ciççe** biraz, az, küçük *bk.* **cicce**, **ciççâ**, **ciççē**, **ciççek**, **cindek**, **cindey**
c. (1-186), (1-187), (2-112), (2-115), (2-295), (5-31), (8-85), (8-86), (10-62)
c. + gine (8-118)
- ciççē** *bk.* **ciççe**
c. (5-67), (6-95), (8-120)
- ciççek** *bk.* **ciççe**
c. (1-101)
- ciddí** < Ar. (جدي – ciddí) gerçek, ciddî

c. (4-159)

cigár < Frs. (جگر - ciger) karaciğer *bk.*
cigēr

c. (4-260), (11-16)

c. + ím (8-42)

cigēr *bk.* **cigár**

c. (7-130)

cihâT < Ar. (جهاد - cihâd) din uğruna
savaşma

c. (4-159)

cindek *bk.* **ciççe**

c. (7-53)

cindey *bk.* **ciççe**

c. (7-59)

cin < Ar. (جن - cinn) cin

c. + ni (2-299), (4-251)

císmî < Ar. (جسمى - cismî) cismen

c. (5-97)

cizzálî nân (ciz ys.) kuyruk yağından
yapılmış ekmek

c. (3-41)

corı *bk.* **cöre**

c. + lárı (3-47)

cönet- göndermek, yola çıkmak

c. - ámıs (5-103)

c. - iwârıptı (11-53)

c. - iwârsa (11-54)

c. - íládí (7-5)

c. - işwârarkándá (4-242)

c. - miy (1-95)

cöre arkadaş, dost

c. + lárı (8-99), (8-105)

cumá *bk.* **cúmá**

c. (4-10)

cúmá < Ar. (جمعه - cum'a) Cuma günü
bk. **cumá**

c. (1-160)

cüdá < Frs. (جدا - cüdâ) pek, gayet, çok
bk. **cüdâ**, **cüda**, **'jüdá**

c. (2-229), (2-313), (4-18), (4-80),
(4-138), (4-161), (4-239), (7-13), (7-30),
(7-36), (8-2), (8-5), (8-6), (8-8), (8-35),
(8-70), (8-94), (9-36), (10-16), (10-71),
(10-73), (10-75), (11-20), (11-82)

cüdâ *bk.* **cüdá**

c. (4-81), (7-22), (7-112), (11-81)

cüda *bk.* **cüdá**

c. (1-261), (8-75)

cüssá gövde, cüsse

c. + sí (4-101)

Ç

çaç- saçmak, serpmek

ç. adı (6-119)

ç. - amıs (2-329)

ç. - ılıp (8-50)

ç. - ıp (2-299), (8-55)

ç. - ílgán (6-118)

ç. - ílgán (8-51)

çáhmân çuha

ç. (4-232), (4-255)

çaqa *bk.* **çaqálâk**

ç. (11-89)

ç. + larımız (1-137)

çaqálâğ *bk.* **çaqálâk**

ç. (11-109)

çaqálâk yeni doğmuş bebek, körpe *bk.*
çaqa, **çaqálâğ**, **çaqalâk**

ç. (11-96)

çaqalâk *bk.* **çaqálâk**

ç. + ni (11-110)

çaqır- çağırmaq

ç. - adı (5-30), (8-99)

- ç. - irdı (10-82)
 ç. - ıp (2-232)
 ç. - iptı (2-232)
 ç. - ıyatkáń (4-92)
 ç. - sa (2-233)
- çal** *bk.* **çál**
 ç. (8-116), (8-117)
- çál** kocamış, yaşlı adam *bk.* **çal**
 ç. (1-58), (1-59), (4-24), (4-127),
 (11-30), (11-37), (11-57)
 ç. + dı (4-16)
 ç. + gá (11-56)
 ç. + ígá (11-36)
- çal ı kámpír** yaşlı kadın ve adam
 ç. (8-116)
 ç. + dí (8-117)
- çal-** çalmak (enstrüman)
 ç. - adigán (4-24)
- çalgıuvçı** çalgıcı
 ç. (4-24)
- çalkuşı** *bk.* **çalkuşı**
 ç. + nı (4-24)
- çalkuşı** Çalı Kuşu *ö.a.* (Roman) *bk.*
çalkuşı
 ç. (4-12)
- çáná** kızak
 ç. + de (5-32)
- çáp** < Frs. (چاپ - çep) sol
 ç. (11-103), (11-107)
- çáp-** vurmak, kesmek, koşmak
 ç. - ıp (2-132)
- çarwâçilik** < Frs. (چارپا - çârpâ)
 hayvancılık
 ç. (1-267)
- çatağ** fena, kötü, karışık *bk.* **çatağ**, **çatāk**
 ç. (6-84)
- çatağ** *bk.* **çatağ**
 ç. (6-99)
- çatāk** *bk.* **çatağ**
 ç. (6-9)
- çây** < *Ç. (ça') çay
 ç. (5-88), (8-39), (10-28), (11-47)
 ç. + dı (5-88)
 ç. + ini (5-88)
- çayqa-** çalkalamak, yıkamak
 ç. - b (1-179)
- çegere** sınır
 ç. (7-52), (7-63)
 ç. + gá (7-52)
- çegeredâşmiz** sınır komşusu
 ç. (7-24)
- çákáne** < Frs. (چکنه - çekene) az
 ç. (5-83)
- çeke** kenar
 ç. + dē (6-31)
 ç. + sídán (7-75)
- çekeleg zârlár** orman , sık çalılık
 ç. (4-125)
- çekiç** < Frs. (چکچ - çekûç) çekiç
 ç. (10-102), (10-103)
- çek** arsa, boş alan
 ç. + lergá (2-29)
- çek-** çekmek
 ç. - másín (3-61)
 ç. - másligini (3-61)
- çesniy** *bk.* **çesniy**
 ç. (2-292)
- çesniy** < Rus. (честный) dürüst *bk.*
çesniy
 ç. (2-58), (2-60)
- çet** yabancı *bk.* **çēt**

ç. (2-67), (6-127), (9-15)

ç. + tegi (7-131)

ç. + ten (7-53)

çēt *bk.* **çet**

ç. + íden (5-48)

çevár terzi, dikiş

ç. (1-33), (1-34)

çevárá torunun çocuğu

ç. + sí (4-45)

çevárçilī terzilik

ç. + di (3-15)

ç. + de (3-16)

çidágánlig dayanıklılık, sabırlılık

ç. + ini (4-13)

çide- dayanmak

ç. - mey (5-60)

çıhaslavākiye < Rus. (Чехословакия)
Çekoslavakya

ç. (2-66)

çıh- *bk.* **çık-**

ç. - dīdá (2-29)

ç. - ışıgá (11-96)

ç. - madı (1-66)

ç. - masa (4-208)

ç. - mey (6-83)

ç. - miydi (6-54)

ç. - miydi (10-53)

ç. - miymán (6-115)

ç. - sa (2-194)

ç. - seiz (6-129)

ç. - sīn (10-9)

ç. - sin (8-114), (11-78)

ç. - tı (10-69), (10-72), (10-85)

ç. - tim (2-70), (10-83)

çıhıp ket- çıkıp gitmek

ç. - tik (9-41)

çıhımeı koy- çıkmadık

ç. - dı (6-83)

çık- çıkmak *bk.* **çıh-**, **çık-**, **çık-**, **çık-**

ç. - adı (2-147), (4-100), (6-2), (6-32), (6-127), (8-5)

ç. - adıdá (2-299)

ç. - adığan (7-104)

ç. - adığan (7-30)

ç. - astı (10-79), (10-80)

ç. - astig (10-31), (10-60)

ç. - ayatkán (2-298)

ç. - ılardı (7-76)

ç. - ılādı (8-81)

ç. - ılıp (2-149)

ç. - ĩp (6-57)

ç. - ılar ikán (4-149)

ç. - ıladı (6-75)

ç. - ılıgánde (4-150)

ç. - ıp (1-25), (1-129), (1-168), (1-251), (2-26), (2-83), (2-193), (2-263), (3-42), (3-51), (4-52), (4-83), (4-144), (4-217), (4-227), (5-32), (5-69), (6-78), (6-124), (6-128), (8-25), (8-32), (8-33), (8-36), (8-53), (10-28), (10-31), (10-57), (10-95), (10-96), (10-99), (11-67)

ç. - ıP (10-3)

ç. - ĩp (6-128)

ç. - ıptı (4-224), (5-79), (11-42)

ç. - ışadī (6-77)

ç. - ışıp (11-82)

ç. - ıştī (6-112), (6-113)

ç. - ıwáladı (8-44)

ç. - kıan (4-30), (4-87), (7-118)

ç. - kıan ekándá (2-230)

ç. - kıan ekán (2-202), (2-204)

ç. - kıanda (11-96)

ç. - kandan (2-45)
 ç. - kandan (5-43), (6-3), (8-109),
 (8-112)

ç. - kandır (1-201)
 ç. - kanımda (7-102)
 ç. - kanmán (4-1), (7-6), (7-7)
 ç. - kışçovur (1-269)
 ç. - magán (4-228)
 ç. - mas ekán (2-230)
 ç. - miydi (2-298), (10-32)
 ç. - tik (10-66)

çıkār- çıkarmak *bk.* **çıkār-**

ç. - adı (4-64), (4-97)
 ç. - adigán (8-69), (10-100)
 ç. - ekánde (5-24)
 ç. - ar ikán (4-216)
 ç. - ardīde (5-36)
 ç. - dídá (2-66)
 ç. - dım (8-5)
 ç. - ı (7-105)
 ç. - ıp(1-170)
 ç. - ırsa (7-77)
 ç. - ışuw (4-34)
 ç. - ıwáradı (7-111)
 ç. - ıwáradı (7-105)
 ç. - ıwárdı (7-104)
 ç. - kán (6-95)
 ç. - mey (2-183), (6-76)

çıkārıber- çıkarı vermek

ç. - ámıs (10-104)
 ç. - işti (10-91)

çıkārıp koy- *bk.* **çıkārıp koy-**

ç. - ādı (1-57)

çıkārıp tur- çıkarıp durmak

ç. - ıp (1-170)

çıkārıwār- çıkarıvermek

ç. - dı (1-181)

çıkārmey koy- çıkarmamak

ç. - dı (6-76)

çıkıp kál- çıkmak *bk.* **çıkıp ká-**

ç. - dı (1-165)

çıkıp ká- *bk.* **çıkıp kál-**

ç. - ptı (1-251)

çıkıp kel- çıkıp gelmek *bk.* **çıkıp ke-**

ç. - dī (10-31)

çıkıp ke- *bk.* **çıkıp kel-**

ç. - se (2-193)

çıkıp ket- çıkıp gitmek *bk.* **çıkıp ket-**

ç. - ádí (4-52)

ç. - árar ekán (4-217)

ç. - ástik (10-50)

ç. - er íkán (4-144)

ç. - erdik (10-28)

ç. - íp (4-52)

ç. - ıp káladı (8-25)

ç. - kán (4-227)

ç. - kánden (3-51)

ç. - ıp (8-53)

çıkıp tur- çıkmak

ç. - ardig (6-124)

çıkıp tüş- çıkmak

ç. edigán (6-128)

çıkқан bol- çıkmış olmak

ç. adı (4-87)

çımçuk serçe

ç. (2-130)

çın doğru, gerçek

ç. (2-299)

çını çini, porselen

ç. + mızı (1-179)

- ç. + lárımızı (1-179)
- çırağ** < Frs. (چراغ – çerâğ) çira, mum, lamba *bk.* **çıraḥ, çirâğ**
- ç. (1-204), (1-206)
- ç. + dı (11-42)
- çırağ ögür-** mum yakmak
- ç. - gándá (1-205)
- ç. - ip (1-204)
- ç. - üp (1-206)
- çıraḥ** *bk.* **çırağ**
- ç. (11-41)
- çık-** *bk.* **çık-**
- ç. (11-72)
- ç. - adı (2-148)
- ç. - ārip (2-66)
- ç. - ip (2-30), (2-66), (2-234)
- çıkıp ket-** *bk.* **çıkıp ket-**
- ç. - kánídī (2-234)
- çīk-** *bk.* **çık-**
- ç. (11-73)
- çigil-** *bk.* **çügül-**
- ç. - gán (1-208)
- çık-** *bk.* **çık-**
- ç. - ādı (2-149)
- ç. - íp (1-199)
- ç. - kıan (1-249), (2-150)
- ç. - kıan ekán (2-203)
- ç. - sã (5-52)
- çıkır-** *bk.* **çıkır-**
- ç. - ip (1-166)
- çıkırıp koy-** çıkırıp koymak *bk.* **çıkırıp koy-**
- ç. - dım (1-166), (2-200)
- çilengár** (< Frs. چیلینگیر - çilingir) demir ustası
- ç. (5-5)

- çilengárlik** demircilik
- ç. (5-6)
- çingiz** Cengiz *ö.a.*
- ç. (4-34), (4-37), (4-38), (7-32)
- çingiz ḥân** Cengiz Han *ö.a.*
- ç. (4-32)
- ç. + dı (4-34)
- çirâğ** *bk.* **çırağ**
- ç. + dı (11-60)
- çirâyli** *bk.* **çirâyli**
- ç. (4-30)
- çirâylik** *bk.* **çirâyli**
- ç. (2-229), (7-103), (8-94)
- çirâylik** *bk.* **çirâyli**
- ç. (2-229)
- çirâyli** *bk.* **çirâyli**
- ç. (5-60), (5-102), (5-104)
- çirâyli** güzel *bk.* **çirâyli, çirâylik, çirâylik, çirâyli, çirâyli, çirâylik**
- ç. (2-192), (4-224), (4-231), (4-97), (5-42), (6-11), (8-75), (8-107), (8-114), (9-38), (10-85), (11-55), (11-97)
- çirâyli** *bk.* **çirâyli**
- ç. (2-244), (5-23)
- çirâyli** *bk.* **çirâyli**
- ç. (5-103)
- çirâylik** *bk.* **çirâyli**
- ç. (2-39)
- çirit-** çürütmek
- ç. - íp (10-7)
- çit** basma (kumaş)
- ç. (8-69)
- çizil-** çizilmek
- ç. - árdí (7-75)
- çómül-** yıkanmak *bk.* **çömül-**
- ç. - árdik(10-59)

- ç. - gání suya gir-, (10-59)
- çómıştele-** yıkanmak
ç. (5-74)
- çoñ áta** büyük baba
ç. + m (6-35)
- çoñ ená** büyük anne
ç. + m (6-35)
- çopan** çoban
ç. (4-82), (4-124)
ç. + ekánde (4-127)
- çopánlik** çobanlık
ç. (4-83)
- çozúl-** uzanmak, uzatmak
ç. - gán (4-57)
- çöçi-** korkmak, endişelenmek
ç. - ymánde (2-195)
- çök-** çökmek
ç. - íştí (5-80)
- çöktir-** çöktürmek, çöktürmek
ç. - gin (5-82)
ç. - üwârasenmí (5-81)
- çömül-** *bk.* çómíl-
ç. - gání (6-98)
- çönteg** cep, cüzdan
ç. + imizdá (10-28)
- çözmá** yufka
ç. (1-130)
- çuður** çukur
ç. (10-102)
- çuriki** bir çocuk oyunu
ç. (8-47)
- çuvalçēñ** solucan
ç. (7-11)
- çüçük** tatlı, lezzetli
ç. (4-261)
- çüçvára** bir yemek ismi
ç. (2-136)
ç. + gá (2-136)
- çüg-** bükmek, düğümlemek
ç. - üládí (2-136)
ç. - üp (1-209), (1-210), (5-51), (8-82)
- çügül-** bükülmek, bağlanmak *bk.* çigil-
ç. - üp (2-137)
- çügüp koy-** bağlamak
ç. - adı (1-210)
ç. - uşadı (1-209)
- çünki** < Frs.(چونکه – çünki) çünkü *bk.*
çünkü
ç. (4-214), (4-209)
- çünkü** *bk.* çünki
ç. (8-3)
- çüş-** düşmek, inmek, gelmek *bk.* tüş-,
'tüş-
ç. - kánmán (2-26)
ç. - kánmándá (1-88)
ç. - ken (1-158)
ç. - miysán (5-71)
ç. - sám (2-269)
ç. - tü (6-104)
ç. - ūp (6-78)
ç. - üp (1-29), (1-155), (1-202), (6-14)
- çüşün-** *bk.* tüşün-
ç. - ámís (2-306)
ç. - emán (2-199)
- çüşüntür-** anlatmak, kavratmak *bk.*
tüşüntür-, 'tüşüntür-
ç. - árdíde (8-75)
ç. - áridí (1-196)
- çüşünüşümça** fikrimce
ç. (2-305)

çüşüp kâl- düşüp kalmak

ç. (1-29)

ç. - dı (1-155)

ç. - sa (8-136)

çüşüp kel- inmek

ç. - gán ekán (6-14)

çüşüp ket- inmek

ç. - tí (6-98)

ç. - iyatkende (1-202)

çüşüp koy- inmek

ç. ámán (1-14)

çüşüwâl- inebilmek

ç. - ıp (1-239)

D

dā da, de *bağ. bk. de, da*

d. (1-54), (1-65), (1-153), (1-203), (3-33), (8-36), (8-41), (8-76)

da *bk. dā*

d. (2-5), (2-75), (2-101), (2-106), (2-149), (2-263), (4-88)

dádá baba *bk. dádā*

d. (2-10), (1-101)

d. + lárí (8-62)

d. + m (1-84), (1-87), (1-90), (1-95), (1-100), (1-103), (1-104), (1-108), (1-109), (1-115), (1-116), (1-119), (1-121), (2-7), (2-18), (2-19), (5-61), (6-35), (6-46), (6-53), (6-55), (8-69), (8-73), (8-74), (8-75)

d. + mdán (1-87), (1-121), (8-129), (8-131)

d. + mí (8-62)

d. + mís (2-16)

d. + míz (6-37)

d. + mmí (2-10), (8-63), (8-67), (8-70)

d. + mní (11-50)

d. + síní (3-47)

d. + sí (2-10), (2-222), (4-71), (8-64), (11-58), (11-68)

d. + síní (2-207), (8-63)

dádā *bk. dádá*

d. (6-51)

d. + m (2-35)

dāğ kılın- dağlamak, kızdırmak

d.- adı (2-151)

dağal < Frs. (داغل - dağal) kaba

d. (11-60)

dāim *bk. dāim*

d. (1-199)

dāim < Ar. (دائم - dā'im) daima *bk. dāim*

d. (1-193), (11-19)

d. + gidey (5-33)

dajı < Rus. (даже) hatta, bile, dahi *bk.*

dāju

d. (2-309), (5-74)

dāju *bk. dajı*

d. (5-88)

daķıķa < Ar. (دقیقه - daķıķa) dakika

d. + sıda (8-82)

dāmle < Ar. (ملا - molla) öğretmen

d. (10-34)

d. + ler (10-34)

dāmlā- < Frs. (دم - dem) demlendirmek, dinlendirmek

d. - p (2-126)

dāne < Frs. (دانه - dāne) tane, tohum

d. (11-30), (11-51)

dāneg < Frs. (دانك - dānek) çekirdek

d. + i (11-23), (11-24)

d. + in (5-65)

d. + iní (5-64)

dāp tef ys.

- d. (4-83)
- dárácá** < Ar. (درجه – derece) meretebe, rütbe *bk.* **dáráce**
- d. + dá (2-294)
- dáráce** *bk.* **dárácá**
- d. + dá (2-201)
- darah** *bk.* **darah̄t**
- d. + lardı (2-108)
- darah̄** *bk.* **darah̄t**
- d. + lárımıs (2-326)
- darah̄t** < Frs. (درخت – dirah̄t) ağaç *bk.*
- darah, darah̄**
- d. + ī (10-110)
- d. + ı (8-44)
- d. + ke (1-209)
- d. + lardá (1-208)
- dárd** < Frs. (درد – derd) dert, sıkıntı
- d. + ígá (4-183)
- d. + más (5-97)
- dârı** < Frs. (دارو – dârû) ilaç
- d. + lar (1-262)
- d. + lár (7-4)
- dárs** < Ar. (درس – ders) ders, eğitim
- d. (8-4), (10-20), (10-26)
- d. + lárdı (8-73), (8-74), (8-75)
- dárslik** < Ar. (درس – ders) derslik, sınıf
- d. + lár (7-25)
- dârvazaban** < Frs. (بان دروازه – dervâzebân) kaleci
- d. (9-19)
- darwâza** < Frs. (دروازه – dervâze) pencere *bk.* **dereze**
- d. + sigá (11-85)
- darwâz** < Frs. (باز دار – dârbâz) telde oynayan cambaz
- d. + lár (4-4)
- dástá** < Frs. (دسته – deste) deste, grup, takım
- d. (7-70), (7-73)
- dástihân** *bk.* **dástırhan**
- d. (6-80)
- dástırhan** < Frs. (دستار – destâr) sofrá *bk.*
- dástihân, dástırhân**
- d. + dı (1-183)
- dástırhân** *bk.* **dástırhan**
- d. + lárgá (2-156)
- d. + sa (2-273)
- dávâm** devam *bk.* **dávâm, dāvâm**
- d. (10-6), (10-9)
- dávâm et-** devam etmek
- d. - tím (10-9)
- d. - tirişkán ekán (10-6)
- dávır** *bk.* **dávır**
- d. (4-42)
- d. + dá (2-201)
- dâviş** *bk.* **dâwuş**
- d. ta (2-240)
- dávır** < Ar. (دور – devr) devir, zaman *bk.*
- dávır**
- d. + dá (2-226)
- d. + de (2-224)
- d. + lár (4-125)
- d. + lárdá (2-228), (4-124)
- d. + lárdádá (4-124)
- d. + ásıden (7-76)
- d. + ídá (2-218), (2-255), (10-46)
- d. + ídâ (4-32)
- d. + ígá (5-31)
- d. + ímízdá (6-33)
- dávlátı** devletli
- d. (7-38)
- dávlát** *bk.* **dávlet**

- d. + tán (4-34)
- dávlet** < Ar. (دولت – devlet) devlet *bk.*
dávlát
- d. (5-28)
- d. + ke (10-14)
- d. + tí (7-38), (9-37)
- davuş** *bk.* **dâvuş**
- d. + í (2-231)
- d. + ları (2-229)
- dâvuş** *bk.* **dâvuş**
- d. + tı (2-255)
- dawâlawârgân** < Ar. (دواء – devâ') ilaç,
çare, deva
- d. (2-116)
- dâwâm** *bk.* **dâvâm**
- d. (2-95)
- dâwâm ettir-** devam ettirmek
- d. - iyabbán(2-95)
- dâwâm** *bk.* **dâvâm**
- d. (1-66)
- dâvuş** ses *bk.* **dâviş**, **davuş**, **dâvuş**
- d. + ı (2-239), (2-244)
- d. + ım (2-250)
- d. + ımdan (2-253)
- d. + ımız (2-254)
- d. + ını (2-234)
- d. + tı (2-232)
- dâyyus** < Ar. (ديوس – deyyûs) deyyus
- d. (4-209), (4-210)
- de** *bk.* **dâ**
- d. (2-21), (2-67), (2-122), (2-209),
(2-299), (4-12)
- de-** demek *bk.* **dē-**, **dē-**, **di-**, **tē-**, **ti-**
- d. - b (2-204), (5-72), (10-14)
- d. - dí (1-66), (1-97), (1-104), (1-
239), (2-166), (2-170), (2-175), (4-155),
(6-51), (6-105), (10-16), (10-82), (10-84)
- d. - digi (8-86)
- d. - dik (6-100), (10-74)
- d. - dík (2-173)
- d. - dím (1-157), (10-17)
- d. - dímú (10-93)
- d. - gán (2-320), (2-323), (4-49),
(4-72), (4-73), (4-75), (4-124), (4-129),
(4-242), (4-246), (4-247), (7-9), (7-54),
(8-15), (8-43), (8-47), (8-69), (8-111),
(10-9), (11-8), (11-74)
- d. - gán ekán (4-129), (5-65), (9-
55)
- d. - gán ekánmán (2-22)
- d. - gán ekánde (5-83)
- d. - gándá (1-194), (1-196)
- d. - gánde (2-221), (4-62), (4-92),
(4-93), (4-141), (7-23), (8-44)
- d. - gándeý (8-24), (8-26)
- d. - gání (2-299)
- d. - gánídíz (2-235)
- d. - gánímde (11-24)
- d. - gánímízdá (11-69)
- d. - gánlár (4-156)
- d. - gánlárdí (7-44)
- d. - gen (1-51), (2-6)
- d. - meseyle (5-67)
- d. - mesídán (4-93)
- d. - miy (1-109)
- d. - mōdím (1-118)
- d. - p (1-17), (1-18), (1-19), (1-
22), (1-24), (1-27), (1-34), (1-42), (1-43),
(1-60), (1-81), (1-93), (1-95), (1-101), (1-
103), (1-109), (1-110), (1-115), (1-118),
(1-119), (1-121), (1-130), (1-136), (1-
145), (1-149), (1-150), (1-156), (1-164),
(1-168), (1-174), (1-178), (1-179), (1-
180), (1-181), (1-184), (1-189), (1-190),
(1-192), (1-203), (1-206), (1-209), (1-
240), (1-246), (1-248), (1-254), (1-262),
(2-5), (2-11), (2-14), (2-23), (2-35), (2-

42), (2-49), (2-58), (2-74), (2-100), (2-110), (2-111), (2-116), (2-167), (2-169), (2-180), (2-188), (2-191), (2-194), (2-195), (2-198), (2-231), (2-234), (2-244), (2-253), (2-271), (2-278), (2-295), (2-299), (2-300), (2-309), (2-312), (2-331), (2-333), (3-21), (4-49), (4-83), (4-91), (4-92), (4-129), (4-222), (4-229), (4-236), (4-237), (4-239), (5-14), (5-31), (5-47), (5-57), (5-61), (5-74), (5-75), (5-81), (5-89), (6-23), (6-25), (6-53), (6-74), (6-102), (6-107), (6-109), (6-115), (6-118), (7-27), (7-28), (7-31), (7-118), (7-122), (7-123), (7-128), (8-14), (8-31), (8-32), (8-42), (8-44), (8-47), (8-62), (8-64), (8-74), (8-121), (8-129), (10-6), (7-115), (8-114), (9-23), (9-38), (10-8), (10-31), (10-37), (10-46), (10-51), (10-67), (10-80), (11-7), (11-23), (11-24), (11-39), (11-48), (11-49), (11-50), (11-56), (11-60), (11-61), (11-72), (11-75), (11-78)

d. - ptí (1-158), (1-171), (2-246), (2-247), (4-220), (4-230), (4-234), (5-69), (5-70), (5-71), (5-72), (5-75), (5-78), (11-36), (11-38), (11-47), (11-51), (11-52), (11-63)

d. - r ekán (1-237)

d. - rdí (2-56), (6-28)

d. - rídí (1-183)

d. - rkendá (2-166)

d. - sá (1-170), (1-171), (2-234), (2-247), (2-248), (2-277)

d. - sám (5-12)

d. - se (1-91), (1-98), (1-121), (1-240), (1-162), (1-164), (1-236), (1-237), (2-157), (2-207), (2-240), (4-84), (4-98), (4-100), (4-211), (4-220), (4-221), (4-226), (4-227), (4-229), (4-231), (4-233), (4-234), (4-249), (5-56), (5-63), (5-70), (5-72), (5-82), (6-67), (7-101), (7-130), (7-38), (8-42), (8-43), (8-88), (8-120), (8-123), (8-126), (8-127), (8-129), (8-131), (8-132), (9-54), (9-55), (11-46), (11-48)

d. - sek (5-88), (8-18)

d. - sem (1-19), (1-158), (2-53), (2-114), (2-260), (2-268), (4-129), (6-51), (6-52), (8-84)

d. - semkin (5-12)

d. - seň (5-53)

d. - sín (1-216), (1-217), (2-190)

d. - sti (11-69)

d. - stí (11-71)

d. - yapsızımı (2-109)

d. - yaptı (4-195), (4-204), (4-205), (4-206), (7-105), (7-110)

d. - yaptı (4-195), (7-111)

d. - yaptı (4-203), (4-205)

d. - yd ekán (1-235)

d. - yd ikán (2-239)

d. - ydi (4-89)

d. - ydí (5-102), (7-106), (8-43)

d. - ymán (1-102), (6-9)

d. - ymíz (11-86)

dep ayt- söylemek

d. - ipti (11-62)

dep koy- demek

d. - adı (1-145), (1-149), (1-150), (2-111), (2-299), (2-300), (2-331), (7-44), (7-128), (8-9)

d. - ādı (2-146)

d. - adī (1-254)

d. - amán (2-295)

d. - amíz (1-149)

d. - ardı (8-64)

d. - dím (2-74)

d. - e (2-11)

dep tur- deyip durmak

d. - sam (1-18)

d. - uP (10-67)

d. - up (10-80), (11-46)

dēdoşgá < Rus. (дедушка) büyük baba, dede

d. (2-10)

dē- *bk. de-*

d. - gánde (2-205)

d. - ydí (4-84)

dehķán < Frs. (دهقان – dehķân) çiftçi

d. (4-118), (6-38)

dehķánçilī *bk. dehķánçilik*

d. (6-38)

dehķánçilig *bk. dehķánçilik*

d. (6-41)

dehķançilik *bk. dehķánçilik*

d. (2-325)

dehķánçilik çiftçilik *bk. dehķánçilī,*
dehķánçilig, dehķançilik

d. (2-325), (2-326)

dem al- *bk. dem āl-*

d. - gáni (6-115)

dem āl- *bk. dem āl-*

d. - ıp (6-13)

dem āl- < Frs. (دم – dem) soluklanmak, dinlenmek *bk. dem al-, dem āl-*

d. - gándá (10-92)

d. - ıp keleyli (5-75)

dē- *bk. de-*

d. - mǎhçımán (1-44)

d. - sín (1-226), (1-227)

dengiz deniz *bk. deñiz*

d. + gá (5-76)

d. + i (6-15)

deñiz *bk. dengiz*

d. + lǎrgá (9-49)

dereze *bk. darwāza*

d. + dán (11-49)

dergáh < Frs. (درگاه – dergâh) makam, kapı önü

d. + ĩdá (9-38)

deryâ < Frs. (دریا - deryâ) ırmak, deniz

d. + sıdan (7-9)

d. + yimiz (7-16)

detsatta < Rus. (детский сад) kreş, ana okulu

d. (2-93)

deval *bk. dewâl*

d. + gá (11-4)

devizira < Frs. (ديوزيره – divüzîre) pirinç çeşiti

d. (2-120)

dev < Frs. (ديو – dîv) cin, iblis

d. + lár (10-6), (10-8)

d. + lǎrgá (10-3)

dewâl < Frs. (ديوار – dîvâr) duvar *bk. deval*

d. (1-60), (1-61)

d. + dı (1-52), (1-60), (1-64), (1-65)

d. + gá (5-36)

dĭn din *bk. dĭn, diyn*

d. + i (5-84)

d. + iden (4-133)

diroj < Rus. (дрожжи) hamur mayası

d. (10-96)

dĭl < Frs. (دل - dil) gönül

d. + ĩm (9-18)

dĭm < Frs. (دم – dem) soluklanma, dinlenme

d. + dá (1-134)

dĭmlá- < Frs. (دم – dem) soluklanmak, dinlenmek *bk. dúmlá-*

d. - p (1-127), (1-133)

d. - gánímízdán (1-134)

dímlániḥ tur- < Frs. (دم – dem)
soluklanmak, dinlenmek

d. - adı (1-126)

dímláp koy- < Frs. (دم – dem)
soluklanmak, dinlenmek

d. - amís (1-125), (1-256), (1-133)

dímláp tur- < Frs. (دم – dem)
soluklanmak, dinlenmek

d. - ip (1-127)

din *bk.* **dīn**

d. + dí (4-134)

d. + gá (6-76)

d. + i (4-134)

d. + ini (4-57)

direktórya < Rus (директория) müdür,
müdürlük

d. + da (10-34)

di- *bk.* **de-**

d. - se (5-77), (5-79)

d. - sem (1-29)

d. - ydím (10-113)

d. - ydí (1-169), (1-233), (2-301),
(4-99), (4-191), (4-192), (4-193), (5-53),
(5-97), (6-11), (6-32), (7-36), (7-99), (7-
100), (7-102), (7-103), (7-104), (7-105),
(7-106), (7-107), (7-108), (7-109), (7-
116), (7-117), (7-129), (8-18), (8-26), (8-
41), (8-91), (8-110), (8-134), (8-135), (8-
136)

d. - ydi (1-44), (1-60)

d. - ydí ekán (8-124), (8-126), (8-
131)

d. - ydikán (2-236)

d. - ydik (10-113)

d. - ydilár (10-112)

d. - ydími (1-170), (2-68)

d. - ydíyu (4-37), (4-116)

d. - yiládí (4-245)

d. - yilgánki (4-96)

d. - yişádí (2-301), (8-17)

d. - yişkán (4-96)

d. - yíştí (4-156)

d. - yişti (1-146)

d. - ymán (10-40)

d. - ymándá (4-93)

d. - ymís (1-137), (2-96), (7-133),
(7-134), (8-87)

d. - ymíz (8-89), (8-108), (10-76),
(10-77)

d. - ymiz (1-139)

d. - ysis ekán (6-105)

divan < Ar. (ديوان - dîvân) sedir *bk.* **divān**

d. (2-13)

d. + da (2-173)

divān *bk.* **divan** (2-13)

d. + da (2-12)

diykuş bir kuş türü

d. (10-109)

diyn *bk.* **dīn**

d. + ímízí (4-92)

doḥsan *bk.* **toḥsan**

d. gá (1-144)

dom bita < Rus. (дом быта) dikiş
atölyesi

d. (1-34)

dom < Rus. (дом) ev, apartman

d. + lárda (8-72)

doppu takke

d. + sını (8-29)

dos *bk.* **dost**

d. + ını (5-24)

d. + lárı (3-47)

d. + lárímízgá (10-113)

dost < Frs. (دوست- dūst) dost *bk.* **dos**

d. + ım (10-25)

- d. + ímí (10-65)
 d. + lárı (6-79)
 d. + ları (6-81)
 d. + larım (10-54)
- dōzah** < Frs. (دوزخ - dūzah) cehennem
 d. (4-177)
- dōkán** < Ar. (دكان – dūkkân) dükkan
 d. + lárğá (10-107)
- dublónka** < Rus. (дубленка) deri ceket
 d. + largē (1-41)
- duhofka** < Rus. (духовка) fırın
 d. + da (5-51)
- dúmlá-** *bk.* **dímlá-**
 d. - p (2-146)
- dúnya** *bk.* **dünyâ**
 d. (4-139)
- dúnyâ** *bk.* **dünyâ**
 d. (4-188), (8-108)
 d. + dan (2-77)
 d. + gá (2-24), (2-77), (4-163)
 d. + yımızı (4-165)
- dúnyâ** *bk.* **dünyâ**
 d. + da (8-45)
 d. + dan (7-86)
 d. + dı (8-26)
- dúnyâgá kel-** dünyaya gelmek, doğmak
bk. **dünyâgá ke-**
 d. - gánmán (2-24)
- düşman** < Frs. (دشمان – dūşmân) düşman
 d. + ı (4-242)
- duvâ** *bk.* **duwâ**
 d. (4-235)
- duvâ kııl-** *bk.* **duwâ kııl-**
 d. - dım (4-234)
 d. - dırışastı (11-78)
- d. - mas ekán (4-235)
- duwâ** *bk.* **duwâ**
 d. (2-185), (2-189)
 d. + dı (2-197)
- duwâ** < Ar. (دعا – du‘â) dua *bk.* **duwâ,**
duvâ,
 d. (4-236), (4-237), (8-103), (9-26)
 d. + lar (2-146), (2-198)
 d. + lár (8-114)
- duwâ kııl-** < Ar. (دعا – du‘â) dua etmek
bk. **duwâ kııl-**, **duvâ kııl-**, **duwâ kııl-**
 d. - adiyu (4-92)
 d. - ámán (2-184)
 d. - amız (9-26)
 d. - dı (2-175)
 d. - ey (4-237)
 d. - eyli (2-173)
 d. - iñ (4-236)
 d. - ıp (1-145)
 d. - ıyaptı (1-144)
- duwâ kııl-** *bk.* **duwâ kııl-**
 d. - ámán (2-187)
 d. - amıs (2-179), (2-184), (2-188)
 d. - āmıs (2-180)
 d. - ĩp (2-198)
 d. - ışmas_ekán (2-273)
 d. - ıyatkánımızdá (1-183)
 d. - amán (2-191)
- duwâ kııl-** *bk.* **duwâ kııl-**
 d. - sın (2-189)
- duwâlar oqu-** dua okumak
 d. - p (2-146)
- dümbâ** < Frs. (دمبه – dümbe) kuyruk
 d. + ní (5-49)

dünyâ < Ar. (دنيا - dünyâ) dünya, kainat
bk. dünyâ, dünyâ, dünya, dünyâ

d. + gá (4-173), (4-174)

d. + yingá (4-173)

d. + yini (4-174)

dünyâ *bk. dünyâ*

d. + gá (2-17)

dünyâgá ke- *bk. dünyâgá kel-*

d. - gán ekánmán (2-17)

düşmanlık < Frs. (دشمان – düşmân)
 düşmanlık

d. (4-49)

düşmanlık kıl- < Frs. (دشمان – düşmân)
 düşmanlık etmek

d. - adı (4-49)

E, Ē

ē seslenme ü.

ē. (1-235), (1-157), (9-54)

ē soru ü.

ē. (2-278)

e soru ü.

e.(1-117), (2-290)

e seslenme ü.

e. (4-129)

eçkî keçi

e. (4-257), (5-92), (10-109)

egâ *bk. egá*

e. + mis (1-139)

egá *bk. egá*

e. + s1 (7-80)

egásı bol- sahip olmak *bk. ege bol-*

e. - gánídí (7-80)

egá iye, sahip *bk. egâ, egá, ege*

e. + si (1-72)

ege *bk. egá*

e. (9-4), (9-8), (9-30)

ege bol- *bk. egásı bol-*

e. - ásán (9-30)

e. - asíz (9-31)

egzamî < Rus. (экзамен) sınav

e. + lárğá (10-43)

ehl < Ar. (اهل - ehl) sahip, malik

e. + ínı (4-83)

eho < Rus. (эхo) yankı

e. (4-128)

ehrâm < Ar. (احرام – iħrâm) ihram

e. + gá (9-40)

ehiyât < Ar. (احتياط - iħtiyât) sakınma,
 koruma

e. (4-151)

ehiyât kıl- sakınmak

e. - ıp (4-151)

ek- ekmek, dikmek

e. - ámıs (2-328), (2-334)

e. - ámız (2-327)

e. - ârdî (6-44)

e. - ârdí (6-38)

e. - áridik (1-268)

e. - áridikdá (1-268)

e. - ip (1-274), (2-331)

e. - kándán (1-276)

e. - sín (1-214), (1-215), (1-224),
 (1-225)

ekip koy- ekip koymak

e. - up (1-274)

eķanomıķa < Rus. (экономика) ekonomi

e. (5-11)

eķologiy < Rus. (экология) ekoloji

e. (1-194)

elâ- elemek

e. - p (2-279)

elāT *bk. elāt*

e. (7-23)

elāt kabile, halk, boy *bk. elāT*

e. + í (7-22)

el ülke, memleket, halk

e. + den (6-127)

e. + ge (1-86)

e. + lergá (2-67)

elli *bk. ellig*

e. (11-15)

e. + mikin (10-67)

ellig *elli bk. ellī, ellik*

e. (7-72), (10-70)

ellik *bk. ellig*

e. (2-218)

emás *bk. más*

e. (2-195), (2-239)

emízíp bāḡ- emzirip bakmak

e. - adı (4-75)

emíz- emzirmek

e. - íp (4-75)

em'perya < Rus. (империя)
imparatorluk bk. imperya

e. + sı (7-33)

en üstünlük *z. bk. eñ*e. (1-88), (2-204), (7-12), (8-3),
(11-18), (11-22), (11-97)**eñ** *bk. en*

e. (2-18), (9-9)

ená *bk. āna*

e. (1-164)

e. + lār (2-256)

e. + lārím (2-82)

e. + m (1-163), (1-164), (1-168),
(2-181), (5-60), (6-35)

e. + mdá (2-76)

e. + mıs (2-48)

e. + ní (5-58), (7-99), (8-68)

e. + si (8-36)

e. + sigá (10-74)

e. + síní (8-68)

enā *bk. āna*

e. + mi (5-61)

e. + ní (7-101)

e. + sí (6-70)

e. + si (8-22), (8-45)

endī *bk. endí*

e. (5-52), (6-87)

endí şimdi *bk. endí*e. (1-19), (1-89), (1-101), (1-123),
(1-131), (1-245), (1-268), (2-5), (2-10),
(2-24), (2-30), (2-67), (2-76), (2-78), (2-
96), (2-100), (2-125), (2-201), (2-224),
(2-226), (2-228), (2-281), (3-34), (2-307),
(2-313), (2-314), (2-320), (2-324), (2-
326), (3-43), (4-12), (4-66), (4-68), (4-
81), (4-82), (4-83), (4-96), (4-104), (4-
110), (4-124), (4-125), (4-155), (4-194),
(4-195), (4-202), (4-203), (4-206), (4-
232), (5-20), (5-23), (5-25), (5-36), (5-
37), (5-53), (5-57), (5-67), (5-68), (5-76),
(5-86), (5-92), (6-1), (6-9), (6-21), (6-22),
(6-23), (6-24), (6-37), (6-48), (6-49), (6-
51), (6-75), (6-76), (6-84), (6-85), (6-86),
(6-101), (6-102), (6-103), (6-105), (6-
110), (6-129), (7-36), (7-37), (7-38), (7-
72), (7-96), (7-113), (8-36), (8-45), (8-
52), (8-65), (8-97), (8-131), (9-10), (11-
62), (11-24)**ene(y)** sonra

e. (1-22)

ene *bk. āna*

e. + lārímíz (2-178)

e. + lārímízíkide (5-47)

eney *kegin bk. eney kigin*

e. (1-257), (2-82)

eney *kī bk. eney kigin*

e. (1-58)

eney kīn bk. eney kigin

e. (4-153)

eney ki bk. eney kigin

e. (1-117), (1-172), (1-234), (2-28), (4-61), (5-58), (6-127), (8-50), (8-132), (10-41), (10-87)

eney kigin ondan sonra bk. eney kegin, eney kī, eney kīn, eney ki, eney kin, eney kiyin, kegin eney, kēgin eney, keyin eney

e. (1-19), (1-21), (1-25), (1-33), (1-34), (1-37), (1-43), (1-62), (1-74), (1-81), (1-87), (1-88), (1-128), (1-130), (1-131), (1-133), (1-155), (1-168), (1-238), (1-254), (1-263), (1-264), (1-265), (2-26), (2-87), (2-173), (2-176), (2-220), (4-56), (4-223), (2-235), (4-237), (2-242), (2-247), (2-264), (5-30), (5-56), (5-73), (6-27), (6-28), (6-29), (6-55), (6-70), (6-78), (6-90), (6-91), (6-107), (6-109), (6-112), (8-10), (8-12), (8-25), (8-26), (8-29), (8-30), (8-38), (8-43), (8-55), (8-73), (8-79), (8-91), (8-93), (8-98), (8-103), (8-104), (8-110), (8-114), (8-118), (8-121), (8-125), (8-127), (8-131), (8-136)

eney kin bk. eney kigin

e. (1-36), (1-65), (1-71), (1-73), (1-96), (1-104), (1-108), (1-113), (1-114), (1-127), (1-130), (1-134), (1-167), (1-207), (1-254), (1-258), (4-72), (4-218), (8-42), (8-81), (8-130), (10-56), (10-102), (10-110)

eney kiyin bk. eney kigin

e. (1-240), (1-271), (4-134), (8-80), (8-107)

eplá- başarmak, becermek

e. - p (6-49)

epláp sepláp elinden geldiğince

e. (6-104)

erge- nail olmak, takip etmek

e. - rişlik (9-57)

e. - şemiz (9-57)

ēr bk. er

ē. + í (4-59), (4-60), (5-56), (5-69), (5-75)

ē. + igá (4-193)

ē. + ím (5-5)

ē. + iní (4-193), (5-79)

er er, koca bk. ēr

e. (4-206), (4-210), (6-49)

e. + dán (4-211)

e. + ím (1-92)

e. + iñ (5-88)

e. + ínı (1-52), (4-193)

e. + lárdı (3-56)

erkā < Moğ. (erke) şımarık

e. (2-76)

erkē erkek bk. **erkek**

e. (3-44)

e. + di (4-210)

e. + lár (3-46), (3-44), (4-208), (4-225), (8-102)

e. + lárğá (3-48)

erkē kiyim keçey erkek elbisesi

e. + lár (9-3)

erkek bk. erkē

e. (1-118), (2-232), (2-252), (5-103)

ertá bāḥār ilkbahar

e. (1-274)

ertá sabah, erken, ilk

e. (2-154), (7-68)

ertáláp sabahleyin

e. (4-216)

ertásı kün ertesi gün

e. (1-134)

erteg bk. erteğ

e. + i (11-29)

erteğ masal *bk.* **erteg**

e. + ler (1-228)

es akıl, hafıza

e. + dán (10-53)

e. + imdán (1-165), (1-166), (10-32)

e. + imde (2-23)

e. + imden (2-183), (2-200)

e. + ímden (6-54)

e. + imge (2-282), (4-34)

e. + te (7-72)

esdán **çih-** unutmak

e. - miydi (10-53)

ese ise

e. (11-31)

eser < Rus. (CCP) *k.*

e. (7-46)

esimdán **çik-** unutmak

e. - ip (1-165)

e. - miydi (10-32)

e. - armey (2-183)

esimdán **çikarip koy-** unutmak

e. - dım (1-166), (2-200)

esimde **qâl-** hatırlamak

e. - gán (2-23)

esímden **çih-** unutmak

e. - miydi (6-54)

esimge **kel-** hatırlamak

e. - ādí (4-34)

e. - meyaptı (2-257)

esimge **ke(l)-** hatırlamak

e. - meyaptı (2-282)

eski eski

e. (1-193)

esla- *bk.* **eslá-**

e. - lmayapbán (8-41)

eslá- *bk.* **eslá-**

e. - lmeypabán (8-138)

e. - lmiymán (1-82)

eslá- hatırlamak *bk.* **esla-**, **eslá-**, **esle-**

e. - p (2-287)

e. - ter (2-202)

esláp **qâl-** hatırlamak

e. - almiymán (2-287)

esle- *bk.* **eslá-**

e. - gánlár (10-108)

e. - sem (7-81)

e. - ŧti (6-86)

e. - ymán (2-12), (7-79)

eşd- *bk.* **eşit-**

e. - imiydi (1-148)

eşī *bk.* **eşig**

e. (1-11), (1-15), (2-263)

e. + de (6-81)

e. + lárdí (6-119)

e. + lárímízí (5-104)

eşig kapı *bk.* **eşī**, **eşig**, **eşik**

e. (11-51)

e. + de (2-244)

e. + den (11-52)

e. + di (2-163)

e. + i (2-166), (8-89)

e. + imizde (2-108)

e. + ini (6-119)

e. + ní (11-63)

eşig *bk.* **eşig**

ē. + izgá (11-87)

eşik *bk.* **eşig**

e. (2-263), (11-63)

e. + gá (2-230)

e. + ke (5-69)

eşit- iştirmek *bk. eşd-*

e. - ilse (2-231)

e. - kenlárímís (2-225)

e. - seglá (9-29)

eşşē eşek

e. (1-79), (1-81)

e. + lár (5-92)

etajní dom < Frn. (etage) zemin kat

e. + larda (8-72)

et- etmek, yapmak

e. - dik (11-26)

e. - gin (4-188)

e. - gúvçísán (4-175)

e. - sín (1-140)

e. - tím (10-9)

e. - tirişkán ekán (10-6)

e. - tiriabbán (2-95)

ettámán erkenden *bk. ettámen, ettemán*

e. (2-192), (3-44), (4-220), (4-224), (4-245), (8-101)

ettámen *bk. ettámán*

e. + dá (10-56)

e. + de (8-102)

e. + den (5-56)

ettásí ertesi *bk. et'tásí*

e. (5-103), (8-101)

e. + gá (2-154)

et'tásí *bk. ettásí*

e. + gá (2-96)

ettemán *bk. ettámán*

e. (4-87), (6-69), (10-28)

e. + geçe (6-68)

ey seslenme *ü.*

e. (1-162), (4-174), (4-185), (5-81)

ey- eǵmek

e. - kán (7-39)

ez- ezmek, basmak

e. - ip (1-145)

e. - íp (2-150)

ezíp çıkar- ezip çıkarmak

e. - ílgán (2-150)

ezip tur- ezip durmak

e. - ip (1-145)

F

fabrika < İtal. (fabrica) fabrika

f. (8-69)

f. + da (8-69)

fahri < Ar. (فخرى – fahrī) gönüllü, karşılıksız

f. (8-10)

fâhşa < Ar. (فاحشه – fâhişe) fâhişe

f. (5-69)

fâhşalık fâhişelik

f. (5-69)

fağat *bk. fakat*

f. (3-48)

fakülte < Rus. (факультет) fakülte

f. + tí (10-15)

f. + tide (3-8)

falaj < Ar. (فلج - felc) felç, inme

f. (4-116)

fálânça < Ar. (فلان - fulân) falanca

f. + nı (4-84)

familya < Rus. (Фамилия) aile

f. + m (2-5), (2-14)

f. + sı (2-5)

fârâbî < Frs. (فارابی – fârâbî) Fârâbî *ö.a.*

f. (7-27)

fārīdā *bk. feridá*

f. + ní (4-17)

farīl *bk. farīl marinke*

f. (7-9)

farīl marinke < Rus. (форель маринки)
tatlı su balığı, alabalık

f. (7-9)

fárzánd evlat *bk. fárzánt, fárzent, fárzend*

f. + lárí (2-208)

f. + lárímgá (3-57)

f. + lárímízí (4-181)

fárzánt *bk. fárzánd*

f. + í (11-97)

f. + lárímísgá (2-185)

f. + lár (2-231)

f. + tán (2-19)

fárzent *bk. fárzánd*

f. + ím (5-1)

fârk < Ar. (فرق – fark) fark

f. (5-22)

fârkli farklı

f. (5-20)

favkuláttá < Ar. (فوقالعاده – fevqa ‘l-âde)
olağanüstü

f. (1-63)

fáyız < Ar. (فيض - feyız) bolluk

f. (4-166)

fáyız_i bereket bolluk ve bereket

f. (11-28)

fakat < Ar. (فقط – faqat) sadece *bk. faqat, fakât*

f. (2-76), (2-190), (3-46), (3-50),
(8-74)

fakât *bk. fakat*

f. (5-22)

fergōná Fergana y.a.

f. + dán (4-52)

feridá < Ar. (فریده – Ferîde) Feride *ö.a. bk. fārīdā*

f. (4-12)

f. + ní (4-25)

fárzend *bk. fárzánd*

f. + ímdá (2-111)

fīl *bk. fil*

f. (10-109)

fir‘āvin < Ar. (فرعون – fir‘avn) Firavun
ö.a.

f. + gá (4-208)

fikr < Ar. (فكر - fikr) fikir, düşünme

f. + içe (4-57)

f. + imçe (4-57)

fīl sūrásí fil suresi

f. (4-72)

filasofya < Ar. (فلسفه – felsefe) felsefe

f. + lārí (2-307)

fil < Ar. (فيل - fīl) fil *bk. fīl*

f. + gá (4-66)

filim < Frn. (film) film

f. + lárí (2-284), (2-298)

filtrlán- < Rus. (фильтр) filtrelenmek

f. - gán (1-197)

fırqadelqa < Rus (фрикаделька) köfte

f. (6-57)

fışkultūra < Rus. (физкультура) beden
eğitimi

f. (3-34)

f. + da (3-34)

fizre *bk. fışkultūra*

f. (10-34)

fudbol < İng. (football) futbol

f. (9-18), (9-19), (9-20), (9-21),
(10-57), (10-59)

f. + umuz (10-56)

fudbolke < Rus. (Футболка) tişört

f.(3-56)

fuğarâ < Ar. (فقرًا - fuğarâ) vatandaş

f. + lâr (5-16)

G, Ğ, Ğ, Ğ

ğamburger < Rus. (гамбургер)

hamburger

ğ. (10-29), (10-31)

gáp < Frs. (گپ – gep) söz, konuşma

g. (3-59)

g. + ígá (5-58)

g. + imdán (1-117)

g. + lárdí (11-74)

g. + ti (1-119)

gápír- *bk.* **gápír-**

g. - ádí (8-12), (8-18)

g. - edí (4-246)

g. - iptí (2-234)

g. - işimís (2-255)

g. - işimiz (2-254)

g. - másligini (3-60)

g. - mesligini (3-58)

gápirâl- konuşabilmek

g. - miymán (2-248)

gápír- konuşmak *bk.* **gápír-**

g. - ámiz ekán (2-305)

g. - ámíz ekán (2-302)

g. - ásílár (8-18)

g. - díim (2-251), (2-253)

g. - díim (2-249)

g. - diñ (8-43)

g. - emíz (8-13)

g. - gán ekánmánde (2-23)

g. - gánlerí (2-23)

g. - ĩp (9-53)

g. - íp (2-196), (8-41), (8-43), (9-21), (9-48)

g. - íptí (2-244)

g. - íptídá (2-233)

g. - írken 2-240)

g. - işimíz (2-256)

g. - meslik (4-78)

g. - sá (2-233)

g. - sín (2-188), (2-192)

gápíríl- konuşulmak

g. - ádí (8-16)

gápíríp koy- konuşmak

g. - adı (8-41)

g. - amán (2-196)

gápíríp tur- konuşup durmak

g. - amán (8-43)

gápláš- konuşmak *bk.* **gápleş-**

g. - árkándá (2-47)

g. - emán (1-121)

gápleş- *bk.* **gápláš-**

g. - ĩp (6-11)

g. - se (2-46)

ğaratskō raddom < Rus. (городской роддом) il doğum evi

ğ. + da (3-5)

ğâr < Ar. (غار – ĝâr) mağara

ğ. + lardı (1-203)

ğ. + larımız (1-202)

ğastrol < Rus. (гастроль) tur, turne, iş gezisi

ğ. + gá (4-4)

ğatof bir çocuk oyunu

ğ. (10-59)

ğatovi < Rus. (готовый) hazır giyim

ğ. (2-67)
ğávúcúm kalabalık
 ğ. (11-82)
ğāz *bk.* **ğāz**
 ğ. (10-109)
gáz < Frn. (gaz) gaz
 g. (3-20)
ğāz *kaz bk.* **ğāz**
 ğ. (7-134)
geç- geçmek
 g. - edi (7-129)
gijde nān kalın yuvarlak ekmek
 c. (3-41)
gilās < Frs. (گیلاس – kiylās) kiraz
 g. (1-249), (10-110), (10-111)
 g. + lārdān (6-7)
giram < Frn. (gramme) gram
 g. (10-96)
gödek < Frs. (گودک – gūdek) bebek, çocuk
 g. + çe (4-240)
göp- kabarmak, şişmek
 g. - işgá (10-96)
göş < Frs. (گوشت – gūšt) et *bk.* **gōş**
 g. (2-126), (5-51), (6-58)
 g. + ke (1-258)
 g. + tí (5-42), (6-57), (6-100), (8-79)
gōş *bk.* **gōş**
 g. (5-49)
 g. + ímíz (5-43)
gudfud < İng. (good food) Good Food
ö.a.
 ğ. (10-27)
 ğ. + ke (10-31)
guruppadaş < Alm. (gruppe) grup
 arkadaşısı

ğ. + lárım (5-16)
gúzer < Frs. (گزر – güzer) merkez
 g. + de (4-219)
 g. + degi (4-225)
gügüt < Frs. (گوگرد - gūgird) kükürt
 g. (1-262)
gül < Frs. (گل – gül) çiçek
 g. (2-291), (10-100)
 g. + dí (2-291)
 g. + lár (2-130)
günāh *bk.* **günāh**
 g. + ımı (5-81)
günāh < Ar. (گناه - günāh) günah, kusur,
 kabahat *bk.* **günāh**
 g. + lárımızı (4-175), (4-179), (4-187)
 g. + lárını (4-177)
gürüç *bk.* **gürüş**
 g. (2-105), (2-122)
 g. + ke (2-125)
gürüş < Frs. (برنج - birinc) pirinç *bk.*
gürüç
 g. + lárdí (1-254)
 g. + tán (8-113)
 g. + te (2-121), (2-123)
 g. + tegisíní (2-120)
 g. + tí (2-126)
 g. + tü (6-61)

H, Ğ

ha *bk.* **hā III**
 h. (2-258)
hā I ü. (fark etme) *bk.* **ha, hē**
 h. (1-109), (2-268), (6-118), (11-12), (11-65)
ha *bk.* **hā I**

- h. (2-277)
- hā II ü.** (kızma)
h. (1-120)
- hā IV** evet *bk.* **he, hē**
h. (1-14), (7-14), (8-21)
- hā III ü.** (soru) *bk.* **ha, hī**
h. (1-201)
- habar âl-** *bk.* **havar âl-**
h. - dik (10-75)
- haberdâr** < Ar. + Frs. (خبردار - haberdâr)
haberdar
h. (5-85)
- hâcá** < Frs. (خواجه - hvâce) hoca, efendi,
patron *bk.* **hâcá, hoca, hocáyen, hoceyen**
h. (4-202)
h. + sínden (4-202)
h. + yini (4-203)
- hâcá** *bk.* **hâcá**
h. + síden (4-192)
h. + sígá (4-192)
- hac** *bk.* **haÇ**
h. + gā (9-34)
h. + dan (4-160)
- hâÇ** *bk.* **haÇ**
h. (4-136)
- haÇ** < Ar. (حج - hac) hac *bk.* **hac, haÇ, haj haç**
h. (4-158)
h. + gá (9-16), (9-36), (9-37)
- haç** *bk.* **haÇ**
h. (9-33), (9-50)
- haç kı(l)-** hac yapmak
h. - gánmán (9-33)
h. - ışımız (9-36)
- haÇgá bâr-** hacca gitmek
h. - ip (9-38)
- had** < Ar. (حد - hadd) sınır, hudut, ölçü
h. + dán (4-63)
- haddan taşkarı** aşırı, aşırı ölçüde, aşırı
derecede
h. (4-63)
- hâdep** hızlı hızlı, sürekli, durmadan
h. (5-63)
- hadís** < Ar. (حديث - hadîs) hadis *bk.* **hadís**
h. (4-190)
h. + lárdán (4-191)
h. + lárde (5-52)
- hadís** *bk.* **hadís**
h. (4-191)
- hağıda** *bk.* **hağkıda**
h. (9-21)
- hağlá-** *bk.* **hâğla-**
h. - gándá (7-103)
h. - gándá (7-105)
- hâğlá-** *bk.* **hâğla-**
h. - gándá (7-100)
- hâğla-** < Frs. (خواهش - hâhiş) istemek *bk.*
hağlá-, hâğlá-, hâğla-, hâla-, hoğlá-, hoğlá-
h. - sa (3-8), (5-98), (5-100), (9-38), (10-23), (10-24)
h. - ymán (11-54)
- hâğla-** *bk.* **hâğla-**
h. - sa (3-43)
- haj** *bk.* **haÇ**
h. + dákini (9-48)
- hağ** *bk.* **hağk**
h. (4-78)
- hağâret** < Ar. (حقارت - hağâret) hakaret
h. (4-109)
- hağâret kıł-** hakaret etmek
h. - gánlig (4-109)

hakıda *bk. haqqıda*

h. (4-110), (4-111), (9-21)

haqikat *bk. haqikat*

h. + tı (4-78)

haqikat < Ar. (حقیقات - haqikat) gerçek, hakikat *bk. haqikat*

h. + mı (2-290)

haqqânî < Ar. (حقانی - haqqânî) doğru, adil

h. (7-38)

haqq < Ar. (حق - haqq) doğru, hakikat *bk. haq*

h. + ı (4-208)

h. + ıgá (9-26)

haqqıda < Ar. (حق - haqq) hakkında *bk. haqıda, haqıda*

h. (4-123), (4-67), (10-1)

hâl < Ar. (حال - hâl) hal, durum

h. (8-36)

h. + lár (7-32)

halâl < Ar. (حلال - helel) helal

h. (4-76), (4-206)

halâlpâk helal

h. (6-117)

hâla- *bk. hâhla-*

h. - sa (8-93)

halatı < Frs. (غلطی - ghalatı) tuhaf, anlaşılmaz

h. + ikán (6-94)

hâlet durum, vaziyet

h. + dá (8-81)

halh *bk. halk*

h. + lardı (9-7)

halî *bk. haligi*

h. (1-87), (1-162), (1-194), (1-234), (4-24), (8-30), (8-69)

halí *bk. haligi*

h. (1-7)

halîme < Ar. (حلیمه - halîme) Halime *ö.a.*

h. (4-75), (4-77)

hali *bk. haligi*

h. (1-47), (1-146), (1-147), (1-150), (1-63), (1-66), (1-67), (1-73), (1-89), (1-196), (1-203), (1-239), (2-16), (2-98), (2-110), (2-148), (2-167), (2-299), (2-307), (4-34), (4-63), (4-97), (4-144), (4-217), (5-97), (8-136), (10-39), (10-70), (10-72)

hâligi *bk. haligi*

h. (1-246)

haligi < Ar. (حالا - hâlâ) zikredilen, o *bk. hâligi, haligi, halii, halî, hali, halî*

h. (1-51), (1-59), (1-72), (1-74), (1-148), (1-208), (2-75), (2-115), (2-120), (2-218), (2-244), (2-288), (2-294), (2-299), (4-16), (4-92), (4-224), (5-80), (6-12), (6-14), (6-28), (6-75), (6-76), (8-9), (8-14), (8-23), (8-39), (8-47), (8-114), (8-118), (8-121), (8-131), (10-38), (10-41), (10-67), (10-80)

h. + lár (8-52)

h. + m (1-65)

h. + ní (8-118), (8-119)

h. + ni (1-62), (1-167)

haligi *bk. haligi*

h. (8-51)

halii *bk. haligi*

h. + nde (1-67)

halk *bk. halk*

h. (4-62)

h. + lárımıs (7-17)

halk < Ar. (حلق - halk) halk, ahali *bk. halh, halk,*

h. (4-242)

h. + ıdan (7-53)

h. + ıgá (7-90)

h. + largá (7-90)

h. + lárımıs (7-17)

halkparvar < Ar. + Frs. (خلفپور - halkperver) milliyetçi

h. (4-33)

hám *bk.* **ám**

h. (1-67), (1-84), (1-222), (1-261), (1-271), (1-273), (4-117), (4-237), (7-135), (8-124), (8-129), (8-140), (9-31), (10-32), (11-54), (11-56), (11-59)

hamdū senālar bol- şükür ve övgü anlamında bir alkış sözü *bk.* **hamdū senālár bol-**

h. - sım (4-171)

hamdū senālár bol- *bk.* **hamdū senālár bol-**

h. - sım (11-25)

hamır < Ar. (خمير - ħamîr) hamur *bk.* **ħamır**

h. (2-136), (3-35), (8-78), (8-119), (10-79), (10-81), (10-85), (10-90), (10-91), (10-95)

h. + dı (8-120), (10-84), (10-86), (10-97), (10-101)

h. + gá (10-80)

h. + ı (8-121)

h. + mı (8-80)

hamır kıber- hamur yoğurmak

h. - ámán (10-95)

hamır kııl- hamur yapmak

h. - ıştı (10-90), (10-91)

ħamır *bk.* **hamır**

h. + dı (5-48), (5-51)

hamırdı kııl- hamuru yapmak

h. (10-84)

hámışe < Frs. (همیشه –hemîşe) daima, sürekli

h. (4-201)

hámı *bk.* **hám má**

h. (6-39)

hámı *bk.* **hám má**

h. (1-44)

hámı yo tamamı, hepsi

h. (6-42)

h. + dı (6-100)

hám má < Frs. (همه –hemme) hep, bütün *bk.* **'hám má**, **'hám má**, **'hám má**, **'hám me**, **hám me**, **hám me**, **hámı**, **hámı**

h. (1-255), (1-138), (2-76), (2-273), (2-294), (4-13), (4-92), (4-127), (4-128), (4-146), (4-157), (4-225), (6-97), (7-115), (8-9), (8-80), (10-9), (11-71), (11-72), (11-75)

h. + lárımızı (4-175)

h. + mıs (2-256), (6-90)

h. + mız (5-98), (10-52)

h. + miz (9-57)

h. + mızı (5-85)

h. + ní (2-22)

h. + sí (2-20), (2-82), (2-280), (2-306), (4-96), (4-144), (7-119), (9-53), (10-34)

h. + sını (2-104), (3-27), (4-197), (5-83), (7-63), (8-59)

h. + sı (9-55)

'hám má *bk.* **hám má**

'h. (1-251)

'hám má *bk.* **hám má**

'h. (2-309)

hám má < Ar. (حمام – ħammam) hamam

h. + ları (6-14)

'hám má *bk.* **hám má**

'h. + sí (6-98)

'hám me *bk.* **hám má**

'h. (4-227)

hám me *bk.* **hám má**

h. (4-78), (4-236), (5-41), (6-25), (6-44), (7-129), (8-9)

h. + gá (6-44)

h. + sí (11-8)

h. + síní (4-250)

hāmme *bk.* **hám má**

h. (6-20), (6-129)

hampa < Frs. (خبه - ḥanba) hamur teknesi

h. + ni (10-96)

hámşirálík < Frs. (همشیره - hemşîre) hemşirelik

h. + ke (5-4)

hámýân < Frs. (هميان - hemyân) cüzdan, para çantası

h. + ı (4-222)

ḥān *bk.* **ḥān**

ḥ. (2-234)

ḥandalīk kavun çeşiti

ḥ. (1-249)

ḥān < Frs. (حان - ḥân) han *bk.* **ḥān**, **ḥān**

ḥ. + dı (4-34), (4-37), (4-38)

ḥān *bk.* **ḥān**

h. + lár (4-48)

ḥāndı < Frs. (خوان - ḥvân) yemek sofrası

ḥ. (1-127)

ḥānedân < Frs. (خاندان - ḥânedân) sülale *bk.* **ḥānedân**, **ḥānedân**, **ḥānedân**, **ḥānedan**

ḥ. (4-228)

ḥānedân *bk.* **ḥānedân**

h. + ídí (4-228)

ḥānedân *bk.* **ḥānedân**

h. + da (11-92)

ḥānedân *bk.* **ḥānedân**

h. + gá (4-166), (4-223)

ḥānedan *bk.* **ḥānedân**

h. (4-167)

ḥâne < Ar. (خانه - ḥâne) ev, hane

h. + gá (6-79)

ḥanlī *bk.* **hānlig**

ḥ. + lár (7-39)

hānlig hanlık *bk.* **ḥanlī**

h. + i (2-223)

h. + ini (2-208)

hapa < Frs. (خفه - ḥafa) hüüzün, keder

h. (2-190), (4-92), (4-99), (5-56)

hapa bol- üzülmek

h. - ár ekánde (5-56)

h. - ıyapbán (4-99)

h. - up (2-190)

hár < Frs. (هر - her) her *bk.* **ḥár**, **hár**, **her**

h. (1-111), (2-54), (4-212), (5-24), (5-97), (6-132), (7-89), (9-51), (10-26), (10-29), (10-92), (10-110)

ḥár *bk.* **hár**

ḥ. (1-89), (3-25), (5-33), (7-11), (7-63), (7-71)

hār *bk.* **hár**

h. (9-6)

ḥár ḥıl her çeşit, her türlü *bk.* **ḥár ḥıl**, **hár ḥıl**, **hār ḥıl**

ḥ. (3-25), (7-4), (7-63), (7-71)

hár bír her bir *bk.* **har bír**

h. (2-54), (5-97), (7-89), (7-137), (9-51)

ḥár ḥıl *bk.* **ḥár ḥıl**

ḥ. (1-89), (7-11)

har bír *bk.* **hár bír**

h. (5-24)

hár ḥıl *bk.* **ḥár ḥıl**

h. (6-132)

hār ḥıl *bk.* **ḥár ḥıl**

h. (9-6)

haráket *bk.* **hareket**

- h. (4-201)
- h. + í (9-51)
- haráket kı́l-** *bk. hareket kı́l-*
- h. - iş (4-201)
- ħarâm** < Ar. (حرام - ħarâm) haram
- ħ. (4-206)
- hárbiy** < Ar. (حربي - ħarbî) askerlikle ilgili *bk. ħárbiy*
- h. (4-16)
- ħárbiy** *bk. hárbiy*
- h. (4-35), (4-37)
- hárbiy yürüş** askeri yaşam
- h. + ti (4-36)
- hareket** < Ar. (حركة - ħareket) hareket, davranış, iş *bk. haráket,*
- h. (4-159), (10-62)
- 'hareket kı́l-** *bk. hareket kı́l-*
- h. - amıs (2-96)
- hareket kı́l-** hareket etmek *bk. 'hareket kı́l-*, **haráket kı́l-**
- h. - asıs ekán (4-159)
- h. - astik (10-62)
- hasan** < Ar. (حسن - ħasen) Hasan *ö.a.*
- h. (1-166)
- hasánât** < Ar. (حسانات - ħasenât) iyilikler, güzellikler
- h. (7-137)
- hassa** < Ar. (عصاء - 'aşa') âsa
- h. + nı (10-7)
- h. + sı (10-4)
- h. + sımı (10-5)
- hâşimî** < Ar. (هاشمي - hâşimî) Hâşimî *ö.a.*
- h. + lár (4-68)
- ħat** < Ar. (خط - ħaṭṭ) yazı, ferman, yüzdeki tüy
- ħ. (2-219)
- hâtillár** hatunlar
- h. (6-128)
- ĥâtın** < Frs. (حاتون - ĥâtûn) hatun *bk. hâtın, hâtın*
- ħ. (1-144), (5-56), (5-75), (5-76), (5-80), (5-88), (6-67)
- ħ. + dı (5-58)
- ħ. + ı (4-210)
- hâtın** *bk. ĥâtın*
- h. (1-144), (2-32), (6-49)
- h. + lar (6-48)
- hâtın** *bk. ĥâtın*
- h. (6-106), (6-107), (6-109)
- ĥâtıncân** hatuncan
- h. (5-77)
- hâtıra** < Ar. (خاطره - ĥâtıra) hatıra
- h. + m (6-50)
- hatım** < Ar. (ختم - ĥatm) hatim
- h. (10-44), (10-45)
- ĥâtırcámli** < Ar. + Frs. (خاطيرجم - ĥâtırcem) sakın, tasasız *bk. hâtırşemliĝ*
- ħ. + de (4-169)
- hâtırşemliĝ** *bk. ĥâtırcámli*
- h. + dá (1-137)
- hatmelár oqıl-** (Kur'ân) hatmetmek
- h. - ādı (8-103)
- hattâki** < Ar. (حتى - ĥattâ) hatta, ayrıca, bile *bk. ĥattâki, hattâki*
- h. (4-71), (7-126), (9-52)
- ĥattâki** *bk. hattâki*
- ħ. (4-81)
- hattâki** *bk. hattâki*
- h. (9-56)
- havar** < Ar. (خبر - ĥaber) haber *bk. hawâr*
- h. (1-115), (5-104)
- havar âl-** haber almak *bk. hawâr âl-, habar âl-*

- h. - amis (5-104)
h. - gándá (1-115)
h. - p (1-115)
hávás heves *bk.* **havas**
h. (8-9), (10-9)
havas *bk.* **hávás**
h. (8-95)
hávás kı́l- heves etmek
h. - adı (8-9)
h. - amán (10-9)
h. - ip (10-9)
hawâr *bk.* **havar**
h. (8-121)
hawâr âl- *bk.* **havar âl-**
h. - amán (8-121)
hawâ < Ar. (هواء – hevâ') hava
h. + sı (6-105)
hay hây hey hey *ü.*
h. (1-212)
hayâl < Ar. (خيال - hayâl) hayal, arzu
h. + ímda (2-198)
hayat *bk.* **hayât**
h. (1-122)
h. + tı (1-120)
hayât *bk.* **hayât**
h. (4-161)
h. + gá (4-19)
h. + tı (2-61), (4-2)
hayât < Ar. (حيات – hayât) hayat, yaşam
bk. **hayât, hayât, hayât, hayat**
h. (4-250), (11-68)
h. + ı (2-95), (2-301), (4-67), (8-110)
h. + ım (1-122)
h. + ke (2-288)
hayât *bk.* **hayât**
h. (1-26)
hayât keçir- hayat geçirmek, yaşamak
h. - işti (11-68)
hayat *bk.* **hayât**
h. + ımı (1-92)
hayda- engellemek, geri göndermek
h. - rdî (8-52)
hayıt *bk.* **hayít**
h. + ıdan (5-102)
h. + ımı (5-101)
hayirli hayırlı
h. (4-23)
hayıt *bk.* **hayít**
h. (5-105), (7-91)
hayít < Ar. (عيد – 'ıyd) bayram *bk.* **hayıt, hayıt**
h. (7-89), (7-91)
h. + í (7-91)
h. + ídá (7-87)
h. + tá (7-87), (7-88)
hayítlig bayramlık
h. (7-93)
hayiz < Ar. (نض حا - hâ'iz) elde eden, elinde bulunduran
h. (7-102)
hayran *bk.* **hayrân**
h. (10-30)
hayrân < Ar. (حيران - hayrân) hayran, şaşa kalmış *bk.* **hayran, hayrân**
h. (4-148)
hayrân *bk.* **hayrân**
h. (2-233)
hayrân bol- şaşırmaq, hayran olmak *bk.* **hayrân bol-, hayran bol-, hayrân bol-**
h. (4-225)
hayrân bol- *bk.* **hayrân bol-**

h. - adı (4-105)
hayran bol- *bk.* **hayrân bol-**
 h. - asti (10-30)
hayrân bol- *bk.* **hayrân bol-**
 h. - ipti (2-233)
háyran kıal- hayran kaldım
 h. - dım (4-148)
hayvállár hayvanlar
 h. + ımıs (5-92)
hayvân *bk.* **haywân**
 h. + lárdan (4-258)
 h. + lardı (5-91)
 h. + lárígá (4-257)
haywân < Ar. (حيوان - hayvân) canlı,
 hayvan *bk.* **háywân, haywân, hayvân**
 h. (1-259)
 h. + lar (4-127), (7-134), (7-136)
 h. + lárdán (1-252)
 h. + ları (7-132), (7-134)
 h. + larını (7-133)
háywân *bk.* **haywân**
 h. + lar (10-109)
haywân *bk.* **haywân**
 h. + lardı (4-63)
hâzır < Ar. (حاضر - hâzır) hazır, şimdi,
 mevcut *bk.* **hâzır, hâzır, hâzır**
 h. (1-9), (1-32), (1-84), (1-157),
 (1-181), (1-185), (1-191), (1-194), (2-64),
 (2-67), (2-69), (2-75), (2-92), (2-177), (2-
 215), (2-226), (2-316), (2-320), (3-3), (3-
 53), (4-34), (4-40), (4-116), (4-120), (4-
 244), (5-37), (5-85), (5-94), (6-41), (6-
 43), (6-45), (6-76), (6-82), (6-84), (6-85),
 (6-86), (6-128), (7-67), (7-71), (8-41), (8-
 61), (8-83), (10-22), (10-42), (10-78),
 (10-94), (11-79), (11-102)
 h. + geçe (1-52), (2-300), (6-73),
 (6-74), (10-54)

h. + gi (1-155), (1-197), (2-298),
 (6-40), (10-41)
hâzır *bk.* **hâzır**
 h. (3-18)
hâzırđi zamânda *bk.* **hâzırđi zamânda**
 h. (6-40)
hâzır *bk.* **hâzır**
 h. + gi (2-226)
hâzır *bk.* **hâzır**
 h. + gi (6-48)
hâzırđi zamânda şimdilerde, günümüzde
bk. **hâzırđi zamânda**
 h. (6-48), (6-49)
hazrátı < Ar. (حضرت - hazret) saygınlık
 u.
 h. (4-92)
hakikiy < Ar. (حقیقی - haqîkî) hakiki,
 gerçek *bk.* **hakikiy**
 h. (2-288)
hakikiy *bk.* **hakikiy**
 h. (2-300)
hē *bk.* **hā IV**
 h. (1-69), (1-98), (2-109), (6-64),
 (8-88), (8-91)
hē *bk.* **hā I**
 h. (1-104), (2-295), (6-96)
he *bk.* **hā IV**
 h. (6-34)
heç *bk.* **hiç**
 h. (7-67), (7-107)
heç kim *bk.* **hiç kim**
 h. (7-107)
hem *bk.* **ám**
 h. (3-9)
her *bk.* **hár**
 h. (5-68), (10-87)
her narse her şey

- h. (5-68)
- heş** *bk. hiç*
- h. (2-274)
- heş nárse** *bk. hiç nárse*
- h. + gá (2-274)
- hī** *bk. hā III*
- h. (7-96)
- hī ü.** (şaşırma) *bk. hi*
- h. (1-156)
- hıçâP** < Ar. (حجاب - hıçâb) peçe, tesettür
bk. hıçâp, hıçâp
- h. (1-179)
- hıçâp** *bk. hıçâP*
- h. (3-54)
- hıçâp ki'y-** peçe giymek
- h. - ámis (3-54)
- hıçâp** *bk. hıçâP*
- h. + dá (3-55)
- hıcrī** < Ar. (هجری – hicrī) hicrī
- h. (5-94), (5-95)
- hıcrī yıl** hicri yıl
- h. + ımızdá (5-94)
- h. + ínı (5-95)
- hıdâyet** *bk. hidâyet*
- h. (4-184)
- hıdâyet ber-** hidayet vermek *bk. hidâyet*
- h. - gin (4-184)
- hıl** < Ar. (خيل - hıl) çeşit, tür
- h. (3-25), (7-63), (7-71)
- hılorla-** < Rus. (хлор) kloramak
- h. -p (7-5)
- hımh ü.** (şaşırma)
- h. (1-237)
- hına** < Ar. (حناء – hına') kına
- h. (6-18)
- hısâp** < Ar. (حساب - hısâb) hesap
- h. (5-29)
- hısâplan-** *bk. hısâplan-*
- h. - adı (5-95)
- hısâplan-** hesaplanmak *bk. hısâplan-, hısâblan-, hısâplan-, hısâplán-*
- h. - âdı (9-13)
- h. - adı (9-5), (9-20)
- hıtây** Çin (7-53)
- h. + dá (7-117)
- h. + dán (9-3)
- h. + degi (4-2)
- h. + gá (4-1), (7-52), (9-15)
- h. + geçe (7-33)
- h. + lár (4-2)
- h. + largá (2-64)
- hıyânet** < Ar. (خيانت - hıyânet) hıyanet
- h. (4-173)
- hıyânet kı(l)-** hıyanet etmek
- h. - meydigán (4-173)
- hızmát** < Ar. (خدمت - hıdmet) hizmet
- h. (7-45), (7-47), (7-63), (7-81)
- hızmát kııl-** hizmet etmek *bk. hızmát kııl-*
- h. - dīk (7-47)
- h. - gánmıs (7-45)
- hızmát kııl-** *bk. hızmát kııl-*
- h. - gán (7-63), (7-81)
- hi** *bk. hī*
- h. (1-158)
- hiç kim** hiç kimse *bk. heç kim*
- h. (2-174), (4-102), (7-64)
- h. + de (4-28)
- hiç** < Frs. (هیچ) hiç *bk. heç, heş*
- h. (1-95), (1-116), (1-248), (1-271), (2-183), (4-24), (4-28), (4-235), (5-

71), (6-54), (8-117), (10-19), (10-32), (10-53)

hiç bîr hiç bir

h. (4-235)

hiç nârse hiçbir şey *bk.* **heş nârse, hiç nersá, hiş nârse**

h. + sí (8-117)

hiç nersá *bk.* **hiç nârse**

h. + ní (1-95)

hídâyet *bk.* **hidâyet**

h. (4-167)

hidâyet < Ar. (هيداييت - hidâyet) hidayet, kurtuluş *bk.* **hídâyet, hídâyet**

h. + lár (4-21)

hiķâyá *bk.* **hiķâye**

h. + ní (7-94)

hiķâyá *bk.* **hiķâye**

h. + ní (7-95)

híkâye *bk.* **hiķâye**

h. (5-52)

hiķâye < Ar. (حكايه - hiķâye) hikaye *bk.* **hiķâyá, hiķâyá, híkâye, híkâye, hiķâye**

h. (5-53)

h. + ní (7-97)

h. + ttí (7-114)

híkâye *bk.* **hiķâye**

h. (5-53)

h. + síní (7-98)

hiķâye *bk.* **hiķâye**

h. (7-112)

h. + ní (7-95)

hîl < Ar. (خيل - hîl) çeşit

h. (1-89), (5-39), (5-46), (6-132), (7-11), (9-6)

hilli çeşitli

h. (10-20)

himâye < Ar. (حميه - himâye) himaye, koruma

h. (4-17)

himâye kıp kâl- himaye etmek

h. - âdı (4-17)

hindistân *bk.* **hindistân**

h. + dı (4-55)

h. + gá (4-54), (4-57)

hindistân < Ar. + Frs. (هندستان) Hindistan. *bk.* **hindistân**

h. + dá (4-42), (4-58)

h. + lárgeçe (7-28)

hísâblan- *bk.* **hısâplan-**

h. - adı (9-9)

hısâplan- *bk.* **hısâplan-**

h. - adı (9-7), (9-51)

h. + âdı (2-250)

hisâplán- *bk.* **hısâplan-**

h. - ıp (5-96)

hiş nârse *bk.* **hiç nârse**

h. (2-195)

hoca *bk.* **hácá**

h. (7-123)

hocáyen *bk.* **hácá**

h. + im (3-3)

hoceyen *bk.* **hácá**

h. + im (2-85)

hoceyenlik patronluk

h. (7-44)

hoĥlá- *bk.* **hâĥla-**

h. - gán (1-60)

hoĥlá- *bk.* **hâĥla-**

h. - gándaķı (10-16)

holvetâr *bk.* **holvetar**

h. (8-110)

holvetar < Frs. (تار حلوائى - ḥalva'îtar)
helva, tatlı *bk.* **holvetâr**

h. (8-109)

h. + dey (8-110)

hōp < Frs. (حوب - ḥob) iyi, tamam

h. (10-17)

hop bol- iyi olmak

h. - ādı (11-61)

horāz < Frs. (خورز - ḥurûs) horoz

h. (10-109)

horda < Frs. (خوردہ - ḥorda) pirinç, et ve sebzeden yapılmış sulu yemek

h. (6-56)

hōş hōş hoş ys.

h. (4-129)

húdā *bk.* **húdā**

h. (5-100), (8-93), (9-38), (10-23), (10-24)

h. + gá (1-123)

húdā < Frs. (خدا - ḥudâ) Allah *bk.* **húdā**, **húdā**, **húdā**,

h. (2-96), (3-8), (3-43), (5-98)

h. + dan (1-203)

h. + gá (1-2), (1-4), (1-24), (1-26), (1-30), (1-251), (1-252), (1-136), (2-30), (5-3), (5-9)

h. + yım (2-189)

h. + yısán (4-178)

húdā *bk.* **húdā**

h. (6-34), (7-137)

h. + yım (11-88)

húdā *bk.* **húdā**

ḥ. dı (6-69)

húdā hâḥlasa Allah izin verirse *bk.* **húdā** **hâḥlasa**, **húdā hâlasa**

h. (9-38), (10-24)

húdā hâḥlasa *bk.* **húdā hâḥlasa**

h. (3-8)

húdā hâlasa *bk.* **húdā hâḥlasa**

h. (8-93)

húdāgá şükür tanrıya şükür *bk.* **húdāgá şükür**

h. (2-117), (5-3), (5-9)

húdāgá şügür *bk.* **húdāgá şükür**

h. (1-4), (1-30), (1-251)

húdāgá şükür tanrıya şükür *bk.* **húdāgá şükür**, **húdāgá şügür**, **húdāgá şükür**, **húdāgá şükür**

h. (1-2), (1-15), (1-24), (1-26), (1-252), (1-136), (2-30), (2-177)

húdāgá şükür *bk.* **húdāgá şükür**

h. (1-123)

húdāgá şükür *bk.* **húdāgá şükür**

h. (2-117)

ḥuftan < Frs. (خفته - ḥufte) yatsı, yatsı namazı

ḥ. + geçe (11-2)

ḥumla- kuqlamak

ḥ. - nâdı (1-276)

ḥunâr *bk.* **huner**

ḥ. + í (7-82)

húnâr *bk.* **huner**

h. + í (9-25)

huner < Frs. (هنر - huner) hüner *bk.* **ḥunâr**, **húnâr**, **ḥuner**

h. + lârı (7-83), (7-85)

ḥuner *bk.* **huner**

ḥ. + lârı (7-83), (7-84)

ḥurmat < Ar. (حورمات - ḥurmât) hüremet, şeref *bk.* **hurmat**

ḥ. (1-46), (4-140), (4-224)

hurmat *bk.* **ḥurmat**

h. (2-268)

ḥurmat kıł- hüremet etmek *bk.* **hurmat kıł-**, **hurmat kıł-**

h. - ādı (1-46)
hurmat kı́l- bk. ĥurmat kı́l-
 h. - asıñ (2-268)
hurmat kı́l- bk. ĥurmat kı́l-
 h. - magán ekánsis (2-268)
hurrem bk. ĥurrem
 h. (2-200)
ĥurrem < Frs. (خرم - ĥurrem) Hürrem
 ö.a. **bk. hurrem**
 ĥ. (6-14)
hursan < Frs. (خرسند - ĥursend) memnun,
 şen **bk. ĥursan, ĥursān**
 h. (10-16)
 h. + mán (3-9)
ĥursan bk. hursan
 ĥ. (10-85)
ĥursān bk. hursan
 ĥ. (2-194)
ĥursān bol- memnun olmak **bk. ĥursan**
bol- , hursan bol
 ĥ. - amán (2-194)
ĥursan bol- bk. ĥursān bol-
 ĥ. - dım (10-85)
hursan bol- bk. ĥursān bol-
 h. dum (10-16)
husan < Ar. (حسين – ĥuseyn) Hüseyin ö.
 a.
 h. (1-166)
ĥuş kepsiz̄ hoş geldiniz
 ĥ. (2-1), (2-3)
ĥuş < Frs. (خوش - ĥôş) iyi, güzel
 ĥ. (2-1)
ĥuşyâr < (هوشيار – ĥuşyâr) uyanık, akıllı
 ĥ. (1-108)
'ĥuttı bk. huttı
 'ĥ. (4-146)

huttı < Frs. (خودی - ĥuddi) aynen, tıpkı
bk. 'ĥuttı
 h. (2-240)

I, Í

ínsān bk. insān
 í. + dı (1-205)
ípehçilik ipekçilik
 í. (2-31)
irĝiber- atlayı vermek
 1. - sin (3-30)
irĝıla- sallamak
 1. - dı (3-30), (3-33)
irĝit- yuvarlamak, atlatmak **bk. irĝit-**
 1. - ıp (1-74)
 1. - sek (1-70)
irĝıtıp tur- atlatıp durmak
 1. - up (1-74)
irĝi- atlamak
 1. - yaptı (3-30), (3-32)
 1. - ydı (3-31)
ísím ad, isim **bk. ism**
 í. + lárı (3-40), (7-31)
íslâm < Ar. (اسلام - islâm) İslamiyet,
 müslümanlık **bk. islâm**
 í. (4-133), (4-134), (7-90)
 í. + dá (7-87)
 í. + degi (7-90)
 í. + dı (3-10), (7-90)
íslâmî islamlarla ilgili olan
 í. (3-43), (7-96)
ısmalaĝ bk. ismalaĝ
 1. (2-129)
ısmalaĝ bk. ismalaĝ
 1. + dı (2-132), (2-133)
ısmalaĝ ot, yeşillik **bk. ısmalaĝ, ismalaĝ**

1. + lar (2-128)

issıġ sıcak *bk.* **issıh, issıġ**

1. (3-22)

ıssıġ *bk.* **issıġ**

ı. + da (3-53)

ıste- *bk.* **iste-**

ı. - ydı (2-157)

ıstep kel- istemek

ı. - iyatkán (11-64)

ı. - iyatsa (11-65)

ıstıroyke < Rus. (стро́йка) şantiye, inşaat alanı

ı. + dán (10-80)

ış *bk.* **ış**

ı. + ler (2-281)

ızdıhām *bk.* **ızdıhām**

ı. + dá (4-97)

ızdıhām < Ar. (Ar. ازدیحام – izdiḥām) ızdıham, sıkışıklık *bk.* **ızdıhām**

ı. + dı (4-100)

ızzát *bk.* **ızzát**

ı. (4-224)

ızzát < Ar. (عزت - ‘izzet) büyüklük, kuvvet, itibar *bk.* **ızzát**

ı. (4-140)

İ, Ī

ibādát ibadet *bk.* **ıvwādet**

ı. (4-142)

ı. + í (4-211), (9-51)

ı. + ká (9-44)

ı. + lárdán (9-50)

ı. + lárdí (9-38), (9-44)

ı. + láríní (4-158)

ı. + tí (4-152)

ibādát kıl- ibadet etmek *bk.* **ıvwādet kıl-**

ı. - gán (4-142)

ibādátı kıl- ibadet etmek

ı. - işiyis (4-152)

ıbeydullā maḥsum < Ar. (الله عبید) ‘ubeydulah) Ubeydullah Mahsum *ö.a.*

ı. (8-64)

ıç- içmek *bk.* **ıç-**

ı. - ādikán (4-236)

ı. - ámıs (1-179)

ı. - gánlárímízdín (11-26)

ı. - ip (1-179)

ı. - íríp (11-25)

ı. - másín (3-61)

ı. - másıgını (3-61)

ı. - mesdán (10-28)

ı. - sá (6-62)

ı. - se (6-5)

ı. - señ (2-322)

ıç- *bk.* **ıç-**

ı. (2-322)

ıç **ıç**

ı. + idá (7-44), (10-29)

ı. + idá (2-231), (7-130)

ı. + ide (1-65), (1-67), (2-18), (5-88), (7-115), (8-82), (8-88), (11-55)

ı. + idegi (11-63)

ı. + iden (11-67)

ı. + igá (1-62), (5-48), (5-51), (8-29), (10-96)

ı. + imde (1-67)

ı. + imizde (7-122)

ı. + imizdegi (7-128)

ı. + imizdeı (7-128)

ı. + kerıde (10-91)

ı. + keride (1-61)

ıçeg bağırsak

i. + lár (7-131)

içiyat- içmek
i. - sek (5-88)

içil- içilmek
i. - ádí (8-114)

içip tur- içip durmak
i. - ıp (1-179)

içiwâl- içmek, içebilmek
i. (5-88), (5-89)

idiş torba, kap
i. + iní (8-118)

iftârlig *bk.* **iftârlík**
i. + lárdá (11-83)

iftârlík < Ar. (افطار - iftâr) iftarlık *bk.* **iftârlig**
i. (11-82)

ikâa *bk.* **ikkiâ**
i. (4-103)

iki *bk.* **ikki**
i. (1-171), (6-31), (7-23), (11-51)
i. + nçi (2-6), (2-88)

ikit *bk.* **ikite**
i. (9-31)

ikitâ *bk.* **ikite**
i. (2-110)

ikitá *bk.* **ikite**
i. (1-4), (2-84), (11-104)
i. + sí (4-120)
i. + sígá (7-54)
i. + síní (2-210)

ikite iki adet, ikişer *bk.* **ikitâ**, **ikitá**, **ikit**, **ikkítá**
i. (1-115), (2-177), (2-233), (4-113), (6-31), (6-101), (7-43), (7-90), (7-91), (10-25), (10-102)

ikkelá *bk.* **ikkiâ**

i. (8-108)

i. + siní (11-67)

ikki iki *bk.* **iki**
i. (1-3), (1-37), (1-126), (2-101), (2-102), (2-143), (2-146), (2-241), (2-326), (3-2), (3-36), (3-19), (4-47), (4-48), (4-69), (4-70), (4-77), (4-137), (4-188), (5-2), (5-39), (5-46), (5-57), (5-60), (5-62), (5-94), (7-22), (7-23), (7-45), (7-78), (8-57), (9-34), (9-47), (10-22), (10-26), (10-29), (10-49), (10-51), (10-52), (10-56), (10-84), (10-95), (10-96), (10-98), (11-15), (11-30), (11-82), (11-84)
i. + nci (3-6), (3-52)
i. + nçi (2-170), (7-5)
i. + nçimikin (10-69)

ikki milyart iki milyar
i. (11-15)

ikki milyon iki milyon
i. (11-15)

ikki miñ âltı iki bin altı
i. + nci (9-34)

ikki yârim iki buçuk
i. (4-77)

ikki yüz iki yüz
i. (11-15)

ikki yüz ellik iki yüz elli
i. (11-15)

ikki miñ beş iki bin beş
i. + íncí (9-34)

ikki miñ om bîr iki bin on bir
i. + ínçi (4-137)

ikki yüz iki yüz
i. (10-96)

ikkiâ her iki, her ikisi *bk.* **ikâa**, **ikkelá**
i. (2-184), (2-191)
i. + nı (2-182)
i. + sıdan (2-110)

i. + sí (2-193)

i. + sígá (2-183)

ikkitá *bk.* **ikite**

i. + dán (8-57)

i. + sí (2-181)

iqlím < Ar. (إقليم – iqlím) iklim, kuşak

i. + mí (4-39)

ilâc < Ar. (علاج – ‘ilâc) ilaç

i. + ı (6-10)

ilân yılan

i. (4-258)

i. + gá (4-66)

i. + lár (11-67)

ilgári ileri, ön taraf *bk.* **ilgári**

i. (6-65)

ilgári *bk.* **ilgári**

i. (2-192)

ilnıh tur- tutturmak

i. - sa (2-333)

ilim < Ar. (علم – ‘ilm) ilim *bk.* **ilím, ilm**

i. (4-18), (7-80), (10-18)

i. + di (4-18)

i. + ínı (4-25)

ilím *bk.* **ilim**

i. + dān (5-85)

i. + í (8-65)

ilimdar bilgili *bk.* **ilim**

i. (7-81)

ilin- iliştiirmek

i. - ádí (7-10), (7-11)

i. - estı (10-36)

i. - gání (7-10)

i. - íp (7-12)

illet < Ar. (عنت - ‘illet) hastalık, dert

i. + lár (9-6)

ilm *bk.* **ilim**

i. + ímızı (4-185)

i. + ínı (4-198), (4-199)

imâm âta İmam Ata *ö.a.*

i. + dā (2-6)

imâm < Ar. (إمام – imâm) imam

i. (2-6), (4-195), (7-81), (8-65)

i. + dı (4-191), (4-195)

i. + lárğá (8-39)

îmân < Ar. (إيمان - îmân) iman, inanç

î. (2-188), (4-78), (4-201)

î. + gá (4-92), (4-93), (4-134)

î. + ı (4-9)

î. + mı (4-182)

îmângá kel- imana gelmek

î. - ádí (4-93)

î. - işğán (4-134)

imperya imparatorluk *bk.* **em'perya**

i. + sı (4-41)

indanezya Endonezya

i. + da (9-15)

indiye Hindistan

i. + gá (9-15)

industuruktur < Rus. (инструктор) eğitimci

i. (7-44)

indük hindi

i. (10-109)

insâf < Ar. (إنصاف - inşâf) acıma, insaf *bk.* **insâp**

i. (4-167), (4-184)

insân < Ar. (إنسان – insân) insan *bk.* **ínsân**

i. (7-122)

i. + da (11-16)

i. + dı (7-124)

i. + lar (7-38)

- i. + lárdán (8-65)
i. + larıdı (10-36)
i. + lárımdán (11-18)
- insāniyet** insaniyet *bk.* **insān**
i. (7-96), (7-99)
- insāp** *bk.* **insāf**
i. (2-188)
- inşāllā** *bk.* **inşāllāh**
i. (9-38)
- inşāllāh** < Ar. (الله انشاء – inşa'allah)
inşallah *bk.* **inşāllā**
i. (9-57)
- intürnet** < İng. (internet) internet
i. (10-50)
- intilgentli** < Rus. (интеллигент) bilgin,
ziyalı
i. (1-43)
- ip** ip
i. (2-66)
i. + tán (3-53)
i. + tí (2-54)
- ipē** *bk.* **ipeg**
i. + dí (2-52), (2-54)
- ipeg** ipek *bk.* **ipē**
i. + den (3-53)
i. + lárdı (2-52)
- irğit-** *bk.* **ırğit-**
i. - adı (6-31)
i. - ip (6-28)
- ırım sırım** halk inancı, batıl inanç *bk.*
irím sırım
i. + da (11-69)
i. + largá (11-80)
i. + lárımız (5-90)
- ırım** (batıl) halk inancı *bk.* **irím**
i. + ımız (1-189)
- i. + lar (1-188)
i. + lár (8-136), (8-137), (8-138)
i. + lardan (8-134)
i. + lardı (1-181)
i. + largá (8-139)
i. + lárımız (1-182)
- irím** *bk.* **ırım**
i. (5-84), (5-85)
i. + ımız (1-195)
- irím kıl-** batıl inanç haline getirmek
i. - amız (1-203)
i. - ip (1-203)
- irím sırım** *bk.* **ırım sırım**
i. largá (2-319), (5-85)
- islām** *bk.* **íslām**
i. (4-57), (5-84)
- ism** *bk.* **ísím**
i. + í (10-111)
- isráilcân** < Ar. (جان اسرائيل - isrâ'îlcân)
İsrailcan *ö.a.*
i. (8-63)
i. + dı (8-64)
- issih** *bk.* **ıssıg**
i. (6-92)
- istāvur-** isteyivermek
i. (11-8)
- istēmāl** < Ar. (استعمال – isti'mâl) tüketim,
kullanma
i. (4-256)
- iste-** istemek *bk.* **íste-**
i. - şdı (11-9)
i. - ymán (11-7)
- iş** iş, davranış *bk.* **ış**
i. (1-15), (1-109), (2-99), (4-221),
(4-231), (5-26), (10-78), (10-80), (10-82),
(10-94), (11-62)

- i. + di (10-38)
 i. + dí (4-35)
 i. + gá (1-38), (2-197), (8-71)
 i. + i (10-82)
 i. + im (8-8)
 i. + iní (2-198), (10-6)
 i. + ke (1-55), (2-88)
 i. + ki (4-155)
 i. + lerdí (1-195)
 i. + leriylá (1-140)
 i. + lár (4-58), (7-45), (8-28), (10-38)
 i. + lárdí (6-45), (8-69)
 i. + lár gá (2-61)
 i. + lárí (2-192)
 i. + lárí (4-66), (5-30), (7-83)
 i. + lárím (2-276)
 i. + láríñiz (3-62)
 i. + tán (5-56), (5-69)
 i. + te (2-198)
 i. + ten (2-198)
 i. + ti (10-40)

işçi işçi

- i. (2-31)

işen- inanmak

- i. - árdik (2-319)
 i. - árdik (5-84)
 i. - miymán (8-139), (11-80)
 i. - meypsen (1-239)

işhana *bk.* **işháná**

- i. (2-65)

işháná işhâne, dükkán *bk.* **işhana**, **işhâne**, **işhâne**

- i. + mizdegi (6-16)

işhâne *bk.* **işháná**

- i. + dá (6-90)

işhâne *bk.* **işháná**

- i. + síde (5-29)

işit- duymak

- i. - meyaptı (8-131)

işlá- *bk.* **işle-**

- i. - b (2-33), (2-89), (10-10)
 i. - r (2-98)
 i. - dí (2-91)
 i. - dím (10-93)
 i. - p (2-39), (2-95), (10-11)

işlá- *bk.* **işlá-**

- i. - b (2-33)
 i. - dím (1-35), (2-60), (2-95)
 i. - dímde (1-37)
 i. - p (2-71)

işláb yür- *bk.* **işláb yür-**

- i. - ūb (5-12)

işláb yür- çalışmak *bk.* **işláb yür-**, **işláb yür-**, **işláp yür-**

- i. - dúm (10-10)

işláb yür- *bk.* **işláb yür-**

- i. - ūb (5-12)

işlál- işleyip almak

- i. - míydí (2-49)

işláp yür- *bk.* **işláb yür-**

- i. - gán (10-9)

işlát- *bk.* **işlet-**

- i. - iş (1-197)
 i. - tirmegán (2-45)

işle- işlemek, çalışmak *bk.* **işlá-**, **işlá-**, **işlē-**

- i. - digán (10-87)
 i. - gán (2-32), (2-94), (3-48)
 i. - gáni (9-17)
 i. - gánligim (5-29)

i. - gánmán (1-34), (2-50), (2-51), (2-60)

i. - gánmízdá (2-65)

i. - gen (2-68)

i. - megán (6-48)

i. - mey (6-47)

i. - meyatkándá (10-88)

i. - yapbán (10-94)

i. - yaptı (6-48)

i. - ydí (3-3), (3-4), (3-5), (3-6)

i. - ymán (8-7), (10-92)

i. - ymán̄ (2-93)

işl̄e- *bk. işlá-*

i. - dí̄m (9-17)

işlen- işlenmek

i. - gán (4-254)

işlet- işletmek, çalıştırmak *bk. işlát-*

i. - ib (3-28)

i. - iláridí (1-193)

i. - kán (2-320)

i. - kánmán (10-93)

işletib ál- çalıştırmak

i. - amıs (3-28)

işyâhmás tembel

i. (11-33)

işyâhmas más tembel değil, çalışkan

i. (6-122)

it̄aat < Ar. (اطاعت – itâ‘at) itaat, boyun eğme *bk. itât*

i. (4-207)

it̄aat kıl- itaat etmek *bk. itât kıl-*

i. - işiñ (4-207)

itât *bk. itâat*

i. (4-193)

itât kıl- *bk. itâat kıl-*

i. - magán (4-193)

it it, köpek

i. + lárden (11-73)

i. + lárđá (11-74)

ivwâdet *bk. ibâdât*

i. (4-72)

ivwâdet kıl- *bk. ibâdât kıl-*

i. - masın (4-72)

izâh < Ar. (إيضاح – îzâh) izah, açıklama

i. + la (4-194)

izâhla ber- izah etmek, açıklamak

i. - mâhçımán (4-194)

izzât kıl- üstün olmak *bk. ízzât*

i. amıs (7-93)

J

jánâb < Ar. (جناب – cenâb) hürmet ve saygı anlamında s.

j. + ı (9-46), (9-51), (9-52), (9-57)

'jüdâ *bk. cüdâ*

'j. (1-174)

K, K̄, K̄, K̄, K̄

k̄ábá < Ar. (كعبة – ka‘be) Kabe y.a.

k̄. + dá (4-153)

ķabil *bk. ķabul*

ķ. (4-177), (4-192)

ķabil bol- kabul olmak

ķ. - adı (11-77)

ķabil kıl- kabul etmek *bk. ķabil kıl-*

ķ. - ğúvçı (4-177)

ķabil kıl- *bk. ķabil kıl-*

ķ. - sın (9-38)

ķabīle < Ar. (قبيلة - ķabīle) kabile

ķ. (4-131), (7-23)

ķábír azâbıdan sakla- kabir azabından korumak

- ķ. - gin (9-28)
- ķabír azábi** kabir azabı, işkencesi
- ķ. + dan (4-177)
- ķabír** < Ar. (قبر - ķabr) kabir, mezar *bk.*
- ķabr**
- ķ. + gá (7-108), (7-109)
- ķ. + láríní (9-46)
- ķ. + lární (4-177)
- ķabr** *bk.* **ķabír**
- ķ. + í (2-182)
- ķabristán** < Ar. + Frs. (سنانقبر - ķabristán)
- kabristan, mezarlık
- ķ. + dá (10-66)
- ķ. + dán (10-67)
- ķ. + gá (10-66)
- ķ. + largá (2-180)
- ķabul** < Ar. (كابل - kâbûl) kabul *bk.*
- ķabil**
- ķ. (4-191), (4-193), (4-195), (4-211)
- ķaçan** ne zaman
- ķ. (5-71)
- ķáč-** kaçmak *bk.* **ķáč-**
- ķ. - ardik (1-74)
- ķ. - gán (4-192), (4-202)
- ķ. - ip (1-71), (1-246), (2-210), (8-32), (8-33), (8-121), (8-124) (8-126), (8-127), (8-129), (8-130), (8-131)
- ķ. - kándán (4-205)
- ķ. - ma (4-205)
- ķ. - şıp (2-221)
- ķáčıp çıkıp ket-** kaçıp gitmek
- ķ. ádí (8-32)
- ķáčıp ket-** kaçıp gitmek
- ķ. - ār ídik (1-71)
- ķ. - emán (8-126), (8-129), (8-131)
- ķ. - er ekán (8-127), (8-129)
- ķ. - ib (8-130)
- ķ. - ip (1-246)
- ķ. - ken ekán (2-210)
- ķáčıp ketkán bol-** kaçıp gitmek
- ķ. - ar ekán (8-121)
- ķadám** < Ar. (قدم - ķadem) ayak, adım *bk.*
- ķadem, ķadem**
- ķ. + láríní (9-56)
- ķadem** *bk.* **ķadám**
- ķ. (2-230)
- ķadem** *bk.* **ķadám**
- ķ. + iylárgá (7-137)
- ķādīmī** eski, eskiyle ilgili *bk.* **ķādim, ķādīmī, ķādīmī**
- ķ. (9-7)
- ķādīmī** *bk.* **ķādīmī**
- ķ. (2-200)
- ķādim** < Ar. (قديم - ķādīm) eski, köhne, kadim
- ķ. (11-30)
- ķādīmī** *bk.* **ķādīmī**
- ķ. (9-5)
- ķadír kečasí** kadir gecesi
- ķ. + ní (5-100)
- ķafe** < İng. (cafe) kafe
- ķ. + dá (2-95), (10-11)
- ķ. + dán (10-82)
- ķá-** *bk.* **ķál-**
- ķ. - gán (8-67)
- ķ. - gándá (2-149)
- ķ. - günce (7-109)
- ķ. - pbán (4-89)
- ķ. - ptı (1-251), (5-73), (8-42), (9-53)
- ķ. - ptıda (2-232), (5-69), (5-76)

kağaz < Frs. (كاغذ – kâgaz) kağıt

ķ. (6-24), (11-69)

ķ. + dı (11-70), (11-75), (11-76)

kağrâman < Frs. (قهرمان - kağramân)

kağraman *bk.* **kağrâmân**

ķ. (7-115)

kağrâmân *bk.* **kağrâman**

ķ. (7-54)

kağaça cilt hastalığı

ķ. (1-260)

kağ- silkelemek, çakmak *bk.* **kağ-**

ķ. - adı (9-24)

kağ- *bk.* **kağ-**

ķ. - ıp (8-118)

kağ meyve kurusu

ķ. + í (11-19)

kağ- kalmak *bk.* **kağ-**, **kağ-**, **kağ-**

ķ. (1-29)

ķ. - ādı (1-128), (1-190), (2-98), (2-99), (8-40)

ķ. - adı (1-63), (2-145), (4-17), (4-34), (4-46), (4-66), (4-85), (4-95), (4-240), (8-25)

ķ. - ādı (4-25)

ķ. - adī (8-33)

ķ. - adıda (4-92)

ķ. - adımı (1-67)

ķ. - ādí (10-39)

ķ. - adí (1-121)

ķ. - āmán (2-142)

ķ. - amán (3-61)

ķ. - āmıs (2-289)

ķ. - ar ekán (1-242), (1-246), (1-247), (1-248), (4-209), (8-125), (8-128)

ķ. - ár ekán (4-146), (4-242), (8-122), (8-124), (8-127)

ķ. - ar ekánsıs (4-160)

ķ. - ar iken (2-299)

ķ. - ardı (2-58)

ķ. - ardīm (4-220)

ķ. - ardik (2-262)

ķ. - dı (1-32), (1-116), (1-143), (1-155), (2-34), (2-94), (2-167), (2-316), (2-326), (6-82), (6-84), (8-41), (10-23), (10-94)

ķ. - dıdá (1-192)

ķ. - dıda (6-43)

ķ. - dım (1-17), (1-30), (4-148), (6-104), (7-49), (7-59)

ķ. - dımıkin (2-195)

ķ. - dik (2-320), (7-72)

ķ. - gán (1-67), (2-23), (2-33), (2-200), (4-241), (8-45), (8-138)

ķ. - gán ekán (2-214), (6-72), (9-52), (10-5), (10-8)

ķ. - gán ekándá (2-226)

ķ. - gándá (8-41), (8-68)

ķ. - gánde (10-82), (11-82)

ķ. - gánden (8-129)

ķ. - gáni (7-72)

ķ. - gánidá (9-52)

ķ. - gániní (4-238)

ķ. - gánlári (2-20), (10-35), (11-5)

ķ. - gánlárini (11-13)

ķ. - gánligimiz (5-85)

ķ. - gánmán (2-75), (2-77), (2-112)

ķ. - gánmí edi (1-113)

ķ. - gin (10-82)

ķ. - ıp (1-27), (1-64), (8-29)

ķ. - ış (4-37)

ķ. - ışadı (8-90)

ķ. - ışım (4-219)

ķ. - ıştı (7-69), (8-65)

- ҡ. - ıyapbán (8-85)
 ҡ. - ıyaptı (2-317)
 ҡ. - ıışgán (2-271)
 ҡ. - masam (4-221)
 ҡ. - mey (4-222)
 ҡ. - sa (1-121), (2-47), (7-110)
- qálal-** kalmak
 ҡ. - miymán (2-287)
- qalabuq** Kalabuk *ö.a.*
 ҡ. (8-123), (8-129)
 ҡ. + tu (8-115)
- qalampír** kırmızı biber
 ҡ. (2-138), (2-332), (2-333)
 ҡ. + dí (2-138), (2-139)
 ҡ. + í (2-331)
 ҡ. + lárđi (2-334)
- qalā** < Ar. (قلعه - qal'a) kale
 ҡ. + nı (4-37)
- qalb** < Ar. (قلب - qalb) kalp, yürek, gönül
bk. qalp
 ҡ. + ímızgá (5-84)
 ҡ. + ínı (4-77)
 ҡ. + lárđı (4-176)
- qaldır-** kaldırmak
 ҡ. - gin (5-82)
 ҡ. - ıb (2-210)
- qalehtiv** *bk. qalektiv*
 ҡ. + im (6-89)
- qalektif** *bk. qalektiv*
 ҡ. (6-115)
 ҡ. + im (8-8)
- qalektiv** < Frn. (collectif) grup, topluluk
qalehtiv, qalektif
 ҡ. + im (6-98)
- qal-** *bk. qal-*
 ҡ. - gán (6-34)
- ҡ. - gán ekán (6-66)
- qalın** çeyiz, başlık parası
 ҡ. (2-162)
 ҡ. + gá (8-97)
- qalıp ket-** kalıp gitmek, kalmak
 k. áđı (1-64)
- qaliso** < Frs. (كلیسا - kilîsâ) kilise
 ҡ. (4-72)
 ҡ. + yumgá (4-72)
- qalıt** < Frs. (كلید - kilîd) kilit, anahtar
 ҡ. + tí (1-64)
- qállá** < Frs. (كله - kelle) kelle, baş
 k. (1-19)
- qal-** *bk. qal-*
 ҡ. - madımíkin (2-198)
 ҡ. - sa (5-89)
- qálmey ket-** kalmamak, mevcut bulunmamak
 k. - tí (11-102)
- qalp** *bk. qalb*
 ҡ. (11-16)
- qáltey-** dayak atmak
 k. - p (4-217), (4-227)
- qálte** < Frs. (كلتك - keltek) sopa, kötek
 k. + yi (4-220)
- kām** *bk. kám*
 k. (4-126)
- kām** *bk. kám*
 k. (6-48)
- qamanda** < Rus. (командир) komutan, takım *bk. qamandír*
 ҡ. + lárđı (8-50)
 ҡ. + sıda (9-18)
- qamandír** *bk. qamanda*
 ҡ. (7-41)
- qámatıwâr-** tutuklamak, kuşatmak

ķ. - adı (4-251)

ķambinat < Rus. (комбинат) kombine, tesis

ķ. (2-31)

ķ. + dı (2-64)

ķ. + gá (2-49)

ķ. + ı (2-31)

ķ. + ta (2-32)

ķ. + tı (2-62)

kám < Frs. (کم – kem) az, kem *bk.* **kām**, **kām**

k. + ídá (1-133)

kámír iç lastik, şambrel

k. (10-63)

kámpir *bk.* **kámpír**

k. (2-245)

k. + ekán (2-253)

kámpír < Frs. (کم پیر – kem-pîr) ihtiyar kadın *bk.* **kámpir**, **kámpír**, **kempír**, **kempir**

k. (1-150), (2-236), (2-246), (5-54), (8-116), (8-118)

k. + di (1-148)

kámpír *bk.* **kámpír**

k. + çē (5-49)

ķampitúr < İng. (computer) bilgisayar

ķ. (10-46), (10-48), (10-49)

ķ. + gá (10-50), (10-51)

kámpot < Frn. (compote) hoşaf

ķ. (3-24)

ķamuran < Frs. (كامرأا – kamrân) Kamurân ö.a. *bk.* **kámuran**

ķ. (4-14), (4-22)

kámuran *bk.* **ķamuran**

ķ. (4-12)

ķân tamır damar

ķ. + lár (7-130)

ķanā *bk.* **ķanaķa**

ķ. (6-52)

ķanaķa nasıl *bk.* **ķanā**, **kanaka**, **ķanakā**

ķ. (4-196), (5-53), (8-137)

ķ. + dır (2-143)

ķ. + ligini (4-142)

ķ. + sıgá (4-212)

kanaka *bk.* **ķanaķa**

k. (2-66)

ķanal < Frn. (canal) su kanalı

ķ. + lar (10-59)

ķ. + lardá (10-59)

kánar < Frs. (کنار – kenâr) kenar *bk.* **kánār**

k. + ını (10-3), (10-4)

kánār *bk.* **kánar**

k. + ını (10-6)

ķanakā *bk.* **ķanaķa**

ķ. (1-44)

ķança *bk.* **ķançe**

ķ. (2-314)

ķānça *bk.* **ķançe**

ķ. + dır (4-125)

ķançe kaç, ne kadar *bk.* **ķança**, **ķānça**

ķ. (1-65), (1-116), (2-101)

ķandāletçilik < Frs. (قنده - ķande) şekercilik

ķ. (7-83)

ķandey nasıl

ķ. (4-2), (4-106), (7-38), (7-67), (7-101)

ķ. + liginí (4-15)

ķānun < Ar. (قانون - ķânûn) kanun

ķ. + dı (4-61)

ķaniķul < Rus. (каникулы) tatil

ķ. + dā (10-88)

- ķ. + imdá (10-92)
- ķánnı** karnı, göbeği
ķ. (2-198)
ķ. + da (7-110)
ķ. + yiz (6-105)
- ķánt** şeker
ķ. + lár (11-108)
ķ. + lár (11-19)
- ķantraķt** < Rus. (контракт) harç, sözleşme
ķ. (2-90)
- ķanvert** < Rus. (конверт) zarf
ķ. (10-97)
- ķáp ķal-** *bk.* **ķáp ķâl-**
ķ. (1-248)
ķ. - sa (5-89)
- ķáp ķâl-** kalmak *bk.* **ķáp ķal-**
ķ. - gánínı (4-238)
ķ. - adī (8-33)
ķ. - gán bolādı (8-45)
ķ. - gánínı (4-238)
- ķáp ket-** *bk.* **ķáp ket-**
ķ. - ádídá (4-243)
- ķáp ket-** *bk.* **ķáp ket-**, **ķáp ke't-**
ķ. - kánmán (6-114)
ķ. - ádídá (4-243)
ķ. - işken ekán (2-222)
ķ. - tim (6-98)
ķ. - ādi (1-65)
ķ. - ásis ekán (4-154)
ķ. - edi (4-69)
ķ. - gánden (10-39)
ķ. - tí (7-69)
- ķáp** çuval *bk.* **ķáp**
ķ. (2-101), (2-102), (2-103), (10-95)
- ķ. + ká (10-97)
- ķáp** *bk.* **ķáp**
ķ. (2-102)
- ķáp ke't-** *bk.* **ķáp ket-**
ķ. - ādi (1-52)
- ķápá** kulübe
ķ. (4-131)
- 'ķápáleg** *bk.* **'ķápálek**
'ķ. + dí (4-146)
- 'ķápálek** kelebek *bk.* **'ķápáleg**
'ķ. + ká (4-146)
- ķáplá-** çuvallamak, kaplamak
ķ. - b (2-97)
ķ. - p (10-101)
ķ. - rıdım (1-41)
- ķáptár** < Frs. (كبوتر – kebûter) güvercin
ķ. (10-109)
- ķâr** kar (yağış tipi)
ķ. (2-162)
- ķârâ** *bk.* **ķâra**
ķ. (10-108)
- ķâra** kara, siyah *bk.* **ķârâ**
ķ. (11-63)
ķ. + mı (4-141)
- ķâra iş** hamallık, el gücüyle yapılan iş
ķ. (10-9)
- ķâra mál** büyük baş hayvan, sığır, inek
ķ. + dı (7-133)
- ķâraal** bekçi, koruyucu
ķ. (6-114)
- ķara-** bakmak *bk.* **ķarâ-**, **ķa'râ-**, **ķarâ-**, **ķa'râ-**, **ķara-**, **ķare-**, **ķari-**
ķ. - dım (10-83)
ķ. - gándá (11-49)
ķ. - masıs ekándá (2-274)

ķ. - p (1-162), (1-271), (5-36), (5-80), (7-83), (8-39), (8-46)

ķ. - sa (4-87), (8-121), (9-53)

ķ. - seis (4-150)

ķ. - yaptımikin (2-198)

ķ. - yıp (11-50)

ķará- *bk.* **ķara-**

ķ. - gándá (1-197)

ķ. - gánliginí (4-13)

ķáraḥçı eşkıya, haydut, harami *bk.* **ķaraḥçı**

ķ. (4-32)

ķaraḥçı *bk.* **ķáraḥçı**

ķ. + lárǵá (4-222)

ķárām < Frs. (كلم – kelem) lahana, kelem

ķ. (3-27)

ķa'rā- *bk.* **ķara-**

ķ. - p (2-175)

ķarā- *bk.* **ķara-**

ķ. - p (2-195)

ķarāp tur- *bk.* **ķarap tur-**

ķ. - dum (6-99)

ķarap tur- bakıp durmak *bk.* **ķarāp tur-**, **ķa'rāp tur-**

ķ. - ıp (1-162), (1-271)

ķa'rāp tur- *bk.* **ķarap tur-**

ķ. - ıp (2-173), (2-175)

ķa'rā- *bk.* **ķara-**

ķ. - p (2-173)

ķara- *bk.* **ķara-**

ķ. - p (2-22)

ķárTney *bk.* **ķártney**

ķ. (3-42)

ķare- *bk.* **ķara-**

ķ. - mey (5-79)

ķ. - ñ (4-195), (4-203)

ķ. - ymán (2-193)

ķ. - ymís (7-92)

ķarǵa karga

ķ. (4-259)

ķ. + lār (11-67)

ķárhâne < Frs. (كارخانه - kâr-hâne) iş yeri

ķ. (2-68)

ķārı yaşlı

ķ. (4-24), (11-43)

ķ. + lárdı (6-36)

ķårın karın, göbek *bk.* **ķårn**, **'ķårn**

ķ. (3-22)

ķarındaş *bk.* **ķarındaş**

ķ. (2-165)

ķarındaş kardeş *bk.* **ķarındaş**

ķ. (3-51), (3-52)

ķ. + dan (2-165)

ķ. + ımıs (2-164)

ķārı < Ar. (فاری - kârî) okuyan, hafız *bk.* **ķārı**, **ķārı**

ķ. + lár (2-320)

ķārı *bk.* **ķārı**

ķ. + lárdı (2-167)

ķārı *bk.* **ķārı**

ķ. + lárdı (2-166)

ķárım < Ar. (كریم - kerım) Kerim *ö.a.*

ķ. (2-287)

ķ. + lár (2-287)

ķari- *bk.* **ķara-**

ķ. - ñ (4-109)

ķarmağ balık iğnesi, olta *bk.* **ķarmâğ**, **ķarmâk**

ķ. (7-10)

ķarmâğ *bk.* **ķarmağ**

ķ. + қа (7-11)

ķarmâk *bk.* **ķarmağ**

ķ. + ka (7-10)

ķárn *bk.* **ķárin**

ķ. + ı (7-99)

ķ. + ıda (7-101)

ķ. + ını (8-38)

'ķárn *bk.* **ķárin**

'ķ. + ıda (7-99)

ķártney < Frs. (کرنای - kernây) düdük, üflemeli müzik aleti *bk.* **ķárTney**

k. (3-45)

ķartoşka < Rus. (картошка) patates *bk.* **ķartoşka**, **ķártoşká**, **ķartoşká**, **ķartoşkā**, **ķartoşkē**

ķ. (1-250), (1-268), (5-44), (5-49)

ķartoşka *bk.* **ķartoşka**

ķ. (1-276)

ķártoşká *bk.* **ķartoşka**

ķ. (2-102), (3-22)

ķartoşká *bk.* **ķartoşka**

ķ. (2-97)

ķ. + ını (8-79)

ķartoşkā *bk.* **ķartoşka**

ķ. ını (1-276)

ķartoşkē *bk.* **ķartoşka**

ķ. (6-38)

ķarz < Ar. (قرز - ķarz) borç

ķ. + igá (4-183)

ķarzdâr < Ar. (قرزدار - ķarzdâr) borçlu

ķ. + lárını (4-183)

ķásál < Ar. (كسل - kesel) hasta *bk.* **'ķásel**, **kesál**

k. (2-34)

ķásál bol- hastanmak *bk.* **'ķásel bol-**

k. - up (2-34)

ķásállī *bk.* **kesállik**

k. (2-86)

ķásb < Ar. (كسب - kesb) meslek, iş *bk.* **kesb**

k. + í (9-25)

k. + ím (3-15), (7-1), (8-1), (9-1)

ķáse < Frs. (كاسه - kâse) kâse

k. + dá (5-89)

'ķásel *bk.* **ķásál**

'k. (4-27)

'ķásel bol- *bk.* **ķásál bol-**

'k. - mágánde (4-27)

ķásellī *bk.* **kesállik**

k. + dán (1-206)

ķáselvánt bol- sık hastanmak

k. - gán (4-115)

ķáshân *bk.* **ķázan I**

ķ. + ídá (8-82)

ķāsım < Ar. (قاسم - ķâsım) Kâsım *ö.a.*

ķ. (4-96)

ķāsımbeg Kâsımbek *ö.a.*

ķ. (4-49), (4-51)

ķástım şım < Frn. (costume) takım elbise *bk.* **'ķástım şım**

k. (10-9)

'ķástım şım *bk.* **ķástım şım**

'k. (3-56)

ķaş kaç

ķ. (11-16)

ķaşgar Kaşgar *y.a.*

ķ. (2-215), (2-219)

ķ. + da (2-215), (2-216)

ķ. + gá (2-210)

ķaşnuş < Frs. (كشنيچ - keşnîç) maydanoz

k. + tán (6-62)

ķaş- *bk.* **ķaç-**

ķ. - tím (8-124), (8-126), (8-129), (8-131)

- kátá** *bk. káttá*
k. (4-116)
- kátá búvi** büyük nine
k. + mız (4-116)
- ķatāġan** baskı, yok etme
ķ. (4-242)
- ķatār** < Ar. (قطار - ķatār) dizi, sıra, süre
bk. ķatar
ķ. (8-97)
- ķatār ķatār** sıra sıra
ķ. (1-70)
- ķatarakṭā** < Frn. (cataracte) katarakt
ķ. (2-110)
- ķatar** *bk. ķatār*
ķ. + ı (1-125)
- ķatnaş-** karışmak, kaynaşmak
ķ. - amız (9-29)
ķ. - ıp (9-31), (9-32)
ķ. - sa (9-30)
- ķatnaşıp tur-** kaynaşıp durmak
ķ. - iş (9-32)
- káttá** büyük *bk. 'káttá, káttā, kátá, kátte, káttē, kátte, káttē, 'kátte, kettá, kettā*
k. (1-18), (1-40), (1-44), (1-164), (1-273), (2-6), (2-7), (2-8), (2-10), (2-24), (2-29), (2-33), (2-35), (2-36), (2-38), (2-65), (2-67), (2-145), (2-150), (2-161), (2-172), (2-207), (2-210), (2-216), (2-220), (2-224), (2-320), (3-5), (4-18), (4-66), (4-112), (4-155), (5-60), (7-26), (7-36), (7-37), (7-38), (7-62), (7-66), (7-72), (7-90), (7-92), (8-65), (8-72), (8-110), (8-140), (9-22), (10-59), (10-81), (10-101), (10-102), (11-100)
k. + lár (2-324), (11-101)
k. + lárdı (1-46)
k. + lárı (5-93)
k. + lárım (11-102)
- k. + ní (10-103)
k. + sí (2-145), (7-12), (11-100)
k. + síġá (2-26)
- 'káttá** *bk. káttá*
'k. (1-144), (1-155)
- káttā** *bk. káttá*
k. (7-26)
- káttá ķıl-** büyötmek
k. - ġán ekán (2-231)
- káttátir-** büyötmek *bk. káttáttir-*
k. işkán (6-35)
- káttáttir-** *bk. káttátir-*
k. - ġán (6-37)
- kátte** *bk. káttá*
k. (3-4), (4-79), (4-80)
- káttē** *bk. káttá*
k. (5-101)
- kátte** *bk. káttá*
k. (6-53)
- káttē** *bk. káttá*
k. (7-36)
- 'kátte** *bk. káttá*
'k. + lárdán (5-104)
- ķattī nazar** < Ar. (قَاتعى - ķat'ī) kesin, net, bakış açısı
ķ. (4-213)
- ķattuġ** katı, sert *bk. 'ķattuġ, ķattıġ*
ķ. (1-174), (2-254), (2-255), (4-18), (6-62)
ķ. + rāġ (2-113)
- 'ķattuġ** *bk. ķattuġ*
'ķ. (4-159)
- ķattıġ** *bk. ķattuġ*
ķ. (4-18)
- ķavat ķavat** kat kat
ķ. (5-51)

ķávím < Ar. (قوم - ķavm) kavim *bk.*
ķáv̄m

ķ. + gá (4-196)

ķávlá- kazmak, oymak *bk.* **ķávlā-**

k. - p (10-6)

ķávlā- *bk.* **ķávlā-**

k. - p (1-133)

ķávlet- kazdırmak, oymak

k. - gán ekán (10-3)

k. + iyatkánde (10-4)

ķáv̄m *bk.* **ķávím**

ķ. + ıgá (4-195)

ķ. + ıgá (4-191), (4-200), (4-201)

ķ. + ını (4-201)

ķávurma kavurma

ķ. (5-39)

ķay nereye

ķ. (8-123), (8-126)

ķayer nere

ķ. + dá (2-234)

ķ. + de (4-129)

ķ. + den (8-18), (11-72)

ķ. + gá (10-30)

ķayn uká kayın birader

ķ. + lárım (1-94)

kayna *bk.* **ķayna**

k. (2-28), (2-187)

ķayna- kaynamak *bk.* **ķaynā-**, **ķayne-**

ķ. - gándán (6-58)

ķ. - p (5-43)

ķayna kaynana *bk.* **kayna**, **kaynā**

ķ. + m (1-92), (1-105)

ķ. + sı (1-57)

ķaynā *bk.* **ķayna**

k. + m (2-31)

ķaynā- *bk.* **ķayna-**

ķ. - p (6-60)

kaynata *bk.* **ķaynata**

k. + lar (2-28)

k. + sı (2-187)

ķaynata kaynata *bk.* **kaynata**

ķ. + larıgá (2-189)

ķ. + m (1-92), (1-105), (1-121)

ķ. + mıs (5-42)

ķaynat- kaynatmak

ķ. - ıb (5-41)

ķ. - ıp (1-256), (2-137), (6-3), (6-58), (8-39)

ķ. - ıp (2-126), (3-27)

ķ. - ış (6-4)

ķ. - ma (5-39), (5-40)

ķaynatıl- kaynatılmak

ķ. - adı (6-6)

ķ. - ıp (2-154)

ķaynatıp tur- kaynatıp durmak

ķ. - ıp (1-256)

ķayne- *bk.* **ķayna-**

ķ. - gán (6-67)

ķ. - gándán (6-61)

ķ. - ydigán (1-131)

ķaynı *singil* görümce

ķ. (1-94)

ķayn kayın, eşin erkek kardeşi

ķ. + ın (1-91)

ķaysı hangisi *bk.* **ķāysı**

ķ. (1-228), (2-290), (4-143), (7-56), (7-130), (9-54)

ķ. + mı (6-86)

ķāysı *bk.* **ķaysı**

ķ. (6-87)

ķaytar- döndürmek

ķ. - amís (2-4)

ķ. - ayapbıs (2-324)

ķ. - gán (7-32)

ķ. - ıp (5-66)

ķ. - ıyaptı (2-246)

ķayt- dönmek

ķ. - ıp (2-57)

ķ. - ıp (1-38), (5-59)

ķ. - iñ (1-173)

ķ. - işidá (1-242)

ķ. - iyatıp (10-67)

ķ. - kán (10-67)

ķ. - maslik (4-78)

ķ. - tik (7-48)

ķaytıp kel- dönüp gelmek

k. - ádí (5-59)

k. - árdí (2-57)

k. - máptí (11-58)

k. - emán (11-38)

ķaytmey koy- dönüp koymak

ķ. - dum (1-38)

ķazağıstán Kazakistan

ķ. + largeçe (7-34)

ķázán *bk.* **ķázan I**

ķ. (1-131)

ķ. + dı (1-130)

k. + gá (1-130)

ķazan II Kazan *y.a.*

ķ. + da (4-7)

ķázan I kazan, tencere *bk.* **ķázán,**
ķáshán

ķ. + dı (1-190)

ķ. + gá (2-151), (6-67)

ķ. + dı (6-70)

ķ. + ımızı (1-191)

ķ. + ımı (2-150)

ķ. + lar (2-150)

ķ. + gá (5-42)

ķē- *bk.* **kel-**

k. (1-91), (1-164), (8-74)

ke *bk.* **keyin**

k. (4-223), (6-2), (10-9)

keç geç, akşam

k. (1-15), (6-25), (7-68), (10-55),
(10-78), (10-95)

k. + ki (11-2)

k. + kiçe (5-56)

keçá *bk.* **keçe**

k. + síní (5-100)

keçe gece, dün *bk.* **keçá, keçē**

k. (1-142)

k. + dán (2-154)

k. + gi (1-141)

k. + gidán (1-159)

k. + gidán berí (1-159)

k. + si (5-100)

keçē *bk.* **keçe**

k. (1-141), (1-155)

k. + síde (2-116)

keçir- affetmek

k. - ádíde (4-250)

k. - gin (4-179), (4-187)

k. - gúvçí (4-177)

k. - iştı (11-68)

keçirim sor- af dilemek, özür dilemek

k. - ap (5-66)

keçürin akşam, akşam üstü

k. + geçe (2-154)

ke- *bk.* **kel-**

k. (1-60), (1-233), (2-133), (4-87),
(4-205), (11-46), (11-65)

k. gán (2-73), (4-235), (8-42)
 k. - gán ekánmán (2-17)
 k. - gánçe (2-4)
 k. - gánde (2-207), (4-85)
 k. - gánden (4-134)
 k. - gánmán (6-115)
 k. - gánmi (1-113)
 k. - gánmís (6-115)
 k. - giçowur (1-72)
 k. - güçowur (1-75)
 k. - máptí (11-40)
 k. - másín (2-190)
 k. - meyaptı (2-282)
 k. - meyatuwdik (10-67)
 k. - psíz (2-1)
 k. - psíz (2-3)
 k. - ptí (1-231), (2-241), (4-218)
 k. - ptíde (5-70)
 k. - ptiyu (1-172)
 k. - se (1-161), (2-79), (2-193), (2-240), (8-43), (8-45)

k. - sîn (4-72)

kegán bol- gelmiş olmak

k. - sen (11-72)

k. - señ (11-73)

kegin eney *bk.* **eney kigin**

k. (2-126), (4-97)

kègin eney *bk.* **eney kigin**

k. (4-95)

kegin *bk.* **keyin**

k. + gi (2-92), (2-324)

k. + gisi (2-185)

kein *bk.* **keyin**

k. (4-47), (4-48)

kel kel, saçlı olmayan

k. (5-47)

kel- gelmek *bk.* **kē-, ke-, ke'l, keļ-, kèl-, ki-, kil-, kiļ-**

k. (5-49), (8-132)

k. - ádí (3-44), (3-46), (3-47), (4-196), (4-251), (5-59), (7-2), (8-99), (8-107), (10-107), (11-8)

k. - ādí (1-255)

k. - ādi (1-55)

k. - ādí (3-48), (3-51), (4-34), (4-83), (4-93), (5-68), (6-78)

k. - āmıs (7-93)

k. - āmıs (5-105)

k. - amíz (6-73)

k. - ár ekánsıs (4-141)

k. - ár ekán (4-161)

k. - ár ekánde (4-161)

k. - ár ekánsıs (4-142)

k. - árdí (2-57)

k. - dī (1-18), (8-89), (10-31)

k. - dīzmí (8-17)

k. - dí (2-198), (6-18)

k. - dik (4-137), (9-42), (11-87)

k. - dím (1-39), (1-244), (2-166), (10-18), (10-20), (11-60)

k. - dínmí (11-65)

k. - diyiz (3-62)

k. - eceğimde (11-78)

k. - edí (4-196), (8-45)

k. - edigán (8-86)

k. - emán (8-26), (9-3)

k. - esti (10-29)

k. - ey (1-209)

k. - gán (5-24), (5-52), (6-127), (7-53)

k. - gándá (11-82)

k. - gánde (5-32)

k. - gánīzden (4-160)
 k. - gánlárdá (1-153)
 k. - gánmán (2-24), (2-113)
 k. - işçe (2-105)
 k. - ib (2-220), (2-270), (8-132), (10-21), (10-68)
 k. - íb (1-160), (2-170), (2-242), (2-266), (2-275), (3-30), (7-47), (7-109), (8-46), (10-68)
 k. - ínādí (8-107)
 k. - íp (2-167), (4-219), (6-109), (6-126), (9-45), (10-56), (11-38)
 k. - işádí (4-94), (8-102)
 k. - işgán (2-82), (4-134)
 k. - işi (4-48)
 k. - işib (8-103)
 k. - işím (5-61)
 k. - işip (1-121)
 k. - işipti (4-223)
 k. - işkán (2-116)
 k. - işkán ekán (2-221)
 k. - işláríní (3-61)
 k. - iştán (8-96)
 k. - işti (4-92), (6-25)
 k. - iyapbıs (7-17)
 k. - iyaptı (8-10), (8-136)
 k. - iyatkán (10-70)
 k. - iyatsa (11-64)
 k. - iyatuwdik (10-67)
 k. - iylár (3-63)
 k. - mādī (11-45)
 k. - megándán (11-41)
 k. - mey (10-39)
 k. - miydí (4-93)
 k. - se (5-24), (8-93), (11-106)
 k. - sek(2-269)

k. - ūdım (1-114)

ke'l bk. kel-

k. ādí (1-184)

keļ- bk. kel-

k. - gán (2-72), (5-31)

k. - gán ekán (2-208), (5-82), (6-14)

k. - gánde (7-32)

k. - gání (5-58)

k. - gim (6-10)

k. - megān (5-74)

k. - mesín (3-62)

k. - miydí (2-46)

k. - sám (2-21)

k. - se (3-26), (5-56)

k. - sín (1-157)

kelgán bol- gelmiş olmak

k. - işı (5-52)

k. - señ (11-72)

kél- bk. kel-

k. - gánden (6-79)

k. - māgeysán (1-220), (1-221)

k. - señ (1-222)

kelib otur- gelip oturmak

k. - ıb (8-132)

kelíllár gelinler

k. + dí (3-17)

k. + gá (3-17)

kelín gelin kız *bk. kelin*

k. (1-88), (2-266), (2-271), (4-60), (6-16), (6-79), (6-83), (6-105), (8-105)

k. + dí (8-106)

k. + í (5-54)

k. + ím (3-2), (3-5), (3-19)

k. + ímís (2-266)

k. + lárdí (4-81)

kelinçek gelin kızcağız

k. (2-176)

kelin *bk.* **kelín**

k. + dí (6-78), (11-94)

k. + e (2-268)

k. + ím (2-165)

kelmey **qál-** gelmemek

k. - ādí (10-39)

kel- gelmek

k. - öradı (6-53)

keltiriber- getirivermek

k. - íşim (9-52)

kemá gemi *bk.* **kemā**

k. (5-80)

k. + gá (5-79)

kemáde **çüş-** gemiye binmek

k. - ámis (5-78)

kemā *bk.* **kemá**

k. + di (1-117)

kemár < Frs. (كمر – kemer) kemer, bel bağı

k. + íní (1-170)

kembâğal *bk.* **kembeğál**

k. (4-82), (6-65)

kembe'ğál *bk.* **kembeğál**

k. + gine (8-26)

kembeğál < Frs. + Ar. (كemb bağal) yoksul, fakir *bk.* **kembâğal**, **kembe'ğál**

k. + lár (2-226)

kempír *bk.* **kámpír**

k. (11-56)

k. + dí (8-117)

kempir *bk.* **kámpír**

k. + niñ (11-30)

kemzür < Frn. (camisole) kaftan

k. (4-255)

kēñ *bk.* **keñ**

k. (2-308), (6-44)

keñ geniş *bk.* **kēñ**

k. (10-101)

kep qál- gelmek, gelip kalmak

q. - adı (4-34), (4-240)

q. - ár ekán (4-242)

q. - gánidá (9-52)

q. - ıp (1-27)

kep çık- gelip çıkmak

k. - qandan (5-43)

kep qâ- *bk.* **kep qál-**

q. ptıda (5-69), (5-76)

kep ket- gitmek

k. - ādí (1-174)

kep tur- gelmek

k. - adı (6-132)

k. - āmıs (5-30)

kerē *bk.* **kereg**

k. (1-186), (2-169), (2-239), (2-255), (2-312), (4-48), (4-60), (4-74), (8-3), (10-14), (10-37), (10-82)

k. + ekán (1-197), (4-151), (4-152), (4-212)

k. + más ekān (2-254)

k. + ekándā (2-256)

k. + emás (6-4)

k. + emás ekán (4-91)

k. + dá (1-131)

k. + de (4-129)

k. + mi (1-187)

kerēg *bk.* **kereg**

k. (1-275), (2-89), (2-90)

kereg gerek, gerekli *bk.* **kerē**, **kerēg**, **kereğ**, **kerēk**, **kerek**

k. (2-290), (4-59), (4-97), (4-157), (4-197), (9-32)

- k. + idi (4-107), (4-219)
 k. + idí (1-75), (4-27), (8-49), (8-50), (8-51)
 k. + dá (1-72), (4-201)
 k. + u (4-157)
- kereğ** *bk. kereg*
 k. (5-61)
- kerek** *bk. kereg*
 k. (1-272), (2-294), (4-158), (4-201), (4-207), (7-87), (10-33), (11-13)
- kerēk** *bk. kereg*
 k. (5-57)
- kerēli** gerekli *bk. kerey*
 k. (5-44)
- kerey** *bk. kerēli*
 k. (4-200)
- keril-** gerilmek, bōbürlenmek
 k. - esen (7-106)
 k. - íp (1-145)
- kerpiçney zavotu** < Rus. (кирпичный завод) tuğla fabrikası
 k. + da (3-6)
- kesál** *bk. kásál*
 k. (3-22)
- kesál bol-** *bk. kásál bol-*
 k. - miydı (3-22)
- kesállig** *bk. kesállik*
 k. + im (7-55)
 k. + lárı (1-259)
- kesállik** hastalık *bk. kásellī, kesállig, kásállī, kesellik*
 k. (7-56)
- kes-** kesmek
 k. - ámıs (5-51)
 k. - gánı (8-82)
 k. - ílíp (4-108)
- k. - íp (2-108), (2-136), (2-149), (3-37), (8-81)
- kesb** *bk. kásb*
 k. + ímı (8-2)
 k. + ínı (8-76)
- keselhâne** hastane
 k. + den (11-96)
- kesellik** *bk. kesállik*
 k. (7-59)
- kesílíp ket-** kesilmek
 k. - ādí (4-108)
- kesip çık-** kesmek
 k. - ılādı (8-81)
- kesiró siçenya** < Rus. (кесарево сечение) sezaryen
 k. (2-111)
- ket-** gitmek *bk. ke't- , kit-*
 k. - ādí (1-64), (1-174), (4-52), (4-71), (4-108), (5-89), (8-32), (8-36), (8-46)
 k. - ādı (1-65), (9-48)
 k. - ádídá (4-243)
 k. - ámán (1-102)
 k. - ámıs (7-113)
 k. - ār ídik (1-71)
 k. - ārar ekán (2-274), (4-217)
 k. - árdı (2-67)
 k. - árdig (1-73)
 k. - áridı (2-66)
 k. - ásis ekán (4-154)
 k. - ásis ekánde (4-150)
 k. - ásiz (6-118), (10-61)
 k. - ásti (10-62)
 k. - edi (4-69)
 k. - edı (8-31)
 k. - edidá (8-30)

k. - emán (2-197), (8-124), (8-126), (8-129), (8-131), (11-62)

k. - er ekán (4-127), (8-129), (8-127), (10-15)

k. - er ekánde (4-147)

k. - er íkán (4-144)

k. - erdig (10-28)

k. - erdik (10-28)

k. - eyatıp (8-122)

k. - eylī (2-173)

k. - gán (8-22), (9-22)

k. - gán ekán (5-76)

k. - gánden (10-39)

k. - ĩp (6-78)

k. - íb (4-103), (8-130)

k. - ím (4-137)

k. - íp (2-33), (8-33), (8-42), (8-124), (8-127), (10-29)

k. - ip (1-246), (8-25), (8-53), (8-65), (8-67)

k. - íptí (5-75)

k. - iřár ikán (2-272)

k. - iřár iken (2-273)

k. - iřárkán (2-273)

k. - işken ekán (2-222)

k. - işten (10-84)

k. - iřtiñ (10-30)

k. - iyapbán (1-237), (1-240)

k. - iyapsán (8-123), (8-126)

k. - iyaptı (1-168), (1-169)

k. - iyåptı (4-40)

k. - iyatıp (4-129), (9-52), (9-53)

k. - iyatkánde (1-234)

k. - iyatkánide (8-29)

k. - iyatkánimde (4-232)

k. - iyatkendá (1-202), (1-239)

k. - iyatsa (4-127)

k. - kán (1-122), (2-182), (4-227), (8-120), (8-121)

k. - kǎn (1-85), (4-114)

k. - kán ekándá (2-224)

k. - kándá (1-169)

k. - kándán (8-36)

k. - kánde (9-52)

k. - kánden (3-51), (8-50)

k. - kánídá (7-53)

k. - kánídĩ (2-234)

k. - kánimden (5-62)

k. - kánmán (2-61), (6-114)

k. - kánmán ekán (2-115)

k. - kánmıs (6-103)

k. - ken ekán (1-168), (2-210)

k. - ken idigdá (1-105)

k. - kenmán (1-121)

k. - megán (2-294)

k. - se (2-14), (8-125)

k. - sem (8-71)

k. - sín (1-136)

k. - tí (1-99), (1-112), (2-68), (2-83), (2-85), (2-86), (2-88), (4-120), (7-69), (8-66), (10-18) k. - ti (2-64), (7-57), (7-60)

k. - tik (9-40), (10-70)

k. - tím (10-71)

k. - tím (6-98)

ke't- bk. ket-

k. - ādi (1-52), (1-186)

k. - ādim (1-187)

ketíp bår- gitmek

k. - sa (11-60)

ketip çıĥ- gitmek

k. - tim (1-37)

ketip ál- gitmek

- k. - ar ekán (1-246)
- k. - ár ekán (8-124), (8-127)
- k. - dı (1-28)
- k. - gán (2-33)
- k. - sım (2-253)

ketiwâr- gidivermek

- k. - ar ekán (1-238)
- k. - gán (1-83)

kettá bk. káttá

- k. (1-43), (6-47)
- k. + sí (7-44)
- k. + sígá (1-88)
- k. + sínı (1-5)

kettá búúm bk. kátá búvı

- k. (6-47)

kettá bk. káttá

- k. + ní (6-55)

kewâl- gelmek

- k. - gán ekán (2-220), (5-66)

keyfiyát < Ar. (كيفية - keyfiyet) halet, hal

- k. (5-104)

keyin sonra **bk. kegin, keın, keyn, kın, kiyin, ke**

k. (2-138), (3-37), (3-49), (3-51), (4-15), (4-32), (4-63), (4-75), (4-101), (4-103), (4-206), (5-43), (6-59), (7-126), (10-10), (10-21), (10-45), (10-47), (10-56), (10-80), (10-93), (10-99), (11-7), (11-8), (11-9), (11-10), (8-104), (8-106), (8-107), (8-109), (11-11), (11-39), (11-49), (11-53), (11-56), (11-61), (11-62), (11-68), (11-75), (11-77), (11-83), (11-92), (11-96), (11-103), (11-104), (11-110)

keyin eney bk. eney kigin

- k. (8-107)
- k. + gi (5-4), (10-13), (10-60), (10-88)

- k. + gisi (7-91)

keyn bk. keyin

- k. (2-85)

kez- gezmek

- k. - íp (8-26), (8-45)

kezıp kel- gezip gelmek

- k. - edı (8-45)
- k. - emán (8-26)

ıber- **bk. ıl ber-**

- . - ámán (10-95)
- . - árdımdá (2-279)

ıblelı < Ar. (قبله - ıble) Namazda kabeye yönelme

- . (9-47)

ı- **bk. ıl-**

. - gán (4-187), (6-55), (6-120), (9-51)

- . - gánmán (9-33)

- . - gánmıs (2-81)

- . - gin (11-27), (11-28)

- . - mādım (6-101)

- . - mas ekán (2-277)

- . - mey (1-192)

- . - meydigán (4-173)

. - p (2-100), (2-108), (6-57), (6-73), (6-74), (6-128), (8-28), (10-38), (10-40), (10-102)

- . - ptı (4-223)

- . - sa (6-131)

- . - sam (1-22)

ı'- **bk. ıl-**

- . - gánı (3-26)

ıl ber- yapıvermek **bk. ıber-**

- . - árdı (5-47), (5-49)

ıl- yapmak, etmek, kılmak **bk. ı- , ı'-, ıl-, ıl-, ıl-**

- ք. - ādī (1-46), (1-276), (4-72), (6-126), (8-104)
 ք. - adī (4-49), (4-61), (4-90), (4-251), (6-81), (8-9)
 ք. - ádī (7-100)
 ք. - ādī (1-11), (1-12)
 ք. - adıda (4-253)
 ք. - adigán (6-130)
 ք. - adíganmí (4-256)
 ք. - amán (7-50), (7-67), (8-74), (8-95), (10-9), (10-44), (10-78), (10-92)
 ք. - ámán (2-325)
 ք. - amıs (1-136), (2-179), (3-24), (3-43), (7-68), (7-93)
 ք. - āmıs (2-184), (2-185), (6-7)
 ք. - amīs (3-24)
 ք. - amız (2-124), (5-49), (6-109), (9-26)
 ք. - amís (1-264)
 ք. - ámíz (2-325)
 ք. - ar ekán (2-271), (2-277)
 ք. - ar ekánmán (2-279)
 ք. - ar ikán (2-280)
 ք. - ár ikánde (5-24)
 ք. - árkánde (5-80)
 ք. - ardı (6-38)
 ք. - árdī (8-73)
 ք. - árdım (3-16)
 ք. - ardígde (2-265)
 ք. - árdik (8-74)
 ք. - asān (4-98)
 ք. - asen (11-74)
 ք. - asıs ekán (4-159)
 ք. - astı (10-79)
 ք. - astik (10-62)
 ք. - dı (1-101), (4-231), (6-22), (6-101), (7-112), (10-14)
 ք. - dī (1-104)
 ք. - dīk (7-47)
 ք. - dım (10-85), (10-89)
 ք. - dımmı (5-83)
 ք. - dīñ (4-234)
 ք. - dıyu (4-208)
 ք. - dig (9-38)
 ք. - dik (1-25), (6-97), (9-45)
 ք. - ey (4-237)
 ք. - gán (4-175), (4-179), (7-39), (11-25)
 ք. - gánde (5-24), (7-83)
 ք. - gáni (9-17)
 ք. - gánmán (2-79)
 ք. - gánmen (9-17)
 ք. - gánmıs (6-106), (7-45)
 ք. - gánmí (8-76)
 ք. - gánmiz (3-42)
 ք. - gim (10-39)
 ք. - gin (4-165), (4-168), (4-169), (4-173), (4-174), (4-181), (4-182), (4-183), (4-185), (4-186)
 ք. - gúvçı (4-177)
 ք. - ıb (1-195), (4-75), (5-42), (7-95), (7-111)
 ք. - ımadı (8-103), (8-114)
 ք. - ımādı (2-277), (8-113), (8-114)
 ք. - miyatkándá (4-153)
 ք. - ıp (1-30), (1-39), (1-70), (1-74), (1-110), (1-128), (1-140), (1-145), (1-167), (1-170), (1-174), (1-203), (1-233), (1-262), (1-275), (1-248), (2-91), (2-95), (2-131), (2-136), (2-234), (2-273), (3-37), (4-77), (4-151), (4-161), (4-221), (4-242), (5-6), (5-23), (5-48), (5-57), (5-60), (5-66), (5-102), (5-103), (6-3), (6-52), (6-53), (6-81), (6-106), (6-109), (6-115), (7-44), (8-26), (8-79), (8-81), (8-96), (8-97), (8-99), (8-114), (8-120), (8-

131), (9-38), (10-9), (10-11), (10-99), (10-104), (11-4), (11-67)

ķ. - ĩp (3-35), (5-23), (6-128)

ķ. - iş (4-201), (5-57)

ķ. - iřámán (2-141)

ķ. - işardı (6-45)

ķ. - işı (8-74)

ķ. - işını (9-28)

ķ. - işi (4-212)

ķ. - işiysis (4-152)

ķ. - iřkán ekán (9-56)

ķ. - iştı (10-41), (10-90), (10-91)

ķ. - ıtıp (5-58)

ķ. - ıyabbán (1-15), (3-18)

ķ. - ıyaptı (1-9)

ķ. - ıyatkánde (11-77)

ķ. - ıyatsa (5-69)

ķ. - ıyatūdu (1-156)

ķ. - iñ (4-236)

ķ. - ingán (2-255)

ķ. - iřiñ (4-207)

ķ. - iştı (10-45)

ķ. - iřtıñ (10-30)

ķ. - ıyaptı (2-278)

ķ. - ıyatsa (8-42)

ķ. - ıyatsam (2-277)

ķ. - ıyin (2-277)

ķ. - mágán(4-15)

ķ. - maptı (11-62)

ķ. - mas ekán (4-235)

ķ. - miydigán (4-174)

ķ. - sa (4-210)

ķ. - uvdiñ (4-231), (4-233)

ķ. - yaptı (10-9)

ķılal- yapmak, etmek

ķ. - miymán (1-154)

ķılas < İng. (class) sınıf

ķ. + geçe (1-32)

ķ. + tı (2-92)

ķıldır- yaptırmak, ettirmek

ķ. - ıp (4-159)

ķıldırıp koy- yaptıırıp koymak

ķ. - ar ekán (4-159)

ķıley sū < Rus. (клей) tutkal, yapıştırıcı, yapışkan sıvı

ķ. + da (2-54)

ķıl- *bk.* **ķıl-**

ķ. - gán (4-142), (7-63), (7-81)

ķ. - gánde (4-83), (5-23), (5-65)

ķ. - gánide (8-32)

ķ. - gánlig (4-109)

ķ. - gánmis (4-6)

ķ. - magán (4-193)

ķ. - magán ekánsis (2-268)

ķ. - masın (4-72)

ķ. - mey (2-217)

ķ. - sın (2-189)

ķılıb yür- yapıp yürümek, yapmak

ķ. - üb (10-81)

ķıl- *bk.* **ķıl-**

ķ. - ĩbā (1-218)

ķılıp bår- yapmak

ķ. - gánden (8-96)

ķılıp ber- yapmak

ķ. - ádí (8-97)

ķılıp koy- *bk.* **ķıp koy-**

ķ. arıdik (1-70)

ķılıp otur- yapmak

ķ. - āmıs (2-105)

ķıl- *bk.* **ķıl-**

- k. - ĩp (2-29), (2-33)
- ķimey ķoy-** yapmamak
ķ. - dik (2-326)
- ķimĭlle-** *bk.* **ķimĭllá**
ķ. - yaptı (5-63)
ķ. - yatkán (5-61)
- ķimĭlleyatkán bol-** kıpırdamak
ķ. - adı (5-61)
- ķimĭllá** kıpırdamak *bk.* **ķimĭlle-**,
ķimmille-
ķ. - p (5-55)
- ķimĭlláp tur-** kıpırdamak
ķ. - ar ikán (5-55)
- ķimmát** *bk.* **ķimmát**
ķ. (11-33)
- ķimmát** < Ar. (قیمت - ķimmet) Kıymet
ö.a. bk. **ķimmát**
ķ. (11-29), (11-34), (11-35), (11-54), (11-58), (11-59), (11-62), (11-64)
ķ. + ekán (11-31)
ķ. + ní (11-57)
- ķimmátbâhâ** değerli, kıymetli *bk.*
ķimmátbâhâ
ķ. (11-55), (11-97)
- ķimmátbâhâ** *bk.* **ķimmát bâhâ**
ķ. (11-95)
- ķimmille-** *bk.* **ķimĭllá**
ķ. - sıs (4-154)
- ķĭn** *bk.* **ķeyin**
ķ. (4-153)
- ķıp ķoy-** yapıp koymak *bk.* **ķılıp ķoy-**
ķ. - adı (8-28)
ķ. - âmıs (2-100), (2-104), (2-108)
ķ. - gán (6-128)
ķ. - iş (10-38)
ķ. - sam (10-40)
- ķıp ķâl-** yapmak
ķ. - ādı (4-17)
- ķıp kel-** yapıp gelmek
ķ. - âmız (6-73)
- ķıp tur-** yapıp durmak
ķ. - âmıs (6-74)
ķ. - up (6-57), (10-102)
- ķır beş** kırk beş
ķ. (10-26), (10-29)
- ķıraķadĭl** < Rus. (крокодил) timsah
ķ. (5-92)
- ķırasnĭ** < Rus. (красный) kırmızı, kızıl
ķ. (1-229)
- ķır** kır, kurak yer
ķ. + gá (4-83)
- ķırĝbeş** kırk beş
ķ. (8-82)
- ķırĝın bārāt** soy kırim
ķ. (4-170)
- ķırĝız** Kırgız *ö.a. bk.* **ķırĝız**
ķ. (2-312), (5-14)
- ķırĝız** *bk.* **ķırĝız**
ķ. (2-316), (2-317), (6-114)
- ķırĝızça** *bk.* **ķırĝızçe**
ķ. + gá (2-318)
- ķırĝızçe** Kırgızca *bk.* **ķırĝızça**
ķ. (2-312)
- ķırĝızstân** *bk.* **ķırĝızstân**
ķ. (2-312)
ķ. + dá (2-62), (2-312), (2-313), (5-21)
- ķırĝızistan** *bk.* **ķırĝızstân**
ķ. (2-64)
- ķırĝızstân** Kırgızistan *bk.* **ķırĝızstân**,
ķırĝızistan
ķ. (9-9)

- ķ. + dá (8-13), (10-59)
 ķ. + dán (8-17)
- ķırĥ** *bk.* **ķırķ**
 ķ. (4-72), (6-84), (10-70)
- ķırĥ sákkiz** kırk sekkiz
 ķ. (4-72), (6-84)
- ķırĥ toķķız** kırk dokuz
 ķ. + gá (6-84)
- ķırıĝ** *bk.* **ķırķ**
 ķ. - mĭkin (10-67)
- ķırıĥ** *bk.* **ķırķ**
 ķ. (11-15)
- ķırķ** kırk *bk.* **ķırĥ**, **ķırıĥ**, **ķırıĝ**
 ķ. + ı (8-109)
- kırk-** kırmak, kesmek
 ķ. - ıp (10-97)
- ķıs** *bk.* **ķız**
 ķ. (4-21)
- ķıskartıl-** azaltılmak, kısaltılmak
 ķ. - ıb (2-316)
- ķıskártırıl-** azalttırılmak
 ķ. - ıb (2-316)
- ķıskā** kısa
 ķ. + ya (7-95)
- ķıssa** < Ar. (قصة - kıssa) hikâye, rivayet
 ķ. + larıda (4-67)
 ķ. + lárídá (4-72)
- ķıstır-** kıstırmak, sıkıstırmak
 ķ. - ıp (10-5)
- ķıstırıp tur-** kıstırmak
 ķ. - up (10-5)
- ķış** *ķış mev.*
 ķ. (2-160), (3-23), (5-32)
 ķ. + gá (2-105), (3-20)
 ķ. + gā̄ (2-96)
- ķ. + gámı (2-96)
 ķ. + ıdı (2-159)
 ķ. + larda (1-12)
 ķ. + ta (2-100), (3-21), (6-5)
 ķ. + tā (2-98), (3-26), (3-28)
 ķ. + ti (10-55)
- ķıslāĝ** köy *bk.* **ķıslāķ**
 ķ. + dá (4-215)
 ķ. + degi (4-83)
 ķ. + lárda (8-34)
- ķıslāķ** *bk.* **ķıslāĝ**
 ķ. + қа (4-218)
- ķıslī** *ķıslık*
 ķ. + lerdı (1-41)
- ķıvartire** < Rus. (квартире) daire, oda
 ķ. + de (1-58)
- ķıvartirent çıkar-** kiraya çıkarmak
 ķ. - ıp (1-57)
- ķıwāl-** yapmak
 ķ. - ış (4-157)
- ķıwārarkin** yapıverir ki
 ķ. (1-92)
- ķıyām** reĝel
 ķ. (6-1), (6-7)
- ķıyāmet** < Ar. (قيامة - kıyâmet) kıyâmet
 ķ. + tí (4-143)
- ķıy-** kıymak
 ķ. - gán (8-82)
- ķıyın** zor, zahmetli, meşakkatli
 ķ. (1-261), (2-106), (11-64)
- ķıyınĉilī** *bk.* **ķıyınĉilī**
 ķ. (2-112)
- ķıyınĉilī** zorluk *bk.* **ķıyınĉilī**
 ķ. (8-35)

ķ. + lárí (2-61)

ķ. + rā (2-98)

ķıylan- *bk.* **ķıynal-**

ķ. - asız ekán (8-86)

ķ. - íp (8-85)

ķıylaníp ķál- *bk.* **ķıynālíp ķál-**

ķ. - ıyapbán (8-85)

ķıymā kıyma, kıyılmış et

ķ. + mı (8-82)

ķıynal- zorlanmak, azap çekmek *bk.*
ķıynāl-, ķıylan-

ķ. - mey (2-100)

ķıynāl- *bk.* **ķıynal-**

ķ. - ıp (2-112)

ķıynālíp ķál- zorlanıp kalmak,
zorlanmak *bk.* **ķıylaníp ķál-**

ķ. - gánmán (2-112)

ķız kız *bk.* **ķıs, ķız, ķız**

ķ. (1-3), (1-56), (1-64), (1-67), (1-117), (1-118), (1-213), (1-230), (2-157), (2-167), (2-228), (2-230), (2-236), (4-20), (5-2), (5-31), (5-32), (10-69), (10-72), (11-32), (11-33)

ķ. + dı (1-231), (2-176), (4-13), (4-59), (10-70)

ķ. + gá (2-90), (2-191), (2-230), (4-21), (8-97)

ķ. + ı (1-15), (2-168), (2-176), (4-119), (6-16), (11-30), (11-34)

ķ. + ıdımda (1-79)

ķ. + ım (1-21), (1-22), (1-90), (2-90), (2-189), (3-30), (5-4), (8-91), (11-61)

ķ. + ımgá (2-188)

ķ. + ımı (1-4), (1-18), (1-29), (2-175), (5-3)

ķ. + ımızı (5-23)

ķ. + ımmı (1-27)

ķ. + ımnı (11-56)

ķ. + ımı (2-174), (4-84)

ķ. + iñni (11-36)

ķ. + lár (2-146), (4-18), (6-100), (6-112), (8-87), (11-12)

ķ. + lar (2-157)

ķ. + lár (2-256)

ķ. + lardı (1-30), (8-86)

ķ. + lardı (4-61), (6-76), (8-86)

ķ. + lárğá (11-78)

ķ. + largá (2-186)

ķ. + larım (1-15)

ķ. + larımımı (1-16)

ķ. + larımız (2-46)

ķ. + mı (11-37)

ķız *bk.* **ķız**

ķ. (2-84), (2-235)

ķ. + ım (2-49)

ķ. + ımı (2-85), (2-87), (2-91)

ķız iste- kız istemek

ķ. - ydí (2-157)

ķızalāğ kız çocuğu, genç kız

ķ. + ım (11-46)

ķızdır- dağlamak

ķ. - ıp (2-132)

ķızđan- kıskanmak

ķ. - ıp (6-109)

ķızı‘lī ilginç

ķ. (6-84)

ķızıđ ilginç, tuhaf *bk.* **ķızıđ, ķızıh, ķızık**

ķ. (2-258), (2-259), (2-276), (2-282), (6-85)

ķızıđ *bk.* **ķızıđ**

ķ. (6-87)

ķızıh *bk.* **ķızıđ**

ķ. (6-85)

ķızık *bk.* **ķızıđ**

- ķ. (2-279)
- ķızık-** ilgi duymak
- ķ. - ip (10-86)
- ķızıl** *bk.* **ķızıl**
- ķ. (1-209), (10-108)
- ķızıl** kızıl, kırmızı *bk.* **ķızıl**
- ķ. (1-229), (1-231), (1-232), (1-235), (1-239), (2-138), (9-49)
- ķızıl deñiz** Kızıl Deniz *ö.a.*
- ķ. + lǎrgá (9-49)
- ķızıl alampír** pul biber
- ķ. + dí (2-138)
- ķızıl apge** kırmızı başlık
- ķ. + e (1-242)
- ķızıl eri** pancar
- ķ. (1-250)
- ķız** *bk.* **ķız**
- ķ. + ĩnĭ (1-214), (1-224)
- ķ. + ĩnĭ (1-218)
- ķi** *bk.* **ķiig**
- ķ. (1-27)
- ķ. + lǎrdĭ (7-93)
- ķ. + lerdĭ (1-40)
- ķiig** küçük *bk.* **ķiĭ**, **ķiik**
- ķ. (7-69)
- ķ. + lǎrgá (2-30)
- ķiik** *bk.* **ķiig**
- ķ. (11-22)
- ķikiná** küçük, küçücük *bk.* **ķikiná**, **ķikine**
- ķ. (1-7), (10-6)
- ķ. + mĭz (1-7)
- ķikinálig** küçüklük, küçükken *bk.* **ķikinálig**
- ķ. + de (7-69)
- ķ. + idá (4-76)
- ķ. + imĭsde (2-22)
- ķ. + imĭzde (5-31)
- ķikinálig** *bk.* **ķikinálig**
- ķ. + ide (4-77)
- ķ. + imdá (3-29)
- ķikiná** *bk.* **ķikiná**
- ķ. + sí (1-6)
- ķikine** *bk.* **ķikiná**
- ķ. (2-12), (2-22), (7-99), (10-102), (10-103)
- ķ. + gine (4-240), (4-243), (7-95), (7-98)
- ķ. + rǎ (4-101)
- ķi-** *bk.* **ķel-**
- ķ. - gǎn (6-13)
- ķ. - gándán (10-21)
- ķilá** < Frn. (kilo) kilo
- ķ. (2-101), (2-105), (2-125), (2-143), (10-96), (10-97)
- ķ. + sĭ (2-143)
- ķil-** *bk.* **ķel-**
- ķ. - gánden (10-80)
- ķ. - gánmán (4-2)
- ķil-** *bk.* **ķel-**
- ķ. - gánĭzden (4-160)
- ķilometr** < Frn. (kilomètre) kilometre
- ķ. + da (7-52)
- ķim** kimse
- ķ. (2-174), (4-102), (4-213), (7-64), (7-77), (7-107)
- ķ. + de (4-28)
- ķ. + ge (1-186)
- ķ. + ídĭ (4-34)
- ķ. + iki (7-76)
- ķ. + ligini (2-252)
- ķ. + mi (4-24)

k. + mí (11-10)

kinā < Rus. (кино) dizi, film *bk.* **kinō**,
kino

k. (2-201)

k. + da (2-202)

k. + dá (2-224)

k. + dı (2-200)

k. + lar (2-224), (2-288)

k. + lardı (2-224)

k. + lárı (7-121)

k. + lár (2-285)

k. + sı (2-200)

k. + sıda (2-224)

kinō *bk.* **kinā**

k. (1-50)

k. + lardan (2-297)

k. + da (2-200), (2-290), (2-292),
(2-293)

k. + dá (1-52)

k. + dı (1-53)

k. + du (1-68)

k. + lar (2-283)

k. + lardı (2-283)

k. + lárımdan (8-19)

k. + larını (2-296)

k. + sıda (1-43)

k. + su (1-47)

kino *bk.* **kinā**

k. (1-51)

kippik kepek

k. (1-265)

kiprik kirpik

k. (11-16)

kír kir, pis, pas

k. (1-15)

kír sır kir (mir) *ik.*

k. (1-15)

kír- girmek *bk.* **kír-**, **kír-**

k. - ádí (3-49), (4-257)

k. - ámasdan (10-10)

k. - dık (10-18)

k. - di (2-316)

k. - dí (7-18)

k. - dik (2-167)

k. - edí (9-44)

k. - emán (10-17)

k. - esen (11-52)

k. - gán (1-144)

k. - gándán (4-229)

k. - gánimde (5-12)

k. - gáninden (3-9)

k. - gánmán (5-12)

k. - ib (2-88), (6-79), (6-125), (9-
39)

k. - ip (1-21), (2-167), (2-266), (8-
88)

k. - ipbán (6-84)

k. - íptí (1-167)

k. - işip (2-56)

k. - işiptí (4-229)

k. - iyapdı (1-15)

k. - iyaptı (2-266)

k. - sá (8-118)

k. - se (2-244)

k. - sin (5-69)

kırâğ- girmek, girebilmek

k. - masám (10-14)

kırâğmey yür- girememek

k. - sám (10-14)

kirgiz- girdirmek

k. - ádí (4-64)

k. - ip (1-62)

kirgizip koy- girdirmek, dahil etmek

k. - ādı (1-62)

kiriber- girivermek

k. - ārdı (2-263)

kirib bār- girmek *bk.* **kiribār-**

k. - dik (9-39)

kirib ket- girmek

k. - tí (2-88)

kiribār- *bk.* **kirib bār-**

k. - dik (2-163)

kír- *bk.* **kir-**

k. - sín (1-189)

kír- *bk.* **kir-**

k. - ip (5-58)

kirip qāl- girmek

k. - dı (2-167)

kirip kel- girip gelmek

k. - íp (2-167)

k. - ōradı (6-53)

kirip kör- girip görmek

k. - āmıs (8-88)

kirışimlik ? (girmek, dahil olmak)

k. (8-9)

kışı *bk.* **kişi**

k. (5-97)

k. + ni (5-53)

kişi kişi, insan, adam

k. (1-63), (2-180), (2-232), (2-238), (2-252), (4-24), (7-78), (8-96), (10-34)

k. + geçe (7-78)

k. + lár (6-109), (10-35)

k. + lárdı (2-254), (5-103)

k. + mıs (5-1)

k. + ní (5-36)

kitābī kitap ile ilgili *bk.* **kitāp**

k. (2-306)

kitāp *bk.* **kitāp**

k. (4-72), (4-73)

kitāp < Ar. (كتاب - kitâb) kitâb *bk.* **kitāp**

k. (5-29)

k. + lar (2-306)

k. + lár (2-307)

k. + lárda (7-21)

k. + lárdı (2-320)

k. + lárı (2-307)

k. + lárı (2-311)

k. + lárı (2-309)

k. + tegi (4-57)

kit- *bk.* **ket-**

k. - sē (8-71)

ki'y- *bk.* **kiy-**

k. - ámıs (3-54)

kiydír- giydirmek

k. - íp (1-232)

kiydirip koy- giydirmek

k. - dı (4-232)

kiyib yür- giymek

k. - ámıs (1-179)

kiyim giyim, giysi *bk.* **kiyım**

k. (4-60), (8-97), (9-3)

k. + lár (3-53)

k. + lárı (3-56)

k. + lerdı (1-40)

kiyim keçē *bk.* **kiyim keçek**

k. (11-62)

kiyim keçek giyim kuşam *bk.* **kiyim keçē**

k. (9-2)

kiyım *bk.* **kiyim**

k. + dá (4-146)

kiy- giymek *bk.* **ki'y-**

k. - iñ (10-113)

k. - ip (4-60), (10-113)

k. - iyapbís (3-53)

kiyin *bk.* **keyin**

k. (1-240), (4-89), (4-134), (4-160), (4-229), (8-50), (8-80), (8-107)

kiyin- giyinmek

k. - ip (2-231)

koğır- *bk.* **koğur-**

ķ. - āmıs (2-133)

koğur- kavurmak *bk.* **koğır-, koğur-**

ķ. - āmıs (2-132)

ķ. - ip (2-126)

koğur- *bk.* **koğur-**

ķ. - ip (2-135)

koja < Rus. (кожа) deri

ķ. (1-41)

koķ- *bk.* **koŗķ**

ķ. - āmán (1-103)

ķ. - ārıdım (1-87)

ķ. - ip (1-117), (1-121)

ķ. - up (8-31), (8-42)

koķān Hokand *y.a.*

ķ. (2-208), (2-223)

ķ. + da (2-208)

koķıtıp koķ- korkutmak

ķ. - gánmán (1-110)

koķķısdan aniden

ķ. (4-46)

kok- *bk.* **koŗķ**

k. - mastik (2-22)

koķup ket- *bk.* **koŗķup ket-**

k. - edí (8-31)

k. - íp (8-42)

kol el

ķ. + dan (2-105)

ķ. + gá (4-39), (4-54), (4-56)

ķ. + ı (5-24), (6-125)

ķ. + ıda (4-69), (7-71), (8-68), (10-4)

ķ. + ımı (10-84)

ķ. + ımızdan (2-4)

ķ. + í (2-21)

ķ. + idej (1-241), (1-248)

ķ. + igá (2-21), (11-107)

ķ. + iñ (5-79)

ķ. + larígá (7-93)

koķeç < Frn. (collège) kolej

ķ. (5-10)

koķgá āl- ele almak

ķ. - adı (4-54), (4-56)

koķıda koķap ket- elinde kalmak

ķ. - edi (4-69)

koķı koķoş konu komşu *bk.* **koķım koķoş**

ķ. + lárımız (5-102)

koķım koķoş *bk.* **koķı koķoş**

ķ. + lárımız (1-137)

koķtur < İng. (counter) çatışma

ķ. (10-46), (10-51), (10-52), (10-55)

ko- *bk.* **koķ-**

ķ. - p (1-158), (1-206), (3-27), (8-120)

koķ koķ- koymak

ķ. - dı (1-72), (1-158)

ķ. - amıs (3-27), (3-38)

koķıp ket- *bk.* **koŗķup ket-, koķup ket-**

k. - tí (10-73)

koķı- *bk.* **koŗķ-**

ķ. - tı (10-73)

ҡ. - tum (10-75)
ҡorқınçlı korkunç *bk.* **ҡorқınçlı**
 ҡ. (7-53)
ҡorқınçlı *bk.* **ҡorқınçlı**
 ҡ. + rā (7-51)
ҡorқ- korkmak *bk.* **ҡoқ-**, **kok-**, **ҡorһ-**
 ҡ. - ıptı (4-222)
 ҡ. - up (10-71)
ҡorқup ket- korkmak *bk.* **ҡorһup ket-**
 k. - tím (10-71)
ҡór- *bk.* **kör-**
 ҡ. - másın (5-69)
ҡós *bk.* **köz**
 ҡ. (11-16)
ҡoша ҡári- birlikte yaşlanmak
 ҡ. - ylár (8-108)
ҡoşı ber- katmak, dahil etmek
 ҡ. - áviz (5-23)
ҡoşıl- katılmak
 ҡ. -ıp (2-141)
 ҡ. - mey (4-92)
ҡoşılmey ҡál- katılmak
 ҡ. - adıda (4-92)
ҡoşım < Moğ. (koşıgún) ordu, askeri kuvvetler
 ҡ. (7-36)
 ҡ. + lardı (7-38)
ҡoş- katmak
 ҡ. - ıp (5-45), (6-109), (10-96), (10-97)
 ҡ. - ışadı (8-14), (8-15)
 ҡ. - ıvargán (2-295)
 ҡ. - tı (4-206)
 ҡ. - up (3-27)
ҡoşıl- katılmak *bk.* **ҡoşul-**
 ҡ. - gání (5-51)

ҡoşını komşu *bk.* **koşnı, ҡoşu**
 ҡ. + larımıs (2-140)
 ҡ. + lárımız (10-79)
 ҡ. + m (2-290)
 ҡ. + mızıkıdá (10-94)
 ҡ. + mızıkıgá (10-79)
ҡoşnı *bk.* **ҡoşnı**
 ҡ. + mızıkıgá (10-80)
ҡoşul- *bk.* **ҡoşıl-**
 ҡ. + armıkin (4-93)
ҡouwár- kovuvermek
 ҡ. - ıřgá (4-208)
ҡov- kovmak
 ҡ. - ıp (4-34)
ҡoy koyun *bk.* **ҡoy**
 ҡ. (4-257), (5-87), (7-134), (10-109)
 ҡ. +dı (6-90), (6-91), (6-97)
 ҡ. + lárını (4-83)
ҡoy- koymak *bk.* **ҡoy-, ҡuy-**
 ҡ. (1-157), (4-97)
 ҡ. - adı (1-64), (1-95), (1-145), (1-149), (1-150), (1-210), (2-111), (2-299), (2-300), (2-331), (4-244), (6-60), (6-61), (6-80), (7-123), (7-128), (8-28), (8-41), (9-23)
 ҡ. - ādı (1-62), (1-180), (1-206)
 ҡ. - ādī (1-204)
 ҡ. - adī (1-254)
 ҡ. - ámán (1-239)
 ҡ. - amán (2-194), (2-196), (2-295), (8-129), (8-131)
 ҡ. - amıs (1-129), (1-133), (2-108), (2-125), (2-331), (3-23), (3-25), (3-27), (3-37), (6-1), (6-3), (6-8), (7-92)
 ҡ. - āmıs (2-100)
 ҡ. - amız (10-46), (10-97)
 ҡ. - amızda (2-277)

- k. - amís (1-125), (1-256), (1-265)
k. - amíz (1-149)
ķ. - ar ekán (4-159), (8-132)
k. - ar ıdigde (1-81)
ķ. - ardı (2-268), (8-47), (8-64)
ķ. - ardī (8-53)
ķ. - ardım (2-263)
ķ. - ardig (2-54), (2-55)
ķ. - aridī (8-62)
ķ. - aridīk (1-41)
k. - arıdım (1-41)
ķ. - āvur (11-24)
ķ. - dı (1-24), (1-158), (4-232), (6-76), (6-83), (8-61), (10-56)
ķ. - dım (1-27), (1-166)
ķ. - dısı (6-18)
ķ. - dik (2-326), (6-100), (10-66)
ķ. - dikdá (1-192)
ķ. - dikde (2-224)
ķ. - e (1-115), (2-11)
ķ. - dım (2-74)
ķ. - gán (6-128), (9-35)
ķ. - gán ekán (2-218), (2-219), (6-67)
ķ. - gán ekánmıs (2-217)
ķ. - gání (10-66)
k. - gándı (2-274)
ķ. - gánmándá (2-270)
ķ. - ıb (8-120)
ķ. - ıp (10-29), (11-19)
ķ. - ıp (3-38)
ķ. - ış (1-272), (1-275)
ķ. - ıřgán (2-278)
ķ. - ışımız (1-72), (1-75)
ķ. - ıřkán (2-49)
ķ. - ışları (11-107)
ķ. - ıyapbis (1-191)
ķ. - ĩñ (2-56)
ķ. - ış (10-38)
ķ. - madım (1-248)
ķ. - masın (1-103)
ķ. - maslik (8-52)
ķ. - miysiz (1-271)
ķ. - sa (4-210)
ķ. - sam (2-263), (6-53), (10-40)
ķ. - seız (9-31)
ķ. - ub (2-288)
ķ. - up (1-274), (8-49), (10-5), (10-105)
ķ. - uşadı (1-209)
ķoy- *bk. ķoy-*
ķ. - (2-322), (5-92)
ķoyber- koyuvermek *bk. ķuyber-*
k. - ĩñ (2-56)
ķoygisi kel- koymak istemek
k. - ādı (11-106)
ķoyıb āl- koymak
ķ. - miydi (8-134)
ķoyıp ketip çıķ- koyup çıkmak
ķ. - tım (1-37)
ķoyup ķāl- koymak
ķ. - gán ekán (10-5)
ķoyup tur- koyup durmak
ķ. - up (8-49)
ķoyuřıwāl- koymak
ķ. - ışıyaptı (1-178)
ķoyuwāl- koymak
ķ. - ış (8-51)
ķozıvat *bk. ķozıwāt*
ķ. + tı (7-42)
ķozıwāt Kozıvat (araç markası) *ö.a. bk. ķozıvat*

k. (7-42)

k. + tı (7-42)

köçá *bk. köçe*

k. + mízí (1-113)

köçát fidan

k. + lár (2-328)

köçe < Frs. (كوچه – kûçe) sokak *bk. köçá*

k. (2-6)

k. + dá (4-85), (10-27), (10-58)

k. + dán (2-100)

k. + de (4-221), (6-118), (8-23),
(8-71)

k. + gá (1-168), (4-224)

k. + lárǵá (6-118), (8-25)

k. + lárímísgā̄ (2-2)

köç- göçmek

k. üp (2-29), (2-30)

kök *bk. kök*

k. (1-209), (10-108)

kök mavi, yeşil *bk. kök*

k. (2-128), (2-131)

kök *çuçvárā* mantı tarzı yemek

k. (2-131)

kökelemzâr çayır, çimen

k. (2-130)

kökeríp *çık-* yeşermek

k. - adı (2-148)

köket ot, yeşillik

k. + lár (2-329)

k. + lárdánmí (2-128)

kömír kömür *bk. kömúr, kömür*

k. (10-105)

kömúr *bk. kömír*

k. (2-106), (2-107)

kömür *bk. kömír*

k. (3-20), (3-21)

köñgil gönül

k. (11-32)

köp çok *bk. köp*

k. (1-131), (1-181), (1-184), (2-33), (2-63), (2-72), (2-73), (2-200), (2-202), (2-205), (2-212), (2-213), (2-224), (2-262), (2-272), (2-282), (2-283), (2-296), (2-298), (2-303), (2-311), (2-333), (2-334), (4-9), (4-62), (4-65), (4-159), (5-26), (5-90), (6-4), (6-55), (6-61), (6-85), (6-121), (6-127), (6-132), (7-15), (7-22), (7-30), (7-77), (7-103), (8-10), (8-12), (8-25), (8-28), (8-34), (8-45), (8-48), (8-139), (9-9), (9-48), (10-55), (10-59), (11-12), (11-18)

k. + í (6-48)

k. + ekándá (2-313)

k. + ekán (2-313)

köp *bk. köp*

k. (1-189), (2-108), (2-140), (2-276), (4-110), (6-126), (7-121)

köpáy- *bk. köpey-*

k. - íp (2-190)

köpey- çoğalmak *bk. köpáy-*

k. - gán (4-132)

k. - íp (4-132)

k. - sín (2-192)

köpeytir- çoğaltmak

k. - gúvçı (4-177)

köpig köpük, sıvı köpüğü

k. + lárı (5-43)

köppök çok *ik.*

k. (2-211)

köprā *bk. köprâḡ*

k. (2-199), (2-332), (11-23)

köprā̄ *bk. köprâḡ*

k. (4-161)

köpra' *bk. köprâḡ*

- k. (4-66)
- köprá'** *bk. köpråk*
k. (3-29)
- köprağ** *bk. köpråk*
k. (2-103)
- köpråg** *bk. köpråk*
k. (2-307), (3-53), (7-72), (8-23)
- köpråg** *bk. köpråk*
k. (3-16)
- köprağ** *bk. köpråk*
k. (7-29)
- köpråg** *bk. köpråk*
k. (7-69)
- köpråğ** *bk. köpråk*
k. (1-184), (1-263), (1-265), (4-161), (5-84)
- köprağ** *bk. köpråk*
k. (7-133)
- köpråk** *çokça bk. köprā, köprā, köpra', köprā', köprağ, köpråg, köpråg, köprağ, köprağ, köpråg, köpråğ, köprağ, köprağ, köpråk, köpråk, köpråk*
k. (1-41), (2-261), (2-284), (10-55)
- köprağ** *bk. köpråk*
k. (1-266)
- köpråk** *bk. köpråk*
k. (2-120)
- köpråk** *bk. köpråk*
k. (2-331)
- körāl-** görmek, görebilmek
k. - mādım (4-89)
k. - masdan (11-36), (11-54)
k. - mágán ekán (11-35)
k. - mey (9-54)
- kör-** görmek *bk. kór-*
k. - ádí (4-63)
- k. - ādí (8-35)
- k. - ámán (1-68), (5-38)
- k. - ámıs (7-20)
- k. - āmıs (8-88)
- k. - dúm (10-65)
- k. - düm (1-53), (6-21)
- k. - düzmü (1-208)
- k. - düzmü (1-49)
- k. - edi (4-18)
- k. - edí (8-27)
- k. - emán (1-47), (2-121), (2-123), (2-119), (2-139), (2-333), (4-13), (5-44), (6-63), (8-2), (8-3), (8-20), (8-95), (10-41)
- k. - emen (4-80)
- k. - erdím (8-70)
- k. - esínmí (11-23)
- k. - esinmí (11-23)
- k. - estí (11-21)
- k. - estím (11-20)
- k. - gállár (1-203)
- k. - gán (1-50), (4-18), (5-37), (6-56), (8-3), (8-41), (8-77), (11-18), (11-54), (11-59)
- k. - gándán (4-25)
- k. - gánden (4-25)
- k. - gángá (4-143)
- k. - gánmán (2-21), (2-283), (2-286), (2-296)
- k. - gánmándá (2-12)
- k. - ip (2-289)
- k. - íp (4-141), (6-8), (8-122)
- k. - ĩp (6-11)
- k. - íptí (11-59)
- k. - iyapsánmí (1-243)
- k. - iyaptıdá (1-150)
- k. - megánmán (4-117), (9-22)

- k. - miysán (4-205)
k. - se (1-60), (6-70)
k. - sem (1-209), (6-21)
k. - üp (1-61), (1-121), (2-168), (2-224), (2-289), (4-2), (4-142), (10-6), (10-8)
k. - ūp (1-168), (6-11)
- körin-** *bk. körin-*
k. - ár ekánde (4-143)
k. - iyaptı (7-71)
- körin-** görünmek *bk. körin-*, **körün-**
k. - gán (7-103)
k. - gánlikten (10-6)
k. - ip (1-128)
k. - íp (7-71)
k. - íptí (11-41)
k. - işī (4-143)
k. - işten (1-61)
k. - miydikándá (4-147)
- körinip ál-** görünmek
k. - ādı (1-128)
- köriníp tur-** görünmek
k. - adı (7-71)
- köríp ál-** görmek *bk. körüp ál-*
. - āmıs (2-289)
. - ár ekán (8-122)
- köríp kel-** görüp gelmek *bk. körüp kel-*
k. - ár ekánsıs (4-141)
k. - gánmán (5-25)
- köríp oy-** görmek *bk.*
. - amıs (6-8)
- körpe** yorgan
k. (3-16)
k. + láríní (3-17)
- körset-** göstermek
k. - ámíz (8-93)
- k. - eridí (7-103)
k. - işiyaptı (7-71)
- körün-** *bk. körin-*
k. - ādí (6-129)
- körüp ál-** *bk. köríp ál-*
. - adí (1-121)
. - āmıs (2-289)
- körüp kel-** *bk. köríp kel-*
k. - ár ekánsıs (4-142)
- körüp ıl-** görmek
k. - gánmán (4-2)
- körüp oy-** *bk. köríp oy-*
. - dikde (2-224)
- körüp tur-** görmek
k. - adıda (1-61)
- körüş-** görüş
k. + üm (2-168)
- kötár-** *bk. köter-*
k. - íb (4-103)
- kötárl-** yükseltmek
k. - dímí (1-276)
- köter-** kaldırmak, yükseltmek *bk. kötár-*
k. - ádígánmí (2-16)
k. - áridí (1-164)
k. - íb (11-64)
k. - máptidá (2-48)
- köterímá ıl-** sarılmak, kucaklamak
k. - dı (1-107)
- köy** < Frs. (كوى - kûy) köy
k. + imiz (4-169)
- köynē** *bk. köynēk*
k. + de (10-9)
- köynēk** gömlek **köynē**
k. (3-56)
- köz** göz *bk. köz, ós*

- k. (1-263), (7-126), (7-127)
 k. + den (4-261)
 k. + í (1-264)
 k. + ígá (10-6)
 k. + ígá (2-193)
 k. + ím (2-110)
 k. + imdán (1-99)
 k. + ínı (11-4)
 k. + lárımız (7-126)
 k. + lárını (11-10)
- köz** *bk. köz*
 k. (4-261)
- közıçá** testi, çömlök
 k. + dá (2-213)
- ğuda** < Moğ. (ğuda) dünür *bk. ğudā*
 ğ. (1-106)
- ğudā** *bk. ğuda*
 ğ. + sı (1-18)
- ğudrát** < Ar. (قدرت - ğudret) kudret, güç
bk. ğudret
 ğ. + í (6-69)
 ğ. + ígá (4-148)
- ğudret** *bk. ğudrát*
 ğ. + inı (4-203)
- ğuhinı̄** < Rus. (кухня) mutfak
 ğ. (1-12)
- ğul** kul *bk. ğul*
 ğ. (4-202), (4-203)
 ğ. + dı (4-192)
- ğul** *bk. ğul*
 ğ. (4-202)
- ğulāğ** kulak *bk. ğulāğ, ğulağ, ğulāk, ğulāk, ğulak*
 ğ. + dan (4-261)
 ğ. + ıgá (11-103), (11-105)
- ğulāğ** *bk. ğulāğ*
 ğ. + ı kulak (1-148)
- ğulağ** *bk. ğulāğ*
 ğ. + ıgá (11-107)
 ğ. + im (8-131)
- ğulāk** *bk. ğulāğ*
 ğ. (11-16)
- ğulāk** *bk. ğulāğ*
 ğ. (4-261), (7-126)
- ğulaudı bi rabbil felak** Felak sûresinin il
 ayetı̄
 ğ. + dı (11-71)
- ğulaudı bi rabbın nas** Nas suresinin ilk
 ayetı̄
 ğ. + dı (11-71)
- ğulak** *bk. ğulāğ*
 ğ. (7-127)
- ğulçilik** kulluk, kölelik
 ğ. + ke (8-89)
- ğulhu** **allāhu** **ahad** İhlas suresinin ilk
 ayetı̄
 ğ. + dı (11-71)
- ğulış-** gülmek
 ğ. - mesēylár (5-37)
- ğullan-** kullanmak
 ğ. - ışıp (11-97)
- ğulpunāy** *bk. ğulupnāy*
 ğ. (10-111)
- ğulpunāy** *bk. ğulupnāy*
 ğ. (1-249)
- ğulupnāy** < Rus. (клубничный) çilek *bk. ğulpunāy, ğulpunāy*
 ğ. + dān (6-7)
- ğumursğa** karınca
 ğ. (7-109)
- ğun** *bk. kün*
 ğ. (10-7)

- '**kūn** *bk. kün*
 ˘k. + de (5-56)
- ḡur'ân** *bk. ḡurân*
 ˘k. (2-320)
 ˘k. + lar (2-179)
- ḡur'ân** *bk. ḡurân*
 ˘k. + dı (4-36)
- ḡur'ânı kerīm** < Ar. (الكریم قرآن –
 ḡurânü'l-kerīm) Kur'ân-ı Kerīm *ö.a.*
 ˘k. (5-85)
- ḡurân** *bk. ḡurân*
 ˘k. (10-44)
 ˘k. + dı (10-16)
 ˘k. + gá (10-19)
- ḡurân** < Ar. (قرآن - ḡur'ân) Kur'ân *ö.a.*
bk. ḡur'ân, ḡur'ân, ḡurân
 ˘k. (1-199)
 ˘k. + dan (11-70)
 ˘k. + lar (2-184)
- ḡurbân** < Ar. (قربان - ḡurbân) kurban
 ˘k. (7-87), (7-89), (7-91)
- ḡurbân háyít** kurban bayramı *bk.*
ḡurbânlik háyít
 ˘k. (7-89)
 ˘k. + í (7-91)
 ˘k. + tá (7-87)
- ḡurbânli** *bk. ḡurbânlik*
 ˘k. (7-88)
- ḡurbânlik** kurbanlık *bk. ḡurbânli*
 ˘k. (7-87), (7-88)
- ḡurbânlik háyít** *bk. ḡurbân háyít*
 ˘k. tá (7-88)
- ḡur-** kurmak
 ˘k. - ĩp (4-72)
 ˘k. - ışı (4-66)
- ḡurs** < İng. (course) kurs
 ˘k. (10-21), (10-22), (3-8)
 ˘k. + ıda (1-33), (1-34)
 ˘k. + tı (10-22)
- ḡurt bâskán** kurtlu, çürük
 ˘k. (8-38)
- ḡurt** kurt, omurgasız böcek *bk. ḡurut,*
ḡurutká
 ˘k. (7-109)
- ḡuruġ** < Rus. (крыг) yuvarlak
 ˘k. + dan (7-76)
- ḡurut** *bk. ḡurt*
 ˘k. (10-7)
- ḡurutká** *bk. ḡurt*
 ˘k. + sını kurt, böcek (2-53)
- ḡuş** kuş
 ˘k. + lár (10-109)
 ˘k. + lárdan (4-259)
- ḡutul-** kurtulmak
 ˘k. - ĩp (10-8)
 ˘k. - ĩptĩ (10-8)
 ˘k. - up (5-73)
- ḡutulp ḡâl-** kurtulmak *bk. ḡutulup ḡâ-*
 ˘k. - gán ekán (10-8)
- ḡutulup ḡâ-** *bk. ḡutulup ḡâl-*
 ˘k. - ptı (5-73)
- ḡuvvát** < Ar. (قوت - ḡuvvet) güç, kuvvet
 ˘k. (4-94), (4-152)
 ˘k. + í (5-97)
- ḡuvvátlantir-** kavvetlendirmek
 ˘k. - gin (4-92)
- ḡuwân-** kıvanmak, mutlu olmak
 ˘k. - aptı (1-232)
- ḡuwânç** kıvanç, sevinç
 ˘k. + lárı (2-61)
- ḡuy-** *bk. ḡoy-*

- ҡ. - amıs (3-35)
 ҡ. - āmıs (3-35)
 ҡ. - amıs (1-132)
 ҡ. - ıp (2-132), (10-97)
 ҡ. - ĩp (2-126)
 ҡ. - up (3-27), (6-3), (10-97)
- ҡuyān** tavşan *bk.* ҡuyān
 ҡ. (8-123)
 ҡ. + dan (8-126), (8-129), (8-131)
 ҡ. + dı (8-122)
- ҡuyān** *bk.* ҡuyān
 ҡ. (10-109)
- ҡúyāş** *bk.* ҡuyāş
 ҡ. (4-87)
- ҡuyāş** güneş *bk.* ҡúyāş
 ҡ. + gá (4-133)
 ҡ. + ke (4-135)
- ҡuyber-** *bk.* ҡoyber-
 ҡ. - iñ (5-88)
- ҡuylá-** kovmak, def etmek
 ҡ. - p (8-50)
- ҡuylás-** kovmak, peşinden koşmak
 ҡ. - ıp (8-44)
- ҡuyul-** koyulmak, koymak
 ҡ. - ādı (2-152)
 ҡ. - up (2-150), (2-151), (7-5)
- küç** güç
 ҡ. (4-152), (5-97)
 ҡ. + ü (7-87)
 ҡ. + ümíz (7-88)
 ҡ. + ümüz (7-87)
- külçā** *bk.* külçe
 ҡ. (8-110)
- külçe** nan < Frs. (كلیچه - külîçe) ekmek çeşiti
 ҡ. (3-41)
- külçe** *bk.* külçā
 ҡ. + lár (8-110)
- küldür-** güldürmek
 ҡ. - árdi (6-53)
- kül-** gülmek
 ҡ. - gánimizi (1-150)
 ҡ. - gánmıs (6-107)
 ҡ. - miyñ (1-236)
 ҡ. - üp (2-267)
 ҡ. - ūp (2-268)
- külgi** gülme, gülüşme
 ҡ. (1-147)
- külgilik ҡıl-** şaka yapmak
 ҡ. - ıp (2-166)
- kül** < Frs. (كُل – gül) çiçek
 ҡ. + lár (2-297)
- küllár** günler
 ҡ. (5-73)
 ҡ. + dá (2-279), (2-299), (5-3), (10-113)
 ҡ. + dí (4-170)
 ҡ. + gá (5-60)
- küllī** *bk.* küllig
 ҡ. (1-197)
- küllig** günlük *bk.* küllī
 ҡ. (1-196)
- külüp ҡoy-** gülmek
 ҡ. - ardı (2-268)
- kümüş** Kümüş *ö.a.*
 ҡ. (2-300)
- kün** gün *bk.* küñ, 'kūn, kún, 'kún
 ҡ. (1-111), (1-126), (1-128), (2-146), (2-154), (2-183), (4-89), (5-60), (5-62), (5-96), (5-99), (5-102), (6-18), (6-19), (6-95), (8-27), (8-35), (8-98), (10-

44), (10-82), (10-83), (10-84), (11-49), (11-82)

k. + çe (9-45)

k. + dá (2-184)

k. + de (1-9), (1-27), (1-111), (2-170), (2-182), (10-44)

k. + í (1-96), (4-157), (5-73), (5-101), (5-103)

k. + i (2-170), (5-75), (8-101), (10-26), (10-29)

k. + igá (10-20)

k. + indá (10-55)

k. + ki (4-89)

k. + lár (4-18), (6-54), (10-32)

k. + lárdí (4-218)

küncüt < Frs. (كنجد – küncüd) susam

k. (10-104)

kündâş kuma *bk.* **kündâş**

k. + ı (2-299)

kündâş *bk.* **kündâş**

k. + ı (2-299)

kün *bk.* **kün**

k. + de (10-52)

'kün *bk.* **kün**

'k. + de (5-55)

künlig günlük

k. + lárde (4-10)

küre- küremek, yeri eşmek

k. - gání (2-166)

küreş- güreşmek

k. - ádigánmı (2-16)

k. - ámán (7-61)

k. - mádí (7-64)

küreşâl- güreşmek, güreşebilmek

k. - miymán (7-62)

küreşib yür- güreşmek

k. - erdí (7-65)

küreş güreş

k. + ke (7-61)

k. + ten (7-63)

küreştír- güreştirmek

k. - gán (7-63)

küşlī *bk.* **küşlik**

k. (2-116), (4-94)

küşlig *bk.* **küşlik**

k. (4-107)

küşlik güçlü, kuvvetli *bk.* **küşlī**, **küşlig**

k. (7-26)

küt- beklemek

k. - āsíz (6-52)

k. - emándā (6-51)

k. - işádí (11-81)

k. - kándá (6-51)

k. - miymán (6-51)

k. - miysíz (6-51)

k. - üb (8-71), (8-73)

k. - üptí (11-40)

k. - üwâlár ekán (4-216)

kütüb otur- beklemek *bk.* **kütüb otur-**

k. - ardım (8-73)

kütüb otur- *bk.* **kütüb otur-**

k. - ardım (8-71)

kütüp tur- bekleyip durmak

k. (11-38)

küyā *bk.* **küyāv**

k. (5-23), (5-24), (8-104), (8-107)

k. + gá (2-45), (2-83), (5-3)

küyā kı́l- damat olmak *bk.* **küyā kı́l-**

k. - gánde (5-24)

küyā kı́l- *bk.* **küyā kı́l-**

k. - gánde (5-23)

küyâv damat *bk.* **küyâ**, **küyâw**, **küyov**,
küyoy

k. (6-77), (6-81), (11-94)

k. + im (5-69)

k. + lár (11-78)

k. + nikidá (8-98)

küyâw *bk.* **küyâv**

k. (1-120)

k. + gá (2-26)

k. + im (2-80)

k. + imí (2-5)

k. + um (2-83)

küydîrîwâr- yakı vermek

k. - iş (4-59)

küyov *bk.* **küyâv**

k. + inı (1-54)

küyoy *bk.* **küyâv**

k. + ini (1-60)

k. + üne (1-59)

küy- yanmak

k. - üp (10-37)

küzâtîl- karşılanmak

k. - ádí (3-52)

küz güz, sonbahar

k. + de (1-274)

küzet- karşılamak, uğurlamak,
gözetlemek

k. - ádí (3-50)

L, Ĺ

láb < Frs. (لب - leb) dudak *bk.* **lēb**

l. (7-127)

labarant < Alm. (laborant) laboratuvar
çalışanı

l. (2-58)

laboratorya < Frn. (laboratoire)
laboratuvar

l. + da (2-50)

l. + sıda (2-51)

lağmân yemek çeşiti

l. (2-277)

lağab < Ar. (لقب - lağab) lakap, takma ad

l. + ı (4-96)

lâkin *bk.* **lekin**

l. (2-321)

lâle < Frs. (لاله - lâle) lâle

l. + lár (6-128)

lampa < Frn. (lampe) tavan, tavan
kaplama

l. (1-9), (1-10)

lânē < Rus. (ладно) tamam

l. (5-70)

lâppek yassı taş, oyun taşı

l. (7-75)

lársá < Frs. (لرزه - lerze) titreme,
sarsılma

l. + gá (1-174)

lâşker < Frs. (لشكر - leşker) asker

l. (4-54)

lata < Frs. (لatta - latta) kumaş parçası (6-
26)

l. + lardı (1-208)

lâtife < Ar. (لطيفه - laţife) fıkra, komik
hadise

l. (1-151)

l. + dá (5-68)

l. + m (5-67)

lávaş nân < Frs. (لواش - lavâş) lavaş
ekmek

l. (3-41)

lây < Frs. (لای - lây) çamur, tortu, kül *bk.*
lay

l. + dı (2-263)

l. + gá (2-263)

lay *bk. lāy*

l. + қа (7-2)

láyletül qadır < Ar. (القدر ليلة – leylet'ül-qadr) qadır gecesi

l. (5-100)

lēb *bk. lāb*

l. (11-16)

leki *bk. lekin*

l. (1-23)

lekin < Ar. (لكن – lakinn) ama, fakat, lakın *bk. lākin, leki, lēkin*

l. (2-115), (2-202), (2-294), (4-117), (4-160), (7-67), (11-79)

lēkin *bk. lekin*

l. (2-96), (4-211), (4-212)

leningurat Leningrat *y.a.*

l. + ke (7-16)

leppeçē bir çocuk oyunu

l. (8-47)

lije < Rus. (Лыже) kayak

l. + lárde (5-32)

likillō- sallanmak

l. - rıp (1-145)

lipás < Ar. (لباس - libâs) giysi, elbise

l. + lār (11-55)

literatura < Frn. (littérature) edebiyat

l. (2-309)

loptá < Rus. (Лопта) Beyzbola benzer bir oyun

l. (5-32)

lütfi < Ar. (لطفی - luṭfī) Lütfi *ö.a.*

l. (4-73)

mā *bk. máná*

m. (1-155), (1-156), (2-29), (2-47), (2-271), (2-279), (2-284), (2-320), (2-333), (4-37), (4-244), (5-14), (5-52), (5-69), (5-84), (5-94), (6-127), (7-32), (10-45), (10-56)

mâ *bk. máná*

m. (2-129), (5-28)

mácbur < Ar. (مجبور - mecbûr) mecbur, zorunlu

m. (4-61)

mácnun tál < Ar. (مجنون – mecnûn) söğüt ağacı

m. (10-110)

mácūsī *bk. mácūsī*

m. + lár (4-135)

mácūsī < Ar. (مجوسی – mecûsī) ateşe tapan *bk. mácūsī*

m. (4-66)

m. + lár (4-66)

máçit < Ar. (مسجد – mescid) mescit *bk. máçit, má'çit*

m. + ká (7-49)

m. + ke (5-103)

m. + lárde (8-39), (9-47)

m. + lárğá (4-10)

m. + tá (10-57)

m. + te (8-65)

m. + tegi (8-39)

máđine < Ar. (مدينة – medīne) Medine *y.a.*

m. + de (9-45)

m. + den (9-40)

m. + gá (9-39), (9-45)

madiyen < Ar. (مدين – meyden) Medyen *y.a.*

m. + dá (4-72)

mádrásá < Ar. (مدرسه - medrese) mektep, medrese

m. + lárdá (2-320)

m. + dá̄ (4-18)

mağzın çık- manasını kavramak

m. - s̄á (5-52)

mahal < Ar. (محال - mahâll) zaman, vakit, yer *bk.* **maḥal, máhal, 'māl**

m. + dá (1-32), (1-34), (1-196), (4-96), (4-143), (7-46), (7-83)

m. + dá̄ (4-92)

m. + degi (7-69)

m. + geçe (1-39), (4-24)

m. + ıdâ (7-46)

m. + íde (4-94)

m. + ímízde (6-30)

m. + lár (7-31), (7-32), (7-81)

maḥal *bk.* **mahal**

m. + de (8-87)

m. + lár (7-9), (7-33), (7-36)

mahallá *bk.* **máhállá**

m. (3-50), (4-169), (6-74)

m. + mísgā̄ (2-2)

máhállá < Ar. (محله - maḥalle) mahalle *bk.* **mahallá, mahalle, máhalle, maḥalle**

m. + dán (10-60)

m. + ní (10-60)

máhal *bk.* **mahal**

m. + lárí (7-25)

mahalle *bk.* **máhállá**

m. (3-49)

m. + de (3-51)

máhalle *bk.* **máhállá**

m. + ekán (6-118)

m. + gá (10-61)

maḥalle *bk.* **máhállá**

m. + gá (8-87)

maḥberá < Ar. (مقبر - maḥber) mezar, türbe *bk.* **maḥbere**

m. + sí (1-198)

maḥbere *bk.* **maḥberá**

m. + sindán (1-202)

maḥfirát et- < Ar. (مغفرت - maḥfíret) bağışlamak

m. + gúvçísán (4-175)

maḥkem < Ar. (محكم - muḥkem) sağlam, güçlü *bk.* **'mākem, mákkám**

m. (4-48)

maḥsat < Ar. (مقصد - maḥşad) maksat

m. + ta (10-9)

maḥsum < Ar. (محصون - maḥşum) Mahsum *ö.a.*

m. (8-62)

máhtáb *bk.* **máhtep**

m. (2-41)

m. + dá (2-309)

m. + ıdâ (8-7)

m. + íde (8-7)

m. + lárdá (2-309)

maḥtap kel- < Ar. (مدح - medḥ) övmek

m. - işti (6-25)

máhtáp *bk.* **máhtep**

m. + lárdá (2-310)

m. + tá (2-88)

máhteb *bk.* **máhtep**

m. + tí (2-41)

máhtep mektep *bk.* **máhtáb, máhtáp, máhteb, máktep**

m. (10-46)

m. + de (5-8)

m. + lár (2-316)

m. + lárdá (2-317), (7-25)

m. + lárden (8-11)

- m. + lárí (2-216)
 m. + te (5-4)
 m. + ten (5-9)
- 'mākem** *bk. maḥkem*
 'm. (1-19)
- mákkám** *bk. maḥkem*
 m. (1-119), (5-84)
- mákká** *bk. mákke*
 m. + ní (4-72)
- mákkášâh** < Ar. + Frs. (شاخ مكه – mekke-
 şâh) mısır silaji
 m. (1-254)
- mákke** < Ar. (مكة – mekke) Mekke *y.a.*
bk. mákká
 m. (4-83)
 m. + dá (9-44)
 m. + de (4-68)
 m. + degi (4-83)
 m. + gá (4-72), (9-40)
- máktep** *bk. máhtep*
 m. (10-69)
 m. + tē (10-33)
- mâl** < Ar. (مال – mâl) hayvan, mal
 m. (4-257), (5-92), (7-133), (10-
 109)
 m. + dı (7-133)
 m. + gá (4-66)
 m. + lárını (4-83)
- 'mâl** *bk. mahal*
 'm. + dá (1-20)
- mâlmâtım** < Ar. (معلومات – ma'lumât)
 m. (6-64)
- malîna** *bk. malinā*
 m. + nı (6-4)
- malina** *bk. malinā*
 m. (6-1)
- malinā** < Rus. (малина) ahududu,
 franboaz *bk. malina, malîna*
 m. + nı (6-1), (6-5)
- mámláket** < Ar. (مملكة – memleket)
 memleket *bk. mámleket*
 m. (1-43), (1-44)
- mámleket** *bk. mámláket*
 m. (1-142), (2-63)
- mâmúle** < Ar. (معامله – mu'âmele)
 davranış, hareket, tavır
 m. + si (4-9)
- mán** *bk. men I*
 m. (8-14)
- mánā** *bk. máná*
 m. (1-110), (1-151), (6-128), (7-
 19)
- máná** işte *bk. mánā, mā, mǎ*
 m. (1-114), (1-115), (1-159), (1-
 179), (1-243), (1-264), (2-21), (2-67), (2-
 200), (2-300), (2-303), (4-40), (4-81), (4-
 94), (4-124), (4-232), (6-74), (6-117), (7-
 17), (7-18), (7-19), (7-24), (7-26), (7-27),
 (7-35), (7-71), (7-81), (7-113), (7-127),
 (8-13), (8-88)
- manağa** böyle, işte böyle *bk. manağā ,*
manaka, munağa, mundağa
 m. (1-60), (1-127), (1-169), (2-
 173), (2-271), (2-272), (4-81), (5-31), (5-
 61)
- manağā** *bk. manağa*
 m. (6-128)
- mánālik** < Ar. (معنى – ma'na) anlamlı
 m. (7-95)
- mānavī** *bk. mǎnavı*
 m. (2-121)
- mǎnavı** bu, işte bu *bk. mǎnavī, manavu,*
mǎnāvı, mǎnāvı
 m. (2-200), (2-274), (2-285), (2-
 313)
- manavu** *bk. mǎnavı*

- m. (5-53)
- mānāvī** *bk.* **mānavī**
m. (2-308)
- mānāwu** *bk.* **mānavī**
m. (1-60), (1-61), (2-297)
- manaka** *bk.* **manağa**
m. (2-130), (2-329)
- mandey** *bk.* **munday**
m. (1-156), (2-79)
- mandēy** *bk.* **munday**
m. (2-21), (6-11), (6-21)
- mānī** < Ar. (منى - menî) meni, sperm
m. + den (7-99)
- māntı** < Moğ. (mantu) mantı
m. (8-77), (8-82)
- mantıyör** < Frs. (monteur) tesisatçı,
teknisyen
m. + lár (2-47)
- manzara** < Ar. (منظره - manzara)
manzara, tablo
m. (4-145)
- marâḥ** < Ar. (مرق - merak) merak, heves,
istek
m. (11-81)
- mārcân** < Ar. (مرجان - mercân) mercan
m. + dey (8-114)
- mārufcân** < Ar. + Frs. (جان معروف -
ma'rûfcân) Marufcan *ö.a.*
m. + gá (1-186), (3-8), (3-43)
- más** değil, yok *bk.* **emás, mēs**
m. (10-59), (11-101)
m. + ekán (1-194), (2-255)
m. + idi (1-188)
m. + ikende (2-280)
- masâfe** < Ar. (مسافه - mesâfe) ara, süre,
uzaklık
m. (5-58)
- másállğ** yemek malzemesi (5-51)
m. + dı (5-41)
m. + lárını (5-44)
- masdava** < Frs. (مستابا - mastâba) yemek
çeşiti
m. (6-56)
- máselan** *bk.* **máselen**
m. (11-101)
- máselán** *bk.* **máselen**
m. (7-2)
- máselen** < Ar. (مثلا - meşelâ) örneğin *bk.*
máselan, máselán, máselēn, másılá,
másılan
m. (5-44), (11-6), (11-71), (11-
73), (11-78), (11-105), (11-106)
- máselēn** *bk.* **máselen**
m. (4-189)
- másılá** *bk.* **máselen**
m. (4-208)
- másılan** *bk.* **máselen**
m. (1-187), (1-205)
- maşdağa** bu, işte bu *bk.* **maşnağa,**
maşnağa, maşnakā, maşdağā, maštağa
m. (1-163), (1-164)
- maşdağā** *bk.* **maşdağa**
m. (1-209)
- maşettā** bu yerde
m. (6-115)
- mášğul** < Ar. (مشغول - meşğûl) meşgul
m. (7-85)
- mášğul bol-** meşgul olmak
m. - gán (7-85)
- maşı** bu, işte bu
m. (1-104), (1-140), (1-205), (1-
272), (2-23), (2-31), (2-140), (2-224), (2-
276), (2-287), (6-25), (7-49), (8-87), (10-
45), (10-92)
- maşiná** *bk.* **mâşine**

- m. (10-77)
- mâşine** < Rus. (машина) araç, makine
bk. maşiná
- m. (2-37)
- m. + de (6-118)
- m. + gá (1-158)
- m. + ní (10-72)
- mâşit** mescit *bk. máçit*
- m. + idá (7-81)
- m. + ti (7-83)
- má'sit** *bk. máçit*
- m. + ke (7-83)
- maşnaḥa** *bk. maşdaḥa* böyle
- m. (6-115)
- maşnaḥa** *bk. maşdaḥa* işte böyle
- m. (4-89)
- m. + lár (11-78)
- maşnakā** *bk. maşdaḥa*
- m. (11-45)
- maşrut** < Rus. (маршрутка) minibüs, dolmuş
- m. (10-68)
- m. + ká (6-91)
- maştaḥa** *bk. maşdaḥa*
- m. (1-145), (11-72)
- mátâḥ** < Ar. (متاع - metâ') kumaş, mal, sermaye, malzeme
- m. + idan (11-98)
- m. + tı (11-97)
- materiyal** < Rus. (материал) materyal
bk. matiriyal
- m. + lar (2-66)
- m. + lardı (1-209)
- matiriyal** *bk. materiyal*
- m. + geçe (2-66)
- máttá** *bk. mettá*
- m. (2-241)
- maturidī** Maturidi *ö.a.*
- m. (7-113)
- mawran náḥır** < Ar. (النهر ماوراء) – mâverâ'ün-nehr) Mâveâünnehir *y.a.*
- m. (4-124)
- mayda** parça, bölük *bk. máyda*
- m. (2-233), (8-79)
- m. + sını (2-145)
- mayda kıl-** ufalamak, parçalara ayırmak
- m. - ıp (8-79)
- maydálá-** parçalamak
- m. - p (6-57)
- máyda** *bk. mayda*
- m. + sı (1-254)
- 'māy < Rus. (май) mayıs ayı
- 'm. + ge (1-25)
- máyıt** < Ar. (میت - meyyît) ölü, cenaze
- m. + tí (9-31)
- máyli** peki, olur *bk. mayli, máyli, máylí*
- m. (5-82), (10-17), (11-39)
- mayli** *bk. máyli*
- m. (11-8)
- māyli** *bk. máyli*
- m. (5-38), (5-72)
- máylí** *bk. máyli*
- m. (1-101), (4-221)
- maymun** < Ar. (مايمون - maymûn)
- maymun
- m. + gá (4-66)
- mayofke** < Rus. (маёвка) piknik
- m. + ge (6-89)
- maysı** çimen, ot
- m. + deg (2-148)
- mázá kıl-** < Frs. (مزه - meze) tadını çıkarmak

- m. - ip (1-73), (1-134)
- mázáli bol-** lezzetli olmak
m. - ādı 2-127)
- māzar yedí** düğün yemeği
m. (8-99)
- mázá** < Frs. (مزه – meze) lezzet, tat
m. + sí (1-273), (6-110)
- me bk. men I**
m. (1-22), (1-156), (2-206), (2-261), (4-24), (4-29), (4-137), (6-115), (10-84)
- mē bk. men I**
m. (1-88), (4-161), (4-204), (4-249)
- meç** deri kap *bk. meÇ*
m. (1-170)
- meÇ bk. meç**
m. (1-170)
- mēdik** < Rus. (медик) hekim, doktor
m. (3-5)
- mehmân** < Frs. (مهمان - mihmân) misafir, konuk
m. (3-26), (4-218), (4-223), (4-227), (4-231), (4-234), (4-235), (4-237), (5-23)
m. + dı (5-24)
m. + lardı (4-216)
m. + larımız (6-127)
- mehmân kıl-** misafir etmek *bk. mehmân kı-*
m. - dı (4-231)
m. - ey (4-237)
m. - ĩp (5-23)
- mehmân kı- bk. mehmân kıl-**
m. - ptı (4-223)
- mehmândı kıl-** misafiri yapmak
m. - ár (5-24)

- mehmândôs** misafirperver
m. (6-122)
- mehmânhâne** misafirhâne
m. (4-218)
- mehmet** < Ar. (محمد – meḥmed) Mehmet
ö.a.
m. (2-290)
- mèhnet bk. mihnet**
m. (6-122)
- mehnet dâmle** iş eğitimi hocası (mesleki)
m. (10-34)
- mèhnet sevâr bk. mehnetsever**
m. (6-122)
- mèhnetkêş bk. mihnetkâş**
m. (6-117)
m. + mıs (6-116)
- mehnetsever** çalışkan *bk. mèhnet sevâr*
m. (11-32)
- mehtep** < Ar. (مكتب – mekteb) okul
m. + ke (1-31)
- mēn bk. men I**
m. (2-25), (10-113)
- men I ben teklik I. ş. z. bk. mán, mēn, me, mē**
m. (1-41), (1-42), (1-50), (1-68), (1-69), (1-79), (1-82), (1-83), (1-87), (1-89), (1-92), (1-110), (1-114), (1-115), (1-118), (1-121), (1-141), (1-163), (1-164), (1-168), (1-169), (1-209), (1-235), (1-237), (1-239), (1-240), (1-244), (2-5), (2-6), (2-12), (2-16), (2-21), (2-26), (2-60), (2-70), (2-75), (2-76), (2-89), (2-158), (2-166), (2-171), (2-199), (2-234), (2-246), (2-247), (2-251), (2-252), (2-267), (2-270), (2-279), (3-16), (4-10), (4-83), (4-89), (4-92), (4-106), (4-107), (4-129), (4-190), (4-194), (4-219), (4-234), (4-237), (4-246), (4-248), (5-40), (5-44), (5-62), (5-75), (5-77), (6-8), (6-51), (6-63), (6-98), (6-101), (6-104), (6-105), (6-114),

(6-115), (7-41), (7-64), (8-3), (8-26), (8-43), (8-74), (8-124), (8-126), (8-129), (8-131), (8-139), (9-19), (9-22), (11-20), (11-38), (11-44), (11-48), (11-54), (11-60), (11-62), (11-80)

m. + de (4-204)

m. + gá (4-91), (10-38), (10-85)

m. + ge (1-51), (1-174), (1-187), (1-239), (2-56), (2-169), (2-248), (5-69), (5-74), (7-112), (11-23), (11-60), (11-62)

m. + gē (6-99)

m. + í (1-84), (1-92), (1-104), (1-117), (1-164), (1-168), (2-10), (2-18), (2-23), (2-89), (2-100), (2-181), (2-207), (2-209), (2-243), (2-250), (2-268), (4-57), (4-72), (4-92), (4-99), (4-143), (5-60), (5-69), (5-81), (5-82), (6-34), (6-35), (6-56), (7-43), (8-1), (8-42), (10-82), (11-21), (11-23), (11-74)

m. + i (1-163), (1-237), (11-56)

m. + ídím (11-22)

m. + iki (2-22), (7-1)

m. + ím (1-243), (1-60)

m. + ímçe (4-239)

m. + mí (4-162)

men II benim

m. (1-22), (4-91)

merttá *bk.* **mettá**

m. (11-84)

mēs *bk.* **más**

m. (2-180)

mesarupká < Rus. (мясорубка) kıyma makinesi *bk.* **mesurufқа, miyasarufқа**

m. + dán (6-57)

mestá < Rus. (место) yer, mahal, mekan

m. + da (2-60)

mesurufқа *bk.* **mesarupká**

m. + dan (1-129)

metir < Frn. (mètre) metre

m. + dán (7-75)

metro < Frn. (metro) raylı taşıma sistemi

m. + Íarí (5-20)

m. + Íarígá (5-20)

metsistra < Rus. (медсестра) hemşire

m. (3-5)

mettā *bk.* **mettá**

m. (10-65)

mettá defa *bk.* **mettā, mette, merttá, máttá**

m. (1-171), (4-143), (10-59)

m. + síde (4-108)

mette *bk.* **mettá**

m. (4-247), (6-93), (10-45)

mevá *bk.* **meyvá**

m. + lár (10-111)

meyvá < Frs. (میوه – meyve) meyve *bk.* **mevá**

m. + ní (10-110)

mezá meze

m. + sí (6-110)

mezbân < Frs. (میزبان - mizbân) mihmandar, evide misafir ağırlayan

m. (4-233)

m. + gá (4-236)

mıkyâs < Ar. (مقیاس - mıkyâs) ölçü aleti, ölçü, çap

m. + ıda (8-10)

mindey *bk.* **mundey**

m. (1-70), (1-145), (1-183), (1-202), (4-32), (5-24)

m. + çesí (3-34)

mindēy *bk.* **mundey**

m. (1-162), (2-22), (2-173)

mihmet < Ar. (محمد – meḥmed) Mehmed

m. (1-47)

mihnet emek, iş *bk.* **mēhnet**

- m. (5-83)
- mihnet kıl-** iş yapmak
m. - dımmı (5-83)
- mihnetkâş** < Ar. (محنّت - miḥnet) emekçi, çalışan, sıkıntı *bk.* **méhnetskēş**, **mihnetkeş**
m. (11-32)
- mihnetkeş** *bk.* **mihnetkâş**
m. (4-122)
- miḥrî muḥabbât** < Ar. (محبّت مہر - mihr-i muḥabbet) sevgi, muhabbet
m. + tá (4-168)
- milâdî** < Ar. (میلادی – mîlâdî) miladî
m. (5-94)
- millât** < Ar. (ملت - millet) millet, ulus *bk.* **mîllât**, **millet**
m. (2-200)
m. + í (2-313), (7-22), (9-9)
m. + ínî (7-21), (9-13)
- mîllât** *bk.* **millât**
m. + i (9-7), (9-9)
- millet** *bk.* **millât**
m. + lár (9-6)
m. + lárdá (11-101)
- millî** millî
m. (3-53), (11-83), (11-98)
- milyar** < Frn. (milliard) milyar
m. (4-155)
- milyon** < Frn. (million) milyon
m. (4-155), (4-156), (11-15)
m. + lár (9-20)
- miñ** bin *bk.* **min**
m. (7-15), (4-137), (9-4), (9-12), (9-34), (11-15)
- min** *bk.* **miñ**
m. (9-8)
- min-** binmek *bk.* **miñ-**
m. - di (1-79), (1-81)
m. - gán (2-36)
m. - íp (1-168)
m. - ip (2-37)
- mindî'r-** *bk.* **mindír-**
m. - áridí (1-168)
- mindír-** bindirmek *bk.* **mindî'r-**
m. - íp (5-58)
- miñ-** *bk.* **min-**
m. - gání (10-77)
- miniybüs** < İng. (minibus) minibüs
m. (10-68)
- mísâl** < Ar. (مثال – mişâl) örnek *bk.* **mísâl**
m. (1-186), (5-23), (8-13)
m. + lar (9-52)
- mísâl** *bk.* **mísâl**
m. (5-88)
- miyasarufka** *bk.* **mesarupká**
m. + dan (2-149)
- miyyē** *bk.* **miyye**
m. (4-260), (7-124)
- miyye** beyin *bk.* **miyyē**
m. (7-125), (7-126)
m. + si (8-31)
m. + degi (7-127)
- mojisşoy seḥ** < Rus. (мужской цех) erkekler bölümü
m. + teyidim (1-41)
- mólkölçilik** bolluk
m. (1-251)
- mōmın** < Ar. (مؤمن - mü'min) inanan, iman etmiş *bk.* **mōmín**
m. (11-25), (11-26)
- mōmín** *bk.* **mōmın**
m. (4-206)
- mool** Moğol *ö.a.*

- m. + lárdán (9-13)
- mu** *bk.* **bu**
m. + nı (4-194), (8-88)
- muallím** < Ar. (معلم – mu‘allim) muallim, öğretmen
m. (8-1)
- muāmile** < Ar. (معامله – mu‘āmele) muamele
m. (4-15), (11-60)
m. + sínı (4-25)
m. + de (4-15)
- muāmile kıl-** muamele etmek
m. - iptı (11-60)
- muayyem** < Ar. (معين – mu‘ayyen) belirlenmiş, belirli
m. (9-38)
- muázzin** < Ar. (مؤذن – mü‘ezzın) müezzın, hoca
m. (7-81)
- muḥabbát** < Ar. (محبت – muḥabbet) sevgi, aşk, muhabbet *bk.* **muḥabbát**, **muḥabbet**
m. (4-28)
m. + ígá (2-299)
m. + ínı (4-14)
- muḥabbát** *bk.* **muḥabbát**
m. + gá (2-299)
- muḥabbatlı́** muhabbetli
m. (4-161)
- muḥabbet** *bk.* **muḥabbát**
m. + de (4-181)
m. + í (4-15), (4-19)
m. + ti (4-20)
- muḥammád** *bk.* **muḥammád**
m. (2-309)
- muḥammád** < Ar. (محمد – muḥammed) Muhammed *ö.a.* *bk.* **muḥammád**
m. (4-96)
- mumín** < Ar. (مؤمن – mü‘min) inanan, Müslüman *bk.* **múmín**
m. (4-196)
- múmín** *bk.* **mumín**
m. (5-97)
- munaḩa** *bk.* **manaḩa**
m. (1-88)
- munçe** *bk.* **múnçe**
m. (10-55)
- múnçe** bu kadar, bunca *bk.* **munçe**
m. (1-14), (8-41), (8-43)
- mundaḩa** *bk.* **manaḩa**
m. (1-94)
- mundaḩa** *bk.* **manaḩa**
m. (1-44), (1-70)
- munday** böyle *bk.* **mandey**, **mandēy**, **mindey**, **mindēy**
m. (1-46), (5-74), (11-4), (11-70)
- murç** biber
m. + lárını (8-80)
- murun** *bk.* **burun I**
m. (7-127)
- musaffa** *bk.* **musaffā**
m. (1-138)
- musaffā** < Ar. (مصفا – muşaffā) temiz *bk.* **musaffa**
m. (1-135)
- musıbet** < Ar. (مصيبة – muşıbet) felaket, bela *bk.* **musıbet**
m. + lárdı (4-170)
- musıbet** *bk.* **musıbet**
m. + lárğá (4-13)
- músılmán** *bk.* **múslúmán**
m. + lár (11-26)
- múslımán** *bk.* **múslúmán**

m. + lárdán (11-25)

múslúmân < Ar. (مسلمان – müslümân)
Müslüman *bk.* **músilmân**, **múslímân**,
músrúmân

m. (5-97)

m. + gá (7-89)

múslúmanâbad < Ar. (آباد مسلمان – müslümân-âbâd)
Müslümanlığın hüküm sürdüğü yer

m. (4-8)

músrúmân *bk.* **múslúmân**

m. (4-65)

mustafa < Ar. (مصطفى – muştafâ)
Mustafa *ö.a.*

m. (4-24), (4-25)

mustahkám *bk.* **mústahkám**

m. (10-86)

mústaḥkám *bk.* **mústahkám**

m. (4-182)

mústahkám < Ar. (مستحکم – müstaḥkem)
sağlam *bk.* **mustahkám**, **mústaḥkám**,
mústahkem

m. (1-42), (1-140), (8-114)

mústaḥkám kı́l- *bk.* **mústahkám kı́l-**

m. - gin (4-182)

mústahkám kı́l- sağlamlaştırmak *bk.*
mústaḥkám kı́l-

m. - ip (1-140)

mústahkem *bk.* **mústahkám**

m. (4-9)

músúrmánlik müslümanlık *bk.*
múslúmân

m. + gá (4-64)

múşlá- *bk.* **muşla-**

m. - gándán (10-97)

múşla- *bk.* **muşla-**

m. - p (10-97)

muşla- < Frs. < موشته – mûşte)
yumruklamak *bk.* **múşlá-**, **múşla-**

m. - şıp (4-103)

muylâv < Frs. (مويلب - muyleb) bıyık,
dudak üstü kılı

m. (11-16)

muzdalîfe < Ar. (مزدلفة - müzdelife)
Mekke'de kutsal bir mekan

m. + gá (4-144), (9-42)

m. + ní (4-147)

muzej < Rus. (музей) müze

m. + imis (1-201)

muzikánt < Rus. (музыкант) müzisyen

m. (4-24)

mümkín *bk.* **mümkün**

m. + ídí (11-76)

mümkün < Ar. (ممکن - mümkün)
mümkün, olanaklı *bk.* **mümkín**,
mümkün

m. (2-180), (5-14), (9-52), (11-107)

m. + mēs (2-180)

mümkün *bk.* **mümkün**

m. (5-52)

münit *bk.* **münüt**

m. + te (10-106)

münüt < İng. (minute) dakika *bk.* **münit**

m. (6-3)

m. + dá (8-82)

m. + ten (10-26)

m. + tí (10-29)

N

nā < Frs. (نا – nâ) olumsuzluk *e.*

n. (2-58)

nácâset < Ar. (نجاست - necâset) kirlilik,
pislik

- n. (7-104), (7-111)
- nácâset kııl-** kirlletmek
n. - ıb (7-111)
- naçalnik teḥ** < Rus. (начальник
технического) usta başı
n. (8-69)
- nâib** < Ar. (نائب - nâ'ib) vekil
n. (7-81)
- nâk** < Frs. (نك - nâk) armut
n. (10-111)
- nâm** nam, isim *bk.* **nâm**
n. (4-242), (7-54)
n. + lárını (2-287)
- namangán** Özbekistan'ın Namangen
şehri *y.a.*
n. + dán (4-52)
- namâz** < Frs. (نماز - namâz) namaz *bk.*
námâz
n. (3-61), (4-211), (6-125), (9-47)
n. + gá (5-103)
n. + ı (4-191), (4-192), (4-193),
(4-195)
n. + ını (3-61), (7-89)
n. + lárı (5-99)
- nâmaz oḩı-** namaz kıılmak *bk.* **namâz
oḩu-**
n. - dīk (9-47)
n. - gán (6-125)
- namâz oḩu-** *bk.* **nâmaz oḩı-**
n. - p (3-61)
- námâz** *bk.* **namâz**
n. + ıgá (1-160)
- namâzlárlı oḩıl-** namazları kıılmak
n. - ādı (5-99)
- nâm** *bk.* **nâm**
n. + ı (4-66), (10-110)
- nâmli** namlı, isimli
- n. (2-41)
- nân** < Frs. (نان - nân) ekmek
n. (1-184), (2-56), (3-41), (5-48),
(10-91), (11-47), (11-60)
n. + dı (1-115), (1-184), (2-323),
(3-35), (10-104)
n. + ı (6-66)
n. + lardı (3-40)
n. + lárı (6-120)
- nân yâsa-** ekmek yapmak
n. - p (10-91)
- nânıştá** *bk.* **nânuştá**
n. + dán (8-104)
- nânışte** *bk.* **nânuştá**
n. + ge (8-102)
- nânuştá** *bk.* **nânuştá**
n. (1-113)
- nânuştá** *bk.* **nânuştá**
n. (3-44)
- nânuştá** < Frs. (شكن ناشتا - nâšta şiken)
kahvaltı, düğün yemeği *bk.* **nânıştá,**
nânışte, nânuştá, nânuştá
n. (3-44), (3-48), (3-50)
n. + gá (1-114)
- nápıs** < Ar. (نفس - nefis) nefis, güzel,
enfes
n. (8-81)
- nārı** *bk.* **nārı**
n. (10-57)
- nārı** uzak, öte, ileri *bk.* **nārı, nārı, nārı,**
nārıya, nariya
n. (10-61)
- nārı** *bk.* **nārı**
n. (1-206)
- nārı** *bk.* **nārı**
n. (1-113)
- nārıya** *bk.* **nārı**

- n. + dan (5-82)
- nariya** *bk.* **nārī**
n. + dan (2-57), (5-70), (8-49)
- nársá** *bk.* **nárse**
n. + ní (7-103)
- nárse** nesne *bk.* **nársá**, **nársi**, **nārsi**, **nersá**, **nerse**, **nesri**
n. (2-58), (2-63), (4-72), (4-239), (5-68), (7-11), (8-69), (8-83)
n. + gá (2-274)
n. + lár (6-55), (10-18), (11-53)
n. + lárdán (7-101), (7-102)
n. + lárí (2-200)
n. + ní (4-157)
n. + sí (8-117), (9-51)
- nársi** *bk.* **nárse**
n. + lárdán (1-255)
n. + lárímdán (8-3)
- násīb** *bk.* **násib**
n. (4-188)
- násīb et-** *bk.* **násib et**
n. - gin (4-188)
- násib** < Ar. (نصيب – naṣīb) nasip *bk.* **násīb**
n. (1-140)
- násib et-** nasip etmek *bk.* **násīb et-**,
n. - sín (1-140)
- násibe** Nasibe *ö.a.*
n. (5-53)
- nārsi** *bk.* **nárse**
n. + lárdí (4-200)
- násíp kıl-** nasip etmek *bk.* **násip kıl-**
n. - ip (9-57)
- násip kıl-** *bk.* **násíp kıl-**
n. - sin (10-77)
- nasírdín áfándí** *bk.* **nasírdín áfándí**
n. (7-119)
- nasírdín áfándí** < Ar. (لدين ا نصر – naṣreddîn) Nasreddin Efendi *ö.a.* *bk.* **nasírdín áfándí**
n. (7-115), (7-116), (7-117), (7-118), (7-120), (7-122)
n. + ní (7-115)
- nasos** < Rus. (насос) pompa
n. (7-4)
- nastirenya** < Rus. (настроения) ruh haleti, keyif
n. + da (2-194)
- náşant** armut türü
n. (10-111)
- náşir kıl-** < Ar. (نشر – neşr) neşretmek *bk.* **nāşir kıl-**
n. - ınar kán (2-307)
- nāşir kıl-** *bk.* **náşir kıl-**
n. - ıngán (2-310)
- návâi** < Frs. (نوائى – nevâ’î) Nevâi *ö.a.*
n. (2-309)
- návbet** < Ar. (نوبت - nevbet) nöbet, sıra
n. + te (5-104)
- nawâý** < Frs. (نانونا – nânvâ) fırıncı
n. (10-79)
n. + gá (10-104)
- nawâýçiliğ** fırıncılık
n. + dí (10-90)
- nawâyhâne** fırın, ekmek fırını
n. (10-88)
n. + de (10-87), (10-92), (10-94)
n. + gá (10-79)
- nâwwâý nân** < Frs. (نانونا - nânvâ) ekmek fırını
n. (3-41)
- nazar** < Ar. (نظر - nazar) bakma, bakış
n. + imda (4-143)

nāzīk < Frs. (نازوك - nâzūk) ince, narin, zarif

n. (2-20)

n. + i (2-18)

necât < Ar. (نجات - necât) kurtuluş, yardım

n. (4-183)

neççi kaç, ne kadar, nasıl, niçin

n. (4-34), (6-117)

n. + nçi (2-218)

nege neden, niye

n. (5-63)

nersá *bk.* **nárse**

n. + ní (1-95), (4-62), (6-121), (8-45)

nerse *bk.* **nárse**

n. (1-91), (1-185), (5-55), (5-57), (11-95)

n. + den (4-64), (7-100)

n. + gá (4-78)

n. + lár (7-131), (11-55)

n. + lárdí (11-19)

n. + lárǵá (11-95)

n. + lární (11-82)

nersi *bk.* **nárse**

n. + lárdí (8-15)

nevárālī torunlu

n. (5-3)

nevárá < Ar. (نبيره - nebîre) torun *bk.* **neváre**, **neverá**, **nevere**

n. + m (2-23), (3-19), (3-31), (3-32)

n. + sı (4-42)

n. + sí (11-22)

neváre *bk.* **nevárá**

n. (1-203)

n. + lárdán (8-111)

n. + lárdí (3-18)

neverá *bk.* **nevárá**

n. + m (8-42)

n. + sí (8-42)

nevere *bk.* **nevárá**

n. + lár (2-198)

n. + iz (8-41)

ney sonra

n. (1-156)

neyābır < Rus. (ноябрь) Kasım

n. (1-20)

nidā *bk.* **nídā**

n. (11-8)

nidā kel- ses gelmek

n. - ádí (11-8)

nídā kıl- seslenmek

n. - árkánde (5-80)

nídā < Ar. (نداء - nidâ') seslenme, nida, ses *bk.* **nidā**

n. (5-80)

nífās < Ar. (نفاس - nifâs) loğusalık durumu

n. (7-102)

nihâyet < Ar. (نهایت - nihâyet) son

n. (1-242)

niķāh < Ar. (نكاح - nikāḥ) nikah, kanuni evlenme

n. (8-106)

niķāh oķıl- nikah kıymak

n. - ādı (8-106)

niligal < Rus. (нелегальный) yasadışı, yasak

n. + ni (4-156)

nimā *bk.* **nímá**

n. (1-70)

n. + síní (1-41)

nímá ne *soru zm.*, *bk.* **nímā̄**, **nímā̄**, **nímá**, **nímē**, **nímme**

n. (1-22), (1-41), (1-42), (1-60), (1-74), (1-92), (1-104), (1-130), (1-131), (1-154), (1-162), (1-170), (1-174), (1-195), (1-196), (1-203), (1-255), (1-264), (2-102), (2-124), (2-176), (2-195), (2-201), (2-205), (2-255), (2-260), (2-265), (2-278), (2-295), (2-299), (2-309), (4-37), (4-40), (4-47), (4-221), (4-231), (4-233), (4-234), (4-241), (4-249), (5-12), (5-14), (5-32), (5-33), (5-53), (5-65), (5-86), (5-97), (5-102), (6-51), (6-92), (7-36), (7-37), (7-39), (7-83), (7-119), (8-36), (9-54), (10-30), (10-38), (10-40), (11-67), (11-71), (11-74), (11-77), (11-78), (11-98)

n. + dá (4-72), (4-215)

n. + de (4-18)

n. + degi (4-83)

n. + gā̄ (11-93)

n. + gá (1-23), (1-196), (2-244), (2-246), (4-144), (4-153), (4-226), (7-106), (8-42), (8-43), (8-44)

n. + gádir (8-76)

n. + ge (1-194), (4-53), (4-57), (4-62), (4-98), (4-100), (4-141), (4-226), (4-229), (4-244), (6-51), (6-88), (6-92), (8-18)

n. + geki (7-63)

n. + lár (1-166), (2-224), (6-128), (8-9), (8-97), (10-112)

n. + lárdá (8-65)

n. + lárdán (9-13)

n. + lárdí (8-107)

n. + lárgá (2-66), (7-63), (8-39)

n. + lárge (8-25)

n. + lárí (6-12)

n. + ler (2-257)

n. + mdá (1-104)

n. + mízgá (8-86)

n. + ní (2-64), (4-101)

n. + sí (1-41), (1-169), (1-198), (4-30), (8-12), (8-41)

n. + sídán (2-227)

n. + síde (7-113), (11-110)

nímā̄ *bk.* **nímá**

n. (1-34), (1-231), (2-242), (5-88), (8-51), (11-36)

n. + ní̄ (1-197), (6-102), (4-45), (8-26), (8-128)

n. + sí (6-19), (7-114)

n. + síní (1-197)

nīmát < Ar. (نعمت – ni‘met) nimet

n. + i (4-129)

nímá *bk.* **nímá**

n. + yu (1-43)

nímē *bk.* **nímá**

n. (4-84)

nímme *bk.* **nímá**

n. (6-131)

ni'yānkelik < Rus. (няньки) dadı, bakıcı

n. (3-18)

niyát < Ar. (نيةت – niyyet) niyet *bk.* **niyát**, **niyet**, **niyet**, **niyyet**, **niyyet**

n. (11-77)

n. + lár (8-114)

n. + láriñ (11-78)

niyát *bk.* **niyát**

n. (5-58)

niyát kıl- niyet etmek *bk.* **niyát kıl-**, **niyet kıl**, **niyyet kıl-**

n. - itıp (5-58)

niyát kıl- *bk.* **niyát kıl-**

n. - señ (11-78)

niyet *bk.* **niyát**

n. (6-131)

n. + igá (6-131)

n. + lár (11-92)

n. + te (8-111)

niyet bk. níyát

n. (1-136)

n. + lárímízgá (1-136)

niyet kı́l bk. niyát kı́l-

n. - amıs 1-136)

níyyet bk. níyát

n. (11-77)

niyyet bk. níyát

n. (4-90)

n. + tá (4-72)

niyyet kı́l- bk. niyát kı́l-

n. - adı (4-90)

nomurli < Rus. (номер) numaralı, sayılı

n. (8-7)

no'yābır bk. noyābır

n. (1-24)

noyābır < Rus. (ноябрь) kasım ayı *bk.*
no'yābır

n. + da (4-137)

nur < Ar. (نور – nûr) nur

n. + gá (4-177)

O, Ó, Ō

o bk. u

o. (1-64), (2-293), (4-21), (4-31), (4-32), (4-33), (4-34), (4-35), (4-48), (4-57), (4-74), (4-78), (4-94), (4-96), (4-101), (4-103), (4-117), (4-121), (4-125), (4-127), (4-134), (4-147), (4-195), (4-197), (4-198), (4-202), (4-206), (4-210), (4-211), (4-212), (4-213), (4-222), (4-239), (4-242), (4-243), (5-69), (6-67), (8-25), (8-39), (9-50), (10-7), (10-31), (10-47)

o. + lar (4-241)

o. + lár (4-66), (4-94), (6-104), (7-81)

o. + lardı (4-248), (4-249), (8-36)

o. + lárdı (4-60), (4-246), (4-250)

o. + nı (4-15), (4-25), (4-32), (4-57), (4-72), (4-77), (4-102), (4-207), (4-245), (6-32), (7-105), (8-79)

o. + nī (6-57)

o. + ndan (4-54), (4-89), (4-205)

o. + nlar (4-209)

ō bk. u

ō. (4-210), (6-92)

ód safra , öd

ó. (11-16)

oğıl oğul bk. oğıl, oğıl, oğul

o. (1-80), (1-118), (2-84), (2-99), (2-272), (4-119), (5-32), (11-108)

o. + dı (5-60)

oğıl bk. oğıl

ō. (11-88)

oğıl bk. oğıl

o. (5-31)

oğlı oğlu bk. oğlı, oğlı, oğlı, oğlu, oğlu, ōlı, olu

o. (1-156), (4-84), (5-54)

o. + ları (2-215)

o. + ları (2-215)

o. + m (5-2), (5-4)

o. + mı (2-210)

oğlı bk. oğlı

o. + m (10-15)

oğlı bk. oğlı

o. + yiz (2-234)

oğlı bk. oğlı

o. + yízı (2-234)

oğlu bk. oğlı

o. m (3-1)

oğlu bk. oğlı

- o. + m (1-3)
- oğrı** hırsız
o. (4-196)
- oğul** *bk.* **oğıl**
o. (1-79), (1-94), (7-19)
- oğut** gübre
o. lár (2-328)
- ohip tur-** okumak
o. - ub (11-71)
- ohıtuvçı** *bk.* **okıtuvçı**
o. + larımıs (10-33)
- ohşa-** benzemek *bk.* **ohşe-**, **ohşā**, **ohşe-**,
o. - dım (4-143)
o. - p (2-149), (4-41), (4-146), (4-207)
o. - ş (10-112)
- ohşe-** *bk.* **ohşa-**
o. - gánlárdı (5-83)
- ohşā** *bk.* **ohşa-**
o. - p (1-136)
- ohşat-** benzetmek
o. - adı (7-16)
o. - ıb (8-97)
- ohşe-** *bk.* **ohşa-**
o. - gán (11-14), (11-19), (11-53), (11-91), (11-95)
o. - mey (2-200)
- ójí** < Rus. (уже) artık *bk.* **ují**, **uji**, **ujī**
ó. (1-74), (1-83), (1-192), (5-80)
- okı-** okumak *bk.* **okı-**, **okı-**, **oku-**
o. - b (2-184), (2-310)
o. - dīk (9-47)
o. - gán (1-32), (6-125), (10-9)
o. - gándım (7-98)
o. - gánımde (4-239)
o. - gánımden (4-32)
- o. - gánmán (1-33), (4-11), (4-67), (5-8), (5-9), (5-13), (5-14), (5-16)
o. - gánmıs (7-21)
o. - p (1-34), (2-179), (2-320), (3-61), (6-76), (7-30), (7-97), (7-102), (8-10), (10-29), (10-44)
o. - rdık (1-32), (7-25)
o. - sek (2-306)
o. - stı (11-70), (11-71)
o. - stık (10-26)
o. - yaptı (3-8)
o. - yatkándá (10-25)
o. - ydı (2-92), (5-4), (6-17)
o. - ydigán (4-18)
o. - ymıs (1-199)
o. - ymız (10-57)
- okıl-** okunmak *bk.* **okul-**
o. ādı (5-99), (7-89), (8-106)
o. - gán (2-308), (2-309), (2-310)
o. - gándán (8-107)
o. - ışı (2-312)
o. - miydigán (2-311)
- okıp çık-** okumak
o. - adıgan (7-30)
o. - kanımda (7-102)
- okıp kel-** okumak
o. - iyaptı (8-10)
- okıp kıl-** okumak
o. - amán (10-44)
- okıp koy-** okumak
o. - ıp (10-29)
- okış** okuma
o. (10-43), (10-94)
o. + gá (3-9), (5-12), (10-10), (10-13)
o. + ımı (10-10)

- o. + ımız (5-15)
o. + mı (10-9)
o. + ta (5-13)
o. + tan (10-87), (10-92)
o. + tı (10-9), (10-24), (10-45)
- oķışlık** okumalık
o. (7-89)
- oķıt-** okutmak *bk.* **oķıt-**
o. - amán (8-4)
- oķıtuvçı** öğretmen *bk.* **oķıtuvçı, oķıvçı, oķıtuvçılı, oķuvçı**
o. (8-1), (10-33)
- oķıvçı** *bk.* **oķıtuvçı**
o. + sı (10-69)
- oķul-** *bk.* **oķıl-**
o. - gán ekán (2-315)
o. - ıb (8-104)
o. - ıyaptı (2-317)
- oķul** okul
o. + largá (5-30)
- oķu-** *bk.* **oķı-**
o. - p (2-146), (3-61), (10-22), (10-44)
o. - rıdı (2-90)
o. - Őtu (5-4), (5-9)
o. - ydu (5-4)
o. - w (5-30)
- oķut-** *bk.* **oķıt-, oķıt-,**
o. - tum (2-91)
- oķıtuvçılı** *bk.* **oķıtuvçı**
o. (8-76)
- oķuvçı** *bk.* **oķıtuvçı**
o. + lárımıs (8-10)
- olarák** olarak
o. (5-20)
- ōlı** *bk.* **oğlı**
ō. (6-17)
ō. + m (2-88), (2-91), (2-92), (3-4), (3-6), (3-8)
ō. + mgá (2-158), (2-192), (8-83)
ō. + mı (1-5)
ō. + mı (2-157)
- ōlu** *bk.* **oğlı**
o. + mgá (2-169)
- om bir** *bk.* **om bír**
o. + inçi (10-9)
- om beş** *bk.* **on beş**
o. (1-111), (2-101), (4-88)
o. + te (11-3), (7-44)
- om bír** on bir *bk.* **om bir**
o. (1-32), (5-8), (8-7), (11-15)
o. + dá (10-25)
o. + dí (10-10), (10-93)
o. + ínçi (2-92)
o. + geçe (2-154)
- om milyon** on milyon
o. (4-156)
- ómír** < Ar. (عمر - ‘umr) ömür, hayat, yaş
bk. **ómmír, ómr, úmr**
ó. (2-9), (4-181)
- ómírbât** ömür boyu *bk.* **ómírbât, ómúrbât**
ó. (4-109)
- ómírbât** *bk.* **ómírbât**
ó. (4-109)
- ómmír** *bk.* **ómír**
ó. (2-11)
- ómr** *bk.* **ómír**
ó. + í (8-110)
- ómúrbât** *bk.* **ómírbât**
ó. (4-60)
- on** on

o. (1-27), (2-8), (2-42), (2-101), (2-105), (2-143), (2-154), (4-47), (4-48), (4-52), (4-69), (4-70), (4-88), (4-94), (4-96), (5-94), (6-3), (9-45), (10-25), (10-33), (10-48), (10-93), (10-106), (11-3), (11-15)

o. + geçe (1-32), (4-18)

o. + inc onuncu (2-41)

o. + inç (1-32), (1-33), (2-42), (10-9)

oñ sağ taraf

o. (9-55), (11-103), (11-107)

on áltı on altı

o. (10-93), (11-15)

o. + tamí (10-48)

o. + ta (10-33)

on beş on beş *bk.* **om beş**

o. (11-15)

on ikki on iki

o. (2-143), (4-47), (4-48), (4-69), (5-94), (11-15)

on sákkis *bk.* **on sákkiz**

o. (11-15)

on sákkiz on sekiz *bk.* **on sákkis**, **on sákkís**

o. (4-52), (4-94), (4-96)

on tokkız on dokuz

o. (4-94), (4-96), (11-15)

on tört on dört *bk.* **on tōr**

o. (11-15)

on üç on üç *bk.* **on nüç**

o. (11-15)

on yettí on yedi

o. (11-15)

on nūç *bk.* **on üç**

o. (1-27)

on sákkís *bk.* **on sákkiz**

o. + dán (1-21)

on tōr *bk.* **on tört**

o. (4-88)

onaka öyle, böyle *bk.* **ondağa**

o. (6-41), (6-45)

o. + lar (5-21)

ondağa *bk.* **onaka**

o. (4-28)

oñla- düzeltmek, tamir etmek

o. - rıdım (1-40)

onnīgá yerine

o. (1-214), (1-224)

ōnta on tane *bk.* **ōntá**

ō. (9-37)

ōntá *bk.* **ōnta**

ō. + dán (1-93)

oo abartma *ü.*

o. (9-21)

ópká karaciğer *bk.* **öbkē**

ó. (7-130)

ora- sarmak, paketlemek *bk.* **ore-**

o. - p (10-97)

orap koy- sarıp koymak, sarmak

o. - amıs (3-35)

ore- *bk.* **ora-**

o. - ymıs (3-55)

órf < Ar. (عادت عرف - 'urf 'âdet) örf, adet, gelenek

ó. (5-22), (5-25)

órf âdet örf adet *bk.* **úrf âdet**

ó. (5-22)

o. + ide (5-25)

o. + lárímíz (5-22)

orgán < Frn. (organe) organ

o. + lárımıs (5-28)

orın yer *bk.* **orn**

- o. + da (7-128)
o. + lardı (8-10)
- órig** *bk. örik*
ó. + ler (1-249)
- ormân** orman
o. + dá̄ (11-38)
o. + dá (1-233)
o. + gá (8-122), (11-37), (11-56)
- orn** *bk. orın*
o. + ıda (11-76)
o. + ıdan (4-245)
o. + imdan (2-114)
o. + igá (1-146)
- orožla-** küsmek
o. - b (1-117)
- orta** orta *bk. örtá, orte*
o. + çā (8-78)
o. + da (6-28), (6-31), (7-16)
o. + dán (2-299)
o. + sını (10-102), (10-103)
- örtá** *bk. orta*
ō. + gá (5-80)
- ortāğ** arkadaş *bk. ortāğ, ortā*
o. + ı (4-247)
o. + ım (1-27)
o. + iñ (5-89)
- ortāğ** *bk. ortağ*
o. + lárı (6-81)
- ortā** *bk. ortağ*
o. + lárı (6-77)
- orte** *bk. orta*
o. + deyiñgá (6-32)
- ōrus** *bk. rus*
ō. (4-252)
- osmānī** Osmanlı *bk. asmānī*
- o. + lár (4-41)
- oş** Oş *y.a.*
o. (2-2), (2-6), (4-123), (4-129), (4-130), (4-131), (4-133), (5-21), (7-14), (7-15), (9-5), (9-9), (11-81)
o. + dá (8-69), (10-2), (10-3)
o. + da (2-116), (9-18)
o. + degi (5-22)
o. + gá (2-220), (2-221)
o. + ta (2-31), (2-35), (2-222)
o. + tan (4-52), (8-17)
o. + tegi (2-41)
- oşa** işte bu *bk. oşı, óší, óşú, oşu, oşú, oşi, óşu*
o. (4-201), (4-211), (11-10), (11-60)
- oşı** *bk. oşa*
o. (4-61), (4-89), (4-102), (4-141), (4-218)
- óší** *bk. oşa*
ó. (2-222), (7-110)
- oşi** *bk. oşa*
o. + ngá (1-192)
- oşlī** *bk. oşlik*
o. + lár (8-18)
- oşlik** oşlu *bk. oşlī*
o. (7-98)
- óşú** *bk. oşa*
ó. (1-206), (2-224), (2-228), (7-19), (7-76), (7-77), (7-104)
ó. + dán (1-206)
ó. + lardı (1-95)
- oşu** *bk. oşa*
o. (7-9)
o. + lardı (1-262)
o. + nge (1-203)
- oşunçalī** o kadar

- o. (2-294)
- oşú bk. oşa**
- o. + mı (1-206)
- óşu bk. oşa**
- ó. + nlardı (1-256)
- ot I ateş**
- o. (1-130), (2-106), (3-37), (4-244), (10-105)
- o. + ıdan (4-177), (9-28)
- o. + tı (3-38)
- otın odun**
- o. (2-108), (11-38), (11-45)
- o. + larımıs (2-108)
- otınçı oduncu**
- o. (4-127), (4-129)
- ot II ot, bitki**
- o. + mı (1-271)
- o. + larını (1-275)
- ótíp tur- geçmek**
- o. - sın (10-77)
- otır- oturmak bk. ottur-, otur-**
- o. (4-51)
- o. - adı (1-118), (3-19), (4-47), (4-56), (6-79)
- o. - ādı (4-38), (5-54)
- o. - amıs (2-198)
- o. - ardım (8-73)
- o. - dım (4-231)
- o. - dik (2-167)
- o. - gán (2-186), (4-37), (4-219), (6-115), (6-117)
- o. - gānden (4-39), (4-48)
- o. - gāniñá (4-99)
- o. - ıb (8-131), (8-132)
- o. - ıbbán (5-65)
- o. - ıp (2-171), (2-173), (4-95), (8-74), (10-9), (10-50), (11-47)
- o. - ĩp (6-128)
- o. - ıpbán ekāndē (4-129)
- o. - ıptı (1-26), (2-177), (11-58)
- o. - ıptı ikán (1-161), (2-170)
- o. - ışadı (6-80)
- o. - ışıptımíkin (2-198)
- o. - sa (1-145)
- o. - sın (2-191), (2-192)
- otırål- oturmak, oturabilmek**
- o. - míydí (4-51)
- otırıb āl- oturmak**
- o. - miydí (8-135)
- otırıp kāl- oturup kalmak**
- o. - adı (4-95)
- otırıp kıl- oturmak**
- o. - árdik (8-74)
- otırıp tur- oturup durmak**
- o. - ıp (2-173)
- otırışke kel- oturmaya gelmek**
- o. - işádí (4-94)
- otırış oturma, oturuş**
- o. (4-94), (4-97)
- o. + ta (4-95)
- otırışlik oturmalık**
- o. + ke (1-137)
- ottur- bk. otur-**
- o. - ub (2-180)
- ottıs bk. ottız**
- o. (2-80), (10-44)
- ottıs üç bk. ottız üç**
- o. + ünçüsü (2-80)
- ottız otuz bk. ottıs, ottus, öttiz**
- o. (2-74), (5-13), (5-101), (10-96), (11-15)

- o. + dı (11-7)
o. + gá (5-12)
o. + geçe (11-6)
- ottız üç** otuz üç *bk.* **ottıs üç**
o. + inçisígá (2-74)
- ottız beş** otuz beş,
o. (5-13), (10-96)
- ottız bİR** otuz üç,
o. + ínçí (5-101)
- ottus** *bk.* **ottız**
o. (5-96), (5-99)
- otur-** *bk.* **otur-**
o. - ardım (8-71)
o. - ardı (6-47)
o. - ıb (2-322)
o. - ıp (11-38)
o. - ıpsánmí (1-90)
o. - ıwálib (1-56)
o. - seiz (9-48)
o. - sīn (2-188)
o. - ub (10-52)
o. - ubbán (1-30), (4-129)
o. - up (2-184)
o. - uvdım (10-71)
- oturub âl-** oturmak
o. - ıb (10-52)
- oyā** *bk.* **u ye**
o. (6-113), (6-115)
- oyā buyakka** o tarafa, bu tarafa
o. (6-113), (6-115)
- oy-** oymak, kazmak
o. - ardık (1-269)
o. - ıp (2-328)
- oy** fikir, düşünce
o. + ım (2-198)
- oyın** oyun *bk.* **oyin, oyun**
o. (6-81), (10-47)
o. + dan (6-32)
o. + dı (1-73), (10-54)
o. + ı (1-69), (6-32), (7-75), (9-20), (10-46)
o. + ımız (1-76), (6-33)
o. + lár (7-69), (7-71), (11-14)
o. + lar (6-30), (8-53)
o. + lardı (7-74)
o. + lárı (7-69), (7-70), (7-73), (10-46)
o. + larımız (8-60)
- oyin** *bk.* **oyın**
o. + lár (8-47)
- oyla-** düşünmek *bk.* **oyle-**
o. - p (11-24)
- oylap koy-** düşünmek
o. - āvur (11-24)
- oyle-** *bk.* **oyla-**
o. - ymiz (9-38)
o. - ymán (1-43), (4-239)
- oyli-** *bk.* **oyla-**
o. - ymánde (1-42)
- oyna-** oynamak *bk.* **oyná-, oyne-, oynā-**
o. - dı (1-77)
o. - gánmıs (7-74), (11-1)
o. - lárıdı (1-73)
o. - nadı (7-70)
o. - p (6-115), (10-55)
o. - P (10-50)
o. - r idik (3-29)
o. - r idik (5-32)
o. - rdī bıs (8-48)
o. - rdım (1-79)

o. - rdik (5-33), (6-27), (6-28), (6-29)

o. - sa (7-78)

o. - sti (10-46)

o. - stik (10-58), (10-59), (11-2), (11-3), (11-12)

oyná- bk. oyna-

o. - gán (2-287), (2-288), (2-294)

o. - gándá (2-288)

o. - gánde (1-73)

o. - gánlerdí (2-289)

o. - gánmán (9-18)

o. - gánmiz (11-11)

o. - p (9-18), (9-19)

o. - sá (7-78)

oynap ke- oynayıp gelmek

o. - gánmıs (6-115)

oynap tur- oynayıp durmak

o. - amis (10-55)

o. - amız (10-54)

oynā- bk. oyna-

o. - rdīk (1-77)

oynaş oynaş, dost

o. + ımı (5-69)

oynaş- oynaşmak

o. - kán (2-292)

o. + ti (10-52)

oynaşmey koy- oynaşmamak

o. - dı (8-61)

oynat- oynatmak

o. - ar ikán (4-81)

oyne- bk. oyna-

o. - gánlárímıs (7-69)

o. - gánmıs (7-71)

o. - ymıs (10-55)

o. - ymız (10-51), (10-57)

oyunçaq poyunçaq oyuncak *ik.*

o. (8-110)

oyun *bk. oyun*

o. + larımız (1-78)

óz kendi *dön. zm. bk. öz*

ó. (1-214), (1-218), (1-224)

ó. + í (1-100), (1-104), (1-164), (1-186), (1-266), (2-242), (4-77), (4-202), (4-206), (4-241), (4-243), (4-114), (4-117), (4-159), (7-43), (10-36), (10-81), (10-110), (11-48)

ó. + içe (1-113), (1-232), (5-25)

ó. + íden (4-233)

ó. + ígá (1-42)

ó. + ím (1-13), (1-30), (5-17), (5-32), (7-97), (10-44)

ó. + ímden (7-62), (10-93)

ó. + ímí (1-27), (1-84), (1-246), (6-34), (7-59), (7-61)

ó. + ímız (1-141), (1-179), (1-264), (5-104), (6-128), (7-66)

ó. + ímızdá (1-159)

ó. + ímızı (5-94), (7-81), (9-18)

ó. + ímní (5-82)

ó. + íñ (4-178), (4-187)

ó. + íní (1-264), (1-265), (1-167), (1-266), (2-189), (2-288), (5-58), (6-2), (6-11), (6-21), (7-82), (7-83), (9-12), (9-22), (10-100)

ó. + íñsen (4-177)

ó. + íyíñ (4-166)

ó. + íyíz (4-159)

ó. + ijzi (4-151)

ó. + lárí (10-63)

ó. + láríçe (1-178)

ó. + láríní (5-25)

ózbek *bk. ózbek*

ó. (7-21), (7-22), (7-25), (7-121)

ózbekistån *bk.* **ózbekistån**

ó. (7-24)

okı- *bk.* **oқы-**

o. - gánmán (2-42)

o. - şlardı (2-44)

o. - ştı (2-71)

okıt- *bk.* **oқut-**

o. - tım (2-87)

oku- *bk.* **oқы-**

o. - madī (2-88)

Ö

öbkē karaciğer *bk.* **ópká**

ö. (4-260)

öçürdá *bk.* **öçürde**

ö. (3-21)

öçürde < Rus. (очередь) ilk önce, evvela, ilk sırada *bk.* **öçürdá**

ö. (3-20)

ögey öz olmayan, üvey

ö. (8-68)

ögür- çevirmek, döndermek

ö. - íp (1-204)

ö. - üp (1-206)

öl- ölmek

ö. - ádí (8-42)

ö. - ár (4-26)

ö. - düñ (7-108)

ö. - gán (2-10)

ö. - gánde (4-59)

ö. - íp (4-71)

ö. - üp (1-63), (1-67), (1-116), (2-34), (4-46), (6-34), (8-22), (8-41), (8-42)

ö. - üptü (10-8)

ölān halk türküsü, koşuk *bk.* **ölānā**

ö. (1-212)

ölānā *bk.* **ölān**

ö. (1-212)

ölānçi ölen söyleyen

ö. (1-213)

öldír- öldürmek *bk.* **öldür-**, **öltír-**, **öltür-**

ö. - ádí (4-250)

ö. - ádíde (4-253)

öl. - ámán (4-246), (4-248), (4-249)

öldür- *bk.* **öldír-**

ö. - ámís (2-221)

ölíp ket- ölmek *bk.* **ölüp ket-**

ö. - ádí (4-71)

ö. - íp (6-37)

ölke ülke

ö. + lárdí (9-15)

öltír- *bk.* **öldír-**

ö. - íp (7-53)

öltíríp ket- öldürmek

ö. - kánídá (7-53)

öltür- *bk.* **öldír-**

ö. - üp (2-294)

ölüm ölüm

ö. + ü (10-4)

ölüp qāl- ölüp kalmak *bk.* **ölüp qâ-**

ö. - adı (1-67), (4-46)

ö. - dı (1-63), (1-116), (2-34), (8-41)

ölüp qâ- *bk.* **ölüp qâl-**

ö. - ptı (8-42)

ölüp ket- *bk.* **ölíp ket-**

ö. - gán (8-22)

ördēk ördek

ö. (7-134), (10-109)

örgámçığ örümcek *bk.* **örgámçık**, **ormánçī**

- ö. + di (1-156), (1-158)
- örgámçik** *bk. örgámçig*
- ö. (1-155)
- örgán-** öğrenmek
- ö. (10-37)
- ö. - dí (4-198)
- ö. - dím (10-11), (10-86), (10-88), (10-91)
- ö. - íp (10-18), (10-82)
- örgáni ál-** öğrenmek
- ö. - mayatūdım (10-19)
- örgánib ál-** öğrenmek
- ö. - dım (10-90)
- örgáníp qál-** öğrenmek
- ö. - gin (10-82)
- örget-** öğretmek
- ö. - er ekán (10-16)
- ö. - işesti (10-36)
- ö. - kánmán (10-93)
- örī** *bk. örik*
- ö. (10-110)
- örīk** *bk. örik*
- ö. (6-7)
- örik** erik *bk. órig, öri, örīk*
- ö. (11-23)
- örmánçī** *bk. örgámçig*
- ö. (8-136)
- ös-** büyümek, gelişmek, yetişmek
- ö. - ádí (2-129)
- ö. - ádí (2-130)
- ö. - ĩp (2-326)
- ö. - üp (2-147)
- östír-** büyütme, yetiştirme
- ö. - ámıs (2-329), (2-330)
- ösüp çık-** büyüyüp çıkmak
- ö. - adı (2-147)
- öt-** geçmek
- ö. - ádí (5-60)
- ö. - ādí (1-89)
- ö. - er (5-100)
- ö. - esán (7-108)
- ö. - esíz (10-61)
- ö. - eyaptı (8-83)
- ö. - ĩp (1-121)
- ö. - ĩp (1-85), (2-77), (2-83), (7-60), (8-36), (8-65), (8-66), (9-22), (9-37)
- ö. - ĩptı (1-109), (5-73)
- ö. - ĩşki (9-34)
- ö. - iyapbıs (2-318)
- ö. - kán (2-8), (2-297), (2-299), (5-53), (6-84), (7-51), (7-86), (9-6), (9-25), (11-26), (11-30)
- ö. - kándán (4-89)
- ö. - kánden (11-49)
- ö. - kándey (5-92)
- ö. - kánlárını (11-27)
- ö. - kenını (1-253)
- ö. - kenlárğáçe (2-184)
- ö. - tí (10-65)
- ö. - tí (4-121), (7-58)
- ö. - tím (9-55)
- ö. - üp (1-121), (2-61), (2-85), (2-182), (4-120), (4-127), (7-57), (8-67), (9-52)
- öte** fazla, çok
- ö. (11-32)
- ö. + diyu (1-93)
- ötıl-** geçilmek
- ö. - dí (2-312)
- ötıp bār-** geçmek
- ö. - gánmiz (9-37)
- ötıp qál-** geçmek *bk. ötüp qál-*

- ö. - gánmán (2-77)
- ötüp ket-** geçip gitmek *bk. ötüp ket-*
- ö. - gán (2-178), (9-22)
- ö. - kándán (8-36)
- ö. - kenmán (1-121)
- ö. - tí (2-83), (8-66)
- ö. - ti (7-60)
- ö. - ip (8-65)
- ö. - kán (1-85)
- ö. - ti (1-84)
- ötkez-** *bk. ötkiz-*
- ö. - íb (7-63)
- ö. - ip (9-44)
- ötkezíb al-** geçirmek
- ö. - gán (7-63)
- ötkir** keskin
- ö. (4-186)
- ötkiz-** geçirmek *bk. ötkez-, ötküz-*
- ö. - ámís (5-100), (5-101)
- ö. - íp (5-23)
- ö. - iwálp (4-81)
- ötkízil-** geçirilmek
- ö. - gán (2-54)
- ötküz-** *bk. ötkiz-*
- ö. - dü (2-64)
- ö. - üwârıştı (2-64)
- öttiz** *bk. ottız*
- ö. (9-54)
- ötüp kâl-** *bk. ötüp kâl-*
- ö. - uwdı (1-21)
- ötüp ket-** *bk. ötüp ket-*
- ö. - iyatsa (4-127)
- ö. - kán (2-182), (8-45)
- ö. - kánde (9-52)
- ö. - kánmán (2-61)
- ö. - kenmán (1-121)
- ö. - tí (2-85), (4-120)
- ö. - ti (7-57)
- öz** kendi *dön. zm. bk. óz*
- ö. (2-188)
- ö. + í (2-5), (2-6), (2-96), (2-135), (2-287), (2-299), (8-26), (8-27), (8-68), (8-84), (8-99), (10-76)
- ö. + ídán (2-192)
- ö. + ídē (8-13)
- ö. + ígá (4-90)
- ö. + ím (2-112), (2-197), (5-1)
- ö. + ímgá (2-113)
- ö. + ímí (3-15), (3-32), (8-66)
- ö. + ímíz (2-96), (2-164), (6-109)
- ö. + ímízdá (2-122), (2-130)
- ö. + ímízgá (8-86)
- ö. + ímízí (2-122)
- ö. + ín (11-24)
- ö. + ínı (2-222), (8-45), (8-63)
- ö. + ínín (8-38)
- ö. + iyiz (8-50)
- ö. + iz (2-1), (5-76)
- ö. + ilárde (3-8)
- ö. + lárdı (6-102)
- ö. + lárı (2-271), (6-77)
- ö. + lerídán (2-190)
- ö. + lerínı (2-216)
- ö. + üm (2-93), (8-71)
- ö. + ümüz (5-50)
- özígá özí** kendi kendine
- ö. (4-90)
- özímgó kel-** kendine gelmek
- ö. - gánmán (2-113)
- özbē** *bk. özbek*

ö. (2-307), (8-13), (8-47), (9-7), (9-9)

ö. + den (2-204)

ö. + lár (2-200), (2-316), (6-116), (6-123), (8-12), (8-94)

ö. + lárdá (2-202)

ö. + lárdán (2-202), (2-203)

ö. + lárdí (2-199)

ö. + lárímís (6-119), (6-121), (6-122)

ö. + lárímíz (6-123)

ö. + lárímízí (6-120)

özbeğ *bk.* **özbek**

ö. (2-298), (2-307), (2-309), (2-317), (9-13)

özbeğistân *bk.* **özbekistân**

ö. (2-308)

ö. + dá (2-307)

ö. + dı (2-311)

özbeğ *bk.* **özbek**

ö. (2-316), (6-118), (9-9)

ö. + lár (2-302)

özbeh *bk.* **özbek**

ö. (5-5)

özbehçe *bk.* **özbekçe**

ö. (2-306), (2-315)

özbeistan *bk.* **özbekistân**

ö. + dei (2-306)

özbek Özbek *ö.a. bk.* **ózbek**, **özbē özbek**, **özbeğ**, **özbeh**,

ö. (2-297), (2-309), (2-313), (5-14), (11-98)

ö. + lár (11-81)

özbekçe Özbekçe *bk.* **özbehçe**

ö. (4-12)

özbekistân Özbekistan *bk.* **ózbekistân**, **özbeistan**, **özbeğistân**

ö. + dá (2-303)

ö. + da (5-17), (5-22), (8-14)

ö. + dı (8-13)

ö. + lárğá (8-17)

özbekistânliğ Özbekistanlı

ö. (5-16)

P

pâdişâ *bk.* **pâdişâh**

p. + dı (4-37)

pâdişâh < Frs. (پادشاه - pâdişâh) hükümdar, padişah, sultan *bk.* **pâdişâ**, **pâdişâ**, **'pâdişah**, **pâdişâ**, **pâdişâ**

p. + lâr (2-202)

pâdişâ *bk.* **pâdişâh**

p. (4-44)

'pâdişah *bk.* **pâdişâh**

'p. + lár (7-27)

pâdişâ *bk.* **pâdişâh**

p. + lár (2-224)

padîşâ *bk.* **pâdişâh**

p. + lárımızgá (4-184)

padval < Rus. (подвал) bodrum, kiler

p. + gá (3-27)

pagōda < Rus. (погода) hava durumu

p. + sı (6-94)

pahta pamuk

p. (11-76)

paçalanya < Rus. (поколение) nesil

p. + mız (2-324)

pâkır kova *bk.* **pakır**

p. (10-97)

p. + dan (10-97)

pakır *bk.* **pâkır**

p. (1-257)

pākize < Frs. (پاکیزه - pākîze) temiz *bk.*
'pākize

p. (2-263), (4-76), (4-77)

'pākize *bk.* **pākize**

'p. (1-42)

pāl < Rus. (пол) döşeme.

p. (1-10)

palkavodis < Rus. (полководец) lider,
önder

p. (7-37)

palwân < Frs. (پهلوان - pehlevân) güreşçi,
cesur, yiğit *bk.* **pālwan**

p. (2-14), (2-16)

pālwan *bk.* **palwân**

p. + lar (2-15), (2-17)

pamidör *bk.* **pamidor**

p. (2-327), (2-328), (3-27)

pamidor < Rus. (помидор) domates *bk.*

pamidör, pāmildâr

p. (1-249), (2-331)

p. + du (6-60)

pāmildâr *bk.* **pamidor**

p. + m1 (6-60)

pamite < Rus. (память) hafıza

p. + m (6-84)

paruğay < Rus. (попугай) parağan

p. (10-109)

parayij < Ar. (فلج - felc) felç

p. (4-116)

pârde < Frs. (پرده - perde) perde

p. (2-110)

p. + ler (11-97)

pâre < Frs. (پاره - pâre) parça, bölüm,
kısım

p. + den (10-44)

pârende kümes hayvanları

p. + lâr (7-135)

parq < İng. (park) park

p. + lârígá (5-19)

partîni partizan

p. (4-241)

paryatke < Rus. (порядке) sıra, düzen

p. + ge (2-270), (2-275)

pasajirskî < Rus. (пассажирский) yolcu

p. (9-17)

past < Frs. (پست - pest) alt, aşağı

p. + 1 (4-141)

pâşşâ paşa

p. + lâr (2-224)

pâta < Ar. (فاتحه – fâtiḥa) dua

p. + lar (8-103)

pata toyli < Ar. (فاتحه – fâtiḥa) dua
merasimi

p. (8-96)

pâtîr nân < Ar. (فطير - faṭîr) ekmek türü

p. (3-41)

patmagül < Ar. (فطمه – faṭîma) Fatmagül
ö.a.

p. (2-287)

p. + dü (2-286)

patulmiş < Rus. (подумать) düşünmek

p. (1-237)

pâvir < Rus. (повар) aşçı

p. (3-4), (6-108), (10-12)

p. + da (10-81)

p. + gá (7-44)

p. + lârdı (7-44)

p. + lârgá (6-100)

pâvir bol- aşçı olmak

p. - ıp (10-12)

pâvirli aşçılık *bk.* **pâvirli, pâvirli**

p. (10-81), (10-90)

p. + den (7-44)

p. + dí (10-88)

pāvirlī kı́l- açılılık yapmak *bk.* **pāvirlī kı́l-**

p. - amán (10-92)

pāvirlī *bk.* pāvirlī

p. (10-11), (10-89)

p. + dí (10-11)

pāvirlī kı́l- *bk.* pāvirlī kı́l-

p. - dım (10-89)

pāvirlig *bk.* pāvirlī

p. (10-82)

páyda < Ar. (فائدة – fâ‘ide) fayda

p. + sı (6-5)

payet kı́l- < Rus. (паять) yarıştırmak, kaynatmak

p. - ıp (5-6)

páyğambár < Frs. (پیغامبر – peygâmber)

peygamber *bk.* **páyğambár**

p. (4-67), (2-242)

p. + ímís (1-177), (2-242)

p. + ímíz (9-46), (9-51), (9-52), (9-57)

p. + lár (2-255)

p. + lárímís (2-227)

p. + lárímízgá (2-230)

payıt vakit, zaman *bk.* **páyıt, payıt, páyıt**

p. (10-55), (10-78)

p. + dá (4-96)

p. + lárdá (4-125)

p. + ta (4-88)

páyıt *bk.* payıt

p. (7-68), (10-95)

payıt *bk.* payıt

p. (6-25)

p. + keçá (11-2)

p. + lárídá (9-12)

páyıt *bk.* payıt

p. + dá (9-35)

p. + idá (9-34)

páytaht < Frs. (پایتخت – pây-ı taht)

başkent

p. + ımıs (5-27)

peçke < Rus. (пачка) soba

p. + lárgá (2-106)

pensa emeklilik maaşı *bk.* **pensiya**

p. + sını (6-47)

pensiya < Rus. (пенсия) emeklilik

p. + gá (6-38)

p. + nın (6-39), (6-40)

peşaná < Frs. (پیشانه – pîşâne) alın

p. + mízí (4-186)

peydā bol- ortaya çıkmak

p. - dı (7-99)

peydā kı́l- ortaya çıkmak

p. - ádı (7-100)

páyğambár *bk.* páyğambár

p. + ímís (1-160), (1-164)

pıraduķseya < Rus. (продукция) ürün

p. + sı (2-67)

pıraduķ ürün *bk.* pıraduķseya

p. + ta (2-100)

piçâğ bıçak *bk.* **piçâğ**

p. (1-183)

piçâğ *bk.* piçâğ

p. + dı (2-322)

pillá *bk.* pillá

p. + dá (2-32)

pillá koza, ipek *bk.* **pillá**

p. + dān (2-66)

piremoy < Rus. (прямой) düz, dik, doğru

p. (2-269)

pirimēr < Rus. (пример) örnek, göz kararı

p. + ini (2-101)

piritseplik < Rus. (прицеп) römork

p. (2-37)

pistalet < Rus. (пистолет) tabanca

p. (10-46)

piş- pişmek

p. - ádí (2-122)

p. - ādí (3-39)

p. - gáníní (5-41)

p. - ip (8-120)

p. - kán (6-110), (10-37)

p. - kándán (1-257)

pişib âl- pişmek

p. - gánden (6-62)

pişir- pişirmek

p. - ámis (5-51)

p. - árdídá (2-54)

p. - iládí (2-137), (8-82)

p. - íládí (8-113)

pişiriwâr- pişirivermek

p. - amız (1-130)

piyâs *bk.* **piyâz**

p. (2-133)

piyās *bk.* **piyâz**

p. (6-58)

piyâz < Frs. (پیاز – piyâz) soğan *bk.*

piyâs, piyās, piyâz

p. (1-250), (1-268), (2-97), (2-103), (2-126), (2-331), (3-22), (5-44), (5-49), (5-51)

p. + dan (6-59)

p. + dı (1-274), (2-103), (8-79)

piyâz *bk.* **piyâz**

p. (2-327), (2-329)

piyálá < Frs. (پيالہ – piyâle) fincan

p. + mízde (5-88)

poççá enişte

p. + mís (2-160), (2-161), (2-166)

polat < Frs. (پولاد – pûlâd) Polat Alendar *ö.a.*

p. (2-294)

polk < Rus. (полк) alay

p. (7-38)

polşe < Rus. (Польша) Polonya *y.a.*

p. + lárğá (2-66)

polye < Rus. (поле) tarla, saha, alan

p. + gá (10-57)

potıra- hızlıca koşmak

p. - p (1-73)

pöká fombort, köpük

p. (10-63)

pul < Frs. (پول – pûl) para, pul, akçe

p. (2-58), (2-59), (10-9), (11-95)

p. + dan (6-23), (6-109)

p. + gá (10-86)

p. + ı (6-40)

p. + ıgá (6-39)

p. + mı (10-85)

p. + lārı (2-212)

p. + umız (10-28)

púştı pembe

p. (10-108)

putofka < Rus. (путёвка) bilet, kupon, fiş

p. (5-75)

püt- sona ermek, bitmek

p. - kánmán (5-11)

pütün *bk.* **bütün**

p. (1-184)

R

rabbîl âlemîn *bk. rábbîl âlemîn*
r. (4-172)

rábbîl âlemîn < Ar. (العالمين رب - rabbu'l-
'âlemîn) alemlerin rabbi *bk. rabbîl
âlemîn, rabbîl âlemîn*
r. (4-92), (4-185)

rabbîl âlemin *bk. rábbîl âlemîn*
r. (4-177), (4-180)

rahîm < Ar. (رحم - râhm) acıyan
r. + de (4-168), (4-181)

rahmât *bk. rahmet*
r. (2-3)

râhmât *bk. rahmet*
r. (8-140)

rahmât kılgı- rahmet etmek
r. - sını (6-34)

rahmet < Ar. (رحمت - rahmet) rahmet,
bağışlama *bk. rahmât, râhmât*
r. + ini (4-166)

rahmetlî rahmetli, ölen
r. (8-69), (11-69)

râm < Rus. (рамка) kenarlık, çerçeve
r. (1-11)

ramallar < Frn. (roman) roman
r. + ıdan (2-297)

ramaşke nân < Rus. (ромашка) çiçek
ekmek
r. (3-41)

ramâzan < Ar. (رمضان - ramazân)
Ramazan ayı ve bayramı *bk. ra'mâzan*
r. (5-95), (5-96), (5-101), (5-102),
(7-91), (11-84), (11-86), (11-87)
r. + da (10-44), (11-84)
r. + dı (11-85)

ra'mâzan *bk. ramâzan*
r. (11-84)

ramâzan âyî Ramazan ayı *bk. ramâzan
ayî*

r. (5-95), (5-96), (5-97)

ramâzan ayı *bk. ramâzan ayı*

r. (11-81)

'râncî- *bk. rânci-*

'r. - dım (4-99)

rânci- < Frs. (رنج - renc) hoşnut
olmamak *bk. 'rânci-*

r. - ysen (4-100)

râng < Frs. (رنگ - rang) renk

r. + lâr (10-108)

râsâ *bk. rası*

r. (3-31)

râsâ *bk. rası*

r. (6-112)

râse *bk. rası*

r. (1-118)

'râsı *bk. rası*

'r. (1-51)

rası < Frs. (رأس) çok, tamamen *bk. râsâ,
râsâ, râse, 'râsı, râsı, 'rası, rassâ, râssâ,
râsse, 'râssi, râssi, rassi*

r. (1-48), (1-76), (1-96), (2-73),
(2-293)

râsı *bk. rası*

r. (3-32), (4-224), (4-237), (6-66)

'rası *bk. rası*

'r. (1-47)

rassâ *bk. rası*

r. (2-229)

râssâ *bk. rası*

r. (2-286)

râsse *bk. rası*

r. (3-9)

'râssi *bk. rası*

'r. (2-162)

råssi *bk. rasi*

r. (2-287)

rassi *bk. rasi*

r. (1-68), (1-108), (1-228), (1-133), (2-72)

rassiya < Rus. (Россия) Rusya *bk. rasya, rasyá, rasye, rusya, rusyá, rusye*

r. (7-34)

r. + gá (4-1)

rasullah *bk. rasulullah*

r. (4-101), (4-109), (4-200)

rasullâh *bk. rasulullah*

r. (4-36), (4-101), (4-172)

r. + dı (4-95)

rasullah sallallavásállám

r. (4-110)

r. + mí (4-109)

rasullâhlig peygamberlik

r. + i (4-96)

rasulullâh *bk. rasulullah*

r. (4-101)

r. + dı (9-57)

rasulullah < Ar. (الله رسول - resūlullâh) Allahın resulü, Hz. Muhammet *bk.*

rasullah, rasullâh, rasulullâh, resullâh

(4-67), (4-75), (9-46), (9-51), (9-52), (9-54)

rasulullâh sallallāvásállém

r. + mí (4-101)

rasya *bk. rassiya*

r. + dá (4-4)

rasyá *bk. rassiya*

r. + de (3-3)

rasye *bk. rassiya*

r. + gá (9-15)

rāşķ < Frs. (رشك - reşķ) kıskançlık, haset

r. (1-51)

rāşķ kıl- kıskanmak *bk. rāşķ kıl-, rāşķ kıl-*

r. - asán ekān (1-59)

r. - at (1-54)

r. - ıb (1-52)

rāşķ kıl- *bk. rāşķ kıl-*

r. - ōradı (1-54)

rāşķ kıl- *bk. rāşķ kıl-*

r. - ōradı (1-56)

rawāt < Ar. (رباط – rabât) misafirhane

r. + tı (6-53)

rāye < Ar. (رعاية – ri‘âyet) uyma, riayet

r. (1-192)

râzı *bk. rāzı*

r. (10-56)

r. + mán (5-72)

rāzı < Ar. (راضی – rāzı) rıza gösteren, kabul eden *bk. rāzı*

r. (4-193)

rāzı bol- razı olmak

r. - sını (7-137)

rāzı kel- razı gelmek

r. - íp (10-56)

rāzı kıl- razı etmek

r. - magán (4-193)

rāziçilig uyan, boyun eğen

r. + i (2-82)

razret < Rus. (разряд) cins, kategori, sınıf

r. (2-44)

redışķa < Rus. (редиска) turp

r. (1-250)

remont kıl- < Rus. (ремонт) tamirat, tamir etmek

r. - ıştı (10-41)

repressa *bk. repressiya*

r. (4-240)
repressiya < Rus. (репрессия) baskı, ceza, yaptırım *bk.* **repressa**
 r. + gá (4-242)
resím *bk.* **rüsím**
 r. + láríní (5-23)
respublikā < Rus. (республика) cumhuriyet *bk.* **republike**
 r. (8-10)
republike *bk.* **republikā**
 r. (10-14)
restavratsa *bk.* **restavratsiya**
 r. (1-40)
restavratsiya < Rus. (реставрация) restorasyon *bk.* **restavratsa**
 r. (1-34)
 r. + dá (1-34)
resullāh *bk.* **rasulullah**
 r. (4-103)
revâjlan- < Ar. (رواج – revâc) gelişmek
 r. - magán (2-201)
reyhân < Ar. (ريحان – reyhân) reyhan, fesleğen
 r. + lār (2-330)
reyzinka < Rus. (резинка) şerit lastik
 r. (5-34)
rezervâr < Rus. (резервуар) depo, hazne
 r. + gá (7-5)
rızık < Ar. (رزق - rızık) rızık
 r. (1-189), (1-190)
 r. + ı (8-110)
 r. + mı (11-28)
rışt < Ar. (رشد - rüşd) doğruluk, erginlik
 r. (4-184)
rivâc < Ar. (رواج – revâc) gelişme, gelişim
 r. + mı (1-140)

rol < Frn. (rôle) rol
 r. (2-294)
 r. + de (2-287), (2-288), (2-289)
româl < Frs. + Ar. (رومال - rûmâl) baş örtüsü, eşarp
 r. + ı (3-55)
rommenyalî Romanyalı
 r. (4-242)
ropara < Rus. (робаро) karşı, karşı karşıya gelmek *bk.* **ropâra**, **ropora**
 r. (4-222)
ropâra *bk.* **ropara**
 r. + mızdan (10-68)
ropora *bk.* **ropara**
 r. (4-242)
rōza (< Frs. روزہ – rûze) oruç
 r. (5-97), (5-98)
rōza tut- oruç tutmak
 r. - amız (5-98)
 r. - uşı (5-97)
ruhi pâk < Ar. + Frs. (روح پاک rûh-ı pâk) temiz ruh
 r. + lárígá (11-26)
ruhsat < Ar. (رخصت – ruḥṣat) izin, ruhsat, müsaade *bk.* **ruhsat**
 r. (9-35)
 r. + tı (9-35)
ruhsat *bk.* **ruḥṣat**
 r. (2-82)
rūmin < Rus. (Румын) Romen *ö.a.*
 r. (4-241)
rus < Rus. (русский) Rus *ö.a.* *bk.* **orus**
 r. (2-309), (2-316), (5-15), (8-4)
rusya *bk.* **rassiya**
 r. + da (9-17)
rusyá *bk.* **rassiya**

r. + dá (9-17)

rusye *bk.* **rassiya**

r. + gá (9-15)

rüsüm < Ar. (رسوم – rusûm) merasim, adet ve gelenekler *bk.* **resüm**

r. (5-23)

S

sâadât < Ar. (سعادة - sa'âdet) saadet, mutluluk

s. (4-67), (4-72)

sâat *bk.* **sâât**

s. (10-26), (10-49), (10-52)

sâât < Ar. (ساعة – sâ'at) saat *bk.* **sâat**, **sâât**, **sâhat**, **sâhat**, **sahât**

s. (10-56), (10-96), (10-98), (10-99)

s. + tá (10-96)

s. + te (10-98)

sâat *bk.* **sâât**

s. (1-102), (6-2)

s. + tá (3-39)

s. + te (10-29)

s. + ten (10-20)

sabır < Ar. (صبر - şabr) sabır, tahammül

s. (4-208), (4-212)

sabır kıl- sabretmek

s. (4-203)

s. - dıyu (4-208)

s. - ışı (4-212)

sabırlılg sabırlılık

s. + iní (4-13)

sâç saç

s. (7-127), (8-136), (11-16)

sâç- saçmak

s. - aridik (1-269)

sádâ < Ar. (صدا – şadâ) ses, seda

s. (5-82)

sâdegár tüccar

s. (9-1)

sâdet saadet, mutluluk

s. + iní (8-108)

s. + igá (4-188)

sâf < Ar. (صاف – şâf) saf, temiz

s. (4-186)

sáfár < Ar. (سفر – sefer) sefer

s. + dá (4-183)

s. + lárini (4-183)

sâğın- *bk.* **sâğın-**

s. - dım (11-50)

sâğın- özlemek *bk.* **sâğın-**

s. - diñ mi (11-49)

s. - ıp (11-49)

sâğlık sağlık *bk.* **sâlıg**

s. (3-57)

sahâbâ *bk.* **sahâbe**

s. + lár (9-52)

sahâbe sahabe *bk.* **sahâbâ**

s. + lár (9-52)

sáhár < Ar. (سحر - sahar) Seher, tan yeri ağarmadan önceki vakit

s. (6-119)

sahât *bk.* **sâât**

s. (8-101)

sâhat *bk.* **sâât**

s. (1-133), (1-134)

sâhat *bk.* **sâât**

s. + ke (3-38)

s. + lerí (2-266)

s. + te (3-36)

sáherlî sahurluk

- s. (11-82)
- sáhp** **sáhibe** < Ar. (صاحب - šâhib) sahip, malik
- s. + lárigá < (4-167)
- sahih** < Ar. (صحيح – šahīḥ) gerçek, doğru, sıhhatli, sağlıklı
- s. (4-191)
- sâhîpkırân** < Ar. (قران صاحب – sâhib-kırân) başarılı hükümdar
- s. (9-10), (9-13)
- sahla-** saklamak, gizlemek *bk.* **sâhlā-sâhla**
- s. - b (7-110)
- s. - p (6-72), (7-93)
- sâhlā-** *bk.* **sahla-**
- s. - dı (7-101)
- sahlagúvç** koruyucu, gizleyici
- s. (4-177)
- sahlap kâl-** saklayıp kalmak
- s. gán ekán (6-72)
- sahlap kel-** saklayıp gelmek
- s. - āmıs (7-93)
- sâhla-** *bk.* **sahla-**
- s. - sını (10-76)
- sâhsen** *bk.* **seksán**
- s. (1-144), (7-86)
- s. + gá (7-86)
- sâhsen beş** seksen beş
- s. + e (7-18)
- sâkal** sakal *bk.* **sâkâl, sâkal**
- s. (11-16)
- sákkis** *bk.* **sákkiz**
- s. (1-133), (10-20)
- s. + tá (2-19)
- sákkis yüs** sekiz yüz
- s. (11-15)
- sákkiz** sekiz *bk.* **sákkis, sákkíz**
- s. (2-183), (4-72), (4-94), (4-96), (6-84), (8-67), (11-15)
- sákkíz** *bk.* **sákkiz**
- s. (4-52)
- sál** az, biraz
- s. (1-128), (4-154), (5-43), (7-51)
- sal-** *bk.* **sâl-**
- s. (5-48)
- s. - gánmán (2-275)
- s. - gúvçısán (4-176)
- s. - madigán (2-329)
- sal ber-** katı vermek
- s. - áridí (5-48)
- sál kımmille-** az kımıldamak
- s. - sís (4-154)
- sál pál** biraz, birazcık
- s. (1-128)
- sâl-** salmak, katmak *bk.* **sal-, sāl-, sâ-, sa-**
- s. - adı (6-102)
- s. - adigán (8-118)
- s. - amīs (1-133)
- s. - amıs (3-35)
- s. - dīk (6-91)
- s. - gán (6-110)
- s. - ıb (5-41)
- s. - inādī (2-153)
- s. - inadı (6-57), (6-58), (6-59)
- s. - inadı (6-60)
- s. - inmaptı (6-69)
- s. - ıp (2-29), (2-133), (2-136), (2-154), (2-233), (2-240), (2-249), (2-251), (2-299), (5-42), (5-49), (8-80), (8-82)
- s. - ĩp (2-328)
- s. - magin (4-170)
- s. - miymis (2-134)

salaT *bk. salat*

s. + lár (3-25)

salat < İtal. (salato) konserve *bk. salaT*

s. + lár (3-23)

s. + largá (3-27)

salavat < Ar. (صلوات - şalavât) Hz. Muhammet'e okunan dualar

s. + lár (4-172)

s. + lardı (9-57)

sāl- *bk. sâl-*

s. - ip (2-150)

salidōr < Rus. (саридол) merhem

s. (1-262)

sālīg *bk. sâğlik*

s. + im (6-99)

sâlin- katılmak

s. - gán (5-44)

salkın < Moğ. (salkin) serin

s. (2-326)

sallallah_ale_vassállam *bk.*
sallallahu_aleyhivásállám

s. + gá (4-172)

sallallah_aleyhivásállám *bk.*
sallallahu_aleyhivásállám

s. + mí (9-52)

sallallahi_vassállám *bk.*
sallallahu_aleyhivásállám

s. (4-200)

sallallahu_aleyhivásállám Allahın selamı onun üzerine olsun *bk.*
sallallah_ale_vassállam,sallallah_aleyhivásállám,sallallahi_vassállám,sallallāvásállám,
sallallāvásállam, sallallavesellám,

s. + mí (9-46), (9-51)

sallallāvásállám *bk.*

sallallahu_aleyhivásállám

s. (4-67), (4-75), (4-103)

sallallavásállám *bk.*

sallallahu_aleyhivásállám

s. + mí (4-109)

sallallāvásállam *bk.*

sallallahu_aleyhivásállám

s. + mı (4-101)

sallallavesellám *bk.*

sallallahu_aleyhivásállám

s. + mí (4-36)

sâ- *bk. sâl-*

s. - mapbís (6-102)

s. - maptı (6-69)

s. - masdan (6-107)

s. - p (1-129), (2-263), (2-277), (6-60), (6-61), (6-67)

samarқан *bk. semerқand*

s. + gá (4-48)

sâmsa hamur işi yemek *bk. sâmsá,*
samsa, sâmse

s. (1-233), (1-237), (1-240), (5-47), (5-49)

s. + lár (2-131)

s. + mızı (5-46)

s. + mı (1-233), (1-234), (1-244)

s. + sını (1-240), (1-241), (1-248)

sâmsá *bk. sâmsa*

s. (1-245)

samsa *bk. sâmsa*

s. (5-49)

sâmsahâne samsa yemeği yapılan yer

s. + dá (10-11)

sâmse *bk. sâmsa*

s. + ñ (5-49)

sán (sen) farklı şive tarifi

s. (8-14)

san- saymak, hesaplamak *bk. say-*

s. - adı (11-6)

- s. - agúnçe (5-36)
s. - ap (2-75), (5-36), (11-7)
- sanap âl-** saymak
s. - gânden (11-7)
- sandal** < Ar. (صندالتيه – şandaltye) bir tür yerel ısıtıcı
s. (4-245)
- sandığ** < Ar. (صندوق - şândûk) sandık *bk.*
sândığ, sandıh
s. + dı (11-52), (11-55)
- sândığ** *bk.* **sandığ**
s. + dı (11-63)
- sandıh** *bk.* **sandığ**
s. + çânî (11-65)
- sân** sayı
s. + ını (2-314)
- sânlig** sayılı
s. (9-9)
- sansānış** Sansanış *ö.a.*
s. (2-116)
- santimedır** *bk.* **santimetır**
s. (1-128)
- santimetır** < Frn. (centimètre) santimetre
bk. **santimedır**
s. (1-272), (7-12)
s. + dan (1-272)
- sâp koy-** katmak, salmak
s. - adı (6-60), (6-61)
s. - amızda (2-277)
s. - amıs (1-129), (6-1)
s. - gán ekán (6-67)
s. - gánmándá (2-270)
s. - sam (2-263)
- sa-** *bk.* **sâl-**
s. - p (2-270)
- sarây** < Frs. (سرای - sarây) saray, büyük konak
s. + dı (4-56)
s. + ını (4-37)
s. + lār (4-66)
- sárgárdá** < Frs. (سرگرد - ser-gerde) baş, reis
s. (9-11), (9-13)
- sarık** sarı
s. (10-108)
- sassıh** kötü koku, kokmuş
s. (4-261)
- sastabı** < Rus. (составы) takım, grup
s. + da (7-41)
- sâtıl-** satılmak
s. - ıb (6-42)
- sâtılıb ol-** satılıp almak
s. - gán (6-42)
- sât-** satmak
s. - ıp (8-38)
s. - ıwalışıp (11-82)
s. - kân (1-218), (1-219)
s. - kendá (2-64)
- satuwâr-** satı vermek
s. - iştiyu (2-63)
- saudiye** Suudi Arabistan
s. + gá (9-16)
- sávâb** *bk.* **sávâp**
s. + ı (11-26)
- sávâl** *bk.* **savâl**
s. (11-49)
- savâl** < Ar. (سؤال – su'âl) soru, sual *bk.*
sávâl
s. (11-23)
s. + larını (9-28)
- savâl ber-** sual vermek

- s. - gán (11-23)
s. - gánímdá (11-23)
s. - gánmán (11-23)
s. - íptí(11-49)
- sáváp** < Ar. (ثواب - şevâb) sevap, hayır işleme *bk. sávâb, savap*
s. + gá (9-30)
s. + ke (9-31)
- savap** *bk. sáváp*
s. + lárni (4-177)
- sávçi** *bk. sávçí*
s. + lár (1-157)
- sávçilî** *bk. sávçilik*
s. (8-96)
s. + dá (8-83)
- sávçilik** dünürcü, görücü *bk. sávçilî, sávçilik*
s. + ke (1-142), (1-155), (1-157)
- sávdá satıĝ** < Frs. (سودا - sevdâ) alım satım, ticaret
s. + lár (11-82)
- savremení** < Rus. (современный) çağdaş, modern
s. (6-75)
- sávuk** soĝuk *bk. sávukĝ*
s. (1-29)
- savyet** Sovyet
s. (5-31), (7-46)
- savyet armiyası** Sovyet Ordusu
s. + da (7-46)
- sávzavât** < Frs. (وات سبه – sebzevât) yeşillik, yeşil sebzeler
s. + lardán (1-250)
- sávzı** havuç *bk. sávzí*
s. (1-250), (1-268), (1-270), (1-271), (1-272), (2-126), (8-100)
- sávzı torĝandı** havuç doğrama adeti
s. (8-98)
- sávzí** *bk. sávzı*
s. (2-102), (5-44), (6-59)
s. + lárdí (2-97)
- sawâl-** salıp almak, sermek
s. - ip (2-279)
- sávçí** dünür *bk. sávçi, sávçi*
s. (2-170), (2-171)
s. + ler (2-73)
- sávçi** *bk. sávçí*
s. (2-72)
- sávçilik** *bk. sávçilik*
s. (2-157)
s. + ke (2-157), (2-158)
- sávukĝ** *bk. sávuk*
s. + da (2-100)
- say-** *bk. san-*
s. - âdı (2-299)
- sâkal** *bk. sâĝal*
s. (7-127)
- sâkâl** *bk. sâĝal*
s. + lar (1-178)
- sē** *bk. sen*
s. (4-205)
- sebeb** < Ar. (سبب – sebeb) sebep
s. + tán (4-233)
- sehsán** *bk. seksán*
s. (2-70), (2-81)
- sekin** yavaş, sakin
s. (2-256)
- seksán** seksen **sáhsen, sehsán**
s. (11-15)
- semerkand** Semerkant *y.a. bk. samarĝan*
s. + á (4-31)

sen *sen teklik 2. ş. z. bk. sē, sēn*

s. (1-59), (1-60), (1-239), (2-237), (2-244), (4-98), (4-99), (4-179), (4-203), (4-205), (4-207), (4-231), (5-65), (5-71), (5-79), (6-53), (7-106), (7-107), (10-16), (11-38), (11-63), (11-65)

s. + dán (2-245), (8-124), (8-126), (8-131)

s. + den (8-129)

s. + gá (1-164), (4-171), (4-220), (4-237)

s. + ge (1-245), (4-249), (5-70), (5-83), (11-47)

s. + í (1-233), (1-235), (1-237), (1-239), (1-243), (4-226), (4-234), (4-237), (5-56), (5-62), (5-75), (7-111), (8-129), (8-131)

s. + lár (6-115)

sēn *bk. sen*

s. + ā (1-220)

sep- serpmek

s. - ámís (1-264)

s. + íládí (11-108)

s. - íp (2-133), (2-138), (10-104)

s. - işíp (2-146)

sep çeyiz

s. + láríní (3-17)

seriyal < Rus. (сериал) dizi

s. + ları (7-121)

serjant < Rus. (сержант) çavuşu

s. (7-41)

serjant sastabı tim çavuşu

s. + da (7-41)

sev- sevmek

s. + ār (6-122)

s. + gán (4-21)

s. - mágán (4-24)

sevgi *bk. sevgi*

s. + lár (2-300)

sevgi *sevgi bk. sevgī, sevgí*

s. (2-300)

sevgi *bk. sevgi*

s. + sığá (2-299)

seyahat < Ar. (سياحت – seyâhat) seyahat, yolculuk

s. + gá (4-5)

sez- sezip, hissedip

s. - íp (8-90)

sezíp kâl- sezip kalmak

s. - ışadı (8-90)

sıfát < Ar. (صفت - şıfat) suret, nişan, iz, nitelik

s. + ları (8-6)

sıg- sıkılamak, baskı yapmak

s. - gánda (2-149)

sıgın- *bk. sıgın-*

s. - adigán (4-66)

sıgın- tapmak, sığınmak *bk. sıgın-*

s. - ıp (4-63)

s. - ıřkán (4-133)

s. - uwçılár (4-135)

sıleyi rahım < Ar. (رحم ؤصل – şıla-i rahım) vatan veya akrabayı ziyaret

s. (4-167)

s. + de (4-181)

sılıvıñniy másla < Rus. (сливочное масло) tere yağı

s. (3-35)

sındırıl- kırılmak

s. - ıp (1-184)

sındırılıp tur- kırılıp durmak

s. - gándá (1-184)

sındır- kırmak

s. - ıp (1-184)

sındırışuwâr- kırıp vermek

s. - arıdı (1-184)

sınıf < Ar. (صنف – şınıf) sınıf

s. (8-5), (10-69)

s. + ı edi (10-21)

s. + lardı (8-4)

s. + lárım (8-5)

s. + tá (2-42), (8-4)

s. + tı (1-33), (2-41), (10-9), (10-90)

sıpitsálna < Rus. (специальные) özel

s. (5-48)

sıplaçonniy < Rus. (сплоченный) katı

s. (8-9)

sırazu < Rus. (сразу) hemen, derhal, bir kerede

s. (8-17)

sır < Ar. (سر - sır) sır, gizli tutulan şey

s. + dı (4-35)

sırttan oқи- açıktan, dışarıdan okumak

s. - gánmán (5-13)

sítalovoy < Rus. (столовой) kantin, yemekhane, lokanta

s. + da (10-11)

s. + dan (10-82)

s. + ge (10-31), (10-89)

sítantse < Rus. (станция) istasyon, merkez

s. + lárı (7-4)

sitiyenke < Rus. (стенка) duvar, duvar dolabı

s. (1-12)

sítol < Rus. (стол) masa

s. + da (6-81), (10-9)

s. + du (2-277), (2-280)

s. + ge (2-146), (6-75), (6-76), (6-83)

s. + lárğá (3-42)

sıtrazatqıp < Rus. (стерилизовать) sterilize etmek, temizlemek

s. (3-27)

sıvarşı < Rus. (сварщик) kaynakçı

s. (5-5)

sıvêt < Rus. (свет) ışık, aydınlık

s. (6-25)

sıvoluş < Rus. (сволоч) argo söz

s. (1-91)

sibirski yazvası < Rus. (сибирский язва) şarbon hastalığı *bk. sibirski yazva*

s. (1-260)

sibirski yazva *bk. sibirski yazvası*

s. + dán (1-260)

sigır sığır

s. (10-109)

silâh < Ar. (سلاح – silâh) silah

s. (10-46)

silár *bk. sılár*

s. (5-10)

sılár sizler *çokluk 2. ş. z. bk. silár, siler, siler*

s. + dá (2-200), (4-40)

s. + gá (1-22)

siler *bk. sılár*

s. (1-140)

siler *bk. sılár*

s. + dá (2-333)

s. + gá (2-170)

sínçelek bir kuş türü

s. (4-259)

síndír- sindirmek

s. - íp (1-186), (1-187)

síndíríp ke't- sindirmek

s. - ādim (1-187)

síngári gibi

s. + de (4-146)

sin- kırılmak *bk. sín*

s. - gende (1-216)

sín- *bk. sin-*

s. gende (1-226)

singil kız kardeş

s. + lár (7-19)

sing- sinmek, suyu çekilmek *bk. siñ-*

s. - ip (8-120)

siñ- *bk. sing-*

s. - ip (3-39)

sinlí *bk. siñli*

s. + sí (4-113)

siñli kız kardeşi *bk. sinlí*

s. + si (8-22), (8-33), (8-36), (8-45)

s. + sígá (8-46)

sipisalisim < Rus. (специальные) uzmanlık alanı

s. (7-43)

siröp < Frn. (sirop) şurup, şerbet, tatlandırılmış içecek

s. + í (6-2)

sitilizatsa temizlik

s. (6-3)

sitilizatsa kıl- temizlemek

s. - ip (6-3)

siyâh < Frs. (سياه – siyeh) siyah

s. (10-108)

siylá- saygı göstermek, ikram etmek *bk. siyle-*

s. - p (5-24)

siyle- *bk. siylá-*

s. - yímıs (5-102)

síz *bk. siz*

s. (2-273), (2-285)

s. + e (5-47)

s. + gá (1-74), (2-247)

s. + í (2-234), (8-41)

siz siz *çokluk 2. ş. z. bk. síz*

s. (1-24), (1-201), (3-62), (4-229), (4-236)

s. + gá (8-140)

s. + ge (2-4), (2-175), (8-43), (11-48)

sōçi Soçi Karadenizin doğusunda bulunan bir kent *y.a.*

s. + de (5-76)

s. + gá (5-75)

sof *bk. sofi*

s. (7-49)

sofi < Ar. (صوفى – şûfî) sofu, imam, müezzin *bk. sof*

s. (7-81)

soķ < Rus. (сок) hoşaf, meyve suyu

s. (3-24)

soķat- üşüme

s. - masîn (3-21)

som Para birimi

s. (11-90)

soñ sonra

s. (11-41)

sop koy- soymak, kesmek

s. - adı (4-244)

sopîlik sofuluk, imamlık

s. (7-50)

sora- sormak *bk. sore-, sorı-*

s. - yaptıkán (4-233)

s. - nıptıdā (5-69)

s. - p (4-152)

s. - yabbán (2-234)

- s. - yaptıkán (4-225)
- soraḥ** sorgu
s. (9-28)
- soral-** sorulmak *bk.* **sorıl-**
s. - mādı (2-174)
- sore-** *bk.* **sora-**
s. - ymíz (9-27), (9-28)
- sorıl-** *bk.* **soral-**
s. - ādı (8-92)
- sorı-** *bk.* **sora-**
s. - ymán (3-57), (3-58), (3-60)
- sort** < Frn. (sorte) kalite, derece
s. (2-55), (2-56)
s. + ká (2-54)
- soy-** soymak, kesmek
s. - amıs (7-88)
s. - dīk (6-90)
s. - dik (6-97)
s. - ışı (7-87)
s. - ışını (7-88)
- sóyinçi** müjdelik
s. (11-94)
- sök-** sökmek
s. - üb (8-30)
- sörüçe** < Ar. (سُرِير – sürîr) kerevet, sedir
s. + lár (2-13)
- söyin-** *bk.* **söyün-**
s. - dim (10-85)
- söyün-** sevinmek *bk.* **söyin-**
s. - düm (10-16)
- söz** söz
s. + di (2-320)
s. + dí (4-246)
s. + lár (4-78)
s. + lárdı (11-91)
- s. + lárímíz (2-323)
- sözlī** *bk.* **sözlig**
s. (1-87)
- sözlig** sözlü *bk.* **sözlī**
s. + i (4-96)
- siport** spor
s. (7-63), (7-66), (7-67)
- su** *bk.* **suw**
s. (2-150), (10-97), (11-110)
- sū** *bk.* **suw**
s. (1-132), (1-196), (1-197), (3-35), (6-118), (6-119)
s. + gá (5-74)
s. + lar (2-146)
- subḥana tāala** *bk.* **subḥāne tālā**
s. (4-214)
- subḥāne tālā** < Ar. (سُبْحَانِه – sübhâne) bütün kusurlardan uzak ve yüce olan *bk.* **subḥana tāala**
s. (4-203)
- sūgá çüş-** *bk.* **suwgá çüş-**
s. - miysen (5-78)
- suḥoy** < Rus. (сухой) Kuru, süt tozu
s. (10-104)
- sulālā** < Ar. (سُلَالِه – sulāle) sülale *bk.* **sulālā**
s. + lárı (4-41)
- sulālā** *bk.* **sulālā**
s. + sı (4-57)
- súleymân** Süleyman *ö.a.* *bk.* **súleyman, süleymân, süleyman**
s. (2-200), (10-1), (10-2), (10-3), (10-4), (10-6), (10-8)
- súleyman** *bk.* **súleymân**
s. (6-129)
s. + dı (4-41)
- súleymân tãġı** *bk.* **süleyman tãġı**

- s. (10-1)
s. + dı (10-3)
súleyman tâğı *bk.* **süleyman tâğı**
s. + dan (6-129)
sultan sultan
s. (2-200), (4-40), (4-41)
súmāk̄ lazımlık
(11-97)
súmelē *bk.* **sümelē**
s. + di (6-74)
s. + dí (1-124)
súmeleğ *bk.* **sümele**
s. (6-72)
s. + dí (6-65)
súmelek *bk.* **sümelē**
s. + ká (2-153)
sumk̄ala- < Rus. (сумка) paketlemek
s. - p (2-100)
sun- tutmak, uzatmak
s. + dí (3-14)
súnnát < Ar. (سنت – sünnet) sünnet *bk.*
sünnet
s. (1-178), (1-179)
s. + lárı (1-177)
s. + tí (1-178), (1-179)
sünnet *bk.* **súnnát**
s. (9-51), (9-56), (11-109), (11-110)
s. + ká (9-57)
surát purátke resime mesime
s. (6-78)
surát *bk.* **suret**
s. + í (2-291)
suret < Ar. (صورت – şûret) resim, suret
bk. **surát**
s. + tá (6-21)
suriştır- sual etmek, soruşturmak
s. - ip (2-82)
s. - iptıda (2-170)
súrká- sürmek, boyamak
s. - p (5-51)
súrney < Frs. (سورنای - surnây) zurna
s. (3-45)
s. + lá (3-42)
súrpá < Ar. (سفرة - sofrá) sofrá *bk.* **súrpá,**
surpá
s. (2-277)
s. + mı (2-278), (2-279)
súrpá *bk.* **súrpá**
s. (2-277)
surpá *bk.* **súrpá**
s. + dá (2-277)
s. + dá̄ (2-277)
sút süt *bk.* **süt**
s. (3-35)
s. + tá (8-113)
sutk̄áli < Rus. (сутки) gün, yirmi dört saat
s. (1-193)
suva- sıvamak, sürtmek
s. - p (2-263)
suv *bk.* **suw**
s. + da (11-110)
s. + gá (11-109)
s. + ge (6-57)
suvgá çüş- *bk.* **suwgá çüş-**
s. - emán (5-77)
suw su *bk.* **su, sū, suv**
s. (2-149), (4-261), (6-92), (7-1)
s. + da (2-137), (5-92), (6-112)
s. + dagı (7-13)

s. + dı (1-193), (2-126), (2-152), (2-322), (10-61)

s. + dí (2-150)

s. + gá (5-41), (5-71), (5-74), (5-79), (6-96), (6-104), (10-104)

s. + lardı (7-4)

s. + ları (7-2)

suwgá çüş- suya girmek *bk.* **sūgá çüş-**, **suvgá çüş-**

s. - āmadım (6-99)

süleymān *bk.* **súleymān**

s. (1-198), (1-201), (1-202), (2-224), (7-16)

süleyman *bk.* **súleymān**

s. (6-127), (6-132)

s. + mı (4-40)

süleyman tǎǵı Süleyman Daǵı *bk.* **súleyman tǎǵı**, **súleyman tǎǵı**, **süleymān tǎǵı**

s. + gá (6-124)

s. + mızgá (6-132)

s. + mızgā (6-126)

s. + mızgá (6-127)

süleymān tǎǵı *bk.* **súleyman tǎǵı**

s. + mız (7-16)

süleymanova Süleymanoǵlu

s. (2-5)

sümelē geleneksel bir tatlı *bk.* **súmelē**, **súmeleǵ**, **súmelek**, **sümeleg**, **sümeleǵ**, **sümelek**

s. (11-77)

s. + dí (2-140), (2-150)

sümeleg *bk.* **sümelē**

s. (2-155)

sümeleǵ *bk.* **sümelē**

s. + dí (6-64)

sümelek *bk.* **sümelē**

s. (2-154)

sür- sürmek

s. - ādí (4-42)

sürgün sürgün, ihraç edilen

s. (2-218)

sürká- sürtmek

s. - p (10-104)

sürt- sürtmek

s. - íp (1-265)

süt *bk.* **sút**

s. (7-133)

süvek kemik

s. (7-109)

süyü ākat sıvı yemek, çorba

s. + tı (6-63)

süyüg sıvı, cıvık

s. (5-38)

süyünçü müjde, müjde hediyesi

s. (11-93), (11-94)

süzip yürivçi su canlıları

s. + lár (5-93)

süz- I süzmek, süzgeçten geçirmek, koymak, üleştirmek

s. - üp (2-138)

s. - mání (10-104)

süz- II yüzmek

s. - üp (10-60)

Ş

şáftālī *bk.* **şáftalı**

ş. (10-111)

şáftalı < Frs. (شفتالی – seft-âlû) seftali *bk.* **şáftālī**

ş. (1-249)

şafyör < Frn. (chauffeur) şoför

ş. (1-85), (2-35)

şāgirt < Frs. (شاكيرد - şâkird) öğrenci, talebe

ş. (10-93)

şáhár < Frs. (شهر - şehir) büyük belde, vilayet, il *bk.* **şáhr**

ş. (2-37), (4-8), (6-11), (7-16), (8-10)

ş. + ekán (6-24)

ş. + dá (4-83), (10-27)

ş. + dí (7-16)

ş. + gá (7-3), (7-5), (10-31)

ş. + ĩ (9-5)

ş. + ímís (6-129)

ş. + lárdán (6-126), (6-132)

ş. + lárdē (8-10)

ş. + lárde (8-34)

ş. + lárdí (9-5)

ş. + lárgá (8-11)

şáhárme şáhár şehir şehir

ş. (2-37)

şáh *bk.* **şâh**

ş. + ĩ (1-216)

şâh < Frs. (شاخ - şâh) dal, budak *bk.* **şâh**

ş. + ı (1-226)

şáhr *bk.* **şáhár**

ş. + í (7-14), (9-9)

ş. + ídá (2-6), (2-208), (11-81)

ş. + íde (5-28), (9-9)

ş. + ígá (5-29)

ş. + ígá (7-15)

ş. + ígā (2-2)

ş. + ímís (7-20)

ş. + ímízde (5-21)

ş. + ímízı (7-20)

şâlgam < Frs. (شلمغم - şâlgam) *bk.* **şâlgam**

ş. (5-48), (5-49)

şâlgam *bk.* **şâlgam**

ş. (6-60)

şamâl < Ar. (شمال - şamâl) rüzgar

ş. (10-77)

şamâlle- üşütmek

ş. - gânde (6-5)

şáp (şalp ys.) birdenbire *bk.* **şap**

ş. (10-105)

şap *bk.* **şáp**

ş. (1-107)

şapge *bk.* **şapıçká**

ş. + çe (1-239)

şapâat < Ar. (شفاعت - şefâ'at) bağışlama, af

ş. + lárígá (9-57)

şapıçgá *bk.* **şapıçká**

ş. + çá (1-231)

şapıçká < Rus. (шапочка) şapka *bk.*

şapge, şapıçgá, şapká, şapka, şapke

ş. + ni (1-229)

ş. + ní (1-232)

şapká *bk.* **şapıçká**

ş. + m (1-243)

şapká *bk.* **şapıçká**

ş. + mí (1-243)

şapke *bk.* **şapıçká**

ş. + çānı (1-229)

ş. + çe (1-235)

şart < Ar. (شرط - şart) şart

ş. (5-70)

şárvát < Ar. (شرب - şürb) şerbet

ş. + lerínı (1-132)

şaşılıp şaşılıp hızlı hızlı, acele acele

ş. (2-280)

şáybānı Şeybânı ö.a.

ş. (4-48)

şâyet < Frs. (شاید – şâyed) şayet

ş. (7-110)

şáyhzâde < Frs. (شهزاده – şehzâde)
şehzade

ş. (4-43)

şâyı ipek

ş. (4-255)

şáytân < Ar. (شیطان - şeytân) şeytan *bk.*
şáytan

ş. + gá (4-149), (9-43), (9-44)

şeft çenke < Ukr. (Шевченко) hümanist
şair ve ressam

ş. (2-41)

şekár *bk.* **şeker**

ş. (10-96)

şeker şeker *bk.* **şekár**

ş. (3-35), (6-1), (6-69)

ş. + i (6-71)

şekerâp < Frs. (شكرآب - şeker âb) tatlı su

ş. + ları (2-126)

şekili anlaşılan, galiba

ş. (8-84), (10-4)

şeriât < Ar. (شرائط – şerâ'it)
koşullar, ortam

ş. + ímíz (6-9)

şerig < Ar. (شريك – şerîk) ortak, eş, şerik

ş. + im (7-58)

şēr < Ar. (شعر – şî'ir) şiir

ş. + imí (11-86)

ş. + lár (11-92)

şáytan *bk.* **şáytân**

ş. + attı (4-239)

şım pantolon

ş. (3-56)

ş. + da (10-9)

ş. + lardaydım (1-41)

şîr < Frs. (شیر – şîr) arslan

ş. (4-258), (5-92), (10-109)

şivá *bk.* **şive**

ş. + sí (2-304)

ş. + sidá (2-302)

şive < Frs. (شيوه - şîve) şive *bk.* **şivá**

ş. + lárı (8-14), (8-12), (8-15)

şifâ < Ar. (شيفاء – şifâ') şifa, derman

ş. (4-183)

şifâ ber- şifa vermek

b. - sín (10-76)

şilēpa < Rus. (шляпа) şapka

ş. + ní (10-8)

ş. + sı (10-4)

ş. + sını (10-5), (10-6)

şilihtav < Rus. (шлихтов) dokumayı
unlu veya tutkallı sıvıya batırmak

ş. (2-54)

şîrîn < Frs. (شیرین - şîrîn) tatlı, sevimli *bk.*

şîrîn, şirin, şírín

ş. (6-70), (6-120)

şîrîn *bk.* **şírín**

ş. (6-69)

şirin *bk.* **şírín**

ş. (1-273), (11-24)

ş. + mí (11-23)

şírín *bk.* **şírín**

ş. (6-71), (8-110)

şírín gürüç sütlaç

ş. (8-112)

g. + tí (8-113)

şirinlî *bk.* **şirinlik**

ş. + lár (11-19)

şirinlik şeker *bk.* **şirinlî**

ş. (7-84)

şırk *bk.* **şirk**

- ş. (1-192)
- şirk** < Ar. (شرك – şirk) ortak koşma *bk.*
şırk
- ş. (1-181), (2-320)
- şōh** < Frs. (وخ ش - şūh) neşeli, yaramaz, afacan
- ş. (8-24)
- şol** < Rus. (шелк) ipek
- ş. (2-31), (2-49)
- şol kambinat** ipek fabrikası
- ş. (2-31)
- şopırlı** şoförlük
- ş. (9-17)
- şor** tuzlu
- ş. (4-261)
- şorva** < Frs. (شوربا – şôrbâ) çorba *bk.*
şorvâ
- ş. (5-39), (8-101)
- ş. + lardı (5-44)
- ş. + ní (5-40), (5-44)
- şorvâ** *bk.* **şorva**
- ş. + ní (5-39)
- ş. + ni (5-38)
- şū** *bk.* **şu**
- ş. (2-108), (2-198), (6-77), (6-109), (6-115), (7-72)
- ş. - nça (6-106)
- şu** bu, şu iş. s. ve iş. zm. *bk.* **şū, şũ**
- ş. (1-9), (1-15), (1-34), (1-38), (1-39), (1-116), (1-117), (1-120), (1-121), (1-138), (1-151), (1-159), (1-176), (1-182), (1-209), (1-233), (1-243), (2-17), (2-21), (2-36), (2-64), (2-118), (2-135), (2-149), (2-152), (2-176), (2-183), (2-184), (2-192), (2-197), (2-200), (2-207), (2-222), (2-224), (2-230), (2-231), (2-232), (2-254), (2-255), (2-256), (2-292), (2-305), (2-309), (2-331), (3-9), (3-18), (3-20), (3-27), (3-55), (4-12), (4-17), (4-24), (4-62), (4-85), (4-88), (4-92), (4-151), (4-166), (4-167), (4-214), (4-225), (5-3), (5-24), (5-40), (5-55), (5-56), (5-65), (5-73), (6-67), (6-106), (6-111), (7-9), (7-10), (7-11), (7-12), (7-18), (7-19), (7-25), (7-29), (7-35), (7-36), (7-38), (7-42), (7-49), (7-50), (7-52), (7-53), (7-66), (7-71), (7-74), (7-75), (7-81), (7-85), (7-98), (7-112), (7-114), (7-127), (7-131), (7-134), (8-68), (8-69), (8-76), (8-99), (10-2), (10-15), (10-28), (10-32), (10-54), (10-79), (10-81), (10-82), (10-84), (10-94), (11-26), (11-38)
- ş. + lar (2-226)
- ş. + lár (2-188), (5-45)
- ş. + lardán (2-224)
- ş. + lardan (2-131)
- ş. + lardı (2-10), (2-104)
- ş. + lárdı (4-12), (4-197), (5-44), (7-120)
- ş. + largá (2-188)
- ş. + lárğá (4-10)
- ş. + lárni (5-25)
- ş. + nçá (5-81)
- ş. + nçasını (5-82)
- ş. + nda (1-129), (4-90), (4-93), (4-94), (4-127), (4-159), (4-243), (4-245), (7-25), (7-59)
- ş. + ndá (4-128)
- ş. + ndá (4-78)
- ş. + ndan (2-150), (4-73), (4-222), (7-126)
- ş. + ndán (2-223)
- ş. + ndan keyin (7-126)
- ş. + ngá (7-11), (10-112)
- ş. + ngá (2-253)
- ş. + nge (2-126), (4-41), (7-39), (7-101), (7-103), (11-14), (11-53), (11-91)
- ş. + nı (1-47), (1-66), (1-67), (1-120), (1-197), (1-203), (2-23), (2-146), (2-150), (4-64), (5-22), (7-100), (7-101),

(7-102), (7-122), (10-37), (10-46), (10-82)

ş. + nı için (2-251)

ş. + nı için (10-40)

ş. + nlar (10-108)

ş. + nu için (2-255)

şudáy *bk.* **şunday**

ş. (1-30), (1-39)

şuğullan- < Ar. (شغل – şugul) meşgul olmak

ş. - gán (7-63)

ş. - miymán (7-67)

ş. - tırgán (7-63)

şúkúr *bk.* **şükür**

ş. (5-3), (5-9)

şum < Ar. (شُم - şu'm) uğursuz, şom *bk.* **şumrāḥ**

ş. (8-20), (8-21)

şum bálá *bk.* **şum bálá**

ş. (8-21)

şum bálá Şum Bala romanı *bk.* **şum bálá**

b. + nı (8-20)

şúm- emmek

ş. - íp (5-65)

şúm- emmek

ş. - ör ekán (5-64)

şumrāḥ haylaz *bk.* **şum**

ş. (8-24)

şun_bilán bununla

ş. (4-242)

şunday *bk.* **şunday**

ş. (4-151)

şunday böyle, şöyle *bk.* **şunday**, **'şunday**

ş. (2-67), (4-32), (4-75), (4-100), (4-250), (5-60), (5-66), (7-12)

'şunday *bk.* **şunday**

'ş. (4-151)

şun_çün *bk.* **şun için**

ş. (4-201)

şun_üçün bunun için, bu yüzden *bk.* **şun_çün**

ş. (10-9)

şunaḥa *bk.* **şunağa**

ş. (2-95)

şunağa böyle, şöyle *bk.* **şunaḥa**, **şunaka**

ş. (1-42), (1-43), (1-54), (1-73), (1-87), (1-161), (1-174), (1-203), (1-246), (2-21), (2-139), (2-199), (2-263), (2-290), (4-78), (4-219), (4-228), (4-239), (4-254), (5-90), (7-45), (8-111), (10-74), (11-70)

ş. + ngi (4-145), (4-154)

şunaka *bk.* **şunağa**

ş. (1-44), (2-100)

şunçali bu kadar, bunca

ş. (1-59)

şú *bk.* **şu**

ş. + nçe (6-107)

şutkala- < Rus. (шутка) şaka yapmak

ş. - p (2-263)

şutorum *bk.* **şutürum**

ş. (4-55)

şutürum < Alm. (šturm) saldırı *bk.* **şutorum**

ş. (4-37)

şügür *bk.* **şükür**

ş. (1-4), (1-30), (1-251)

şúkúr *bk.* **şükür**

ş. (1-123), (2-117)

şükür < Ar. (شكر - şükr) şükür *bk.* **şúkúr**, **şügür**, **şúkúr**

ş. (1-2), (1-24), (1-26), (1-136), (1-252), (2-30), (3-11), (3-14)

şüpír- *bk.* **şüpür-**

ş. (1-15)

şüpír- *bk. şüpür-*

ş. - giydí (5-86)

ş. - íp (5-104)

şüpür- süpürmek *bk. şüpír-, şüpír-*

ş. - gādí (8-89)

ş. - gání (2-166)

ş. - gini (2-322)

ş. - günü (8-134)

T

taam < Ar. (طعام – ta‘âm) yemek *bk.*

tāām

t. (6-69)

tāām *bk. taam*

t. + lardı (11-83)

tāba *bk. távbá*

t. + ni (4-159)

tabletқа < Rus. (таблетка) tablet, ilaç

t. + ları (1-264)

tācúb şaşırma

t. (4-153)

tācúblán- < Ar. (تعجب – ta‘accüb)

şaşırma, şaşa kalmak

t. - dím (4-148)

tāğ dağ *bk. tāğ*

t. (4-147), (6-128), (7-2)

t. + dı (4-144), (10-4)

t. + ı (4-147), (10-1)

t. + ıdan (6-129)

t. + ıdı (10-3)

t. + ıgá (6-124)

t. + ımısdá (1-198)

t. + ımız (7-16)

t. + ımızgá (6-132)

t. + ımızgá (6-126)

t. + ımızgá (6-127)

t. + қа (4-147)

t. + larda (7-136)

tāğā *bk. tāğa*

t. (11-90)

tāğa dayı *bk. tāğā, tağa*

t. (2-210)

t. + mız (2-209)

t. + mızı (2-220)

tağa *bk. tāğa*

t. + lárımızı (2-215)

tāğara leğen, kap

t. + largá (2-150)

tāğçelī dağı kadar

t. (9-30), (9-31)

tāğ *bk. tāğ*

t. + ıda (1-202)

t. + ıgá (1-201)

tág < Frs. (те – teh) dip, derin, alt

t. + i (1-131)

t. + idá (1-161), (4-154)

t. + idán (10-77)

t. + ıgá (2-12), (2-263)

t. + lárini (1-275)

tağ- takmak, iliştiirmek

t. - arkán (6-20)

t. - dırdı (4-214)

tağārāt < Ar. (طهارت – tahâret) abdest, temizlik

t. (2-146)

táhlá- katlamak, yığmak, istif etmek

t. - b (5-51)

taht < Frs. (تخت – taht) taht

t. + gá (4-38), (4-47), (4-48), (4-56)

t. + ı (4-48), (4-57)

t. + ıgá (4-51)

- t. + ímí (4-49)
t. + ke (4-39)
- tahtgá otır-** tahta oturmak
t. - ādı (4-38)
t. - adı (4-47), (4-56)
t. - gānden (4-48)
- tağa nal,** at nalı
t. (9-24)
- taķācı** nalbant
t. (9-23)
- taķaleydihān** nalbant
t. (9-24)
- taķılát-** takmak, çakmak *bk.* **taķıllat-**
t. - ıb (11-86)
t. - ışadı (11-85)
- taķıllat-** *bk.* **taķılát-**
t. - ıp (11-43)
t. - sa (11-43)
- taķınçaķ** takı *bk.* **tāķınçaĝ, taķınçaĝ**
t. (11-55)
- tāķınçaĝ** *bk.* **taķınçaķ**
t. + lār (11-55)
- taķınçaĝ** *bk.* **taķınçaķ**
t. + lār (11-62)
- táklif** < Ar. (لِيف تَك - teklîf) teklif
t. (6-22)
- táklif kıı-** teklif etmek
t. - dı (6-22)
- tāl** söĝüt
t. (10-110)
- tālá** tarla, yeşillik
t. + lār (6-43)
t. + lardı (6-38)
- tālıb** < Ar. (طالِب - tâlib) isteyen, istekli
t. (4-69)
- tām** dam, çatı
t. (1-10)
- tamān** *bk.* **tāman**
t. + geçe (7-34)
- tāman** taraf *bk.* **tamān**
t. + ı (7-9)
t. + ıdan (7-9), (7-105)
- 'tamāt** < İsp. (tomate) domates
't. (5-45)
- 'tāmille** < Ar. (تَأْمِين - te'mîn) sağlamak, temin etmek
't. - p (7-102)
- tāmma tām** damdan dama
t. (2-221)
- tān** < Frs. (تن - ten) vücut
t. + álárgá (7-126)
t. + ání (7-125)
- tandır** < Ar. (تَنور - tennûr) tandır, fırın
bk. **tāndír**
t. (10-104)
t. + gá (3-37), (3-38), (5-48), (5-49), (10-105)
- tāndír** *bk.* **tandır**
t. + gá (5-48)
- tanıl-** *bk.* **tanıl-**
t. - gán (1-86)
- tanı-** tanımak *bk.* **tanı-**
t. - p (3-61)
t. - rıdım (8-68)
- taşı** tanıdık, bildik
t. + lárımız (6-13)
- tanıl-** tanınmak *bk.* **tanıl-**
t. - gán (2-35), (8-11)
- tanı-** *bk.* **tanı-**
t. - ymisda (1-42)
- tañlay** damak

- t. (11-16)
- tapâl-** bulmak, bulabilmek
t. - maptı (4-218)
- tapâlah** *bk.* yumâlağ
t. (8-49)
- tápáláp tápáláp** tepe tepe
t. (10-113)
- tâp-** bulmak *bk.* **tap-**
t. - ar ekânda (8-118)
t. - günçe (8-86)
t. - ıp (10-9)
t. - ış (4-197), (4-201)
t. - iyaptı (6-49)
t. - kândân (10-82)
t. - kánímízí (5-56)
t. - kánlârgá (4-182)
t. - sa (11-10)
- tap-** *bk.* **tâp-**
t. - günçâ (10-80)
t. - günçe (10-80)
- tâpşır-** ifa etmek
t. - amıs (10-17)
t. - dım (10-13)
t. - ıp (4-151), (10-14)
- tâpşırâr-** görevlendirmek
t. - dik (7-44)
- taraf** < Ar. (طرف - taraf) taraf, yön, rakip
bk. **tarap**
t. + ke (8-105)
t. + tikigá (8-107)
- tarap** *bk.* **taraf**
t. + ke (6-92)
- taras girigoriç Şeft çenke** < Ukr. Тарас Григорович Шевченко *ö.a.*
t. (2-42)
- târâvih** < Ar. (تراويح – terâvih) teravîh namazı
t. (5-99)
- târbiyá** *bk.* **târbiye**
t. + mısí (7-68)
- târbiyámısí kıl-** *bk.* **târbiye kıl-**
t. - amıs (7-68)
- târbiye** < Ar. (تربيه – terbiye) terbiye *bk.* **târbiyá, târbiye**
t. (6-55), (7-67)
t. + si (6-55)
- târbiye kı-** *bk.* **târbiye kıl-**
t. - gán (6-55)
- târbiye kıl-** terbiye etmek *bk.* **târbiyámısí kıl-, târbiye kı-**
t. - amán (7-67)
- târbiyele-** terbiyelemek
t. - gán (7-119)
- târbiye** *bk.* **târbiye**
t. + síní (6-36)
- târbiyesíní âl-** terbiye almak
t. - gánmıs (6-36)
- tarhal-** *bk.* **tarqal-**
t. - gán (11-104)
- tarıh** *bk.* **târıh**
t. + ı (6-64), (9-4), (9-21)
- târıh** < Ar. (تاريخ – târîh) tarih, geçmiş *bk.* **tarıh, 'târıh, tarıh**
t. + ı (2-199), (2-312), (2-317)
t. + ĩ (2-307)
t. + lârígá (2-312)
t. + tı (2-202)
t. + tí (7-30)
- 'târıh** *bk.* **târıh**
t. + iyu (2-308)
- tarıh** *bk.* **târıh**

- t. + gá (9-4), (9-8)
t. + ımıs (7-30)
tārīhī tarihle ilgili *bk.* **tārīhī**
t. (2-309)
tārīhī *bk.* **tārīhī**
t. (6-64)
tarḳal- < Moğ. (tarkal-) dağılmak, yayılmak *bk.* **tarḳal-**
t. - gán (7-35)
t. - gánlár (4-132), (7-19)
t. - ıp (4-127), (2-224)
tarḳalıp ket- dağılıp gitmek
t. - er ekán (4-127)
t. - kán ekándá (2-224)
tarḳat- dağıtmak
t. - adı (4-57), (8-110)
t. - ıp (10-107)
tarḳatıl- dağıtılmak
t. - adı (8-111)
tarḳatıp kel- dağıtıp gelmek
t. - ádí (10-107)
tártıl- çekilmek
t. - ādı (2-156)
tárt- çekmek *bk.* **tart-**
t. - íb (7-63)
tart- *bk.* **tárt-**
t. - señ (4-203)
t. - tı (3-32)
tárvuz < Frs. (خربزِه - ḫarbüze) karpuz
t. (1-249)
tásır *bk.* **tásir**
t. (1-174)
tásir < Ar. (تَسِير - te'sir) etki, tesir *bk.*
tásır, tásir
t. (7-112)
tásir *bk.* **tásir**
- t. (8-76)
tásir ḳıl- tesir etmek *bk.* **tásir ḳıl-**
t. - dı (7-112)
tásir ḳıl- *bk.* **tásir ḳıl-**
t. - gánmí (8-76)
tâş taş
t. (2-16), (2-233), (2-240), (2-249), (2-251), (4-144), (4-149), (7-73), (7-75), (7-77), (9-43), (9-44), (11-13)
t. + ımız (7-75)
t. + lár (2-153)
t. + lárdı (2-154), (8-49), (8-55)
t. + lardı (1-70), (8-55), (7-76)
t. + lárdí (8-51)
t. + ları (6-125)
t. + tı (1-71), (1-74), (2-233), (6-29), (10-5)
t. + tí (1-72)
tâş_pākā kaplumbağa
t. (10-109)
taşa- çıkarmak *bk.* **taşe-**
t. - gán (11-57)
t. - p (5-58), (5-59), (5-62), (5-89), (8-36)
t. - señ (2-323)
t. - şkán (4-134)
taşal- çıkarılmak
t. - ádí (7-11)
t. - dı (2-311)
taşap kel- çıkarıp gelmek *bk.* **taşap kel-**, **taşap ke-**
t. - esen (11-56)
t. - ādí (5-58)
taşap kel- *bk.* **taşap kel-**
t. - gání (5-58)
taşap ket- çıkarıp gitmek

- t. - íp (2-214)
t. - kánimden (5-62)
t. - ádí (5-89)
- taşap koy-** çıkarıp koymak
t. - ışadı (11-109)
- taşap ke-** *bk.* **taşap kel-**
t. - ptí (11-57)
- taşavâr-** çıkarıvermek
t. (1-156)
- taşe-** *bk.* **taşa-**
t. - ydí (4-103)
t. - ymıs (2-145)
- taşğarı** *bk.* **taşğarı**
t. (5-9)
t. + gá (2-263)
- taşkıp kettí** dışarı çıkıp gitmek
t. (1-112)
- taşı-** taşımak
t. - masdan (2-100)
- tâşkán** *bk.* **taşkend**
t. (7-25)
- taşğarı** dışarı *bk.* **taşğarı, taşğarî**
t. (4-156), (5-49), (7-44), (10-11)
t. + dan (2-232)
t. + degi (2-252)
t. + gá (4-101)
t. + sıda (8-10)
- taşğarî** *bk.* **taşğarı**
t. (5-92)
- tâşğarış** çıkarış
t. (7-75)
- tâşke** dışarı
t. (4-108)
- taşken** *bk.* **taşkend**
t. (2-304)
- taşkend** Taşkent *y.a. bk.* **tâşkán, taşken**
t. + á (2-307)
- tatan oş** Taatan Oş *y.a.*
t. (2-64)
- tatarıstan** Tataristan
t. + da (4-7)
- távba** < Ar. (توبه - tevbe) tövbe *bk.* **tāba**
t. + lárni (4-177)
- távfi̋k** < Ar. (توفيق - tevfi̋k) uyma, yardım
bk. **távfi̋h**
t. (4-184)
- távfi̋h** *bk.* **távfi̋k**
t. (4-167)
- tāvuk** tavuk *bk.* **tawuk**
t. (7-134)
- tawâp kıl-** tavaf etmek
t. - íp (9-41)
- tawâp** < Ar. (طواف – tavâf) tavaf,
t. + kâ (9-40)
- tawuk** *bk.* **tāvuk**
t. (10-109)
- tayarlá-** *bk.* **tayarla-**
t. - gán (3-23)
t. - p (3-23)
- tayarlan-** hazırlanmak *bk.* **tayerlân-**
t. - adı (8-109), (8-112), (11-96)
t. - íp (2-154)
- tayarla-** hazırlamak *bk.* **tayarlá-,
tayarle-, 'tayarle-, tayerle-**
t. - p (3-25)
t. - ptí (11-61)
t. - şadı (11-83)
- tayarláp ber-** hazırlamak
t. - ádí (8-97)
- tayarláp koy-** *bk.* **tayarlap koy-**
t. - amıs (3-23)

tayarlap koy- hazırlamak *bk.* **tayarláp koy-**

t. - amıs (3-25)

tayarle- *bk.* **tayarla-**

t. - gánden (11-62)

'tayarle- *bk.* **tayarla-**

't. - ymízda (3-17)

tayerlán- *bk.* **tayarlan-**

t. - ıp (10-43)

tayerle- *bk.* **tayarla-**

t. - ymıs (2-140)

t. - ymiz (5-50)

tay ön, alt, aşağı *bk.* **táy, teg**

t. + gá (1-179), (2-21)

t. + igá ön (2-163), (2-263)

táy *bk.* **tay**

t. + idá (8-121)

t. + igá ön (8-120)

tayyar < Ar. (تیار - teyyâr) hazır *bk.* **'tayyar**

t. (3-36), (8-101), (10-98), (10-99), (10-106)

'tayyar *bk.* **tayyar**

't. (5-97)

tayyar bol- hazır olmak

t. - adı (8-101), (10-98), (10-106)

t. - ádı (3-36)

t. - gándán (10-99)

tayyar kııl- hazır etmek, hazırlamak

t. - ıp (1-258)

táyyârígá ayyar açık göz

t. (11-33)

tâza *bk.* **tâze**

t. (7-105)

tâzá *bk.* **tâze**

t. (7-13)

tâzá kııl < Frs. (هزتا – tâze) temizlemek

t. - ıp (1-125)

tâzálá- *bk.* **tâzâle-**

t. - p (1-191), (7-3), (10-96)

t. - v (7-1)

tâzáláp tur- temizleyip durmak

t. - ıp (1-191)

tâzâlen- temizlenmek

t. - íp (7-16)

tâzâle- temizlemek *bk.* **tâzálá-, tâzelá-, tâzele-**

t. - p (7-5), (8-79)

t. - ş (7-5)

tâzâlig temizlik

t. + i (7-16)

tâzē *bk.* **tâze**

t. (6-105), (6-117)

tâze temiz *bk.* **tâza, tâzá, tâzē**

t. (6-11), (6-24)

tâzelá- *bk.* **tâzâle-**

t. (2-167)

t. - p (5-44)

tâzele- *bk.* **tâzâle-**

t. - ydí (7-1)

t. - ymıs (2-144)

tâka **pâka** dağa (mağa) *ik.*

t. (6-113)

tebe *bk.* **tepá**

t. (7-9)

tebríhlá- < Ar. (تبریک – tebrík) kutlama, tebrik

t. - p (5-105)

tebríhláp kel- kutlamak, tebrik etmek

t. - âmıs

teg- evlenmek, dokunmak *bk.* **teh-, tek-, tey-, tēy-**

- t. - ádí (4-22)
t. - ip (4-108)
- teg** *bk. tay*
t. + ini (1-271)
- tegiz-** dokundurmak
t. - gánden (11-75)
t. - íp (11-71)
t. - ip (11-75)
t. - megán (4-102)
- tehniqam** < Rus. (техника) ekipman
t. (10-41)
- tehniqum** < Rus. (техникум) teknik okul
t. + da (5-9)
- tehnoloq** < Rus. (технологии) teknoloji
t. (7-1)
- teh-** *bk. teg-*
t. - se (1-74)
- tehsir-** araştırmak, kontrol etmek *bk.*
tekşir, tēşir-, tevşir-
t. - árdím (2-52), (2-58)
- tejyologiya** < Rus. (тяжелогия) ağırlık
t. + sı (7-62)
- tek-** *bk. teg-*
t. -kán (4-27), (6-125)
t. - kánmán (2-74)
- tekrárlan-** < Ar. (تكرار - tekrâr)
tekrarlanmak, yinelenmek
t. - adı (4-89)
- teksil** < Rus. (текстиль) tekstil
t. (8-69)
- tekşir-** *bk. teşhir-*
t. - ip (2-54)
- televidenya** < Rus. (телевидение)
televizyon, televizyon kanalı
t. + sıda (7-71)
- temír** demir
- t. + çĩ (10-9)
t. + çĩ (9-23)
t. + lárdı (5-6)
- temur** Timur *ö.a.*
t. (2-309), (4-42), (7-31), (9-10), (9-11)
t. + dı (4-45)
t. + du (4-31)
t. + lár (7-27)
t. + lár (7-33)
- temurılár** Timurlular
t. (7-27), (7-28), (7-31), (7-34), (7-36)
t. + den (7-35)
- temurnámá** Timurnâme
t. + ní (4-32)
- teñ** denk
t. (10-101)
t. + i (7-61)
t. + lárimiz (7-66)
- tengá** metal para
t. (11-108)
- teologiy** *bk. tiyalogiyá*
t. (10-15)
- tepálá-** tepmek, tekmelemek
t. - níp (4-150)
t. - p (2-273)
- tepáláníp ket-** tepmek, tekmelemek
t. - ásis ekánde (4-150)
- tepá** tepe *bk. tebe, teve*
t. + sığá (4-144)
- tepişlik** tekme atma
t. (10-59)
- tê-** demek
t. - r ekán (1-171)
- ter-** derlemek, toplamak

- t. - árdīk (8-55)
t. - gánde (4-144)
t. - gání (11-45)
t. - iş (1-74)
t. - íp (2-131), (2-145), (11-38)
t. - ip (1-75)
- terey** kavak
t. + lár (10-110)
- terí** deri
t. (7-130)
- terip koy-** toplamayı koymak
t. - ışımız (1-75)
- terlá-** terlemek
t. - p (1-73)
- termíz** Tirmiz y.a.
t. + dán (7-48)
- tes** *bk.* **tez**
t. (10-67)
- tes tes** sık sık, çabuk, acil
t. (5-86)
- test** < İng. (test) test, deneme
t. (10-14)
- tēşir-** *bk.* **teşir-**
t. - gān (2-58)
t. - megān (2-58)
- teve** *bk.* **tepá**
t. + gá (8-56), (8-57)
t. + side (9-8)
- tevşir-** *bk.* **teşir-**
t. - edigán (1-60)
- tevşiríp çih-** incelemek
t. - sa (4-241)
- tey-** *bk.* **teg-**
t. - miydi (5-79)
- tēy-** *bk.* **teg-**
t. - se (6-32)
- tez** *bk.* **tes**
t. (6-124)
t. + līde (10-67)
- tezrā** *bk.* **tezrāḳ**
t. (11-78)
- tezrāḡ** *bk.* **tezrāḳ**
t. (10-67)
- tezrāḳ** hızlıca, daha hızlı *bk.* **tezrā**, **tezrāḡ**
t. (11-77)
- tih** **tih** tık *ys.* *bk.* **tık**
t. (1-99)
- tıḳ-** tıkmak, sıkışmak
t. - ıb (4-244)
- 'tın-** *bk.* **tın-**
't. - arıdı (1-194)
- tınç** iyi, sağlıklı
t. + mısán (1-90)
t. + mısız (1-106)
- tındır-** dinlendirmek
t. - gānden (10-99)
- tın-** durulmak, dinlenmek *bk.* **'tın-**
t. - günçe (8-79)
- tırıyapḳa** < Rus. (тряпка) paçavra, pas pas
t. (2-263)
- tık** tık *ys.* *bk.* **tih**
t. (1-99)
- tikán** diken
t. (2-299)
- tik-** dikmek
t. - e (2-322), (5-87), (8-134)
t. - ĩp (3-17)
- tike türgüz-** dik durdurmak, dikmek

t. - mǎ̄ (5-87)

tik dik

t. + ká (2-280)

tikká tur- dik durmak

t. - up (2-277)

tile- dilemek, istemek *bk.* **tîle-**

t. - ymiz (1-203)

t. - ymán (4-163)

tíl dil

t. (2-306), (11-16)

t. + ekán (2-304)

t. + dá (2-305), (7-37), (8-12)

t. + de (2-306), (4-37), (4-116),
(8-13), (8-16), (8-18)

t. + de ekánmisdá (2-304)

t. + í (1-266), (2-302), (2-317)

t. + ĩ (2-303)

t. + ídá (7-25)

t. + íde (5-5), (5-15), (7-121), (8-
47)

t. + ígá (2-316)

t. + ímız (2-302)

t. + íní (1-265), (3-10), (4-197),
(4-201)

t. + lárı (2-308)

t. + íde (8-13)

tîle- *bk.* **tîle-**

t. - gállár (1-207)

t. - p (3-61)

t. - ymıs (2-186)

tílep qâl- istemek

t. - amán (3-61)

tilfanist < Rus. (телефони́стка) telefon operatörü

t. (2-44)

t. + ká (2-47)

tilifon < Frn. (téléphone) telefon

t. (1-143)

t. + da (2-45), (2-46), (2-47)

t. + dan (1-153)

t. + dı (1-145), (10-41)

tilifon qıl- telefon etmek

t. - dı (10-14)

tiligraf < Frn. (télégraphe) telgraf

t. + larda (2-47)

tilivizır *bk.* **tilivizor**

t. + dı (10-41)

t. + ımız (6-8)

tilivizor < Rus. (телевизор) televizyon *bk.* **tilivizır**

t. (1-42)

t. + da (6-8)

t. + lárdá (7-71)

tíllá < frs. (طلا – tılle) altın

t. (2-212), (11-109)

t. + lár (2-213)

t. + li (11-110)

t. + lí (11-110)

t. + si (2-213)

t. + sinı (2-214)

tılle *bk.* **tíllá**

t. (2-211), (8-97), (11-55)

t. + lárdı (6-20)

timboyli < Rus. (тем более) ayrıca, artı

t. (5-61)

timurleñ Timurleng *ö.a.*

t. (7-31)

tıñç iyi, sakin, huzurlu

t. (1-26), (1-135), (1-138)

tıñç *bk.* **tıñç**

t. (1-139), (4-165), (4-228)

tínç bol- iyi olmak *bk.* **tinç bos-**

t. - sını (1-135)

tinç bos- *bk.* **tínç bol-**

t. - sını (1-139)

tínşlī *bk.* **tinşlih**

t. (1-137)

tinşlig *bk.* **tinşlih**

t. (4-169)

tinşlih iyilik, huzur *bk.* **tínşlī**, **tinşlig**, **tínşlik**

t. (1-137), (4-163)

tínşlik *bk.* **tinşlih**

t. (1-137)

típretikān kirpi

t. (10-109)

tirig canlı, diri

t. + ekán (8-43)

t. + lární (11-28)

tirigşilī canlılık, hayat, yaşam *bk.* **tirihçilī**

t. (9-17)

tirihçilī *bk.* **tirigşilī**

t. (6-38)

tirişuwāl- çabalamak, özen göstermek

t. - dı (1-19)

tírnāḳ tırnak

t. (11-16)

ti- *bk.* **de-**

t. - se (1-168)

tiş dış *bk.* **tíş**

t. (7-127)

t. + i (8-112)

t. + lárí (8-114)

tíş *bk.* **tiş**

t. + lár (11-16)

tiyalogiyá < Frn. (théologie) ilahiyat *bk.* **tiyalogya**, **teologiy**

t. + dá (10-45)

tiyalogya *bk.* **tiyalogiyá**

t. (3-8)

tízzá diz

t. + sí (6-125)

toğ tok, aç olmayan

t. (3-22)

toğıl- doğmak *bk.* **toğıl-**, **toıl-**, **tuğıl-**, **tuğıl-**, **tuğıl-**

t. - adı (4-68)

t. - gándá (11-93)

t. - ışıdan (4-72)

t. - masdan (9-22)

toğıl- *bk.* **toğıl-**

t. - gánden (4-75)

toğrı doğru, düzgün *bk.* **tōrı**, **tōrı**

t. (1-55), (4-96), (4-196)

t. + sıda (7-120)

tohsan doksan *bk.* **dohsan**

t. (7-22), (7-23), (11-15)

t. + ınçı (2-308), (2-311)

tohsan iki *bk.* **tohsan ikki**

t. (7-23)

tohsan ikki doksan iki *bk.* **tohsan iki**

t. (7-22), (7-23)

tohta- durmak

t. - (2-324)

t. - dı (10-68)

t. - mey (5-56)

t. - p (2-218), (2-219), (2-317), (2-320), (9-52), (9-53), (9-54)

t. - yaptı (2-317)

tohta bår- durmak

t. - yaptı (2-324)

tohtap qál- durup kalmak *bk. tohtap qá-*

t. - dik (2-320)

t. - gán ekán (9-52)

t. - ıyaptı(2-317)

tohtap koy- durmak

t. - gán ekán (2-219)

tohtap qá- *bk. tohtap qál-*

t. - ptı (9-53)

tohtat- duraklatmak

t. - adı (4-62)

t. - ip (2-149), (9-35), (10-56)

t. - masdan (4-151)

tohtogul Toktogul *y.a.*

t. (8-7)

toil- *bk. toğıl-*

t. - gání (4-75)

toq < Rus. (ток) elektrik akımı, elektrikli ısıtıcı

t. (2-106)

tōqır < Rus. (токарь) tornacı

t. (3-6)

toqıvçı dokuyan, dokuyucu

t. + ler (2-55)

toqız *bk. toqkız*

t. + inçı (10-90)

toqkız dokuz *bk. toqız, toqkuz, toquz, tokkız*

t. (4-94), (4-96), (7-101), (7-104)

t. + da (2-154)

t. + dı (10-9)

t. + gá (6-84)

t. + inçı (1-29)

toqkız yüz ellik dokuz yüz elli

t. (11-15)

toqkuz *bk. toqkız*

t. (11-15)

toquz *bk. toqkız*

t. + unçı (5-95)

tóla- ödemek

t. - ş (2-90)

toldır- doldurmak

t. - āmıs (3-21)

toldırgúvçı dolduran

t. (4-177)

tolıǵ dolu

t. (4-68)

tol- dolmak

t. - ip (1-96)

tólqa < Rus. (только) Ancak, sadece, tek *bk. tólqa*

t. (5-70)

tólqa *bk. tólqa*

t. (5-25)

'tom 'tom < Yun. (tomos) cilt

't. (2-307)

tomalaq *bk. yumálaq*

t. (6-57)

tonká kütük

t. + ní (11-38)

top top

t. (1-74), (8-50), (8-51), (8-53)

t. + nı (10-59)

t. + tı (1-69), (1-70), (1-75), (6-31)

t. + tí (6-28)

t. + tu (8-49)

toplan- toplanmak

t. - ardı (7-75)

topla- toplamak

t. - ğuçı (5-83)

t. - p (4-54)

toptaş beş taş oyunu

- t. (1-77), (5-33), (11-12)
- toptáš** beş taş oyunu
- t. (3-29), (6-29)
- t. + lardı (8-55)
- t. + larımız (8-54)
- t. + lárımız (8-60)
- torġa-** doğramak, kıymak
- t. - ladı (8-79)
- t. - nnı (8-100)
- t. - p (2-132), (2-133), (6-62), (8-79)
- tōrı** bk. **toġrı**
- t. (2-46), (2-58), (3-59), (4-240), (5-31), (6-78), (8-83), (8-86), (8-93)
- t. + sıda (7-118)
- t. + sını (5-31)
- tōrı** bk. **toġrı**
- t. (9-40)
- tōrı keļ-** doğru gelmek
- t. - miydı (2-46)
- toy** düġün
- t. (1-25), (2-81), (3-42), (3-43), (4-84), (6-19)
- t. + da (3-44)
- t. + dan (8-98)
- t. + gá (3-17), (4-85), (6-22)
- t. + ı (3-17)
- t. + ımız (2-81)
- t. + lár (4-81), (6-75), (8-93)
- t. + lárdá (6-18)
- t. + lardan (5-18)
- t. + larımız (8-94)
- t. + larigá (5-17)
- toy kı-** bk. **toy kı-**
- t. gánmıs (2-81)
- toy kı-** düġün yapmak bk. **toy kı-**
- t. - amıs (3-43)
- t. - dik (1-25) (2-177)
- t. - gánmiz (3-42)
- toy-** doymak
- t. - dım (4-211)
- t. - gánídán doy- (1-57)
- t. - magán (2-195)
- toydí-** doyurmak
- t. - íp (11-25)
- toyhâne** düġün evi
- t. + gá (4-85)
- tokkız** bk. **toġkız**
- t. + ı (2-88)
- tök-** dökmek
- t. - íp (10-96)
- töntárıl-** çevirilmek, devirilmek
- t. - íp (1-190)
- töntár-** çevirmek, devirmek bk. **tönter'-**
- t. - ip (1-191)
- tönter'-** bk. **töntár-**
- t. - mästik (1-190)
- tör** bk. **tört**
- t. (2-102), (2-103), (4-119), (4-243)
- t. + geçe (8-4)
- t. + inçi (2-111), (2-183)
- t. + ínçi (2-35)
- t. + ünçisi (2-171)
- tōr** bk. **tört**
- t. (4-88)
- tör yüs** dört yüz
- t. (11-15)
- tör yüs elli** dört yüz elli
- t. (11-15)

törburçe kare

t. (8-81)

törd *bk.* **tört**

t. (4-53), (10-82)

tört dört *bk.* **tör**, **tör**, **törd**, **törT**, **töt**

t. (7-78), (10-83), (10-97), (11-15)

tört milyart dört milyar

t. (11-15)

törT *bk.* **tört**

t. (4-89)

töşē *bk.* **töşēk**

t. (3-16)

t. + láríní (3-17)

töşēk döşek, yatak *bk.* **töşē**

t. (11-97)

töt *bk.* **tört**

t. + tá (2-84)

t. + te (2-29), (2-133), (2-170), (4-58), (8-5), (8-96)

'tuflí < Alm. (tuffele) iskarpin

't. + sini (2-266)

tugá- bitmek

t. - dí (4-23)

túgát- tüketmek, bitirmek

t. - kánímízdán (9-50)

tuğgan akraba

t. + lárǵá (7-92)

tuğıl- *bk.* **toğıl-**

t. - gán (2-111)

tuğıl- *bk.* **toğıl-**

t. - gán (7-18)

tuğıl- *bk.* **toğıl-**

t. - gánmán (2-6),

tuḡum < Frs. (تخم – tuḡm) yumurta

t. (8-30)

t. + dı (8-29)

t. + mu (8-29)

tumáláq *bk.* **yumálağ**

t. (5-48)

tumáláq kıl- yuvarlamak

t. - ıp (5-48)

túná- tünemek, geceleme

t. - p (4-219)

túnáp qal- geceleme

t. - ışım (4-219)

tún *bk.* **tün**

t. + í (4-147)

túp dip, soy

t. (7-17)

túr- *bk.* **tur-**

t. - ādı (2-146)

tur- durmak, kalkmak *bk.* **túr-**

t. - adı (1-126), (6-31), (6-132), (7-16), (7-71)

t. - adıda (1-61)

t. - adı (10-110)

t. - amán (8-43)

t. - amıs (10-55)

t. - āmıs (5-30), (6-74)

t. - ar ikán (5-55)

t. - ardıg (6-124)

t. - ārdik (2-261)

t. - ardik (7-52)

t. - arıdı (1-269)

t. - dik (4-137)

t. - gándá (1-184)

t. - gánden (6-2)

t. - gánmán (2-114)

t. - ıp (1-125), (1-127), (1-128), (1-134), (1-145), (1-162), (1-170), (1-179), (1-191), (1-256), (1-271), (1-274),

(2-173), (2-175), (2-263), (6-57), (8-55), (10-67)

t. - ĩp (2-233)

t. - iptı (4-204)

t. - ış (9-32)

t. - ışıda (2-232)

t. - ĩp (10-6)

t. - ub (2-192), (2-280), (2-322), (5-88), (6-107), (6-119)

t. - uP (10-67)

t. - up (8-120), (10-4)

t. - ũP (4-245)

t. - uptur (2-244)

tural- durulmak

t. - mey (2-142)

turap tur- durdurmak

t. - ıp (1-134)

túrh *bk.* **túrk**

t. (3-10)

turıp a- durup kalmak

t. - ptı (11-39)

túrk Türk *bk.* **túrh, túrk**

t. (4-74), (6-16)

túrki Türke ait

t. + lárde (4-81)

túrkiyá *bk.* **túrkiye**

t. + dá (2-200)

t. + dá̄ (6-8)

t. + dán (9-3)

t. + gá (6-8), (6-9)

t. + ní (6-11), (6-12), (6-15), (6-25)

túrkiye Türkiye *bk.* **túrkiyá, túrkiyá, túrkiyá, túrkiye**

t. (2-284), (2-295)

t. + dá (10-48), (10-18)

t. + de (2-333), (7-116)

t. + den (6-16), (10-21)

t. + gá (9-15), (10-15), (10-18), (10-20), (10-47)

túr- *bk.* **tur-**

t. - masın (1-183)

t. - sá (3-59)

t. - úb (9-45)

t. - úptı (10-6)

turmuş ortağ *bk.* **turmuş ortağ**

t. + iñ (5-89)

turmuşgá ı- *bk.* **turmuşgá ı**

t. - ıp (2-230)

túrmúř hayat, yaşam

t. (1-89)

turmuş ortağım hayat arkadaşı, eş, koca *bk.* **turmuş ortaum, turmuş ortağ**

t. (5-1)

turmuş ortaum *bk.* **turmuş ortağım**

t. (1-8)

túrmúřgá ı- *bk.* **turmuşgá ı**

t. - dim (1-36)

t. - tım (2-70)

turmuşgá ı- *bk.* **turmuşgá ı**

t. - maslık (4-60)

t. - tım (2-71)

túrmúřgá ı- *bk.* **turmuşgá ı**

t. - an ekándá (2-230)

turmuşgá ı- evlenmek *bk.* **turmuşgá ı-**, **túrmúřgá ı-**, **turmuşgá ı-**, **túrmúřgá ı-**

t. - an (4-118)

t. - andan (4-206)

túrmúřgá ı- *bk.* **turmuşgá ı**

t. - anımdan (1-37)

turşeg kuru kaysı

- t. (5-64), (5-65)
t. + di (5-65)
- túrúp ket-** kalkıp gitmek
t. - işárkán (2-273)
- tus** *bk.* **tuz**
t. (2-133)
- tusán-** süslenmek, zarif giyinmek
t. - ĩP (5-104)
- tussuz** tuzsuz
t. (6-109)
- tutálmey qál-** tutamamak
t. - dım (7-59)
- tut-** tutmak
t. - amız (5-98)
t. - arıdım (2-263)
t. - uşı (5-97)
- tutkuş** < Frs. (طوطى – tûṭî) papağan
t. (4-259)
- tuz** tuz *bk.* **tus**
t. (2-135), (3-35), (6-69), (6-102), (6-107), (6-110), (10-96)
t. + dı (6-109), (6-110)
t. + ı (6-71)
t. + lárınĭ (8-80)
t. + u (6-106)
- túzá-** düzelmek
t. - díp (6-80)
- túzádíp koy-** düzeltmek
t. - adı (6-80)
- túzım** düzen, sistem
t. + í (7-16)
- tügá-** tükenmek
t. - p (1-190)
- tügáp qál-** bitip kalmak
t. - ādı (1-190)
- tügát-** *bk.* **tügát-**
t. - ip (9-44)
- tügát-** tüketmek, bitirmek *bk.* **tügát-**, **tüget-**
t. - íp (10-10), (10-24)
- tügátíp tügátmey** bitirir bitirmez
t. (10-24)
- tüget-** *bk.* **tügát-**
t. - işkán ekán (10-6)
- tülki** tilki
t. (8-131), (8-133)
t. + gá (8-130)
t. + lár 7-136)
- tün** gece *bk.* **tún**
t. (10-55)
- türgüz-** durdurmak
t. - mā̄ (5-87)
- türk** *bk.* **türk**
t. (1-43)
- türkiyá** *bk.* **türkiye**
t. + lárğá (1-136)
t. + ni (1-43)
- türkiyá̄** *bk.* **türkiye**
t. + ní (1-42)
- türkiye** *bk.* **türkiye**
t. + de (1-42)
- tür** çeşit, tür
t. + ü (5-39), (5-46)
- tüş-** *bk.* **çüş-**
t. - edigán (6-128)
t. - edihân (5-76)
t. - esen (11-51), (11-63)
t. - kánmíz (5-20)
t. - medimikin (2-198)
t. - tím (4-106)

t. - üp (2-14), (8-29), (8-30), (10-31), (10-60), (10-62), (10-67), (10-89)

t. - ürdü (10-68)

'tüş- *bk.* çüş-

't. - kándá (4-153)

't. - kánde (4-144)

tüşüngán anlayışlı

t. (10-75)

tüşüntür- *bk.* çüşüntür-

t. - dik (10-74)

'tüşüntür- *bk.* çüşüntür-

't. - gán anlat- (4-32)

tüşün- *bk.* çüşün-

t. üstü (10-75)

tüşüp ket- düşmek, inmek

t. - iyatkánide (8-29)

t. - se (2-21)

tüşüp tur- düşmek, inmek

t. - ip (10-67), (10-60)

tüyá *bk.* tüye

t. + si (1-171)

tüyē *bk.* tüye

t. (10-109)

tüye deve *bk.* tüyá, tüyē

t. (1-164), (1-168)

t. + sini (1-169)

tüyül- ezilmek, dövülmek, duyulmak

t. - gán (2-138)

tüzál- düzelmek

t. - miydide (4-109)

tüzetíl- düzeltilmek

t. - ádí (1-262)

tüzet- düzeltmek

t. - iş (1-261)

tüziymisán iyi misin, sağlıklı mısın

t. (1-97)

tüzilís düzen

t. + te (4-261)

U, Ū, Ú

u o iş. s./ zm. bk. o, ō, ū

u. (1-34), (1-44), (1-52), (1-55), (1-56), (1-58), (1-67), (1-71), (1-131), (1-172), (1-196), (1-231), (1-260), (1-261), (1-264), (2-13), (2-42), (2-48), (2-62), (2-65), (2-68), (2-79), (2-90), (2-91), (2-132), (2-164), (2-201), (2-208), (2-210), (2-224), (2-226), (2-230), (2-233), (2-237), (2-239), (2-242), (2-252), (2-275), (2-299), (4-2), (4-3), (4-6), (4-12), (4-13), (4-17), (4-18), (4-20), (4-24), (4-26), (4-27), (4-39), (4-44), (4-46), (4-50), (4-51), (4-54), (4-55), (4-58), (4-61), (4-62), (4-72), (4-73), (4-76), (4-77), (4-78), (4-82), (4-93), (4-94), (4-96), (4-105), (4-124), (4-128), (4-139), (4-140), (4-141), (4-153), (4-155), (4-196), (4-206), (4-211), (4-223), (4-226), (4-227), (4-233), (5-24), (5-25), (5-27), (5-30), (5-36), (5-43), (5-58), (5-69), (5-82), (6-13), (6-16), (6-68), (6-130), (7-16), (7-42), (7-44), (7-46), (7-57), (7-69), (7-81), (7-83), (7-89), (7-122), (8-25), (8-26), (8-28), (8-29), (8-32), (8-35), (8-43), (8-44), (8-45), (8-106), (8-120), (9-35), (10-21), (10-49), (11-24), (11-57), (11-75), (11-79), (11-86), (11-92)

u. + lar (2-58), (2-170), (2-217), (4-133), (5-17), (8-51)

u. + lár (4-63), (7-27), (7-31), (8-53)

u. + lárdan (4-120), (4-132), (7-54)

u. + lárdı (4-114), (5-92), (6-99), (11-110)

u. + lardı (1-169), (1-171), (2-18), (8-79)

u. + lárgá (4-199)

u. + large (2-179)

- u. + larnı (7-92)
u. + nçalı̄ (2-201)
u. + nda (1-264), (3-46), (11-51)
u. + ndan (2-43), (2-92), (2-95), (2-149), (4-156), (5-49), (5-92), (5-93), (7-15), (7-29), (7-44), (7-47), (8-129)
u. + ndanki (10-57)
u. + ndey (1-276)
u. + nısını (1-165), (2-16)
- ū** *bk. u*
ū. (4-143), (6-9)
- úç** *bk. üç*
ú. (2-43), (9-4), (11-15)
- úç milyart** üç milyar
ú. (11-15)
- úç yüs** *bk. üç yüz*
ú. (11-15)
- úç yüs ellik** üç yüz elli
ú. (11-15)
- úç miñ** *bk. üç miñ*
ú. (9-4)
- uç-** uçmak
u. - ar idik (5-32)
- uçigá** ucuna
u. (8-132)
- úçilişşā** < Rus. (училища) lise, okul
ú. + ní (2-43)
- úçrá** - < Moğ. rastlamak, karşılaşmak *bk. uçre-*
ú. - p (1-235), (1-242), (8-125), (8-128), (8-129)
ú. - r ekán (1-234)
ú. - şgánlig (4-242)
ú. - şıp (4-241)
- úçráp kál-** karşılaşmak
ú. - ar ekán (1-242), (8-125), (8-128)
- ú. - gánden (8-129)
- úçráşıp kál-** karşılaşmak
ú. - gán (4-241)
- uçre-** *bk. üçrá*
u. - ydihán (5-86)
- úçún** *bk. üçün*
ú. (3-23), (5-32), (8-13), (9-51)
- uçun** *bk. üçün*
u. (5-85)
- úçun** *bk. üçün*
ú. (7-63)
- údím** < Ar. (عَدْوَم – ‘udûm) örf, adet
ú. + lár (5-22)
ú. + lárímís (5-22)
- uflâp kál-** uyuyup kalmak *bk. uflâp kâ-*
u. - adı (4-85)
- uflâp kâ-** *bk. uflâp kál-*
u. - pbán (4-89)
- uflat-** uyutmak
u. - ādı (4-86)
- uğulla-** çalmak
u. - p (8-29)
- uħla-** uyumak
u. - madilámí (2-194)
- uħut táġi** Uhut Dağı
u. + çelí (9-30), (9-31)
- uji** *bk. ójí*
u. (5-12)
- uji** *bk. ójí*
u. (8-5)
- ují** *bk. ójí*
u. (5-85), (10-90)
- uká** erkek kardeş *bk. úká, üká*
u. + lár (7-35)
u. + lárímı (4-118)

- u. + sí (4-113)
- úká** *bk.* **uká**
- ú. + m (2-25)
- uķ-** anlamak, idrak etmek
- u. - ıldım (10-83)
- uķol** < Rus. (укол) iğne, enjeksiyon
- u. + ları (1-262)
- uķurup** < Rus. (укроп) dere otu
- u. (1-251)
- ulğaytír-** büyötmek
- u. - dí (7-102)
- u. - gánden (7-103)
- ulubē** Uluğbek *ö.a.*
- u. (1-158)
- uluğ** büyük, ulu *bk.* **uluğ, uluķ**
- u. (6-74), (8-110)
- uluğ** *bk.* **uluğ**
- u. (11-28)
- uluķ** *bk.* **uluğ**
- u. (4-63), (5-96)
- uluķ kör-** büyük görmek
- u. - ádí (4-63)
- umar** < Ar. (عمر – ‘umar) Ömer *ö.a.*
- u. (4-43), (4-93)
- u. + dí (4-92)
- úmr** *bk.* **ómír**
- u. + ínı (11-28)
- umūmán** < Ar. (عموماً – ‘umūmen)
- umumen, bütünüyle *bk.* **umumán**
- u. (4-161)
- umumán** *bk.* **umūmán**
- u. (2-269)
- un** un, buğday unu *bk.* **ūn**
- u. (1-133), (1-264), (2-97), (2-101), (3-21), (8-118)
- u. + dı (3-35)
- u. + lar (2-27)
- u. + lár (4-228)
- u. + larımı (2-279)
- u. + nı (10-96)
- ūn** *bk.* **un**
- ū. (3-22)
- unaķa** öyle *bk.* **undaķā, unandaķa, undaķa**
- u. (1-43), (1-188), (2-49), (2-57), (2-239), (2-280), (2-301), (11-101)
- u. + nı (8-61)
- una-** razı olmak, kabul etmek
- u. - masmıştan (5-76)
- unandaķa** *bk.* **unaķa**
- u. + lár (5-25)
- undaķā** *bk.* **unaķa**
- u. (1-276)
- undaķa** *bk.* **unaķa**
- u. (1-41), (4-24)
- undan áldın** ondan önce
- u. (2-95)
- undan kegin** ondan sonra *bk.* **undan keyin**
- u. (2-43)
- u. + gi (2-92)
- undan tařķarī** ondan dışarı
- u. (5-92)
- undan keyin** *bk.* **undan kegin**
- u. (5-11)
- úndír-** büyötmek *bk.* **úndir-**
- ú. - ámıs (1-124)
- úndir-** *bk.* **úndír-**
- ú. - ēm (1-128)
- unhāne** un deposu
- u. + dán (10-96)
- unı** I onu

u. (1-81), (1-128), (1-133), (1-154), (2-89), (2-206), (4-12), (4-86), (4-101), (4-206), (4-222), (5-50), (5-51), (7-5), (7-31), (7-44), (8-81), (8-117), (8-132), (11-54), (11-64), (11-75)

unī II onun

u. (1-275), (2-79), (4-25), (4-42), (4-66), (4-100), (10-69)

unī bk. unī I

u. (2-149)

uní bk. unī I

u. (3-37)

ún- gelişmek

ú. - íp (2-155)

universitet < Rus. (университет)

üniversite **bk. úniversitet**

u. + ide (5-14)

u. + tā̄ (5-12)

u. + ti (5-11)

úniversitet bk. universitet

ú. + lárda (2-87)

uñla- tamir etmek

u. - gándá (2-47)

ur- vurmak

u. - āmız (8-44)

u. - ar ekán (4-237)

u. - íp (7-70)

u. - madıkin (4-226)

u. - madı (4-233)

u. - madımdā (4-230)

u. - madız (4-229)

u. - mapdıyu (4-226)

u. - up (4-216), (8-53), (10-70)

urān- çabalamak, denemek

u. - íp (2-231)

úrf ādet bk. órf ādet

ú. + lárímıs (7-93)

urıškağ cengaver

u. (4-94)

uruwār- vurmak

u. - sa (8-30)

uruğ akraba, hısım

u. + lár (3-51), (3-52)

uruğ tohum, tane

u. (1-269), (2-329)

urup çık- vurmak **bk. urup çık-**

u. - arar ikán (4-216)

urup çık- bk. urup çık

u. (11-72)

urup ket- vurmak

u. - tik (10-70)

urup koy- vurmak

u. - ardı (8-53)

uruş savaş

u. (4-72), (8-49)

u. + ke (4-114)

uruş kıl- savaşmak

u. - ādı (4-72)

uruş- savaşmak

u. - árdım (2-264)

u. - íp (2-265)

u. - masdan (2-192)

u. - up (1-105), (2-195), (2-261), (2-262)

uruşup kıl- savaşmak

u. - ardık (2-262)

u. - dımıkin (2-195)

u. - sek (2-263)

uruşup ket- kavga etmek, savaşmak

u. - ken idıgdá (1-105)

uruşup tur- savaşmak

u. - ārdık (2-261)

usda < Frs. (اوسته – usta) usta *bk.* **usdā, ustā**

u. (1-8)

usdā *bk.* **usda**

u. + sı (1-8)

uslōya < Rus. (условия~услоя) şart, koşul

u. (5-70)

ustā *bk.* **usda**

u. (10-9)

ustalī ustalık *bk.* **usda**

u. (7-83)

ústāz *bk.* **usda**

ú. + lárıdı (10-37)

úst *bk.* **üst**

ú. + ígá (8-44)

ú. + igá (8-51)

ústún **ústún** üst üste

ú. (8-49)

ustunlī < Frs. (ستون – sūtún) sütun, direk

u. (4-72)

uşág *bk.* **uvağ**

u. + ı (2-323)

úşal- ufalanmak,
parçalanmak, koruyamamak

ú. - miydı (4-48)

ut < Ar. (عود – ‘ûd) bir çeşit müzik aleti

u. (4-24)

uvağ kırıntı, ufak *bk.* **uşág**

u. + ı (2-323)

uvatıwâr- ufalamak

u. - mǎ (2-323)

uwal < Ar. (عوار – ‘uvâr) günah, vebal

u. (4-174)

u ye o yaka, o taraf *bk.* **u yā, oyā**

u. + dá (2-220)

u. + de (1-67), (5-20)

u yā *bk.* **u ye**

u. + dan (2-82), (9-2)

úyet *bk.* **uyet**

ú. (2-65)

uyet o yer, ora *bk.* **úyet**

u. + ke (1-199)

u. + te (6-103)

uyğur Uygur *ö.a.*

u. + lár (4-2)

uykı uyku

u. + gá (2-195)

uzā *bk.* **uzağ**

u. (2-33), (2-39)

u. + rāk (2-165)

u. + rāk (2-113)

uzağ uzak *bk.* **uzā, uzağ, uzâğ, uzāk,**

uzāk

u. (4-117), (8-110)

u. + dan (7-75)

u. + rā (7-8)

uzağ *bk.* **uzağ**

u. + ta (11-41)

uzâğ *bk.* **uzağ**

u. + ka (1-75), (4-57)

uzāk *bk.* **uzağ**

u. + ka (5-58)

uza- uzamak

u. - p (10-61)

uzap ket- uzamak

u. - ásiz (10-61)

uzāk *bk.* **uzağ**

u. (1-133), (2-126), (2-154)

uzbekskiy < Rus. (узбекский) Özbek *ö.a.* *bk.* **özbek**

u. (2-309)

uzın *bk. uzūn*

u. (11-28)

u. + ekán (2-79)

uzın köylēk gömlek

u. (4-255)

úzūm üzüm

ú. (10-111)

uzūn uzun *bk. uzın, uzun*

u. (2-9), (9-36), (10-110)

uzun *bk. uzūn*

u. (9-21), (10-55)

Ü

üç üç *bk. úç, üş*

ü. (1-6), (1-126), (1-128), (1-272), (2-94), (2-101), (2-103), (2-110), (2-113), (2-114), (2-118), (2-146), (2-241), (3-1), (4-3), (4-42), (4-77), (4-119), (4-143), (5-57), (6-18), (6-19), (7-15), (7-52), (10-20), (10-96), (10-97), (10-98)

ü. + ávını (4-253)

ü. + inçisígá (2-74)

ü. + üncü (3-8), (3-52), (4-45), (4-108)

ü. + ünçi (1-173), (1-175), (1-176), (2-44), (2-70), (10-69)

ü. + ünçü (2-81), (10-22)

ü. + ünçüsídā (2-242)

ü. + ünçüsü (2-80)

üç miñ üç bin *bk. úç miñ*

ü. (7-15)

üç yüz üç yüz *bk. úç yüs*

ü. (4-42)

üçöt < Rus. (учет) muhasebe kaydı

ü. + lárímízí (5-29)

üçün için *e. bk. úçún, uçun, úçun*

ü. (1-74), (1-75), (1-265), (4-21), (4-36), (4-96), (4-109), (4-242), (5-29), (5-84), (8-52), (10-37), (11-97)

ü. + ídída (2-76)

üşte üç adet, üçer

ü. (7-43)

ü. + sí (6-101)

üká *bk. uká*

ü. + m (2-260)

ülgi- yetişmek

ü. - se (8-51)

ülüş pay, hisse

ü. (6-44)

ümit < Frs. (اميد – ûmmîd) ümit, umut

ü. + üm (10-13)

ün- büyümek, bitmek

ü. + ādí (2-146)

ünüb ös- büyüyüp gelişmek

ü. - sín (2-192)

üst üst *bk. úst*

ü. + ídá (1-183), (2-277), (10-4)

ü. + í (1-128)

ü. + íde (2-280), (5-43)

ü. + ígá (1-127), (10-3), (10-5), (10-104)

ü. + igá (1-41), (2-146), (2-150), (11-38), (11-97)

ü. + ímgá (4-232)

ü. + iñgá (5-88)

ü. + ü (2-149)

ü. + údán (1-80)

ü. + ügá (5-88)

ü. + üní (1-41)

üş *bk. üç*

ü. (10-82), (10-83)

ü. + te (1-165), (2-133), (2-171), (5-1), (7-43), (10-34)

ü. + tení (8-58)

ü. + tesí (6-101)

ü. + tü (10-22)

üşe- tutmak, avuçlamak *bk. üşē-*

ü. - b (4-210)

ü. - nmeġán (4-193)

ü. - p (4-101), (4-210), (8-55)

ü. - rdik (8-57), (8-58), (8-59)

ü. - riken (1-119)

üşē- *bk. üşe-*

ü. - p (4-207)

üşep tur- tutmak

ü. - ıp (8-55)

üy ev

ü. (1-15), (1-30), (1-60), (2-29), (3-7), (3-22), (4-257), (5-92), (6-42), (7-132), (7-133), (7-134), (11-42)

ü. + dá (2-75), (2-231), (2-237), (2-275), (2-276), (2-280), (4-243), (10-44)

ü. + dā̄ (2-245), (3-7)

ü. + dán (2-230), (8-29)

ü. + de (1-15), (1-56), (2-125), (2-180), (2-243), (3-18), (5-50), (6-47)

ü. + dē (6-125)

ü. + degi (10-41), (11-92)

ü. + degilár (2-269)

ü. + dí (11-43), (11-59)

ü. + di (2-231)

ü. + dü (1-61), (2-30), (2-270)

ü. + gá (2-159), (2-244), (2-269), (6-78), (10-67), (11-62), (11-66)

ü. + ge (1-109), (1-189)

ü. + iki (4-141)

ü. + idán (8-32)

ü. + ide (6-114)

ü. + igá (2-163), (8-40), (8-41), (8-45), (10-74), (11-46), (11-47), (11-53), (11-54), (11-93)

ü. + ímízdán (10-28)

ü. + ímní (11-44)

ü. + ini (11-49)

ü. + iñni (11-49)

ü. + lār (2-106)

ü. + lárdá (2-47)

ü. + lárímísí (2-263)

ü. + ní (11-85)

ü. + ü (6-125)

ü. + üdā̄ (2-186)

ü. + üde (5-54)

ü. + ügá (3-61)

ü. + üm (1-60)

ü. + ümdá (2-325)

ü. + ümízdā̄ (2-245)

ü. + ümízgá (2-190)

üy be'kásı *bk. üy bekásı*

ü. (3-7)

üy bekásı ev hanımı *bk. üy be'kásı, üy bekásı*

ü. (1-30)

üy hayvállár evcil hayvanlar

ü. + ımıs (5-92)

üy hayvân < Ar. حیوان - ḥayvân) evcil hayvan *bk. üy haywân*

ü. + lar (7-135)

ü. + larıgá (4-257)

üy haywân *bk. üy hayvân*

ü. + ları (7-132), (7-134)

ü. + larını (7-133)

üy kıızı ev kıızı

ü. (1-15)

üy bekásı *bk. üy bekásı*

- ü. (1-13)
- üyet** müstehçen
ü. (1-154), (5-67)
ü. + tá (1-153)
- üyet-** ayıplamak
ü. - íp (2-271)
ü. - ip (2-271)
- üyetip kâl-** ayıplamak
ü. - işgán (2-271)
- üyle-** evlenmek
ü. - mâqçımán (1-5)
ü. - ymán (2-157)
- üylen-** evlenmek
ü. - ámán (10-24)
ü. - gán (10-54), (10-55)
- üzü ber-** kesmek, kesivermek
ü. - ádí (10-107)
- üz-** kesmek
ü. - mesdán (10-13)
ü. - üp (5-48)
- V**
- vá** < Ar. (و - ve) ve bağ.
v. (11-53), (11-54), (11-68), (11-91)
- vâcip** < Ar. (واجب - vâcib) vacip
v. (7-89)
- vaht** *bk. vaht*
v. (9-48)
- vaht** < Ar. (وقت - vaqt) çağ, zaman, devir
bk. vaht, vaqıt, vaqt, vakıt, vakt
v. (3-61), (10-43), (10-55)
v. + ı (2-160), (2-266)
v. + ıdâ (4-26)
v. + ım (10-19)
v. + ıdâ (10-94)
- v. + ıgá (4-240)
v. + ımıs (10-49)
- vaqıt** *bk. vaht*
v. (5-76)
v. + dâ (4-77)
- vaqt** *bk. vaht*
v. (7-50)
- vanna** < Rus. (ванна~ ванная) küvet, banyo
v. + gá (5-74)
- varağ** < Ar. (ورق - varağ) yaprak, yazılmış kağıt
v. (5-49)
- vâtan** < Ar. (وطن - vatan) vatan
v. + ımızı (4-165)
- vakıt** *bk. vaht*
v. (2-33), (2-39), (10-42)
v. + geçe (4-102)
v. + ı (2-13)
v. + lárdâ (2-100)
v. + ta (2-42), (2-135), (2-224)
- vakt** *bk. vaht*
v. (7-60)
- vêçır** < Rus. (вечер) akşam vakti, müsamere
v. (6-75), (6-81)
- 'veñgiriya** < Rus. (Венгрия) Macaristan
ö.a.
'v. (2-66)
- vırac** *bk. vıraç*
v. (2-116)
- vıraç** < Rus. (врач) hekim *bk. vırac*
v. + lar (2-116)
- vidālaş-** vedalaşmak *bk. vidalaş-*
v. - ū (9-44)
- vidālaşū kıl-** < Ar. (وداع - vedâ')
vedalaşmak

- v. - ip (9-44)
- vidalaş-bk. vidālaş-**
- v. - uvdı (9-44)
- vidyo** < İng. (video) video
- v. + da (6-21)
- viĵdān** < Ar. (وَجِدَان – vicdān) vicdan
- v. + í (5-60)
- vilāyet** < Ar. (ولاية – vilāyet) vilayet
- v. (5-29)
- wāḳıyá** < Ar. (واقعة- waḳ‘a) olay, hadise, savaş **bk. wāḳıya, wāḳıye, wākiya**
- w. + lár (2-259), (2-282), (6-84)
- w. + lárdı (2-258)
- wāḳıya bk. wāḳıyá**
- w. + sı (7-53)
- w. + nı (1-141), (6-87)
- wāḳıye bk. wāḳıyá**
- w. (6-111)
- w. + lár (6-85)
- w. + lárdán (7-51)
- wākiya bk. wāḳıyá**
- w. (1-159)
- wāy I** vay ü. (şaşıрма)
- w. (1-147), (2-271), (8-43)
- wāy II** vay ü. (kızma)
- w. (2-268)
- wāy III** vay ü. (sevinme)
- w. (1-107)
- wāydāt** eyvah ü.
- w. (8-32), (8-42)
- Y**
- ya I** ey ü. **bk. yā**
- y. (4-92), (4-172), (4-177)
- yā** veya bağ.
- y. (10-92)
- yā** ey ü.
- y. (1-214), (1-216), (1-224), (1-226)
- yā bk. ya II**
- y. (4-150)
- yā bk. ya I**
- y. (4-180), (9-54)
- ya II** ya da **bağ. bk. yā**
- y. (4-27), (4-60), (8-71)
- yā I** ya ya **bağ.**
- y. (4-92)
- yā II** ya da
- y. (8-50)
- yā III** eğer
- y. (8-91)
- yā** ya ü.
- y. (1-30)
- yād kıl-** yabancılaştırmak
- y. - (1-218)
- yād** yabancı, yad
- y. (1-218)
- yā bk. yaḳḳa**
- y. + dā (7-27)
- yāğ** yağ **bk. yāḥ**
- y. (2-97), (2-101), (2-125), (3-21), (10-97)
- y. + ıdan (5-49)
- y. + lar (2-151)
- yāğaç** ağaç **bk. yağaç**
- y. (1-8), (7-83), (10-7)
- yağaç bk. yāğaç**
- y. + lár (7-70)
- yāğān** iri **bk. yāğān, yāğan**
- y. (2-14), (2-20), (2-27)
- yāğān bk. yāğān**

- y. (2-22)
- yâġan** *bk. yâġān*
- y. + rā (4-101)
- yâġ-** yağmak
- y. - ar ekán (6-95)
- y. - dı (2-132)
- y. - uvdı (2-162)
- yâġdir-** yağdırmak
- y. - gin (4-166)
- yâġlan-** yağlanmak
- y. - iş (1-131)
- y. - sın (1-130)
- yâġla-** yağlamak
- y. - p (5-51)
- yâġlī** yağlı
- y. (1-131), (5-49)
- yâĥ** *bk. yâġ*
- y. (1-265)
- yâĥ-** beġenmek *bk. yâĥ-, yâĥ-I*
- y. - dıda (1-51)
- y. - madı (4-91)
- y. - magán (4-191)
- y. - masa (4-195)
- y. - sa (2-169)
- yâĥıwâr-** yakıvermek
- y. - asen (11-75)
- yahşı** iyi, olur, peki *bk. yahşı, yahşı, yahşı, yahşı*
- y. (1-26), (1-43), (1-45), (1-47), (1-68), (1-76), (1-90), (1-92), (2-119), (1-121), (2-58), (2-123), (1-131), (1-276), (2-30), (2-40), (2-139), (2-177), (2-115), (2-116), (2-117), (2-188), (2-191), (2-192), (2-194), (2-196), (2-198), (2-289), (2-293), (2-294), (2-298), (2-306), (3-26), (4-8), (4-9), (4-12), (4-13), (4-15), (4-18), (4-20), (4-21), (4-23), (4-35), (4-57), (4-80), (4-138), (4-140), (4-176), (4-196), (4-208), (4-220), (4-231), (4-239), (6-21), (6-46), (6-55), (6-56), (6-63), (6-123), (6-130), (7-17), (7-20), (8-2), (8-3), (8-5), (8-6), (8-9), (8-10), (8-20), (8-41), (8-70), (8-77), (10-18), (10-36), (10-41), (10-86), (10-90), (11-18), (11-20), (11-21), (11-23), (11-78), (11-92)
- y. + más (2-298)
- y. + lárġá (4-180)
- y. + largá (8-37)
- y. + mán (1-98)
- y. + mısán (1-97)
- y. + mısız (1-106)
- y. + mız (2-195)
- y. + nı (4-141)
- yahşı** *bk. yahşı*
- y. (1-123), (1-138), (4-36), (8-95), (8-114), (8-131)
- yahşı** *bk. yahşı*
- y. (1-100)
- yahşı** *bk. yahşı*
- y. (1-252), (8-8)
- yâĥşı báriylár** güle güle
- y. (3-63)
- yahşı bol-** *bk. yahşı bol-*
- y. - adı (1-138)
- yahşı bol-** iyi olmak *bk. yahşı bol-*
- y. - ár ikán (4-140)
- y. - árdı (6-21)
- y. - dı (4-138)
- y. - gán (2-115)
- yahşı kıl-** iyileştirmek
- y. - adı (1-266)
- yahşı kör-** sevmek, beġenmek *bk. yahşı kör-, yahşı kör-*
- y. - ámán (1-68)
- y. - ámis (7-20)

y. - emán (1-47), (2-119), (2-121), (2-123), (2-139), (4-13), (4-14), (4-16), (4-29), (6-63), (8-2), (8-3), (8-20), (10-41)

y. - emándá (1-48)

y. - erdím (8-70)

y. - esinmí (11-23)

y. - estí (11-21)

y. - estím (11-20)

y. - gán (6-56), (8-3), (8-19), (8-41), (8-77), (11-18)

y. - miymán (2-120)

yaḥşı kör- *bk. yaḥşı kör-*

y. emán (8-95)

yaḥşıla- iyileştirmek, güzelleştirmek

y. - p (10-97)

yaḥşılık iyilik *bk. yaḥşilig, yaḥşilig, yaḥşilig, yaḥşilik*

y. (4-205)

yaḥşilig *bk. yaḥşılık*

y. + ini (11-35)

yaḥşilig *bk. yaḥşılık*

y. + ini (4-210)

yaḥşí *bk. yaḥşí*

y. (5-37), (5-38), (5-44), (5-52)

yaḥşí kör- *bk. yaḥşí kör-*

y. - ámán (5-38), (5-40)

y. - emán (5-44)

y. - gán (5-37)

yaḥşilig *bk. yaḥşılık*

y. + i (4-96)

yaḥşilik *bk. yaḥşılık*

y. (10-113)

yaḥ- *bk. yaḥ-*

y. - tı (2-169)

yâhtır- beğenmek *bk. yaḥtır-, yâhtır-*

y. - adı (4-26)

y. - rdım (2-168)

y. - ıp (4-25)

y. - ışıwârastı (11-75)

yaḥtır- *bk. yâhtır-*

y. - gánní (8-84)

yâḥ-I *bk. yâḥ-*

y. - adı (2-284), (2-288)

y. - âdı (2-287)

y. - adigán (8-86)

y. - қан (10-38)

yâḥ- II yakmak, ateşe vermek

y. - adıyu (4-60)

y. - ıp (1-130)

y. - ışgá (4-201)

y. - қанī (2-106)

y. - amızda (2-106)

yaḥıllar yakınlar, akrabalar

y. + imgá (1-135)

y. + ımız (5-102)

y. + ımızgá (2-178)

yaḥın yakın *bk. yaḥın*

y. (5-3), (5-32), (5-74), (7-76), (10-25), (10-11), (10-48), (11-96)

y. + da (2-309)

y. + râğ (8-132)

yaḥınlâş- yakınlaşmak

y. - káníní (10-4)

yâki veya

y. (10-92)

yâḥқа *bk. yaḥқа*

y. (4-127), (4-128), (8-106)

yaḥқа taraf *bk. yâḥқа, yakka, yâ*

y. (6-127), (8-107), (10-31)

yâhtır- *bk. yâhtır-*

y. - gáníní (8-84)

yalat- yalattmak

y. - iş (1-265)

yâlğan yalan *bk.* **yâlğan**

y. (2-248), (3-58), (3-60), (4-78), (8-43)

yâlğan *bk.* **yâlğan**

y. (8-41), (8-43)

yâlğançı yalancı

y. (4-94)

yâlgız yalnız, tek

y. (4-19), (4-243)

yâlgızlı yalnızlık

y. + de (4-112)

yalkâ- yardımcı olmak, elinden tutmak

y. - w (11-33)

yalta Yalta *y.a.*

y. + gâmī (5-76)

yâm *bk.* **âm**

y. (1-17), (1-43), (1-51), (1-95), (1-117), (1-275), (2-58), (2-75), (2-111), (2-183), (2-231), (2-240), (2-268), (2-274), (2-292), (2-295), (2-299), (2-333), (4-50), (4-55), (4-66), (4-71), (4-92), (4-93), (4-138), (4-161), (4-202), (4-221), (5-39), (5-46), (5-94), (6-40), (6-71), (6-86), (7-78), (7-81), (7-111), (7-117), (8-117), (8-126), (10-54), (10-55), (10-82), (11-76)

yâmmân kötü, fena *bk.* **yâmmân**, **yâmmân**

y. (1-180), (2-194), (2-204), (2-322), (2-323), (4-58), (4-170), (4-196), (4-228), (7-101), (7-102)

y. + dı (4-141)

y. + lârdan (4-180)

y. + largá (8-37)

yâmgır yağmur

y. (6-95)

yâmmân *bk.* **yâmmân**

y. (1-121), (2-289)

yâmmân *bk.* **yâmmân**

y. (2-273)

yân yan

y. (4-150)

y. + imızda (7-24)

y. + igá (11-70)

yáná yine, tekrar *bk.* **yáñá**

y. (1-72), (1-75), (1-78), (1-134), (1-152), (1-158), (1-165), (1-168), (1-209), (1-238), (1-239), (1-242), (1-262), (1-276), (2-102), (2-210), (2-240), (3-52), (3-63), (4-34), (4-89), (4-108), (4-110), (4-156), (5-14), (5-33), (5-61), (5-80), (5-90), (5-93), (7-47), (7-81), (7-104), (7-130), (8-137), (10-13), (11-16), (11-19), (11-23), (11-32), (11-54), (11-98)

yáñá *bk.* **yáná**

y. (10-109)

yândaştır- yanaştırmak

y. - gin (4-180)

yâñğâğ cevizim

y. + im (2-21), (2-14)

yângi yeni *bk.* **yeñgi**

y. (1-88), (1-249)

y. + si (1-236)

yângil yeni yıl

y. (6-51), (6-53)

yâp- örtmek, kapamak

y. - adı (10-105), (10-106)

y. - adī (1-10)

y. - ıp (3-38)

y. - iştı (10-91)

y. - kán (6-120)

y. - kánde (5-48)

yâpbâr- kapamak, örtmek

y. - iştimı (2-62)

yâpıl- örtülmek, kapanmak

y. - adı (10-105)

yār yārā koşuk nakaratı *bk. yār yāra*

y. (1-213), (1-217), (1-219), (1-221), (1-223), (1-225), (1-227)

yār yār koşuk çeşiti

y. (1-211)

y. + lár (8-107)

yār yāra *bk. yār yārā*

y. (1-215)

yara yara

y. + mı (1-261)

yaraşa uygun, münasip, layık

y. (2-126)

yarat- yaratmak

y. - ipsán (4-173), (4-174)

yardam *bk. yârdam*

y. (11-62)

yârdám *bk. yârdam*

y. (10-83), (11-48)

yârdam yardım *bk. yârdam, yârdám*

y. (4-104), (5-69), (7-54), (11-48)

yârdám ber- *bk. yârdam ber-*

y. - dím (10-83)

y. - íptí (11-48)

yârdam ber- yardım etmek *bk. yârdám ber-*

y. - emán (11-48)

y. - gánlârgá (7-54)

y. - gin (5-69)

y. - ámis (5-70)

yardenya < Rus. (Иордания) Ürdün *y.a.*

y. (9-16)

yárím yarım, buçuk *bk. 'yárím, yârím*

y. (1-126), (2-43), (3-39), (8-101), (10-95), (10-97), (10-99)

y. + ıda (10-39)

'yárím *bk. yárím*

'y. (3-38)

yârím *bk. yárím*

y. (4-77), (6-2)

yaruğ aydınlık, parlak, ışık

y. (4-186)

yâruğ kıl- aydınlatmak, parlatmak

y. - sını (3-62)

yasa- koymak, yapmak, hazırlamak *bk.*

yâsa-, **yase-**

y. - nīP (5-104)

y. - ştı (10-99)

yâsa- *bk. yasa-*

y. - p (10-91)

yasap tur- yapmak

y. - up (10-104)

yasap koy- yapmak

ķ. - ıp (3-37)

yase- *bk. yasa-*

y. - ydiğan (7-84)

y. - ymıs (3-24)

yâş I yaş, genç *bk. yâş, yaş*

y. (1-22), (1-99), (2-238), (4-61), (10-69), (10-93), (11-3), (11-84)

y. + da (2-10), (4-48)

y. + geçe (4-70), (5-13)

y. + gine (10-69)

y. + ıda (4-47), (4-52), (4-54), (4-121)

y. + ıda (4-69)

y. + ıgá (7-86)

y. + imda (10-93)

y. + ígeçe (4-53)

y. + ímde (2-12)

y. + lárı (4-96)

y. + ları (8-93)

y. + ta (2-8)

- y. + tákilárdí (7-92)
- yāš** *bk.* **yāš I**
y. (2-239)
- yaš** *bk.* **yāš I**
y. + ıgá (7-18)
y. + lárdı (7-69)
- yāš II** yaş, yaşam süresi
y. (4-77)
- yaşa-** yaşamak *bk.* **yaşá-**, **yâşá-**, **yaşā-**,
yâşā-, **yaše-**, **yaşı-**, **yâşşa-**
y. - bbán (2-83)
y. - dīm (2-28)
y. - gán (2-186), (9-4)
y. - gán ekán (10-2)
y. - giz (4-161)
y. - p (4-54), (5-53), (7-17), (8-46), (9-6)
y. - ptı (5-73)
y. - rdı (6-38)
y. - şımı (4-2)
y. - şıp (2-222)
y. - şkánden (4-34)
y. - yapbızda (6-49)
- yaşá-** *bk.* **yaşa-**
y. - gán (4-131), (7-14)
y. - gánmán (2-40)
y. - ymíz (8-13)
- yâşá-** *bk.* **yaşa-**
y. - gánmiz (4-3)
y. - giz (4-161)
- yaşā-** *bk.* **yaşa-**
y. - p (1-65)
- yaşap kel-** yaşamak
y. - iyapbıs (7-17)
- yaşap ket-** yaşayıp gitmek
y. - ādí (8-46)
- yáşár** yaşında, yaşta *bk.* **yaşar**
y. (1-6)
y. + dán (1-253)
- yaşar** *bk.* **yáşár**
y. + ımda yaşında (6-34)
- yâşa-** *bk.* **yaşa-**
y. - gán ekán (4-126)
- yaše-** *bk.* **yaşa-**
y. - y (1-65)
y. - ydí (1-58)
y. - ydigán (2-9)
y. - ydıkán (2-215)
- yášıl** yeşil
y. (10-108)
- yaşı-** *bk.* **yaşa-**
y. - şadı (8-27)
y. - yapbıs (2-30), (7-19)
y. - ydı (5-17)
- yâşlī** yaşında
y. (4-88), (4-94), (4-243)
- yâşlīde** gençlikde
y. (6-124), (10-58)
- yâşligi** gençliği *bk.* **'yâşligi**
y. + de (4-77), (8-22), (8-25), (8-67)
y. + mdā (1-69), (11-18)
y. + mde (6-26), (6-27), (8-70)
y. + mden (10-9)
y. + miz (5-31)
y. + mizdá (5-18)
y. + mizde (6-28), (6-29), (8-47), (11-69), (11-78)
y. + mízde (11-84)
y. + mizgá (7-72)
- 'yâşligi** *bk.* **yâşligi**
'y. + mdán (9-18)

yaşrā *bk. yāşrāğ*

y. (8-91)

yāşrāğ genç *bk. yaşrā*

y. (4-27)

yāşrāğ bol- genç olmak

y. - gānde (4-27)

yāşsa- *bk. yaşa-*

y. - mágán (4-117)

yât- yatmak *bk. yat-*

y. - adı (4-244), (8-39)

y. - argá (4-218)

y. - kándá (2-21)

y. - káníní (2-12)

y. - ken (2-12)

yâtaḥāne yatakhane

y. + dá (10-48)

yâtķızıp koy- yatırıp koymak, yatırmak

bk. yatķızıp ķōy-

y. (5-87)

yatķızıp ķōy- *bk. yâtķızıp koy-*

y. (2-322)

yátmiş *bk. yetmiş*

y. (11-15)

yat- *bk. yât-*

y. sek (5-88)

yayıl- yayılmak

y. - adı (8-80)

y. - ib (8-81)

yay- *bk. yāy-*

y. - ip (10-101)

yāy- yaymak *bk. yay-*

y. -ip (2-146), (5-48), (5-51)

yayrat- yaymak

y. - amis (1-127)

y. - ip (1-128)

yâz- I yazmak *bk. yaz-*

y. - gán (2-309), (4-73)

y. - gānda (7-122)

y. - işlar (4-57)

yâzıl- yazılmak *bk. yâzil*

y. - ar ikán (2-306)

y. - gán (4-239), (7-121)

yaz- II sermek, yaymak

y. - işadı (11-97), (11-98)

yâzil *bk. yâzıl-*

y. - gán (2-306), (2-310)

yazuvçí yazıcı, yazar

y. + lárdán (7-27)

yaz- *bk. yâz- I*

y. - uwâlišlikni (1-140)

yakın *bk. yaķın*

y. (2-21)

yakka *bk. yaķķa*

y. (6-132)

yeç- bağını çözmek

y. - ĩp (2-266)

y. - ip (2-266)

y. - mesden (2-269)

y. - miy (2-269)

yedā *bk. yede*

y. (2-235)

yede yerde *bk. yedā*

y. (2-36), (2-222), (2-299), (4-54), (4-140), (8-42), (8-50), (9-6)

ye- yemek *bk. yi-*

y. - dí (6-104), (7-109)

y. - gán (11-26)

y. - gání (6-66)

y. - p (1-186), (1-239), (2-274), (6-70), (8-129), (8-131), (8-132), (10-7), (10-29), (10-31), (11-62), (11-67)

- y. - P (8-114)
 y. - yâmiysân (1-240)
 y. - ylik (2-100)
- yedîr-** yedirmek
 y. - íp (11-25)
- yedirttir-** yedirtmek
 y. - miydí (1-243)
- yehtêk** yen, kaftan
 y. (4-255)
- yelká** omuz *bk.* **yelke**
 y. + sidán (4-101)
 y. + síní (4-102)
- yelke** *bk.* **yelká**
 y. + gá (5-58)
- yel** yer
 y. + lár (2-68), (4-125)
 y. + lárdá (2-65), (2-130), (2-303), (11-109)
 y. + lárde (3-20), (8-34)
 y. + lárgá (6-13)
 y. + lárídá (7-52)
 y. + lárímís (2-68), (6-117)
- yemek** yemek
 y. + tí (3-21)
- yèmlât-** yemletmek
 y. - íp (1-258)
- yèñ-** yenmek
 y. - edi (4-37)
 y. - edí (7-60)
 y. - er (7-60)
 y. - ip (4-38)
- yèñgi** *bk.* **yángi**
 y. (10-27)
- yep koy-** yemek
 y. - ar ekán (8-132)
- y. - ámán (1-239)
 y. - amán (8-129), (8-131)
- yep ke't-** *bk.* **yep ket-**
 y. - ādi (1-186)
- yep ket-** yiyip gitmek, yemek *bk.* **yep ke't-**
 y. - ārar ekán (2-274)
- yep kör-** yemek
 y. - se (6-70)
- yer** yer, yer yüzü, dünya *bk.* **yēr**
 y. (4-130), (4-141), (6-130), (8-25), (11-63)
 y. + dá (2-303), (7-42), (7-44), (7-47), (7-134), (8-8), (10-15), (10-19), (10-21), (10-49), (10-79), (10-81)
 y. + de (1-147), (2-30), (2-49), (4-3), (4-6), (4-58), (4-61), (4-62), (4-153), (4-206), (5-24), (7-3), (7-4), (7-9), (7-18), (7-31), (7-102), (8-16), (8-82), (8-120), (10-21), (11-38), (11-86)
 y. + degi (4-2)
 y. + dēlár (3-48)
 y. + den (7-104), (7-105), (11-72)
 y. + dí (1-269)
 y. + gá (1-114), (2-323), (4-102), (4-103), (4-139), (5-30), (8-71), (10-28), (11-38)
 y. + igá (4-92)
 y. + ímís (7-14)
 y. + ímíz (2-327)
 y. + lár (1-174)
 y. + lárde (8-25)
 y. + lárdí (2-328)
 y. + lárí (2-328)
- yēr** *bk.* **yer**
 y. (6-130)
- yerlik** yerli
 y. (7-98)

- yertólá** bodrum
y. + gá (11-51)
- yet-** yetmek, varmak, ulaşmak
y. - ádí (6-131), (10-96)
y. - ādí (1-19)
y. - ár ekán (4-128)
y. - íb (7-86)
y. - íp (9-36)
y. - iyapbíz (1-136)
y. - kán (7-87)
y. - mesden (4-85)
y. - miydi (1-137)
y. - miydí (6-40)
y. - se (7-88)
- yetâl-** yetmek, varmak
y. - miymís (1-179)
- yetím** < Ar. (يتيم – yetîm) yetim, babası olmayan
y. (4-70)
- yetimháná** yetimhane
y. + dá (4-18)
- yetimlī** *bk.* **yettimlig**
y. + de (1-164)
- yetiş-** yetişmek
y. - árdí (6-39)
y. - iiz (8-50)
y. - miydi (2-299)
- yetiškán** gelişmiş
y. (1-44)
- yetitá** yedi tane
y. (2-33)
- yetkáz-** *bk.* **yetkíz-**
y. - iş (4-200)
- yetkíz-** ulaştırmak, eriştirmek *bk.* **yetkáz-**
y. - dí (5-60)
- y. - iyaptí (4-199)
- yetmiş** yetmiş *bk.* **yátmiş**
y. (4-121)
- yetmiş bír** yetmiş bir
y. (4-121)
- yetti** *bk.* **yetti**
y. (1-25)
- yette** yerde
y. (2-222)
- yettí** *bk.* **yetti**
y. (4-39), (7-19), (11-15)
- yetti** yedi *bk.* **yetti**, **yetti**
y. (1-35), (4-54), (4-155)
- yetti milyar** yedi milyar
y. (4-155)
- yetti milyon** yedi milyon
y. (4-155)
- yetti yüs ellī** yedi yüz elli
y. (11-15)
- yetti yüs** yedi yüz
y. (11-15)
- yettimlig** yetimlik *bk.* **yetimlī**
y. + di (4-18)
- yığıştır-** toplamak
y. (1-15)
- yığıştır-** bitirmek, yok etmek
y. - amán (1-91)
- yıgla-** *bk.* **yıgla-**
y. - p (2-184), (2-190)
y. - pti (1-109)
- yıgla-** ağlamak *bk.* **yıgla-**
y. - p (1-161)
y. - yapsán (1-162)
- yıhıt-** *bk.* **yıkıl-**
y. - kánde (10-8)

yıkıl- yıkılmak *bk.* **yıhıt-**

y. - gándā̄ (4-108)

y. - gáníní (10-8)

y. - ıp (2-198), (4-106)

yıkılıp tüş- yıkılıp düşmek

y. - tím (4-106)

yıkıştır- yıkmak, yok etmek

y. - amız (1-120)

yıkıt- devirmek, yıkmak *bk.* **yıkıt-**

y. - ar (1-71)

yıl *bk.* **yıl**

y. (7-45)

y. + dán (2-311)

y. + dan berí (2-326)

yīne iğne

y. + çey (1-128)

yırtkış yırtıcı *bk.* **yırtkış**

y. (7-132), (7-136)

y. + imás (7-134)

yırtkış *bk.* **yırtkış**

y. (4-258)

yıkıt- *bk.* **yıkıt-**

y. - kán ekán (10-7)

yigirmá yirmi *bk.* **yigirmā̄**, **yigirme**, **yigirmi**, **yirmá**

y. (1-111), (2-28), (2-51), (2-60), (2-182), (2-183), (7-53), (8-7), (11-15)

yigirmā̄ *bk.* **yigirmá**

y. (7-12)

yigirmá áltı yirmi altı *bk.* **yigirme áltı**

y. + nçı (8-7)

y. + tá (7-53)

yigirmá bír yirmi bir *bk.* **yirmá bír**

y. (2-51), (2-60)

yigirmá sákkiz yirmi sekiz

y. (2-183)

yigirmá tör yirmi dört *bk.* **yigirmi törđ**

y. + inçi (2-183)

yigirme *bk.* **yigirmá**

y. (6-103), (6-106)

yigirme áltı *bk.* **yigirmá áltı**

y. + nçıdan (5-100)

yigirme beş yirmi beş

y. + te (6-103), (6-106)

yigirme yettí yirmi yedi

y. + nçıgá (5-100)

yigirmi *bk.* **yigirmá**

y. (4-53), (4-54)

y. + tegá (10-48)

yigirmi yetti yirmi yedi

y. (4-54)

yigirmi törđ *bk.* **yigirmá tör**

y. (4-53)

yigit yiğit

y. (4-76), (4-79), (4-80), (4-94), (4-101)

y. + lár (2-46), (4-144)

y. + lárğá (4-219)

yıl yıl, sene *bk.* **yıl**, **yil**

y. (1-35), (1-37), (2-28), (2-42), (2-43), (2-51), (2-60), (2-71), (2-83), (2-94), (2-183), (4-34), (4-42), (5-8), (6-124), (7-15), (7-72), (10-10), (10-11), (10-13), (10-14), (10-23), (10-88), (10-93)

y. + dá (2-218), (10-45)

y. + dan (6-117), (8-7)

y. + dı (9-8)

y. + gá (9-34)

y. + ge'çe (2-308)

y. + ımızdá (5-94)

y. + í (2-70), (2-81), (4-137), (9-34), (10-87)

y. + ímízda (5-94)

y. + íní (5-95)

y. + lárı (8-92)

y. + lárı̄ (9-12)

yil bk. yıl

y. (2-91)

y. + dá (6-74)

y. + í (2-6)

yıllı yıllık

y. (9-4)

yirmá bk. yigirmá

y. (2-83)

yirmá bír bk. yigirmá bír

y. (2-83)

yi- bk. ye-

y. - r ikánde (5-64)

y. - sende (4-220)

y. - yāmiysán (1-246)

y. - yāmiysán (1-237)

y. - yaptı (5-56)

y. - ydī̄ (5-56)

y. - ydí (2-333)

y. - yidikán (4-236)

y. - yilādı̄ (2-138)

y. - yip (1-248)

y. - ymán (1-235), (1-237), (6-67), (6-105)

y. - ymıs (2-126), (2-131), (2-332)

y. - ymis (1-134)

yişine iğne

y. + çe (2-147)

yo bk. yoğ

y. (4-100), (4-256), (6-39), (11-23)

yō bk. yoğ

y. (1-19), (1-22), (1-93), (1-149), (1-251), (2-67), (2-116), (5-25), (8-91)

y. + da (1-255)

y. + dı (2-273), (8-80)

yō bop ket- bk. yoğ bop ket-

y. - tí (2-67)

yoğ bk. yoğ

y. (2-68), (5-61)

y. + da (2-76)

y. + dı (6-97)

y. + ı (6-25)

y. + ıdı (5-21)

y. + imda (2-246)

y. + imız (1-138)

y. + imızgá (11-72), (11-75)

y. + imızgá (11-71)

y. + íní (4-236)

yoğ bk. yoğ

y. (5-57), (6-106), (8-22), (8-117)

y. + ekán (2-236), (10-47)

yōğ bk. yoğ

y. (2-248)

yoğ kıl- bk. yoğ kıl-

y. - ış (5-57)

yoğ bol- yok olmak

y. - adı (8-22)

yoğ bop ket- yok olup gitti bk. yō bop ket-

y. - tí (2-68)

yoğlig bk. yoğlig

y. + di(4-2)

yoğlig yokluk bk. yoğlig

y. + imde (1-83)

yoh bk. yoğ

y. (8-84)

yohla- yoklamak

- y. - p (7-92)
- yok** yok, hayır *bk.* **yō, yo, yoğ, yōğ, yoğ, yoh, yōk, yok, yōk**
- y. (1-82), (1-185), (1-240), (1-245), (4-61), (4-253), (6-66), (8-74)
- y. + ekán (4-218)
- yōk** *bk.* **yok**
- y. (6-24)
- yok kıl-** yok etmek *bk.* **yoğ kıl-**
- y. - adı (4-61)
- y. - adıda (4-253)
- yokat-** kaybetmek
- y. (11-36)
- y. - ip (1-64)
- yokatıp koy-** kaybetmek
- y. - adı (1-64)
- y. - dīm (11-44)
- yolbars** kaplan
- y. (5-92), (10-109)
- yol** yol
- y. + da (8-125), (11-64)
- y. + gá (4-176)
- y. + ı (2-110), (2-118)
- y. + larda (1-202)
- yoldaş** yoldaş, arkadaş
- y. + ımızı (4-181)
- yolık-** rastlamak, karşılaşmak *bk.* **yolık-**
- y. - ar ekán (8-130)
- yolık-** *bk.* **yolık-**
- y. - adı (8-37)
- yōk** *bk.* **yok**
- y. (2-47), (2-195), (2-237), (2-247), (5-76), (5-77), (6-41), (6-45)
- yok** *bk.* **yok**
- y. (2-13), (2-49), (2-79), (3-20)
- yuğur-** koşmak, yürümek *bk.* **yuğur-**
- y. - ip (10-69)
- yuğur-** *bk.* **yuğur-**
- y. - ūp (8-42)
- yulduzlik** yıldızlı
- y. (6-12)
- yúl-** yolmak
- y. - úp (1-275)
- yumálağ** yuvarlak, yassı *bk.* **tapálağ, tomalağ, yumálağ, tumálağ**
- y. (7-76)
- yumálağ** *bk.* **yumálağ**
- y. (8-55)
- yumálá-** yuvarlamak, çevirmek
- y. - p (8-122), (8-127)
- yumáláp ket-** yuvarlamak, çevirmek
- y. - eyatıp (8-122)
- yumişag** *bk.* **yumişag**
- y. (2-135)
- yumuşak** *bk.* **yumişag**
- y. (2-256)
- yumşat-** yumuşatmak
- y. - ip (1-271), (1-275)
- yumşatıp tur-** yumuşatmak
- y. - ip (1-271)
- yumuş** hizmet, iş, faaliyet
- y. (4-6)
- yumuş kıl-** hizmet etmek
- y. - gánmis (4-6)
- yunus** < Ar. (يونس - yûnus) Yunus *ö.a.*
- y. (2-14)
- yu-** *bk.* **yuv-**
- y. - p (6-61)
- yup koy-** yıkamak
- y. - sa (2-266)
- yúr-** *bk.* **yür- I**

- y. (4-227)
y. - dúm (10-10)
- yur- bk. yür- I**
y. - āwursa (4-210)
- yúrĕk** yürek, kalp
y. (4-260)
- yurt** yurt
y. (1-42)
y. + ı (2-207)
y. + ımız (1-135), (1-138), (4-169)
y. + larda (4-170)
y. + lárdán (9-35)
y. + larımıs (1-136)
y. + ta (4-141), (4-142)
- yuvála-** yıkamak, ıslatmak
y. - r ekán (5-74)
- yuv-** yıkamak *bk. yu-, yuw-*
y. - gán (4-77)
y. - ıp (2-263)
y. - ĩp (5-42)
y. - unıştı (6-112)
y. - up (1-125), (1-191), (6-3)
- yuvgán bol-** yıkamak
y. - ādı (4-77)
- yuvıntır-** yıkatmak
y. - ışadı (11-110)
- yuvıp koy-** yıkamak
y. - ardım (2-263)
- yuvup tur-** yıkamak
y. - ıp (1-125)
- yuw- bk. yuv-**
y. - ūp (2-144)
y. - up (8-79)
- yúz bk. yüz I**
y. (2-10)
- yúz bk. yüz II**
y. (4-261)
- yükle-** yüklemek
y. - ştı (10-51)
- yükli** kilolu
y. (7-62)
- yür- I** yürümek, gezmek *bk. yúr, yur-*
y. - árdíde (2-37)
y. - árdím (1-163)
y. - ásíz ekán (4-154)
y. - edí (8-25), (8-39)
y. - esen gez- (6-25)
y. - gán (7-122), (10-9)
y. - gánde (11-108)
y. - gánlárín (4-183)
y. - gendán (1-171)
y. - gin (10-82)
y. - igán (8-23)
y. - imiysilāmí (9-54)
y. - ířāvur (6-115)
y. - seiz (6-118)
y. - ūp (5-58), (9-53)
y. - ūp (9-52)
- yüredíhánlār** yaşayanlar
y. (5-92)
- yüregi üřā-** kalp krizi geçirmek
y. - p (2-86)
- yür- II** yaşamak
y. - gánde (5-47)
y. - ıp (3-59)
- yür- III** ilerlemek
y. - gánde (5-80)
- yürgiz-** araç kullanmak
y. - gánmán (7-42)
- yüriřláríní kıl-** izinden gitmek

y. - adı (4-36)

yürüp ket- yürüyüp gitmek

y. - iyatıp (9-52)

yürüp tūr- yürümek

y. - úb (9-53)

yürü- yürümek, dolaşmak

y. -pbán (8-83)

yüs bk. yüz I

y. (11-15)

yüssüzlük kıl- yüssüzlük etmek

y. - sa (4-210)

yütkán bol- yenmek, ütmek

y. - ardı (7-77)

yütkiz- yenmek, ütmek

y. - ádí (4-50)

y. - ā́rídiz (1-74)

yüz I yüz, sayı ismi *bk.* **yúz, yüs**

y. (2-8), (4-42), (9-12), (10-96)

yüz ellik yüz elli

y. (11-15)

yüz II yüz, surat, çehre *bk.* **yúz**

y. ígá (4-210)

y. + iñdí (3-62)

y. + ümden (5-26)

Z

zağızgân saksığan

z. (4-259)

záhár < Frs. (زهر - zehr) zehir

z. (2-299)

zahíriddín < Ar. (ظاهر الدين - zahireddin)

Zahireddin *ö.a.*

z. (2-309)

záhn *bk.* **zıhn**

z. + iñizi (3-62)

zákıs < Rus. (зак) nikah, sicil dairesi, sicil kaydı

z. + ke (6-77), (6-78)

zákıske tarā- nikaha hazırlanmak

z. - dí (8-104)

zák nem

z. + í (1-269)

záklet- nemlendirmek

z. - ip (1-269)

zál < Rus. (зал) salon

z. + lárımıs (7-66)

zamân < Ar. (زمان - zamân) zaman *bk.* **zaman**

z. (4-34)

z. + da (6-39), (6-40), (6-48), (6-49), (6-65), (11-30)

z. + dı (1-176)

z. + gá (1-197)

z. + lárdá (4-124), (4-215), (4-244)

zamâná < Ar. + Frs. (زمانه - zamâne) günümüz, şimdiki zaman

z. + mis (1-135), (1-138)

zaman *bk.* **zamân**

z. + da (2-48)

zamānevī *bk.* **zamāneviy**

z. + dá (1-43)

zamāneviy < Ar. + Frs. (وی زمانه - zamânevî) günümüz *bk.* **zamānevī**

z. (5-94)

zámín < Frs. (زمین - zemîn) kumaş sathı, zemin

z. (1-41)

zapas < Rus. (запас) stok, yedek

z. (2-97), (2-104), (2-105), (6-28), (6-32)

z. + at (2-100)

zapas kıl- temin etmek, yedeklemek

- z. - amıs (2-97), (2-100)
- zapas kılıp otur-** temin etmek, yedeklemek
- z. - āmıs (2-105)
- zapas kıp koy-** temin etmek, yedeklemek
- z. - āmıs (2-104)
- z. - amıs (2-107)
- zardoštī** *bk.* **zerdoštī**
- z. lār (4-135)
- zárkent átá** Zerkent Baba *ö.a. bk.*
zerkent átá
- z. (4-127)
- zastava** < Rus. (застава) sınır karakolu
- z. + degi (7-53)
- zāvhlī** < Ar. (زوق - zevk) zevkli
- z. (4-161)
- záynep** < Ar. (زينب - zeyneb) Zeynep *ö.a.*
- z. (2-299)
- zeb u zíynet** < Ar. (زینت و زب – zeb u zíynet) süs eşyası, zíynet eşyası
- z. (11-62)
- zebrā** < Frn. (zebre) zebra
- z. (10-109)
- zelín** < Rus. (зелёный~зелень) yeşil, yeşillik *bk.* **zēlín**
- z. + lār (2-329)
- zēlín** *bk.* **zelín**
- z. + lārdán (1-251)
- zengārī** < Frs. (زنگاری – zengârî) yeşil
- z. (2-148), (10-108)
- zerdoštī** < Frs. (زردوشت - zerdüšt) ateşe tapın *bk.* **zardoštī**
- z. + lār (4-133)
- zerik-** canı sıkılmak
- z. - kánımdá (1-14)
- zerkent átá** *bk.* **zárkent átá**
- z. (4-124)
- zıdarōvī** < Rus. (здоровый) sağlam, sağlıklı *bk.* **zıdaroviy**
- z. (2-20), (2-27), (2-39)
- zıdaroviy** *bk.* **zıdarōvī**
- z. (2-21)
- zınaşit** < Rus. (значит) nitekim, keza
- z. (2-169)
- zırav** < Rus. (зиравор) baharat
- z. + lar (5-51)
- zıhñ** < Ar. (زهن - zihn) zihin, akıl *bk.*
záhn
- z. + ímızı (4-186)
- zıkir** < Ar. (زكر - zıkr) zıkir, anma, yad
- z. + i (4-151)
- z. + ínı (4-161)
- zil** < Rus. (зил) Zil (araç markası) *ö.a.*
- z. (2-36)
- ziyâde** < Ar. (زیاده - ziyâde) çok, daha çok, artma *bk.* **ziyâde**
- z. (4-185)
- ziyâde** *bk.* **ziyâde**
- z. (4-185)
- ziyâde kııl-** artırmak, çoğaltmak *bk.*
ziyâde kııl-
- z. - gin (4-185)
- ziyâde kııl-** *bk.* **ziyâde kııl-**
- z. - gin (4-185)
- ziyârat** < Ar. (زیارت – ziyâret) ziyaret *bk.*
ziyâret
- z. (6-128)
- ziyârat kııl-** *bk.* **ziyâret kııl-**
- z. - dîk (9-49)
- ziyârat kııl-** *bk.* **ziyâret kııl-**
- z. - dik (9-49)
- ziyârat kııl-** *bk.* **ziyâret kııl-**
- z. - ĩp (6-128)
- ziyâret** *bk.* **ziyârat**

z. (6-126), (6-130), (9-45)

ziyâret kı́l- ziyaret etmek *bk.* **ziyârat kı́l-**, **ziyârât kı́l-**, **ziyârât kı́l-**, **ziyâret kı́l-**

z. - âdı (6-126)

z. - adigán (6-130)

z. - dik (9-45)

ziyâret kı́l- *bk.* **ziyâret kı́l-**

z. - âmîs (1-200)

ziyâretçi ziyaretçi

z. + lár (6-132)

zor < Frs. (زور – zûr) zor, güçlü

z. (1-151), (4-81), (10-85)

z. + ğa (1-262)

z. + ğa (8-27)

zōrlá- zorlamak

z. - gánigá (5-79)

zulm < Ar. (ظلم - zulum) zulüm, eziyet *bk.*

zúlm

z. + ide (4-34)

zúlm *bk.* **zulm**

z. + íní (4-203)

zúmrát < Ar. (زمرّد - zümürrüd) zümrüt

bk. **zúmret**

z. (11-29), (11-31), (11-32), (11-34), (11-49), (11-59), (11-68)

z. + ní (11-54)

z. + ní (11-57)

zúmret *bk.* **zúmrát**

z. + ní (11-35)

z. + ní (11-37)

zuwâlá < Frs. (زواله – zuvâle) beze, hamur bezesi

z. (3-37), (10-99)

z. + mıs (3-39)

z. + ní (10-101)

KAYNAKLAR

- Aka, İ. (2014). *Timur ve Devleti*. (Üçüncü Baskı). Ankara: TTK.
- Akar, A. (2010). *Türk Dili Tarihi*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Ötüken.
- Akca, H. (2012). *Ankara İli Ağzları*. (Birinci Baskı). Ankara: TKAE.
- Aksan, D. (2000). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileri İle Dilbilim*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK.
- Aktan, A. (1994). Ebü'l-Hayr Han., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.10*. İstanbul: TDV., s. 325-326.
- Altı, F. (2013). *Pers Siyasi Tarihi (M.Ö. 559-330)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arıkoğlu, A., Alimova, C., Askarova, R. ve Selçuk, B. K. (2017). *Kırgızca-Türkçe Sözlük*. (Birinci Baskı). Bişkek: KTMÜY.
- Asanov, Ü. (Ed). (2004). *Kırgızistan'dın Geografyası Entsiklopediyalık Okuu Kitebi*. (Birinci Baskı). Bişkek: MTAB.
- Atalay, B. (2006). *Divanü Lûgat-it-Türk, Çeviri*. (Beşinci Baskı). Ankara: TDK.
- Aynakulieva, G. (2002). Fergana'da Yerleşim Yerleri., H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Editörler). *Türkler V*. Birinci Baskı. Ankara: *Yeni Türkiye Yayınları*, s. 377-387.
- Babur, Z. M. (2006), *Babürnâme*. (Çev. Reşit Rahmeti Arat), İstanbul: Kocabalcı Yayınevi. (Eserin orijinali 1483-1530 yılları arasında tamamlandı).
- Bahar, H. (1994). "Türkistan'ın Coğrafi Konumu ve İlkçağ Kaynaklarına Göre Tarihi". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (1), 233-244.
- Birkan, S. (2005). *İslamiyet Öncesi Orta Asya Türk Maden Sanatının Gelişimi (M.Ö. IV.-M.S. X. Yüzyıllar)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Borbugulov, M. (Ed). (1989). *Oş Oblastı, Entsiklopedi*. (Birinci Baskı). (Çev. A. Abilov, S. Abdurrahmanov, B. Abılgaiev, Ö. Barataliev ve B. Bekeşov). (Eserin orijinali 1987'de yayımlandı), Frunze: Kırgız SSR Basma.
- Caferoğlu, A. (1995). *Anadolu İlleri Ağzlarından Derlemeler*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK. 261, 84.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. (Birinci Baskı). Oxford: OUP.
- Coşkun, V. (2000). *Özbek Türkçesi Grameri*. (Birinci Baskı). Ankara: TDK.

- Dankoff, R., Kelly, J. (1982). *Compendium of the Turkic Dialects Part I*. (Birinci Baskı). Cambridge: HÜB.
- Devlet, N. (1999). *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi*. (İkinci Baskı). Ankara: TTK.
- Doğan, İ., Alimov, U., Altıncısova, Z. ve Buyar, C. (2013). “Kırgızistan”. *Yeni Türkiye*, 2 (54), 1668-1683.
- Durmuş, İ. (2012). *Sarmatlar*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Akçağ.
- Durmuş, İ. (2015). *İskitler*. (Beşinci Baskı). Ankara: Akçağ.
- Eker, S. (2010). *Çağdaş Türk Dili*. (Altıncı Baskı) Ankara: Grafiker Yay.
- Enazarov, T. J., Karimjanova, V. A., Ernazarova, M. S., Mahmadiyev Ş. S., Rıhsiyeva, K. G. (2012). *Özbek Dialektologiyası*. (Birinci Baskı). Taşkent: Taşkent Universitet.
- Ercilasun, A. B. (1999). Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri., *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Ankara. TDK., s. 43-48.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyula Türk Dili Tarihi*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Akçağ.
- Ercilasun, A. B., Akkoyunku, Z. (2015). *Dîvânu Lugâti't-Türk -Giriş, Metin, Çeviri, Notlar, Dizin*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yay.
- Fermanov, İ. (1983). *Özbek Tili, Oş Özgen Dialektining Ba'zı Leksik Hususiyetleri (Özbek Tili Dialektologiasidan Materiallar)*. Taşkent: Nizomiy Nomidagi Taşkent Davlat Pedagogika İnstitutu.
- Genç, R. (2002a). *Ana Çizgileriyle Türk Dünyası Tarihi*. (Birinci Baskı). Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay.
- Genç, R. (2002b). *Karahanlı Devlet Teşkilatı*. (Birinci Baskı). Ankara: TTK.
- Golden, P. (2017). *Türk Hanlıkları Tarihine Giriş*. (Çev. Osman Karatay). İstanbul: Ötüken. (Eserin orijinali 1992 yılında yayımlandı).
- Gömeç, S. (1999). *Kök Türk Tarihi*. (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. (Birinci Baskı). Ankara: TDK.
- Gülensoy, T., Alkaya, E. (2011). *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*. (3. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Gülsevin, G. (2010). *Yaşayan ve Târihi Türkiye Türkçesi Ağızları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Özel Kitaplar.
- Gültek, V. (2004). *Rusça-Türkçe Sözlük*. (Birinci Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat.

- Güner Dilek, F. (2015). *Güney Sibirya Altay Türkçesi Ağzları*. (Birinci Baskı). Ankara: TDK.
- İnternet: Arapça Klavye (2017). Web: <https://www.isa-sari.com/rapca-klavye/>.
- İnternet: Çağdaş Türk Lehçeleri Klavyesi (2017). Web: <https://www.isa-sari.com/ctlk/>.
- İnternet: Kırgızca Türkçe Sözlük (2017). Web: <http://sozduk.manas.edu.kg/index.php>.
- İnternet: Kırgızistan'ın Bölgeler Haritası (2018). Web: <http://kabar.kg/tur/news/k-rg-zistan-n-ekonomik-haftas/>, 5 Mart 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Kırgızistan'ın Fiziki Haritası (2018). Web: <http://www.wiki-zero.net/index.php?query=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRG9zeWE6S3lyZ3l6c3Rhbl9zYXRlbGxpdGVfcGhvdG8uanBn>, 5 Mart 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети (2017). Web: <http://www.stat.kg/>, 29 Şubat 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Ош шаары-жалпы маалымат (2017). Web: <http://www.oshcity.kg/index.php/kg/2015-02-28-11-16-35/zhalpy-maalymat>, 29 Şubat 2018'de alınmıştır.
- Kafalı, M. (2005). *Çağatay Hanlığı 1227-1345*. (Birinci Baskı). Ankara: Berikan Yay.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. (17. Baskı). İstanbul: Ötüken.
- Kanar, M. (1954). *Büyük Türkçe-Farsça Sözlük*. İstanbul: Birim Yayıncılık.
- Kara, A. (2013). “Orta Asya’da Uluslararası Çekim Merkezi Kazakistan”. *Yeni Türkiye*, 2 (54), 1516-1546.
- Karaağaç, G. (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kesit Yay.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yay.
- Karakaş, Ş. (1996). “20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2 (2), 279-317.
- Koca, S. (2003). *Türk Kültürünün Temelleri II*. (İkinci Baskı). Ankara: Odes Kültür Yay.
- Konukçu, E. (1998). Hokand Hanlığı., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.18*. İstanbul: TDV., s. 215-216.
- Korkmaz, Z. (1994c). *Nevşehir ve Yöresi Ağzları*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK.
- Lendering, J. (2009). *Büyük İskender*. (Çev. Burak Sengir). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Eserin Orijinali 2004’te yayımlandı.).
- Madvaliev, A. (Ed). (2008). *Özbek Tilining İzohli Lugati*. (Birinci Baskı. Ciltler 1-5). Taşkent: DİN.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. (Birinci Baskı). İstanbul: Dağarcık Yayınları.

- Özbayraktar, A. (2014). *Abbasîlerin İlk Döneminde Mâverâünnehir*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Öztürk, R. (2010). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK.
- Öztürk, R. (2011). *Özbek Türkçesi El Kitabı*. (İkinci Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Parlatır, İ. (2016). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. (Sekizinci Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Saray, M. (2014). *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*. (Üçüncü Baskı). Ankara: TTK.
- Sarı, M. (1989). *Turkish English Arabic Persian Sözlük*. İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Solak, F. (2013). “Ana Hatlarıyla Kırgızistan Tarihi ve Kırgızistan İle İlgili Türkçe Çalışmaların Gelişimi”. *Yeni Türkiye*, 2 (54), 1718-1726.
- Şaabdurrahmanov, Ş. Ş. (Ed). (1971), *Özbek Halk Şeveleri Lugati*. (Birinci Baskı). Taşkent. Özbekistan SSR Fen Neşriyatı.
- Şahin, T. E. (2006). *İslam Tarihi, Türk İslam Devletleri ve Orta Çağda Avrupa (Orta Çağ Tarihi ve Uygarlığı)*. (Birinci Baskı). Ankara: Tutku Yay.
- Şeşen, R. (2017). *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Şirin, H. (2016). *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. (Birinci Baskı). Ankara: TDK.
- Tekin, F. (2013). Özbek Türkçesi Ağızları., *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri. Birinci Baskı*. Ankara. TDK., s. 4155-4169.
- Tekin, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. (Birinci Baskı). Ankara: Simurg.
- Toyçibayev, B., Hasanov, B. (2004). *Özbek Dialektologiyası*. (Birinci Baskı). Taşkent: Abdulla Kadiri Namidagi Halk Merası Neşriyatı.
- Türk Dil Kurumu. (2008). *Yazım Kılavuzu*. (Yirmi Beşinci Baskı). Ankara: TDK.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. (On Birinci Baskı). Ankara: TDK.
- Ünal, İ. H. (2000). “Şehirlerin Faziletleriyle İlgili Uydurma Hadisler ve ‘Hayru’l-Buldân’ Risâlesi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41 (1), 67-90.
- Ünlü, S. (2012a). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. (Birinci Baskı). Konya: Eğitim Yay.
- Ünlü, S. (2012b). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. (Birinci Baskı). Konya: Eğitim Yay.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. (Birinci Baskı). Konya: Eğitim Yay.
- Üşenmez, E. (2012). *Modern Özbek Türkçesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Akademik Kitap.
- Üşenmez, E. (2013). “Özbeklerin Tarih Sahnesine Çıkışı”. *Yeni Türkiye*, 2 (54), 1779-1790.

- Vernadsky, G. (2015). *Rusya Tarihi*. (Çev. Doğukan Mızrak-Egemen Mızrak), İstanbul: Selenge Yayınları. (Eserin Orijinali 1929'da yayımlandı).
- Yaman, E. (2005). *Özbek Türkçesinde Edatlar*. (Birinci Baskı). Ankara Gazi Kitabevi.
- Yıldırım, H. (2009). "Özbek Türkçesinde o (â) Ünlüsü Üzerine", *Gazi Türkiyat*, 2 (5), 569-584.
- Yıldırım, H. (2017). "Özbek Türkçesi Ağzları Üzerine Bir Değerlendirme", *Dil Araştırmaları*, 2 (20), 121-145.
- Yudahin, K. K. (1961). Tekstı., V.V. Reşetov. (Editör). *Özbek Dialektologiyasidan Materiallar II.*, Birinci Baskı. Taşkent. Özbekistan SSR Fenler Akademiyasının Neşriyatı, s. 14-50.
- Yusuf, B., Tulum, M. M. (1994). *Özbekistan Türkçesi-Türkiye Türkçesi Türkiye Türkçesi-Özbekistan Türkçesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ziyayev, H. (2007). *Türkistan'da Rus Hâkimiyetine Karşı Mücadele*. (Çev. Ayhan Çelikkbay), Ankara: TTK.

EKLER

Ek-1. Haritalar

Kırgızistan Bölgeler Haritası

Kırgızistan Fiziki Haritası

Ek-2. Fotoğraflar

Oş Şehir Merkezi

Şehrin Bir Bölümünün Gök Yüzünden Görüntüsü

Tanrı Dağları, Fergana ve Çuy Vadileri Arasındaki Bölge

Özbek Türkleri İle, Oş Şehri

Bir Özbek Din Görevlisi İle, Oş Şehri

Günlük Kıyafetleriyle Özbek Çocuklar,
Oş Şehri

Özbek Öğretmenlerle, Oş (Nokat)

Özbek Aile İle, Oş (Aravan)

Toplantı Halinde Özbek Kadınlar, Oş (Özgen)

Özbek Türkleri İle, Oş (Karasu)

Süleyman Dağından Oş Şehrini Görüntülerken, Oş Merkez

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ERBEDEN, Erdi
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 06/11/1986 BOR
 Medeni hâli : Evli
 Telefon : 0 505 558 99 51
 Faks : -
 e-mail : erdi.erbeden@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/ Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi/ Çağdaş Türk Lehçeleri	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi/ Çağdaş Türk Lehçeleri	2010
Lise	Bor Akın Gönen Anadolu Lisesi	2004

İş Deneyimi/ Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2014 - 2016	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Arş. Görevlisi
2016 - 2018	Gazi Üniversitesi SBE	Arş. Görevlisi
2018 – devam ediyor	Hacı Bayram Veli Üniversitesi LEE	Arş. Görevlisi

Yabancı Dili

İngilizce

Hobiler

Kitap okuma, Müzik dinleme, Spor yapma, Yüzme, Dağcılık, Tarihi kalıntıları dolaşma.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

